

L. N. TOLSTOJ

ANA
KARENJINA

KNJIGA PRVA

1961
MATICA HRVATSKA
ZAGREB

PRVI DIO

Osveta je moja, i Ja ću je vratiti.

Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način.

Sve se poremetilo u kući Oblenskih. Žena je doznala da je muž šarao s Francuskinjom, bivšom guvernantom u njihovoj kući, te je mužu rekla da ne može s njim živjeti pod istim krovom. To je stanje trajalo već treći dan i tegobno se doimalo i supruga samih, i svih članova obitelji, i ukućana. Svi su članovi obitelji i ukućani osjećali da njihov zajednički život nema smisla i da su ljudi što se slučajno obretu u kakvu svratištu među sobom povezaniiji negoli oni, članovi obitelji i ukućani Oblonskih. Žena nije izlazila iz svojih odaja, muž već treći dan nije dolazio kući. Djeca su jurila po cijeloj kući kao sumanuta; Engleskinja se posvadila s upraviteljicom i napisala prijateljici pisamce moleći je da joj potraži novo mjesto; kuhar je još jučer, za ručka, otišao iz kuće; kuhinjska pomoćnica i kočijaš zatražiše isplatu.

Treći se dan po svađi knez Stjepan Arkadijč Oblonski — Stiva, kako su ga u društvu zvali — probudio u običaj eno vrijeme, to jest u 8 sati izjutra, ali ne u ženinoj spavaonici već u svom kabinetu, na kordovanskom divanu. Svoje punačko, brižno odnjegovano tijelo okrene on na divanskim oprugama, kao da želi opet dugo spavati, s druge pak strane čvrsto prigrli jastuk i priljubi obraz uza nj; ali odjednom poskoči, sjedne na divan i otvori oči.

»Da, da, kako ono bješe? — mislio je prisjećajući se sna.

— Da, kako ono bješe? Da! Alabin je priređivao ručak u Darmstadt; ne, nije u Darmstadt, nego je bilo nešto američko. Da, ali je ondje Darmstadt bio u Americi. Da, Alabin je priređivao ručak za staklenim stolovima, da — i stolovi su

pjevali: Il mio tesoro¹ i ne samo Il mio tesoro već nešto ljepše, te nekakvi peharčići, a i oni zapravo bjehu žene«, prisjećao se. Oči Stjepana Arkadijča veselo zablistашe i on se smiješeći zamisli. »Jest, bilo je lijepo, vrlo lijepo. Mnogošta je ondje jošte bilo sjajno, samo se to riječima i mislima čak ni na javi ne da iskazati«. Opazivši tada tračak svjetla što se probio pored jednog od suknenih zastora, veselo spusti noge s divana, potraži njima zlaćanim kordovanom optočene papuče što ih je žena sašila (dar za lanjski rođendan), te po staroj devetgodišnjoj navici, ne ustajući, posegne rukom prema onoe mjestu gdje mu je u spavaonici visio kućni haljetak. I tada se najednom sjeti kako i zašto ne spava u ženinoj spavaonici nego u kabinetu; s lica mu nestane smiješka i on namršti čelo. »Aj, aj, aj! Jaa!..« proštenje prisjećajući se svega što se zbilo. I u mašti mu opet iskrсну sve pojedinosti svađe sa ženom, sva bezizlaznost njegova položaja, i tegobnija od ičega, njegova vlastita krivnja.

»Jest! ona neće i ne može oprostiti. A najstrašnije je to što sam svemu krivac ja — ja sam krivac, a kriv nisam. U tome i jest cijela drama — mislio je. — Aj, aj, aj!« primetao je očajno dovodeći u pamet najteže časove te svađe.

Najneugodniji bješe onaj prvi trenutak kada, vrativši se iz kazališta veseo i zadovoljan, s velikom kruškom za ženu u ruci, ženu nije našao u gostinjskoj sobi; na svoje čudo, nije je našao ni u kabinetu, nego ju je napokon ugledao u spavaonici u ruci s nesretnim pisamcem što je sve otkrilo.

Ona, ona vječno brižna, i vrijedna, i pomalo ograničena Doli, za kakvu ju je on smatrao, nepomično je sjedila s pisamcem u ruci i gledala ga izrazom užasa, očaja i srdžbe.

— Što je ovo? Ovo? — upita ona pokazujući pisamce.

I u sjećanju na to, kako to često biva, Stjepana Arkadijča nije toliko tištao sam događaj koliko to kako je odgovorio na te ženine riječi.

Njemu se toga časa dogodilo ono što se dešava ljudima kad nenadano budu zatečeni u čemu vrlo sramotnome. On nije dospio udesiti izraz svoga lica za priliku u kojoj se našao

---

¹ Blago moje.

pred ženom pošto je otkrivena njegova krivnja. Umjesto da se uvrijedi, da osporava, da se pravda, da moli za oprostjenje, čak i da ostane ravnodušan — sve bi to bilo bolje od onoga što je on učinio — njegovo se lice posve nehотиčno («refleksi velikoga mozga», pomisli Stjepan Arkadijč budući da je volio fiziologiju) odjednom nasmiješi naviklim, dobrim i stoga glupim smiješkom.

Taj glupi smiješak nije mogao sebi oprostiti. Kad je spazila taj smiješak, Doli je zadrhtala kao od tjelesne boli, svojom urođenom žestinom prosula je bujicu silovitih riječi te je pobjegla iz sobe. Otada nije više htjela da vidi muža.

»Svemu je kriv onaj glupi smiješak«, pomisli Stjepan Arkadijč.

»Ali šta ću zaboga sada? Šta ću i kako ću?« govorio je sebi očajno, a nije nalazio odgovora.

II

Stjepan Arkadijč bijaše čovjek pravičan prema samome sebi. Sebe nije mogao obmanjivati niti se uvjeravati da se kaje za svoj čin. Nije se sada mogao kajati za to što on, u svojoj trideset i četvrtoj godini, lijep, zaljubljuj čovjek, nije bio zaljubljen u ženu, majku petoro žive i dvoje umrle djece, koja je samo godinu dana mlađa od njega. Kajao se tek za to što nije umio bolje tajiti od žene. Ali on je osjećao svu tegobnost svoga stanja te je žalio ženu, djecu i sebe. Možda bi bio bolje znao prikriti svoje grijehе od žene da je očekivao da će ta vijest na nju tako djelovati. Nikada on nije jasno premišljao o tom pitanju, nego mu se mutno pričinjalo kako žena odavna nagađa da joj on nije vjeran i kako na to gleda kroz prste. Njemu se čak činilo da ona, iznurena, postarana, već ružna i ni po čemu privlačna žena, priprosta, jedino dobra mati porodice, ako rasuđuje pravedno, mora biti popustljiva. Pokazalo se posve suprotno.

»Ah, užasno! jao, jao, jao! užasno! — ponavljao je Stjepan Arkadijč, ne mogući ništa da misli. — A kako je samo sve bilo lijepo dotle, kako smo lijepo živjeli! Ona je bila zadovoljna, sretna s djecom, ja joj ni u čemu nisam smetao, prepustio sam joj da se po svojoj volji brine o djeci, o domaćinstvu. Istina, ružno je što je ona bila guvernanta u našoj

kući. Ružno je! Ima nečeg trivijalnog, niskog u udvaranju guvernanti svoje djece. Ali kakva guvernanta! (On se živo prisjeti crnih vragoljastih očiju M-elle Roland i njezina smiješka.) Ali, dakako, dok je ona bila u našoj kući, ja sebi nisam dopuštao ništa. A najgore je to da je ona već... Samo još to treba da je sve to namjerno! Jao, jao jao! Ali zaboga što ću, što ću sad?»

Odgovora ne bi, osim onoga općenitog što ga na sva najzamršenija i najnerješivija pitanja daje život. Ovo je bio odgovor: treba živjeti prema potrebama dana, to jest prepustiti se zaboravu. Prepustiti se zaboravu sna više nije moguće, barem nije do noći, ne može se više vratiti onoj glazbi koju su pjevale žene — peharčići; dakle, treba se prepustiti zaboravu sna u životu.

»Vidjet ćemo već«, reče sebi Stjepan Arkadijč pa, ustavši navuče sivi kućni haljetak s modrom svilenom podstavom, sveže kićanke u čvor te, dobrano potegnuvši zraka u svoj široki grudni koš, naviklim čilim korakom iskrenutih nogu, što su tako lako nosile njegovo punačko tijelo, priđe k prozoru, odgrne zavjesu i snažno pozvoni. Na glas zvona smjesta uđe stari prijatelj, sobar Matvej, noseći odijelo, čizme i brzojav. Odmah za Matvejem uđe i brijač s brijaćim priborom.

— Ima li spisa iz ureda? — upita Stjepan Arkadijč uzevši brzojav i sjedajući pred ogledalo.

— Na stolu su — odgovori Matvej, upitno suosjećajno pogledavši gospodara pa, pošto je malo sačekao, doda uz lukav smiješak: — Dolazili su od gazde kočijaša.

Stjepan Arkadijč ništa nije odgovorio nego je samo u ogledalu pogledao Matveja; po pogledima koji su im se sreli u ogledalu vidjelo se da jedan drugoga razumije. Pogled Stjepana Arkadijča kao da je pitao: »čemu ti to govoriš? Zar ne znaš?« Matvej stavi ruke u džepove svoga kaputa, iskorači te šutke, dobrodušno, umalo ne nasmiješivši se pogleda svoga gospodara.

— Naredio sam da dođu u nedjelju, a dotle da ni vas ni sebe ne uznemiruju zaludu — izreče on očito pripremljenu rečenicu. Stjepan Arkadijč razumjeda da se Matvej htio našaliti i sebe istaći. Otvorivši brzojav, on ga pročita odgonetajući, kao i uvijek, isprekidane riječi i lice mu zasja.

— Matveju, sestra Ana Arkadjevna dolazi sutra — reče ustavivši na časak sjajnu, meku brijačevu ruku, dok mu je on krčio ružičast razdjeljak između dugih kovrčastih zalisaka.

— Hvala bogu — Matvej će, pokazujući tim odgovorom da i on, isto koliko i gospodar, shvaća značenje toga dolaska, to jest da Ana Arkadjevna, voljena sestra Stjepana Arkadijča, može pomoći u mirenju muža sa ženom.

— Sami ili sa suprugom? — upita Matvej.

Stjepan Arkadijč nije mogao govoriti jer se brijač bavio gornjom usnom, pa podiže jedan prst. Matvej u ogledalu kimne glavom.

— Sami. Da se spremi gore?

— Darji Aleksandrovnj javi, pa gdje naredite.

— Darji Aleksandrovnj? — kao u nevjerici ponovi Matvej.

— Da, javi. I evo uzmi brzojav, ali dođi da kažeš šta su rekli.

»Želite pokušati«, shvati Matvej, ali reče samo:

— Slušam, molim.

Stjepan Arkadijč je već bio umiven i počestljan i spremao se oblačiti, kad se Matvej, polako hodeći u škripavim čizmama, s brzojavom u ruci vratio u sobu. Brijača više nije bilo.

— Darja Aleksandrovnja mi je naredila da javim da oni odlaze. Neka rade kako im je, to jest, kako je vama volja — reče smijući se samo očima pa se, metnuvši ruke u džepove i nakrivivši glavu, zagleda u gospodara.

Stjepan Arkadijč posuti. Zatim se na njegovu lijepom licu pokaza dobar i pomalo otužan smiješak.

— A? Matveju? — reče klimajući glavom.

— Ništa, gospodaru, uredit će se to — reče Matvej.

— Uredit?

— Baš tako, molim.

— Misliš? Tko je to tamo? — upita Stjepan Arkadijč začuvši za vratima šuštanje ženske haljine.

— Ja sam to, molim — reče čvrst i ugodan ženski glas, a na vratima se pomoli strogo kozičavo lice Matrjone Filimonovne, dadilje.

— E pa što je, Matrjoša? — upita Stjepan Arkadijč prilazeći joj do vrata.

Unatoč tome što je Stjepan Arkadijč bio za sve kriv ženi i što je to sam osjećao, gotovo su svi u kući, čak i dadilja, prvi prijatelj Darje Aleksandrovne, bili na njegovoj strani.

— E pa šta je? — reče on sjetno.

— Otiđite vi, gospodaru, priznajte svoju krivicu, Ako bog da bit će dobro. Vrlo pate, žalosno je i gledati, a i u kući je sve strmu pošlo. Djecu, gospodaru, treba žaliti. Priznajte svoju krivicu, gospodaru. Šta da se radi! Tko kašu zavari. ..

— Ama neće htjeti...

— Vi ipak učinite svoje. Bog je milostiv, bogu se molite, gospodaru, bogu se molite.

— Dobro, dobro, idi — reče Stjepan Arkadijč odjednom pocrvenjevši. — E pa daj da se obučem — obrati se Matveju i odlučno skine haljetak.

Matvej je, otpuhujući nešto nevidljivo, već držao poput orme pripremljenu košulju i s očitim ju je zadovoljstvom navukao na njegovano gospodarevo tijelo.

III

Pošto se obukao, Stjepan se Arkadijč poprska mirisima, popravi rukave na košulji, naviklim kretnjama razmjesti po džepovima cigarete, lisnicu, žigice, sat s dvostrukim lančićem i privjescima pa otresavši maramicu, čuteći se čistim, mirisnim i tjelesno laganim unatoč svojoj nesreći, lako pocupkujući na svakoj nozi iziđe u blagovaonicu gdje su ga već čekali njegova kava a kraj nje pisma i spisi iz ureda.

Pročita pisma. Jedno je bilo vrlo neugodno — od trgovca koji je kupovao šumu na ženinu imanju. Bilo je prijeko potrebno prodati tu šumu; ali sada, do pomirenja sa ženom, o tome nije moglo biti ni govora. Najneugodnije pak bilo je to da se time novčani probitak umiješao u buduću pomirbu sa ženom. I misao da se on može povesti za tim probitkom, da će radi toga da proda šumu zatražiti pomirenje sa ženom — ta ga je misao vrijeđala.

Svršivši s pismima, Stjepan Arkadijč primakne spise iz ureda, hitro prelista dva predmeta, velikom olovkom načini nekoliko primjedbi pa se, odmakavši spise, prihvati kave; uz kavu raširi još vlažne jutarnje novine te ih stane čitati.

Stjepan Arkadijč nije dobivao ni čitao liberalne novine krajnje struje, nego one koje se držala većina. I unatoč tome što ga zapravo ni znanost, ni umjetnost, ni politika nisu zanimale, on se čvrsto držao onih nazora o svim tim predmetima kojih se držala većina i njegove novine, a mijenjao ih je samo kad bi ih većina mijenjala, ili, bolje reći, nije ih mijenjao, već bi se sami oni u njemu neprimjetno mijenjali.

Stjepan Arkadijč nije birao ni struje, ni nazore, nego su te struje i nazori dolazili k njemu, upravo onako kako on nije birao oblik šešira ili kaputa, nego je uzimao onaj koji se nosi. A budući da je živio u poznatom društvu, uz kakvu-takvu potrebu umnoga rada, koja se obično razvije u zrelim godinama, imati nazore njemu je bilo isto tako prijeko potrebno kao i imati šešir. Ako je i bilo razloga zbog kojih je on više volio liberalnu struju negoli konzervativnu, koje su se isto tako držali mnogi iz njegovoga kruga, to nije bilo zbog toga što bi on liberalno mišljenje smatrao za razumnije, nego zbog toga što je ono bilo bliže njegovu načinu života. Liberalna je stranka govorila da je u Rusiji sve loše, i odista, Stjepan Arkadijč je imao mnogo dugova, a novaca mu je i te kako nedostajalo. Liberalna je stranka govorila da je brak preživjela tvorevina te da ga je prijeko potrebno preurediti, i odista, obiteljski je život pružao malo zadovoljstava Stjepanu Arkadijču i silio ga da laže i da se pretvara, a to se toliko protivilo njegovoj naravi. Liberalna je stranka govorila, ili, još bolje, smatrala da je religija samo uzda za barbarski dio stanovništva, i doista, Stjepan Arkadijč bez boli u nogama nije mogao podnijeti ni kratku molitvu i nije mogao shvatiti čemu sve te strašne i uznosite riječi o onom svijetu kad je i na ovom vrlo veselo živjeti. Ujedno je Stjepanu Arkadijču, kako je volio šalu, bilo ugodno katkad zbuniti mirna čovjeka time kako se ne treba zaustavljati na Rjuriku¹ i odricati se prvoga pretka — majmuna, kad se već dičimo svojim porijeklom. Dakle, liberalno mišljenje postalo je Stjepanu Arkadijču navadom, i on je volio svoje novine kao cigaru poslije ručka zbog lake omaglice koju je ona izazivala u njegovoj glavi. Pročitao je uvodnik u kojemu se razlagalo da se u naše doba potpuno utaman diže graja oko toga kako

---

¹ Rjurik, polulegendarni vođa plemena Varjaga iz IX st., po ljetopisnom predanju, ali neutvrđenom, osnivač istoimene ruske kneževske dinastije.

radikalizam tobože prijeti da će progutati sve konzervativne elemente te da je vlada tobože dužna poduzeti mjere za ugušenje revolucionarne hidre, dok naprotiv, »prema našem mišljenju, opasnost nije u tobožnjoj revolucionarnoj hidri, nego u upornosti tradicionalizma koji koči napredak«, itd. Pročitao je i drugi članak, financijski, u kojemu se spominjao Bentham i Mill¹ i peckalo ministarstvo. Urođenom brzinom rasuđivanja shvatio je značenje svakog peckanja: tko ga je, na koga i u povodu čega usmjerio, i to mu je, kao svagda, pričinjalo neko zadovoljstvo. Ali danas je to zadovoljstvo pokvarilo sjećanje na savjete Matrone Filimonovne i to što u kući nije bilo sve u redu. Pročitao je i to da je grof Bejst, kako se čuje, oputovao u Wiesbaden i da više nema sijedih kosa, i da se prodaje laka kočija, i da se traži mlađa osoba; ali te vijesti nisu kao prije u njemu pobuđivale ironijsko raspoloženje.

Pošto je pročitao novine, popio drugu šalicu kave i pojeo pecivo s maslacom, ustane, otrese mrvice peciva s prsluka pa, isprsviši široka prsa, radosno se osmijehne, ali ne zbog toga što bi mu pri duši bilo osobito ugodno — radosni je osmijeh prouzročila dobra probava.

Ali ga taj radosni osmijeh u isti mah podsjeti na sve, i on se zamisli.

Dva dječja glasa (Stjepan Arkadijič poznade glas Griše, mlađega dječaka, i Tanje, starije djevojčice) začuše se kroz vrata. Oni su nešto gurnuli i oborili.

— Govorila sam ja da se putnici ne smiju metati na krov

— vikala je djevojčica engleski — sad skupljaj!

»Sve se poremetilo — pomisli Stjepan Arkadijič — djeca sama trče van«. I, prišavši vratima, on ih zovne. Oni baciše kutiju, koja im je predstavljala vlak, pa uđu k ocu.

Djevojčica, očeva ljubimica, utrča smjelo, zagrlj ga i smijući mu se objesi o vrat, kao i uvijek, radujući se poznatom zadahu mirisa što su se širili iz njegovih zalisaka. Kad ga je napokon poljubila u lice, pocrvenjelo jer se bio sagnuo i blistavo od nježnosti, djevojčica rastavi ruke i htjede otrčati natrag; ali otac je zadrži.

---

¹ J. Bentham (1748—1832), engleski filozof i pravnik; J. Mili (1773—1836), engleski historičar, filozof i ekonomist.

— Šta radi mama? — upita on prelazeći rukom po glatku, nježnu kćerinu vratiću. — Zdravo — reče smješkajući se dječaku na njegov pozdrav.

Uvjerio se da dječaka voli manje te je uvijek nastojao da bude jednak prema oboma; ali dječak je to osjećao i nije odgovorio smiješkom na hladni očev osmijeh.

— Mama? Ustala je — odgovori djevojčica.

Stjepan Arkadijč uzdahne. »Znači da opet svu noć nije spavala«, pomisli.

— A je li vesela?

Djevojčica je znala da su se otac i mati svađali, te da mati nije mogla biti vesela, i da otac to mora znati, i da se on pretvara pitajući to tek samo onako. I ona pocrvenje zbog oca. On to u isti mah shvati te isto tako pocrvenje.

— Ne znam — rekla je. Nije kazala da učimo, nego da s miss Hool prošetamo do bake.

— Pa hajde, Tanjice moja. Ah, da, čekaj — reče jednako je zadržavajući i gladeći joj nježnu ručicu.

On dohvati kutijicu bonbona s kamina, gdje ju je jučer bio postavio, i dadne joj dva, koja su njoj bila najmilija, čokoladni i marmeladni.

— Griši? — reče djevojčica pokazujući čokoladni.

— Da, da. — Pa pogladivši joj još jednom ramešce, on je poljubi u kosu i vrat te je pusti.

— Kočija je spremna — reče Matvej. — I moliteljica je neka tu — dodadne.

— Je li odavna ovdje? — upita Stjepan Arkadijč.

— Oko pola sata.

— Koliko ti je puta zapovjeđeno da odmah najavljuješ!

— Ali treba vas pustiti da barem kavu popijete — Matvej će onim prijateljskim i grubim tonom na koji se nije moglo ljutiti.

— De, pitaj je brže — reče Oblonski mršteći se od ljutine.

Moliteljica, žena kapetana prve klase Kalinina, molila je nešto nemoguće i glupo, ali ju je Stjepan Arkadijč po svom običaju primio, ne prekidajući je pažljivo saslušao i dao joj potanko savjet komu i kako da se obrati, čak joj je okretno i skladno svojim krupnim, otegnutim, lijepim i čitkim rukopisom napisao pisamce za osobu koja bi joj mogla pomoći. Otpustivši kapetanovicu, Stjepan Arkadijč uze šešir te zastade

tražeći u mislima nije li štogod zaboravio. Pokazalo se da ništa nije zaboravio do onoga što je htio da zaboravi — ženu.

»Ah jest!« Oborio je glavu, a njegovo lijepo lice poprimi tužan izraz. »Da pođem ili da ne pođem?« govorio je sebi. A nutarnji mu je glas govorio da nije potrebno ići, da tu ništa drugog ne može biti osim pretvaranja, da nije moguće popraviti, zakrpati njihove odnose, jer nju nije moguće učiniti opet privlačnom i takvom da izaziva ljubav ili njega učiniti starcem, nesposobnim da voli. Osim pretvaranja i laži sad više ništa nije moglo doći; a pretvaranje i laž bjehu mrski njegovoj naravi.

»Ma svejedno ću jednom morati, ta ovo ne može ovako ostati« reče nastojeći se ohrabriti. On se ispravi, izvadi cigaretu, zapali, dvaput povuče, baci je u sedefnu školjku — pepeljaru, žurnim korakom prođe mračnim salonom i otvori druga vrata u ženinu spavaonicu.

IV

U bluzici i na zatiljku pričvršćenih pletenica rijetke, nekoć guste i divne kose, izduljena, mršava lica i velikih, uplašanih očiju, koje su se isticale zbog mršavosti lica, Darja Aleksandrovna stajaše među stvarima, razbacanim po sobi, ispred otvorena ormara, iz kojega je nešto izabirala. Kad začu muževe korake, zastane gledajući u vrata i uzalud pokušavajući svome licu dati strog i preziran izraz. Osjećala je da ga se boji i da se boji susreta što je imao doći. Maloprije pokušala je učiniti ono što je već po deseti put pokušavala učiniti u ta tri dana: pokupiti dječje i svoje stvari te ih odvesti k materi — pa se i opet nije mogla na to odlučiti; ali i sada, kao i prije govorila je sebi da ovo ne može ovako ostati, da ona mora nešto poduzeti, kazniti ga, osramotiti, osvetiti mu se makar donekle za one boli što ih joj je on bio nanio. Jednako je govorila da će otići od njega, ali je osjećala da je to nemoguće; to je bilo nemoguće zato što se ona nije mogla odviknuti da ga smatra za svoga muža i da ga voli. Osim toga osjećala je, kad se i ovdje, u svojoj kući, jedva stigne brinuti za svoje petoro djece, da će im biti još gore onamo kamo će sa svima njima poći. K tomu se još u ova tri dana najmlađe razboljelo, jer su ga nahranili lošom juhom, a starija su jučer gotovo

ostala bez ručka. Osjećala je da je nemoguće otići; ali, obmanjujući sebe, ona je i dalje izabirala stvari i pretvarala se da će otići.

Kad spazi muža, ona spusti ruku u ormarsku ladicu kao da nešto traži i obazre se na nj kad je prišao sasvim blizu. Ali je njeno lice, kojemu je htjela dati strog i odlučan izraz, izražavalo smetenost i patnju.

— Doli! — reče on tihim, bojažljivim glasom. Uvukao je glavu među ramena i htio da naoko bude žalostan i pokoran, ali je ipak pucao od svježine i zdravlja.

Hitrim pogledom premjeri ona od glave do pete njegov lik što je pucao od svježine i zdravlja. »Da, on je sretan i zadovoljan! — pomisli — a ja?... A odvratna je i ona dobrotu zbog koje ga svi toliko vole i hvale; mrzim je tu njegovu dobrotu«, pomisli. Usta joj se stisnu, mišić joj zadržće na desnoj strani blijedog, uzrujanog lica.

— Šta želite? — reče brzim, muklim glasom koji kao da nije bio njezin.

— Doli! — ponovi on drhtavim glasom — Ana će danas doći.

— Pa šta onda? Ja je ne mogu primiti! — vikne ona.

— Ali ipak treba, Doli...

— Odlazite, odlazite, odlazite — ne gledajući ga krikne ona kao da joj je tjelesna bol prouzročila taj krik.

Stjepan Arkadijč je mogao biti miran dok je mislio na ženu, mogao se nadati da će se, kako Matvej reče, sve *urediti* pa je mogao mirno čitati novine i piti kavu; ali kad joj je ugledao namučeno, patničko lice, čuo onaj glas, pokoran sudbini i očajan, stade mu dah, nešto ga stisnu u grlu, a u očima zablistаше suze.

— Bože moj, šta sam učinio! Doli! Za ime božje!... Pa... — nije mogao nastaviti, jecaj mu zapeo u grlu.

Ona zalupi ormar i pogleda ga.

— Doli, šta mogu reći?... Samo ovo: oprosti, oprosti... Sjeti se, zar devet godina života ne može otkupiti trenutak, trenutak...

Ona je spustila oči i slušala očekujući šta će on reći, kao da ga moli neka je nekako razuvjeri.

— Trenutak zanosa... — izusti on i htjede nastaviti, ali kod te riječi, kao od tjelesne boli, njoj se opet stisnuše usne i opet joj zaigra mišić na desnoj strani lica.

— Odlazite, odlazite odavle! — zaviče ona još prodornije
— i ne pominjite mi svojih zanosa i svojih gadarija!
Htjela je otići, ali se zanjihala i uhvatila za naslon stolca da se pridrži. Njegovo se lice raširilo, usne nabrekle, oči se zalile suzama.

— Doli! — progovori on već jecajući. — Za ime božje, pomisli na djecu, ona nisu kriva. Ja sam kriv, mene i kazni, naredi mi da otkupim svoju krivicu. Koliko ja mogu, na sve sam spreman! Kriv sam, nema tih riječi kojima bih iskazao koliko sam kriv. Ali, Doli, oprostili!

Ona sjedne. On začuje njeno teško, glasno dihanje i bi mu neizrecivo žao. Ona je nekoliko puta htjela da počne govoriti, ali nije mogla. On je čekao.

— Ti se spomeneš djece kad ti je do igre s njima, a ja mislim i znam da su ona sada propala — reče ona očito jednu od rečenica koju je u ova tri dana više puta u sebi ponavljala.

Rekla mu je »ti«, i on je sa zahvalnošću pogleda i krene da je uzme za ruku, ali mu se ona s gađenjem izmakne.

— Ja mislim na djecu i zato bih sve na svijetu učinila da ih spasim; ali sama ne znam kako da ih spasim: ili time da ih odvedem od oca, ili da ih ostavim s razvratnim ocem

— jest, s razvratnim ocem... E pa, recite, poslije onoga... što je bilo, zar mi možemo skupa živjeti? Zar je to moguće? Ta recite, zar je to moguće? — ponovi ona povisujući glas.

— Otkako je moj muž, otac moje djece, počeo ljubakati s guvernantom svoje djece. . .

— Ali šta ću zaboga sada? Šta ću sada? — govorio je on žalobnim glasom, ni sam ne znajući šta govori, i sve spuštajući glavu.

— Gadite mi se, odvratni ste! — poviče ona raspaljujući se sve više i više. — Vaše su suze — voda! Vi mene nikada niste voljeli; nemate ni srca, ni plemenitosti. Mrski ste mi, gadni, tuđi, jest, posve tuđi! — bolno i u mržnji izgovorila je tu njoj užasnu riječ *tuđi*.

On je pogleda, i mržnja, što joj se izrazila na licu, njega uplaši i začudi. Nije shvaćao da ju je njegovo žaljenje razdražilo. Ona je osjetila da je sažaljeva, a ne da je voli. »Ne, ona mene mrzi. Neće mi oprostiti«, pomisli.

— To je užasno! Užasno! — progovori on.

U taj čas u drugoj sobi, vjerojatno pavši, zaviče dijete; Darja Aleksandrovna osluhne i lice joj se odjednom smekša.

Očito se nekoliko trenutaka sabirala, kao da ne zna gdje je i što joj je činiti, pa onda, hitro ustavši, krene prema vratima.

»Pa ona voli moje dijete — pomisli on opazivši promjenu na njenu licu kad je dijete zavikalo — moje dijete; pa kako onda može mene mrziti?«

— Doli, još jednu riječ — reče idući za njom.

— Ako pođete za mnom, pozvat ću ljude, djecu! Nek svi znaju da ste podlac! Ja danas odlazim, a vi živite ovdje sa svojom ljubavnicom!

I ona iziđe zalupivši vratima.

Stjepan Arkadič uzdahne, otare lice i tihim korakom pođe iz sobe. »Matvej veli: uredit će se; ali kako? Ja ne vidim nikakve mogućnosti. Aj, aj, kakav užas! I kako je samo trivijalno vikala — govorio je sam sebi pomislivši na njenu viku i riječi: podlac i ljubavnica. — A možda su djevojke čule! Užasno trivijalno, užasno«. Stjepan Arkadič zastane nekoliko trenutaka sam, otare oči, uzdahne pa isprsvivši se iziđe, iz sobe.

Bio je petak pa je u blagovaonici urar, Nijemac, navijao sat. Stjepan se Arkadič prisjeti svoje šale o ovom tačnom ćelavom uraru da je Nijemac »i sam bio za sav život navijen da navija satove«¹ — pa se nasmiješi. Stjepan je Arkadič volio dobru šalu. »Pa možda će se i urediti! Lijepa riječca: uredit će se, pomisli. To valja ispriповjediti.«

— Matveju! — vikne. — Spremider onda sve tamo s Marjom za Anu Arkadjevnu u sobi s divanima — reče Matvej u koji se upravo pojavio.

— Ne zapovijed, molim.

Stjepan Arkadič obuče bundu i iziđe na ulazno stepenište.

— Hoćete li kod kuće jesti? — reče Matvej prateći ga.

— Vidjet ću već. A evo uzmi za trošak — reče on pružajući deset rubalja iz lisnice. — Hoće li biti dosta?

— Bilo dosta ili ne bilo, očito je da će valjati s time izići — reče Matvej zalupivši vratašcima i vraćajući se na stepenište.

---

¹ U ruskom je ovdje bolja igra riječima, teško prevediva, jer *zavodi'* časy = navijati sat, ali *zavodit'* znači isto što i zavesti, zavoditi (npr. žene).

Pošto je međutim umirila dijete i po štropotu kočije zaključila da se on odvezao, Darja se Aleksandrovna opet vrati u spavaonicu. To joj je bilo jedino utočište od kućnih briga koje bi je obuzimale čim bi samo izišla. Čak i sad, za to kratko vrijeme što je bila zašla u dječju sobu, Engleskinja i Matrjona Filimonovna dospješe da joj postave nekoliko pitanja koja se nisu mogla odgađati i na koja je jedino ona mogla odgovoriti: što da se obuče djeci za šetnju? hoće li im dati mlijeka? treba li potražiti drugoga kuhara?

— Ah, pustite me, pustite! — reče, i vrativši se u spavaonicu opet sjede na ono isto mjesto gdje je govorila s mužem, stisne omršavjele ruke s prstenjem koje je klizilo s koščatih prstiju te stane u sjećanju pretresati čitav prijašnji razgovor. »Otišao je! Ali kako je on s *njom* završio? — mislila je. — Zar se on sastaje s njom? Zašto ga nisam upitala? Ne, ne, zbližiti se ne možemo! Ako i ostanemo pod istim krovom, mi smo jedno drugome tuđinci. Zauvijek tuđinci! — ponovi ona naročito značajno tu njoj strašnu riječ. — A kako sam ga samo voljela, bože moj, kako sam ga voljela!.. Kako sam voljela! I zar ga sada ne volim? Ne volim li ga jače negoli prije? Užasno je upravo to«... poče ona, ali ne dovrši svoju misao jer se Matrjona Filimonovna pomolila na vratima.

— Pa naredite da pošaljem po brata — reče ona — samo da nam ručak napravi; ili će, kao i jučer, do šest sati djeca ostati bez jela.

— Hajde, dobro, sad ću doći i rasporediti. A jeste li poslali po svježe mlijeko?

I Darja Aleksandrovna utone u svakidašnje brige i u njima privremeno utopi svoju nevolju.

V

U školi je Stjepan Arkadič učio dobro zahvaljujući svojim lijepim sposobnostima, ali je bio lijen i nestašan te je stoga svršio kao jedan od posljednjih; ali unatoč svome svagda pustopašnu životu, nisku zvanju i mlađim godinama, imao je ugledno i dobro plaćeno mjesto načelnika u jednoj od moskovskih ustanova. To mjesto dobio je posredstvom muža svoje sestre Ane, Alekseja Aleksandroviča Karenjina, budući da je ovaj bio na jednom od najvažnijih mjesta u ministarstvu

kojemu je pripadala ta ustanova; Da Karenjin i nije svoga šurjaka postavio na to mjesto, posredstvom stotinu drugih osoba, braće, sestara, bližih i daljih rođaka, ujaka, tetaka, Stiva Oblonski opet bi dobio to ili tome slično mjesto, oko šest tisuća plaće, koje mu bijahu vrlo potrebne jer su mu prilike, unatoč priličnom ženinom imutku, bile nesređene.

Polovica Moskve i Petrograda bili su rodbina i prijatelji Stjepana Arkadijča. Rodio se među onim ljudima koji su bili i postali moćnicima ovoga svijeta. Jedna trećina državnika, starijih ljudi, bili su prijatelji njegova oca i znali ga od malih nogu; druga mu je trećina govorila »ti«, a treća su bili dobri znanci; prema tome, djelatelji zemaljskih dobara u obliku mjesta, zakupa, koncesija i tome sličnoga bili su mu sve prijatelji te nisu mogli mimoći svoga; tako se Oblonski i nije morao naročito brinuti da dobije pogodno mjesto; valjalo je samo ne protiviti se, ne zavidjeti, ne svađati se, ne vrijeđati, a on onako dobar kakav je bio, toga nikad nije ni činio. Njemu bi se učinilo smiješnim kad bi mu rekli da neće dobiti mjesto s onom plaćom koja je njemu trebala, to više što on i nije zahtijevao ne znam šta; htio je tek onoliko koliko su dobivali njegovi vršnjaci, a obavljati takvu vrst posla on je mogao isto tako dobro kao i svaki drugi.

Stjepana Arkadijča nisu njegovi znanci samo voljeli zbog njegove dobre vesele čudi i besprijekorne čestitosti, nego je u njemu, u njegovoj lijepoj, svijetloj vanjštini, blistavim očima, crnim obrvama, kosi, bjelini i rumenilu lica bilo nešto što je fizički djelovalo društveno i vedro na ljude koji su se poznavali s njime. »Aha! Stiva! Oblonski! Evo i njega!« gotovo uvijek radosno smijući se govorahu kad bi se sretali s njime. Ako se koji put i dešavalo da se poslije razgovora s njim pokazalo kako se ništa radosno nije dogodilo, drugi, treći dan opet su se isto onako radovali pri susretu s njime.

Službujući treću godinu kao načelnik jedne od moskovskih ustanova, Stjepan Arkadijč, osim ljubavi, stekao je i poštovanje drugova u službi, podređenih, starješina i sviju onih koji su s njime imali posla. Glavne odlike Stjepana Arkadijča, koje su mu donijele to opće poštovanje u službi, bile su ponajprije neobična popustljivost prema ljudima koja se u njemu temeljila na spoznaji svojih mana; drugo, potpuna liberalnost, ne ona za koju je doznao iz novina, nego ona što mu je bila u krvi i zbog koje se potpuno isto i podjednako

vladao prema svim ljudima, svejedno kojeg zvanja i imanja oni bili, i treće — najvažnije — potpuna ravnodušnost prema poslu kojim se bavio, zbog čega se nikad nije ni zanosio, ni pravio pogrešaka.

Stigavši na mjesto svoga službovanja u pratnji dostojanstvena vratara s aktovkom, Stjepan Arkadijč prođe do svoga malog kabineta, obuče uniformu i uđe u ured. Pisari i namještenici u isti mah ustadoše, prijazno se i smjerno klanjajući. Stjepan Arkadijč, kao i uvijek, žurno pođe prema svome mjestu, porukuje se sa savjetnicima i sjedne. Našalio se i progovorio, upravo koliko se priličilo, te otpoče radom. Nitko bolje od Stjepana Arkadijča nije umio naći onu granicu slobode, jednostavnosti i službenosti koja je potrebna da čovjek ugodno obavlja poslove. Kao i svi u ustanovi Stjepana Arkadijča, tajnik veselo i smjerno priđe sa spisima i progovori onim familijarnim i liberalnim tonom što ga je uveo Stjepan Arkadijč.

— Ipak smo se domogli podataka iz Penzenske gubernijske uprave. Evo, ako izvolite...

— Napokon smo dobili? — progovori Stjepan Arkadijč stavljajući prst među spise. — Hajd'mo, molim, gospodo...

— I uredovanje otpoče.

»Kad bi oni znali — mislio je važno se držeći i nagnuvši glavu dok je slušao referat — kako je pred pola sata njihov predsjednik bio kao dječak koji je nešto skrivio!« — I oči su mu se smijale dok je čitao izvještaj. Do dva sata posao je trebao teći bez prekida, a u dva — prekid i doručak.

Nisu bila ni dva sata kad se velika staklena vrata u uredskom salonu najednom otvoriše i netko uđe. Svi savjetnici, obradovavši se razonodi, ispod slike i iza zercala¹ pogledaše na vrata; ali podvornik, koji je stajao do vrata, smjesta izbacila ulaznika te za njim zatvori staklena vrata.

Pošto je predmet bio pročitan, Stjepan Arkadijč ustane protegnuvši se i, plaćajući danak liberalnosti vremena, posegne u uredu za cigaretom te pođe u svoj kabinet. S njim iziđoše njegova dva druga, stari činovnik Nikitin i pripravnik Grinevič.

---

¹ Zercalo = trostrana prizma što je s carskim ukazima stajala nasred svake ustanove u carskoj Rusiji od doba Petra Velikog.

— Stići ćemo da dovršimo poslije doručka — reče Stjepan Arkadijč.

— Svakako! — reče Nikitin.

— Mora da je taj Fomin prava pravcata varalica — reče Grinevič o jednoj osobi koja je imala udjela u predmetu što su ga oni pretresali. Stjepan Arkadijč se namršti na Grinevičeve riječi upozoravajući time da je neprilično unaprijed stvarati sud i ništa ne odgovori.

— Tko je to ulazio? — upita podvornika.

— Nekakav čovjek, vaša preuzvišenosti, upao je bez pitanja samo što sam se okrenuo. Za vas su pitali. Ja velim: kad iziđu vijećnici, onda...

— Gdje je on?

— Možda je izišao u predvorje, a inače je neprestano ovuda hodao. Eno ga — reče podvornik, pokazujući na snažno građena, plećata čovjeka kovrčaste brade koji je, ne skidajući kape od ovčjeg runa, brzo i lako ustrčao izlizanim stepenicama kamenog stepeništa. Jedan od činovnika koji su silazili, suhonjav, s aktovkom uza se, popostane te se negodujući zagleda u noge onome što je trčao i onda upitno pogleda Oblonskoga.

Stjepan Arkadijč stajaše nad stepeništem. Dobrodušno njegovo lice, što je sijalo nad vezenim ovratnikom uniforme, zasja još jače kad prepoznade onoga što se u trku ispeo.

— Bogme jest! Levin, napokon! — progovori on uz prijateljski, podrugljiv smiješak, pogledajući Levina dok mu je prilazio.

— Kako ti se dalo da me potražiš u ovoj *jazbini*? — reče Stjepan Arkadijč ne zadovoljavajući se rukovanjem i cjelivajući svoga prijatelja. — Jesi li odavno?

— Ovaj sam čas stigao i silno sam želio da te vidim

— odgovori Levin, plašljivo i ujedno se srdito i nemirno ogledajući uokolo.

— Hajde, idemo u kabinet — reče Stjepan Arkadijč poznavajući samoznalu i razdražljivu plašijivost svoga prijatelja; pa, uhvativši ga za ruku, povuče ga za sobom kao da će ga provoditi kroz opasnosti.

Gotovo svim svojim znancima Stjepan Arkadijč govorio je »ti«: starcima šezdesetih godina, mladićima dvadesetih, glumcima, ministrima, trgovcima, generalskim adutantima, tako da su mnogi od onih koji su, se s njime »tikali« bili na dvjema krajnjim tačkama društvene ljestvice i bili bi u

veliku čudu kad bi doznali da posredstvom Oblonskoga imaju nešto zajedničko. On se »tikao« sa svima s kojima je pio šampanjac, a pio ga je sa svim i svakim i zato je, kad se u nazočnosti svojih potčinjenih sretao sa svojim *sramnim* »ti«, kako je u šali nazivao mnoge među svojim prijateljima, njemu svojstvenim taktom umio umanjiti nelagodu toga utiska na potčinjene. Levin nije bio sraman »ti«, ali je Oblonski svojim taktom oćutio da Levin misli kako on pred podređenima možda ne želi pokazati da su mu blizi, te se stoga požurio da ga uvede u kabinet.

Levin je bio gotovo istih godina kao i Oblonski i nije mu govorio »ti« samo zbog šampanjca. Levin mu je bio drug i prijatelj od rane mladosti. Unatoč razlikama u značajevima i ukusima, voljeli su se kako se samo vole prijatelji koji su se sprijateljili u ranoj mladosti. Ali unatoč tome, kako često biva među ljudima koji su odabrali različite vrste djelatnosti, svaki je od njih u duši prezirao djelatnost drugoga makar ju je, razmišljajući i opravdao. Svakome se činilo da je život kojim on sam živi jedini pravi život, a da je život kojim živi prijatelj — tek utvara. Oblonski nije mogao suspregnuti lak porugljiv smiješak kad bi pogledao Levina. Koliko ga je već puta vidio da sa sela dolazi u Moskvu gdje je nešto radio, ali šta zapravo, to Stjepan Arkadijč nikad nije mogao pravo shvatiti, pa se nije ni zanimao. Levin je u Moskvu dolazio vazda uzbuđen, užurban, pomalo skučen i ljutit na tu skučenost i većinom s posvema novim, neočekivanim nazorima. Stjepan Arkadijč se podsmjehivao tome i bilo mu je to milo! A isto je tako i Levin u duši prezirao i gradski način života svoga prijatelja, i njegovu službu jer ju je smatrao ispraznom, i podsmjehivao se tome. Ali razlika bijaše u tome što se Oblonski, čineći što svi čine, smijao samosvjesno i dobrodušno, a Levin je to činio bez samosvjesti i kadikad ljutito.

— Odavno smo te čekali — reče Stjepan Arkadijč ulazeći u kabinet i pustivši Levinovu ruku kao da time pokazuje da su ovdje opasnosti prestale. — Baš mi je vrlo drago da te vidim — nastavi on. — Pa šta je s tobom? Kako ti? Kad si došao?

Levin je šutio, pogledajući na nepoznata mu lica dvojice drugova Oblonskoga, a osobito na ruku elegantnoga Grineviča, tako bijelih dugih prstiju, tako dugih, žutih, na kraju savijenih nokata i tako golemih blistavih kopči na košulji, da

mu te ruke privukoše svu pažnju i ne dadoše mu slobodna misliti. Oblonski te odmah spazi te se nasmiješi.

— Ah da, dopustite da vas upoznam — reče. — Moji drugovi: Filip Ivanić Nikitin, Mihail Stanislavič Grinevič — pa, obrativši se Levinu: — zemski¹ radnik, zemski čovjek, atleta koji jednom rukom diže pet pud², stočar i lovac i moj prijatelj, Konstantin Dmitrič Levin, brat Sergeja Ivaniča Kozniševa.

— Vrlo mi je drago — reče starčić.

— Imam čast poznavati vašega brata, Sergeja Ivaniča

— reče Grinevič pružajući svoju tanku ruku dugih nokata.

Levin se namršti, hladno se porukuje i odmah se obrati Oblonskome. Premda je on veoma poštivao svoga brata po majci, u cijeloj Rusiji poznata pisca, svejedno nije mogao otrpjeti kad se njemu ne bi obraćali kao Konstantinu Levinu, nego kao bratu znamenitog Kozniševa.

— Ne, ja više nisam zemski radnik. Sa svima sam se zavadio i ne odlazim više na skupštine — reče obraćajući se Oblonskome.

— Kad prije! — Oblonski će smiješeći se. — Ali kako? zbog čega?

— Duga priča. Ispričat ću jednom — reče Levin, ali započne odmah pričati. — Pa eto, u dvije riječi, uvjerio sam se da nikakva zemskoga rada nema, niti može biti — otpočne on kao da ga je tko toga časa uvrijedio — s jedne je strane to igrarija, igraju se parlamenta, a ja niti sam dovoljno mlad, niti dovoljno star da bih se zabavljao igrarijama; s druge pak (on zamuca) strane — to je sredstvo za kotarske *coterie*³ da namlate para. Prije su postojala starateljstva, sudovi, a sada to radi zemstvo, ne u obliku mita, već u obliku nezaslužene plaće — govorio je tako vatreno kao da tkogod od nazočnih osporava njegovo mišljenje.

— Oho! Pa ti si, kako vidim, opet u novoj fazi, u konzervativnoj — reče Stjepan Arkadijč. — Ali, uostalom, o tom po tom.

---

¹ Zemstvo, zemski = u carskoj Rusiji, po pravima vrlo ograničena samouprava u kojoj je glavnu riječ vodilo plemstvo.

² Pud, mjera za težinu - 16,58 kg.

³ Klike.

— Da, kasnije ćemo. Ali sam te morao vidjeti — reče Levin s mržnjom pogledajući u Grinevičevu ruku.

Stjepan se Arkadijč jedva primjetno nasmiješi.

— Kako si ono bio govorio da nikad više nećeš obući evropskog odijela? — reče on ogledajući njegovo odijelo koje je očito bilo od francuskog krojača. — Tako! vidim: nova faza.

Levin odjednom pocrvenje, ali ne onako kako crvene odrasli ljudi — lako, da to ni sami ne opažaju, već onako kako crvene dječaci kad osjete da su smiješni sa svoje plašljivosti te se stoga zastide i pocrvene još jače, gotovo do suza. I to umno i muževno lice bješe toliko čudno vidjeti u takvu dječjem stanju da ga je Oblonski prestao gledati.

— Pa gdje da se nađemo? Meni je zaista vrlo, vrlo potrebno da s tobom porazgovaram — reče Levin.

Evo šta: pođimo do Gurina doručkovati i tamo ćemo porazgovarati. Slobodan sam do tri sata.

— Ne — odgovori Levin pošto je razmislio — moram još kojekamo svratiti.

— Pa dobro, onda ćemo ručati zajedno.

— Ručati? Pa ja baš nemam ništa naročito, samo dvije riječi da kažem, da zamolim, a kasnije ćemo se porazgovoriti.

— Pa onda odmah i reci te dvije riječi, a pričat ćemo za ručkom.

— Evo koje dvije riječi — reče Levin — uostalom, ništa naročito.

Njegovo lice odjednom poprimi srdit izraz koji je potekao od napora da svlada svoju bojažljivost.

— Šta rade Sčerbacki? Je li sve po starom? — reče. Budući da je već odavno znao da je Levin bio zaljubljen u njegovu svastiku Kiti, Stjepan se Arkadijč jedva primjetno nasmiješi a oči mu zablistaju.

— Ti reče, dvije riječi, a ja ne mogu odgovoriti u dvije riječi zato što... Oprosti za trenutak...

Uđe tajnik s familijarnim poštovanjem i nekom, svim tajnicima zajedničkom, skromnom spoznajom svoje nadmoći nad starješinom u poznavanju poslova priđe Oblonskome sa spisima te u obliku pitanja uze tumačiti neke teškoće. Ne saslušavši, Stjepan Arkadijč nježno položi svoju ruku na tajnikov rukav.

— Ne, samo vi učinite onako kako sam rekao — reče, smiješkom ublažujući napomenu, pa ukratko protumačivši

kako on shvaća predmet, odmakne spise te reče: — Tako i učinite, molim vas, Zahare Nikitiču, tako.

Tajnik se zburjen udalji. Pošto se posve oporavio od svoje smetenosti dok je tajnik pitao za upute, objema se rukama nalaktivši na stolac Levin je stajao, a na licu mu podrugljiva pažnja.

— Ne shvaćam, ne shvaćam — reče.

Šta ne shvaćaš? — Oblonski će isto se tako veselo smješkajući i vadeći cigaretu. Očekivao je od Levina kakav neobičan ispad.

— Ne shvaćam šta vi radite — reče Levin sliježući ramenima.

— Kako ti to možeš ozbiljno raditi?

— Zašto?

— Pa zato što tu nema šta da se radi.

— Tako ti misliš, ali mi smo pretrpani poslom.

— Papirnatim. Doduše, ti imaš dara za to — doda Levin.

— To će reći, ti misliš da meni nešto nedostaje?

— Možda i mislim — reče Levin. — Ali ja svejedno uživam u tvojoj veličini i ponosim se što za prijatelja imam tako velika čovjeka. Ali ipak mi nisi odgovorio na moje pitanje — dodadne on, očajničkom napregnutošću gledajući Oblonskome pravo u oči.

— Ama dobro, dobro. Stani malo — i ti ćeš spasti na to. Lako tebi kad imaš tri tisuće desetina¹ u karazinskom kotaru, i takve mišice, pa svježinu poput dvanaestogodišnje djevojčice — ali spast ćeš i ti na naše grane. Da, dakle o onome sto si me pitao: promjene nema, ali je šteta što te tako dugo nije bilo.

— A zašto? — uplašeno zapita Levin.

— Ma ništa — odgovori Oblonski. — Razgovarat ćemo.

A zašto si zapravo doputovao?

— Ah, i o tome ćemo se poslije porazgovoriti — opet do ušiju pocrvenjevši, reče Levin.

— E pa, dobro. U redu — reče Stjepan Arkadijič.

— Nego vidiš: ja bih te pozvao k sebi, ali mi žena nije posve zdrava. Ali znaš šta: ako ih želiš vidjeti, oni su danas sigurno u zoološkom vrtu od četiri do pet. Kiti se kliže na klizaljka. Pođi ti onamo, a ja ću se svratiti, pa ćemo nekamo zajedno na ručak.

---

¹ Desetina — 1,092 hektara.

— Sjajno, pa doviđenja.

— Samo pazi, ti ćeš, znam ja tebe, sigurno zaboraviti ili iznenada otići na selo! — smijući se poviče Stjepan Arkadijič.

— Neću, sigurno neću. I, sjetivši se, kad je već bio na vratima, da je zaboravio pozdraviti prijatelje Oblonskoga, Levin iziđe iz kabineta.

— Mora da je to vrlo energičan gospodin — reče Grinevič kad Levin iziđe. — Jest, baćuška — reče Stjepan Arkadijič kimajući glavom — to ti je sretnik! Tri tisuće desetina u karazinskom kotaru, sve to i kolike li još svježine! A ne kao mi.

— Ali šta se vi tužite, Stjepane Arkadijiču?

— Bogme loše je, slabo — reče Stjepan Arkadijič teško uzdahnuvši.

VI

Kad je Oblonski upitao Levina zašto je on zapravo došao, Levin pocrvenje i rasrdi se na se zbog toga što je pocrvenio, jer mu nije mogao odgovoriti: »Došao sam zaprositi tvoju svast«, premda je bio došao samo poradi toga.

Kuće Levinovih i Ščerbackijevih bijahu stare plemićke moskovske kuće i uvijek su bile u bliskim i prijateljskim odnosima. Još više se ta veza utvrdila u doba Levinova studentovanja. On se zajedno pripremao i zajedno upisao na sveučilište s mladim knezom Ščerbackim, Dolinim i Kitinim bratom. U to je vrijeme Levin često zalazio u kuću Ščerbackijevih i bio se zaljubio u kuću Ščerbackijevih! Ma kako se to čini čudnim, ali Konstantin Levin bijaše zaljubljen baš u kuću, u obitelj, osobito u žensku polovicu obitelji Ščerbackijevih. Sam Levin nije pamtio svoje majke, a jedina njegova sestra bijaše starija od njega, tako da je tek u kući Ščerbackijevih prvi puta upoznao onu sredinu stare plemićke obrazovane i čestite porodice, kakvu je bio izgubio očevom i majčinom smrću. Svi članovi te obitelji, osobito ženska polovica, činili su mu se obavijeni nekom tajnovitom, poetičnom koprenom, i on ne samo da u njima nije opažao nikakvih nedostataka nego je pod tom poetičnom koprenom, što ih je obavijala, zamišljao najuzvišenija osjećanja i sva moguća savršenstva. Zbog čega je onim trima gospođicama bilo potrebno da preko dana govore francuski i engleski; zbog čega

su u određene sate naizmjenice svirale na klaviru, zvuči kojega su se čuli gore u brata gdje su učili studenti; zbog čega su dolazili oni učitelji francuske književnosti, glazbe, crtanja, plesova; zbog čega su se u određene sate sve tri gospođice s *M-lle Linon* dovozile u kočijici na Tverski bulevar u svojim atlasnim bundicama — Doli u dugoj, Natali u poludugoj, a Kiti u posve kratkoj, tako da su se njene skladne nožice u čvrsto nategnutim crvenim čarapama jako isticale; zbog čega je njima bilo potrebno u pratnji lakaja sa zlatnom kokardom na šeširu šetkati se Tverskim bulevarom — svega toga i mnogošta drugog što se događalo u njihovu tajnovitom svijetu on nije shvaćao, ali je znao da je sve što se tamo dešavalo bilo divno, i bio je zaljubljen baš u tu tajnovitost onoga što se zbivalo.

U doba svoga studentovanja umalo se nije zaljubio u stariju, Doli, ali nju ubrzo udaše za Oblonskoga. Onda se on počeo zaljubljuvati u drugu. On kao da je osjećao da se mora zaljubiti u jednu od sestara, samo nije bio nacistu u koju zapravo. Ali se i Natali, čim se pokazala u društvu, udade za diplomata Lavova. Kiti još bijaše dijete kad je Levin završio sveučilište. Mladi se Ščerbacki, pošto je stupio u mornaricu, utopio u Baltičkom moru, te Levinovi susreti sa Ščerbackijevima, unatoč njegovu prijateljevanju s Oblonskim, postadoše rjeđi. Ali kad je u početku zime ove godine Levin došao u Moskvu poslije godinu dana provedenih na selu i sreo Ščerbackijeve, shvatio je u koju mu je od triju bilo uistinu suđeno da se zaljubi.

Činilo se da ništa jednostavnije nije moglo biti od toga da on, čovjek dobra roda, prije bogat negoli siromašan, tridesetidvogodišnjak, zaprosi kneginjicu Ščerbacku; po svemu sudeći, odmah bi ga ocijenili kao dobru priliku. Ali Levin bijaše zaljubljen, i zato mu se činilo da je Kiti u svakom pogledu takvo savršenstvo, takvo biće ponad svega zemaljskoga, a on da je takav niski zemaljski stvor da ne bi moglo biti ni pomisli o tome da bi ga drugi, a i ona sama, ocijenili kao nje dostojna.

Pošto je, kao u omaglici, u Moskvi proboravio dva mjeseca, gotovo svaki se dan viđajući s Kiti u društvu u koje je počeo zalaziti da se s njome sretne, Levin iznenada zaključio da od toga neće biti ništa te ode na selo.

Levinovo uvjerenje da od toga neće biti ništa temeljila se na tome da je on u očima rodbine nepovoljna, nedostojna prilika za bajnu Kiti i da ga sama Kiti ne može vidjeti. U očima rođaka on nije imao nikakva poznata, određena zvanja ni položaja u društvu, i dok su njemu trideset i dvije godine, njegovi su prijatelji već bili — koji pukovnik i krilni ađutant, koji direktor banke i željeznica ili predstojnik kakve ustanove, poput Oblonskoga; on pak (vrlo je dobro znao kakav bi morao biti za druge) bijaše vlastelin koji se bavio uzgojem krava, ubijanjem šljuka i gradnjama, to jest nedarovit momak koji ništa nije postao i koji je, prema društvenim shvaćanjima, radio ono što rade ljudi koji nikamo nisu pristali.

Sama pak tajnovita, bajna Kiti nije mogla voljeti onako ružna čovjeka kakvim je on smatrao sebe i, to je glavno, onako obična, ni po čemu privlačna čovjeka. Osim toga njegov prijašnji odnos prema Kiti — odnos odrasla čovjeka prema djetetu, zbog prijateljavanja s njenim bratom — učinio mu se novom zaprekom za ljubav. Ružna, dobra čovjeka, kakvim se on smatrao, može se, držao je, voljeti kao prijatelja, ali da bi tko bio voljen onom ljubavljju kakvom je on sam volio Kiti, valjalo je da bude ljepotan, a što je glavno — neobičan čovjek. Čuo je on da žene često vole ružne, obične ljude, ali u to nije vjerovao jer je sudio po sebi, budući da je on sam mogao voljeti samo lijepe, tajnovite i neobične žene.

Ali proboravivši dva mjeseca sam na selu, uvjerio se da ovo nije bila jedna od onih zaljubljenosti koje je doživljavao u ranoj mladosti; da mu ovo osjećanje nije davalo ni trenutka spokoja; da nije mogao živjeti dok ne riješi pitanje: hoće li ili neće ona biti njegovom ženom; i da je njegov očaj dolazio samo od njegove mašte, te da on nema nikakvih dokaza da će ga odbiti. I sada je došao u Moskvu s čvrstom odlukom da je zaprosi i da se oženi ako li ga prime... Ili... nije mogao misliti o tome šta će biti, ako ga odbiju.

VII

Jutarnjim vlakom doputovavši u Moskvu, Levin se svrati k svome starijem bratu po majci Kozniševu, pa pošto se presvukao, uđe k njemu u kabinet namjeravajući da mu odmah

isprispovjedi zbog čega je došao i da ga moli za savjet; ali brat ne bijaše sam. Kod njega je sjedio poznati profesor filozofije koji je iz Harkova doputovao samo zato da razjasni nesporazum, što je među njima izbio u veoma važnu filozofijskom pitanju. Profesor je vodio žestoku polemiku s materijalistima, a Sergej Koznišev je sa zanimanjem pratio tu polemiku te mu je, pošto je pročitao posljednji profesorov članak, u pismu iznio svoje prigovore; prekoračio je profesora zbog prevelika popuštanja materijalistima. Tako profesor smjesta doputova da se sporazumiju. Riječ je bila o aktuelnom pitanju: ima li granice među psihičkim i fiziološkim pojavama u čovjekovu djelovanju i gdje je ona?

Sergej Ivanovič dočeka svoga brata prijaznim i hladnim smiješkom kakav je imao prema svima, te upoznavši ga s profesorom, nastavi razgovor.

Omalen, žut čovjek s naočarima, uska čela, za trenutak se odbije od razgovora da se pozdravi, te nastavi govorenje ne osvrćući se na Levina. Levin sjede očekujući da profesor ode, ali domalo ga predmet razgovora stade zanimati.

Levin je u časopisima nailazio na članke o kojima je bio govor, i čitao ih je zanimajući se za njih kao za razvoj njemu poznatih osnova prirodoslovnosti, budući da je na sveučilištu bio prirodoslovac, ali nikad nije povezivao znanstvene zaključke o životinjskom porijeklu čovjeka, o refleksima, o biologiji i sociologiji s onim pitanjima o značenju života i smrti za sebe samoga, koja su mu u posljednje doba sve češće i češće padala na um.

Slušajući bratov razgovor s profesorom, opazi da su oni znanstvena pitanja povezivali s pitanjima intimnog života, da su nekoliko puta doticali ta pitanja, ali svaki put bi se, kako se njemu činilo, čim bi se dotakli onoga najglavnijeg, smjesta žurno udaljivali i opet ponirali u potanka razglabanja, u ograde, citate, uvijene primjedbe, pozivanja na autoritete, i on je s mukom shvaćao o čemu je govor.

— Ne mogu pristati — reče Sergej Ivanovič svojom običnom jasnoćom i razgovjetnošću izražavanja i finoćom dikcije — ja se ni u kom slučaju ne mogu složiti s Keithom da sve moje predodžbe o vanjskom svijetu potječu od dojmova. Najosnovniji pojam bitka ja ne stječem putem osjeta budući da i nema naročita organa za priopćavanje toga pojma.

— Jest, ali oni, Wurst, i Knaus, i Pripasov, odgovorit će vam da vaša spoznaja bitka potječe od ukupnosti svih osjeta, da je ta spoznaja bitka rezultat osjeta. Wurst dapače izravno veli da ondje gdje gotovo nema osjeta nema ni pojma o bitku.

— Ja bih rekao obratno — poče Sergej Ivanovič...

Ali tu se Levinu opet učini da se oni, pošto dodu do najglavnijeg, opet udalje, te odluči da profesoru postavi pitanje.

— Prema tome, ako su moja čula uništena, ako moje tijelo umre, onda više ne može biti nikakva postojanja? — upita.

Zvoljno i kao s nekom intelektualnom boli zbog prekida, profesor se osvrne na čudna pitalicu, više nalik na burlaka¹ negoli na filozofa, te svrne oči na Sergej a Ivanoviča kao da pita: a šta da se na to kaže? Ali kako Sergej Ivanovič nije poput profesora govorio naprežući se i jednostrano, i kako mu je u glavi ostalo mjesta i da odgovara profesoru i ujedno da shvati ono jednostavno i prirodno stajalište s kojeg je pitanje postavljeno, nasmiješi se i rekne:

— To pitanje mi još nemamo prava rješavati...

— Nemamo podataka — potvrdi profesor i nastavi svoja dokazivanja. — Ne — govorio je — ja upozoravam na to, ako je dojam osnova osjeta, kako izravno veli Pripasov, onda moramo strogo razlikovati ta dva pojma.

Levin više nije slušao te je čekao da profesor ode.

VIII

Kad je profesor otišao, Sergej Ivanovič obrati se bratu.

— Vrlo mi je drago da si došao. Hoćeš li dugo ostati? Kako gospodarstvo?

Levin je znao da gospodarstvo malo zanima starijega brata i da ga je to zapitao tek iz obzira prema njemu, pa zato odgovori jedino o prodaji pšenice i o novcima.

Levin je htio saopćiti bratu svoju nakanu da se ženi i upitati ga za savjet, čak je to bio čvrsto odlučio; ali kad je brata ugledao, čuo njegov razgovor s profesorom, prepoznao zatim onaj nehotični pokroviteljski ton kojim se je brat raspitkiavao o gospodarskim poslovima (njihovo materinsko imanje

---

¹ Burlak = lađar, radnik koji s drugim burlacima tegli lađu uz vodu pličakom.

nije bilo podijeljeno, a Levin je upravljao obim dijelovima), ni sam nije znao zašto, Levin osjeti da ne može započeti da govori s bratom o svojoj odluci da se ženi. Osjeti da mu brat na to neće gledati onako kako bi on to htio.

— Pa, kako vaše zemstvo, šta radite? — upita Sergej Ivanovič budući da se veoma zanimao zemstvom i da mu je pridavao veliku društvenu ulogu.

— Ma zapravo ne znam...

— Kako? Zar ti nisi član uprave?

— Ne, više nisam; istupio sam — odgovori Konstantin Levin — i više ne idem na skupštine.

— Šteta! — prozbori Sergej Ivanovič namrštivši se. Radi opravdanja Levin uze kazivati šta se radilo na skupštinama u njegovu kotaru.

— Uvijek ti je to tako! — presiječe ga u riječi Sergej Ivanovič.

— Mi smo Rusi uvijek takvi. Možda je to i dobra naša crta

— sposobnost da vidimo svoje mane, ali mi pretjeravamo, tješimo se ironijom koja nam je uvijek na jeziku. Ja ti velim samo jedno, dajder drugom kome evropskom narodu ona prava koja imaju naše zemske ustanove — Nijemci bi i Englezi stekli po njima slobodu, a mi ti se samo smijemo.

— Ali šta da se zaboga radi? — s osjećajem krivnje reče Levin. — To je bio moj posljednji pokušaj. I trudio sam se od sveg srca. Ne mogu. Nesposoban sam.

— Nisi nesposoban — reče Sergej Ivanovič — pogrešno ti na to gledaš.

— Možda — srvano odgovori Levin.

— Nego znaš, brat je Nikolaj opet ovdje.

Brat Nikolaj bio je rođeni i stariji brat Konstantina Levina i brat po majci Sergej a Ivanoviča, propalica koji je proćerdao veći dio svoga imutka, kretao se u veoma čudnu i zlu društvu i bio u zavadi s braćom.

— Ma šta kažeš? — s užasom vikne Levin. — Odakle znaš.

— Prokofij ga je vidio na cesti.

— Ovdje u Moskvi? Gdje je on? Znaš li? — Levin ustane sa stolca kao da kani smjesta otići.

— Žalim što ti to rekoh — reče Sergej Ivanovič klimajući glavom na uzbuđenje mlađeg brata. — Slao sam da doznam gdje stanuje i poslao mu njegovu mjenicu koju sam iskupio od Trubina. Evo šta mi je odgovorio.

I Sergej Ivanovič pruži bratu pisamce ispod pritiskača za papir. Levin pročita retke, napisane čudnim, njemu dragim rukopisom:

»Molim pokorno da me ostavite na miru. To je sve što tražim od svoje ljubazne braće. Nikolaj Levin«.

Levin to pročita i, ne dižući glave, s pisamcem u ruci stajaše pred Sergejem Ivanovičem.

U duši mu se borila želja da sada zaboravi nesretnoga brata i spoznaja da bi to bilo ružno.

— Očito, on mene želi uvrijediti — nastavi Sergej Ivanovič

— ali mene uvrijediti on ne može, i ja bih od sveg srca želio da mu pomognem, ali znam da to nije moguće.

— Da, da — ponovi Levin. — Ja shvaćam i cijenim tvoje držanje prema njemu; ali ja odoh do njega.

— Ako ti se ide, idi, ali ja ti ne bih savjetovao — reče Sergej Ivanovič. — To jest, što se mene tiče, ja se toga ne bojim, on te neće zavaditi sa mnom; ali zbog tebe, savjetujem ti, bolje je da ne ideš. Pomoći se ne može. Uostalom, radi kako hoćeš.

— Možda se i ne može pomoći, ali ja osjećam, osobito ovog časa — eh, to je nešto drugo — osjećam da ne mogu biti spokojan.

— Ama, ja to ne shvaćam — reče Sergej Ivanovič. — Jedno shvaćam — nastavi on — to je vježba u smjernosti. Ja sam drugačije i popustljivije stao gledati ono što se naziva podlošču, otkako je brat Nikolaj postao ovo što sada jeste... Ti znaš što je učinio...

— Ah, to je užasno, užasno! — ponavljaše Levin.

Kad je od lakaja Sergeja Ivanoviča dobio bratovu adresu, Levin se odmah spremi da pođe k njemu, ali promislivši, odluči da odgodi svoj polazak do večeri. Da bi imao duševni mir, valjalo je ponajprije riješiti ono poradi čega je došao u Moskvu. Od brata Levin se odveze u ured Oblonskoga, pa kada se raspitao o Ščerbackijevima, poveze se onamo gdje mu rekoše da može naći Kiti.

U četiri sata, osjećajući kako mu srce bije, Levin siđe s unajmljene kočije kod zoološkog vrta i pođe stazom prema sanjkalištu i klizalištu, znajući zacijelo da će nju tamo naći jer je kod ulaza vidio kočiju Ščerbackijevih.

Bijaše vedar studen dan. Kod ulaza su u nizovima stajale kočije, saonice, jednoprezi, žandari. Kićen svijet; blistajući na jarkome suncu šeširima, vrvio je oko ulaza i po raščišćenim stazama, između ruskih kućeraka s rezbarenim gredama; stare krošnjate breze u vrtu, s prevješanim granama od snijega, činilo se, bijahu odjevene u novo svečano ruho.

Išao je stazom prema klizalištu i govorio sebi: »Ne treba se uzbuđivati, treba se primiriti. Šta? Šta to veliš? Šuti, glupo je«, obraćao se on svome srcu. I što je više nastojao da se smiri to mu je sve više ponestajalo daha. Susrete ga neki znanac i doviknu mu, ali ga Levin čak i ne prepoznade. Dođe do sanjkališta gdje su zveketali lanci sanjki u spustu i na usponu, tutnjale sanjke klizeći i odjekivali veseli glasovi. Prođe još nekoliko koraka, a pred njim puče klizalište, i on smjesta usred svih klizača prepoznade nju.

Da je ona tu, saznao je po radosti i strahu što su obuzeli njegovo srce. Stajala je razgovarajući s nekom damom na drugom kraju klizališta. Činilo se ništa osobito nije bilo ni u njenoj odjeći, ni u njenu držanju; ali Levinu je isto toliko bilo lako prepoznati nju u onoj gomili, koliko i ružu u koprivi. Sve je bilo obasjano njome. Ona je bila smiješak koji je ozarivao sve uokrug. »Zar ja mogu sići onamo na led i pričati joj?« pomisli on. Mjesto gdje je ona stajala činilo mu se nedostupnom svetinjom, te jednoga trenutka umalo da se nije okrenuo i otišao: tako mu je bilo strašno. Morao se susprezati i porazmisliti da se oko nje kreću svakojaki ljudi, pa da je i on mogao doći onamo na klizanje. Sišao je, izbjegavajući da je dulje gleda, kao u sunce, ali ju je, kao sunce, vidio i ne gledajući.

Na ledu se toga dana i u to vrijeme okupljahu ljudi jednoga kruga, sve znanci. Bilo je tu i majstora u klizanju, koji su pokazivali svoje umijeće, i onih koji su se bojažljivim nevještim kretnjama učili s pomoću stolaca, i dječaka, i starijih ljudi koji su se klizali iz higijenskih razloga; svi su se Levinu činili odabranim sretnicima jer su bili tamo, u njenoj blizini.

Činilo se, svi su je klizači posve ravnodušno prestizali, sustizali, čak i govorili s njom i posve se nezavisno od nje veselili, koristeći izvrstan led i lijepo vrijeme.

Nikolaj Ščerbacki, Kitin bratić, u kratku kaputiću i uskim hlačama, sjedaše s klizaljka na nogama na klupi, pa kad spazi Levina, zaviče:

— A, najbolji ruski klizač! Jeste li odavno? Izvrstan led, navlačite klizaljke.

— Ali ja nemam klizaljki — odgovori Levin čudeći se tolikoj smjelosti i slobodi u njenoj nazočnosti i ni na trenutak ne gubeći nju iz vida, premda je nije ni gledao. Osjećao je da mu se sunce približavalo. Ona je bila u uglu i, ukočeno držeći tanke nožice u visokim cipelama, očito plašeći se, klizala se prema njemu. Nekakav ju je dječak u ruskoj odjeći prestizao očajno mašući rukama i sagibajući se do zemlje. Nije se klizala posve sigurno; izvadiвши ruke iz malog mufa što joj je visio o uzici, držala ih je ispružene gledajući Levina, budući da ga je prepoznala, smiješeći se njemu i svome strahu. Kad je napravila okret, otisne se gipkom nožicom i dokliže se pravo do Ščerbackoga; i, uhvativši se za njega rukom, smiješeći se kimne Levinu. Bila je još ljepša negoli ju je zamišljao.

Kad je mislio o njoj, mogao ju je svu sebi živo predočiti, posebice dražest one sitne plavokose glavice s izrazom dječje jasnoće i dobrote, tako slobodno smještene na visokim djevojačkim ramenima. Djetinjatost izraza njena lica u skladu s tananom ljepotom stasa sačinjavale su njenu posebnu divotu koju je on i te kako shvaćao; ali ono što je neočekivano vazda iznenađivalo na njoj, bijaše izraz njenih očiju, blagih, mirnih i iskrenih, a posebno njen smiješak koji je Levina stalno prenosio u čarobni svijet gdje se osjećao razdraganim i raznježenim, kakvim sebe pamti samo u rijetkim danima svoga ranog djetinjstva.

— Jeste li već dugo ovdje? — reče ona pružajući mu ruku.

— Zahvaljujem — dodadne kad joj je podigao maramicu što joj je ispala iz mufa.

— Ja? Nisam dugo, jučer... to jest danas sam... došao

— odgovori Levin, koji od uzbuđenja nije shvatio odmah njeno pitanje. — Htio sam do vas doći — reče i sjetivši se s kakvom ju je namjerom tražio, istog se trena zbuni i pocrvenje.

— Nisam znao da se vi kličete, i to se divno kličete.

Ona ga pažljivo pogleda kao da je htjela shvatiti razlog njegovoj zbunjenosti.

— Vašu pohvalu treba cijeniti. Ovdje se sačuvala predaja da ste vi najbolji klizač — rekla je, otrešajući ručicom u crnoj rukavici igliceinja što su joj se bile uhvatile na mufu.

— Jest, nekoć sam se strastveno klizao; htio sam dotjerati do savršenstva.

— Vi, čini se, sve radite strastveno — reče ona smiješeći se.

— Tako bih htjela vidjeti kako se vi klizete. Dajte, stavite klizaljke, pa hajte da se klizemo zajedno.

»Zajedno klizati! Zar je to moguće?« mišljaše Levin gledajući u nju.

— Odmah ću ih staviti — reče.

I odmah pođe da pričvrsti klizaljke.

— Odavna vas nije bilo u nas, gospodar — govorio je vlasnik klizališta pridržavajući mu nogu i pričvršćujući klizaljke na petu. — Poslije vas nema nijednoga majstora među gospodom. Hoće li ovako biti dobro? — govorio je stežući remen.

— Dobro je, dobro, brže, molim vas — odgovori Levin jedva suzdržavajući sretan smiješak što mu se nehotice pojavio na licu. »Eh — mislio je — ovo ti je život, ovo je sreća! *Zajedno*, rekla je, *hajte da se klizemo zajedno*. Da joj sada kažem! Ali ja se zacijelo stoga i bojim reći što sam sada sretan, sretan bar u nadi... A onda? Ali ipak treba! treba, treba! Odbi se, slabosti!« Levin stade na noge, skide zimski kaput, pa jurnuvši po hrapavom ledu pored kućerka, istrča na gladak led i poče se bez napora klizati, kao da je jedino od svoje volje ubrzavao, usporavao i upravljao okretima. Primakao joj se plašljivo, ali ga je opet umirio njen smiješak.

Pružila mu je ruku, i oni pođoše uporedo povećavajući brzinu, i što je bilo brže, ona mu je to čvršće stiskala ruku.

— S vama bih brže naučila, nekako imam pouzdanja u vas

— rekne mu.

— I ja sam siguran u sebe kad se vi na me oslanjate — rekne on, ali se u isti mah poboja onoga što je rekao te pocrvenje. I odista, čim je izgovorio te riječi, odjednom, kao kad sunce zađe za oblake, njeno lice izgubi svu svoju umiljatost

i Levin prepozna poznat izraz njena lica koji je označivao misaoni napor: na njenu glatkom čelu iskoči malena bora.

— Nije li vam štogod neugodno? Uostalom, nemam prava pitati — izgovori brzo.

— A zašto?... Ne, ništa mi nije neugodno — odgovori ona hladno i odmah nastavi: — Niste li vidjeli M-elle Linon?

— Nisam još.

— Pođite do nje, ona vas tako voli.

»Što je ovo? Ogorčio sam je. Gospode, pomози mi!« pomisli Levin i odjuri do stare Francuskinje sijedih uvojaka koja je sjedila na klupi. Smiješeći se i pokazujući svoje umjetne zube, ona ga dočeka kao starog prijatelja.

— Jest bogme, rastemo — reče mu ona očima pokazujući Kiti

— i starimo. Tiny bear¹ već je velik — nastavi Francuskinja smijući se i podsjeti ga na njegovu šalu o trima gospođicama koje je on zvao trima medvjedićima prema jednoj engleskoj priči. — Sjećate se, nekoć ste tako govorili!

On se nikako nije toga sjećao, ali ona se već desetak godina smijala toj šali i uživala u njoj.

— Idite samo, idite se klizati. A naša je Kiti lijepo počela da se kliže, nije li tako?

Kad je Levin opet dojurio do Kiti, njeno lice više nije bilo strogo, oči su joj ponovo gledale iskreno i umiljato, ali se Levinu činilo da je u njenoj umiljatosti bio neki osobit, hotimice miran ton. I on se snuždi. Rekavši riječ-dvije o svojoj staroj guvernanti, o njenu čudaštvu, ona ga upita o njegovu životu.

— Zar vam nije zimi dosadno u selu?

— Ne, nije dosadno, veoma sam zaposlen — reče osjećajući da ga ona podvrgava svome mirnom tonu kojemu se on noće uspjeti otrgnuti, isto onako kao što je to bilo u početku zime.

— Jeste li došli na duže vrijeme? — upita ga Kiti.

— Ne znam — odgovori on ne misleći šta govori. Sine mu misao da će i opet, preda li se ovome njenom tonu mirnog prijateljstva, otići ne obavivši ništa, te odluči da se pobuni.

— Kako ne znate?

---

¹ Medvjedić.

— Ne znam. To od vas zavisi — reče i istog se trena užasnu svojih riječi.

Ili ih nije čula, ili nije htjela čuti njegove riječi, ali ona, kao da se spotakla, dvaput lupi nožicom i žurno se otkliže dalje od njega. Doklizala se do M-lle Linon, nešto joj rekla i uputila se prema kućerku gdje su dame skidale klizaljke.

»Bože moj, što učinih! Gospode bože moj! Pomozi mi, pouči me«, govoraše Levin moleći se i ujedno osjećajući potrebu za brzim kretanjem, pa jurne ispisujući vanjske i nutarnje krugove.

U taj čas iziđe na klizaljkama iz kavane jedan od mladića, najbolji među novim klizačima, s cigaretom u ustima, te se jurnuvši u klizaljkama spusti niza stepenice, tutnjeći i poskakujući. Letio je i zaklizao se po ledu ne promijenivši čak ni slobodna položaja ruku.

— Ah, to je nova majstorija! — reče Levin i smjesta pojuri gore da izvede tu novu majstoriju.

— Nemojte se ubiti, treba se naviknuti! — vikne mu Nikolaj Ščerbacki.

Levin se popne na prilaz, zatrči se odozgo koliko god je mogao i spusti se, rukama održavajući ravnotežu u kretanju kome još nije bio vičan. Na posljednjoj stepenici zapne, ali tek se lako dotakavši leda, napravi snažan pokret, uspravi se i smijući se otkliže se dalje.

»Sjajan je, i drag« pomisli Kiti u taj čas izlazeći iz kućerka s M-elle Linon i smiješeći mu se nježno, kao voljenom bratu. »Ama zar sam ja kriva, zar sam učinila štogod ružno? Kažu: koketiranje. Ja znam da njega ne volim; ali ipak mi je s njim ugodno, i on je dobar predobar. Samo, zašto je ono rekao?...« mislila je.

Kad opazi Kiti da odlazi i majku kako ju je dočekala na stepenicama, Levin se, crven od brza kretanja, zaustavi i zamisli. Skine klizaljke i na izlazu iz vrta stigne majku i kćerku.

— Vrlo mi je drago da vas vidim — reče knjeginja.

— Četvrtkom, kao uvijek, primamo goste.

— Dakle, danas?

— Bit će nam vrlo drago da vas vidimo — suho će knjeginja.

Ta je suhoća ogorčila Kiti, i ona nije mogla suspregnuti želje da zagladi majčinu hladnoću. Okrene glavu i reče smiješeći se:

— Doviđenja.

Taj čas je, poput vesela pobjednika, s naherenim šešikom, blistajući u licu i očima, ulazio u vrt Stjepan Arkadijč. Ali kad je prišao k punici, turobna je, punim krivnje lica odgovarao na njena pitanja o Dolinu zdravlju. Pošto je tiho i kao krivac porazgovorio s punicom, on se isprsi i uzme Levina ispod ruke.

— E pa u »Englesku« — reče Stjepan Arkadijč, izabravši slio i vrlo mi je drago što si došao — reče, značajno mu gledajući u oči.

— Idemo, idemo — odgovaraše sretni Levin, koji je neprestano slušao zvuk glasa što je rekao: »doviđenja«, i gledao smiješak kojim je to bilo popraćeno.

— U »Englesku«, ili u »Ermitage«?

— Meni je svejedno.

— E pa u »Englesku« — reče Stjepan Arkadijč, izabravši »Englesku« zato jer je tamo, u »Engleskoj«, bio više dužan negoli u »Ermitageu«. Zato je mislio da je loše izbjegavati tu gostionicu. — Imaš li izvoščika? Baš sjajno jer ja sam svoju kočiju otpustio.

Čitavim su putem prijatelji šutjeli. Levin je mislio na to šta je značila ona promjena izraza na Kitinu licu te se čas uvjeravao kako ima nade, čas padao u očaj i jasno uviđao da je njegova nada bezumna, a ujedno se osjećao posve drugim čovjekom, ni nalik na onoga kakav je bio prije njena smiješka i riječi: *doviđenja*.

Stjepan Arkadijč putem sastavljaše *menu*¹ za ručak.

— Ti dakako voliš ribu list? — on će Levinu kad su pristizali.

— Šta? — priupita Levin. — Ribu list? Da, *strašno* volim ribu list.

---

¹ Jelovnik.

Kad je Levin ušao s Oblonskim u gostionicu, nije mogao a da ne primijeti neku osobitost u izrazu, neki suzdržan sjaj na licu i cijeloj pojavi Stjepana Arkadijča. Oblonski skine kaput i u nakrivljenom šeširu uđe u blagovaonicu izdajući naloge Tatarima u frakovima i s ubrusima koji su se lijepili oko njega. Klanjajući se desno i lijevo svojim poznanicima koji su se tu nalazili te su ga kao i svagdje i ovdje radosno dočekivali, on priđe k bifeu, založi votku ribicom i kaza nešto namazanoj Francuskinji što je, sva u vrpcama, čipkama i kovrčicama, sjedila za pultom, nešto takva da se čak i ta Francuskinja iskreno nasmijala. Levin pak samo zato nije ispio votke što ga je vrijeđala ta Francuskinja, koja je, činilo se, bila načinjena od tuđe kose, *poudre de riza i vinaigre de toilette*.¹ On užurbano ode od nje kao od nečista mjesta. Sva mu je duša bila prepuna uspomena na Kiti, a u očima mu sjao smiješak slavlja i sreće.

— Ovuda, vaša svjetlosti, izvolite, ovdje nitko neće uznemirivati vašu svjetlost — govorio je stari, bjeličasti Tatarin koji se osobito zadržavao oko njih, dok su mu se repovi fraka širili oko širokih kukova. — Izvolite, vaša svjetlosti — govorio je Levinu, u znak pažnje prema Stjepanu Arkadijču brinući se i za njegova gosta.

Prostrijevši u tren oka svjež stolnjak na već stoljnakom pokriven okrugao stol pod brončanim svijećnjakom, primakne baršunske stolce te s ubrusom i jelovnikom u rukama stane pred Stjepana Arkadijča očekujući naloge.

— Ako zapovijedate, vaša svjetlosti, zaseban će odjeljak ovog časa biti slobodan: knez Golycin s udarnom. Dobili smo svježe ostrige.

— A! ostrige!

Stjepan se Arkadijč zamisli.

— Da se promijeni plan, Levine — reče zaustavivši prst na jelovniku. I lice mu izražavaše ozbiljnu nedoumicu. — Jesu li ostrige dobre? Pazi se.

— Flenburške, vaša svjetlosti, ostendskih nema.

— Flenburške — neflenburške, samo jesu li svježije?

— Jučer smo ih dobili, molim.

---

¹ Puder od riže i toaletni ocat.

— Pa da se počne onda s ostrigama, a zatim da se cio plan promijeni? A?

— Meni je svejedno. Ja najvolim šči i kašu; ali toga ovdje dakako nema.

— Zapovijedate li kašu a la rus?¹ — reče Tatarin pregibajući se nad Levinom kao dadilja nad djetetom.

— Ne, bez šale, što ti izabereš, bit će dobro. Ja sam se natrčao na klizaljicama i sad mi se jede. I nemoj misliti

— dodadne, pošto je na licu Oblonskoga primijetio nezadovoljan izraz — da ne cijenim tvoj izbor. S užitkom ću se dobro najesti.

— Dabome! Reci šta hoćeš, to je jedna od životnih naslada — reče Stjepan Arkadijč. — E pa dajder ti nama, brajane moj, dva, ili malo je — tri tuceta ostriga, juhu od povrća...

— Printaniere — prihvati Tatarin. Ali Stjepan Arkadijč očito mu nije htio priuštiti užitak da jela naziva francuski.

— Od povrća, znaš? Zatim list u gustom umaku, zatim... roastbeaf; samo pazi da bude dobar. Pa kopuna, zar ne, pa i konzervi.

Kad se sjetio običaja Stjepana Arkadijča da jela ne naziva prema francuskom jelovniku, Tatarin nije ponavljao za njim, ali je priuštio sebi užitak da čitavu narudžbu ponovi prema jelovniku: »soupe printaniere, turbot sause Beaumarchais, poulard a l'estragon, macedoine de fruits...« te odmah, kao na oprugama, odloživši jelovnik u koricama i dohvativši drugu kartu, popis vina, podnese je Stjepanu Arkadijču.

— A šta ćemo piti?

— Ja ću što god hoćeš, samo malo, šampanjca — reče Levin.

— Kako? Za početak? Ali, uostalom, tačno je, molim. Ti voliš s bijelim znakom?

— Cachet blanc — prihvati Tatarin.

— E pa daj onda od te marke uz ostrige, a dalje ćemo vidjeti.

— Na zapovijed, molim. Kakvo stolno zapovijedate?

— Daj Neuillv. Ili ne, bit će bolje klasični Chablis.

— Na zapovijed, molim. Zapovijedate li vašega sira?

---

¹ Na ruski način izgovoreno francuski *a la russe*; ovdje to znači: kaša, na ruski način spremljena.

— Pa da, parmezana. Ili ti voliš drugi?

— Ne, meni je svejedno — ne mogavši suzdržati smiješka govoraše Levin.

I dok su mu se repovi vijorili, Tatarin odjuri te za pet minuta uleti s pladnjem otvorenih ostriga u sedefnim školjkama i s bocom među prstima.

Stjepan Arkadijč zgužva užskrobjeni ubrus, zatakne ga sebi za prsluk pa, namjestivši mirno ruke, lati se ostriga.

— Pa nisu loše — govorio je, srebrnom viljuškom odlupljujući drhtave ostrige od sedefne školjke i gutajući ih jednu za drugom. — Nisu loše — ponavljaše podižući vlažne i blistave oči čas na Levina, čas opet na Tatarina.

Levin je jeo ostrige mada mu je bijeli kruh sa sirom bio prijatniji. Ali je uživao gledajući Oblonskoga. Čak je i Tatarin, odvrnuvši zapašać i točeći iskričavo vino u široke tanke čaše, s primjetnim zadovoljnim smiješkom dok je popravljao svoju bijelu kravatu, pogledao u Stjepana Arkadijča.

— A ti baš jako ne voliš ostrige? — reče Stjepan Arkadijč ispijajući svoj pehar — ili si zabrinut? A?

On je želio da Levin bude veseo. Ali Levin nije bio neveseo, nego sputan. U onakvom duševnom raspoloženju u kakvom se nalazio bijaše mu tjeskobno i nezgodno u gostionici, u separeima gdje se ručavalo s damama, usred te strke i užurbanosti; ta okolina u bronzi, ogledalima, plinu, Tatarima

— sve ga je to vrijeđalo. Bojao se da ne uprlja ono što mu je do vrha ispunjavalo dušu.

— Ja? Jest, zabrinut sam, ali me, osim toga, sve ovo guši

— reče. — Ne možeš sebi predočiti koliko je sve ovo zazorno meni, čovjeku sa sela, poput noktiju onoga gospodina što sam ga vidio kod tebe ...

— Da, vidio sam da su te nokti jasnoga Grineviča mnogo zanimali — smijući se reče Stjepan Arkadijč.

— Ne mogu — odgovori Levin. — Potrudi se, uzmi da si ti ja, zauzmi gledišće čovjeka sa sela. Mi na selu nastojimo da svoje ruke uredimo tako da bismo s njima lako mogli raditi; zato režemo nokte, zasukujemo ponekad rukave. A ovdje ljudi navlas puštaju nokte koliko samo dulje mogu i prikapčaju na rukave dugmad poput tanjirića samo da ne bi štogod rukama morali raditi.

Stjepan Arkadijč se veselo smješkao.

— Jest, to je dokaz da grub posao njemu nije potreban.

U njega radi um...

— Možda. Ali meni je ipak besmisleno, kao što mi je sada to, da se mi, ljudi sa sela, trsimo što prije najesti da bismo mogli raditi svoj posao, a ja i ti nastojimo da se što je moguće dulje ne nasitimo i radi toga jedemo ostrige...

— Pa naravno — prihvati Stjepan Arkadijč. — Ali u tom i jest svrha obrazovanja: da se od svega načini naslada.

— Eh, ako je to svrha, ja bih onda želio da budem divljak.

— Ti si i tako divljak. Svi ste vi Levini divljaci.

Levin uzdahne. Sjetio se brata Nikolaja, pa se postidi i zapeče ga te se namršti; ali Oblonski okrene razgovor o drugome, i to odmah skrene njegove misli.

— Nego, je li, hoćeš li ti večeras do naših, to jest do Ščerbackih? — reče on odmičući prazne hrapave školjke, primičući sir i značajno blistajući očima.

— Da, doći ću svakako — odgovori Levin. — Iako mi se učinilo da me kneginja nevoljko zvala.

— Hajde molim te! Gluposti! To je njen način... nego dajder, brajko, juhu!... To je njen način, grande dame¹ — reče Stjepan Arkadijč. — I ja ću doći, samo još moram do grofice Banine na pjevački pokus. Pa reci da nisi čudak? Cime da se protumači to što si iznenada nestao iz Moskve? Ščerbackijevi su me neprestano propitkivali za te, kao da ja moram znati. A ja znam samo jedno: ti uvijek radiš ono što nitko ne radi.

— Jest — Levin će polako i uzbuđeno. — Imaš pravo, čudak sam. Ali samo čudaštvo moje nije u tome što sam otišao, nego u tome što sam sada došao. Sada sam došao...

— O, sretnice jedan! — prihvati Stjepan Arkadijč gledajući Levinu u oči.

— Zašto.

— Prepoznajem konje vatrene po nekim njihovim znacima, mladiće zaljubljene prepoznajem po očima — izdeklamira Stjepan Arkadijč. — Ti imaš sve pred sobom.

— A zar je tvoje već iza tebe?

— Ne, nije doduše iza mene, ali ti imaš budućnost, a ja imam sadašnjost — a to ti dođe čas ovako, čas onako.

— Ma šta govoriš?

---

¹ Velike dame.

— Ružno jest. Nego, ja i neću da o sebi govorim, a uz to sve se ni ne može objasniti — reče Stjepan Arkadijč. — Nego zašto si ti došao u. Moskvu?... Hej, kupi ovo! — vikne on Tatarinu.

— Nagađaš li? — odgovori Levin ne skidajući sa Stjepana Arkadijča svojih očiju što su u dubini svjetlucale.

— Nagađam, ali ne mogu da započnem govoriti o tome. Već po tome možeš vidjeti da li pravo ili krivo nagađam — reče Stjepan Arkadijč, i lagano se osmjehujući gledaše Levina.

— Pa što mi ti veliš? — reče Levin drhtavim glasom i osjeti da mu na licu igraju svi mišići. — Kako ti na to gledaš?

Stjepan Arkadijč polako ispije svoju čašu chablisa ne skidajući očiju s Levina.

— Ja? — reče Stjepan Arkadijč — ništa ne bih tako želio kao to, ništa. To je najbolje što bi moglo da bude.

— Ali da se ti ne varaš? Znaš li o čemu govorimo? — izusti Levin očima se upijajući u svoga sugovornika. — Misliš da je to moguće?

— Mislim da jest. Zašto da bude nemoguće?

— Nemoj, misliš li zbilja da je to moguće? Nemoj, reci sve što misliš! A, recimo ako, ako me odbiju?... I ja sam dapače uvjeren...

— Ama zbog čega ti to misliš? — smiješeći se njegovu uzbuđenju, reče Stjepan Arkadijč.

— Tako mi se kadikad čini. Ali to će biti užasno i za me i za nju.

— Eh, u svakom slučaju za djevojku nema tu ništa užasna. Svaka se djevojka ponosi kad je zaprose.

— Jest, svaka djevojka, ali ne ona.

Stjepan se Arkadijč osmjehne. On je dobro znao to Levinovo osjećanje, znao je da se za njega sve djevojke svijeta dijele u dvije vrste: jedna vrsta — to su sve djevojke na svijetu, osim nje, i te djevojke imaju sve ljudske slabosti i vrlo su obične djevojke; druga vrsta — to je ona jedina, bez ikakvih slabosti i ponad svega ljudskoga.

— Čekaj, uzmi umaka — reče zadržavajući Levinovu ruku kad Levin počne gurati od sebe umak.

Levin poslušno navadi sebi umaka, ali Stjepanu Arkadijču ne dade da jede.

— Ne, ti čekaj, čekaj — reče. — Shvati da je to za mene pitanje života i smrti. Nikada ni s kim nisam o tome govorio.

Niti ja s kime mogu o tome govoriti kao s tobom. Ono jest da smo mi po svemu tuđi jedan drugome: drugačiji ukusi, nazori, sve; ali ja znam da me ti voliš i shvaćaš, i ja te zato jako jako volim. Ali, za ime božje, budi posve iskren.

— Govorim ti ono što mislim — reče Stjepan Arkadijić smiješeći se. — Ali reci ću ti i više: moja je žena — zaista izvanredna žena... — Stjepan Arkadijić uzdahnu kad se sjeti svojih odnosa sa ženom, pa pošto na časak zašutje, nastavi: — Ona ima dar predviđanja. Ona ljude vidi skroz naskroz; ali to još nije sve — ona zna što će biti, osobito što se tiče brakova. Ona je, na primjer, prorekla da će se Šahovska udati za Brenteljna. Nitko u to nije htio povjerovati, a tako se zbilo. A ona je — na tvojoj strani.

— Ali kako?

— Tako, jer ona ne samo da te voli — nego veli da će Kiti zasigurno biti tvoja žena.

Na te riječi Levinovo lice najednom zasja smiješkom, onim smiješkom koji je blizak suzama radosnicama.

— Ona to veli! — klikne Levin. — Uvijek sam govorio da je ona čarobnica, tvoja žena. E pa dosta, dosta o tome — reče Levin ustajući s mjesta.

— Dobro, ali ipak sjedi.

Ali Levin ne mogaše sjediti. On dvaput prođe svojim čvrstim koracima po tijesnome odjeljku, zatrepće očima da se ne bi vidjele suze, pa tek onda opet sjede za stol.

— Shvati — reče — da to nije ljubav. Ja sam bio zaljubljen, ali ovo je nešto drugo. To nije moje čuvstvo, već je nekakva vanjska sila zavladala mnome. Ta ja sam zato i otputovao što sam zaključio da toga ne može biti, razumiješ, poput sreće, kakva ne postoji na zemlji; ali ja sam se borio sa sobom i vidim da bez toga nema života. I treba odlučiti...

— Ma zbog čega si bio otišao?

— Ah, stani! Ah, koliko misli! Koliko toga treba pitati! Čuj. Ti zacijelo sebi ne možeš predočiti što si učinio za mene ovim što si mi rekao. Tako sam sretan da sam postao baš gad; sve sam zaboravio. Danas sam doznao da je brat Nikolaj... znaš, on je tu ... i na njega sam zaboravio. Čini mi se da je i on sretan. To je poput ludila. Ali jedno je užasno... Eto, ti si se oženio, ti poznaješ taj osjećaj... Užasno je to da se mi

— stariji, već s prošlošću... ne ljubavi nego grijeha...

najedared približimo biću čistu, nevinu; to je odvratno, i zato čovjek ne može a da se ne osjeća nedostojnim.

— Eh, malo ti grijeha imaš.

— Ah, ipak — reče Levin — ipak »s gađenjem štijući život svoj, ja strepim i proklinjem, i gorko žalim...« Jest.

— Šta da radiš, svijet je tako uređen — reče Stjepan Arkadijič.

— Jedina je utjeha, kao u onoj molitvi koju sam uvijek volio, da mi oprostiš ne po zaslugama, već po milosrđu svome. Samo tako i ona može oprostiti.

XI

Levin ispije svoj pehar, i oni ušute.

— Jedno ti još moram reći. Poznaješ li ti Vronskoga?

— Stjepan Arkadijič upita Levina.

— Ne, ne poznajem. Zašto pitaš?

— Još jedan — obrati se Stjepan Arkadijič Tatarinu jer im je on nalijevao u pehare i vrzmao se oko njih upravo onda kad nije bio potreban.

— Zašto bih ja morao poznavati Vronskoga?

— E pa Vronskoga bi morao poznavati zato što je to jedan od tvojih suparnika.

— Tko je taj Vronski? — reče Levin, a ono lice u kojem se ogledao dječji zanos, što ga malo prije s uživanjem gledao Oblonski, poprimi izraz zao i neprijatan.

— Vronski — to ti je jedan od sinova grofa Kirila Ivanoviča Vronskoga i jedan od najboljih predstavnika zlatne mladeži petrogradske. Upoznao sam ga u Tveru kad sam ondje bio u vojsci, a on dolazio na novačenje regruta. Silno je bogat, lijep, jakih veza, krilni ađutant i uza sve to — vrlo je drag, dobar momak. I još više nego naprosto dobar momak. Koliko sam ovdje o njemu doznao, on je i obrazovan i vrlo pametan; to je čovjek koji će daleko dotjerati.

Levin se mrštio i šutio.

— Dakle, molim, on se ovdje pojavio malo poslije tebe i, koliko ja razabirem, do ušiju je zaljubljen u Kiti, pa shvaćaš da mati...

— Oprosti, ali ja ništa ne shvaćam — reče Levin mračno se namrštivši. I istog se trena sjeti brata Nikolaja i toga da je gad što je mogao zaboraviti na njega.

— Stani, stani — reče Stjepan Arkadijč smiješeći se i dotičući mu ruku. — Rekao sam ti ono što ja znam, a ponavljam, koliko se daje naslutiti, da su u tom osjetljivom i nježnom poslu, čini mi se, šanse na tvojoj strani.

Levin se zavalj na stolici, lice mu bijaše blijedo.

— Ali ja bih ti savjetovao da to riješiš što je moguće brže

— nastavi Oblonski dolijevajući mu u pehar.

— Nemoj, hvala ti, ne mogu više piti — reče Levin odmičući svoj pehar. — Opit ću se... Nego, kako si mi ti? — nastavi on želeći očito promijeniti razgovor.

— Još samo jednu riječ: u svakom ti slučaju savjetujem da pitanje riješiš što prije. Ne bih ti preporučio da danas govoriš — reče Stjepan Arkadijč. — Pođi sutra ujutro u prosidbu, klasično, pa što bog da...

— Nego ovaj, ti si neprekidno želio da dođeš k meni u lov, je li? Eto dođi u proljeće — reče Levin.

Sad se on iz sve duše kajao što je bio započeo taj razgovor sa Stjepanom Arkadijčem. Njegovo *osobito* osjećanje bijaše oskvrnjeno razgovorom o suparništvu nekakva petrogradskog oficira, prijedlozima i savjetima Stjepana Arkadijča.

Stjepan se Arkadijč osmjehnu. Shvaćao je što se događalo u Levinovoj duši.

— Doći ću jednom — reče. — Jest, brate, žene su ti — os oko koje se sve vrti. Eto i sa mnom ti je loše, vrlo loše. A sve zbog žena. Reci ti meni otvoreno — nastavi on izvadiвши cigaru i jednom rukom držeći pehar — daj ti meni savjet.

— Ali u čemu?

— Evo u čemu. Uzmimo da si ti oženjen, voliš ženu, ali ti se svidjela druga žena.

— Oprosti, ali ja nikako ne shvaćam kako bih... isto kao što ne shvaćam kako bih ja sada, pošto sam se najeo, odmah pošao pored pekare i ukrao pletenicu.

Oči Stjepana Arkadijča blistahu jače no obično.

— A zašto? Pletenica koji put tako zamiriše da nećeš šale odoljeti.

Himmlisch ist's wenn ich bezwungen

Meine irdische Begier;

Aber noch wenn's nicht gelungen,

Hatt ich auch recht hubsch Plaisir!¹

Dok je to govorio, Stjepan se Arkadijč lukavo smješkao. Ni Levin nije mogao a da se ne nasmiješi.

— Tako ti je to, ali bez šale — nastavi Oblonski. — Zamisli da je žena, to drago, krotko biće koje voli, jadna, osamljena i da je sve žrtvovala. Sada, kad je već sve gotovo — pojmi — zar da je čovjek odbaci? Recimo: treba se rastati da ne razoriš porodični život; pa zar može da je ne požališ, ne zbrineš je, olakšaš joj?

— Eh, ti meni oprosti. Ti znaš, za mene se sve žene dijele na dvije vrste... ili ovaj... tačnije: postoje žene, i postoje... Čarobnih palih stvorova ja nisam sreo, niti ću sreći, a onakve kao što je ona namazana Francuskinja za pultom, s uvojcima — to su za me gadure, i sve pale — upravo su onakve.

— Ah prestani! Krist nikad ne bi bio rekao onih riječi da je znao kako će ih zloupotrebljavati. Iz cijelog Evanđelja pamtim samo te riječi. Uostalom, ja ne govorim ono što mislim, već ono što osjećam. Meni se gade pale žene. Ti se bojiš paukova, a ja tih gadura. I ti zacijelo nisi proučavao pauke niti im poznaješ čudi: isto tako ni ja.

— Lako je tebi tako govoriti; to je jednako onome Dickensovu gospodinu koji lijevom rukom preko desnog ramena prebacuje sva mučna pitanja. Ali poricanje činjenica — nije odgovor. Šta da se tu učini, reci ti meni, šta? Žena ti stari, a ti pun života. Ne stigneš ni trepnuti, a da već ne osjetiš kako ne možeš voljeti ljubavlju, ma koliko je poštivao. A ovamo odjednom nabasaš na ljubav, i ti propade, propade! — mračnim očajem progovori Stjepan Arkadijč.

Levin se osmjehnu.

— Jest, propade bogme — nastavi Oblonski. — Pa šta da se radi?

— Da se ne krađu pletenice. Stjepan Arkadijč prasnu u smijeh.

---

¹ (Divno je ako sam savladao Svoju zemaljsku strast; Ali ako mi to nije uspjelo, Ipak sam okusio slast!)

— O moralisto! Ali, shvati, postoje dvije žene: jedna zahtijeva samo svoja prava, a ta su prava tvoja ljubav koju joj ne možeš dati; dok druga za te žrtvuje sve i ne traži ništa. Šta ti je činiti? Kako da postupiš? Tu je strašna drama.

— Ako hoćeš moj iskreni sud o tome, onda ću ti reći da ne vjerujem da bi tu bilo drame. A evo zašto. Po mom mišljenju, ljubav... obje ljubavi, koje, koliko se sjećaš, Platon tumači u svojoj »Gozbi«, obje su ljubavi kamen kušnje za ljude. Jedni znaju samo za jednu, drugi za drugu. A oni što znaju samo za neplatonsku ljubav, utaman govore o drami. U takvoj ljubavi ne može biti nikakve drame. »Sluga pokoran i hvala na užitku, moje poštovanje«, to ti je sva drama. A za platonsku ljubav ne može biti drame jer je u takvoj ljubavi sve jasno i čisto, jer...

Toga se časa Levin sjeti svojih grijeha i unutarnje borbe što ju je proživio. I on iznenada doda:

— A uostalom, možda imaš i pravo. Lako može biti... Ali ja ne znam, zaista ne znam.

— Eto vidiš — reče Stjepan Arkadijč — ti si tako cjelovit čovjek. To je tvoja vrlina i tvoja mana. Ti si sam cjelovit značaj i htio bi da se čitav život sastoji od cjelovitih pojava, a toga nema. Ti eto prezireš društvenu službenu djelatnost, jer bi ti htio da rad uvijek odgovara kakvoj svrsi, a toga nema. Ti isto tako hoćeš da djelatnost jednog čovjeka vazda ima svrhu, da ljubav i porodični život vazda budu jedno te isto. A toga nema. Sva raznolikost, sva divota, sva ljepota života sastoji se od sjene i svjetla.

Levin uzdahne i ne odgovori ništa. Mislio je svoje i nije slušao Oblonskoga.

I odjednom obojica osjete, premda su bili prijatelji, premda su zajedno ručali i pili vino koje ih je imalo još više zbližiti, da ipak svaki misli samo svoje, i da jedan s drugim nema ništa zajedničkoga. Oblonski je već nekoliko puta osjetio ono krajnje razilaženje što se umjesto zbliženja ispoljilo poslije ručka, i znao šta treba učiniti u takvim prilikama.

— Račun! — vikne te iziđe u susjednu dvoranu gdje istog časa sreće poznata ađutanta i povede s njime razgovor o nekoj glumici i njenu uzdržavatelju. I opet istog časa u

razgovoru s ađutantom Oblonski osjeti olakšanje i odmor od razgovora s Levinom, koji ga je uvijek i odviše umno i duševno umarao.

Kad se Tatarin pojavio s računom od dvadeset i šest rubalja i nešto kopejki i s dodatkom za napojnicu, mada bi se inače, kao čovjek sa sela, prepao od svoga dijela računa od četrnaest rubalja, Levin se sada nije obazirao na to, platio je i uputio se kući da se presvuče i odveze do Ščerbackih gdje će pasti odluka o njegovoj sudbini.

XII

Kneginjici Kiti Ščerbackoj bijaše osamnaest godina. Izlazila je prvu zimu. Njeni uspjesi u društvu bjehu veći nego uspjesi njenih obiju starijih sestara, dapače i veći negoli je kneginja očekivala. Ne samo da su mladići što su plesali po moskovskim balovima gotovo svi bili zaljubljeni u Kiti, nego su se prve zime ukazale dvije ozbiljne prilike: Levin, i odmah po njegovu odlasku, grof Vronski.

Levinov dolazak u početku zime, njegovi česti pohodi i otvorena ljubav prema Kiti bijahu povodom prvim ozbiljnim razgovorima među Kitinim roditeljima o njenoj budućnosti i prepirkama među knezom i kneginjom. Knez bijaše na Levinovoj strani, govoraše da on za Kiti ne želi ništa bolje. Kneginja pak, ženama svojstvenom navikom da obilaze pitanje, govoraše da je Kiti premlada, da Levin ničim ne pokazuje, e da ima ozbiljne namjere, da Kiti nema naklonosti prema njemu i izmišljaše druge izlike; ali nije priznavala glavno, a to je da ona za kćer čeka bolju priliku te da joj je Levin nesimpatičan i da ga ona ne shvaća. Pa kad je Levin iznenada otputovao, kneginji bijaše drago te je slavodobitno govorila mužu: »Vidiš, imala sam pravo«. A kad se pojavio Vronski, bješe joj još draže jer se učvrstila u uvjerenju da Kiti mora naći ne samo dobru nego sjajnu partiju.

Za mater nikakve usporedbe među Vronskim i Levinom nije moglo biti. Materi se u Levina nisu sviđali ni njegov čudan i strog način mišljenja, ni njegova netaktičnost u društvu, zasnovana, kako je ona smatrala, na uznositosti, ni njegov, kako je ona zamišljala, nekakav divlji život na selu u poslu sa stokom i seljacima; nije joj se mnogo sviđalo ni to

što je on, zaljubljen u njenu kćer, mjesec i po dana dolazio u kuću, nešto kao iščekivao, zagledao, kao da se bojavao neće li biti prevelika čast ako im zaprosi kćer, i što nije shvaćao, kad već zalazi u kuću gdje je djevojka za udaju, da bi se valjalo izjasniti. Kad odjednom, ne izjasnivši se, otputova. »Dobro je što je tako neprivaćan te se Kiti nije zaljubila u njega«, mišljaše mati.

Vronski je odgovarao svim materinim željama. Veoma je bogat, pametan, ugledan, na putu sjajne vojničke dvorske karijere i zanosan čovjek. Ništa se bolje nije moglo niti poželjeti.

Vronski je na plesovima javno udvarao Kiti, plesao s njom i zalazio u kuću, prema tome nije moglo biti sumnje u ozbiljnost njegovih namjera. Ali unatoč tome, mati je svu tu zimu bila u vrlo veliku nemiru i uzbuđenju.

Sama kneginja bijaše se udala prije trestet godina, tetkinim posredovanjem. Ženik je, o njemu je već unaprijed sve bilo poznato, došao, vidio djevojku, i sam bio viđen; tetka, provodadžika, saznala je i saopćila uzajamne dojmove; dojmovi bijahu dobri; zatim je urećenoga dana djevojka bila zaprošena i roditelji prihvatili očekivanu prošnju. Sve je proteklo vrlo lako i jednostavno. Tako se barem kneginji činilo. Ali je uza svoje kćeri iskusila da nije lako ni jednostavno ono što se čini običnim — udavati kćeri. Koliko straha bješe preživijeno, koliko misli premetnuto, koliko novaca potrošeno, koliko sukoba s mužem za udaje dviju starijih, Darje i Natalije! Sada, kad se najmlađa uvodi u društvo, preživljava se onaj isti strah, one iste sumnje i još veće svađe s mužem negoli zbog starijih. Stari je knez, kao i svi očevi, bio naročito osjetljiv kad se radilo o časti i čistoći njegovih kćeri; bio je nerazumno ljubomorana na kćeri, a naročito na Kiti, jer mu je ona bila ljubimica, te je na svakom koraku pravio scene kneginji zbog toga što kompromitira kćer. Kneginja je bila navikla na to još uz prve kćeri, ali sada je osjećala da kneževa osjetljivost ima više osnova. Vidjela je da se u posljednje vrijeme mnogošta promijenilo u društvenim običajima, da su materinske dužnosti postale još teže. Vidjela je da su Kitine vršnjakinje osnivale nekakva društva, polazile nekakve tečajeve, slobodno se vladale prema muškarcima, same se vozikale ulicama, mnoge nisu klecale pozdravljajući, a najglavnije, sve su bile čvrsto uvjerene da je birati

sebi muža njihov posao, a ne roditeljski. »Danas se više ne udaje kao nekoć«, mislile su i govorele sve te mlade djevojke, pa i svi stariji ljudi. Ali kako se to danas udaje, kneginja nije ni od koga mogla saznati. Francuski običaj — da roditelji odlučuju o djetetovoj sudbini — nije bio prihvaćen, osuđivan je. Engleski običaj — potpuna djevočina sloboda — isto tako nije bio prihvaćen, niti je bio moguć u ruskom društvu. Ruski običaj provodadžiluka smatrao se nečim vrlo ružnim, svi su ga ismijavali, i kneginja sama. Ali kako treba udavati i kako se udavati, nitko nije znao. Svi oni s kojima bi kneginja došla u priliku da o tome razgovara govorahu joj jedno: »Hajte molim vas, u naše je doba već vrijeme da napustimo tu starinu. Ta mladi stupaju u brak, a ne roditelji; dakle, njima i treba prepustiti da se brinu o sebi kako znaju.« Ali lako je bilo tako govoriti onima koji nisu imali kćeri; a kneginja je shvaćala da bi se kći u zbližavanju mogla zaljubiti, i to zaljubiti u nekoga kome neće biti do ženidbe, ili u nekoga tko nije za muža. I ma koliko da su kneginji dokazivali da u naše doba mladi sami moraju krojiti svoju sudbinu, ona u to nije mogla vjerovati, kao što ne bi mogla vjerovati u to da bi u bilo koje doba najbolje igračke za petogodišnju djecu imali biti nabijeni samokresi. I zato se kneginja zbog Kiti uznemirivala više negoli zbog starijih kćeri.

Sada se bojala da se Vronski ne ograniči samo na udvaranje njenoj kćeri. Vidjela je da je kći već zaljubljena u njega, ali se tješila time da je on pošten čovjek i da zato neće to uraditi. Ali ujedno je znala kako je uz današnje slobodno vladanje lako djevojci zavrtjeti glavom i kako uopće muškarci olako gledaju na taj prijestup. Prošlog tjedna Kiti je ispriповjedila majci svoj razgovor s Vronskim za vrijeme mazurke. Razgovor je taj djelimice umirio kneginju; ali posve mirna ona nije mogla biti. Vronski je rekao Kiti da su se njih dvojica braće tako navikli u svemu slušati svoju majku, da nikad ne odlučuju poduzimati što god važno a da se s njome nisu svjetovali. »I sada, kao osobitu sreću, čekam majčin dolazak iz Petrograda«, rekao je. Kiti je to ispriповjedila ne pridajući nikakva značenja tim riječima. Ali je mati to shvatila drukčije. Zнала je da staricu s dana u dan iščekuju, znala je da će se starica radovati sinovu izboru, pa joj je bilo čudno da on, bojeći se da ne uvrijedi majku, ne dolazi u prosce; ipak joj je toliko

bilo stalo do toga braka i, ponajviše, do smirenja njenih muka da je vjerovala u to. Ma kako da je kneginji bilo sada gorko gledati nesreću najstarije kćeri Doli, jer ona se spremala da ostavi muža, uzbuđenje zbog toga što treba odlučiti o sudbini najmlađe kćeri zaokupljalo je sva njena čuvstva. Današnji Levinov dolazak još ju je više uznemirio. Bojala se da kći, budući da je, kako joj se činilo, neko vrijeme osjećala nešto prema Levinu, iz suviše čestitosti ne odbije Vronskoga i uopće da Levinov dolazak ne zamrsi, ne zaustavi ono što je bilo tako blizu končanju.

— Kako, je li odavna doputovao? — reče kneginja o Levinu kad su se vratili kući.

— Danas, mami.

— Ja samo ovo hoću reći... — poče kneginja, i kako joj je lice ozbiljno živnulo, Kiti pogodi o čemu će biti govora.

— Mama — reče ona porumenjevši i hitro joj se okrećući

— molim, molim, ne govorite ništa o tome. Znam, sve znam.

Ona je željela isto što i mati, ali je pobude majčinih želja vrijeđahu.

— Hoću samo da kažem, kad se dadne nada jednome, onda...

— Mama, golubice, boga radi, ne govorite. Tako je strašno o tome govoriti.

— Neću, neću — reče mati ugledavši suze u kćerinim očima

— samo jedno, dušo moja: obećala si mi da nećeš imati tajne preda mnom. Je V da nećeš?

— Nikada, mama, nikakve — odgovori Kiti pocrvenjevši i pravo pogledavši materi u lice. — Sad već i nema šta da kažem. Kad... kad bih i htjela, ne bih znala šta da kažem i kako... ne bih znala...

»Ne, neistinu ona ne može reći imajući takve oči«, pomisli mati smiješeći se njenu uzbuđenju i sreći. Kneginja se smiješila tome kako se golemo i važno čini njoj, jadvnici, ono što se sada zbiva u njezinoj duši.

XIII

Poslije ručka i sve do večeri Kiti je osjećala nešto nalik na ono što osjeća mladić pred bitku. Srce joj jako tuklo i misli joj se ni na čemu nisu mogle zaustaviti.

Osjećala je da današnje primanje na kojem će se njih dvojica po prvi put sresti, mora biti presudno za njenu sudbinu. I ona ih je neprestano gledala u duhu, čas svakoga napose, čas obojicu zajedno. Kad je mislila na prošlost, sa zadovoljstvom i nježnošću se zaustavljala na uspomenama o svojim odnosima prema Levinu. Uspomene iz djetinjstva i uspomene o Levinovu prijateljstvu s njezinim pokojnim bratom davale su posebnu pjesničku draž njenim odnosima prema njemu. Njegova joj je ljubav, u nju ona bijaše sigurna, laskala i veselila je. I njoj bijaše prijatno misliti na Levina. Pri pomisli pak na Vronskoga primetalo se nešto nelagodno, premda je on bio krajnje otmjen i smiren čovjek; kao da je bilo nešto lažno — ne u njemu, on bijaše vrlo jednostavan i drag — već u njoj samoj, dok se uz Levina osjećala posve jednostavno i prirodno. Ali se zato, čim je pomislila na budućnost s Vronskim, pred njom otvarala blistavo sretna perspektiva; s Levinom pak budućnost se činila maglovitom.

Popevši se u gornje odaje da se obuče za primanje i, pogledavši se u ogledalo, radosno primijeti da je danas jedan od njenih dobrih dana te da potpuno vlada sobom, a to joj i te kako bijaše potrebno za ono što ju je čekalo: u sebi je osjećala da je naoko mirna i da su joj kretnje slobodne i graciozne.

U sedam i po, tek što je sišla u gostinjsku sobu, lakaj najavi: »Konstantin Dmitrič Levin. Kneginja je jošte bila u svojoj sobi, a knez nije izlazio. »Eto ti na«, pomisli Kiti, i sva joj krv navali u srce. Prepala se svoga bljedila kad je pogledala u ogledalo.

Sad je pouzdano znala da je on stoga i došao ranije da je zatekne samu i da je zaprosi. I tek joj se tada prvi put sve to skupa ukaže s posve druge, nove strane. Tek tada je shvatila da se pitanje ne tiče samo nje — s kim će biti sretna i koga voli — nego da ovoga časa mora uvrijediti čovjeka koga voli. I to nemilo uvrijediti... Zašto? Zato što je on, drag kakav jest, voli, što je zaljubljen u nju. Ali nema šta, tako treba, tako se mora.

»Bože moj, zar mu ja to sama moram kazati? — pomisli.
— Pa šta ću mu reći? Zar ću mu reći da ga ne volim? To će biti neistina. Šta onda da mu kažem? Da kažem da volim drugoga? Ne, to je nemoguće. Ja odoh, odoh.«
Već je bila pošla prema vratima kad začuje njegove korake.
»Ne, nije pošteno. Čega se imam bojati? Ništa loše nisam uradila. Šta će biti, bit će! Kazat ću istinu. Pa s njim ne može biti teško. Evo ga«, reče ona sebi ugledavši čitavu njegovu snažnu i bojažljivu pojavu blistavih očiju koje su bile uperene u nju. Ona ga pogleda pravo u lice kao da ga moli neka je poštedi, te mu pruži ruku.
— Ja kao da nisam došao u pravi čas, malo sam prerano
— reče on ogledavši praznu gostinjsku sobu. Kad je razabrao da mu se očekivanje ispunilo, da mu ništa ne smeta da se izjasni, lice mu se smrkne.
— O ne — reče Kiti i sjede k stolu.
— Ali ja sam jedino to i htio, da vas zateknem samu — počeo on ne sjedajući i ne gledajući je da ne izgubi smjelosti.
— Mama će odmah doći. Jučer se jako umorila. Jučer... Govorila je ne znajući ni sama što govore njene usne, i ne skidajući s njega molbenog i nježnog pogleda. Pogledao ju je; ona pocrvenje i ušutje.
— Rekao sam vam da ne znam jesam li došao na dulje vrijeme... jer to od vas zavisi...
Ona je sve niže i niže obarala glavu ne znajući ni sama šta će odgovoriti na ono što se približavalo.
— Jer to od vas zavisi — ponovi on. — Htio sam reći... htio sam reći... Radi toga sam i došao... da... budete moja žena!
— izgovori on ni sam ne znajući šta je govorio; ali kad je oćutio da je najstrašnije rečeno, zastane i pogleda je.
Ona je teško disala ne gledajući ga. Bila je u zanosu. Duša joj je bila prepuna sreće. Nikako nije očekivala da će njegova izjava da je voli učiniti na nju tako jak dojam. Ali to potraja tek jedan hip. Sjeti se Vronskoga. Podiže prema Levinu svoje svijetle, iskrene oči pa, ugledavši njegovo očajno lice, brže bolje odgovori:
— To ne može biti... oprostite mi.

Kako mu časak prije bješe bliska, kako važna za njegov život!
A kako mu sada postade tuđa i daleka!
— To nije moglo biti drukčije — reče ne gledajući je. Naklonio se i htjede otići.

XIV

Ali upravo u taj čas uđe kneginja. Na licu joj se pokaže užas kad spazi same njih i njihova oneraspoložena lica. Levin joj se nakloni i ne reče ništa. Kiti je šutjela ne dižući očiju. »Bogu hvala, odbila ga je« — pomisli mati, a lice joj zasja uobičajenim smiješkom kojim je četvrtkom dočekivala goste. Sjela je i stala raspitivati Levina o njegovu životu na selu. On je opet sjeo očekujući dolazak gostiju kako bi nezapažen otišao.

Za pet minuta uđe Kitina drugarica, koja se bila prošle zime udala, grofica Nordston.

Bila je to suha, žuta, crnih blistavih očiju, boležljiva i nervozna žena. Ona je voljela Kiti, i njena se ljubav prema njoj, kao kod svake ljubavi udate žene prema djevojci, očitovala u želji da uda Kiti prema svome idealu o sreći te je zato željela da je uda za Vronskoga. Levin joj je, koga je u početku zime često viđala kod njih, bio uvijek neugodan. Njena stalna i omiljela navada, kad bi se s njime srela, bilo je da ga ismijava.

— Volim kad me on s visine svoje veličine motri: ili prekine svoj mudri razgovor sa mnom jer sam glupa, ili se spušta do mene. Ovo vrlo volim: spušta! Vrlo mi je drago što me on ne trpi — govorila je o njemu.

Imala je pravo jer je Levin doista nije podnosio i prezirao ju je zbog onoga čime se ona ponosila i što je smatrala za svoju vrlinu — zbog njezine nervoze, zbog rafiniranog preziranja i nemara prema svemu što je prosto i obično.

Među Nordstonovom i Levinom razvio se onaj odnos što se često susreće u društvu, da dvoje ljudi naoko prijateljujući zapravo preziru jedno drugo do te mjere da se čak ne mogu ozbiljno jedno drugome obratiti, niti jedno drugo uvrijediti.

Grofica Nordston odmah navali na Levina.

— A! Konstantine Dmitriču! Opet dođoste u naš razvratni Babilon — reče pružajući mu sićušnu žutu ruku i podsjećajući ga na njegove riječi što ih je bio rekao negdje na početku zime kako je Moskva Babilon. — Kako to, je li se Babilon popravio ili ste se vi pokvarili? — doda ona podsmješljivo gledajući Kiti.

— Vrlo mi laska, grofice, što tako pamтите moje riječi

— odgovori Levin čim se uspio snaći i odmah već po navici poprimi svoje šaljivo neprijateljsko držanje prema grofici Nordston. Zacijelo one na vas vrlo snažno djeluju.

— Ah, kako da ne! Ja sve zapisujem. Nego, je li, Kiti, opet si bila na klizanju?

I ona poče govoriti s Kiti. Koliko god je Levinu bilo neugodno da sada ode, ipak mu je lakše bilo učiniti tu nezgrapnost, negoli da ostane čitavu večer i gleda Kiti kako ga često pogleda i izbjegava njegov pogled. Htjede ustati, ali kad kneginja primijeti da on šuti, obrati mu se.

— Jeste li na dulje vrijeme doputovali u Moskvu? Ono vi, čini se, radite u zemstvu seoske općine pa ne možete nadugo.

— Ne, kneginjo, ja više ne radim u zemstvu — reče on.

— Došao sam na nekoliko dana.

»Nekako je neobičan — pomisli grofica Nordston zagledajući se u njegovo strogo, ozbiljno lice — ne da da se pronikne u njegova razmatranja. Ali ja ću ga već navesti. Strašno volim da od njega napravim budalu pred Kiti, i napraviti ću.«

— Konstantine Dmitriču — ona će mu — objasnite mi, molim vas, što to ima da znači — vi sve to znate — u našem selu u Kaluškoj guberniji svi su seljaci i sve seljanke zapili sve što su imali i sad nam ništa ne plaćaju. Šta to znači? Vi uvijek tako hvalite seljake.

U taj čas još jedna dama uđe u sobu i Levin ustane.

— Oprostite mi, grofice, — ali ja zaista ništa o tome ne znam, niti vam išta mogu kazati — reče i obazre se za oficirom što je bio ušao za damom.

»To mora da je Vronski«, pomisli Levin i, da se osvjedoči, pogleda Kiti. Ona je već stigla pogledati Vronskoga te se obazrela na Levina. I samo po onom pogledu očiju, što su

nehotice zasjale, Levin shvati da ona voli toga čovjeka, spozna toliko pouzdano kao da mu je ona to riječima kazala. Ali kakav je to čovjek?

Sada — bilo to dobro ili loše — Levin nije mogao da ne ostane; morao je saznati kakav je čovjek onaj koga ona voli.

Ima ljudi koji su, kad sretnu svoga sretnog suparnika u bilo čemu, odmah spremni zaniijekati sve što je u njemu dobro i vidjeti u njemu samo loše; naprotiv, ima ljudi koji ponajprije u tom sretnom suparniku žele naći one vrline kojima ih je on pobijedio i s teškom boli u srcu traže u njemu samo dobro. Levin je spadao među takve ljude. Ali njemu nije bilo teško pronaći dobro i privlačno u Vronskome. Ono mu je smjesta palo u oči. Vronski je bio onizak, čvrsto građen tamnopusac, dobrodušna i lijepa, neobično mirna i odlučna lica.

Na njegovu licu i pojavi, od kratko podšišane crne kose i svježe obrijanog podbratka do nove novcate uniforme, sve bijaše jednostavno i ujedno otmjeno. Propustivši damu na ulazu, Vronski priđe kneginji a zatim Kiti.

Onog trenutka dok joj je prilazio, lijepe mu oči naročito nježno zablistale, i on joj se, gotovo neprimjetno sretno, skromno i slavodobitno osmijehnu (tako se Levinu činilo) te s poštovanjem i pažljivo klanjajući se pruži svoju omalenu, ali široku ruku.

Pošto se sa svima pozdravio i rekao nekoliko riječi, sjeo je ni jednom ne pogledavši Levina koji nije skidao očiju s njega.

— Dopustite da vas upoznam — reče kneginja pokazujući na Levina. — Konstantin Dmitrič Levin. Grof Aleksej Kirilovič Vronski.

Vronski ustane i, prijateljski gledajući Levinu u oči, stisne mu ruku.

— Zimus sam, čini mi se, imao ručati s vama — reče on smiješeći se svojim prostodušnim smiješkom — ali ste vi iznenada otputovali na selo.

— Konstantin Dmitrič prezire i mrzi grad i nas građane — reče grofica Nordston.

— Mora da moje riječi na vas snažno djeluju dok ih tako pamтите — reče Levin pa, sjetivši se da je to već prije kazao, pocrvenje.

Vronski pogleda Levina i groficu Nordston te se nasmiješi.

— A vi ste uvijek na selu? — upita. — Mislim da je zimi dosadno?

— Nije dosadno, ako ima posla, ali nije ni kad je čovjek sam dosadno — oštro odgovori Levin.

— Ja volim selo — reče Vronski primjećujući, ali gradeći se da ne primjećuje Levinov ton.

— Ali nadam se, grofe, da ne biste pristali uvijek živjeti na selu — reče grofica Nordston.

— Ne znam, nisam pokušao nadulje. Obuzeo me čudan osjećaj — nastavi on. — Nigdje nisam tako tugovao za selom, ruskim selom, s likovim opancima i seljacima, kao kad sam s majkom proveo zimu u Nizzi. Nizza je sama po sebi dosadna, znate. Pa i Napulj, Sorrento, lijepi su samo na kraće vrijeme i upravo se ondje čovjek osobito živo sjeća Rusije, i to baš sela. Oni su baš kao...

Govorio je obraćajući se Kiti i Levinu i prenoseći s jednoga na drugo svoj mirni i prijateljski pogled — govorio je očito ono što mu je padalo na pamet.

Primijetivši da je grofica Nordston htjela nešto reći, zastane ne dorekavši započeto te je stade pažljivo slušati.

Razgovor nije umukao ni na časak tako da stara kneginja, premda je u pričuvi, za slučaj da ponestane tema, imala dva teška topa: klasično i realno obrazovanje i opću vojnu obavezu, nije morala da ih pokreće, a grofica Nordston nije imala prilike da podbode Levina.

Levin je htio, ali se nije mogao uklopiti u opći razgovor; svaki je časak govorio sebi: »Sad idem«, ali nije odlazio nešto očekujući.

Razveze se razgovor o stolovima koji se kreću i duhovima, te grofica Nordston, budući da je vjerovala u špiritizam, stade pričati o čudesima što ih je ona vidjela.

— Ah, grofice, svakako me povedite, boga radi, povedite me onamo. Ja nikad nisam vidio ništa neobična, iako vazda tražim — smiješeći se reče Vronski.

— Dobro, druge subote — odgovori grofica Nordston. — A vi, Konstantine Dmitriču, vjerujete li? — upita ona Levina.

— Zašto mene pitate? Vi ionako znate šta ću ja reći.

— Ali ja hoću da čujem vaše mišljenje.

— Moje je mišljenje samo to — odgovori Levin — da ti stolovi koji se kreću dokazuju da takozvano obrazovano društvo ne stoji više od seljaka. Oni vjeruju u zlo oko, u uroke, u čaranje, a mi...

— Vi dakle ne vjerujete?

— Ne mogu da vjerujem, grofice.

— Ali ako sam ja svojim očima vidjela?

— I seljakinje pričaju da su svojim očima vidjele kućne duhove.

— Vi dakle mislite da ja govorim neistinu? I ona se nezadovoljno nasmije.

— Ali ne, Mašo, Konstantin Dmitrič veli da on ne može vjerovati — reče Kiti crveneći za Levina, a Levin to shvati te još više razdražen htjede odgovoriti, ali Vronski svojim iskrenim vedrim smiješkom priskoči u pomoć razgovoru koji je prijetio da postane neugodan.

— Vi nikako ne dopuštate mogućnost? — upita on. — A zašto? Dopuštamo da postoji elektricitet iako ga ne poznajemo; zašto pak ne bi mogla postojati nova sila, vama jošte nepoznata, koja...

— Kad je pronađen elektricitet — žustro zaskoči Levin — bila je otkrivena tek pojava, a nepoznato je bilo odakle ona potječe i šta stvara, te su vjekovi prošli prije nego se pomislilo na njenu primjenu. A spiritisti su, naprotiv, počeli time da im stolici pišu i da im duhovi dolaze, pa tek onda stadoše govoriti, da je to nepoznata sila.

Vronski je pažljivo slušao Levina, kao što je vazda slušao, očito se zanimajući za ono što on govori.

— Jest, ali spiritisti vele: zasada ne znamo kakva je to sila, ali sile ima, i evo u kojim prilikama ona djeluje. A nek učenjaci otkriju u čemu je ta sila. Ne, ja ne vidim zašto to ne bi mogla biti nova sila, kad ona...

— Ama zato — upade Levin — što se kod elektriciteta, svaki put kad protrljate smolu o vunu, pokazuje određena pojava, a ovdje to nije svaki put, prema tome, to nije prirodna pojava.

Vjerojatno osjećajući da razgovor poprima odviše ozbiljan značaj za gostinjsku sobu, Vronski nije uzvraćao nego se, nastojeći promijeniti predmet razgovora, veselo nasmiješio i okrenuo damama.

— Dajte da odmah pokušamo, grofice — poče on; ali Levin htjede doreći ono što je mislio.

— Ja mislim — nastavi on — da je pokušaj spiritista da svoja čudesa objasne nekom novom silom — posve neuspio. Oni izrijeком govore o duhovnoj sili, a hoće da je podvrgnu materijalnom pokusu.

Svi su čekali da on završi, i on je to osjećao.

— A ja mislim da ćete bi viti izvrstan medij — reče grofica Nordston — u vama je nešto zanosno.

Levin otvori usta, htjede nešto reći, pocrvenje i ne reče ništa.

— Dajte odmah, kneginjice, pokušajmo sa stolovima, molim vas — reče Vronski. — Kneginjo, vi dopuštate?

I Vronski ustane tražeći očima stolić. Kiti pođe po stolić te se u prolazu očima susretne s Levinom. Njoj ga je od sveg srca bilo žao, to više što ga je žalila zbog nesreće koju je sama bila izazvala. »Ako mi možete oprostiti, onda oprostite — reče njen pogled — ja sam tako sretna.«

»Sve mrzim, i vas, i sebe«, odgovori njegov pogled, i on se maši za šešir. Ali mu nije bilo suđeno da ode. Upravo se htjedoše porazmjestiti oko stolića, a Levin otići, kad uđe stari knez, pa pozdravivši se s damama, obrati se Levinu.

— A! — poče on radosno. — Jeste li odavna došli? Nisam ni znao da si ovdje. Vrlo mi je drago što vas vidim.

Stari je knez koji put govorio Levinu *ti*, a koji put *vi*. Zagrlio je Levina i u razgovoru s njim nije primjećivao Vronskoga koji je bio ustao i mirno očekivao kad će se knez njemu obratiti.

Kiti je osjećala kako je poslije onoga što se dogodilo očeva ljubaznost Levinu bila teška. Ona je isto tako vidjela kako je otac napokon hladno odgovorio na poklon Vronskoga i kako je Vronski u prijateljskoj nedoumici pogledao njena oca nastojeći shvatiti, ali ne shvaćajući, kako bi i zašto mogao tko neprijateljski biti prema njemu raspoložen, i ona pocrvenje.

— Kneže, prepustite nam Konstantina Dmitriča — reče grofica Nordston. — Želimo izvršiti pokus.

— Kakav pokus? micanje stolova? No, oprostite mi, dame i gospodo, ali, po mome mišljenju, veselije je igrati se

prstena — reče stari knez gledajući Vronskoga i nagađajući da je to od njega poteklo. — Igrati se prstena još ima smisla.

Vronski u čudu pogleda kneza odlučno i, jedva se malo osmijehnuvši, uze odmah s groficom Nordston govoriti o velikom plesu što će biti idućeg tjedna.

— Nadam se da ćete biti ondje? — obrati se on Kiti.

Čim se stari knez okrenuo od njega, Levin neopazice iziđe, a posljednji dojam, što ga je ponio s toga primanja, bijaše nasmiješeno, sretno Kitino lice, koja je Vronskome odgovarala na njegovo pitanje o plesu.

XV

Kad se društvo razišlo, Kiti ispriповjedi majci o svom razgovoru s Levinom, i unatoč svemu sažaljenju što ga je osjećala prema Levinu, radovala ju je misao da je bila *zaprošena*. Ona nije sumnjala da se ponijela kako valja. Ali u postelji dugo nije mogla zaspati. Jednoga se dojma nikako nije mogla otresti. To bijaše Levinovo lice namrštenih obrva i dobrih očiju što su mrko i sjetno motrile ispod njih, kako je stajao, slušajući oca i pogledajući u nju i u Vronskoga. I njoj ga bi tako žao da su joj suze navrele na oči. Ali u isti mah pomisli na onoga koji joj je bio miliji. Živo se prisjeti onoga muževnog, odlučnog lica, one plemenite mirnoće i dobrote što se u svemu zarila prema svima; prisjeti se ljubavi onoga koga je ona voljela, te joj opet postane radosno pri duši, i ona sa smiješkom sreće legne na jastuk. »Žao mi je, žao, ali šta da se radi? Ja nisam kriva«, govorila je sebi; ali joj unutarnji glas govoraše drugo. Da li se kajala zbog toga što je privukla Levina, ili zato što ga je odbila — nije znala. Ali sreća joj je bila otrovana sumnjama. »Gospode smiluj se, gospode smiluj se, gospode smiluj se«, govorila je u sebi dok nije zaspala.

U to se vrijeme, dolje u malom kneževu kabinetu, odigravao jedan od prizora koji se često ponavljao među roditeljima zbog ljubimice kćeri.

— Šta? Evo šta! — vikao je knez razmahujući rukama i ujedno presamićujući svoj kućni haljetak od vjeveričjeg krzna. — To, da nemate ponosa, dostojanstva, da sramotite, upropašćujete kćer tim snubljenjem, podlim, blesavim!

— Ta nemoj, ako boga znaš, kneže, šta sam ja učinila?

— govorila je knjeginja gotovo plačući.

Sretna, zadovoljna poslije razgovora s kćeri, ona je došla da se po običaju pozdravi s knezom, i mada mu nije namjeravala govoriti o Levinovoj prosidbi i Kitinu odbijanju, ipak je natuknula mužu, kako joj se ono s Vronskim čini posve gotovim, kako će se to svršiti čim stigne njegova mati. I upravo tad, na te riječi, knez iznenada planu i stade izvikovati nedolične riječi.

— Šta ste učinili? Pa evo šta: prvo i prvo, vi namamljujete ženika, pa će sva Moskva govoriti o tome, i to s pravom. Ako već priređujete večeri, onda zovite sve, a ne samo odabrane ženike. Pozovite sve one *fićfiriće* (tako je knez nazivao moskovske mladiće), pozovite klaviristu, pa nek plešu, a ne ovako kao danas — ženike, pa udri u snubljenje. Gadi mi se i da gledam, gadi, a vi ste svoje postigli, glavu ste zavrtjeli djevojčici. Levin je tisuću puta bolji čovjek. A one je kicoš petrogradski, ima ih kao pljeve, svi su na jedan kalup, i sve samo smeće. Ma bio on i kneževske krvi, mojoj kćeri nitko ne treba!

— Pa šta sam ja učinila?

— Pa to... — gnjevno vikne knez.

— Znam ja kad bi tebe valjalo slušati — presiječe ga u riječi knjeginja — nikad mi kćeri ne bismo udali. Ako je tako, onda treba otići na selo.

— I bolje bi bilo da odemo.

— Ama stani! Zar ja okolo moljakam? Ja ništa ne moljakam. Nego mladić se, i to vrlo fin, zaljubio, a i ona, Čini se...

— Jest, eto, vama se čini! A ako se ona doista zaljubi, a on se misli ženiti koliko i ja?... Oh, dabogda oči mi toga ne gledale!...

»Ah, spiritizam, ah Nizza, ah, na plesu«... — I knez, zamišljajući da oponaša ženu, priklecao je kod svake riječi.

— A eto, kad unesrećimo Kaćenjku, kad ona sebi zaista zabije u glavu...

— Ali zašto ti tako misliš?

— Ne mislim ja, već znam; za to imamo oči mi, a ne žene. Ja vidim čovjeka koji ima ozbiljne namjere, to je Levin; i vidim vjetropira kao što je ono spadalo kojemu je samo do zabave.

— Eh, kad ti sebi nešto utuviš u glavu...

— Čekaj, sjetit ćeš se ti već, ali kasno, kao što je bilo s Dašenjkom.

— Eh, dobro, dobro, nećemo više o tome — zaustavi ga knjeginja sjetivši se nesretne Doli.

— E onda dobro, zbogom!

Pa prekrstivši jedno drugo i poljubivši se, ali osjećajući da je svako ostalo pri svome mišljenju, supruzi se razidoše.

Kneginja je isprva bila čvrsto uvjerena da je današnja večer odlučila Kitinom sudbinom i da ne može biti sumnje u namjere Vronskoga; ali je muževe riječi zbuniše. I kad se vratila u svoju sobu, ona je, isto kao i Kiti, s užasom pred neizvjesnom budućnošću, nekoliko puta ponovila u duši: »Gospodi pomiluj, gospodi pomiluj, gospodi pomiluj!«

XVI

Vronski nikad nije znao za porodični život. Mati mu je u mladosti bila sjajna svjetska žena koja je, i dok je bila udata, a pogotovu kasnije, proživjela svoje; to je znao cio otmjeni svijet. Svoga se oca nije gotovo ni sjećao, a bio je odgojen u Paževskom korpusu.¹

Izišavši iz škole kao vrlo mlad sjajan oficir, on je odjednom zapao u kolo bogatih petrogradskih oficira. Mada je rijetko zalazio u petrogradsko visoko društvo, svi su njegovi ljubavni interesi bili izvan toga kruga.

U Moskvi je, poslije raskošna i pustopašna petrogradskog života, prvi puta očitio čar zbližavanja s otmjenom, milom i nevinom djevojkom koja se u njega zaljubila. Ni na kraj mu pameti nije bilo da bi što ružno moglo biti u njegovu držanju prema Kiti. Na plesovima je pretežno s njom plesao, zalazio im u kuću. Pričao je s njom o onome o čemu se obično priča u otmjenu društvu, o svakojakim glupostima, ali glupostima za koje se njoj činilo da im je on pridavao osobit smisao. Unatoč tome što joj nije rekao ništa takva što ne bi mogao kazati pred svima, on je osjećao da ona postaje sve to zavisnija od njega, i što je to jače osjećao to mu bijaše draže, i njegovo osjećanje prema njoj postajalo je nježnije. On nije

---

¹ Privilegirano vojno učilište u carskoj Rusiji za generalsku djecu i djecu visokih ličnosti; osnovano je u Petrogradu 1759.

znao da njegovo ponašanje prema Kiti ima određeno ime, da je to zavodjenje gospođica bez ženidbene namjere i da je to zavodjenje jedan od ružnih postupaka, koji je uobičajen među istaknutim mladim ljudima kao što je on. Činilo mu se da je on prvi otkrio taj užitak pa se naslađivao svojim otkrićem.

Da je mogao čuti šta su te večeri govorili njeni roditelji, da je mogao zauzeti obiteljsko stajalište i saznati da će Kiti biti nesretna ne uzme li je za ženu, veoma bi se začudio i ne bi u to povjerovao. Nije mogao povjerovati da bi ono što je njemu, a pogotovu njoj, pružalo tako velik i lijep užitak moglo biti ružno. Još manje bi mogao povjerovati u to da se mora oženiti.

Ženidbu on nikad nije zamišljao kao mogućnost. Ne samo da nije volio obiteljski život nego je, prema ono općem shvaćanju neženja, obitelj, a posebno muža, zamišljao kao nešto tuđe, neprijateljsko, i ponajviše — kao nešto smiješno. Ali iako Vronski nije ni slutio o čemu su govorili roditelji, odlazeći te večeri od Ščerbackijevih, on je osjetio da se ona tajna duhovna veza, što je postojala između njega i Kiti, večeras tako jako učvrstila da nešto valja poduzeti. Ali šta se moglo i šta moralo poduzeti, on nije mogao smisliti.

»Divno bogme — mislio je vraćajući se od Ščerbackijevih i noseći, kao i uvijek, ugodan osjećaj čistote i svježine, koji je potjecao dijelom i odatle što cijele večeri nije pušio, a i nov osjećaj ganuća s njene ljubavi prema njemu — divno bogme što ni ja ni ona ništa ne rekosmo, ali smo tako razumjeli jedno drugo u onom nevidljivom razgovoru pogleda i intonacija, da je danas, jasnije nego ikada, rekla da me voli. I kako samo milo, jednostavno i, to je najvažnije, povjerljivot Ja sam osjećam se boljim, čistijim. Osjećam da imam srce i da u meni ima mnogo toga dobrog. Te drage zaljubljene oči! Kad je rekla: *i to vrlo...*«
»Eh, a šta onda? Pa ništa. Lijepo meni, a lijepo i njoj.« I on se zamisli gdje da dokrajči današnje veče.

Preletio je u mašti mjesta kamo bi mogao poći. »U klub? na partiju bezika¹, na šampanjac s Ignjatovom? Ne, ne idem. Chateau des fleurs², tamo ću naći Oblonskoga, kuplete,

---

¹ Franc. besigue = vrsta kartaške igre.

² Franc: Ime restoracije.

cancan¹. Ne, dojadilo mi. Eto baš zato volim Ščerbackijeve što i sam postajem bolji. Idem kući«. Otišao je pravo u svoju hotelsku sobu kod Dussota, naredio da mu donesu večeru, i zatim, pošto se svukao, tek što je spustio glavu na jastuk, kao i uvijek, zaspa čvrstim i spokojnim snom.

XVII

Sutradan u 11 sati izjutra Vronski se odveze na kolodvor petrogradske željeznice da dočeka mater i prvi čovjek na koga je naletio na stepenicama velikog stepeništa bješe Oblonski, budući da je on istim vlakom očekivao sestru.

— A! vaša svjetlosti! — vikne Oblonski. — Koga čekaš?

— Ja majčicu — smiješeći se odgovori Vronski, kao i svi koji bi se sretali s Oblonskim, stisne mu ruku te zajedno s njime uzađe uza stepenište. — Trebalo bi da dođe danas iz Petrograda.

— A ja te čekao do dva sata. Kamo si otišao od Ščerbackijevih?

— Kući — odgovori Vronski. — Što jest — jest, sinoć mi je poslije Ščerbackih bilo tako ugodno da mi se nikamo nije išlo.

— Prepoznajem konje vatrene po nekim znacima, mladiće zaljubljene prepoznajem po njihovim očima — izdeklamira Stjepan Arkadijič isto onako kao prije Levinu.

Vronski se nasmiješi tako da to ne poriče, ali odmah okrene razgovor.

— A koga ti čekaš? — upita.

— Ja? Ja ljepušnu jednu ženu — reče Oblonski.

— Hajde!

— Honni soit qui mal y pense!² Sestru Anu.

— Ah, zar Karenjinu? — reče Vronski.

— Ti je zacijelo poznaješ?

— Čini se da je poznajem. Ili ne... Zaista, ne sjećam se

— rastreseno odgovori Vronski nejasno vezujući uz ime Karenjina nešto pedantno i dosadno.

— Ali Alekseja Aleksandroviča, moga znamenitog zeta, zacijelo poznaješ. Njega sav svijet zna.

---

¹ Franc: Vrsta erotski naglašenog plesa.

² Franc: Sram ga bilo, tko zlo mislio!

— Ovaj, znam ga po čuvenju i iz viđenja. Znam da je pametan, učen, gotovo božanstven... Ali ti znaš da to nije moja... not in my line¹ — reče Vronsk,

— Jest, on je zaista izvanredan čovjek; pomalo je konzervativan, ali sila od čovjeka — doda Stjepan Arkadijč — sila od čovjeka.

— No, pa to bolje po njega — reče Vronski smiješeći se.

— A, tu si ti — obrati se on visokom starom materinom lakaju što je stajao do vrata — uđi.

Osim po onoj ugodi koju su svi osjećali u društvu Stjepana Arkadijča, Vronski se u posljednje vrijeme osjećao vezanim uza nj i po tome što ga je u svojoj mašti dovodio u vezu s Kiti.

— Nego ovaj, hoćemo li u nedjelju prirediti večeru za opernu *divu*? — reče mu smiješeći se i hvatajući ga pod ruku.

— Svakako. Ja ću skupljati priloge. Ah, jesi li se upoznao jučer s mojim prijateljem Levinom? — upita Stjepan Arkadijč.

— Dakako. Samo što je on nekako brzo otišao.

— Sjajan je on momak — nastavi Oblonski. — Je li?

— Ne znam — odgovori Vronski — zbog čega su to svi Moskovljani, razumije se, prisutni se izuzimaju — dometne šaljivo — nekako nabusiti. Sve se nešto kostriješe, ljute, kao da sve nešto hoće da natuknu...

— Ima toga, istina, ima... — veselo se smijući reče Stjepan Arkadijč.

— Hoće li skoro? — obrati se Vronski službeniku.

— Vlak dolazi — odgovori poslužitelj.

Približavanje vlaka sve se više i više očitovalo u pripremnom gibanju na kolodvoru, jurnjavi nosača, pojavi žandara i službenika, i pridolasku onih koji su dočekivali. Kroz hladnu paru vidjeli su se radnici u kratkim bundama, u mekim pustenim čizmama, kako prelaze preko vijugavih tračnica kolosijeka. Čuo se zvižduk lokomotive na dalekim tračnicama i kotrljanje nečega teškog.

— Ne — reče Stjepan Arkadijč, budući mu je bilo jako stalo da ispriča Vronskome o Levinovim namjerama prema Kiti. — Ne, krivo si ocijenio moga Levina. On je vrlo nervozan čovjek i zna, istina, biti neugodan, ali zato kadikad

---

¹ Engl.: Nije moja struka.

zna biti veoma drag. To je tako čestita, pravedna narav, i zlatno srce. Ali jučer bijahu posebni razlozi — značajno smiješeći se nastavi Stjepan Arkadijč, potpuno zaboravljajući na iskrenu sućut što ju je jučer osjećao prema svome prijatelju, a sada osjećajući to isto, samo prema Vronskome. — Jest, bilo je razloga zbog kojega je on mogao biti ili osobito sretan ili nesretan.

Vronski stane te izravno upita:

— Ma šta kažeš? Da on nije jučer zaprosio tvoju belle soeur?¹

— Možda — reče Stjepan Arkadijč. — Nešto tako mi se učinilo jučer. Jest, ako je on rano otišao i još bio neraspoložen, onda je... On je već odavna zaljubljen, i meni ga je vrlo žao.

— To je dakle!... Uostalom, ja mislim da ona može računati na bolju priliku — reče Vronski pa, isprsviši se, stade opet hodati. — Uostalom, ja njega ne poznajem — dodadne. — Jest, to nije nimalo lako! Baš zbog većina i voli da se poznaje s Klarama². Ondje neuspjeh dokazuje samo to da nisi imao dosta novaca, a ovdje — tvoje dostojanstvo dolazi u pitanje. Ali evo i vlaka.

Zaista, u daljini je već zviždala lokomotiva. Za nekoliko časaka peron se zatrese i lokomotiva se, pišteći parom što ju je studen zbijala k zemlji, prokotrlja s polugom srednjega točka koja se polako i pravilno svijala i pružala i sa strojovođom koji se, umotan i sav u inju, klanjao u znak pozdrava; a za tenderom, sve polaganije i jače drmajuci peronom, stade se promicati vagon s prtljagom i sa psom što je cvilio; napokon, potresajući se prije no što su se zaustavili, dođoše putnički vagoni.

Otresit kondukter, dajući u vožnji znak zviždajkom, iskoči, a za njim jedan po jedan stanu silaziti nestrpljivi putnici: gardijski oficir, držeći se uspravno i strogo se ogledajući; vižlast trgovčić s torbom, veselo se smješkajući; seljak s vrećom preko ramena.

Stojeći do Oblonskoga, Vronski se zagledao u vagone i u one što su izlazili te je bio posve zaboravio na mater. To

---

¹ Franc: svast.

² Klara — opći ondašnji pojam za lake žene.

što je malo prije saznao o Kiti, uzbuđivalo ga i radovalo. Prsa mu se nehotice nadimahu, a oči blistahu. Osjećao se pobjednikom.

— Grofica Vronska je u onom odjelu — reče otresiti kondukter prilazeći Vronskome.

Kondukterove ga riječi probudiše i primoraše da se sjeti matere i skorog viđenja s njom. U duši on mater nije poštovao i, ne polažući sebi računa o tome, nije je volio, iako po shvaćanjima onoga kruga u kom je živio, po svom odgoju, nije sebi mogao zamisliti drugog odnosa prema materi, do prepokornog i punog poštovanja, i to naoko to pokornijeg i punijeg poštovanja što ju je u duši manje poštovao i volio.

XVIII

Vronski pođe za kondukterom u vagon i na ulazu u odjeljak zaustavi se da bi propustio damu koja je izlazila. Naviklim taktom otmjena čovjeka, samo što je bacio pogled na vanjštinu te dame, Vronski utvrdi da ona pripada višem društvu. Ispričao se i zaputio u vagon, ali oćuti prijeku potrebu da je još jedanput pogleda — ne zbog toga što je bila veoma lijepa, ne zbog one finoće i skromne gracije što se zapažala u cijeloj njenoj pojavi, nego zbog toga što u izrazu milolika lica, kad je prošla mimo njega, bijaše nešto naročito umiljato i nježno. Kad se on osvrnuo, i ona je okrenula glavu. Blistave, sive oči, što su se od gustih trepavica činile tamnijima, prijateljski se, pažljivo zaustave na njegovu licu, kao da ga je prepoznavala pa odmah prijeđoše na gomilu što se približavala, kao da nekoga traže. U tom kratkom pogledu Vronski stiže zapaziti suzdržanu živahnost što je poigravala na njenu licu i titrala među blistavim očima i jedva primjetnim smiješkom od kojega su joj se nadimale rumene usne. Kao da je višak nečega tako prepunjavao njeno biće da se mimo njenu volju iskazivao čas u bljesku pogleda, čas u smiješku. Hotimice je pogasla svjetlost u očima, ali je ona i mimo njenu volju svijetlila u jedva primjetnu smiješku.

Vronski uđe u vagon. Njegova mati, suha starica crnih očiju i sva u kovčicama, žmirkala je pogledajući sina i smiješila se tankim usnama. Digavši se s divančića i predavši

torbicu sobarici, pruži omalenu suhu ruku sinu te ga, pridigavši mu glavu s ruke, poljubi u obraz.

— Dobi li brzojav? Jesi zdrav? Hvala bogu.

— Sretno li stigoste? — reče sin sjedajući kraj nje i nehotice osluškujući ženski glas za vratima. Znao je da je to glas one dame što ju je sreo na ulazu.

— Svejedno se ja s vama ne slažem — govoraše dama.

— Petrogradsko shvaćanje, gospođo.

— Nije petrogradsko, već jednostavno žensko — odgovori ona.

— Ali molim, dopustite mi da poljubim vašu ručicu.

— Doviđenja, Ivane Petroviču. I pogledajte nije li tu brat, pa mi ga pošaljite — reče dama na samim vratima te opet uđe u odjeljak.

— Pa nađoste li brata? — reče Vronska obraćajući se dami.

Vronski se sad dosjeti da je to Karenjina.

— Vaš je brat ovdje — reče on ustajući. — Oprostite mi, nisam vas prepoznao, al' i naše poznanstvo bješe tako kratko — reče Vronski klanjajući se — da me se vi sigurno i ne sjećate.

— O ne — kazala je — jer smo vaša majčica i ja, čini se, cijelim putem govorile jedino o vama — reče, dopuštajući naposljetku živahnosti što je tražila da izbije na vidjelo da se izrazi u smiješku. — A moga brata svejedno nema.

— Pozovider ga, Aljoša — reče stara grofica. Vronski iziđe na peron te vikne:

— Oblonski! Ovamo!

Ali Karenjina ne sačeka brata nego, kad ga spazi, odlučnim lakim korakom iziđe iz vagona. I čim joj brat priđe, ona brzom kretnjom, koja je zapanjila Vronskoga odlučnošću i gracijom, zagrlj lijevom rukom brata oko vrata, hitro ga privuče k sebi i snažno poljubi. Ne skidajući očiju Vronski ju je gledao i, ni sam ne znajući čemu, smješкао se. Ali sjetivši se da ga mati čeka, uđe opet u vagon.

— Je li da je vrlo draga? — reče grofica za Karenjinu. — Muž ju je sa mnom smjestio, i meni je bilo vrlo drago. Cijelim smo putem razgovarale. No, a ti, priča se... vous filez le parfait amour. Tant mieux, mon cher, tant mieux.¹

---

¹ Franc:... vi vodite idealnu ljubav. To bolje, dragi moj, to bolje.

— Ne znam na što ciljate, maman — odgovori sin hladno.

— Nego, maman, da krenemo.

Karenjina opet uđe u vagon da se oprosti s groficom.

— No evo, grofice, vi ste našli sina a ja brata — reče veselo.

— A i sve se moje priče iscrpiše; dalje više ne bi bilo šta za pričanje.

— O, ne — reče grofica uzevši je za ruku — ja bih s vama proputovala oko svijeta i ne bi mi bilo dosadno. Vi ste jedna od onih žena s kojima je i porazgovarati se i pošutjeti ugodno. A o svome sinu, molim vas, nemojte misliti; mora se katkad i rastajati.

Karenjina je stajala nepomično držeći se vrlo uspravno, a oči su joj se smiješile.

— Ana Arkadjevna — reče grofica tumačeći sinu — ima osmogodišnjeg sinčića, je li, i nikad se s njime nije rastajala, pa joj je to teško što ga je ostavila.

— Jeste, grofica i ja smo cijelo vrijeme govorile, ja o svom, ona o svom sinu — reče Karenjina i smiješak joj opet ozari lice, smiješak umiljat, njemu namijenjen.

— Bit će da vam je to jako dosadilo — uze on, smjesta, u lijetu se dokopavajući one lopte koketiranja, što mu je ona dobacila. Ali ona očito nije htjela nastaviti razgovor u tome tonu te se obrati staroj grofici:

— Puno vam hvala. Nisam ni primjećivala kako sam provela jučerašnji dan. Doviđenja, grofice.

— Zbogom, družice moja — odgovori grofica. — Dajte da poljubim vaše ljepušno lišće. Jednostavno vam, ovako kao starica, otvoreno velim da sam vas zavoljela.

Kolikogod ta fraza bila otrcana, Karenjina je, očito, od srca povjerovala i tome se obradovala. Ona pocrvenje, lako se nagnu, podmetnu svoje lice grofičinim usnama, opet se uspravi te uz onaj isti smiješak, što joj je lebdio između usana i očiju, pruži ruku Vronskome. On stisne malenu pruženu mu ruku te se, kao nečemu naročitu, obraduje ovom energičnom stisku kojim mu ona čvrsto i smjelo prodrma ruku. Izišla je hitrim korakom što je tako začudno lako nosio njeno prilično puno tijelo.

— Vrlo je draga — reče starica.

To isto je mislio i njen sin. Pratio ju je očima sve dotle dok njena graciozna pojava nije nestala, i smiješak mu zastane na licu. Kroz prozor vidje kako je prišla k bratu,

stavila svoju ruku na njegovu i nešto mu živahno stala govoriti, očito nešto što nije imalo ništa zajedničkog s njime, Vronskim, i to ga malo kao ozlojedi.

— E pa, je li, maman, jeste li posve zdravi? — ponovi on obraćajući se materi.

— Sve je dobro, divno. Alexandre je bio vrlo drag. I Marie se jako proljepšala. Vrlo je zanimljiva.

I opet uze pripovijedati o onome što ju je najviše zanimalo, o unukovu krštenju, radi kojega je putovala u Petrograd o osobitoj gospodarevoj¹ milosti prema starijem bratu.

— Evo i Lavrentija — reče Vronski gledajući kroz prozor — da krenemo sada ako želite.

Stari sluga, koji je putovao s groficom, uđe u vagon da javi da je sve gotovo, te se grofica digne da ide.

— Da krenemo, sad je malo svijeta — reče Vronski. Djevojka uzme torbicu i psića, sluga i nosač ostale torbe.

Vronski povede majku ispod ruke; ali kad su već izlazili iz vagona, najednom nekoliko ljudi uplašena lica projuri pored njih. Projuri i šef stanice u svojoj službenoj kapi neobične boje. Očito, desilo se nešto neobično. Svijet je bježao od vlaka natrag.

— Šta?... Šta?... Gdje?... Bacio se!... zgazilo ga!... — čulo se među prolaznicima.

Stjepan Arkadič sa sestrom ispod ruke, isto tako uplašениh lica, vratiše se i, uklanjajući se svijetu, zaustaviše se na ulazu u vagon.

Dame uđoše u vagon, a Vronski i Stjepan Arkadič pođu za svijetom da se raspitaju za pojedinosti nesreće.

Čuvar ili je bio pijan ili se suviše umotao zbog jake studeni pa nije čuo vlaka što se natraške kretao, te ga satrlo.

Još prije nego su se vratili Vronski i Oblonski, dame su doznale te pojedinosti od slugе.

I Oblonski i Vronski vidješe iznakaženo truplo. Oblonski je očito patio. Mrštio se, i, čini se, bio je gotov da zaplače.

— Ah, kakav užas! Ah, Ana, da si vidjela! Ah, kakav užas!

— ponavljao je.

Vronski je šutio, a njegovo lijepo lice bijaše ozbiljno, ali potpuno mirno.

---

¹ Tj. carevoj.

— Ah, da ste vidjeli, grofice, — govoraše Stjepan Arkadijč.
— I žena mu je tamo... Užasno ju je pogledati... Bacila se na tijelo. Kažu, sam je hranio brojnu porodicu. Užas jedan!
— Ne bi li se moglo učiniti štogod za nju? — uzbuđenim šaptom reče Karenjina.
Vronski je pogleda te smjesta iziđe iz vagona.
— Odmah ću ja, maman — dodadne okrećući se prema vratima.
Kad se za nekoliko časaka vratio, Stjepan Arkadijč već razgovaraše s groficom o novoj pjevačici, a grofica se nestrpljivo obziraše prema vratima očekujući sina.
— Hajdemo sada — reče Vronski ulazeći.
Iziđoše zajedno. Vronski je išao naprijed s majkom. Otraga je išla Karenjina s bratom. Na izlazu, pošto ga je sustigao, Vronskome priđe šef stanice.
— Vi ste mome pomoćniku dali dvjesto rubalja. Izvolite odrediti komu ih namjenjujete?
— Udovici — reče Vronski sliježući ramenima. — Ne razumijem šta tu ima da se pita.
— Vi ste to dali? — vikne otraga Oblonski pa, stisnuvši sestrinu ruku, doda: Vrlo lijepo, vrlo lijepo! Zar ne, sjajan momak? Moje poštovanje, grofice.
On i sestra se zaustaviše tražeći njenu djevojku. Kad su izišli, kočija Vronskih već bijaše otišla. Izlazeći, ljudi su jednako pričevali ono što se desilo.
— Takva smrt je užasna! — reče neki gospodin u prolazu. Kažu, nadvoje.
— Ja naprotiv mislim, najlakša, trenutna — primijeti drugi.
— Kako to da ne poduzimlju mjere — govoraše treći. Karenjina sjede u kočiju, a Stjepan Arkadijč u čudu spazi da joj usne drhte i da ona s mukom suzdržava suze.
— Šta ti je, Ana? — upita on kad se odvezoše koju stotinu metara.
— Loše znamenje — reče ona.
— Koješta! — reče Stjepan Arkadijč. — Ti si stigla, to je glavno. Ne možeš zamisliti koliko se uzdam u te.
— A poznaješ li ti Vronskoga odavna? — upita ona.
— Da. Znaš, mi se nadamo da će on uzeti Kiti.
— Zar? — tiho će Ana. — A sada da govorimo o tebi — doda ona stresajući glavom kao da je htjela fizički odagnati

nešto suvišno i što joj je smetalo. — Hajde da govorimo o tvojim problemima. Dobila sam tvoje pismo i evo stigoh.

— Jeste, ti si mi sva nada — reče Stjepan Arkadijč.

— De, ispričaj mi sve.

I Stjepan Arkadijč počne pričati.

Kad su se dovezli do kuće, Oblonski pomogne sestri da siđe, uzdahne, stisne joj ruku te se zaputi u svoju ustanovu.

XIX

Kad je Ana došla u sobu, Doli je sjedila u malenoj gostinjskoj sobi s punahnim bjeloglavim dječakom koji je već sada bio nalik na oca i slušala kako uči francuski čitati. Dječak je čitao vrteći rukom i pokušavajući da otkine dugme kaputića koje se jedva držalo. Mati mu je nekoliko puta odmicala ruku, ali punahna se ručica iznova hvatala dugmeta. Mati otkine dugme i stavi ga u džep.

— Smiri ruke, Griša — reče i opet se prihvati svoga pokrivača, davnašnjega rada kojega se uvijek laćala u teškim časovima, te je i sad plela nervozno, prebacujući prstom i brojeći očice. Pa iako je jučer naredila posluži da kaže mužu kako se nje ništa ne tiče hoće li stići ili neće stići njegova sestra, sve je priredila za njezin dolazak i s uzbuđenjem čekala zaovu.

Doli bijaše satrvena svojom nevoljom, sva zaokupljena njome. Ipak je pomislila da je Ana, zaova, žena jedne od najutjecajnijih osoba u Petrogradu i petrogradska grande dama.¹ I tako, zbog tih okolnosti, nije izvršila ono što je bila poručila mužu, to jest nije zaboravila da će doputovati zaova.

»Pa napokon Ana nije ni za što kriva — mišljaše Doli. — Sve što ja o njoj znam, samo je dobro, a prema meni ona je pokazivala samo nježnost i prijateljstvo«. Istina, koliko se ona mogla sjetiti kako su je se dojmili Karenjini u Petrogradu, njoj se nije mogao svidjeti njihov dom sam po sebi; nešto je lažno bilo u čitavom načinu njihova porodičnog života. »Ali zašto pak da je ne primim? Samo nek joj ne padne na pamet da me tješi! — mislila je Doli. — Sve utjehe, i svjetovanja,

---

¹ Franc: velika dama, tj. dama iz »visokog« društva.

i kršćansko praštanje — sve sam ja to već tisuću puta premislila, i sve to ne vrijedi.«

Sve te dane Doli bijaše sama s djecom. O svojoj nevolji govoriti nije htjela, a s tim jadom na duši govoriti o čemu drugom ona nije mogla. Znala je da će, ovako ili onako, Ani ispričati sve, te ju je čas radovala misao da će ispričati, čas ju je srdila potreba da o svom poniženju govori s njom, njegovom sestrom, i da od nje sluša spremljene fraze pouke i utjehe.

Gledajući na sat, ona je svaki trenutak čekala i, kako to često biva, propustila upravo onaj kad je gošća stigla, budući da nije čula zvonca.

Kad začu šum haljine i lake korake već pred vratima, ona se osvrne, a na izmučenom njenu licu nehotice se izrazi ne radost, nego čuđenje. Ustane i zagrlji zaovu.

— Kako, već si došla? — reče ljubeći je.

— Doli, toliko mi je drago da te vidim!

— I meni isto — reče Doli slabo se smiješeći i nastojeći po izrazu Anina lica doznati zna li ona. »Sigurno zna«, pomisli kad opazi sućut na Aninu licu. — No, idemo, otpratit ću te u tvoju sobu — nastavi ona nastojeći da što dalje odloži trenutak objašnjenja.

— To je Griša? Bože dragi, kako je narastao! — reče Ana pa, pošto ga je poljubila, ne skidajući očiju s Doli, zastane i pocrvenje. — Ne, dopusti da ostanemo ovdje.

Ana skine maramu, šešir pa je, kako je njime zapela za pramen svoje crne, posve kovrčaste kose, oteresajući glavom odmršivala kosu.

— A ti sjaš od sreće i zdravlja — reče Doli gotovo zavidno.

— Ja?... Da — reče Ana. — Bože dragi, Tanja! Vršnjakinja moga Serjože — nastavi ona obraćajući se djevojčici što je utrčala. Uzela ju je na ruke i poljubila. — Krasna djevojčica, divota! Pokaži mi ih sve.

Imenovala ih je njihovim imenima i prisjećala se ne samo imena, već i godina, mjeseci, značajeva, bolesti sve djece, i Doli nije mogla a da to ne cijeni.

— Pa onda hajdemo k njima — reče ona. — Vasja sada spava, šteta.

Pošto su vidjele djecu, sjedoše, sada već same, u gostinjsku sobu za kavu. Ana posegne za poslužavnikom i onda ga odgurne.

— Doli — reče — on mi je govorio.

Doli hladno pogleda Anu. Očekivala je sada prijetvorno sažalne fraze, ali Ana ništa takva ne reče.

— Doli, draga! — reče ona — ja ti neću niti govoriti za njega, niti te tješiti; to se ne može. Ali, dušo draga, meni te je naprosto žao, od svega srca žao!

Iza gustih trepavica njenih blistavih očiju najednom se pojaviše suze. Ona se primakne bliže k snasi te uzme njenu ruku svojom energičnom malenom rukom. Doli se ne odmakne, ali joj lice ne promijeni svoga hladnog izraza. Ona reče:

— Mene nitko ne može utješiti. Sve je izgubljeno poslije onoga što je bilo, sve je propalo!

I čim je to izrekla, izraz joj se lica ujedanput smekša. Ana podigne suhu, mršavu Dolinu ruku, poljubi je i rekne:

— Eh, Doli, pa šta da se radi, šta da se radi? Kako je najbolje postupiti u toj užasnoj prilici? — eto o čemu valja promisliti.

— Sve je svršeno i gotovo — reče Doli. A najgore je to, shvati, da ja njega ne mogu ostaviti; djeca su tu, ja sam vezana. Ali s njim živjeti ne mogu, muka mi je da ga i pogledam.

— Doli, golubice moja, on mi je govorio, ali ja želim da od tebe čujem, reci mi sve.

Doli je pogleda upitno.

Nehinjena sućut i ljubav mogle su se vidjeti na Aninu licu.

— Pa evo, dopusti — najednom će ona. — Ali ću ti ispričat sve od početka. Ti znaš kako sam se ja udala. Naša *maman* me je odgojila tako da nisam bila samo nevina, nego sam bila i glupa. Ništa nisam znala. Kažu, to znam, da muževi pričaju ženama svoj prijašnji život, ali Stiva... — ona se popravi

— Stjepan Arkadijič meni ništa nije rekao. Ne ćeš vjerovati, ali ja sam do dana današnjeg mislila da sam ja jedina žena koju je on poznao. Tako sam živjela osam godina. Pojmi da ja ne samo što nisam naslućivala da mi je nevjeran, nego sam to smatrala nemogućim, a onda, zamisli, s takvim predodžbama doznati najedanput za sav užas, svu

gadost... Shvati ti mene. Biti potpuno uvjeren u svoju sreću, kad odjednom... — nastavi Doli svladavajući se da ne zakuka — dobiti pismo... njegovo pismo njegovoj ljubavnici, mojoj guvernanti. Ne, to je odveć užasno! — Ona hitro izvadi, rupčić te pokrije lice. — Ja još shvaćam kad se tko zaljubi — nastavi ona pošto je malo zašutjela — ali promišljeno, lukavo me varati... i to s kim?... Da i nadalje bude moj muž i njen... to je užasno! Ti ne možeš pojmiti...

— O ne, shvaćam! Shvaćam, draga Doli, shvaćam

— govoraše Ana stišćući joj ruku.

— I ti misliš da on shvaća sav užas moga položaja — nastavi Doli. — Nimalo! On. je sretan i zadovoljan.

— O nije! — hitro je prekine Ana. — On je nesretan, satrven je od kajanja...

— Je li on kadar da se kaje? — prekine je Doli, pažljivo zagledajući zaovi u lice.

— Jest, ja ga poznajem. Nisam ga mogla pogledati bez tuge. Mi njega obje poznajemo. On je dobar, ali je gord, a sada je tako ponižen. Najviše je mene ganulo to... — (i tu ona pogodi ono što je najviše moglo ganuti Doli) da njega muči dvoje: to što ga je stid djece i to što je on, ljubeći tebe... da, da, ljubeći više od svega na svijetu — ona žurno zaskoči Doli kada htjede da zausti — nanio tebi bol, ubio te. »Ne, ne, ona neće oprostiti«, neprestano govori.

Doli je zamišljeno gledala mimo zaovu slušajući njene riječi.

— Da, shvaćam da je njegov položaj užasan; krivcu je gore nego nedužnome — reče — ako osjeća da je sva nesreća s njegove krivice. Ali kako zaboga da oprostim, kako da mu ja opet budem ženom poslije nje? Meni će sada biti muka živjeti s njim upravo stoga što volim svoju prošlu ljubav prema njemu.

I ridanje joj prekine riječi.

Ali kao da je bilo namjerno, svaki put kad bi se udobrovoljila, započinjala bi opet govoriti o onome što ju je ljutilo.

— Dakako da je ona mlada, dakako da je lijepa — nastavila je.

— Shvaćaš li ti, Ana, tko je meni uzeo moju mladost, ljepotu, tko? On i njegova djeca. Ja sam odslužila, i na. tu je službu otišlo sve moje, i njemu je sada, razumije se, svjež, pokvareno stvorenje draže. Oni su, sigurno, među sobom razgovarali o meni ili su me, još gore, prešućivali —

shvaćaš li? — Opet joj oči usplamtješe mržnjom. — I poslije toga on će mi govoriti... Pa zar ću mu vjerovati? Nikada. Ne, sve je svršeno, sve što je bilo utjeha, nagrada za trud, za muke... Hoćeš li vjerovati? malo prije sam učila Grišu, prije je to bila radost, sada je mučenje. Čemu se ja brinem, trudim? Čemu djeca? Užasno je to što se duša moja najednom preokrenula, i umjesto ljubavi, nježnosti, prema njemu osjećam samo mržnju, jest, mržnju. Ubila bih ga i...

— Dušice, Doli, ja shvaćam, ali nemoj sebe mučiti. Ti si tako uvrijeđena, tako uzbuđena da mnogo toga ne vidiš kako valja. Doli utihne, i one časak-dva pošutješe.

— Šta da se radi, promisli, Ana, pomози. Ja sam o svemu promislila i ništa ne vidim.

Ana ništa nije mogla smisliti, ali se njeno srce izravno odazivalo na svaku riječ, na svaki izraz snasina lica.

— Jedno ću tek reći — poče Ana — sestra sam mu, poznajem njegov značaj, znam da je kadar sve zaboraviti (ona načini kretnju pred čelom) potpuno se zanijeti, ali zato i posve pokajati. On ne vjeruje, ne shvaća sada kako je mogao učiniti ono što je učinio.

— Ne, shvaća on, shvatio je! — prekine je Doli. — Ali ja... ti zaboravljaš mene... zar je meni lakše?

— Čekaj. Kad mi je on govorio, priznajem ti, nisam još shvaćala užas tvoga položaja. Vidjela sam samo njega i to da je obitelj uništena; bilo mi ga je žao, ali kad sam kao žena porazgovarala s tobom, vidim nešto drugo; vidim tvoje patnje i ne mogu ti reći koliko mi te je žao! Ali, Doli, dušice, ja shvaćam tvoje patnje potpuno, samo jedno ne znam: ne znam... ne znam koliko u tvome srcu ima još ljubavi prema njemu. To ti znaš — ima li je toliko da bi mu mogla oprostiti. Ako ima, onda oprost!

— Ne — počne Doli; ali Ana joj presiječe riječ ljubeći joj još jedanput ruku.

— Ja bolje od tebe poznajem svijet — reče ona. — Poznajem ljude koji gledaju kao Stiva na to. Veliš da je on s *njom* govorio o tebi. To ne može biti. Ti ljudi počinjaju nevjeru, ali njihovo domaće ognjište i žena — to je za njih svetinja. Za njih te žene ostaju prezrene i ne mogu nauditi obitelji. Oni povlače neku crtu preko koje se ne može prijeći između obitelji i toga. Ja to ne shvaćam, ali to je tako.

— Jest, ali on je nju poljupcima...

— Doli, stani, dušice. Vidjela sam Stivu kad je bio zaljubljen u tebe. Pamtim ono doba kad mi je on dolazio i plakao govoreći o tebi, i kako si mu se ti uzvišena i nedokučiva činila i znam, što je duže s tobom živio to si za nj postajala sve uzvišenijom. Znalo se desiti da smo mu se i smijali jer je uza svaku riječ dodavao: »Doli je divna žena«. Za njega si uvijek bila i ostala božanstvo, a ono nije zanos njegove duše...

— Ali ako se taj zanos ponovi?

— Ne može, kako ja shvaćam...

— Da, a bi li ti oprostila?

— Ne znam, ne mogu prosuditi... — Ne, mogu — Ana će pošto je razmislila; i, shvativši svoj položaj i odvagavši ga u sebi doda: — Ne, mogu, mogu, mogu. Da, ja bih oprostila. Ne bih bila ista, da, ali oprostila bih, i to tako oprostila kao da toga nije bilo, da ga uopće nije bilo.

— No, to se razumije — brzo je prekine Doli kao da je govorila ono što je toliko puta mislila — inače to ne bi bilo oproštenje. Kad se prašta, onda treba potpuno, potpuno. Nego, hajdemo, otpratit ću te u tvoju sobu — reče Doli ustajući i putem zagrlji Anu. — Mila moja, toliko mi je drago što si došla. Lakše mi je, mnogo mi je lakše.

XX

Cio dan Ana je provela kod kuće, to jest kod Oblonskih i nije primala nikoga mada su već neki njeni znanci, kad su uspjeli saznati za njen dolazak, dolazili još istoga dana. Ana je cijelo jutro provela s Doli i s djecom. Samo je poslala pisamce bratu da svakako dođe kući na ručak. »Dođi, bog je milostiv«, pisala je.

Oblonski je ručao kod kuće; razgovor bijaše općenit, i žena je govorila s njim oslovljavajući ga s »ti«, a toga prije nije bilo. U odnosima između muža i žene ostala je ona ranija otuđenost, ali više nije bilo govora o rastavi te Stjepan Arkadijič vidje da se mogu objasniti i pomiriti.

Odmah nakon ručka dođe Kiti. Ona je poznavala Anu Arkadjevnu, ali vrlo malo, te je sad išla k sestri bojeći se kako će je primiti ta petrogradska otmjena dama koju su svi

toliko hvalili. Ali ona se svidje Ani Arkadjevni — to je odmah opazila. Ana je očito uživala u njoj ljepoti i mladosti, a Kiti se još nije pravo ni snašla, a već je osjetila da je ne samo pod njenim utjecajem, nego i da je zaljubljena u nju kako su mlade djevojke kadre da se zaljube u udate i starije dame. Ana nije bila nalik na otmjenu damu ni na majku osmogodišnjeg sina, već je prije nalikovala na dvadesetgodišnju djevojku gipkošću kretnji, svježinom i živahnošću što je uvijek bila na njenu licu te izbijala čas u smiješku, čas u pogledu, kad nije bilo ozbiljnog, kadikad tužnog izraza njenih očiju što se silno doimao i privlačio Kiti. Kiti je osjećala da je ona posve jednostavna i da ništa nije skrivala, ali da je u njoj neki drugi, viši svijet kojega interesi bijahu njoj nepristupačni, zamršeni i poetski.

Poslije ručka, kad je Doli otišla u svoju sobu, Ana žurno ustade i priđe k bratu koji je pripaljivao cigaru.

— Stiva — reče mu veselo migajući, križajući ga i pokazujući očima vrata. — Idi, i bog ti bio na pomoći.

Shvativši je, on odbaci cigaru i nestane za vratima.

Kad je Stjepan Arkadijč izišao, ona se vrati na divan gdje je sjedila okružena djecom. Da li stoga, što su djeca vidjela da mama voli tu tetu, ili stoga što su sama u njoj osjećala osobit čar, ali dvoje starije, a za njima i mlađa, kako to često biva s djecom, pripíše se uz novu tetu i ne micahu se od nje. I među njima nastaje nešto poput igre koja se sastojala u tome da sjednu što mogu bliže do tete, da je dotiču, drže njenu malenu ruku, ljube je, igraju se njenim prstenom ili da se bar dotiču nabora njene haljine.

— No, no, kako smo prije sjedili — reče Ana Arkadjevna sjedajući na svoje mjesto.

A Griša opet turi glavu pod njenu ruku i priljubi glavu uz njenu haljnu te zasja od ponosa i sreće.

— A kad će ono sad biti bal? — obrati se ona Kiti.

— Iduće nedjelje, i to divan ples. Jedan od onih plesova na kojima je svagda veselo.

— A ima li takvih gdje je svagda veselo? — nježno se osmjehujući reče Ana.

— Čudno je, ali ima. U Bobriščevih je svagda veselo, u Nikitinih isto tako, a u Meškovih svagda dosadno. Zar vi niste opazili?

— Nisam, dušo moja, za me više nema takvih plesova gdje je veselo — reče Ana, a Kiti spazi u njenim očima onaj posebni svijet, koji ona nije poznala. — Za me ima takvih na kojima nije tako teško i dosadno...

— Kako *vama* može biti dosadno na plesu?

— Zbog čega to *meni* ne bi moglo biti dosadno na plesu?

— upita Ana.

Kiti primijeti da je Ana znala kakav će odgovor doći.

— Zbog toga što ste vi uvijek najljepša.

Ana je bila kadra da pocrveni. Ona pocrvenje i reče:

— Prvo i prvo, to nisam nikad; a drugo, kad bi to i bilo, čemu će to meni?

— Hoćete li poći na taj ples? — upita Kiti.

— Mislim da neću moći ne otići. Na, uzmi ovo — reče ona Tanji koja je skidala prsten što je lako silazio s njena bijelog, na kraju tankog prsta.

— Bit će mi vrlo drago ako vi pođete. Ja bih vas tako željela vidjeti na plesu.

— Moradne li se poći, barem ću se tješiti mislju da to vama čini zadovoljstvo... Griša, ne čupaj, molim te, ionako mi je sva raščupana — reče ona popravljajući pramen kose što joj je bio ispao i kojim se Griša igrao.

— Zamišljam vas na plesu u ljubičastom.

— A zašto baš u ljubičastom? — smiješeći se upita Ana.

— Dakle, djeco, hajte, hajte. Čujete li? Miss Hool zove vas na čaj — reče otiskujući djecu od sebe i otpremajući ih u blagovaonicu.

— Ali ja znam zbog čega vi mene zovete na ples. Mnogo očekujete od tog plesa, pa biste željeli da svi budu tamo, svi da sudjeluju.

— Kako znate? Istina je.

— O, kako su lijepe vaše godine — nastavi Ana. Pamtim i poznajem tu plavičastu maglu poput one u švicarskim planinama. Onu maglu što prekriva sve u ono blaženo doba kad je djetinjstvo na izmaku, a iz tog se golemog kruga, sretnoga, veselog, put sve više i više suzuje te je veselo i strahotno ulaziti u tu anfiladu, premda se ona čini i svijetla i divna... Tko nije prošao kroz to?

Kiti se šuteći smješkala. »Ali kako li je ona prošla kroz, to? Kako bih željela znati sve oko njene ljubavi«, pomisli

Kiti prisjećajući se nepoetične vanjštine Alekseja Aleksandroviča, njezina muža.

— Ja štošta znam, Stiva mi je govorio, i ja vam čestitam, on mi se veoma sviđa — nastavi Ana — srela sam Vronskoga na željeznici

— Ah, on je bio tamo? — upita Kiti pocrvenjevši. — A šta vam je Stiva rekao?

— Stiva mi je sve izbrbljao. I meni bi bilo veoma drago.

— Putovala sam jučer s majkom Vronskoga — nastavi ona

— i mati mi je bez prestanka govorila o njemu; to je njen ljubimac; znam koliko su majke pristrane, ali...

— A šta vam je mati pripovijedala?

— Ah, mnogo toga! I ja znam da joj je on ljubimac, ali ipak se vidi da je to vitez... No, na primjer, pripovijedala je da je sav svoj imetak htio dati bratu, da je već u djetinjstvu nešto neobično učinio, spasio ženu iz vode. U jednu riječ, junak

— reče Ana smiješeći se i sjećajući se onih dvjesta rubalja što ih je on dao na stanici.

Ali nije ispričala o tih dvjesta rubalja. Tko zna zašto, bijaše joj neugodno da se toga sjeća. Osjećala je da je u tome bilo nečega što se nje ticalo, i to nečega što se nije smjelo dogoditi.

— Ona me jeko molila da joj dođem — nastavi Ana — a meni je drago da pohodim staricu, te ću sutra poći do nje. Nego, hvala bogu, Stiva dugo ostade kod Doli u kabinetu — nastavi Ana mijenjajući razgovor i ustajući, kako se Kiti učinilo, nečim kao nezadovoljna.

— Nije, ja sam prije! nije, ja sam! — vikala su djeca, pošto su ispila čaj i potrčala k teti Ani.

— Svi ste skupa! — reče Ana i potrči im u susret te obgrli i prevali svu tu gomilu djece što se migoljila i vriskala od ushita.

XXI

Na čaj za odrasle Doli iziđe iz svoje sobe. Stjepan Arkaljič nije izlazio. Bit će da je iz ženine sobe izišao na stražnja vrata.

— Bojim se da će ti gore biti hladno — primijeti Doli obraćajući se Ani — htjela bih te premjestiti dolje, pa ćemo biti bliže.

— Ah, nemojte molim vas, ne brinite za me — odgovori Ana zagledajući se u Dolino lice i nastojeći razabrati jesu li se pomirili ili nisu.

— Ovdje će ti biti svjetlo — odgovori zaova.

— Ali kad ti kažem, ja uvijek i svagdje spavam kao top.

— Šta to? — upita Stjepan Arkadijič izlazeći iz kabineta i obraćajući se ženi.

Po njegovu tonu i Kiti i Ana shvatiše da su se pomirili.

— Hoću Anu dolje da premjestim, ali treba objesiti zastore. Nitko to da napravi, morat ću sama — odgovori Doli obraćajući mu se.

»Bog zna jesu li se posve pomirili?« pomisli Ana kad začu njen ton, hladan i smiren.

— Ah Doli, nemoj stalno praviti poteškoće — reče muž.

— Evo, ako hoćeš, ja ću sve urediti...

»Da, mora da su se pomirili«, pomisli Ana.

— Znam ja kako ćeš ti sve urediti — odgovori Doli — reći ćeš Matveju da uredi ono što se ne može urediti, a sam ćeš otići, i on će sve pobrkati — i dok je to govorila, uobičajeni podrugljivi smiješak namreška krajeve Dolinih usana.

»Potpuno, potpuno pomirenje, potpuno — pomisli Ana

— bogu hvala!« — i radujući se da je ona tome bila uzrokom, ona priđe k Doli te je poljubi.

— Nikako ne razumijem zbog čega ti toliko prezireš mene i Matveja? — reče Stjepan Arkadijič jedva se vidljivo smiješeći i obraćajući se ženi.

Čitavu večer, kao i uvijek, Doli bijaše lako podrugljiva prema mužu, a Stjepan Arkadijič zadovoljan i veseo, ali upravo toliko da ne pokaže, budući da mu je oprošteno, kako je zaboravio svoju krivicu.

U devet i po osobito radostan i ugodan večernji obiteljski razgovor za čajnim stolom u Oblonskih bi narušen naoko najobičnijim događajem, ali taj se običan događaj, tko zna zbog čega, svima učinio čudan. Kad su povelj razgovor o zajedničkim petrogradskim znanicama, Ana hitro ustane.

— Imam je u albumu — reče — a ujedno ću vam pokazati i svoga Serjožu — dodadne ona ponosnim materinskim smiješkom.

Oko deset sati, kad se ona obično pozdravljala sa sinom i često ga, pred odlazak na ples, sama spremala na spavanje, uhvati je tuga što je tako daleko od njega; i ma o čemu da su

govorili, ona se jednako u mislima vraćala svome kudravom Serjoži. Zaželjela je pogledati njegovu sliku i porazgovarati o njemu. Okoristivši se prvom izlikom, ustane i svojim lakim, odlučnim sitnim hodom pođe po album. Stepenište za njenu sobu vodilo je preko odmorišta velikog ulaznog grijanoga stepeništa.

Onoga trenutka kad je ona izlazila iz gostinjske sobe, u predsoblju se začuje zvonce.

— Tko bi to mogao biti? — reče Doli.

— Po mene je rano, a da još tko dođe, kasno je — primijeti Kiti.

— Sigurno su iz ustanove — doda Stjepan Arkadijč i, kad je Ana prolazila kraj stepeništa, ustrča gore sluga da najavi došljaka, dok sam došljak stajaše kraj svjetiljke. Pogledavši dolje, Ana smjesta prepozna Vronskoga, a čudan osjećaj zadovoljstva a i straha pred nečim prostruja njenim srcem. Stajao je ne skidajući kaputa i nešto vadio iz džepa. U trenutku kad je došla do sredine stepeništa, on diže glavu, spazi je, i na izraz mu se lica navuče nešto postidičeno i uplašeno. Lako kimnuvši glavom ona prođe, a iza nje se začu jaki glas Stjepana Arkadijča što ga je pozivao da uđe, i tih, mekan i smiren glas Vronskoga kako odbija.

Kad se Ana vratila s albumom, njega više nije bilo, a Stjepan Arkadijč kazivaše kako se on svratio da se raspita o ručku što su ga oni sutra priređivali za neku znamenitu osobu koja je došla.

— I nipošto ne htjede ući. Nekako je čudan — dodadne Stjepan Arkadijč.

Kiti pocrvenje. Misli da jedino ona shvaća zašto je on došao i zbog čega nije ušao. »Bio je kod nas — pomisli ona — i nije me zatekao te je pomislio da sam ovdje; ali nije ušao jer je mislio — kasno je, i Ana je tu.«

Svi se zgledaše ništa ne rekavši te stadoše razgledati Anin album.

Ništa ni neobično ni čudno nije bilo u tome što se čovjek uvratio do prijatelja u devet i po da se raspita za pojedinosti urečenog ručka i što nije ušao; ali svima se to učinilo čudno. Najčudnije i najružnije je to bilo Ani.

Ples je tek bio otpočeo kad je Kiti s majkom ulazila na veliko, svjetlom obiliveno stepenište, načičkano cvijećem i napudranim lakajima u crvenim kaftanima. Iz dvorana dopirale jednolik šumor gibanja kao u košnici, i dok su one na odmorištu među drvećem pred ogledalom popravljale frizure i haljine, iz dvorane se začuju oprezni i jasni zvuci violina u orkestru koji je počeo svirati prvi valcer. Staračac u građanskom odijelu, što je pred drugim ogledalom popravljao svoje sijede zaliske i širio oko sebe zadah mirisa, sukobi se s njima na stepeništu te ih propusti očito uživajući u njemu nepoznatoj Kiti. Golobradi mladač, jedan od onih otmjenih mladića što ih je stari knez Ščerbacki zvao *fićfirćima*, u jako jako izrezanu prsluku, popravljajući u hodu bijelu kravatu, nakloni im se, te se, pošto je već bio projurio mimo njih, povrati i pozove Kiti na kadrilu. Prva je kadrila već bila obećana Vronskome, tako morade obećati ovome mladiću drugu. Oficir, zakopčavajući rukavicu, ukloni im se na vratima te gladeći brkove uživaše u rumenkastoj Kiti.

Unatoč tome što su toaleta, frizura i sve pripreme za ples stajale Kiti velikih napora i dovijanja, ona je sada u svojoj kompliciranoj haljini od tila, ružičasto presvučenoj, stupala na ples tako slobodno i jednostavno kao da nju i njene ukućane sve to: rozete, čipke, sve sitnice toalete nisu stajale ni časka pažnje, kao da se ona rodila u tom tilu, čipkama, s tom visokom frizurom, s ružom i s dva listića povrh nje.

Kad joj stara kneginja prije ulaska u dvoranu htjede popraviti pojasnu traku što se bila uvrnula, Kiti se lako odmakne. Čutjela je da sve na njoj samo po sebi mora biti dobro i graciozno i da ništa ne treba popravljati.

Kiti je imala jedan od njenih sretnih dana. Haljina je nigdje nije stezala, čipkasti se volan nigdje nije upustio, rozete se nisu zgnječile ni otkinule; ružičaste cipelice visokih peta nisu tištale, nego su godile nožici. Guste plave kose s obje strane razdjeljka stajale su prirodno na malenoj glavici. Sva su se tri dugmeta na dugačkoj rukavici zakapčala, a da se nisu otkinula, i ona joj je prijanjala uz ruku, a da joj nije izmijenila oblika. Crna traka od baršuna s medaljonom naročito joj je nježno obavijala vrat. Traka od baršuna bijaše bajna, te je kod kuće, gledajući u ogledalu svoj vrat, Kiti

osjećala da ta traka govori. U sve se drugo moglo još sumnjati, ali traka bijaše bajna. Kiti se osmjehne i ovdje na plesu kad je pogleda u ogledalu. U obnaženim ramenima i rukama Kiti osjeti mramornu hladnoću, osjećaj koji je naročito voljela. Oči joj blistahu, a rumene usne ne mogahu da se ne osmjehuju od spoznaje svoje privlačnosti. Nije bila pravo ni ušla u dvoranu ni došla do šarene skupine dama u tilu, vrpcama i čipkama koje čekahu poziv na ples (Kiti nikad nije zastajkivala u toj gomili), a već je pozvaše na ples, i to je pozva najbolji kavalir, glavni kavalir u plesnoj hijerarhiji, čuveni redatelj plesova, meštar ceremonija, oženjen, lijep i stasit muškarac, Jegoruška Korsunski. Samo što je ostavio groficu Baninu, s kojom je otplesao prvu turu valcera, preljećući okom svoju domenu, to jest nekoliko parova što su zaplesali, spazi Kiti na ulasku te otrči k njoj onim posebnim, samo redateljima plesova svojstvenim okretnim kaskom pa, pošto se naklonio, čak i ne pitajući da li ona želi, zanese ruku na nju da obuhvati njen tanki struk. Ona se obazre kome da preda lepezu, a domaćica je smiješeći se preuze.

— Kako je lijepo što ste došli na vrijeme — reče joj obuhvaćajući je oko struka — jer kakav je to način zakašnjavati.

Savivši lijevu ruku ona mu je stavi na rame, i malene nožice u ružičastim cipelicama hitro, lako i odmjereno kliskim parketom zaploviše u taktu glazbe.

— Čovjek se odmara kad s vama pleše valcer — reče joj on upuštajući se u prve lagane korake valcera. — Bajno, kakva lakoća precision¹ — govoraše ono što je govorio gotovo svima dobrim znanicama.

Osmjehnula se na njegovu pohvalu i preko njegova ramena nastavi razgledati dvoranu. Ona nije bila od onih koje tek uvode u društvo pa im se sva lica na plesu slijevaju u jedan čaroban dojam; ali nije bila ni takva djevojka koju su toliko vodali po plesovima da su joj sva lica na plesu poznata i već dojadila; ona je bila po srijedi između toga dvoga — bila je uzbuđena, ali je ujedno toliko vladala sobom da je mogla promatrati. U lijevom kutu dvorane, primijeti, okupio se cvijet društva. Ondje je bila preko svake mjere obnažena

---

¹ Franc: preciznost, tačnost, »u dlaku«.

ljepotica Lidi, žena Korsunskoga, ondje je bila domaćica, ondje se caklio svojom ćelom Krivin koji je vazda bio ondje gdje je cvijet društva, onamo su gledali mladići ne usuđujući se prići; i tamo ona nađe očima Stivu te zatim spazi predivnu pojavu i glavu Aninu u crnoj haljini od baršuna. I *on* je bio tamo. Kiti ga nije srela od one večeri kad je odbila Levina. Kiti ga svojim dalekovidnim očima odmah prepoznade i čak primijeti da je on gleda.

— Eh, hoćemo li još jednom? Niste se umorili?

— reče Korsunski ponešto zadihan.

— Ne, hvala lijepo.

— A kamo da vas odvedem.

— Karenjina je tamo, čini se... odvedite me do nje.

— Kako zapovjedite.

I Korsunski, smanjujući korak, krene u valceru pravo prema skupini u lijevom kutu dvorane, ponavljajući: »*pardon, mesdames, pardon, pardon, mesdames*«, pa lavirajući u moru čipaka, tila i vrpce, a da nije zapeo ni za perce, naglo okrene svoju damu da joj se ukazaše tanke nožice u prozirnim čarapama, a povlaka raširi poput lepeze i prekrije Krivnova koljena. Korsunski se nakloni, uspravi otvorena prsa i pruži ruku da je doprati do Ane Arkadjevne. Pocrvenjevši, Kiti skine povlaku s Krivnovih koljena te se, kao u nekoj omaglici, ogleda tražeći Anu. Ana nije bila u ljubičastoj, kako je to Kiti svakako htjela, nego u crnoj, duboko izrezanoj baršunskoj haljini koja je otkrivala njena kao u staroj slonovoj kosti izvajana ramena i grudi i punačke ruke s tankom sićušnom pesti. Čitava je haljina bila opšivena venecijanskom čipkom. Na glavi joj je, u crnoj posve prirodnoj kosi bio stručak maćuhica, a isto tako i na crnoj traci pojasa sred bijelih čipaka. Frizura joj bila nenapadna. Isticali su se, i krasili je, nepokorni kratki uvojci kudrave kose što su se neprestano pomaljali na zatiljku i sljepočicama. Na izvajanom krepkom vratu bila je niska bisera.

Kiti je svaki dan viđala Anu, bila zaljubljena u nju i zamišljala ju je nekako u ljubičastom. Ali sada kad ju je ugledala u crnom, ona osjeti da nije shvaćala svu njenu čar. Sad ju je ugledala potpuno novu, njoj neočekivanu. Sad je shvatila da Ana nije mogla biti u ljubičastom i da je njen čar upravo u tome što je ona uvijek odudarala od njene toalete, da toaleta na njoj nikad ne može biti važna. Ni crna

haljina s predivnim čipkama nije se zapažala na njoj; to je bio samo okvir, a važna je bila jedino ona, jednostavna, prirodna, profinjena i ujedno vesela i živahna.

Kao i uvijek, stajala je držeći se neobično uspravno, i kad je Kiti prišla tome skupu, ona se razgovarala s kućedomaćinom malko okrenuvši glavu prema njemu.

— Ne, neću se nabacivati kamenom — odgovori mu ona na nešto — iako ne shvaćam — nastavi ona slegnuvši ramenima i istog se trena nježnim osmješkom pokroviteljski obrati Kiti. Letimičnim ženskim pogledom premjerivši njenu toaletu, ona učini jedva primjetnu, ali Kiti razumljivu kretnju glavom u znak da se divi njezinoj toaleti i ljepoti. — Vi i u dvoranu ulazite plešući — dodadne.

— To je jedna od najvjernijih mojih pomoćnica — reče Korsunski klanjajući se Ani Arkadjevnoj, koju još nije bio vidio.

— Kneginjica pomaže da ples učinimo veselim i divnim. Ana Arkadjevna, jedan valcer — reče on prigrabujući se.

— A vi se poznajete? — upita domaćin.

— Koga mi ne poznajemo? Ja i žena smo poput bijelih vukova, nas svi poznaju — odgovori Korsunski. — Jedan valcer, Ana Arkadjevna.

— Ja ne plešem kad se može ne plesati — reče ona.

— Ali danas se ne može — odgovori Korsunski. U taj mah prilazio je Vronski.

— Eh, ako se danas ne može ne plesati, onda hajde — reče ona ne primjećujući naklon Vronskoga i hitro digne ruku na rame Korsunskome.

»Zašto ona njega ne trpi?« pomisli Kiti opazivši da Ana namjerno nije odgovorila na naklon Vronskoga. Vronski priđe Kiti podsjećajući je na prvu kadrilu i žaleći se da je cijelo ovo vrijeme nije imao zadovoljstvo vidjeti. Kiti je s užitkom gledala Anu kako pleše valcer i slušala ga. Čekala je da je pozove da otplešu valcer, ali on je ne pozva, i ona ga začuđeno pogleda. On pocrvenje i brže bolje je pozove na valcer, ali samo što joj je obujmio tanki struk i načinio prvi korak, a glazba najednom prestade. Kiti ga pogleda u lice koje je bilo njoj tako blizu, i dugo poslije toga, u toku nekoliko godina, onaj pogled, pun ljubavi, kojim ga je onda pogledala, i na koji on nije odgovorio, mučnim je stidom parao njeno srce.

— Pardon, pardon! Valcer, valcer! — s druge strane dvorane poviče Korsunski, pa dohvativ prvu gospođicu što mu dođe pod ruku, stade i sam plesati.

XXIII

Vronski nekoliko puta otplesa valcer s Kiti. Poslije valcera Kiti priđe materi i jedva stiže izmijeniti nekoliko riječi s Nordstonovom, a Vronski već dođe po nju za prvu kadrilu. Dok su plesali kadrilu, ništa važno nije bilo rečeno, vodio se isprekidan razgovor čas o Korsunskima, mužu i ženi, a on ih je vrlo zabavno opisivao kao dragu četrdesetogodišnju djecu, čas o budućem amaterskom kazalištu, i samo jednom razgovor je dirnu u živac, kad je upita za Levina, da li je ovdje i nadoveže da mu se on veoma svidio. Ali Kiti od kadrile nije niti očekivala više. Njoj je srce zamiralo čekajući mazurku. Činilo joj se da će s mazurkom sve morati biti odlučeno. To što je za kadrile nije pozvao na mazurku, nju nije uznemirivalo. Bila je uvjerena da će mazurku plesati s njim, kao i na prijašnjim plesovima, te je petorici otkazala mazurku govoreći da pleše. Cio ples do posljednje kadrile bijaše za Kiti čaroban san radosnih boja, zvukova i pokreta. Nije plesala samo onda kad se osjećala premorenom te je molila da odahne. Ali plešući posljednju kadrilu s jednim od dosadnih mladića, kojemu se nije moglo odbiti, desilo joj se da se nađe *vis-a-vis*¹ Vronskome i Ani. S Anom se nije sreća od samog dolaska na ples i sad je odjednom ugleda opet potpuno novu i neočekivanu. Opazila je na njoj onaj znak uzbuđenja zbog uspjeha koji je i sama dobro poznavala. Vidjela je da je Ana opijena ushićenjem koje je pobuđivala. Poznavala je to osjećanje i poznavala njegove znakove i vidjela ih na Ani — vidjela je drhtav bljesak kako plamti u očima, i smiješak od sreće i uzbuđenja, nehотиčno izdužene usne i izrazitu graciju, sigurnost i lakoću kretnji.

»Tko? — upita se ona. — Svi ili jedan?« I ne pomažući mladom plesaču u razgovoru, nit kojega je bio izgubio i nije je mogao uhvatiti, pa se naoko, pokoravao veselim i gromkim zapovjednim povicima Korsunskoga, dok ih je sve bacao

---

¹ Franc: prekoputa, sučelice.

sad u *grand rond*¹, sad u *chaine*², ona je prežala, a srce joj se stezalo sve više i više. »Ne, nije nju opilo divljenje gomile, nego ushićenje jednoga. A taj jedan? ta zar je to on?« Svaki put, kad bi on govorio s Anom, planuo bi u njenim očima radostan bljesak i smiješak bi joj sreće iskrivljavao rumene usne. Ona kao da je prisiljavala sebe da ne pokazuje tih znakova radosti, ali joj oni sami od sebe izbijahu na licu. »A šta on?« pogleda Kiti njega i prestravi se. Ono što se za Kiti tako jasno očitovalo u ogledalu Anina lica, ona opazi na njemu. Kamo se djenuo njegovo uvijek smireno, čvrsto držanje i bezbrižno miran izraz lica? Ne, sad bi, svaki put kad bi joj se obraćao, malo prigibao glavu, kao da želi pasti pred njom, a u njegovu pogledu bijaše jedino izraz pokornosti i straha. »Vrijeđati ja ne želim — svaki put kao da je govorio njegov pogled — već sebe hoću da spasem, a ne znam kako«. Na njegovu licu bijaše takav izraz kakav ona nikad dosad nije vidjela.

Govorili su o zajedničkim znancima, vodili najništavniji razgovor, ali Kiti se činilo da svaka riječ koju bi on rekao odlučuje o njihovoj i o njenoj sudbini. I premda su oni zapravo govorili o tome kako je smiješan Ivan Ivanovič kad govori francuski, i o tome da je Jelecka mogla naći bolju priliku, te su riječi međutim za njih bile važne, i oni su to osjećali jednako kao i Kiti. Cio ples, sav svijet, sve prekri neka magla u Kitinoj duši. Samo stroga škola odgoja što ju je ona prošla pomagala joj je i primoravala je da čini ono što su od nje tražili, to jest da pleše, odgovara na pitanja, govori, čak i da se osmjehuje. Međutim, pred početak mazurke, kad već počеше razmicati stolice i neki parovi krenuše iz malih dvorana u veliku, Kiti za trenutak obuze očaj i užas. Odbila je petorici i sad nije plesala mazurku. Nije čak bilo ni nade da bi je tko pozvao, upravo zato što je ona imala odviše velik uspjeh u društvu pa nikome nije ni moglo pasti na pamet da ona dosad ne bi bila pozvana. Trebalo bi reći materi da je bolesna te otići kući, ali ona za to nije imala snage. Osjećala se utučenom.

Zavukla se u dubinu male gostinjske sobe i spustila u naslonjač. Tanahna suknja haljine kao oblak se raširila oko

---

¹ Veliki krug.

² Lanac (franc: različite figure kad se pleše kadrila).

njena struka; jedna obnažena, mršava, nježna djevojačka ruka, nemoćno opuštena, utonula je u naborima ružičaste tunike; u drugoj je držala lepezu i brzim kratkim pokretima rashlađivala svoje zažareno lice. Ali iako je nalikovala na leptira koji tek što se uhvatio za travku i spreman je sad na, prhnuvši raširiti šarenkasta krila, strašan joj je očaj tištao srce.

»A možda se ja i varam, možda toga nije bilo?« I ona se ponovo prisjeti svega što je vidjela.

— Kiti, šta je zaboga? — reče grofica Nordston nečujno joj prilazeći po sagu. — Ne razumijem.

Kiti zadrhti donja usna; ona hitro ustade.

— Kiti, ne plešeš mazurku?

— Ne, ne — reče Kiti drhtavim glasom od suza.

— On ju je preda mnom pozvao na mazurku — reče Nordstonova znajući da će Kiti shvatiti tko su on i ona. — Ona je rekla: Zar vi ne plešete s kneginjicom Ščerbackom?

— Ah, svejedno mi je! — odgovori Kiti.

Nitko osim nje same nije shvaćao njeno stanje, nitko nije znao da je ona jučer odbila čovjeka kojega je, možda, voljela, a odbila ga je zato što je vjerovala drugome.

Grofica Nordston nađe Korsunskoga, s kojim je plesala, mazurku, te mu rekne neka pozove Kiti.

Kiti je plesala u prvom paru i, na svoju sreću, nije morala govoriti jer je Korsunski cijelo vrijeme trčkarao raspoređujući parove na svojem području. Vronski i Ana su bili gotovo njoj preko puta. Ona ih je vidjela svojim dalekovidnim očima, vidjela ih izbliza kad su se susretali u parovima, i što ih je više gledala to se više uvjeravala da se njena nesreća svršila. Vidjela je da su se oni osjećali kao da su sami u toj punoj dvorani. A na licu Vronskoga, koje je uvijek tako čvrsto i samostalno, vidjela je onaj, njoj začudan, izraz izgubljenosti i pokornosti nalik na izraz pametnog psa kad je kriv.

Ana se smiješila, a smiješak je prelazio na njega. Ona se zamislila, i on je postajao ozbiljan. Neka nadnaravna snaga prikivala je Kitine oči za Anino lice. Bila je divna u svojoj jednostavnoj crnoj haljini, divne joj bjehu pune ruke s narukvicama, divan čvrst vrat s niskom bisera, divna kovrčava kosa u ponešto poremećenoj frizuri, divne graciozne lake

kretnje malenih nogu i ruku, divno ono lijepo lice u svojoj živahnosti; ali bijaše nešto užasno i okrutno u njenoj divoti.

Kiti joj se divila još više nego prije i sve je više i više patila. Kiti se osjećala satrvenom i lice joj je to izražavalo. Kad ju je Vronski ugledao, sastavši se s njom u mazurki, nije ju odmah prepoznao — toliko se bila promijenila.

— Divan ples! — reče joj samo da nešto kaže.

— Jest — odgovori ona.

Usred mazurke ponavljajući zamršenu figuru što ju je opet smislio Korsunski, Ana iziđe na sredinu kruga, uze dvojicu kavalira i pozva k sebi jednu damu i Kiti. Kiti ju je prilazeći uplašeno motrila. Prižmirivši motrila je Ana nju i osmjehnula se stisnuvši joj ruku. Ali kad opazi da je Kitino lice na njen osmjeh odgovorilo samo izrazom očaja i čuđenja, okrene se od nje i veselo progovori s drugom damom.

»Jeste, ima nečeg tuđeg, paklenog i bajnog u njoj«, za se će Kiti.

Ana nije htjela da ostane na večeri, ali je domaćin uze moliti.

— Ni govora, Ana Arkadjevna — poče Korsunski uzimajući njenu nađu ruku pod rukav svoga fraka. Kakvu tek ideju za kotiljon¹ imam! Un bijou².

I on se pomalo kretao nastojeći je odvući sa sobom. Domaćin se smiješio povlađujući.

— Ne, neću ostati — odgovori Ana smiješeći se; ali bez obzira na smiješak, po odlučnom tonu kojim je odgovorila, i Korsunski i domaćin shvatiše da ona neće ostati.

— Ne, i ovako sam u Moskvi na vašem plesu plesala više nego svu zimu u Petrogradu — reče Ana obzirući se na Vronskoga koji je stajao pored nje. — Valja se odmoriti prije puta.

— I vi posve sigurno putujete sutra? — upita Vronski.

— Da, ja mislim — odgovori Ana kao čudeći se smjelosti njegovog pitanja; ali nezadrživ drhtav bljesak njenih očiju i osmješka ožeže ga dok je to govorila.

Ana Arkadjevna ne ostane na večeri nego ode.

---

¹ Franc: cotillon, starinski ples; kadrila isprepletena različitim drugim plesovima.

² Franc: dragulj; ovdje može značiti i: divota.

»Da, u meni je nešto neprijatno, nešto što odbija — mislio je Levin kad je izašao od Ščerbackijevih i pješice se uputio k bratu. — I nekako ne mogu s ostalim ljudima. Ponos, vele. Ne, ja nemam ni ponosa. Da imam ponosa, ne bih se našao u ovome stanju.« I on je sebi zamišljao Vronskoga, sretna, dobra, pametna i mirna, koji sigurno nikad nije bio u ovako užasnom položaju u kakvu je on bio večeras. »Da, ona je morala njega odabrati. Tako i treba, i ja se nemam ni na koga ni na šta tužiti. Sam sam kriv. Kakva sam prava imao misliti da će ona htjeti vezati svoj život s mojim? Tko sam ja? I šta sam ja? Ništavan čovjek, nikome i ničemu potrebit.« I sjeti se brata Nikolaja te se s radošću zaustavi na tom sjećanju. »Nema li on pravo da je sve na svijetu odvratno i gadno? I teško da pravedno sudimo i da smo sudili o bratu Nikolaju. Razumije se, s Prokofijeva stajališta, budući da ga je vidio u poderanoj bundi i pijana, on je čovjek koga treba prezirati; ali ja njega poznajem i drugačijega. Poznajem ga u dušu i znam da nalikujemo jedan na drugoga. A ja, mjesto da ga odem potražiti, odoh na ručak i ovamo.« Levin priđe uličnoj svjetiljci, pročita bratovu adresu što ju je imao u lisnici te pozva izvoščika. Cijelim dugim putem do brata Levin se živo prisjećao svih događaja iz života brata Nikolaja za koje je on znao. Prisjećao se kako je brat na sveučilištu i godinu dana poslije sveučilišta, ne osvrćući se na podsmijeh drugova, živio poput kaluđera vršeći strogo sve vjerske obrede, službe božje, postove i izbjegavajući sve užitke, osobito žene; a onda kad je iz njega najednom provalilo, sprijateljio se s najgorim ljudima i odao najrazuzdanijem provodu. Sjećao se zatim slučaja s dječakom što ga je on uzeo sa sela da ga odgoji te ga u napadu srdžbe tako istukao da je bio tužen zbog nanesenih teških tjelesnih povreda. Sjećao se zatim slučaja s varalicom, s kojim je zakartao novce, dao mu mjenicu i onda ga optužio, tvrdeći da je ovaj njega prevario. (To su bili oni novci što ih je isplatio Sergej Ivanić.) Zatim se prisjećao kako je prenoćio na policiji zbog nasilništva. Sjećao se sramne parnice što ju je sam bio podigao protiv brata Sergeja Ivanića zbog toga što mu, tobože, nije isplatio dio materinjeg imutka; i posljednjeg slučaja kad je otišao službovati u zapadne krajeve i tamo dopao suda jer je premlatio

starješinu... Sve je to bilo užasno gadno, ali se Levinu uopće nije činilo tako gadno kako se to moralo činiti onima koji nisu poznavali Nikolaja Levina, koji nisu poznavali cio tok njegova života, koji nisu poznavali njegova srca.

Levin je pamtio kako u ono doba kad se Nikolaj zanosio pobožnošću, postovima, monasima, crkvenim obredima, kad je u vjeri tražio pomoći, uzde za svoju strastvenu narav, nitko ne samo da ga nije podupro nego su ga svi, i on sam, ismijavali. Zadirivali su ga, zvali Noom¹, kaluderom; a kad je sve ono izbilo iz njega, nitko mu nije pomogao, nego su se svi s užasom i gađenjem okrenuli od njega.

Levin je osjećao da u svojoj duši, u dnu svoje duše, bez obzira na svu bezočnost svoga života, brat Nikolaj nije bio više kriv nego oni ljudi koji su ga prezirali. On nije bio kriv što se rodio neobuzdana značaja i pomalo ograničena uma. Ali on je uvijek želio biti dobar. »Sve ću mu izgovoriti, privoljet ću ga da i on sve izgovori te ću mu pokazati da ga volim i da ga zato razumijem«, odlučio Levin kad stiže u jedanaest sati do gostionice koja je bila naznačena u adresi.

— Gore, soba 12. i 13. — odgovori vratar na Levinov upit.

— Je li kod kuće?

— Bit će da jest.

Vrata sobe broj 12. bijahu poluotvorena i otale je, u traku svjetlosti, izlazio gust dim bljutava i loša duhana i čuo se Levinu nepoznat glas; ali Levin odmah razabra da mu je brat tu; očuo je njegovo kašljanje.

Kad je stupio na vrata, nepoznati je glas govorio:

— Sve zavisi od toga koliko će se to razumno i svjesno provoditi.

Konstantin Levin zaviri kroz vrata i spazi da to govori mladić u zobuncu i goleme čupe na glavi, dok neka mlada kozičava žena, u vunenoj haljini bez rukava i ovratnika, sjedi na divanu. Brata nije mogao vidjeti. Konstantinu se Levinu bolno stisne srce pri pomisli među kakvim to tuđim ljudima živi njegov brat. Nitko ga nije čuo, te je Konstantin izuvajući kaljače prisluškiavao što govori gospodin u zobuncu. Govorio je o nekakvu poduzeću.

---

¹ Noa = mitski »sveti« čovjek, koji je jedini preživio opći potop; iz stare babilonske legende preneseno u kršćansku bibliju.

— Eh, vrag da nosi te povlaštene klase — nakašljavajući se progovori bratov glas. — Maša! Izmisli nam štogod za večeru i daj rakije ako je ostalo, ako nije, ti pošalji.

Žena ustane, iziđe za pregradu i opazi Konstantina.

— Nekakav gospodin je tu, Nikolaje Dmitriču — reče.

— Koga traži? — ljutito će glas Nikolaja Levina.

— To sam ja — odgovori Konstantin Levin izlazeći na svjetlo.

— Tko to *ja*? — još ljuće ponovi Nikolaj. Čulo se kako je brzo ustao zapevši za nešto, i Levin ugleda pred sobom na vratima tako poznatu, golemu, mršavu, pogurenu bratovu pojavu velikih uplašanih očiju, koja ga je ipak porazila svojom divljinom i boležljivošću.

Bio je još mršaviji nego prije tri godine kad ga je Konstantin Levin vidio posljednji put. Na njemu je bio kratak kaput. I ruke i krupne kosti činile su se još krupnije. Kosa se prorijedila, oni isti ravni brkovi visjeli su na usnama, one iste oči čudno su i naivno gledale došljaka.

— A, Kostja! — prozbori on odjednom kad prepoznade brata, a oči mu sinuše radošću. Ali istoga se trena obazre na mladića i učini Konstantinu poznatu grčevitu kretnju glavom i vratom kao da ga je kravata stezala; i posve drugi, divlji, paćenički i surov izraz pojavi se na njegovu izmršavjelom licu.

— Pisao sam i vama i Sergeju Ivaniću da vas ne poznajem, niti želim znati. Šta bi ti, šta vam treba?

Bio je posve drukčiji nego što ga je Konstantin zamišljao. Kad je mislio na njega, Levin je zaboravljao najteže i najružnije u njegovu značaju, ono što je toliko oteščavalo općenje s njim; i sada, kad mu je ugledao lice, osobito ono grčevito trzanje glavom, sjeti se svega toga.

— Nikakav me posao nije doveo tebi — skrušeno odgovori on.

— Jednostavno sam došao da te vidim.

Bratova plahovitost očito smekša Nikolaja. On tržne usnama.

— A, tako veliš? — reče. — E pa ulazi, sjedaj. Hoćeš li večerati? Mašo, tri obroka donesi. Ne, čekaj. Znaš li ti tko je to? — obrati se on bratu pokazujući na gospodina u zobuncu — to je gospodin Kricki, moj prijatelj još iz Kijeva, izvanredan čovjek. Razumije se, njega progoni policija zato što nije podlac.

I po svojoj navici on se obazre na sve koji bijahu u sobi. Pošto je opazio da je žena što je stajala na vratima krenula kao da će otići, vikne joj: »Čekaj kad ti kažem.« I onom istom smetenošću, onom istom nezgrapnošću u govoru, koju je Konstantin dobro poznao, opet se obazirući na sve, uze on pripovijedati bratu priču o Krickome: kako su ga istjerali sa sveučilišta zato što je osnovao društvo za pomaganje siromašnih studenata i vodio nedjeljne škole, te kako je zatim otišao u pučku školu za učitelja, i kako su ga i odatle istjerali, i kako su ga onda tko zna zašto sudili.

— Vi ste s Kijevskoga sveučilišta? — reče Konstantin Levin Krickome da prekine nastalu nelagodnu šutnju.

— Da, bio sam na Kijevskom — namrštivši se, ljutito odgovori Kricki.

— A ova žena — prekine ga Nikolaj Levin pokazujući na nju

— moja je životna družica, Marja Nikolajevna. Uzeo sam je iz javne kuće — i on tržne vratom dok je to govorio. — Ali je volim i poštujem i sve koji za me hoće da znaju — doda on povisujući glas i mršteći se — molim da je vole i poštuju. Ona je sve isto kao da mi je žena, potpuno isto. Eto tako, sad znaš s kim imaš posla. I ako misliš da će te poniziti, onda sretan ti put.

I opet mu oči upitno prelete preko svih.

— Zbog čega bi me to moglo poniziti, ne shvaćam.

— Onda poruči, Maša, nek donesu večeru: tri obroka, votke, vina. . . Ne, čekaj. . . Ne, ne treba. . . Idi.

XXV

— Vidi na — nastavi Nikolaj Levin s naporom mršteći čelo i trzaj ući se. Njemu očito bijaše teško smisliti šta bi rekao i učinio. — Eto vidiš li... — On pokaza na nekakve željezne šipke u kutu sobe, koje su bile povezane likovnim konopcima. — Vidiš li ono? To je začetak novoga posla što ga otpočinjemo. Taj posao je proizvodna zadruga¹...

Konstantin gotovo da nije slušao. Zagledao se u njegovo sušicavo bolešljivo lice i sve mu ga je više i više bilo žao, i nije se mogao prisiliti da sluša ono što mu je brat kazivao

---

¹ U ruskome: artel.

o zadrugi. Vidio je da je ta zadruga tek spasonosno uporište od prezira prema samom sebi. Nikolaj Levin nastavi govoriti:

— Ti znaš da kapital ugnjetava radnika — radnici, u nas seljaci, nose sav teret rada i u takvu su položaju, da ma koliko se trudili, ne mogu izići iz svojih životinjskih prilika. Svu dobit od zarade, kojom bi oni mogli poboljšati svoje prilike, osigurati sebi slobodno vrijeme i prema tome i obrazovanje, sve viškove plaća — odnose im kapitalisti. I tako se izgradilo društvo u kojem će trgovci i zemljoposjednici to više stjecati što oni budu više radili, a opet će zauvijek ostati tegleća marva. I taj poredak treba promijeniti — dovrši on i upitno pogleda brata.

— Da, razumije se — reče Konstantin zagledajući se u rumen što se probila ispod istršalih kostiju na bratovu licu.

— I mi evo osnivamo bravarsku zadrugu gdje će sva proizvodnja, i dobitak, i osnovna proizvodna sredstva, sve biti zajedničko.

— A gdje će biti zadruga? — upita Konstantin Levin.

— U selu Vozdrjomu u Kazanskoj guberniji.

— Ali zašto baš na selu? Po selima, čini mi se, i onako ima dosta posla. Šta će na selu bravarska zadruga?

— Eto zato što su seljaci isti onakvi robovi kakvi su bili i prije, a odatle tebi i Sergeju Ivaniću i jest nelagodno kad ih tko želi izbaviti iz tog ropstva — reče Nikolaj Levin razdražen prigovorom.

Konstantin Levin uzdahne razgledajući u taj mah sobu, mračnu i prljavu. Taj uzdah kao da je još više razdražio Nikolaja.

— Poznati su mi tvoji i Sergeja Ivanića aristokratski nazori. Poznato mi je da on sve svoje umne snage troši na to da opravda zlo koje postoji.

— Neće biti, a i zbog čega ti govoriš o Sergeju Ivaniću?

— smijući se izusti Levin.

— O Sergeju Ivaniću? Evo ti na, zašto! — odjednom pri spomenu Sergeja Ivanića podvikne Nikolaj Levin — evo zašto... Ali što da govorim? Samo jedno... zbog čega si ti došao k meni? Ti ovo prezireš, e lijepo, e pa odlazi s milim bogom, odlazi! — vikao je ustajući sa stolca — pa odlazi, pa. odlazi!

— Nipošto ne prezirem — bojažljivo reče Konstantin Levin,
— Čak i ne protuslovim.
U taj se čas vrati Marja Nikolajevna. Nikolaj Levin je ljutito ošine pogledom. Ona mu hitro priđe i nešto prošapće.
— Bolestan sam, razdražljiv sam postao — primirujući se i teško dišući izgovori Nikolaj Levin — i onda mi ti govoriš o Sergeju Ivaniću i njegovu članku. To je takva glupost, takva lagarija, takvo samoobmanjivanje. Šta može o pravednosti pisati čovjek koji je ne poznaje? Vi ste čitali njegov članak?
— obrati se on Krickome sjedajući opet za stol i uklanjajući s njega dopola napunjene cigarete kako bi napravio mjesta.
— Nisam čitao — mračno reče Kricki koji se očito nije htio upuštati u razgovor.
— Zašto? — obrati se sada Krickome Nikolaj Levin razdraženo.
— Zato što ne smatram potrebnim gubiti na to vrijeme.
— Kako molim, dopustite, odakle vi znate da ćete izgubiti vrijeme? Mnogi taj članak je nerazumljiv, oni ga, naime ne shvaćaju. Ali ja, to je već nešto drugo, ja skroz naskroz vidim njegove misli i znam zašto je to loše.
Svi umuknuše. Kricki polagano ustane i dohvati kapu.
— Nećete večerati? E onda zbogom. Sutra dođite s bravarom. Čim Kricki iziđe, Nikolaj Levin se osmjehnu i namigne.
— I ovaj je loš — reče. — Ta vidim... Ali ga u taj čas Kricki pozove s vrata.
— Šta još treba? — reče te mu iziđe u susret u hodnik. Kad je ostao sam s Marjom Nikolajevnom, Levin joj se obrati:
— A jeste li dugo s bratom? — reče joj.
— A evo već drugu godinu. Zdravlje im se vrlo pogoršalo. Mnogo piju — reče ona.
— Ovaj, a šta pije?
— Votku piju, a škodi im.
— A zar pije mnogo? — prošapće Levin.
— Da — reče ona bojažljivo pogledajući na vrata na kojima se pojavi Nikolaj Levin.
— O čem ste govorili? — reče on mršteći se i s jednoga na drugo prenoseći uplašene oči. — O čem?
— Ni o čemu — smeteno odgovori Konstantin.

— Ako ne želite govoriti, po volji vam. Samo ti nema šta da s njom razgovaraš. Ona je kurva, a ti gospodin — reče trzaj ući vratom.

— Ti si, vidim ja to, vidim, sve shvatio i ocijenio te sažalno gledaš na moje zablude — progovori on opet povisujući glas.

— Nikolaju Dmitriču, Nikolaju Dmitriču — zašapće opet Marja Nikolajevna približivši mu se.

— No, dobro, dobro!... A šta je s večerom? A, evo je — reče kad ugleda lakaja s poslužavnikom. — Ovamo, ovamo metni — reče ljutito i istoga trena uzme votku, nalije čašicu te požudno ispije. — Popij, hoćeš li? — obrati se bratu umah nešto veseliji.

— Eh, pustimo sad Sergeja Ivanića. Ipak mi je drago da te vidim. Neka kaže tko šta hoće, mi smo ipak svoji. No, dajder popij. Pričaj šta radiš? — nastavi on pohlepno žvačući komadić kruha i nalijevajući drugu čašicu. — Kako živiš?

— Živim sam na selu, kao što sam i prije živio, bavim se gospodarstvom — odgovori Konstantin s užasom promatrajući pohlepu kojom je brat jeo i pio i pokušavaše da prikrije svoju pažnju.

— Zašto se ti ne ženiš?

— Nije bilo prilike — pocrvenjevši odgovori Konstantin.

— Zašto? Sa mnom je svršeno! Ja sam svoj život upropastio. To sam rekao i reći ću, da su mi moj dio dali onda kad mi je bio potreban, čitav bi moj život bio drukčiji.

Konstantin Dmitrič požuri da skrene razgovor.

— A znaš li ti da tvoj Vanjuška radi kod mene u Pokrovskom kao knjigovođa? — reče.

Nikolaj tržne vratom te se zamisli.

— Pa pričaj mi šta se radi u Pokrovskom? Je li dom jednako stoji, i breze, i naša soba za učenje? A Filip vrtlar, zar je još živ? Kako pamtim sjenicu i divan! I pripazider, ništa ne mijenjaj u kući, nego se brže ženi i opet uredi sve onako kao što je i bilo. Tada ću ti doći, ako ti žena bude dobra.

— Pa dođi sada k meni — reče Levin. — Kako bismo se lijepo smjestili!

— Došao bih ti kad bih znao da neću naći Sergeja Ivanića.

— Nećeš ga naći. Ja živim posve nezavisno od njega.

— Da, međutim, govori ti što hoćeš, ali moraš birati između mene i njega — reče gledajući bojažljivo bratu u oči. Ta bojažljivost dirne Konstantina.

— Ako hoćeš znati sve što ja mislim o tome, reći ću ti da u svađi između tebe i Sergeja Ivanića ja ne držim ni ovu, ni onu stranu. Nijedan od vas nema pravo. Ti nemaš pravo više naoko, a on u suštini.

— A, a! Ti si to shvatio, ti si to shvatio? — radosno poviče Nikolaj.

— Ali ja, osobno, ako hoćeš znati, više cijenim tvoje prijateljstvo, jer...

— Zašto, zašto?

Konstantin nije mogao reći da mu je više stalo do njega zato što je Nikolaj nesretan, pa mu je potrebno prijateljstvo. Ali Nikolaj je shvatio da je on htio kazati upravo to pa, namrštivši se, opet posegne za votkom.

— Bit će dosta, Nikolaju Dmitriču! — reče Marja Nikolajevna pružajući punahnu nagu ruku prema peharčiću.

— Ostavi! Ne zanovijetaj! Istući ću te! — vikne on. Marja se Nikolajevna osmjehne krotkim i dobrim osmijehom koji prijeđe i na Nikolaja, te uzme votku.

— A ti misliš, ova ništa ne razumije? — reče Nikolaj. — Ona sve to razumije bolje od nas svijuu. Zar ne da u njoj ima nešto dobro, milo?

— Vi nikada prije niste bili u Moskvi? — reče joj Konstantin samo da nešto kaže.

— Ma ne govori joj *vi*. Ona se toga boji. Nitko joj osim suca za prekršaje, kad su joj sudili što je htjela otići iz javne kuće, nitko joj nije govorio *vi*. Bože moj, kakve su to besmislice na svijetu!

— najednom poviče. — Te nove ustanove, ti suci za prekršaje, zemstvo, kakav je to bezobrazluk.

I on stane pripovijedati svoje sukobe s novim ustanovama. Konstantin ga je Levin slušao, i to poricanje smisla svima društvenim ustanovama što ga je kao i on prihvaćao i često izricao, bijaše mu sada nelagodno da čuje iz bratovih usta.

— Na onom ćemo svijetu sve to razumjeti — reče šaleći se.

— Na onom svijetu? Ah, ne volim ja onaj svijet!

Ne volim — reče uprvši uplašene divlje oči na bratovo lice.

— A

bogme se eto čini da bi dobro bilo izaći iz sve te gnusobe, zbrke, i tuđe i svoje, samo se ja bojim smrti, užasno se bojim smrti. — On se strese. — Pa popij štogod. Hoćeš li šampanjca? Ili da odemo nekamo. Hajdemo k Ciganima! Znaš, veoma sam zavolio Cigane i ruske pjesme.

Jezik mu se počeo plesti, i on stade preskakivati s jednoga predmeta na drugi. Konstantin ga, s pomoću Mašinom nagovori da nikamo ne idu te ga potpuno pijana spremi na spavanje.

Maša obeća da će u slučaju potrebe pisati Konstantinu i da će Nikolaja Levina nagovoriti da dođe živjeti k bratu.

XXVI

Ujutro je Konstantin Levin oputovao iz Moskve i podvečer doputovao kući. Putem se, u vagonu, razgovarao sa susjedima o politici, novim željeznicama, i, isto kao u Moskvi, svladala ga zbrka pojmova, nezadovoljstvo sa sobom, stid od nečega; ali kad je sišao na svojoj stanici, prepoznao ćoravog kočijaša Ignata s podignutim ovratnikom od kaftana, kad je u slabom svjetlu, što je padalo sa staničnih prozora, ugledao svoje udobne saonice, svoje konje podvezanih repova, u hamovima s kolutima i kićankama, kad mu je kočijaš Ignat, još dok su se namještali, ispričao seoske novosti, da je došao unajmljivač radne snage, da se otelila Paunica — osjeti kako se zbrka pomalo razbistrava, a stid i nezadovoljstvo da prolaze. To je osjetio tek što je ugledao Ignata i konje; ali kad je navukao veliki kožuh koji su mu dovezli, umotavši se sjeo u saonice i krenuo razmišljajući o rasporedu posala na selu i pogledajući logova,¹ bivšega donskog sedlenika,² namučena, ali čila konja, poče potpuno drukčije misliti o onome što mu se dogodilo. Oćutio je da je našao sebe i drukčiji nije niti htio biti. Htio je samo da sada bude bolji nego što je bio prije. Ponajprije je odlučio da se od danas više neće nadati neobičnoj sreći kakvu mu je imala pružiti ženidba te stoga neće toliko zanemarivati sadašnjost. Drugo, nikada sebi više neće dopustiti da se zanese ružnom strašću, jer ga je uspomena na jednu takvu toliko mučila kad se spremao u

---

¹ Logov = konj u priprezi.

² Sedlenik = jahaći konj.

prošnju. Zatim, sjećajući se brata Nikolaja, odluči sam u sebi da nikada više sebi neće dopustiti da ga zaboravi, da će paziti na nj i da ga neće puštati s očiju kako bi mu bio spreman pomoći kad mu bude loše. A to će biti uskoro, osjećao je to. Zatim ga sada i bratov razgovor o komunizmu prisili da se zamisli budući da se prema komunizmu onda onako olako ponio. Promjenu ekonomskih prilika smatrao je za glupost, ali je uvijek osjećao da je nepravедno da on živi u obilju u poređenju s narodnom bijedom te, premda je i prije mnogo radio i nije živio raskošno, da bi se osjećao potpuno pravednim, sada je odlučio da će ubuduće još više raditi i još više izbjegavati raskoš. A činilo mu se da će on sve to tako lako moći uraditi da je cio put proveo u najugodnijem maštanju. S bodrim čuvtvom nade u novi, bolji život, oko devet navečer stigne svome domu.

Sa sobnih prozora Agafje Mihajlovne, njegove stare dadilje, koja je u njegovu domu vršila dužnost ekonomke, padalo je svjetlo na snježnu zaravan pred kućom. Još nije spavala. Kad je probudila Kuzmu, on sanjiv i bos istrči na ulazište. Prepeličarka Laska, umalo ne oborivši Kuzmu, isto je tako izletjela i skvičala, češala mu se o koljena, propinjala i htjela mu je staviti prednje šape na prsa, ali se nije usudila.

— Nešto se brzo vratiste, baćuška, reče Agafja Mihajlovna.

— Dojadilo mi, Agafja Mihajlovna. U gostima je dobro, kod kuće još bolje — odgovori joj i ode u kabinet.

Kabinet polako obasja svjetlost svijeće koju donesoše. Ukazaše se poznati predmeti: jelenji rogovi, police s knjigama, poput ogledala glatka peć s oduškom, peć koju je davno trebalo popraviti, očev divan, veliki stol, na stolu otvorena knjiga, napuknuta pepeljara, bilježnica s njegovim rukopisom. Kad sve to vidje, posumnja da li će moći urediti onaj novi život o kome je snatrio putem. Svi ti tragovi njegova života kao da su ga saletjeli i govorili mu: »Ne, nećeš ti od nas otići i nećeš postati drukčiji, nego ćeš bogme ostati kakav si bio: sumnjičav, vječno nezadovoljan sa sobom, uzalud ćeš pokušati da se popraviš, padajući i vječno očekujući sreću koja ti se nije nasmiješila i koju nećeš moći ostvariti.

Ali to su govorili predmeti, drugi je pak glas u duši govorio da se ne treba podvrgavati prošlosti i da čovjek može sa sobom sve učiniti. I slušajući taj glas ode u kut gdje su mu

stajala dva utega od po jedan pud¹ te ih vježbajući se stane dizati nastojeći da se rastrese i osvježi. Za vratima zaškripe koraci. On hitro odloži utege.

Uđe nadstojnik imanja i reče da je sve, bogu hvala, u redu, ali priopći da je heljda u novoj sušnici nagorjela. Ta vijest razdraži Levina. Novu sušnicu je izgradio i djelomice izmislio Levin. Nadstojnik je uvijek bio protiv te sušnice i sad je s prikrivenim likovanjem javljao da je heljda nagorjela. Levin pak bijaše čvrsto uvjeren, ako je heljda nagorjela, da je to bilo samo zato jer nisu bile poduzete mjere što ih je on stotinjak puta naredio. Bilo mu je krivo te prigovori nadstojniku. Ali se dogodilo nešto važno i radosno: otelila se Paunica, najbolja, rasna krava, kupljena na izložbi.

— Kuzma, daj kožuh. A vi reciteder da donesu fenjer, ja pak idem pogledati — reče nadstojniku.

Staja za rasne krave bijaše odmah za kućom. Prešavši preko dvorišta kraj snježnog nanosa uz jorgovan, on dođe do staje. Mirisala je na toplu paru stajskoga gnoja kad su se otvorila primrzla vrata, a krave se, začuđene neobičnom svjetlošću fenjera, uzmeškoljiše na svježoj slami. Zablislata su se glatka, široka leđa crnopjege holandanke, Berkut, bik, ležao je sa svojim kolutom u gubici i kao da htjede ustati, ali se predomisli i samo dvaput otpuhne kad su prolazili pored njega. Crvena ljepotanka, grdosija nalik na nilskog konja, Paunica, okrenuvši zadak, zaklanjala je tele od došljaka i njušila ga.

Levin uđe u pregradu, pogleda Paunicu i podigne crvenkasto pjegava telića na njegove nesigurne duge noge. Uznemirena Paunica htjede da zamuče, ali se primiri kad joj Levin primakne telicu te je, teško uzdahnuvši, stane lizati hrapavim jezikom. Telica je u potrazi gurala njuškom svoju mater pod slabine i vrtjela repićem.

— De ovamo posvijetli, Fjodore, amo fenjer — govoraše Levin ogledajući telicu. — Na mater je! Iako je po boji na oca. Vrlo je lijepa. Duga i upalih slabina. Vasilije Fjodoroviču, zar nije lijepa? — obrati se nadstojniku i, radostan zbog telice potpuno se izmiri s njim zbog heljde.

— Pa na koga i da bude ružna? A Semjon unajmljivač dođe drugi dan po vašem odlasku. Valjat će se nagoditi s

---

¹ Pud = mjera za težinu = 16,38 kg.

njime, Konstantine Dmitriču — reče nadglednik. — I prije sam vas izvješćivao o stroju.

Dovoljno je bilo to pitanje da Levina uvede u sve pojedinosti gospodarstva, koje je bilo veliko i složeno, te on ravno iz staje pođe u poslovnicu pa, pošto je porazgovarao s nadstojnikom i Semjonom unajmljivačem, vrati se kući i ravno se pope u gostinjsku sobu.

XXVII

Kuća je bila velika, starinska, i premda je Levin živio sam, svejedno je ložio i zapremao čitav dom. Znao je da je to glupo, znao je da je to čak ružno i suprotno njegovim sadašnjim novim planovima, ali ta kuća Levinu bijaše čitav svijet. To je bio svijet u kome su živjeli u umrli njegov otac i mati. Živjeli su onim životom koji se Levinu činio idealom svakog savršenstva i o kojemu je on snivao da će ga obnoviti sa svojom ženom, sa svojom obitelji.

Levin jedva da je pamtio svoju mater. Pojam o njoj bio je za njega sveta uspomena i u njegovoj je mašti njegova buduća žena morala biti ponavljanje onog predivnog, svetog ideala žena kakvim je za njega bila mati.

Ljubav prema ženi ne samo da nije mogao sebi zamisliti bez braka, nego je prvo sebi zamišljao obitelj, a tek onda onu ženu koja će mu dati obitelj. Njegova shvaćanja o ženidbi stoga nisu nalikovala na shvaćanje većine njegovih znanaca, za koje ženidba bijaše jedan od mnogih posala svakidašnjeg života; za Levina je to bilo glavno u životu, od čega je zavisjela sva njegova sreća. I sada se toga valjalo odreći.

Kad je ušao u malu gostinjsku sobu, gdje je uvijek pio čaj, i zasjeo u svoj naslonjač s knjigom, a Agafja mu Mihajlovna donijela čaja i svojim uobičajenim: »Da i ja sjednem, bačuška«, sjela na stolicu do prozora, on oćuti, ma kako to čudno bilo, da se nije rastao od svojih snova i da bez njih ne može živjeti. S njom, ili s drugom kojom, ali to će biti. Čitao je knjigu, mislio na ono što je čitao zastajkujući da poslušati Agafju Mihajlovnu jer ona je neumorno brbljala; a ujedno su mu maštom bez veze protjecale različite slike iz gospodarstva i budućeg obiteljskog života. Čutio je da mu se u dubini duše nešto taložilo, sređivalo i slagalo.

Slušao je kazivanje Agafje Mihajlovne o tome kako je Prohor zaboravio boga, te da za novce što mu ih je Levin poklonio da kupi konja pije a da se i ne trijezni, te da je ženu namrtvo pretukao; slušao je i čitao knjigu i pamtio cio tok svojih misli što ih je pobudilo čitanje. Bila je to Tyndallova¹ knjiga o toploti. Sjećao se svojih prigovora Tyndallu zbog toga što je zadovoljan sam sobom jer spretno vrši pokuse i što mu nedostaje filozofski nazor. I odjednom mu sinu radosna misao: »Za dvije ću godine imati u stadu dvije holandske krave, i Paunica još može biti živa, dvanaest mladih Berkutovih kćeri, pa kad još dodam troje — divota!« Opet se lati knjige.

»Pa dobro, elektricitet i toplota jedno su te isto; međutim može li se u jednadžbi, da se riješi nepoznanica, jedna veličina zamijeniti drugom? Ne može. E pa onda kako? Veza među svim prirodnim silama i onako se osjeća instinktom... Osobito je ugodno da će već Pauničina kći biti crvenopjega krava, i cijelo stado, kojem će valjat dodati ono troje... Izvrsno! Izići sa ženom i s gostima u susret stadu... Žena će reći: ja smo i Kostja njegovali tu telicu poput djeteta. Kako vas to može tako zanimati? — Sve što njega zanima, mene zanima. Ali tko je ona? — I on se sjeti onoga što se dogodilo u Moskvi... Eh pa šta da se radi?... Ja nisam kriv. Ali sada će sve krenuti novim putem. Glupost je da život neće dopustiti, da prošlost ne dopušta. Treba se boriti da bi se bolje, mnogo mnogo bolje živjelo...« Pridigao je glavu i zamislio se. Stara Laska, budući da se još nije pravo obradovala njegovu dolasku, jurila je po dvorištu da se nalaje, vratila se mašući repom i unoseći sa sobom miris zraka, priđe mu, poturi mu glavu pod ruku žalosno cvileći i istući da je pogladi.

— Samo što ne govori — reče Agafja Mihajlovna. — A pas je... Bogme eto razumije da je gospodar stigao, pa mu je dosadno.

— Zašto baš dosadno?

— Zar ja da ne vidim, baćuška? Vrijeme mi je da poznajem gospodu. Odmalena sam uz gospodu odrasla. Ništa, baćuška. Samo bože zdravlja i nek je savjest čista.

---

¹ John Tyndall, engleski fizičar (1820—1893), autor čuvenih djela o toploti.

Levin ju je netremice motrio čudeći se kako je ona shvatila njegove misli.

— Nego, da donesem jošte malčice čaja? — reče, pa uzevši šalicu iziđe.

Laska mu je jednako podmetala glavu pod ruku. Pogladio ju je, a ona se odmah sklupča u kolut do njegovih nogu metnuvši glavu na opruženu zadnju šapu. I da pokaže kako je sad sve dobro i u redu, ona malo otvori usta, zacmokće gubicom pa, bolje namjestivši ljepljive gubice uza stare zube, utihne u blaženom miru. Levin je pažljivo pratio ovu njenu posljednju kretnju.

»Ovako ću i ja! — reče sebi — ovako ću i ja! Ništa... Sve je dobro«.

XXVIII

Poslije plesa, rano ujutro Ana Arkadjevna posla mužu brzojav da polazi iz Moskve isti dan.

— Ne, ja moram, moram putovati — objasnila je zaovi promjenu svoje nakane takim tonom kao da se sjetila tolikih poslova da im ni broja nema — ne, najbolje još danas!

Stjepan Arkadijič nije ručao kod kuće, ali je obećao doći da isprati sestru u sedam sati.

Ni Kiti nije došla, ali je poslala pisamce da je boli glava. Doli i Ana ručaše same s djecom i Engleskinjom. Da li zato što su djeca nepostojana ili što su osjetljiva, pa su osjetila da Ana danas nije uopće onakva kao onda kad mu je tako postala draga, i da se više ne bavi njima — tek najednom prekinuše svoju igru s tetom i prestadoše je voljeti, i nimalo ih nije zanimalo što ona odlazi. Ana je cijelo jutro bila zauzeta spremanjem za put. Pisala je pisamca moskovskim znanicama, zapisivala svoje račune, spremala stvari. Općenito se Doli činilo da ona nije mirna već zabrinuta, a to je raspoloženje Doli po sebi dobro poznavala, a ono ne dolazi bez razloga i većinom prikriiva nezadovoljstvo sa samim sobom. Poslije ručka Ana pođe u svoju sobu da se obuče, i Doli pođe za njom.

— Kako si danas čudna! — reče joj Doli.

— Ja? Misliš? Nisam čudna, nego opaka. Takva sam. Samo bih neprestano plakala. To je vrlo glupo, ali to prolazi

— reče Ana žustro te nagne zacrvenjelo lice nad torbicu kamo je spremala noćnu kapicu i batistani rupčić. Njene su oči osobito blistale i neprestano se zalijevale suzama. — Nikako mi se nije dalo iz Petrograda, a sad mi se ne da odavde.

— Došla si ovamo i učinila dobro djelo — reče Doli pažljivo je motreći.

Ana je pogleda očima vlažnim od suza.

— Ne govori to, Doli. Ništa ja nisam učinila niti sam mogla učiniti. Često se čudim zašto su se ljudi dogovorili da me kvare. Šta sam ja učinila i šta sam mogla učiniti? U tvom se srcu našlo toliko ljubavi da si mogla oprostiti.

— Bog zna što bi bilo bez tebe! Kakva si ti sretnica, Ana!

— reče Doli. — U tvojoj je duši sve jasno i lijepo.

— Svatko u duši ima svoje *skeletons*,¹ kako vele Englezi.

— Kakve ti da imaš *skeletons*? U tebe je sve tako jasno.

— Imam ih! — najednom reče Ana, a lukav podrugljiv smiješak, koji ne bi čovjek očekivao nakon suza, namreška joj usne.

— Eh, onda su oni zabavni, ti tvoji *skeletons*, a ne mračni

— smijući se reče Doli.

— Ne, mračni su. Znaš li ti zbog čega ja putujem danas, a ne sutra? To priznanje, koje me mučilo, hoću tebi da dam — reče Ana odlučno se zavaljujući u naslonjaču i gledajući Doli pravo u oči.

I na svoje čudo Doli opazi da je Ana do ušiju pocrvenjela, do kovrčastih crnih vitica na vratu.

— Da — nastavi Ana. — Znaš li zbog čega Kiti nije došla na ručak? Ljubomorna je na me. Ja sam pokvarila... bila sam uzrokom da joj je ovaj ples bio muka, a ne radost. Ali, zaista, zaista, ja nisam kriva, ili sam kriva donekle — reče ona sitnim glasom otegnuvši riječ »donekle«.

— O, kako si to rekla poput Stive! — smijući se reče Doli.

— O ne, o ne! Ja nisam Stiva — reče mrgodeći se. — Ovo ti govorim zbog toga što čak ni za trenutak ne dopuštam sebi da posumnjam u se — reče Ana.

Ali onog trenutka kad je izgovarala te riječi osjećala je da ne govori istinu; ona nije samo sumnjala u se, ona je

---

¹ Skeletons: kosturi; preneseno = skrivene neugodnosti.

osjećala uzbuđenje pri pomisli na Vronskoga i odlazila brže negoli je htjela samo zato da se više ne bi sreła s njime.

— Da, Stiva mi je govorio da si s njime plesala mazurku i da je on...

— Ne možeš zamisliti kako se to smiješno svršilo. Mislila sam samo pomoći posredovanjem, kad tamo izrodilo se najednom nešto sasvim drugo. Možda sam i protiv svoje volje...

Ona pocrveni i zastane.

— O, oni to odmah osjete! — reče Doli.

— Ali ja bih bila očajna kad bi on tu bilo šta ozbiljno mislio.

— prekine je Ana. I uvjerena sam da će se sve to zaboraviti i da će Kiti prestati da me mrzi.

— Uostalom, Ana, pravo da ti kažem, ja baš jako ne želim taj brak Kiti. I bolje bi bilo da se to razvrgne kad se on, Vronski, mogao zaljubiti u tebe u jednome danu.

— Ah, bože moj, to bi bilo tako glupo! — reče Ana i opet joj se pojavi jako crvenilo na licu kad je misao što ju je zanimala začula izgovorenu riječima. — I tako, eto, odlazim pošto sam u Kiti stekla neprijatelja, a tako sam je bila zavoljela. Ah, kako je ona mila! Ali ćeš ti to popraviti, Doli? Je li?

Doli je jedva mogla suzdržati smiješak. Ona je voljela Anu, ali joj je bilo ugodno spoznati da i ona ima slabosti.

— Neprijatelja? To ne može biti.

— Tako bih željela da svi vi mene volite kao što ja volim vas; a sad sam vas još više zavoljela — reče ona sa suzama u očima. — Ah, kako sam danas glupa!

Prešla je rupčićem preko lica i počela se oblačiti.

Tik pred odlazak stiže okašnjeli Stjepan Arkadijč crvena, vesela lica i sa zadahom vina i cigare.

Anina osjećajnost zarazi i Doli pa, kad ona po posljednji put zagrlj zaovu, prošapće:

— Upamti, Ana: ono što si ti za mene učinila nikad neću zaboraviti. I upamti da sam te voljela i da ću te uvijek voljeti kao najboljeg prijatelja.

— Ne shvaćam zbog čega — progovori Ana ljubeći je i skrivajući suze.

— Ti si mene shvatila i shvaćaš me. Zbogom, ljepoto moja!

XXIX

»No, sve je svršeno i hvala bogu!« bijaše prva misao Ane Arkadjevne kad se po posljednji put pozdravila s bratom, jer joj je on do trećeg zvona¹ svojim tijelom priječio put u vagon. Sjela je na svoj mali divan kraj Anuške i privikla se polumraku kola za spavanje. »Hvala bogu, sutra ću vidjeti Serjožu i Alekseja Aleksandroviča, i život će moj, dobri uobičajeni, poteći po starom.«

Svejednako zabrinuta kako je bila čitav taj dan, Ana se zadovoljno i brižno namjestila za put; svojim malenim spretnim rukama ona otvori i zatvori crvenu torbicu, uzme jastučić, stavi ga sebi na koljena te se, pomno umotavši noge, mirno smjesti. Neka bolesna dama spremala se već na spavanje. Dvije su druge zametale razgovor s njom, a jedna debela starica umatala je noge i kritizirala grijanje. Ana odgovori nekoliko riječi damama, ali ne očekujući koristi od razgovora, zamoli Anušku da dohvati fenjerčić, pričvrsti ga za ručku naslonjača te uzme iz svoje torbice nožić za razrezivanje papira i engleski roman. Sprva joj se nije čitalo. Najprije joj je smetao žagor i hodanje; zatim, kad je vlak krenuo, nije mogla da ne osluškuje zvukove; onda snijeg što je udario o lijevi prozor i lijepio se uza staklo, pa pojava umotana konduktera kad je prošao posut snijegom — s jedne strane, a s druge razgovori o tome kako je sada napolju strašna mećava — rastresali su njenu pažnju. Dalje je sve bilo jedno te isto; ista trešnja s lupkanjem, isti snijeg na prozoru, isti brzi prijelazi s vrućine od parnog grijanja na studen pa opet na vrućinu, isto promicanje istih osoba u polumraku i isti glasovi, te Ana poče čitati i razumijevati ono što je čitala. Anuška je već drijemala držeći na koljenima crvenu torbicu širokim rukama u rukavicama od kojih je jedna bila poderana. Ana je Arkadjevna čitala i razumijevala, ali joj je bilo nelagodno čitati, to jest pratiti odraz života drugih ljudi. Ona je samo živo željela živjeti. Ako je čitala kako je junakinja romana njegovala bolesnika, poželjela bi nečujnim koracima hoditi po bolesnikovoj sobi; ako je čitala o tome kako je član parlamenta držao govor, zaželjela je održati taj govor; ako je čitala o tome kako je Lady Mary jahala za čoporom

---

¹ Na starim ruskim željeznicama davana su tri znaka zvonom pred polazak vlaka.

divljači i peckala snahu i sve začuđavala svojom smjelošću, zaželjela bi to uraditi sama. Ali nije bilo šta da se radi, i ona se, vrteći svojim malenim rukama glatki nožić, prisiljavala na čitanje. Junak romana već je počeo postizati svoju englesku sreću, barunstvo i imanje, i ona zaželje zajedno s njim otići na to imanje, kadli najednom osjeti da bi se on morao stidjeti i da se ona stidi toga istog. Ali zašto se on stidi? »A zašto bih se ja stidjela?« upita se ona uvrijeđeno se čudeći. Ostavila je knjigu i zavalila se na naslon naslonjača objema rukama snažno stisnuvši nožić za razrezivanje. Ničega se nije trebala stidjeti. Prebrala je sve svoje moskovske uspomene. Sve su bile lijepe, ugodne. Sjetila se plesa, sjetila se Vronskoga i njegova zaljubljena pokorna lica, sjetila se svega u vezi s njime: nije bilo ničega zbog čega bi se stidjela. A u isto vrijeme kako su se budile te uspomene osjećanje stida se pojačavalo kao da joj nekakav nutarnji glas, upravo ondje gdje se sjećala Vronskoga, govoraše: »Toplo, toplo, toplo, vruće«. »No, šta je? — odlučno reče sebi premještajući se u naslonjaču. — Šta to pak znači? Zar se ja bojim otvoreno pogledati u to? No, šta je? Zar između mene i toga mladića oficira postoje i mogu postojati bilo kakvi drugi odnosi od onih kakve održavamo sa svakim znancem?« Ana se prezrivo nasmiješi i opet se prihvati knjige, ali više nikako nije mogla razumijevati ono što je čitala. Prijede po staklu nožićem za razrezivanje, onda njegovu glatku i hladnu površinu prisloni uz obraz i samo što se naglas ne nasmija od radosti što ju je odjednom bezrazložno obuzela. Osjećala je da joj se živci poput struna sve jače i jače natežu na nekakve navojne drvene klinove. Osećala je da joj se oči rastvaraju sve više i više, da joj se prsti na rukama i nogama uzrujano miču, da joj unutra nešto zaustavlja dah, i da je u tom treperavom polumraku sve slike i zvukovi neobično jasno zaprepašuju. Neprestano su je salijetali časovi sumnje ide li vagon naprijed ili nazad, ili zapravo stoji. Je li to Anuška pored nje ili nepoznata neka djevojka? »Šta je tamo, na ručki, je li to bunda ili zvijer? I jesam li to ja ovdje? Ja glavom ili tko drugi?« Bilo joj je strašno predavati se tome bunilu. Ali ju je nešto uvlačilo u nj, i ona mu se po volji mogla predavati i uzmicati. Ustala je da se osvijesti, zbacila pled¹ i skinula

---

¹ Engl. plaid = putni pokrivač, ogrtač.

pelerinu sa zimske haljine. Na časak se prenula i shvatila da je mršavi seljak što je bio ušao u dugom pamučnom kaputu na kome nije bilo dugmeta ložać, da je gledao na toplomjer, da su vjetar i snijeg provalili za njim na vrata; a onda se sve opet ispremiješalo... Onaj je seljak duga stasa navalio nešto glodati u zidu, starica je stala protezati noge preko cijele dužine vagona i napunila ga u obliku crnog oblaka; onda nešto strašno zaškripa i zalupi, kap da su koga razdirali; zatim crveni oganj zablješti oči, a onda sve prekri gusta koprena. Ona je osjetila da je propala u ponor. Međutim sve to nije bilo strašno, nego zabavno. Čovjek umotan i posut snijegom zavika joj nešto nad uhom. Digla se i sjetila; shvatila je da su ušli u stanicu i da je ono bio kondukter. Zamoli Anušku da joj dadne skinutu pelerinu i rubac, ogrne se i zaputi prema vratima.

— Izvolite li izići? — upita Anuška.

— Da, tako bih želila odahnuti. Ovdje je vrlo vruće.

I ona otvori vrata. Vijavica i vjetar narupe joj u susret i pootimaju se s njome za vrata. I to joj se učinilo zabavno. Otvorila je vrata te izišla. Vjetar kao da je samo na nju čekao radosno zazvižda i htjede je popasti i odnijeti, ali se ona rukom uhvati za hladnu gvozdenu šipku i pridržavajući haljinu spusti se na peron te zađe za vagon. Vjetar je bio snažan na platformi, ali na peronu za vagonima bijaše zatišje. Uživajući, udisala je punim grudima u se snježni, studeni zrak te je, stojeći pored vagona, gledala peron i osvijetljenu stanicu.

XXX

Strašna se vijavica kovitlala i fijukala između točkova vagona i oko stupova iza staničnog ugla. Vagone, stupove, ljude, sve što se moglo vidjeti — snijeg je zasuo s jedne strane i zasipavao sve više i više. Na trenutak vijavica utihne, ali onda je opet navaljivala takvim zapusima da joj, reklo bi se, nije bilo moguće odoljeti. U to su nekakvi ljudi trčkarali veselo razgovarajući, škripeći po peronskim daskama i neprestano otvarajući i zatvarajući velika vrata. Pognuta ljudska sjena promakne joj ispod nogu i začuju se udarci

čekića o željezo. »Brzjav daj!« razlijege se ljutit glas s druge strane iz olujnog mraka. »Ovamo molim! Broj 28!« vikahu opet različiti glasovi, a umotani su ljudi, oblijepljeni snijegom, tuda protčavali. Nekakva dva gospodina s upaljenim cigaretama u ustima prodoše pored nje. Ona još jednom udahne da se nadiše i već je bila izvadila ruku iz mufa da se uhvati za gvozdenu šipku i uđe u vagon, kadli joj jedan čovjek u vojničkom šinjelu tik pred njom zakloni žmirkavo svjetlo fenjera. Ona se obazre i odmah prepozna lice Vronskoga. Prisionivši ruku uz zaslon na kapi on joj se nakloni i upita, nije li joj šta potrebno, ne bi li joj čime mogao biti na usluzi? Ništa ne odgovarajući, ona ga je dosta dugo zagledala i, unatoč sjeni u kojoj je stajao, vidjela, ili joj se činilo da je vidjela, i izraz njegovog lica i izraz očiju. Bio je to opet onaj izraz zanosa punog poštovanja koji je jučer učinio onako jak dojam na nju. Nije samo jednom sebi rekla u ove posljednje dane, a i u ovome času, da je Vronski za nju tek jedan između stotina jednih te istih mladih ljudi što se posvuda susreću, da nikada sebi neće dopustiti ni da misli na njega; ali je sad, u prvom trenutku kad se s njim srela, obuze osjećanje radosna ponosa. Nije morala pitati zbog čega je on ovdje. Znala je to isto onako pouzdano kao da joj je rekao da je on ovdje zbog toga da bi bio ondje gdje je ona.

— Nisam znala da vi putujete. Zašto putujete? — reče spustivši ruku kojom se bila prihvatila gvozdene šipke. A na licu joj sijala nesavladiva radost i živahnost.

— Zašto putujem? — ponovi on gledajući joj pravo u oči. — Vi to znate, putujem zbog toga da bih bio ondje gdje ste vi

— reče — drukčije ja ne mogu.

I u taj čas, kao da je skršio zapreke, vjetar ospe snijeg s vagonskih krovova, zatrese nekakvim otkinutim željeznim limom, a sprijeda plačno i tmurno zaruči dubok zvižduk lokomotive. Sav užas mećave učini joj se sada još divnijim. Rekao je upravo ono što joj je duša željela, ali čega se razumski bojala. Ništa nije odgovorila, a on joj je na licu vidio borbu.

— Oprostite mi ako vam je neugodno to što sam rekao

— progovori on pokorno.

Govorio je pristojno, s poštovanjem, ali tako čvrsto i uporno da dugo nije mogla ništa odgovoriti.

— Ružno je to što vi govorite i, ako ste čestit čovjek, molim vas, zaboravite što ste rekli kao što ću i ja zaboraviti — reče ona napokon.

— Ni jedne vaše riječi, ni jedne vaše kretnje ja nikad neću zaboraviti, niti mogu da...

— Dosta, dosta! — poviče ona uzalud nastojeći pridati strog izraz svome licu u koje se on požudno unosio. I uhvativši se rukom za hladnu gvozdenu šipku, ona se popne na stepenice te hitro uđe u hodnik vagona. Međutim ona u onom malom hodniku zastane pretresajući u svojoj mašti ono što se zbilo. Ne sjećajući se ni svojih, ni njegovih riječi, shvatila je osjećanjem da ih je ovaj časoviti razgovor jako zbližio; to ju je plašilo i usrećavalo. Pošto je postajala nekoliko trenutaka, uđe u vagon i sjedne na svoje mjesto. Ono napeto stanje koje ju je od početka mučilo ne samo da se obnovilo, nego se i pojačalo u tolikoj mjeri da se bojala da će svakog časa prepući u njoj nešto prenategnuto. Svu noć nije spavala. Ali u napetosti i sanjarijama što su joj ispunjavali maštu nije bilo ničeg neugodnog i mračnog; naprotiv, bilo je nečeg radosnog, plamenog i uzbudljivog. Prema jutru Ana zadrijema sjedeći u naslonjaču, a kad se probudila, već bijaše svjetlo, razdanilo se i vlak je prilazio Petrogradu. Istog je časa okupiše misli o kući, o mužu, o sinu i brige toga dana i onih koji dolaze.

U Petrogradu, čim je vlak stao i ona izišla, prvo lice što je privuklo njenu pažnju bijaše muževo lice. »Ah, bože moj, odakle mu najednom onakve uši?« pomisli gledajući njegovu hladnu i dostojanstvenu pojavu, a osobito usne školjke što su podupirale obod okrugla šešira. Kad ju je spazio, pođe joj u susret podrugljivo se po običaju smješkajući i pravo je gledajući velikim umornim očima. Nekakvo neugodno osjećanje stisne joj srce kad susrete njegov uporni i umorni pogled, kao da je očekivala da će ga naći drukčijeg. Osobito ju je iznenadilo što je pri susretu s njime osjetila nezadovoljstvo sa sobom. Bio je to davnašnji, poznati osjećaj, sličan licemjerstvu, koji je imala prema mužu; ali ona to osjećanje prije nije zamjećivala, a sada ga je jasno i bolno spoznala.

— Eto, kako vidiš, nježni je muž, nježan kao u drugoj godini braka, izgarao od želje da te vidi — reče on svojim polaganim visokim glasom i tonom kojim je gotovo uvijek s njome govorio, rugajući se onome tko bi zaista tako govorio.

— Je li Serjoža zdrav? — upita ona.

— I to je sva nagrada — reče on — za moj žar? Zdrav je, zdrav...

XXXI

Cijele te noći Vronski nije ni pokušavao zaspati. Sjedio je u svom naslonjaču čas uprvši oči pravo preda se, čas motreći putnike što su ulazili ili one što su izlazili, pa ako je i prije iščudavao i zbunjivao njemu nepoznate ljude svojom vanjštinom u kojoj se ogledala nepokolebljiva smirenost, sad bi se, pak, reklo da je bio još ponosniji i sam sobom zadovoljan. Na ljude je gledao kao na stvari. Mlad nervozan čovjek, činovnik okružnog suda, koji je sjedio nasuprot njemu zamrzi ga zbog te vanjštine. Mladić je i pripaljivao od njega, i zapodijevao razgovor s njime, i gurkao ga čak da bi ga upozorio kako on nije stvar, već čovjek, ali je Vronski gledao njega svejedno kao i svjetiljku, te se mladić kreveljio čuteći da gubi vlast nad sobom zbog toga što ga ne smatraju za čovjeka.

Vronski nije ništa i nikoga vidio. Osjećao se carski, ali ne zbog toga što je možda vjerovao da je ostavio dojam na Anu — u to još nije vjerovao — već zbog toga što ga je dojam koji je ona ostavila na njega činio sretnim i ponosnim.

Šta će od toga biti, on nije znao i nije čak ni mislio. Osjećao je da su sve njegove dosad nestašne, razbacane snage bile skupljene ujedno i strašnom energijom bile upravljene prema jednom blaženom cilju. I bio je sretan zbog toga. Znao je tek to da joj je rekao istinu, da hodi tamo gdje je ona, da je svu sreću, jedini smisao života sada nalazio u tome da nju vidi i čuje. I kad je u Bologovu izišao iz vagona da popije kiselu vodu te spazio Anu, prvom je riječju nehotice rekao upravo ono što je mislio. I bilo mu je drago da joj je to rekao, da ona to sada zna i misli o tome. Svu noć nije spavao. Kad se vratio u vagon, bez prestanka je pretresao sve prilike u u kojima ju je vidio, sve njene riječi, a u njegovoj mašti lebdjele su slike od kojih mu je zamiralo srce.

Kad je u Petrogradu izišao iz vagona, osjećao se poslije besane noći živahan i svjež kao poslije hladne kupke. Zastao je pored svoga vagona očekujući da ona iziđe. »Još jednom

ću je vidjeti — govoraše sebi nevoljko se smješajući — vidjet ću njen hod, njeno lice; reći će što god, osvrnuti se glavom, pogledati možda«. Ali još prije negoli je spazio nju, spazio joj je muža kojega je šef stanice učtivo pratio kroz svjetinu. »Ah, jest, muž!« Tek sada prvi put Vronski jasno shvati da je muž osoba vezana s njome. Znao je da ona ima muža, ali nije vjerovao da on postoji te je potpuno povjerovao u njega tek kad ga je opazio, njega i njegovu glavu, ramena i noge u crnim hlačama; osobito kad je ugledao kako joj je taj muž s osjećajem vlasništva spokojno primio ruku.

Kad je ugledao Alekseja Aleksandroviča, njegovo petrogradsko svježe lice i strogo samosvjesnu pojavu, s okruglim šeširom, malo ukrućenih leđa, povjerovao je u njega i osjetio neprijatnost nalik na onu koju osjeća čovjek koji se, mučen žeđu, dokopao izvora i na tom izvoru našao psa, ovcu ili svinju koja je i popila i zamutila vodu. Hod Alekseja Aleksandroviča, koji je nezgrapno micao i kukove i nespretne noge naročito je vrijeđao Vronskoga. On je samo sebi priznavao nedvojbeno pravo da je voli. Međutim je ona bila ona ista, a njena je vanjšina, koja ga je fizički oživljavala, uzbuđivala i punila mu dušu srećom, isto onako djelovala na njega. Njemcu lakaju, koji je iz drugog razreda dotrčao k njemu, naredio je da uzme stvari i ode, a sam priđe k njoj. Vidio je prvi susret muža sa ženom i pronicavošću zaljubljena čovjeka primijeti znak neznatne skučenosti kojom je ona govorila s mužem. »Ne, ona njega ne voli niti ga može voljeti«, zaključio on.

Još dok je straga prilazio Ani Arkadjevnoj, on radosno primijeti da je ona osjećala kako se on približuje te se bila osvrnula, ali, kad ga je prepoznala, opet se okrenula mužu.

— Jeste li dobro proveli noć? — reče on klanjajući se njoj i mužu zajedno i prepuštajući Alekseju Aleksandroviču da li će taj naklon primiti kao da je njemu namijenjen i da li će ga prepoznati ili neće.

— Hvala na pitanju, vrlo dobro — odgovori ona. Reklo bi se da joj je lice bilo umorno te na njemu nije bilo one živahne igre što je izbijala čas u smiješku, čas u očima; ali u jednom trenu pri pogledu na njega, nešto joj promakne u očima i, unatoč tome što se taj plamen istog trena ugasio, on je bio sretan zbog tog trena. Ona pogleda muža da vidi poznaje li on Vronskoga. Aleksej Aleksandrovič

nezadovoljno gledaše Vronskoga, rastreseno se prisjećajući tko je to. Smirenost i samosvjesnost Vronskoga ovdje se, kao kosa na kamen, namjeriše na hladnu samosvjesnost Alekseja Aleksandroviča.

— Grof Vronski — reče Ana.

— A! Mi kao da se znamo — ravnodušno reče Aleksej Aleksandrovič pružajući ruku. — Onamo je putovala s materom, a natrag sa sinom — reče on razgovijetno izgovarajući kao da uza svaku riječ daruje po rubalj. — Vi ste zacijelo s dopusta — reče on te se, ne očekujući odgovora, obrati ženi svojim šaljivim tonom — nego, je li mnogo suza bilo proliveno u Moskvi na rastanku?

Obraćajući se ženi upozoravao je Vronskoga da želi ostati sam pa se, pošto se okrenuo njemu, dotakne šešira; ali se Vronski obrati Ani Arkadjevnoj:

— Nadam se da ću imati čast da me primite — reče. Aleksej Aleksandrovič umornim očima pogleda Vronskoga.

— Bit će mi drago — reče on hladno — mi primamo ponedjeljkom. — Zatim, ne mareći više za Vronskoga reče ženi: — I kako je to samo lijepo što se u mene našlo pola sata vremena da te dočekam i da ti iskažem svoju nježnost

— nastavi on onim istim šaljivim tonom.

— Ti i odviše ističeš svoju nježnost da bi je ja mogla cijeniti

— ona će istim takim šaljivim tonom nehotice osluškujući odjeke koraka Vronskoga budući da je on išao za njima. »Ali zar je meni do toga?« pomisli ona i stane muža raspitivati kako je Serjoža bez nje provodio vrijeme.

— O, vrlo lijepo! Mariette veli da je bio vrlo drag i... moram te ražalostiti... nije čeznuo za tobom, ne onako, kao tvoj muž. Ali još jednom *merci*¹, prijatelju moj, što si mi poklonila dan. Naš će dragi samovar biti ushićen. (Samovarom je nazivao poznatu groficu Lidiju Ivanovnu stoga što se ona uvijek i zbog svega uzrujavala i žestila.) Raspitivala se za te. I znaš, ako te ja smijem svjetovati, otiđi danas do nje. Zna se da nju zbog svega boli srce. Uza sve svoje brige i brižice, ona je sada zauzeta pomirenjem Oblonskih.

Grofica je Lidija Ivanovna bila prijatelj njena muža i središte jednoga od otmjenih petrogradskih društava, a s kojim je po mužu Ana bila tješnje vezana nego s drugima.

---

¹ Franc. = hvala.

— Pa ja sam joj pisala.

— Ali njoj treba objasniti sve do u tančine. Otiđi, ako nisi umorna, prijatelju moj. No, kočiju će ti dati Kondrat, a ja odoh u vijeće. Više neću sam ručavati — nastavi Aleksej Aleksandrovih ne šaleći se više. — Nećeš vjerovati kako sam navikao...

I on je, dugo joj stiskajući ruku i značajno smješeći se, smjesti u kočiju.

XXXII

Prva osoba koja Anu sreće kod kuće bijaše sin. Potrčao je k njoj stepeništem unatoč guvernantinoj vici i očajnim ushitom vikao: »Mama, mama!« Dojurivši do nje, objesi joj se o vrat.

— Govorio sam vam da je mama! — vikao je guvernanti.

— Znao sam ja!

I sin je, isto onako kao i muž, pobudio u Ani osjećanje nalik na razočaranje. Zamišljala ga je boljim nego što je odista bio. Morala se približiti stvarnosti da bi uživala u njemu onakvom kakav je bio. Ali i ovakav kakav je bio, bio je divan sa svojim svijetlim uvojcima, modrim očima i punanim skladnim nožicama u čvrsto zategnutim čarapama. Ana je osjećala gotovo tjelesni užitak čuteći njegovu blizinu i milovanje i duševno smirenje kad bi susretala njegov prostodušan i povjerljiv pogled pun ljubavi i slušala njegova naivna pitanja. Ana izvadi darove što su ih poslala Dolina djeca te ispriповjedi sinu kako u Moskvi ima jedna djevojčica Tanja i kako ta Tanja zna čitati pa čak poučava drugu djecu.

— A je li, jesam li ja gori od nje? — upita Serjoža.

— Meni si najbolji na svijetu.

— To ja znam — reče Serjoža smiješeći se.

Ana još nije bila stigla da popije kavu, kad joj najaviše groficu Lidiju Ivanovnu. Grofica Lidija Ivanovna bijaše visoka puna žena, nezdravo žute boje lica i divnih zamišljenih crnih očiju. Ana ju je voljela, ali danas kao da je prvi put primjetila da i ona ima svoje nedostatke.

— No, šta je, prijateljice moja, odnesoste li maslinovu grančicu? — upita grofica Lidija Ivanovna čim je ušla u sobu.

— Da, sve se to svršilo, ali sve to i nije bilo onako važno kako smo mi mislili — odgovori Ana. — Uopće moja belle soeur¹ je suviše odrešita.

Ali je grofica Lidija Ivanovna, premda se zanimala za sve što se nje ne tiče, imala naviku da nikad ne sluša ono što ju je zanimalo; ona prekine Anu:

— Da, mnogo je nevolje i zla na svijetu, a ja sam danas tako izmučena.

— A zašto? — upita Ana nastojeći suzdržati smiješak.

— Počinjem sustajati uzalud lomeći koplja za pravdu te kadikad posve klonem. Ono sa sestrama (bila je to dobrotvorna, vjerska i rodoljubna ustanova) krenulo je divno, ali s onom se gospodom ništa ne može napraviti — doda grofica Lidija Ivanovna porugljivo se pokoravajući sudbini.

— Uхватili su se za tu misao, iznakazili je, a onda je prosuđuju tako sitničavo i ništavno. Dva-tri čovjeka, među njima i vaš muž, shvaćaju puno značenje toga posla, a drugi samo kvare. Jučer mi piše Pravdin...

Pravdin je bio poznati panslavist u inozemstvu, i grofica Lidija Ivanovna ispričava sadržaj njegovih pisma.

Zatim grofica ispriča još neprilike i spletke oko sjedinjavanja crkava pa ode žureći se jer je toga dana morala biti na sjednici nekog društva i u Slavenskom odboru.

»Pa sve je to bilo i prije; ali zašto toga prije nisam opažala?

— reče Ana sebi. — Ili je ona danas vrlo razdražena? A zapravo je smiješno: njen cilj je krepost, ona je kršćanka, a sve se nešto ljuti i uvijek ima neprijatelja koji su također kršćani i kreposnici. Poslije grofice Lidije Ivanovne došla je prijateljica, direktorova žena, te ispričavala sve gradske novosti. U tri sata otišla je i ona obećavši da će doći na ručak. Aleksej Aleksandrovič je bio u ministarstvu. Pošto je ostala sama, vrijeme do ručka Ana upotrijebi na to da bude uz sina dok on ruča (on je ručao zasebno) i da uredi svoje stvari, pročita i odgovori na poruke i pisma što su joj se skupile na stolu. Osjećaj bezrazložnog stida što ju je bio obuzeo putem i uzbuđenje potpuno iščezoše. U naviklim životnim uvjetima osjećala se opet čvrstom i besprijekornom.

U čudu se sjetila svoga jučerašnjeg raspoloženja. »Pa šta je bilo? Ništa. Vronski je rekao glupost kojoj je lako učiniti

---

¹ Franc. = snaha.

kraj, a ja sam odgovorila kako je i trebalo. Govoriti o tome mužu niti treba, niti se može. Govoriti o tome — znači pridavati važnosti onome što nije važno«. Sjetila se kako je pričala o tome da joj je u Petrogradu neki mladi službenik njena muža gotovo izjavio ljubav, i kako je Aleksej Aleksandrovič odgovorio da se neka žena, živeći u otmjenu društvu, može tome izložiti, ali da se on potpuno pouzdaje u njen takt i nikada sebi neće dopustiti da nju i sebe ponizi toliko da budu ljubomorni. »Dakle, nema zašto da se govori? Da, bogu hvala, niti ima šta da se govori«, rekla je sebi.

XXXIII

Aleksej Aleksandrovič vratio se iz ministarstva u četiri sata, ali, kako je to često znalo biti, nije stigao da svrati do nje. Otišao je u kabinet da prima molitelje što su ga očekivali te da potpiše neke spise što mu ih je donio otpravnik poslova. Na ručak dođoše (u Karenjinih je uvijek ručalo troje): stara sestrična Alekseja Aleksandroviča, nadstojnik odjela sa ženom i jedan mlađi čovjek, koga su preporučili u službu Alekseju Aleksandroviču. Ana iziđe u gostinjsku sobu da ih zabavi. Tačno u pet sati, brončani sat iz doba *Petra I* još nije stigao odbiti peti otkucaj, kad Aleksej Aleksandrovič iziđe s bijelom kravatom i u fraku s dvjema zvijezdama, budući da je odmah po ručku morao otići. Svaka je minuta u životu Alekseja Aleksandroviča bila zauzeta i raspoređena. I da bi stigao posvršavati ono što ga je svaki dan čekalo, držao se najstrože tačnosti. »Bez žurbe i bez odmora« — bijaše njegovo geslo. Ušao je u salon, svima se naklonio i žurno sjeo smiješeći se ženi.

— Da, moja se osama svršila. Nećeš vjerovati kako je neprijatno (naglasio je riječ *neprijatno*) ručati sam.

Za ručkom je progovorio sa ženom o moskovskim novostima podrugljivo smiješeći se pitao za Stjepana Arkadija; ali pretežno se vodio zajednički razgovor o petrogradskim službenim i društvenim pitanjima. Poslije ručka proveo je pola sata s gostima, te pošto je opet osmjehujući se stisnuo ženi ruku, izišao je i otišao u vijeće. Ana ovaj put nije otišla ni knjeginji Betsi Tverskoj, koja ju je kad je doznala za njen dolazak, pozvala na večeru, ni u kazalište gdje je danas imala ložu. Nije otišla ponajviše zato što haljina na koju je

računala nije bila gotova. Uopće, kad se po odlasku gostiju pozabavila svojom toaletom, Ana je bila vrlo ozlovoljena. Pred odlazak u Moskvu ona je, uopće vješta u tome da se ne odijeva baš jako skupo, dala da joj modna krojačica prepravi tri haljine. Haljine je trebalo tako prepraviti da se ne bi mogle prepoznati i morale su biti gotove još prije tri dana. Pokazalo se da dvije haljine nisu bile posve dogotovljene, a da jedna nije bila prepravljena onako kako je to Ana htjela. Krojačica je došla da se sporazume tvrdeći da će tako biti bolje, i Ana se tako raspalila da se kasnije stidjela kad se toga sjetila. Kako bi se potpuno primirila, pošla je u dječju sobu i cijelo večer provela sa sinom, sama ga spremila na spavanje, prekrizila i pokrila ga pokrivačem. Bilo joj je drago da nije nikamo išla i da je tako lijepo provela to večer. Tako se čutila lako i smireno, tako je jasno vidjela da je sve što joj se na željeznici činilo tako važnim bio samo jedan od običnih beznačajnih slučajeva života u otmjenom svijetu i da se ni pred kime, ni pred sobom nema čega stidjeti. Ana sjedne uz kamin s engleskim romanom i čekaše muža. Tačno u devet i pol začulo se njegovo zvonjenje i on ude u sobu.

— Evo napokon i tebe! — reče ona pružajući mu ruku. On joj poljubi ruku i sjedne do nje.

— Uopće vidim da ti je put uspio — reče joj.

— Jest, veoma — odgovori ona i stane mu pripovijedati sve iz početka: svoje putovanje s Vronskom, svoj dolazak, događaj na željeznici. Zatim je ispričala prvo o bratu, a zatim o Doli, koji su joj se sažalili.

— Ne smatram da bi se takvu čovjeku moglo oprostiti, bio ti on i brat — strogo će Aleksej Aleksandrovič.

Ona se osmjehne. Shvatila je da je on to rekao upravo zato da pokaže kako ga rođački obziri ne mogu spriječiti da ne izreče svoje iskreno mišljenje. Poznavala je tu muževu crtu i voljela ju je.

— Drago mi je što se sve dobro svršilo i da si došla — nastavi on. — Nego, šta ondje govore o novoj uredbi koju sam proturio u državnom vijeću?

Ana nije ništa čula o toj novoj uredbi te ju je bilo stid što je tako lako mogla zaboraviti ono što je za nj bilo tako važno.

— Ovdje je to, naprotiv, izazvalo mnogo buke — reče on uz samozadovoljan smiješak.

Vidjela je da joj je Aleksej Aleksandrovič htio priopćiti nešto ugodno za sebe o tome, te ga je pitanjima navela da priča. Svejednako se samozadovoljno smiješeći, on ispriповjedi o ovacijama koje su mu priredili zbog toga što je proturio tu uredbu.

— Meni je vrlo, vrlo drago. To dokazuje da se napokon u nas počelo razumno gledati na to pitanje.

Kad je ispio svoju drugu čašu čaja sa slatkim vrhnjem i kruhom, Aleksej Aleksandrovič ustane i pođe u svoj kabinet.

— A ti nisi nikamo izlazila; mora da ti je bilo dosadno? — reče on. — O, nije! — odgovori ona ustavši i prateći ga kroz salon u kabinet. — Sta ono ti sada čitaš? — upita ona.

— Sada čitam *Duc de Lille, Poesie des enfers*¹ — odgovori on. — Izvrsna knjiga.

Ana se nasmiješila kako se obično osmjehuje slabostima ljudi koje volimo pa, uhvativši ga ispod ruke, otprati do vrata kabineta. Znala je za njegovu naviku, ona mu je postala prijekom potrebom da navečer čita. Znala je da je on, unatoč službenim dužnostima koje su gutale gotovo sve njegovo vrijeme, smatrao za svoju dužnost da prati sve važnije što se pojavljivalo u oblasti duha. Isto je tako znala da ga istinski zanimaju političke, filozofske, teološke knjige, da je njegovoj naravi umjetnost potpuno tuđa, ali da, bez obzira na to ili, bolje, upravo zbog toga, Aleksej Aleksandrovič ne propušta ništa od onoga što je podizalo buku na tom području te je smatrao za svoju dužnost da sve čita. Znala je da je na području politike, filozofije, teologije Aleksej Aleksandrovič sumnjao ili tražio; ali u pitanjima umjetnosti i poezije, osobito glazbe, koju nikako nije mogao doživljavati, on je imao najodređenije i najčvršće nazore. Volio je govoriti o Shakespeareu, Raffaelu, Beethovenu, o značenju novih škola u poeziji i muzici, a sve su one u njega bile razvrstane vrlo tačnom dosljednošću.

— E pa, ostaj zbogom — reče ona kod vrata kabineta, gdje je već za njega bilo priređeno sjenilo na svijeći i boca vode pored naslonjača. — A ja ću pisati u Moskvu.

On joj stisne ruku i opet je poljubi.

»Ipak je on sjajan čovjek, istinoljubiv, dobar i izvanredan u svom poslu — govorila je sebi Ana kad se vratila u svoju

---

¹ Franc. Vojvoda od Lila, Poezija pakla.

sobu, kao da ga brani pred nekim tko ga je napadao i govorio da njega nije moguće voljeti. — Ali kako mu se to uši onako čudno ističu! Ili se podšišao?»

Tačno u dvanaest, dok je Ana još sjedila za pisaćim stolom dovršavajući pismo Doli, začuše se odmjereni koraci u papučama, i Aleksej Aleksandrovič, umiven i počeašljan, s knjigom pod rukom priđe k njoj.

— Vrijeme je, vrijeme — reče on naročito se smiješeći te prođe u spavaonicu.

»I kako je smio da ga onako gleda?» pomisli Ana sjećajući se kako je Vronski pogledao Alekseja Aleksandroviča.

Pošto se svukla, ušla je u spavaonicu, ali na njezinu licu ne samo da nije bilo one živahnosti što je upravo vrcala iz njenih očiju i smiješka za njena boravka u Moskvi nego se, naprotiv, sada činilo da se vatra u njoj ugasila ili da je negdje duboko zapretena.

XXXIV

Kad je odlazio iz Petrograda, Vronski je svoj veliki stan u Morskoj ulici ostavio prijatelju i voljenom drugu Petrickom.

Petricki je bio mlad poručnik, ne baš jako visoka roda i ne samo da nije bogat, nego je bio do vrata u dugovima, podveče uvijek pijan i često dospijevao u pritvor zbog različitih i smješnih i prljavih dogodovština, ali omiljen i među drugovima i među starješinama. Kad se oko dvanaest sati sa stanice vozio u svoj stan, Vronski je pred ulazom primijetio poznatu najamnu kočiju. Još dok je zvonio, čuo je kroz vrata kikut muškaraca, i žubor ženskoga glasa, i povik Petrickoga: »Ako je neki lupež, ne puštajte ga!« Vronski nije naredio oficirskom momku da ga najavi te nečujno uđe u prvu sobu. Barunica Šiljton, prijateljica Petrickoga, blistajući ljubičastim atlasom haljine i rumenim plavokosim lišćem te, poput kanarinke, ispunjavajući čitavu sobu svojim pariškim govorom, sjedila je za okruglim stolom kuhajući kavu. Oko nje su sjedili Petricki u kabanici i konjički kapetan Kamerovski u propisanoj uniformi, vjerojatno na povratku iz službe.

— Bravo! Vronski! — vikne Petricki poskakujući i štropoćući stolcem. — Domaćin glavom! Barunice, za njega kavu iz novoga kavenjaka. Tko bi rekao! Nadam se da si

zadovoljan uresom svoga kabineta — reče on pokazujući barunicu. — Vi se znate.

— Kako da ne! — reče Vronski veselo se smiješeći i stiskajući malenu baruničinu ručicu. — I te kako! Stari smo prijatelji.

— Vi ste došli kući s puta — reče barunica — onda ja bježim. Ah, odoh ovog trena ako smetam.

— Vi ste kod kuće ondje gdje jeste, barunice, — reče Vronski. — Zdravo, Kamerovski — doda on hladno stiskajući ruku Kamerovskome.

— Eto vi nikad ne umijete ovako lijepo govoriti — obrati se barunica Petrickome.

— Kako ne bih, ali zašto? Poslije ručka ni ja neću zboriti lošije.

— Samo što poslije ručka to više ne vrijedi! No, pa dat ću ja vama kave, idite se umiti i urediti — reče barunica opet sjedajući i brižno obrćući vijak na novom kavenjaku. — Pjer, dajte kave — obrati se ona Petrickome. Pjerom ga je zvala po njegovu prezimenu Petricki ne skrivajući svojih odnosa s njime. — Ja ću dodati.

— Pokvarit ćete.

— Ne, neću! Ej, a vaša žena? — reče odjednom barunica prekidajući razgovor Vronskoga s prijateljem. — Mi smo vas ovdje oženili. Jeste li doveli svoju ženu.

— Nisam, barunice. Ja sam rođen kao bohem i umrijet ću kao bohem.

— To bolje, to bolje. Dajte ruku.

I ne puštajući Vronskoga, sipajući šale, barunica mu stade pripovijedati o svojim najnovijim životnim planovima i stade ga zapitkivati za savjet.

— On mi nikako ne da rastavu! E pa šta da radim? (*On*, je bio njezin muž.) Sad kanim povesti parnicu. Sta mi vi savjetujete? Kamerovski, pripaziderte na kavu — iskipi; vidite, zaposlena sam! Hoću parnicu, jer mi moj imutak treba. Shvaćate li tu glupost da sam mu ja, tobože, nevjerna — reče prezirno — i zato on hoće da uživa moj imutak.

Vronski je sa zadovoljstvom slušao to veselo čavrljanje ljepuškaste žene, davao joj za pravo, dijelio polušaljive savjete i uopće odmah poprimio svoj uobičajeni ton u obraćanju sa ženama toga kova. U njegovu petrogradskom svijetu svi su se ljudi dijelili u dvije potpuno suprotne vrste; jedna,

niža vrsta: trivijalni, glupi i, dakako, smiješni ljudi koji vjeruju u to da jedan muž treba da živi s jednom ženom, s kojom je vjenčan, da djevojka treba da je nevina, žena stidljiva, muškarac muževan, suzdržljiv i čvrst, da treba odgajati djecu, zarađivati svoj kruh, plaćati dugove — i druge tomu slične gluposti. To je bila vrsta staromodnih i smiješnih ljudi. Ali postojala je i druga vrsta ljudi, pravih, kojoj su svi oni pripadali u kojoj ponajprije treba biti elegantan, lijep, velikodušan, smion, veseo, odavati se svakoj strasti ne crveneći i svemu se ostalome podsmjehivati.

Vronski je samo u prvom trenutku bio zbunjen nakon dojmova iz posve drugoga svijeta što ih je donio iz Moskve; ali se odmah, kao da je turio noge u stare papuče, našao u svom pređašnjem vedrom i ugodnom svijetu.

A kava i nije bila skuhana, nego je poprskala sve i pokipjela te izazvala upravo ono što je bilo potrebno, to jest dala je povoda za buku i smijeh i skvasila skupi čilim i baruničinu haljinu.

— Eh, a sada, zbogom, inače se nikad nećete umiti i na mojoj će duši ostati najteži zločin uredna čovjeka, prljavština. Vi dakle savjetujete da mu stavim nož pod grlo?

— Svakako, i to tako da vam ručica bude što bliže njegovim usnama. On će poljubiti vašu ručicu i sve će se svršiti sretno

— odgovori Vronski.

— Dakle večeras u francuskom kazalištu! — Pa, zašuštavši haljinom, ona nestane.

Digne se i Kamerovski, a Vronski, ne čekajući da on iziđe, pruži mu ruku te se uputi u kupaonicu. Dok se on umivao, Petricki mu je u kratkim crtama opisao svoje prilike, koliko su se one izmijenile poslije odlaska Vronskoga. Novaca ni za lijeka. Otac je rekao da ne da i da neće platiti dugove. Krojač hoće da ga strpa u zatvor, a drugi jedan vjerovnik isto neprestano prijeti zatvorom. Komandant je puka izjavio da će, ako ti skandali ne prestanu, morati predati ostavku. Barunica mu dodijala k'o sam vrag, osobito stoga što neprestano traži novaca; a ima jedna, pokazat će je on Vronskome, čudo od ljepote, divota, u strogo istočnom stilu, »genre robinje Rebeke«¹ razumiješ. I s Berkoševom sam se jučer posvadio,

---

¹ Genre = franc.: vrsta, rod, sojta: robinja Rebeka = legendarna ljepotica.

te je htio poslati sekundante, ali naravno, ništa od toga, Uopće sve je sjajno i neizmjereno veselo. I ne dajući drugu da se zadube u pojedinosti svoga položaja, Petricki mu počne pripovijedati sve zanimljive novosti. Slušajući toliko poznate priče Petrickoga u svom toliko poznato namještenom trogodišnjem stanu, Vronski je osjećao ugodu povratka naviknutom i bezbrižnom petrogradskom životu.

— Ne može biti! — poviče on maknuvši nogu s pedale umivaonika iz kojega je polijevao svoj crveni, snažni vrat.

— Ne može biti! — poviče on čuvši da se Lora sprijateljila s Milejevim i napustila Fertinghova. A je li on svejednako tako glup i zadovoljan? A što je, dakle, s Buzulukovom?

— Ah, Buzulukov je doživio nešto — divota! — zaviče Petricki. — Zna se, plesovi su njegova strast, i on nije propustio nijedan dvorski ples. Otišao je na veliki ples u novom čakou. Jesi li vidio nove čakoe? Vrlo su lijepi, lakši su. Stoji on tako... De, poslušaj.

— Da, ja slušam — odgovori Vronski tarući se čupavim ručnikom.

— Prolazi velika kneginja s nekim poslanikom i na njegovu nesreću zaveo se razgovor o novim čakovima. Velika kneginja htjela je pokazati novi čako... Vide oni kako naš prijaško stoji. (Petricki je pokazao kako on stoji s čakoom.) Velika kneginja zamolila ga da dade čako — ali on ga ne daje. Šta je zapravo? Isprva mu namiguju, kimaju, mršte se. Ukočio se. Možeš zamisliti. Najprije onaj... kako ga zovu... hoće već da uzme od njega čako... ali on ne daje!... On mu je istragne i dade velikoj kneginji. »Gle, ovo je nova«, reče kneginja. Okrene čako i, možeš zamisliti, iz njega tres! kruška, slatkiši, dvije funte slatkiša!... To je prijaško pokupio!

Vronski se previjao od smijeha. I dugo poslije toga, govoreći već o nečem drugom, svijao se on od zdrava smijeha, pokazujući svoje čvrste, guste zube kada bi se sjetio čakoa.

Saznavši tako sve novosti, Vronski obuče s lakajevom pomoću vojničku odoru i odveze se da se prijavi. Pošto se prijavio, nakanio je odvesti se k bratu, k Betsi i učiniti nekoliko posjeta zato da počne zalaziti u ono društvo gdje bi mogao sresti Karenjinu.

Kao i uvijek u Petrogradu, on je otišao od kuće u namjeri da se ne vrati kući do kasne noći.

DRUGI DIO

Pri koncu zime sastao se u kući Ščerbackijevih konzilijum¹ koji je imao utvrditi u kakvu se stanju nalazi Kitino zdravlje i što valja poduzeti da se povrati njena sve malaksalija snaga. Bolovala je, i kako se bližilo proljeće, njeno se zdravlje pogoršavalo. Kućni joj je liječnik davao riblje ulje, pa željezo, pa lapis, ali jer ni jedno, ni drugo, ni treće nije pomagalo i jer im je savjetovao da na proljeće otputuju u inozemstvo, bi pozvan čuveni liječnik. Čuveni liječnik, ne baš star, zaista lijep muškarac, zatraži da pregleda bolesnicu. S naročitim je, reklo bi se, zadovoljstvom uporno tvrdio da je djevojačka stidljivost ostatak barbarstva i da nema ništa prirodnije od toga da još neostario muškarac temeljito pregleda mladu razodjevenu djevojku. Smatrao je to za prirodno jer je to činio svaki dan i pri tom, kako mu se činilo, niti je šta ružno osjećao, niti mislio, te stoga stidljivost u djevojke nije smatrao samo ostatkom barbarstva već i uvredom za sebe.

Svejedno što su svi liječnici učili jednu školu, iz jednih te istih knjiga, poznavali jednu nauku, i svejedno što su neki govorili da je taj čuveni liječnik loš liječnik, valjalo se pokoriti budući da je u kneginjinoj kući i njenoj okolini, tko zna zašto, bilo uvriježeno mišljenje da taj čuveni liječnik jedini zna nešto naročito i jedini može spasti Kiti. Nakon pažljiva pregleda i kuckanja po bolesnici, smetenoj i zbunjenoj od stida, pošto je brižno oprao svoje ruke, poznati je liječnik stajao u gostinjskoj sobi i govorio s knezom. Knez se mrštio i nakašljavao slušajući liječnika. Kao stariji čovjek, koji nije

---

¹ Liječničko vijeće.

glup i nije bolestan, on nije vjerovao medicini i u sebi se ljutio na svu tu komediju, to više što je po svoj prilici on jedini potpuno shvaćao uzrok Kitine bolesti. »To ti dođe kao lajanje uprazno«, mislio je, u mislima primjenjujući tu izreku iz lovačkog rječnika na znamenitog liječnika dok je slušao njegovo naklapanje o znacima kćerine bolesti. Liječnik je međutim s mukom suzdržavao izraz prezira prema ovome starom gospodskom sinu i s mukom se spuštao do razine njegova shvaćanja. Shvatio je da sa starcem nema šta govoriti i da je glava u ovoj kući — mati. Pred nju je onda nakanio prosuti svoj biser. U taj čas u gostinjsku sobu uđe kneginja s kućnim liječnikom. Knez ode nastojeći da se ne primijeti kako je smiješna cijela ta komedija. Kneginja je bila smetena te nije znala šta da radi. Osjećala se kriva pred Kiti.

— E pa, doktore, odlučujte o našoj sudbini — reče kneginja.
— Recite mi sve. »Ima li nade?« — htjede reći, ali joj usne zadrhtaše i ne smože izustiti to pitanje. — No, šta je, doktore?...

— Odmah, kneginjo, porazgovorit ću s kolegom i onda ću imati čast da vam izložim svoje mišljenje.

— Da vas dakle ostavimo nasamo?

— Kako izvolite. Uzdahnuvši, kneginja iziđe.

Kad liječnici ostadoše sami, kućni liječnik poče bojažljivo izlagati svoje mišljenje koje se sastojalo u tome da je tu posrijedi početak tuberkuloznog procesa, ali... itd. Čuveni ga je liječnik slušao i u pol njegova izlaganja pogledao na svoj veliki zlatni sat.

— Tako dakle — reče on. — Ali...

Domaći liječnik umukne s poštovanjem u pol izlaganja.

— Odrediti početak tuberkuloznog procesa, kao što i sami znate, mi ne možemo; dok se ne pojave kaverne, nema ništa određeno. Ali nagađati možemo. I svi su znaci tu: slab tek, živčana razdražljivost i drugo. Pitanje se postavlja ovako: ako pretpostavljamo tuberkulozni proces, šta treba učiniti da se podrži tek?

— Ali, vi to dakako znate, tu se uvijek kriju moralni, duhovni uzroci — usudi se ubaciti domaći liječnik fino se osmjehnuvši.

— Da, to se samo po sebi razumije — odgovori čuveni liječnik opet pogledavši na sat. — Oprostite, je li gotov Janski most ili se još svejednako treba naokolo voziti? — upita on. A! gotov je. Da, e onda mogu stići za dvadeset minuta. Govorili smo, dakle, da se pitanje ovako postavlja: podržati tek i popraviti živce. Jedno je u vezi s drugim, treba djelovati ujedno na oboje.

— A putovanje u inozemstvo? — upita domaći liječnik.

— Ja sam protivnik putovanja u inozemstvo. I izvolite shvatiti: ako se radi o početku tuberkuloznog procesa, što mi znati ne možemo, onda odlazak u inozemstvo neće pomoći. Prijeko je potrebno takvo sredstvo koje bi podržalo tek i ne bi škodilo.

I čuveni liječnik izloži svoj plan liječenja u Sodemskim toplicama koje je propisao očito s toga što ne mogu škoditi. Kućni liječnik saslušao pažljivo i s poštovanjem.

— Ali bih u prilog putovanja u inozemstvo istakao promjenu navika, udaljivanje od okoline koja pobuđuje uspomene. A onda i mati bi rado — reče on.

— A! E, pa onda šta ćemo, nek putuju; samo, naškodit će oni njemački šarlatani... Trebalo bi da se drže uputa... Pa hajd', nek idu.

On opet pogleda na sat.

— O, već je vrijeme — i pođe prema vratima. Čuveni liječnik izjavi kneginji (osjećaj pristojnosti došapnuo mu to) da mora još jednom vidjeti bolesnicu.

— Kako! Još jednom pregledati? — uzvikne mati puna užasa.

— O ne, potrebne su mi tek neke pojedinosti, kneginjo.

— Molim lijepo.

I mati u pratnji liječnika uđe u gostinjsku sobu do Kiti. Izmršavjela i rumena, neobična bljeska u očima od pretrpljenoga stida, Kiti je stajala nasred sobe. Kad liječnik uđe, ona pocrvenje i oči joj se napune suzama. Čitava njena bolest i liječenje učini joj se glupo, štaviše, i smješno. Njeno joj se liječenje učinilo isto toliko smiješno kao što bi bilo sastavljanje krhotina razbijene vaze. Srce je njezino bilo razbijeno. I zar je oni hoće da liječe pilulama i prascima? Ali nije smjela vrijeđati mater, to više što se mati smatrala krivom.

— Izvolite sjesti, kneginjice, — reče čuveni liječnik.

On je smiješeći se sjeo prema njoj, opipao joj bilo i opet stao postavljati dosadna pitanja. Odgovarala mu je, ali se najednom naljuti i ustane.

— Oprostite, doktore, ali to zaista nikamo ne vodi. Vi me već po treći put pitate isto.

Čuveni se liječnik nije uvrijedio.

— Bolesna razdraženost — reče on kneginji kad je Kiti izišla.

— Uostalom, ja sam svršio.

I kao pred izuzetno pametnom ženom liječnik pred kneginjom utvrdi kneginjičino stanje i zaključi uputom kako da se piju vodice koje su bile nepotrebne. Na upit, bi li putovale u inozemstvo, liječnik se udubi u razmišljanje kao da rješava težak problem. Odluka naposljetku bi iznesena: putovati i ne vjerovati šarlatanima, nego se u svemu obračati njemu.

Kao da se nešto veselo dogodilo poslije liječnikova odlaska. Mati je bila vesela kad se vratila kćerci, a Kiti se pretvarala da se i ona veseli. Sada je često, gotovo neprekidno, dolazila u priliku da se pretvara.

— Uistinu, ja sam zdrava, *maman*. Ali ako vi hoćete da putujemo, pa putujmo! — reče ona te, nastojeći pokazati da se zanima skorim putem, stade govoriti o pripremama za odlazak.

II

Odmah poslije liječnika dođe Doli. Znala je da toga dana treba biti konzilijum, pa unatoč tome što je nedavno ustala od poroda (pri koncu zime rodila je djevojčicu), unatoč tome što je i sama imala mnogo nevolje i briga, ostavivši dojenče i oboljelu djevojčicu, ona se zaputila da dozna za Kitinu sudbinu o kojoj se danas odlučivalo.

— No, šta je? — reče ona ulazeći u gostinjsku sobu i ne skidajući šešira. — Svi ste veseli. Sigurno je sve dobro?

Pokušali su joj ispričati šta je rekao liječnik, ali se pokazalo, premda je liječnik govorio ljeporjeko, da nikako nisu mogli ispričati šta je on rekao. Zanimljivo je bilo samo to da je odlučeno da putuju u inozemstvo.

Doli nehotice uzdahne. Njezin najbolji prijatelj, sestra, odlazila je. A njen život nije bio lak. Odnosi sa Stjepanom

Arkadijčem poslije pomirenja ponižavali su je. Spona što ju je Ana napravila pokazala se krhkom, te je porodična sloga opet napukla na onom istom mjestu. Ničega određenoga nije bilo, ali Stjepana Arkadijča gotovo nikad nije bilo kod kuće, novaca isto tako gotovo nikad nije bilo, a slutnje o nevjeri postojano su mučile Doli, i ona ih je sad odgonila od sebe bojeći se proživljenih muka ljubomore. Prva provala ljubomore, jedanput proživljena, više se nije mogla povratiti, pa čak ni otkriće nevjere ne bi više moglo na nju onako djelovati kao prvi put. Takva bi je otkrića sada samo lišila njenih porodičnih navika, te je dopuštala da je vara prezirući zbog te slabosti njega, a ponajviše sebe. Povrh toga neprestano su je mučile brige oko velike porodice: te bi zapelo hranjenje dojenčeta, te bi odlazila dadilja, te bi, kao sada, oboljelo koje od djece.

— Pa, kako tvoji? — upita mati.

— Ah, *maman*, imate vi dosta svoje nevolje. Lili je oboljela, pa se bojim da je šarlah. Sad sam, eto, izišla da saznam što je, jer ću se i onako zatvoriti u kući ako je, ne daj bože, šarlah.

I stari je knez poslije liječnikova odlaska izišao iz svog kabineta pa se, pošto je podmetnuo svoj obraz Doli i prozborio s njome, obratio ženi:

— Kako ste odlučili, putujete? Eh, a šta ćete sa mnom napraviti?

— Mislim da ti ostaneš, Aleksandre, — reče žena.

— Kako vam drago.

— *Maman*, a zašto da papa ne pođe s nama? — reče Kiti.

— I njemu će biti ugodnije, i nama.

Stari knez ustane i rukom pogladi Kitinu kosu. Ona podigne glavu i gledaše ga usiljeno se smijući. Uvijek joj se činilo da je on u porodici najbolje shvaća, iako je malo govorio s njome. Kao najmlađa, bila je očeva mezimica te joj se činilo da ga je njegova ljubav prema njoj učinila pronicavim. Kad se njen pogled sreo sada s njegovim modrim, dobrim očima koje su je uporno motrile, činilo joj se da je on skroz naskroz vidi i shvaća sve ono nevaljalo što se u njoj događa. Crveneći se, ona mu se primakne očekujući poljubac, ali je on samo potapša po kosi i rekne:

— Ti glupi »šinjoni«¹! Rođene se kćeri ne možeš dotaći, nego miluješ kose krepanih baba. E pa, Dolinjka — obrati se on starijoj kćerci — šta raducka tvoj delija?

— Ništa, papa — odgovori Doli shvaćajući da se radi o mužu.

— Vječno izbiva, ja ga gotovo i ne vidim — nije mogla a da ne doda porugljivo se osmjehujući.

— Šta kažeš, još nije otišao na selo da proda šumu?

— Nije, vječno se sprema.

— Ma nemoj! — izusti knez. — Onda i ja da se spremim? Molim, molim — obrati se on ženi sjedajući. — A ti, znadeš li šta, Kaća — doda on najmlađoj kćerci — ti se jednom, jednoga lijepog dana, probudi i reci sebi: pa ja sam posve zdrava i vesela, i hajde da idem s papom opet rano ujutro šetati po smrzavici. A?

Reklo bi se da je ono što je otac rekao bilo vrlo jednostavno, ali Kiti se na te riječi zbuni i uznemiri poput zatečena krivca. »Jest, on sve zna, sve razumije i ovim riječima mi veli, iako je sramota, da tu sramotu treba preživjeti«. Nije se mogla pribрати da odgovori štogod suvislo. Bila je započela i najednom se rasplakala te izjurila iz sobe.

— Evo ti tvojih šala! — okomi se kneginja na muža. — Ti uvijek... — poče ona svoje karanje.

Knez je dosta dugo slušao kneginjine prijekore i šutio, ali mu se lice sve više i više mrštilo.

— Ona je tako jadna, siroče jedno, tako jadna, a ti ne osjećaš da nju boli svaki spomen o onome što je tomu uzrok. Ah! tako se prevariti u ljudima! — reče kneginja i po promjeni njena tona Doli i knez shvatiše da je govorila o Vronskome. — Ne razumijem kako nema zakona protiv takvih gadnih, neotesanih ljudi.

— Ah, najradije ne bih to slušao! — tmurno progovori knez ustajući s naslonjača i kao želeći otići, ali se ustavi kod vrata.

— Ima zakona, majčice, i kad si me već izazvala, onda ću ti i reći tko je svemu tome kriv: ti i opet ti, jedino ti. Zakona protiv takvih junačina uvijek je bilo i bit će! Jest, molim, da nije bilo onoga čega nije moralo biti, ja sam starac, ali ja bih njemu bacio rukavicu², kicošu jednome. Jest, a sada, de liječite, zivkajte sebi one šarlatane.

---

¹ Uvojci od tuđe kose, kojima žene dopunjuju frizuru.

² Tj. pozvao ga na dvoboj.

Činilo se da knez ima još mnogo toga reći, ali čim je kneginja začula njegov ton, kao što je uvijek bivalo u ozbiljnim pitanjima, odmah se primirila i pokajala.

— *Alexandre, Alexandre,* — šaptala je primičući se te se rasplaka.

Čim je zaplakala, i knez je utihnuo. Prišao joj je.

— De, dosta, dosta! I tebi je teško, znam. Šta da se radi? Nema veće nesreće. Bog je milostiv... hvala ti... — govorio je, više ni sam ne znajući šta govori i odgovarajući na vlažni kneginjin poljubac što ga je osjetio na svojoj ruci. I iziđe iz sobe.

Tek što je Kiti u suzama izišla iz sobe, Doli je po svojoj materinskoj, porodičnoj navici odmah razabrala da će tu biti posla za žene te se spremila da ga izvrši. Skinula je šešir i, pošto je ozbiljno zasukala rukave, spremi se na posao. Dok je mati napadala oca, pokušavala je zadržati mater, koliko joj je dopuštalo kćerinje poštovanje. Dok je knez grmio, ona je šutjela; ćutjela je stid zbog matere i nježnost prema ocu zbog njegove dobrote što mu se odmah povratila; ali kad je otac otišao, pribrala se da učini najvažnije što je bilo potrebno — da ode Kiti te da je umiri.

— Davno sam vam htjela reći, *maman*: znate li vi da je Levin htio zaprositi Kiti kad je bio ovdje posljednji put? Govorio je Stivi.

— Ma šta ne kažeš? Ja ne shvaćam...

— Pa, možda ga je Kiti odbila?... Nije vam govorila?

— Ne, ništa nije govorila ni o ovome ni o onom drugom; suviše je ponosna. Ali ja znam da je sve zbog toga...

— Da, zamislite samo, ako je ona odbila Levina — a ne bi ga bila odbila da nije bilo onoga, znam ja... I onda kako ju je onaj užasno prevario.

Kneginji je bilo čak strašno misliti koliko je kriva kćeri pa se razljutila.

— Ah, više ništa ne shvaćam! Danas svatko hoće da po svojoj glavi živi, materi ništa ne govore, a onda eto ti...

— *Maman*, odoh ja k njoj.

— Pođi. Zar ti ja branim? — reče mati.

Kad je ušla u maleni Kitin kabinet, ljepušnu, ružičastu sobicu s lutkicama *vieux saxe*¹, sobicu isto onako mlađahnu, ružičastu i veselu kakva je još do pred dva mjeseca bila Kiti, Doli se sjeti kako su prošle godine, i s kakvim veseljem i ljubavlju, zajedno namještali tu sobicu. Srce joj se sledenilo kad ugleda Kiti gdje sjedi na onisku stolcu blizu vrata i gdje nepomičnim očima zuri na ugao saga. Kiti pogleda sestru i hladni se, ponešto surov izraz njena lica ne promijeni.

— Ja sad odlazim i zatvorit ću se u kuću, te ti nećeš moći k meni — reče Darja Aleksandrovna sjedajući pored nje.

— Htjela bih malo porazgovarati s tobom.

— O čemu? — uplašeno digavši glavu hitro upita Kiti.

— O čemu, ako ne o tvom jadu?

— Nemam ja jada.

— Nemoj, Kiti. Zar ti misliš da ja mogu ne znati? Sve ja znam. I, vjeruj mi, to je tako ništavno... Sve smo mi prošle to. — Kiti je šutjela, a lice joj bilo strogo.

— Nije vrijedan da patiš zbog njega — nastavi Darja Aleksandrovna izravno prelazeći na stvar.

— Jeste, zato što me je zanemario — treperavim glasom progovori Kiti. — Ne govori! Molim te, ne govori!

— Ama tko ti to reče? Nitko toga nije govorio. Ja sam uvjeren da je on bio zaljubljen u tebe i da je ostao zaljubljen, samo...

— Ah, najgora su mi ta sažaljevanja! — vikne Kiti odjednom se naljutivši. Okrenula se na stolcu, pocrvenjela i stala brzo poigravati prstima čas jednom, čas drugom rukom stiskajući kopču na pojasu što ju je držala. Doli je poznavala taj sestrin običaj da prebire rukama kad bi se ražestila; znala je kako je u času ražešćenosti Kiti bila kadra da se zaboravi i da izgovori koješta suvišno i neugodno te Doli htjede da je umiri; ali već bježe kasno.

— Što, što mi želiš natuknuti, što? — brzo govoraše Kiti. — To da sam bila zaljubljena u čovjeka koji nije htio da zna za me, i da ja umirem od ljubavi za njim. I to mi govori sestra koja misli da... da... da suosjeća sa mnom!... Ne želim ja te sućuti i pretvaranja!

---

¹ Lutkice od staroga saksanskog porculana.

— Kiti, nepravедna si.

— Zašto ti mene mučiš?

— Ali ja, naprotiv... Ja vidim da si ožalošćena. Ali je Kiti u svojoj plahovitosti nije slušala.

— Nemam se ja zbog čega žalostiti niti tješiti. Ja sam toliko ponosna da nikada ne bi pristala da volim čovjeka koji mene ne voli.

— Pa ja i ne govorim... Jedino — reci mi po istini — Darja će Aleksandrovna uzevši je za ruku — reci mi, je li ti Levin govorio?

Kad se spomenu Levin, Kiti se, kako se činilo, nije mogla više uzdržati; poskočila je sa stolice te, bacivši kopču o zemlju i mašući brzo rukama, progovori brzoreko.

— Šta će tu još i Levin? Ne razumijem zašto ti je potrebno da me mučiš? Rekla sam i ponavljam da sam ponosna i nikada, *nikada* neću učiniti ono što ti činiš — vratiti se čovjeku koji te izdao, koji je zavolio drugu ženu. Ja to ne razumijem, ne razumijem! Ti možeš, ali ja ne mogu!

Pa pošto je izrekla te riječi, ona pogleda sestru i, opaziv da Doli šuti turobno oborivši glavu, umjesto da iziđe iz sobe, kako je bila namjeravala, Kiti sjedne do vrata te, pokrivši lice rupčićem, obori glavu.

Šutnja je potrajala časak-dva. Doli je mislila o sebi. Ono poniženje što ga je ona uvijek ćutjela, osobito je bolno odjeknulo u njoj kad ga je sestra spomenula. Nije očekivala takve okrutnosti od sestre te se ljutila na nju. Ali najednom začuje šum haljine i ujedno jecaj suzdržavana plača što je provalio, i nečije joj ruke odozdo obgrle vrat. Pred njom je klečala Kiti.

— Dolinjko, tako sam, tako nesretna! — šapne ona priznajući svoju krivicu.

I suzama oblito milo lice zarije se u suknju Darje Aleksandrovne.

Kao da su suze bile ono prijeko potrebno mazivo, bez kojega stroj uzajamnog općenja među dvjema sestrama nije mogao uspješno raditi — poslije suza sestre se raspričaše, ali ne o onome što ih je okupljalo; pa ipak, i kad su govorile o sporednim stvarcima, jedna su drugu razumjele. Kiti je shvatila da je ono što je u srdžbi rekla o muževoj nevjeri i o poniženju, do u dno srca pogodilo jednu sestru, ali da

joj je ona oprostila. Što se pak tiče Doli, ona je shvatila sve što je htjela znati; uvjerala se da su njena nagađanja bila tačna, da je jad, neizlječivi Kitin jad bio u tome što ju je Levin zaprosio i što ga je odbila, a Vronski je obmanuo, te da je ona bila spremna voljeti Levina i mrziti Vronskoga. Kiti nije o tom rekla ni riječi; govorila je samo o svom duševnom raspoloženju.

— Nemam ja nikakva jada — govorila je kad se primirila — ali možeš li ti shvatiti da mi je sve postalo gadno, odvratno, prostačko, a ponajprije ja sama. Ne možeš sebi predočiti kakve gadne misli imam o svemu.

— Ama kakve to gadne misli mogu biti u tebe? — upita Doli smješkajući se.

— Najgadnije i, najprostačkije: ne mogu ti reći. Nije to tuga, nije čama, nego nešto kudikamo gore. Kao da se sve lijepo što bijaše u meni, kao da se pritajilo, a ostalo samo ono najgadnije. Eh, kako da ti kažem? — nastavi ona videći nedoumicu u sestrinim očima. — Papa mi je malo prije počeo govoriti... meni se čini, on jedino misli da se moram udati. Mama me voda po plesovima: čini mi se da me samo stoga voda da bi me što prije udala i oslobodila me se. Znam da to nije istina, ali ne mogu odagnati tih misli. Takozvane ženike smisliti ne mogu. Čini mi se da mi uzimaju mjeru. Odlaziti svejedno kamo u plesnoj haljini za mene je nekad bilo najobičnije zadovoljstvo, sama sam u sebi uživala; sad me je stid, nelagodno mi je. Eh, šta ćeš! Liječnik... No...

Kiti se smela; htjela je dalje reći da joj je, otkako se s njom desila ova promjena, Stjepan Arkadijč postao nepodnosivo neugodan i da ga ne može smisliti a da joj se ne pojave o njemu najgadnije i najgrublje predodžbe.

— I onda, sve mi dolazi pred oči u najgrubljem, najgadnijem liku — nastavi ona. — To je moja bolest. To će proći, možda...

— A ti nemoj misliti...

— Ne mogu. Samo mi je s djecom lijepo, samo kod tebe.

— Šteta što nećeš moći dolaziti k meni.

— Naprotiv, doći ću. Ja sam imala šarlah i zamolit ću *maman*.

Kiti je učinila što je obećala i prešla k sestri i za sve vrijeme šarlaha koji je zaista izbio nje govala djecu. Obje su sestre sretno izvukle sve šestoro djece, ali se Kitino zdravlje nije popravilo, te o korizmi Ščerbackijevi otputovaše u inozemstvo.

IV

Petrogradsko više društvo u suštini je jedno: svi se međusobno poznaju, čak i zalaze jedni drugima. Ali u tom velikom društvu ima posebnih razreda. Ana Arkadjevna Karenjina imala je prijatelja i uskih veza u tri različita kruga. Jedan je krug bio službeni, oficijalni krug njena muža koji se sastojao od njegovih drugova u službi i podređenih, u društvenim prilikama povezanih i podijeljenih na najrazličitije i najslučajnije načine. Ana se sada teško mogla sjetiti onoga osjećaja gotovo pobožnog poštovanja što ga je isprva imala prema tim osobama. Sada ih je sve poznavala, kako se ljudi poznaju u kotarskom gradiću; znala je tko ima koje navike i slabosti, kome koja čizma žulja nogu; znala je njihove međusobne odnose i odnose prema glavnom središtu; znala je tko se koga i s pomoću čega drži, i tko se s kime i u čemu slaže i razilazi; ali krug državnih, muških interesa, Unatoč poticajima grofice Lidije Ivanovne, nikad je nije mogao zanimati i ona ga je izbjegavala.

Drugi je Ani blizak intimni krug — bio onaj krug putem kojega je Aleksej Aleksandrovič napravio svoju karijeru. Središtem toga intimnog kruga bila je grofica Lidija Ivanovna. Bio je to krug starih, ružnih, kreposnih i pobožnih žena, i pametnih, učenih, častoljubivih muškaraca. Jedan pametan čovjek koji je pripadao tome intimnom krugu zvao ga je »savješću petrogradskog društva«. Aleksej Aleksandrovič visoko je cijenio taj krug pa je Ana, budući da se sa svima vrlo dobro umjela saživjeti, za prvo vrijeme petrogradskog života našla sebi prijatelja i u tom krugu. Sada pak, nakon povratka iz Moskve, taj joj je intimni krug postao nepodnosiv. Sinulo joj je da se i ona i svi oni pretvaraju te joj u tom društvu postade tako dosadno i nelagodno da je što je manje mogla zalazila grofici Lidiji Ivanovni.

Treći krug, napokon, gdje je ona imala veze bio je u pravom smislu riječi aristokratski svijet — svijet plesova,

ručkova, blistavih toaleta, svijet koji se jednom rukom držao dvora da se ne spusti do polusvijeta¹ za koji su članovi toga kruga mislili da ga preziru, a međutim su im se ukusi ne samo podudarali nego bili jedni te isti. Veza s tim krugom održavala se posredovanjem kneginje Betsi Tverske, žene njezina bratića koja je imala stotinu i dvadeset tisuća godišnjeg prihoda i koja je Anu čim se pojavila u aristokratskom društvu osobito zavoljela, pazila je i uvlačila u svoj krug rugajući se krugu grofice Lidije Ivanovne.

— Kad budem stara i ružna, postat ću isto onakva — govorila je Betsi — ali vama, mladoj, ljepušnoj ženi još je rano u onu ubožnicu.

Koliko je mogla, Ana je isprva izbjegavala taj svijet kneginje Tverske, budući da je on zahtijevao veće izdatke no što su bila njena sredstva, a i u duši je više voljela prvi krug; ali nakon puta u Moskvu postade obrnuto. Izbjegavala je svoje duhovne prijatelje i odlazila u najviše aristokratsko društvo. Ondje je sretala Vronskoga i ti su susreti pobuđivali u njoj uzbudljivu radost. Osobito je često susretala Vronskoga kod Betsi, jer je ona po rođenju bila Vronska i njegova sestrična. Vronski je bio svagdje gdje je samo mogao sresti Anu, i kad je mogao, govorio joj je o svojoj ljubavi. Ana mu nije davala nikakva povoda, ali svaki put kad bi se srela s njime, u njenoj je duši usplamtjela ona ista živahnost što ju je bila zahvatila onoga dana u vagonu kad ga je prvi put ugledala. Osjećala je samo, kad se on pojavi, da joj se radost sjaji u očima i da joj se usne mreškaju u smiješak i nije mogla zatomiti izraza te radosti.

Prvo je vrijeme Ana iskreno vjerovala da je ona nezadovoljna njime zbog toga što se usuđuje da je progoni; ali ubrzo po svom povratku iz Moskve, kad stiže na jedno sijelo gdje ga je mislila zateći, a njega nije bilo, ona po tuzi što je bješe zahvatila jasno shvati da se obmanjivala, da ne samo da joj to proganjanje nije neugodno već da je ono sad smisao njena života.

---

¹ Zastario izraz, i u ruskom preveden s francuskog: *demimonde* = krug, društvo većinom lakih žena, koje oponašaju aristokratski način života.

Čuvena je pjevačica pjevala po drugi put, i sve više društvo bijaše u kazalištu. Kad je iz svoje fotelje u prvom redu opazio sestričnu, ne sačekavši odmora Vronski uđe u njenu ložu.

— A što ne dođoste na ručak? — ona će mu. — Čudim se toj vidovitosti zaljubljenih — dodadne ona s osmijekom tako da bi jedino on čuo: — *ona nije bila*. Ali svakako dođite poslije opere.

Vronski je pogleda upitno. Ona nagne glavu. On joj smiješkom zahvali i sjedne pored nje.

— A ja dobro pamtim vaša podsmjehivanja! — nastavi kneginja Betsi koja je osobito uživala u tome da prati kako se ta strastvena ljubav razvija. — Kamo se sve to djenulo! Upecani ste, mili moj.

— Ja jedino to i želim da bih bio upecan — odgovori Vronski mirno i dobrodušno se smješkajući. — Ako se tužim, onda se tužim samo na to što nisam upecan onako kako valja, ako ćemo pravo govoriti. Počinjem gubiti nadu.

— A i čemu se vi možete nadati? — reče Betsi uvrijedivši se za svoju prijateljicu — *entendons nous...*¹ — Ali u očima su joj vrcale iskricе koje su kazivale da ona veoma dobro, i baš isto onako kao i on, shvaća čemu se on mogao nadati.

— Ničemu — smijući se i pokazujući svoje guste zube, reče Vronski. — Oprostite — doda on pošto joj uzeo iz ruke dogled i preko njena obnažena ramena stao razgledati suprotni red loža. — Bojim se da postajem smiješan.

On je vrlo dobro znao da u Betsinim očima i u očima svih otmjenih ljudi nije riskirao da bude smiješan. Vrlo je dobro znao da u očima tih osoba smiješna može biti uloga nesretna ljubavnika neke djevojke i uopće slobodne žene, ali uloga čovjeka koji se dovezao udate žene i koji bi, ma što se dogodilo, žrtvovao pošto-poto sav svoj život da je navede na preljub, da ta uloga ima nešto lijepo, veličanstveno i da nikada ne može biti smiješna, te on, smijući se gordim i vedrim smiješkom što mu je poigravao ispod brkova, spusti dogled i pogleda sestričnu.

— A zašto niste došli na ručak? — reče ona gledajući ga s uživanjem.

---

¹ Franc: shvatimo jedno drugo...

— To vam moram ispričati. Bio sam zauzet, i da znate čime? Kladim se s vama u stotinu, u tisuću... nećete pogoditi. Mirio sam muža s čovjekom koji mu je uvrijedio ženu. Da, zaista!

— Pa, pomiriste li ih?

— Umalo da nisam.

— Morate mi to ispričati — ona će ustajuci. — Dođite za vrijeme odmora.

— Ne mogu, odlazim u francusko kazalište.

— Zbog Nilsonove? — upita Betsi užasnuta, premda ni u kom slučaju ne bi razlikovala Nilsonovu od bilo koje koristkinje.

— Šta mogu? Imam ondje sastanak, opet zbog toga mirenja.

— Blaženi mirotvorci, oni će se spasti — reče Betsi sjećajući se nečega sličnog što je od nekoga čula. — E pa onda sjednite, pričajte, šta je to?

I ona opet sjedne.

V

— To je pomalo neskrumno, ali je tako zgodno da mi se strašno priča — reče Vronski gledajući je nasmijanim očima.

— Neću spominjati prezime.

— Ali ja ću pogađati, to bolje.

— Slušajte dakle: voze se dva vesela momka...

— Naravno, oficiri vašega puka?

— Ne velim oficiri, naprosto dva mlada čovjeka koja su doručkovala.

— Prevedite: koja su se napila ...

— Možda. Voze se drugu na ručak u najvedrijem raspoloženju. I spaze da ih ljepušna žena sustiže u najmljenjoj kočiji, ogleda se i, njima se barem tako čini, maše im glavom i smije se. Naravno, oni za njom. Jure strelimice. Na njihovo veliko čudo ljepotanka se zaustavlja na prilazu iste kuće u koju oni idu. Ljepotica uštrcava na gornji kat. Oni vide samo rumene usne ispod kratka vela i divne nožice.

— Vi to tako osjećajno pripovijedate da mi se čini da ste vi sami jedan od te dvojice.

— A šta ste mi ono malo prije govorili? Nego, mladići uđu k drugu, on priređuje oproštajni ručak. Tu oni, istina, ispijaju možda malo i više nego što treba, kao i uvijek na oproštajnim ručkovima. A za ručkom se raspitaju tko stanuje gore u toj kući. Nitko ne zna, a i njihovo pitanje: stanuju li gore *mamzelji*¹, odgovara jedino domaćinov lakaj da ih ovdje ima vrlo mnogo. Poslije ručka mladići odlaze domaćinu u kabinet i pišu pismo nepoznatoj. Napisaše žarko ljubavno pismo, očitovanje, i sami odnose pismo gore da razjasne ono što se u pismu ne bi pokazalo posve razumljivim.

— Zašto vi meni pripovijedate takve gadarije? Je li?

— Zvone. Izlazi djevojka, oni predaju pismo i uvjeravaju djevojku da su obojica tako zaljubljeni da će ovoga časa tu pred vratima umrijeti. Djevojka u nedoumici pregovara s njima. Odjednom se pojavljuje gospodin sa zaliscima kao kobasica, crven kao rak, govori da u kući ne stanuje nitko osim njegove žene te najuruje obojicu.

— A odakle vi znate da su mu zalisci, kako velite, kao kobasica?

— Ama slušajte. Danas sam išao da ih mirim.

— No, i šta onda?

— To i jest ono najzanimljivije. Pokazalo se da je to sretan par titularnog savjetnika² i titularne savjetnikovice. Titularni savjetnik podnosi tužbu, a ja ih mirim, i to kako!... Uvjeravam vas, Tallevrand³ nije ništa kad se uspoređi sa mnom.

— U čemu je tu teškoća?

— Samo vi slušajte... Ispričali smo se kako se pristoji: »Mi smo očajni, molimo oprostjenje zbog nesretnoga nespo- razuma«. Titularni savjetnik s kobasicama stane se topiti od miline, ali želi i da kaže što osjeća, i čim počne govoriti o tome, odmah se počinje žestiti i vrijeđati, te ja opet moram upotrijebiti svoju diplomatsku darovitost. »Ja prihvaćam da je njihov postupak ružan, ali vas molim da uzmete u obzir nesporazum, mladost; ta mladići tek što su bili doručkovali. Vi to shvaćate. Oni se od sveg srca kaju, mole da im se

---

¹ Ruski izgovoreno francusko *Mademoiselles* = gospođice.

² U carskoj Rusiji zvanje nižeg činovnika.

³ Čuveni francuski diplomat (1754—1838), vrlo vješt i pametan, ali moralna ništarija: služio je i republici i monarhiji, i revoluciji i reakciji.

oprosti krivica.« Titularni se savjetnik opet smekšava: »Ja prihvaćam, grofe, i spreman sam oprostiti, ali shvaćate da se moja žena, moja žena, poštena ženska, izlaže progonima, prostaklucima i drskostima nekakvih balavaca, gad...« A vi shvaćate, balavac je taj tu, i ja treba da ih pomirim. Opet ja upotrebljavam diplomaciju, i opet se, čim treba cijelu stvar dokončati, moj titularni savjetnik žesti, crveni, kobasice se nadižu, a ja opet raspredam diplomatske finese.

— Ah, ovo vam treba ispričovijedati! — Betsi se smijući obrati dami što je ulazila u ložu. — Tako me je nasmijao.

— E pa, bonne chance¹ — primetne ona pružajući Vronskome prst kojim nije držala lepezu i pokretom ramena spuštajući gornji dio haljine, budući da joj se bio nadigao, da bi, kako i spada, bila posve naga kad stupi naprijed, pred ogradu na plinsko svjetlo i svima na oči.

Vronski se odveze u francusko kazalište gdje se zaista imao sastati s komandantom puka jer ovaj nije propuštao nijedne predstave u francuskom kazalištu, te da porazgovori s njime o svom mirotvorstvu što ga je zaokupljalo i zabavljalo već treći dan. U ovo je bio upleten Petricki, koga je on volio, i drugi jedan koji je nedavno došao, sjajan momak, izvrstan drug, mladi knez Kedrov. A, što je glavno, tu se radilo o probicima puka.

Obojica su bili u eskadronu Vronskoga. Komandantu je puka došao činovnik, titularni savjetnik Venden, s tužbom protiv njegovih oficira koji su mu uvrijedili ženu. Mlada njegova žena, kako je Venden kazivao — bio je oženjen pola godine — bijaše u crkvi s majčicom i, pošto je osjetila slabost koja je došla zbog toga što je u drugom stanju, više nije mogla stajati te se povezla kući prvom brzom kočijom što je naišla. Tad za njom jurnuše oficiri, ona se prestraši i, pošto joj još više pozli, ustrčala uza stepenice u kuću. Sam je Venden, kad se vratio iz ureda, začuo zvono i nekakve glasove, izišao i, spazivši pijane oficire s pismom, izbacio ih je napolje. Molio je da budu strogo kažnjeni.

— Ama, recite što hoćete — reče komandant puka Vronskome kad ga je pozvao k sebi — Petricki postaje nemoguć. Ne prođe sedmica dana bez skandala. Taj činovnik neće to ostaviti tako, on će dalje goniti.

---

¹ Francuski: dobra vam sreća.

Vronski je vidio svu nezgodu oko toga i da tu dvoboja biti ne može, ali da treba sve učiniti da se taj titularni savjetnik odobrovolji i slučaj zataška. Komandant je puka. pozvao Vronskoga upravo stoga što ga je poznavao kao plemenita i umna čovjeka i, prije svega, kao čovjeka kojemu je stalo do pukovske časti. Porazgovorili su se i odlučili da Petricki i Kedrov treba da s Vronskim odu ispričati se tome titularnom savjetniku. I komandant puka i Vronski shvaćahu da ime Vronskoga i oznake carskoga ađutanta moraju mnogo pripomoći da se titularni savjetnik udobrovolji. I doista, ova se dva sredstva pokazala donekle djelotvorna; ali ishod pomirenja ostade sumnjiv, kao što je Vronski i kazivao.

Kad je stigao u francusko kazalište, Vronski se s komandantom puka povukao u foaje te mu ispričao svoj uspjeh ili neuspjeh. Pošto je o svemu promislio, komandant puka odluči da se to sve zataška, ali onda da se zabavi, stane raspitivati Vronskoga o potankostima njegova sastanka i dugo se nije mogao suzdržati od smijeha slušajući pričanje Vronskoga o tome kako se primireni titularni savjetnik odjednom opet ražestio kad se prisjetio pojedinosti svega toga, i kako je Vronski, kolebajući pri posljednjem nagovještaju pomirenja, uzmakao gurajući ispred sebe Petrickoga.

— Gadan skandal, ali vrlo, vrlo smiješan. Pa ne može se Kedrov tući s tim gospodinom! Tako se strašno žestio?

— preupita on smijući se. — A kakva je tek Kler¹ danas? Čudo jedno! — reče za novu francusku glumicu. — Koliko je god gledao, svaki ti se dan čini nova. Jedini Francuzi to mogu.

Kneginja se Betsi, ne dočekavši kraj posljednjeg čina, odvezla iz kazališta. Tek što je stigla ući u svoju sobu za toaletu, naprašiti svoje dugo blijedo lice puderom, utrti ga, dotjerati se i narediti da se čaj servira u velikom salonu, a već stadoše jedna za drugom prilaziti kočije k njenoj golemoj kući u Velikoj morskoj ulici. Gosti su stizali na široko ulazno stepenište, a gojazni je vratar, koji je inače jutrom kao na pouku prolaznicima čitao novine iza staklenih vrata,

---

¹ Francusko žensko ime Claire.

nečujno otvarao ta golema vrata propuštajući pored sebe pristigle goste.

Gotovo u isti čas udoše: domaćica osvježene frizure i osvježena lica na jedna vrata i gosti na druga u veliki salon tamnih zidova, s mekim pahuljastim sagovima i jarko osvijetljenim stolom što se, pod plamenom svijeća, blistao od bjeline stolnjaka, srebra samovara i prozirnog porculanskog pribora za čaj.

Domaćica sjedne uza samovar i skine rukavice. Premještajući stolce uz pomoć nečujnih lakaja, društvo se porazmjesti podijelivši se u dvije skupine — oko samovara s domaćicom i na suprotnom kraju salona — oko lijepe žene nekog poslanika u crnom baršunu i crnih jakih obrva. U oba središta, kao i uvijek u prvim trenucima, razgovor se kolebao, prekidan susretima, pozdravima, nuđenjem čaja, kao da traži na čemu bi se zaustavio.

— Ona je neobično dobra kao glumica; vidi se da je proučila Kaulbacha — govoraše diplomat u skupini poslanikove žene — primijetili ste kako je pala...

— Ah, molim vas, ne govorimo o Nilsonovoj! O njoj se ništa novo ne može reći — reče debela, crvena, bez obrva i bez šinjona, plava dama u staroj svilenj haljini. Bila je to kneginja Mjagkaja, poznata po svojoj jednostavnosti, neotesanu vladanju i nazvana *enfant terrible*.¹ Kneginja je Mjagkaja sjedila po srijedi između obje skupine i osluškujući učestvovala čas u jednoj, čas u drugoj. — Danas su mi trojica rekli tu istu frazu o Kaulbachu kao da su se dogovorili. I fraza im se, ne znam zašto, tako svidjela.

Ovom je napomenom razgovor bio prekinut te je valjalo izmišljati opet novu temu.

— Ispričajte nam što god zabavno, ali ne zlobno — reče poslanikova žena, velik majstor u otmjenom razgovoru koji se engleski zove *small-talk*², obraćajući se diplomatu mada ni on nije znao o čemu da sad započne.

— Kažu da je to vrlo teško, da je smiješno samo ono što je zlobno — počeo on smiješeći se. — Ali ću pokušati. Dajte mi temu. Sve je u temi. Kad je tema zadana, onda je već lako po njoj vesti. Ja često pomislim da bi znameniti

---

¹ Nestaško, vragolan, obješenjak.

² Lak, beznačajan razgovor.

govornici prošloga stoljeća bili sada na mucu da govore umno. Sve što je umno tako je dojadilo...

— Odavna je to već rečeno — smijući se prekine ga u riječi poslanikovica.

Razgovor je lijepo počeo, ali baš zato što je bio već suviše lijep, opet zape. Valjalo se uteći prokušanom sredstvu koje nikad ne zataji — ogovaranju.

— Ne nalazite li da na Tuškjeviću ima nešto od Louisa XV?

— reče pokazujući očima na lijepa plavoga mladića što je stajao do stola.

— O, jest! On je u istom stilu kao i salon, stoga i zalazi ovamo tako često.

Ovaj se razgovor održao budući da se nagovješćavalo upravo o onom o čemu u ovome salonu nije smjelo biti riječi, to jest o odnosima između Tuškjevića i domaćice.

Pored samovara i domaćice, međutim, pošto se isto tako neko vrijeme kolebao između triju neizbježnih tema: posljednje društvene novosti, kazališta i osuđivanja bližnjega, razgovor se isto tako ustavio dospjevši na posljednu temu, to jest na ogovaranje.

— Jeste li čuli, i Maljtišćeva — ne kći, već mati — šije sebi kostim diable rose.¹

— Nije moguće! Hajte molim vas, pa to je dražesno!

— Čudim se, kako uza svu svoju pamet — ta ona nije glupa

— ne vidi kako je smiješna.

Svatko je imao nešto kazati u osudu i porugu nesretne Maljtišćeve, te se razgovor veselo razbukta poput krijesa kad se razgori.

Kad muž kneginje Betsi, dobrodušni debeljko, strastveni skupljač gravura, saznade da žena ima goste, svrati prije kluba u salon. Nečujno, po mekanom sagu, pride on kneginji Mjagkoj.

— Kako vam se svidjela Nilsonova? — reče.

— Ah, zar se smije tako šuljati? Kako ste me prestrašili

— odgovori ona. — Ne govorite, molim vas, sa mnom o operi, vi se nimalo ne razumijete u glazbu. Radije ću se ja spustiti na vašu razinu i s vama razgovarati o vašim majolikama i gravurama. No, kakvo ste to blago nedavno kupili na sajmištu starudija?

---

¹ Ružičastog đavola.

— Hoćete li, pokazat ću vam? Ali vi o tome nemate pojma.

— Pokažite. Naučila sam ja to u onih, kako se zovu... bankara... oni imaju divne gravure. Pokazivali su nam.

— Kako, vi ste bili kod Šjucburgovih? — upita domaćica iza samovara.

— Jesam, *ma chere*¹ Pozvali su mene i muža na ručak i kazivali mi da je umak na tom ručku stajao tisuću rubalja

— govoreći glasno kneginja Mjagkaja osjećajući da je svi slušaju — i vrlo gadan umak, nešto zeleno. Trebalo je njih pozvati, te ja napravih umak od osamdeset i pet kopejaka, i svi bjehu veoma zadovoljni. Ne mogu ja praviti umake od tisuću rubalja.

— Originalno je! — reče domaćica.

— Divno! — reče netko drugi.

Efekt što su ga proizvele riječi kneginje Mjagkaje uvijek je bio isti, a tajna efekta što ga je ona proizvodila sastojala se u tome što je ona govorila, iako ne baš uvijek u pravi čas, kao sada, ali je govorila jednostavne stvari koje su imale smisla. U društvu u kom je ona živjela takve su riječi djelovale poput najduhovitijih šala. Kneginja Mjagkaja nije mogla dokučiti zbog čega je to tako djelovalo, ali je znala da to tako djeluje i koristila se time.

Budući da su za govora kneginje Mjagkaje svi nju slušali te razgovor oko poslanikovice zamrije, domaćica htjede združiti cijelo društvo te se obrati poslanikovoj ženi.

— Vi zaista ne biste čaja? Biste li prešli k nama?

— Ne, nama je ovdje vrlo lijepo — odgovori poslanikovica smiješeći se pa nastavi započeti razgovor.

Razgovor bijaše vrlo ugodan. Osuđivali su Karenjine, ženu i muža.

— Ana se veoma izmijenila poslije svoga puta u Moskvu. Ima nešto čudno u njoj — govoraše njena prijateljica.

— Bitna promjena je u tome što je ona sa sobom dovela sjenu Alekseja Vronskoga — reče poslanikovica.

— Pa šta onda? U Grimma ima basna: čovjek bez sjene

— to je čovjek lišen sjene. I to mu je kazna za nešto. Nikada nisam mogao shvatiti u čemu je kazna. Ali ženi mora biti neugodno bez sjene.

---

¹ Francuski: draga moja.

— Jeste, ali žene sa sjenom obično loše svršavaju — reče Anina prijateljica.

— Jezik pregrizli dabogda — najednom će kneginja Mjagkaja kad začu te riječi. — Karenjina je divna žena. Muža joj ne volim, ali nju jako volim.

— A zbog čega ne volite muža? On je tako izvrstan čovjek

— reče poslanikovica. — Muž mi veli da je takvih državnika malo u Evropi.

— I meni moj isto to kaže, ali ja ne vjerujem — reče kneginja Mjagkaja. — Kad naši muževi ne bi govorili, mi bismo vidjele ono što jest, a Aleksej Aleksandrovič je za mene jednostavno glup. Ja to šaptom velim... Je li kako sve postaje jasno? Prije, kad su mi naređivali da ga držim za pametna, sve sam se pitala i držala da sam veoma glupa kad ne vidim njegove pameti; a čim rekoh: *on je glup*, ali šaptom — sve postaje tako jasno, je li?

— Kako ste danas zlobni!

— Nikako. Drugoga rješenja nemam. Nitko je od nas dvoje glup. No, a vi znate, za sebe se to nikad ne smije reći.

— Nitko nije zadovoljan svojim imutkom, a svatko je zadovoljan svojom pameću — reče diplomat jedan francuski stih.

— To, to, upravo to — hitro se njemu obrati kneginja Mjagkaja.

— Ali se radi o tome da vam Anu neću prepustiti. Ona je tako sjajna, draga. Pa šta ona može kad su svi zaljubljeni u nju i poput sjene hode za njom?

— Pa ja ne mislim osuđivati — pravdala se Anina prijateljica.

— Ako za nama nitko ne hodi poput sjene, onda to ne kazuje da mi imamo prava osuđivati.

Pa pošto valjano odbrusi Aninoj prijateljici, kneginja Mjagkaja ustade te s poslanikovom ženom priđe stolu za kojim se vodio općenit razgovor o pruskome kralju.

— Koga ste onda ogovarali? — upita Betsi.

— Karenjine. Kneginja je sastavljala karakteristiku Alekseja Aleksandroviča — odgovori poslanikovica sjedajući za stol smiješeći se.

— Šteta što nismo čuli — reče domaćica pogledajući na vrata.

— A, evo napokon i vas! — obratila se ona smiješeći se Vronskome dok je ulazio.

Vronski nije bio samo poznat sa svima, nego je svakoga dana viđao sve koje je tu sreo, pa je stoga ušao onako mirna držanja kako se ulazi u sobu ljudima od kojih se čovjek netom rastao.

— Odakle ja dolazim? — odgovori na pitanje poslanikove žene. — Pa šta ću, valja priznati. Iz operete. Reklo bi se, po stoti put, a uvijek s novim zadovoljstvom. Divota! Znam da je to sramota; ali ja u operi spavam, dok u opereti presjedim do posljednjeg trena, i veselo je. Danas...

Spomenuo je francusku glumicu i htjede nešto ispričati o njoj; ali ga poslanikova žena prekine izrazom obješenjačke preneraženosti.

— Molim vas, ne pričajte o onom užasu.

— E pa neću, to prije što svi znaju te užase.

— I svi bi tamo odlazili kad bi to bilo onako u modi kao što je opera — prihvati kneginja Mjagkaja.

VII

Na ulaznim se vratima začuju koraci, i kneginja Betsi, znajući da je to Karenjina, pogleda Vronskoga. On je motrio vrata, a lice mu imalo čudan nov izraz. Radosno je, uporno ali i bojažljivo motrio došljakinju i polako se pridizao. U salon je ulazila Ana. Držeći se, kao i uvijek, vrlo vrlo uspravno, ona svojim hitrim, čvrstim i lakim korakom što ju je razlikovao od hoda drugih otmjenih žena, i ne mijenjajući smjera pogleda, načini tih nekoliko koraka koji su je dijelili od domaćice, stisne joj ruku, osmijehne se i s tim se osmijekom obazre na Vronskoga. Vronski se duboko nakloni te joj primakne stolac.

Ana odgovori tek naklonom glave, pocrvenje i namršti se. Ali se odmah, kimajući glavom znancima i stiščući ruke koje su joj pružali, obrati domaćici.

— Bila sam u grofice Lidije i htjela ranije doći, ali sam zasjele. U nje je sir John. Veoma zanimljiv čovjek.

— Ah, to je onaj misionar?

— Jeste, veoma je zanimljivo pričao o indijskom životu. Prekinut dolaskom, razgovor se opet razbuktao poput rasplamtjele svjetiljke.

— Sir John! Da, sir John. Vidjela sam ga. Lijepo govori. Vlasjeva se ludo zaljubila u njega.

— A je li istina da se mlađa Vlasjeva udaje za Tohova?

— Jest, kažu da je to gotovo.

— Čudim se roditeljima. Kažu da je to brak iz žarke ljubavi.

— Iz ljubavi? Kakve su to u vas pretpotopne misli! Tko danas govori o žarkoj ljubavi? — reče poslanikovicica.

— Šta ćete? Ta se glupa stara moda još nikako ne zatire

— reče Vronski.

— To gore po one koji se drže te mode. Ja znam za sretne brakove samo iz računa.

— Da, ali kako se često zbog toga sreća razumskih brakova iz računa raspršuje poput prašine upravo stoga što se pojavi upravo ona žarka ljubav koju nisu priznavali — reče Vronski.

— Ali brakovima iz računa mi zovemo one kad se oboje već dosta naludovalo. To je poput skerleta, kroza to treba proći.

— Onda treba naučiti umjetno cijepiti ljubav, kao kozice.

— U mladosti sam bila zaljubljena u crkvenjaka

— reče kneginja Mjagkaja. — Ne znam je li mi to pomoglo.

— Ne, bez šale, ja mislim da se ljubav upozna, treba se prevariti i onda popraviti — reče kneginja Betsi.

— Čak i poslije sklapanja braka? — šaljivo će poslanikovicica.

— Nikad se nije kasno pokajati — diplomat reče englesku poslovicu.

— Upravo to — prihvati Betsi — treba se prevariti i popraviti.

Šta vi o tome mislite? — obrati se ona Ani koja je s jedva primjetnim odlučnim smiješkom na usnama šutke slušala ovaj razgovor.

— Mislim — Ana će poigravajući se skinutom rukavicom — ja mislim... ako je toliko pameti koliko i glava, onda je i toliko vrsta ljubavi koliko i srdaca.

Vronski je motrio Anu i sa zamiranjem u srcu čekao šta će ona reći. Uzdahnuo je kao poslije opasnosti kad je izgovorila ove riječi.

Odjednom se Ana obrati njemu:

— A ja sam iz Moskve dobila pismo. Pišu mi da je Kiti Ščerbacka vrlo bolesna.

— Ma nemojte? — namrštivši se reče Vronski. Ana ga oštro pogleda.

— Vas to ne zanima?

— Naprotiv, i te kako. Što vam zapravo pišu, ako se može znati? — upita on.

Ana ustane i priđe Betsi.

— Dajte mi šalicu čaja — reče ustavljajući se pred njenim stolcem.

Dok joj je kneginja Betsi nalijevala čaj, Vronski priđe Ani.

— Pa šta vam pišu? — opet će on.

— Često mislim da muškarcu ne razumiju šta je neplemenito, a svagda govore o tome — reče Ana ne odgovarajući njemu.

— Odavna sam vam htjela reći — nastavi ona pa, prešavši nekoliko koraka, sjedne u kut za stol s albumima.

— Ne razumijem posve značenja vaših riječi — reče on pružajući joj šalicu.

Ona pogleda na divan pored sebe, i on odmah sjede.

— Da, htjela sam vam reći — reče ona ne gledajući u njega.

— Ružno ste se ponijeli, ružno, jako ružno.

— Samo što ja ne znam u čemu sam se ružno ponio? Ali tko je kriv da sam se tako ponio?

— Zašto vi to meni govorite? — reče ona oštro pogledajući u njega.

— Znate vi zašto — odgovori on smjelo i radosno, uhvativši njen pogled i ne obarajući očiju.

On se nije smeo, nego ona.

— To jedino dokazuje da vi nemate srca — reče ona. Ali joj pogled govoraše da ona zna da on ima srce te da ga se upravo stoga i boji.

— Ono o čemu ste malo prije govorili bila je pogreška, a ne ljubav.

— Sjećate se da sam vam zabranila da izgovarate tu riječ, tu gadnu riječ — uzdrhtavši reče Ana; ali odmah osjeti da je baš tom riječju *zabranila* pokazala da za se svojata neka prava na njega i tim ga riječima potiče da govori o ljubavi. — Ja sam vam to davno htjela reći — nastavi ona odlučno mu gledajući u oči i sva goreći od rumenila što joj je peklo obraze — te sam danas namjerno došla znajući da

ću vas sresti. Došla sam vam reći da tomu mora biti kraj. Ja nikad ni pred kime nisam crvenjela, a vi me silite da se ćutim krivom ni sama ne znam zbog čega.

Motrio ju je i bio zapanjen novom duhovnom ljepotom njena lica.

— Šta vi hoćete od mene? — reče on jednostavno i ozbiljno.

— Hoću da otputujete u Moskvu i zamolite Kiti za oprostjenje — reče ona.

— Vi toga nećete — reče on.

Vidio je da ona govori ono što se sili reći, a ne ono što hoće.

— Ako li me volite, kako kažete — prošapće ona — onda učinite sve da budem mirna.

Njegovo lice zasja.

— Zar vi ne znate da ste vi meni sav život; ali ja ne znam za mir niti vam ga mogu dati. Sebe svega, ljubav... da. Ja ne mogu misliti o vama i o sebi odvojeno. Vi i ja za mene je jedno. I ne vidim unapredak da bismo mogli biti mirni ni ja, ni vi. Vidim da možemo biti očajni, nesretni... ili vidim da možemo biti sretni, još kako sretni!... Zar to nije moguće? — doda on samo usnama; ali je ona čula.

Sve je snage svoga uma napregнула da bi rekla ono što treba; ali mjesto toga ona na njemu ustavi svoj zaljubljeni pogled i ne odgovori ništa.

»Eto ti na! — mislio je ushićen. — Kad sam već oćajavao i kad se ćinilo da neće biti kraja — eto ti na! Ona me voli. Ona to priznaje.«

— Dakle učinite to meni za volju, nikad mi ne govorite o tome, pa ćemo biti dobri prijatelji — reče ona rijećima; ali pogled joj govoraše posve drugo.

— Mi prijatelji nećemo biti, vi to sami znate. A hoćemo li biti najsjretniji ili najnesretniji ljudi — to zavisi od vas.

Ona htjede nešto reći, ali je on prekine.

— Ta ja molim samo jedno, molim vas pustite me da se nadam, da se mućim, kao sada; ali ako se ni to ne može, naredite mi da nestanem, i ja ću nestati. Nećete me vidjeti ako vam je moja nazoćnost teška.

— Ja vas ne ćelim nikamo otjerati.

— Samo ništa nemojte mijenjati. Pustite sve kako jest — reče on drhtavim glasom. — Evo vam muža.

Zaista, tog je trenutka svojim mirnim, nespretnim hodom u salon ulazio Aleksej Aleksandrovič.

Bacivši pogled na ženu i Vronskoga, priđe domaćici, sjedne uza šalicu čaja i stane govoriti svojim polaganim, svagda razgovjetnim glasom, u svom običnom šaljivom tonu kao da se kome ruga.

— Vaš je Rambouillet¹ u punom broju — reče ogledajući cijelo društvo — gracije i muze.

Ali kneginja Betsi nije mogla trpjeti taj njegov ton, sneering², kako ona to nazivaše, pa ga kao pametna domaćica odmah navede na ozbiljan razgovor o općoj vojnoj obvezi. Aleksej se Aleksandrovič odmah zagrija razgovorom te stade sad već ozbiljno braniti novu odredbu pred kneginjom Betsi koju je ona napadala.

Vronski i Ana ostaše sjediti za malim stolom.

— To postaje neprilično — šapnu jedna dama pokazujući očima na Vronskoga, Karenjinu i njena muža.

— Šta sam vam ja govorila? — odgovori Anina prijateljica.

Ali nisu samo te dame, gotovo sve što su bile u salonu, čak i kneginja Mjagkaja pa i sama Betsi, po nekoliko puta pogledahu na ono dvoje što su se bili udaljili od općeg kruga baš kao da im je bilo krivo što su to učinili. Jedino Aleksej Aleksandrovič ni jedanput ne pogleda na tu stranu i nije se prestao zanimati za načeti razgovor.

Primijetivši da se svih to nelagodno doima, kneginja Betsi podmetne na svoje mjesto drugu osobu da sluša Alekseja Aleksandroviča te priđe k Ani.

— Uvijek se divim jasnoći i tačnosti izraza vašeg muža — reče ona. — Najtranscendentniji pojmovi postaju mi pristupačni kad on govori.

— O da! — reče Ana sjajeći sretnim smiješkom i ne shvaćajući nijedne riječi od onoga što joj je Betsi govorila. Prešla je za veliki stol i umiješala se u opći razgovor.

Pošto je prosjedio pola sata, Aleksej Aleksandrovič priđe k ženi i predloži joj da zajedno pođu kući; ali ona, ne gledajući

---

¹ Prezime francuske markize (1588—1665) i ime odabrana intelektualnog društva što se u nje okupljalo te imalo jak utjecaj na jezik i književnost svoga doba.

² Engleski: ismjeivački.

ga, odgovori da će ostati na večeri. Aleksej Aleksandrovič se nakloni te iziđe.

***

Stari gojazni Tatarin, Karenjinin kočijaš u sjaj kastu kožnatu kaputu, s mukom je susprezao prozebloga lijevog sivca koji se propinjao pred glavnim ulazom. Lakaj je stajao otvorivši vratašca. Vrtarar je stajao držeći vanjska vrata. Ana Arkadjevna je malenom hitrom rukom oslobađala čipke na rukavu od kopče na bundi i, nagnuvši glavu, ushićeno slušala ono što joj govoraše Vronski dok ju je pratio.

— Vi ništa ne rekoste; recimo, ja ništa i ne tražim — govorio je — ali vi znate da meni prijateljstvo nije potrebno, za mene bi značila sreću u životu, ona riječ koju vi nikako ne volite... a to je, ljubav...

— Ljubav... — ponovi ona polako kao za sebe i najednom, u onaj isti čas kad je oslobodila čipku, dodadne: — Tu riječ ja ne volim zbog toga što ona za me odveć mnogo znači, kudikamo više negoli vi možete shvatiti — i ona mu pogleda u lice. — Do viđenja!

Pružila mu je ruku i hitrim, gipkim korakom prošla mimo vratara te nestala u kočiju.

Njen pogled, dodir ruke prožegoše ga. Poljubio je svoj dlan na onome mjestu gdje ga je ona dotakla i poveze se kući sretan što je spoznao da se večeras približio svome cilju više nego u dva posljednja mjeseca.

VIII

Aleksej Aleksandrovič nije našao ništa osobita i neprilična u tome što mu je žena sjedila s Vronskim za posebnim stolom i o nečemu živahno razgovarala; ali je zapazio da se ostalima u salonu to učinilo kao nešto posebno i neprilično, pa se stoga neprilično učinilo i njemu. Odluči da to ženi valja reći.

Kad se vratio kući, Aleksej je Aleksandrovič otišao u svoj kabinet, kako je to obično činio, i sjeo u naslonjač rasklopivši knjigu o papizmu na onome mjestu gdje je bilo označeno nožem za rezanje, te čitao do jedan sat, kao što je

obično činio; samo je kadikad protrljao svoje visoko čelo i stresao glavom kao da nešto odgoni od sebe. U običajeno je vrijeme ustao i spremi se za spavanje. Ane Arkadjevne još nije bilo. S knjigom pod pazuhom došao je gore; ali večeras su mu, mjesto običnih misli i razmatranja o službenim poslovima, misli bile zaokupljene ženom i onim događajem što je bio po nju neugodan. Suprotno svojoj navici on ne leže u postelju nego, sastavivši ruke na leđima, stade hodati gore dolje po sobama. Nije mogao leći čuteći da mu je ponajprije prijeko potrebno razmotriti novoiskrslu okolnost.

Kad je Aleksej Aleksandrovič nakon premještanja odlučio da mora porazgovoriti sa ženom, činilo mu se to veoma lako i jednostavno; ali sada, kad je uzeo razmatrati tu novoiskrslu okolnost, učinilo mu se to veoma zamršeno i tegotno.

Aleksej Aleksandrovič nije bio ljubomoran. Bio je uvjeren da ljubomora vrijeđa ženu, a u ženu se mora imati povjerenja. Zašto se mora imati povjerenja, to jest biti čvrsto uvjeren da će ga njegova mlada žena uvijek voljeti, nije se on pitao; ali on nije osjećao nepovjerenja, zato je imao povjerenja i sebi govorio da ga treba imati. Sada pak, premda njegovo uvjerenje da je ljubomora sramotno čuvstvo i da se mora imati povjerenja, nije bilo oboreno, on je ćutio da licem u lice stoji pred nečim nelogičnim i besmislenim, te nije znao šta treba činiti. Aleksej Aleksandrovič stajao je licem u lice pred životom, pred činjenicom da bi se njegova žena mogla zaljubiti u nekoga drugoga, i to mu se baš učinilo vrlo besmislenim i neshvatljivim, jer to bješe sam život. Sav je svoj život Aleksej Aleksandrovič proveo i radio u službama koje su imale posla s odrazima života. A svaki put kad se sukobljavao sa samim životom, on mu se uklanjao. Sada ga je obuzelo čuvstvo nalik na ono kakvo bi obuzelo čovjeka koji je mirno mostom prešao iznad provalije i odjednom opazio da je taj most porušen i da je tamo bezdan. Taj bezdan bijaše sam život, most — onaj umjetni život što ga je proživio Aleksej Aleksandrovič. Prvi su ga put snašla pitanja o tome bi li se njegova žena mogla u nekoga zaljubiti, i on se toga prestravi.

Ne svlačeći se on je hodao svojim odmjerenim korakom gore-dolje škripavim parketom blagovaonice, koja je bila osvijetljena jednom svjetiljkom, sagom tamna salona u kom se svjetlo odražavalo jedino na njegovu velikome, nedavno

dovršenom portretu što je visio nad divanom, pa kroz njen kabinet, gdje su gorjele dvije svijeće osvjetljajući portrete njenih rođaka i prijateljica i lijepe, njemu odavna dobro poznate sitnice na njezinu pisaćem stolu. Kroz njezinu sobu dohodio je do vrata spavaonice te se opet vraćao.

Za svake svoje šetnje, i većinom na parketu svijetle blagovaonice, on se ustavljao i sebi govorio: »Da, to svakako treba riješiti i dokrajčiti, izreći svoje mišljenje o tome i svoju odluku.« I vraćao se natrag. »Ali šta to izreći? Kakvu odluku?« govorio je sebi u blagovaonici i nije nalazio odgovora. »Pa napokon — pitao se on prije no što će ući u kabinet — a šta se dogodilo? Ništa. Dugo je s njime razgovarala. Pa šta onda? S kim sve u društvu žena ne može razgovarati? I onda, biti ljubomoran — znači ponizivati i sebe i nju,« govorio je u sebi ulazeći u kabinet; ali taj sud, koji je prije toliko vrijedio za nj, sada ništa nije vrijedio ni značio. I opet se od vrata spavaonice vraćao prema salonu; ali čim bi ušao natrag u taman salon, nekakav mu glas govorio da to nije tako te, kad su drugi to opazili, znači da onda tu nešto jest posrijedi. Pa je opet sebi govorio u blagovaonici: »Da, to svakako treba riješiti i dokrajčiti te izreći svoje mišljenje...« I opet se u salonu pred zaokretom pitao: kako to riješiti? Pa se onda pitao šta se dogodilo? I odgovarao je: ništa, te se prisjećao onoga da je ljubomora čuvstvo koje ponizuje ženu, ali se u salonu opet uvjeravao da se nešto dogodilo. Misli su mu, kao i tijelo, zatvarale potpun krug ne nalazeći ništa novo. On je to primijetio, protro čelo i sjeo u njezinu kabinetu.

Tu mu se, dok je gledao njen stol s okrenutim upijačem od malahita i započeto pismo, misli ujedanput promijenije. Poče misliti o njoj, o tome šta ona misli i osjeća. Prvi put u životu on sebi živo predoči njen osobni život, njene misli, njene želje, pa mu se misao da ona može i mora da ima svoj posebni život učinila toliko strašna da se požurio odagnati je. To je bio onaj bezdan u koji mu je strašno bilo zaviriti. Mišlju se i osjećanjem prenositi u drugo biće bijaše duševni napor tuđ Aleksandru Aleksandroviču. Taj je duševni napor smatrao za štetno i opasno fantaziranje.

»A najstrašnije je to — mislio je — što upravo sada kad se moj rad primiče kraju (mislio je na projekt što ga je sada ostvarivao), kad mi je potreban potpuni mir i sve

duševne snage, sad na me obara taj besmisleni nemir. Ali šta sad da tu radim? Nisam od onih ljudi koji podnose uzbuđenja i nemir i nemaju snage da im pogledaju u oči.

— Moram promisliti, odlučiti i odbaciti — progovori on naglas.

»Pitanje njenih osjećanja, o tome šta se događalo i šta se može dogoditi u njenoj duši, to se mene ne tiče, to se tiče njene savjesti i pripada religiji«, reče on sebi osjećajući olakšanje pri spoznaji da se našao onaj zakonski paragraf pod koji ide iskrsla okolnost.

»Prema tome — reče sebi Aleksej Aleksandrovič — pitanja njenih osjećanja i tako dalje — jesu pitanja njene savjesti, a ona se mene ne može ticati. Moja pak dužnost jasno je određena. Kao glava porodice, ja sam osoba koja je dužan da nju vodi i zato sam djelomično odgovorna osoba; moram upozoriti na opasnost koju vidim, spriječiti, dapače svoje pravo i upotrijebiti. Moram joj reći.«

I u glavi je Aleksej Aleksandrovič sve jasno sastavio šta će sada reći ženi. Razmišljajući šta će reći, požalio je što na obiteljske poslove, ovako skrovito, mora tratiti svoje vrijeme i umne snage; ali unatoč tome u njegovoj se glavi jasno i poput izvještaja razgovijetno stvorio oblik i redosljed idućeg govora.

»Moram reći i iznijeti ovo: prvo i prvo, objasniti značenje društvenoga mišljenja i dolična vladanja; drugo religiozno objašnjenje značenja braka; treće, zatreba li, upozoriti na nesreću koja bi mogla po sina proizići; četvrto, upozoriti je na njezinu vlastitu nesreću. I ispreplevši prste na rukama s dlanovima okrenutim dolje, Aleksej Aleksandrovič povuče te prsti zapucketaju u člancima.

Taj gest, loša navika — sastavljanje ruku i puckaranje prstima — uvijek bi ga umirivao i dovođio u ravnotežu, koja mu je bila sada toliko potrebna. Pred glavnim se ulazom začuje štropot pristigle kočije. Aleksej se Aleksandrovič zaustavi posred srijede salona.

Stepeništem su uzlazili ženski koraci. Spreman da održi govor, stajaše Aleksej Aleksandrovič stišćući svoje ukrštene prste i očekujući neće li još gdje puknuti. Puče jedan članak.

Već po odjeku lakih koraka na stepeništu on osjeti da se ona približuje, pa iako je bio zadovoljan svojim govorom, počeo se strašiti objašnjenja što ga je čekalo...

IX

Ana je išla poniknute glave i igrala se kićankama na kukuljici. Lice joj blistalo jarkim bljeskom; ali taj bljesak ne bje veselo — podsjećao je na strašan bljesak požara usred tmne noći. Opazivši muža, Ana digne glavu i nasmiješi se kao da se budi. — Nisi u postelji? Čudna li čuda! — reče ona, skide kukuljicu, i ne zaustavljajući se pođe dalje u oblačionicu. — Vrijeme je, Alekseju Aleksandroviču, — progovori ona za vratima. — Ana, moram se porazgovoriti s tobom.

— Sa mnom? — ona će začuđeno, iziđe na vrata i pogleda ga. — Šta li je to sad? A o čemu? — upita ona sjedajući. — E pa, hajde da se porazgovorimo ako se baš mora. A bolje bi bilo spavati.

Ana je govorila ono što joj dolazilo na jezik i, sebe slušajući, sama se čudila svojoj sposobnosti da laže. Kako priproste, prirodne bijehu njene riječi i kako bješe vjerojatno da joj se naprosto spava. Čutjela se kao da je odjevena u nepronicljiv oklop od laži. Čutjela je da joj je pomagala i krijepila je neka nevidljiva sila.

— Ana, moram te upozoriti — reče.

— Upozoriti? — ona će. — Na što?

Gledala je tako jednostavno, tako veselo da onaj tko je ne poznaje, kao što je poznaje njen muž, ne bi mogao primijetiti ništa neprirodno ni u zvuku, ni u smislu njenih riječi. Ali za nj, budući da ju je poznavao, budući da je znao da je ona opažala kad bi pet minuta kasnije lijegao i pitala za uzrok, za nj, budući da je znao da je svaku svoju radost, veselje, nevolju, smjesta njemu povjerala — za njega je mnogo značilo vidjeti sada da ona neće da primijeti njegova raspoloženja, da neće ni riječi da kaže o sebi. Vidio je da je dubina njezine duše, prije uvijek pred njim otvorena, njemu bila zatvorena. Štaviše, po tonu joj je vidio da nju to i ne zbunjuje; već kao da mu izravno govori: jest, zatvorena je, i to tako mora biti i bit će ubuduće. Sad se on osjećao kao što bi osjećao čovjek kad bi se vratio kući i našao svoj dom zaključan. »Eh, možda će se ključ još naći«, mislio je Aleksej Aleksandrovič.

— Hoću da te upozorim na to — reče tihim glasom — da u nepažnji i lakomislenosti možeš svijetu dati povoda da se o tebi govori. Tvoj isuviše živahan razgovor danas s grofom Vronskim (čvrsto je i mirno, naglašavajući svaki slog, izgovorio to ime) svrnuo je na se pozornost

Govorio je i motrio joj nasmijane oči, koje su za nj sada bile strašne sa svoje nepronicanosti i, govoreći ćutio svu beskorisnost i ispraznost svojih riječi.

— Uvijek ti tako — odgovori ona kao da ga ama baš ništa nije razumijela i od svega onoga što je on rekao namjerno shvaćajući samo posljednje. — Tebi je čas neugodno što se dosađujem čas ti je neugodno što sam raspoložena. Meni nije bilo dosadno. Tebe to vrijeđa.

Aleksej Aleksandrovič zadrhti i svije ruke da njima zapucketa.

— Ah, molim te, ne pucketaj, ja to nikako ne volim — reče ona.

— Ana, jesi li to ti? — tiho će Aleksej Aleksandrovič pošto se savladao i zadržao kretnju ruku.

— Pa šta je to sad? — reče ona isto se onako iskreno i komično čudeći. — Šta ti hoćeš od mene?

Aleksej Aleksandrovič posuti i otare rukom čelo i oči. Uvidio je da se mjesto onoga što je htio učiniti, to jest upozoriti svoju ženu na pogrešku u očima svijeta, i nehotice uzrujava zbog onoga što se ticalo njene savjesti, te da napada nekakav zamišljeni bedem.

— Evo što sam nakan reći — nastavi on hladno i smireno

— pa te molim da me saslušaj. Kako ti je poznato, ljubomoru ja smatram za uvredljivo i ponizujuće čuvstvo i nikada sebi neću dopustiti da me vodi to čuvstvo; ali postoje određeni zakoni pristojnosti koji se ne smiju nekažnjeno kršiti. Nisam to ja danas opazio, ali, sudeći po dojmu što ga je to ostavilo na društvo, svi su opazili, da se nisi posve onako vladala i držala kako se samo moglo poželjeti.

— Zbilja ništa ne razumijem — reče Ana sliježući ramenima.

»Njemu je svejedno, pomisli ona. Ali su u društvu opazili, i to njega uznemiruje«. — Ti nisi zdrav, Alekseju Aleksandroviču

— doda ona, ustane i htjede izići; ali on krenu naprijed kao da je želi zaustaviti.

Lice mu je bilo ružno i mrko, kakvo Ana nikad nije vidjela. Ona zastane, pa pošto zabaci glavu, ponešto u stranu, stane svojom hitrom rukom vaditi ukosnice.

— E pa molim, ja slušam dalje — progovori ona mirno i podrugljivo. — Dapače slušam sa zanimanjem jer bih željela shvatiti o čemu se radi.

Govorila je i čudila se onom prirodno mirnom, sigurnome tonu kojim je govorila i izboru riječi koje je upotrebljavala.

— Ulaziti u sve potankosti tvojih osjećaja ja nemam prava i općenito smatram to za nekorisno pa i štetno — poče Aleksej Aleksandrovič. — Kopajući po svojoj duši često iskopavam ono što bi ondje sakriveno ležalo. Tvoja osjećanja — pitanje su tvoje savjesti; ali ja sam dužan pred tobom, pred sobom i pred bogom uputiti te u tvoje dužnosti. Život je naš svezan, a nisu ga svezali ljudi nego bog. Raskinuti tu vezu može jedino zločin, a zločin te vrste povlači za sobom tešku kaznu.

— Ništa ne razumijem. Ah, bože moj, kako mi se samo kao za inat spava! — reče ona hitro rukom prebirući kosu i tražeći preostale ukosnice.

— Ana, zaboga ne govori tako — reče on krotko. — Možda se varam, ali vjeruj da ovo što govorim, govorim isto toliko za sebe koliko i za tebe. Muž sam ti i volim te.

Na trenutak njena glava klone, i podrugljiva iskra zgasne u pogledu; ali je riječ »volim« opet uzruja. Pomislila je: »Voli? Zar on može voljeti? Da nije čuo da ljubav postoji, nikad ne bi niti upotrebljavao te riječi. On i ne zna što je to ljubav.«

— Alekseju Aleksandroviču, zaista, ne razumijem — reče ona.

— Reci jasno šta ti smatraš...

— Dopusti, daj da dorečem svoje. Ja tebe volim. Ali ja ne govorim o sebi; glavna su tu lica — naš sin i ti sama. Vrlo je lako moguće, ponavljam, da će ti se moje riječi učiniti potpuno uzaludne i neumjesne; možda ih je izazvala moja zabluda. U tom slučaju molim te da mi oprostiš. Ali ako ti sama osjećaš da ima ma i najmanje osnove, onda te molim da promisliš, pa ako ti srce kaže da mi izneseš...

I ne opažajući, Aleksej je Aleksandrovič govorio nešto posve drugo a ne ono što je bio priprazio.

— Nemam šta da kažem. A i... — odjednom će ona s mukom susprežući smiješak — zaista je vrijeme da se spava.

Aleksej Aleksandrovič uzdahne pa se, više ništa ne rekavši, otputi u spavaonicu.

Kad je ona ušla u spavaonicu, on je već ležao. Usne su mu bile čvrsto stisnute, ali je nije gledao. Ana leže u svoju postelju i čekaše svaki čas da on još jednom progovori s njome. I bojala se da on progovori, i htjela je to. Ali on je šutio. Dugo je nepomično čekala i već bila zaboravila na njega. Mislila je o drugome, vidjela ga i osjećala kako joj se srce pri toj misli ispunjavalo uzbuđenjem i grešnom radošću. Najednom začuje jednoliko i mirno pištanje kroz nos. U prvi mah kao da se Aleksej Aleksandrovič uplašio svoga pištanja prestade pištati; ali poslije dva udisaja, pištanje se razlijegne nanovo, mirno i odmjereno.

— Kasno je, kasno, već je kasno — prošapće ona smiješeći se. Dugo je nepomično ležala otvorenih očiju kojih je blijesak, kako joj se činilo, ona sama vidjela u tami.

X

Od te večeri otpoče nov život za Alekseja Aleksandroviča i za njegovu ženu. Ništa se osobita nije dogodilo. Ana je, kao i uvijek, odlazila u otmjeno društvo, osobito je često zalazila kneginji Betsi i svuda se nalazila s Vronskim. Aleksej je Aleksandrovič to vidio, ali ništa nije mogao učiniti. Na sve njegove pokušaje da je natjera na objašnjenje ona mu je suprotstavljala neprobojan zid nekakve vesele nedoumice. Naoko sve bijaše isto, ali u istinu njihovi se odnosi potpuno promijeniše. Aleksej Aleksandrovič, toliko moćan čovjek u državničkoj djelatnosti, ovdje se ćutio nemoćnim. Poput bika pokorno spustivši glavu čekao je sjekiru koja se, osjećao je to, bila nada nj digla. Svaki put kad je počinjao misliti o tome, osjećao je da mora još jednom pokušati, da još ima nade da će je dobrotom, nježnošću, uvjeravanjem spasiti, nagnati je da se osvijesti, te se svaki dan spremao da govori s njom. Ali svaki put, čim bi započeo govoriti s njome, osjećao je da je onaj duh zla i obmane, što je vladao njome, zavladao i njim, te je govorio s njome o nečemu posve drugom,

i to ne onim tonom kakvim je htio govoriti. Govorio je s njome nehotice svojim ubičajenim tonom kao da se podsmjehuje onome tko bi tako govorio. U tom se tonu nije moglo reći ono što joj je trebalo reći.

XI

Ono što je gotovo čitavu godinu dana Vronskome bila isključivo jedina želja njegova života, što mu je zamijenila sve prijašnje želje; ono što se Ani činilo kao nedostiživ, neobičan i zbog toga to čarobniji san o sreći — ta želja bješe zadovoljena. Blijed, drhtave donje čeljusti, stajao je nad njom i preklinjao da se umiri, sam ne znajući zbog čega i kako.

— Ana! Ana! — govoraše drhtavim glasom. — Ana, zaboga!...

Ali što je on glasnije govorio, to je ona niže spuštala svoju nekoć gordu, veselu, sada pak posramljenu glavu i grčila se i padala s divana na kojem je sjedila, na pod do njegovih nogu; bila bi pala na sag da je nije zadržao.

— Bože moj! Oprosti mi! — jecajući je govorila pritišćući njegove ruke na svoje grudi.

Osjećala se toliko grešnom i krivom da joj je preostalo jedino da se ponizuje i moli za oprostjenje; a osim njega sada u životu nikoga nije imala, pa je tako njemu i upravljala svoju molbu za oprostjenje. Gledajući ga, ona je fizički osjećala svoje poniženje i ništa više nije mogla govoriti. On je pak osjećao ono što mora da osjeća ubica kad ugleda tijelo kojemu je oduzeo život. To tijelo, kojemu je on oduzeo život, bijaše njihova ljubav, prvo razdoblje njihove ljubavi. Bilo je nešto užasno i odvratno u sjećanju na ono što je bilo plaćeno tom strašnom cijenom srama. Sram pred svojom duhovnom nagotom morio je nju i prelazio na njega. Međutim, unatoč svemu ubojičinu užasu pred tijelom ubijenoga, to tijelo treba sjeći na komadiće, skrivati to tijelo, treba se koristiti onim što je ubica stekao ubistvom.

I ogorčeno, nekako strastveno, baca se ubica na to tijelo i vuče ga, i siječe ga; tako je i on poljupcima pokrivaio njeno lice i ramena. Ona mu je držala ruke i nije se micala. Da, ovi su poljupci — ono što je kupljeno tim sramom. Da, pa

i ta ruka što će uvijek biti moja — ruka je moga sukrivca. Podigla je tu ruku i poljubila je. On se spusti na koljena i htjede joj vidjeti lice; ali ona ga sakri i ništa ne kaza. Napokon, kao da se svladala, ona se digne i odgurne ga. Lice joj bješe jednako lijepo, ali uza sve to još jadrnije.

— Sve je svršeno — reče ona. — Ja ništa nemam osim tebe. Upamti to.

— Ne mogu da ne pamtim ono što je moj život. Za časak ove sreće.

— Kakve sreće! — gadeći i užasavajući se reče ona, a užas nehotice prijeđe na njega. — Zaboga, ni riječi, ni riječi više.

Ona hitro ustade te se udalji od njega.

— Ni riječi više — ponovi ona i s izrazom hladnog očaja, koji je njemu bio čudan, ona se rastane od njega. Osjećala je da toga časa nije mogla riječima izraziti onaj osjećaj srama, radosti i užasa koji se javlja kad stupe u novi život te nije htjela o tome govoriti da ne ukalja taj osjećaj neprikladnim riječima. Ali ni kasnije, ni sutradan, ni prekosutradan ona ne samo da nije našla riječi kojima bi mogla izraziti svu zamršenost tih osjećaja nego nije nalazila ni misli kojima bi mogla porazmisliti o svemu što joj bijaše na srcu.

Govorila je sebi: »Ne, sad ne mogu o tome misliti; kasnije ću, kad budem mirnija.« Ali taj mir, potreban da sredi misli, nikad ne dođe; svaki put, kad joj se javljala misao o tome šta je uradila, te što će s njom biti, te šta mora učiniti, hvatao ju je užas, i ona je odgonila od sebe te misli.

— Kasnije, kasnije ću — govorila je — kad budem mirnija.

Zato joj se u snu, kad nije vladala svojim mislima, njen položaj prikazivao u svoj svojoj ružnoj nagoti. Jedan ju je san gotovo svake noći pohodio. Prisnivalo joj se da su joj obojica u isto vrijeme bili muževi, da su je obojica zasipali svojim nježnostima. Aleksej Aleksandrovič je plakao ljubeći joj ruke i govorio: kako je sada lijepo! I Aleksej Vronski je bio tu, i on joj je isto tako bio muž. A ona im je, čudeći se tome da joj se to prije činilo nemogućim, smijući se objašnjavala da je to kudikamo jednostavnije i da su obojica sada zadovoljni i sretni. Ali taj ju je san poput more gušio, i ona se užasnuta budila.

U prvo vrijeme po povratku iz Moskve, dok je Levin još svaki put podrhtavajući i crveneći se zbog sramote što je odbijen sebi govorio: »Isto sam tako crvenio i podrhtavao smatrajući da je sve propalo kad sam dobio jedinicu iz fizike i ponavljao drugu godinu studija; tako sam se isto smatrao izgubljenim kad sam upropastio ono što sam imao urediti za sestru. Pa šta? — sada, kad su godine protekle, ja se prisjećam i čudim kako mi je to moglo nanijeti bol Isto će biti i s ovim jadom. Proći će vrijeme, i ja ću prema tome postati ravnodušan.«

Međutim prođoše tri mjeseca, a on ne postaje prema tome ravnodušan te mu je, kao i u prve dane, bilo bolno da se toga sjeća. Nije se mogao smiriti zato što on, iako je tako dugo maštao o porodičnom životu, iako se tako za nj čutio zreлим, ipak nije bio oženjen i manje je nego ikad mislio na ženidbu. Sam je bolno osjećao, kao što su svi oko njega osjećali, da nije dobro da čovjek njegovih godina bude sam. Sjećao se kako je, jednom pred odlazak u Moskvu, rekao svome govedaru Nikolaju, naivnu muziku s kojim se volio porazgovoriti: »Ej, Nikolaju! ženim se«, i kako mu je Nikolaj hitro odgovorio, kao na nešto u što ne može biti nikakve sumnje: »Već je i vrijeme, Konstantine Dmitriču.«

Međutim na ženidbu je sad mislio manje nego ikad. Mjesto je bilo zauzeto, i kad bi sada u mašti na to mjesto stavio koju od poznatih djevojaka, osjećao je da je to potpuno nemoguće. Osim toga uspomena na odbijanje i na ulogu što ju je on pri tom igrao, pekla ga je kao sramota. Koliko god sebi govorio da on tu nije ni za što kriv, a kao i druge slične uspomena kojih se sramio, ta ga je uspomena tjerala da podrhtava i crveni. Kao i u svakoga čovjeka, u njegovoj je prošlosti bilo ružnih postupaka za koje je znao i zbog kojih ga je savjest morala peći; ali sjećanje ha ružne postupke mnogo ga je manje peklo od ovih ništavnih, ali sramotnih uspomena. Te rane nikad nisu zacjeljivale. I uporedo s tim uspomenama dolazi sada do odbijanja i onog jadnog stanja u kojem je one večeri morao biti u očima drugih. Ali vrijeme i rad učiniše svoje. Događaji iz seoskog života, koji su bili nevidljivi ali nadasve važni, sve su više i više brisali teške uspomena. Svakog se tjedna sve rjeđe sjećao Kiti. Nestrpljivo je očekivao

vijest da se već udala ili da se za koji dan udaje, nadajući se da će ga, kao kad izvadi zub, taj glas posve izliječiti.

U to dođe proljeće, divno, iznenadno, neočekivano i bez proljetnih varki, jedno od onih rijetkih proljeća kojima se zajedno raduju biljke, životinje i ljudi. To divno proljeće još više uzbuđi Levina i učvrsti ga u nakani da se odrekne svega prijašnjeg te da čvrsto i nezavisno uredi svoj samotarski život. Mada mnoge od onih planova s kojima se bio vratio na selo nije izvršio, ono najvažnije, čistotu života, ipak je očuvao. Nije osjećao onoga stida koji ga je obično nakon pada mučio, te je smjelo mogao gledati ljudima u oči. Još je u veljači primio pismo od Marje Nikolajevne da se zdravlje brata Nikolaja pogoršava, ali da on neće da se liječi, te je Levin zbog toga pisma otputovao u Moskvu k bratu i uspio ga nagovoriti da se posavjetuje s liječnikom i otputuje u kupke u inozemstvo. Tako mu je lijepo pošlo za rukom nagovoriti brata i ne ljuteći ga posuditi mu novaca za put da je u tom pogledu sobom bio zadovoljan. Osim gospodarstva, koje je sproljeća tražilo osobitu pažnju, osim čitanja, te je zime Levin započeo i djelo o gospodarstvu kojega plan se sastojao u tome da se značaj radnika u gospodarstvu prihvati kao nešto apsolutno dano, poput klime i tla, te da se prema tome sve naučne postavke o gospodarstvu ne izvode samo iz podataka o tlu ili o klimi, nego i iz svih podataka o tlu, klimi i poznatoga postojanog značaja radnika. Tako mu je, unatoč samotarstvu ili zbog samotarstva, život i te kako bio ispunjen, te je samo katkad oćutio nezadovoljenu želju da svoje misli, što su mu se vrzle po glavi, priopći komu drugome a ne samo Agafji Mihajlovnoj, premda je i s njom često znao raspravljati o fizici, teoriji gospodarstva i osobito o filozofiji; filozofija je bila omiljeni predmet Agafje Mihajlovne.

Proljeća dugo ne bi. Posljednjih tjedana posta bješe vedro, studeno. Obdan se raskravljivalo na suncu, a obnoć je živa padala do sedam ispod ništice; snježna je kora bila takva da se moglo voziti po bespuću. Uskrs je bio u snijegu. Onda najednom, drugoga dana uskršnje nedjelje, dunu topli vjetar, nadviše se oblaci, te tri dana i tri noći lijevaše žestoka i topla kiša. U četvrtak utihnu vjetar, a gusta se siva magla navukla, kao da prikriva tajne promjena što su se zbivale u prirodi. U magli se vode razliše, raspucaše i krenuše sante leda, brže potekoše mutne, zapjenjene bujice, a na

sam se Mali Uskrs, podvečer, razbi magla, oblaci raspršiše poput ovčica, razvedri se i ukaza pravo proljeće. Izjutra je kad je jarko sunce odskočilo, brzo pojelo tanak led što se bio lako uhvatio na vodi, te je sav topli zrak zatitrao od isparina kojim ga napunila oživjela zemlja. Zazelenje stara i mlada trava što je izbijala poput iglica; nabrekoše pupovi maline, ribiza i ljepljive opojne breze, a po vrbovu pruću osutu zlatnom bojom zazuja na pašu puštena, letu vična pčela. Raspjevaše se nevidljive ševe nad baršunom ozimnih usjeva i zaleđenim strnokosom, zaplakaše vivci ponad uvala i močvara preplavljenih mrkom vodom što se nije povukla i u proljetnom gakanju visoko preletješe ždralovi i guske. Zarikala na pašnjacima olinjala stoka, što samo još na pokojem mjestu nije promijenila staru dlaku, zaigrala krivonoga jagnjad oko matera što su vunu gubile i blejale, prosuhtim stazicama jurila brzonoga djeca i ostavljala tragove bosih nogu, zagrajali kod vode veseli glasovi žena pokraj lanenog platna, i zazvečale po dvorištima sjekire muzika koji su dotjerivali ralice i brane. Dođe pravo proljeće.

XIII

Levin obuje velike čizme i prvi put ne uze bundu već sukneni haljinac te pođe po gospodarstvu kročeći preko potočića, što su parali oči svojim blijeskom na suncu, gazeći čas po tanku ledu, čas po ljepljivu blatu.

Proljeće — to je doba planova i nakana. Pa, izlazeći, napolje, poput drveta u proljeće koje još ne zna kamo će i kako će se razrasti njegove mladice i grane, skrivene u nabreklih pupovima, Levin ni sam nije bio načisto kakvih će se posala u svom voljenome gospodarstvu sada prihvatiti, ali je osjećao da je pun najboljih planova i nakana. Ponajprije ode do stoke. Krave su bile puštene u obor i, sjajući obnovljenom glatkom dlakom te ogrijavši se na suncu, mukahu istući da ih puste u polje. Kad se nagledao krava poznatih mu do u najmanje tančine, Levin naredi da ih otjeraju u polje, a da se u obor pusti telad. Pastir veselo otrča da se pripremi za odlazak u polje. Govedarice su pridižući prugaste vunene suknje, bosim, jošte bijelim, nepreplanulim nogama tapkale

po blatu, s prućem jurile za telićima, koji su se uzmkali i uzjogunili se od proljetne radosti, izgoneći ih napolje.

Pošto se nagledao ovogodišnjega priploda, a bio je neobično dobar — rana telad bijaše poput seljačkih krava, Pauničina tromjesečna kći rastom bijaše poput godišnjaka — Levin naredi da im se iznesu korita i metne sijena u jaslje. Ali se pokaza da su u oboru, koji se zimi nije upotrebljavao, pod jesen napravljene jaslje bile polomljene. On pošalje po drvodjelju koji je prema nagodbi morao izrađivati vršalicu. Ali se pokaza da je drvodjelja opravljao drljače koje su još o pokladama morale biti opravijene. Levina to jako razljuti. Ljutilo ga što se ponavljao onaj vječni nered u gospodarstvu protiv kojega se toliko godina borio svim svojim silama. Jasle su, zimi nepotrebljive, kako saznade, bile prenesene u pomoćnu konjušnicu i ondje polomljene, jer su i bile krhko napravljene, za telad. Osim toga, ovo izbi na vidjelo, da drljače i sva ratarska oruđa, koje je još zimus trebalo pregledati i popraviti te za koja bijahu posebno uzeta tri drvodjelje, nisu bila popravljena, a drljače su jednako popravljali kad je trebalo ići zubiti. Levin pošalje po nadglednika, ali ga i sam odmah pođe tražiti. Sjajeći se kao i sve što je toga dana sjalo, nadglednik je išao s gumna u kožuhu opšivenu janjećom kožicom kidajući slamčicu u rukama.

— Zašto drvodjelja nije na vršilici?

— Baš vam jučer htjedoh javiti: valja drljače popraviti. Vrijeme je za oranje.

— A šta je zimus učinjeno?

— A poradi čega vam je, molim, potreban drvodjelja?

— Gdje su jaslje iz telećeg obora?

— Naredio sam da ih odnesu na mjesto. Šta možete s ovim svijetom! — nadglednik će mašući rukom.

— Nije s ovim svijetom, nego s ovim nadglednikom! — reče Levin planuvši. — Pa zašto držim vas! — poviče. Ali sjetivši se da to ne pomaže, zastane u po riječi te samo uzdahne.

— Nego, je li se može sijati? — upita pošto je malo pošutio.

— Iza Turkina će se moći, sutra ili prekosutra.

— A djetelina?

— Poslao sam Vasilija i Mišku, zasijavaju. Ne znam samo hoće li uspjeti: glib je.

— Na koliko desetina?

— Na šest.

— A zašto ne na svima? — vikne Levin.

Što su djetelinu sijali samo na šest, a ne na dvadeset desetina, to ga još više razljuti. I po teoriji i po njegovu vlastitome iskustvu, sijanje je djeteline bilo utoliko bolje ukoliko je bilo ranije izvršeno, gotovo po snijegu. A Levin to nikad nije mogao postići.

— Nema ljudi. Šta se može s tim svijetom napraviti? Trojica nisu došla. Eto i Semjon...

— Eh, da ste preuzeli one što rade na slami.

— Ama uzeo sam ih.

— Pa gdje su onda ljudi?

— Petorica prave kompot — (to je značilo kompost¹). Četvorica zob premeću; da ne sagnjije, Konstantine Dmitriču. Levin je vrlo dobro znao da ono »da ne bi sagnjila« znači da su sjetvenu englesku zob već pokvarili — opet nisu izvršili ono što je on bio naredio.

— Nisam li vam još o korizmi govorio, tikvani!... — podvikne.

— Ne uznemirujte se, sve ćemo navrijeme svršiti.

Levin ljutito odmahne rukom, pođe do ambara da pogleda zob te se vrati u konjušnicu. Zob se još nije bila pokvarila. Ali radnici su je premetali lopatama premda se mogla izravno spustiti u donji ambar, pa kad je to uredio i odvojio odatle dvojicu radnika za sjetvu djeteline, Levina je prošao bijes na nadglednika. A i dan bijaše tako lijep da se nije smjelo ljutiti.

— Ignjate! — vikne on kočijašu što je zasukanih rukava pored bunara prao kočiju. — Osedlaj mi...

— Kojega zapovijedate?

— Eh, pa recimo Kolpika.

— Razumijem, molim.

Dok su sedlali konja, Levin opet pozove nadglednika koji se vrzmao tu na vidiku da se s njime pomiri, te mu stane govoriti o narednim proljetnim radovima i gospodarstvenim planovima. Odvoženje gnoja treba započeti ranije da do rane košnje sve bude gotovo. A plugovima bez prekida orati iduće polje,

---

¹ Engleska riječ: compost = mješavina organskih otpadaka, kreča, zemlje itd., koja služi za gnojivo.

da još neko vrijeme ostane na ugaru. Sav otkos da dignu radnici, a ne napoličari.

Nadglednik je slušao pažljivo i očito se naprezao da odobri gospodarova nagađanja, ali mu je ipak na licu bio očaj i čama, koji je dobro bio poznat Levinu, koji ga je uvijek ljutio. Taj izraz govoraše: sve je to lijepo, samo kako bog da.

Ništa Levina nije peklo kao taj ton. Ali takav ton bijaše zajednički svim nadglednicima, koliko god ih je imao. Svi su se isto držali prema njegovim namislama, te se stoga sada nije više ljutio, nego ga je peklo te se osjećao još uzbuđenijim za borbu s tom nekakvom stihijskom silom, koju on nije znao drukčije nazvati nego »kako bog da«, a koja mu se neprestano isprečavala.

— Koliko dospijemo, Konstantine Dmitriču,

— reče nadglednik.

— Zašto da ne dospijete?

— Petnaestoricu radnika treba još svakako unajmiti. A i ne dolaze. Danas su bili, po sedamdeset rubalja traže za ljeto.

Levin ušutje. Opet se isprečavala ona sila. Znao je, ma koliko nastojali, da nisu mogli unajmiti više od kojih četrdeset, trideset i sedam, trideset i osam radnika za sadašnju cijenu; četrdeset se našlo, ali ne više. Ali svejedno on nije mogao da se ne bori.

— Pošaljite u Sure, u Čefirovku, ako ne dođu. Treba tražiti.

— Ako je do slanja — poslat ću — otužno će Vasilij Fjodorovič. — Nego i konji su oslabjeli.

— Dokupit ćemo. Ma znam ja to — nastavi on smijući se

— vama da je sve jeftinije i lošije; ali vam ove godine više neću dati da radite na svoju ruku. Sve ću sam.

— Pa vi i onako, čini se, malo spavate. Nama je draže ako smo gospodaru na očima...

— Dakle za Brezovim Dolom zasijavaju djetelinu? Idem pogledati — reče sjedajući na malena riđasta Kolpika što mu ga privede kočijaš.

— Preko potoka nećete proći, Konstantine Dmitriču, — vikne kočijaš.

— Eh, onda ću šumom.

I Levin ljuljajući se u žustrom kasu na dobru, neizvođenu konjčetu, što je pofrktavalo nad lokvama i zatezalo uzde, krenu dvorišnim blatom na vrata pa u polje.

Ako je Levin bio raspoložen u oboru i ambaru, sada se u polju još više raspoložio. Njišući se odmjereno na dobru konjčetu koje je kasalo, upijajući topli i svjež miris snijega i zraka dok je prolazio kroz šumu po gdjegdje zaostalu prhku snijegu koji se topio, s tragovima što su se razišli, on se radovao svakom svome stablu s oživjelom mu na kori mahovinom i nabujalim pupovima. Kad je izjahao iz šume, pred njim pukoše na golemu prostranstvu poput baršunskog saga ozimi usjevi bez ijedne plješine i prolisine¹, samo gdjegdje po dolovima ispjegani ostacima snijega koji se topio. Nije se razljutio ni kad je ugledao seljačkoga konja i ždrijebe, kako mu gaze usjeve (seljaku što mu je došao u susret naredio je da ih istjera), ni na podrugljiv i glup odgovor mužika Iyata kad ga je sreo i upitao: »Hej, Ipate, hoće l' skoro sjetva?« — »Valja prvo uzorati, Konstantine Dmitriču«, odgovori Ipat. Sto je dalje jahao, bivalo mu sve to prijatnije, a gospodarstveni planovi, jedan bolji od drugoga, izlažahu mu pred oči; sva polja zasaditi vrbovim prućem u prisojnim² stranama, tako da se snijeg ne zalegne pod njima; razdijeliti ih u šest polja za gnojenje i tri pričuvna za sijanje trave, na gornjem kraju polja podići obor za blago te iskopati ribnjak, a radi torenja³ zemlje napraviti prenosne torove za blago. I onda će biti 300 desetina pšenice, 100 krumpira i 150 djeteline, a ni jedne desetine jalove zemlje. Pažljivo skrećući konja na međe da ne gazi svojih usjeva, u takvu je maštanju dojahao k radnicima koji su sijali djetelinu. Kola sa sjemenom nisu stajala na međi, nego na oranju, te su ozimu pšenicu izrovali točkovi i raskopao konj. Oba su radnika sjedila na međi, vjerojatno pušikajući zajedničku lulu. Zemlja u kolima s kojom je sjeme bilo pomiješano nije bila razmrvljena, nego se od duga ležanja ili smrzavice ugrudala. Kad ugledaše gospodara, radnik Vasilij pođe prema kolima, a Miška se lati sijanja. To je bilo loše, ali na radnike se Levin rijetko ljutio. Kad Vasilij priđe, Levin mu naredi da odvede konja na među.

---

¹ Tj. bez ijednoga praznog, golog mjesta.

² Tj. južnim, sunčanim.

³ Tj. gnojenja stočnim izmetinama.

— Ne mari, gospodaru, zarast će — uze Vasilij.
— Molim te, ne mudruj — reče Levin — već radi što ti se kaže.
— Molim, molim — odgovori Vasilij te uhvati konja za glavu.
— A posjev vam je, Konstantine Dmitriču, — reče ulagujući se — štono riječ, prve vrsti. Samo je živa muka hodati! Po puda blata tegliš na opanku.
— A zašto vam zemlja nije prosijana? — reče Levin.
— Pa mrvimo je — odgovori Vasilij uzimajući sjemena i u dlanovima sitneći zemlju.
Vasilij nije bio kriv što su mu nasuli neprosijane zemlje, ali ga je ipak to ljutilo.
Levin je već toliko puta uspješno prokušao njemu poznato sredstvo da priguši svoju srdžbu i da sve što se pokaže lošim opet u dobro obrati, te i sad upotrebi to sredstvo. Promotrio je kako Miško korača, prevrćući goleme grude zemlje što su se lijepile za svaku nogu, sjahao, uzeo Vasilij u korpu sa sjemenom i pošao sijati.
— Gdje si stao?
Vasilij nogom pokaže biljegu i, onako kako je umio, Levin poče rasijavati sjeme pomiješano sa zemljom. Hodati je bilo teško kao po glibu i Levin se pošto prođe jedan slog, oznoji pa zaustavivši se vrati košaru.
— Eh, gospodine, nemojte mene na ljeto psovati za ovaj slog — reče Vasilij.
— A zašto? — veselo će Levin već osjećajući djelovanje upotrijebljenoga sredstva.
— E pa pogledajte na ljeto. Znat će se. Baciterde oko onamo gdje sam lanjskog proljeća sijao. Kao da sam sadio! Ama ja se, Konstantine Dmitriču, štono riječ, staram k'o za oca rođenoga. Ni ja ne volim loše raditi niti druge tako upućujem. Kad je gospodaru dobro, i nama je dobro. Kad pogledaš, nuto — Vasilij će pokazujući polje — srce ti zaigra.
— A lijepo proljeće, Vasiliju!
— Ovakva bogme proljeća ni starci ne pamte. Bio ti ja kod kuće, tamo ti naš starac isto pšenice tri osmanika¹ posijao. I, veli, od raži je nećeš prepoznati.
— A jeste li odavno pšenicu počeli sijati?

---

¹ Žitna mjera.

— Ono nas vi prekolani naučiste; vi me ono dvjema mjerama nagradiste. Četvrt prodasmo, a tri osmanika posijasmo.

— Hajde de, pazi samo, usitnjudje grude — reče Levin prilazeći konju i pazi na Mišku. A ponikne li lijepo, tvojih je pedeset kopejaka po desetini.

— Zahvaljujemo pokorno. I onako smo, nema šta, s vama jako zadovoljni.

Levin se pope na konja i odjaha u polje gdje je bila lanjska djetelina, pa u ono što je bilo ispluženo za jaru pšenicu.

Djetelina je sjajno iščikala po strnjici. Sva je već bila oživjela i snažno se zazelenjela među polomljenim stabljikama lanjske pšenice. Konj se zaglibljivao do gležanja, te mu je svaka noga cmokala dok ju je izvlačio iz poluotkravljene zemlje. Ispluženim se oranjem nikako nije moglo proći; jedino je ondje držalo, gdje je bilo leda, dok je po raskravljenim brazdama noga grezala do iznad gležanja. Oranje je bilo izvrsno; do dva će se dana moći zubiti i sijati. Sve je bilo divno, sve je bilo veselo. Natrag Levin udari preko potoka nadajući se da je voda osijecala. I zaista, prešao je i poplašio dvije patke. »Mora da ima i šljuka«, pomisli i baš na povratku kući sretno šumskoga čuvara koji mu potvrdi njegovo nagađanje o šljukama.

Levin okrene kući kasom kako bi stigao ručati i do večeri pripremiti pušku.

XIV

Prilazeći kući u najboljem raspoloženju, Levin začuje zvonce od glavnoga prilaza.

»Jest, to je sa željeznice — pomisli on — upravo je vrijeme moskovskoga vlaka... Tko li je to? Šta, ako je to brat Nikolaj? Nije li rekao: možda ću otići u kupke, a možda ću k tebi doći. U prvi mu mah bi strašno i neprijatno što će mu nazočnost brata Nikolaja pokvariti ovo sretno proljetno raspoloženje. Ali se posrami zbog toga osjećaja te je odmah, kao da je raskrilio svoj duševni zagrljaj, s radosnim ganućem očekivao i sad iz dna duše želio da to bude brat. Trgnuo je konja i kad je dojahao do pred bagren, opazi poštansku

trojku što je dolazila od željezničke postaje i nekog gospodina, u bundi. To nije bio brat. »Ah, kad bi bio kakav ugodan čovjek s kim bi se mogao porazgovoriti«, pomisli.

— A! — radosno poviče Levin podižući obje ruke uvis. — Evo nam draga gosta! Ah, kako ti se radujem! — vikne čim prepoznađe Stjepana Arkadijča.

»Doznat ću pouzdano je li se udala ili kad se udaje«, pomisli. I toga divnoga proljetnog dana on osjeti da ga uspomena na nju uopće ne boli.

— Sta, nisi očekivao? — uze Stjepan Arkadijč izlazeći iz saonica s grudicom blata ponad nosa, na obrazu i obrvama, ali sjajući od veselja i zdravlja. — Dođoh da te vidim — prvo — reče grleći ga i ljubeći — da idem na šljuke — drugo, i da prodam šumu u Jergušovu — treće.

— Divno! A kakvo je tek proljeće? Kako to da si se saonicama dovezao?

— Kolima je još gore, Konstantine Dmitriču, — odgovori poznati poštanski kočijaš.

— Eh, veoma ti se, veoma radujem — Levin će iskreno smijući se dječji radosnim smiješkom.

Levin otprati svoga gosta u sobu za goste, kamo unesoše i stvari Stjepana Arkadijča: vreću, pušku u navlaci, torbicu s cigarama pa, pošto ga ostavi da se umije i presvuče, ode u poslovnicu da kaže za oranje i djetelinu. Agafja Mihajlovna koja je uvijek bila vrlo zabrinuta za čast doma, presretne ga u predsoblju upitima u pogledu ručka.

— Činite što hoćete, samo brže — reče on i pođe do nadglednika.

Kad se vratio, Stjepan je Arkadijč umiven, počešljan i vas se sjajeći od smiješka izlazio iz svoje sobe, te zajedno pođoše gore.

— Eh, što mi je drago da sam ti mogao doći! Sad ću dokučiti u čemu se sastoje ta otajstva koja ti ovdje oživotvoruješ. Međutim, ja ti uistinu zaviđam. Kakav dom, kako je sve sjajno! Svijetlo, veselo — govoraše Stjepan Arkadijč zaboravljajući da nije uvijek proljeće i da nisu uvijek vedri dani kao što je danas. — I tvoja je dadiljica tako divna! Poželjnija bi bila ljepuška sobarica u pregačici; ali za tvoje kaluđerstvo i strogi stil — ovo je posve lijepo.

Stjepan Arkadijč ispriповjedi mnogo zanimljivih novosti i za Levina posebno zanimljivu novost da se njegov brat, Sergej Ivanovič, sprema ovoga ljeta njemu na selo.

Stjepan Arkadijč ne reče ni jedne riječi o Kiti ni bilo šta o Ščerbackijevima; samo mu je izručio ženin pozdrav. Levin mu je bio zahvalan što je bio tako delikatan i veoma se radovao gostu. Kao i uvijek za njegova samovanja u njega se nabrala sva sila misli i osjećanja koje on nije mogao prenijeti svojoj okolini te je sad u Stjepana Arkadijča pretakao i pjesničku radost zbog proljeća, i nevolje i planove u gospodarstvu, i misli i opaske o knjigama što ih je čitao, a osobito ideju o svojem djelu, temelj kojega je sačinjavala kritika svih starih djela o gospodarstvu, iako on sam toga nije opažao. Uvijek drag, sve otprve shvaćajući, Stjepan je Arkadijč ovoga puta bio osobito drag, i Levin je zapazio da mu se obraća s nekim novim poštovanjem i nekakvom nježnošću, što mu je laskalo.

Nastojanja Agafje Mihajlovne i kuhara da ručak bude osobito dobar, imala su za posljedicu tek to da su se oba izglednija prijatelja, kad sjedoše da založe, već bila najela kruha s maslacem, sušene ribe i slanijih gljiva, ali još i to da je Levin naredio da se juha donese bez piroga, kojima je kuhar htio posebno iznenaditi gosta. Međutim Stjepan Arkadijč, iako bješe navikao na drugačije ručkove, sve smatraše za predivno: i travaricu, i kruh, i maslac, a osobito sušenu ribu, i gljive, i šči od kopriva, i kokoš u bijelom umaku, i bijelo krimsko vino — sve je bilo predivno i bajno.

— Izvrsno, izvrsno — govoraše pripaljujući debelu cigaru poslije pečenke. — Došao sam k tebi baš kao čovjek kad nakon buke i trešnje na parobrodu siđe na mirnu obalu. Dakle ti veliš da se sam elemenat radnika mora proučavati i da se prema njemu mora upravljati pri izboru načina vođenja gospodarstva. Ja sam dakako u tome laik; ali mi se čini da će teorija i njena primjena imati utjecaja i na radnika.

— Hoće, ali stani: ja ne govorim o političkoj ekonomiji, govorim o nauci o gospodarstvu. Ona mora biti poput prirodnih znanosti te mora proučavati dane pojave i radnika s njegovim ekonomskim, etnografskim...

Uto uđe Agafja Mihajlovna sa slatkom.

— Eh, Agafja Mihajlovna, — Stjepan će joj Arkadijč ljubeći vrške svojih punačkih prstiju — što je vaša riba, što je travaričica! Nego, nije li vrijeme, Kostja? — doda on.

Levin kroz prozor pogleda sunce što se spuštalo za ogoljele šumske vrhove.

— Vrijeme je, vrijeme — reče on. — Kuzma, preži kola!

— i otrči dolje.

Kad je sišao, Stjepan Arkadijč sam oprezno skine navlaku od konopljina platna s lakiranog kovčežića pa, pošto ga otvori, stane sklapati svoju skupocjenu pušku novog tipa. Budući da je namirisao veliku napojnicu, Kuzma se nije micao od Stjepana Arkadijča te mu je navlačio i čarape i čizme što mu je Stjepan Arkadijč drage volje prepuštao da čini.

— Naredi, Kostja, ako dođe trgovac Rjabinin — naložio sam mu da danas dođe — da ga prime i neka pričeka...

— A zar ti Rjabininu prodaješ šumu?

— Da. Zar ga ti poznaješ?

— Kako da ga ne poznajem. Imao sam s njime posla »apsolutno i definitivno«.

Stjepan se Arkadijč nasmija. »Definitivno i apsolutno« bijahu omiljele trgovčeve riječi.

— Da, govori smiješno da je milota. Razumjela si kamo ide gospodar! — doda kad potapša rukom Lasku, jer se cvileći motala oko Levina i lizala mu čas ruku, čas čizme i pušku.

Kola su već stajala pred ulaznim stepenicama kad oni iziđoše.

— Naredio sam da upregnu, iako nije daleko; a da odemo pješke?

— Ne, radije se odvezimo — reče Stjepan Arkadijč prilazeći kolima. Sjeo je umotavši svoje noge tigrovim pokrivačem te zapalio cigaru. — Kako to da ti ne pušiš? Cigara — nije to naprosto tek užitak, nego vrhunac i znamenje užitka. To ti je život! Baš je lijepo! Evo kako bih ja želio živjeti!

— A tko ti brani? — smiješeći se reče Levin.

— Nemoj, ti si sretan čovjek. Sve što voliš, ti imaš. Voliš konje — imaš, pse — imaš, lov — imaš, gospodarstvo — imaš.

— Možda zato što se radujem onome što imam, i ne tugujem za onim čega nemam — reše Levin pošto se sjetio Kiti.

Stjepan Arkadijč razumjeda, pogleda ga, ali ništa ne reče...

Levin je bio zahvalan Oblonskome zbog toga što on, kako bijaše uvijek taktičan, primijetivši da se Levin boji razgovora o Ščerbackijevima, o njima nije ništa govorio; ali sad bi Levin već rado bio doznao ono što ga je toliko mučilo, ali se nije usudio zapodjenuti razgovora.

— Nego, reci kako tvoji poslovi? — reče Levin pošto je pomislio da je ružno od njega što misli samo na sebe.

Oči Stjepana Arkadjiča veselo zablistaše.

— Pa ti ne priznaješ da je moguće voljeti kolače kad postoji određen obrok — po tvojemu je to zločin, a ja ne prihvaćam života bez ljubavi — reče on pošto je na svoj način shvatio Levinovo pitanje. — A šta mogu kad sam tako stvoren. I doista se time tako malo nanosi šteta kome, a ti toliko uživaš...

— Šta, da nema što novo? — upita Levin.

— Jeste, brate! Eto vidiš, ti poznaješ tip osijanovskih¹ žena... žena koje vidiš u snu... Eto takvih žena ima i na javi... i te su žene užasne. Žena ti je, vidiš, takav predmet koji, koliko god da ga proučavaš, uvijek je posve nov.

— Onda je bolje ne proučavati.

— Nije. Nekakav je matematičar rekao da naslada nije u otkrivanju istine, nego u traženju.

Levin je slušao šuteći i unatoč svim nastojanjima da sebe prisili, nikako se nije mogao prenijeti u dušu svoga prijatelja i razumjeti njegova osjećanja i čari proučavanja takvih žena.

XV

Mjesto gdje su šljuke prelijetale bilo je nedaleko nad rječicom u omanjem jasiku. Kad stigoše do šume, Levin siđe i povede Oblonskoga do ugla mahovinaste i močvarne čistine na kojoj je snijeg već bio okopnio. Sam se vrati na drugi kraj k račvastoj brezi pa, prislonivši pušku na rašlje donje suhe grane, skinе kaftan, prepaše se i okuša može li slobodno gibati rukama.

---

¹ Ossian, škotski pjesnik iz III stoljeća; Macpherson je pod njegovim imenom 1760. objavio zbirku pjesama; ovdje se misli: osijanski tip žene = romantična, junačna, barbarski lijepa, bezlična žena.

Stara, sijeda Laska što ga je u stopu pratila sjedne oprezno nasuprot njemu i načuli uši. Sunce se spuštalo za veliku šumu; a u svjetlosti večernjeg rumenila, rasute po jasiku, jasno se ocrtavahu breze svojim ovješanim granama s nabreklih pupovima koji tek što nisu popucali.

Iz guste šume, gdje se još držao snijeg, vijugastim je uskim potočićima još jedva čujno tekla voda. Sitne su ptice cvrkutale i kadikad prelijetale s drveta na drvo.

U razmačicama potpune tišine čulo se šuštanje lanjskoga lišća što se micalo od kopnjenja zemlje i rasta trava.

»Gle! Čuje se i vidi kako trava raste!« reče Levin za se primijetivši pokrenuli mokri jasikin list škriļļčeve boje pored izbojka mlade trave. Stajao je, slušao i gledao dolje čas mokru zemlju obraslu mahovinom, čas Lasku što je osluškivala, čas more ogoljelih šumskih vršaka što su se sterali pred njim ispod brda, čas sve tamnije nebo prošarano bijelim prugama oblaka. Bez žurbe mašući krlima visoko ponad šume u daljini poletje jastreb, i drugi jedan poletje istim smjerom te nesta. Ptice su sve jače i revnije cvrkutale u gustišu. Nedaleko zahuhuče sova, te Laska zadrhtavši oprezno prijeđe nekoliko koraka i, nakrivivši glavu, stane osluškivati. S onu stranu rijeke začuje se kukavica. Do dva puta zakuka običnim kukom, a onda zakrešti, zabrza i zaplete se.

— Gle! već kukavica! — reče Stjepan Arkadijč izlazeći iza grma.

— Da, čujem — odgovori Levin nezadovoljno narušavajući šumsku tišinu glasom koji je njemu samome bio neprijatan. Sad će uskoro.

Lik Stjepana Arkadijča opet nesta za grmom, i Levin vidje tek jarki plamečak šibice, koji su odmah zatim zamijenile crvena žeravica cigarete i modrikasti dim.

Kvrc! kvrc! kvrcnuše kokoti na pušci kad ju je Stjepan Arkadijč zapinjao.

— A šta ono skviči? — upita Oblonski upozoravajući Levina na otegnuto gukanje, nalik na tanki glas ždrebeta kad rže od objesti.

— A, ne poznaješ to? To je zec mužjak. Nego dosta razgovora! Slušaj, leti — gotovo zaviče Levin zapinjući kokote. Začuo se izdaleka tanak zvižduk baš u onom običnom taktu, koji je lovcu toliko poznat, pa za dva trenutka — drugi, treći, a za trećim zviždukom čulo se kvarkanje.

Levin baci pogled desno, lijevo i, gle, pred njim se na mutnomodru nebu, ponad nježnih mladica jasikovih vršaka, ukaza ptica u letu. Letjela je pravo na njega: bliski zvuči kvarkanja, nalik na jednoliko deranje čvrste tkanine, razlijegnuše se tik nad uhom; već se vidio dugi kljun i pticin vrat i, u taj mah kad je Levin nanišanio, iza grma gdje je stajao Oblonski, bijesnu crvena munja; poput strijele ptica spuznu pa se opet izvije. Opet bijesnu munja, te se oču prasak; i, trepćući krilima, kao da se nastoji održati u zraku, ptica se ustavi, popostane časak pa teško pljesne o blatnu zemlju.

— Zar promaših? — vikne Stjepan Arkadijč, jer od dima nije vidio.

— Evo je! — reče Levin pokazujući Lasku kako, digavši jedno uho i visoko mašući krajičkom kitnjasta repa, tiha koraka, kao da želi produžiti zadovoljstvo i kao da se osmjehuje, gospodar donosi ubijenu pticu. — No, drago mi je što ti se posrećilo — reče Levin ali već osjećajući zavist što se njemu nije posrećilo da ubije tu šljuku.

— Gadno sam promašio iz desne cijevi — odgovori Stjepan Arkadijč puneći pušku. — Pss... leti.

Zaista, očuše se prodorni zvižduci koji su brzo slijedili jedan za drugim. Igrajući se i naganjajući jedna drugu, i samo piskućući, a ne kvarkajući, dvije šljuke naletješe upravo na glave lovaca. Odjeknuše četiri pucnja, a šljuke, poput lastavica, naglo zaokrenuše te iščezoše s vidika.

Lov je bio divan. Stjepan Arkadijč je ubio još dva komada i Levin dva, od kojih jedne nije našao. Stalo se mračiti. Jasna je srebrna Venera nisko na zapadu za brezicama već sijala svojim blagim sjajem, a visoko na istoku već se svojim crvenim svjetlom prelijevao mračni Arktur. Nad svojom je glavom Levin hvatao i gubio zvijezde Velikoga i Malog Medvjeda. Šljuke više nisu letjele; ali Levin odluči još počekati, dok Venera, koju je vidio pod brezinom granom, ne iziđe više nje i dok se ne ukažu u svoj jasnoći zvijezde Velikoga i Malog Medvjeda. Venera je već bila nadišla granu, Velika i Mala Kola već su se vidjela na tamnomodrom nebu zajedno s rudom, a on je jednako čekao.

— Nije li vrijeme? — reče Stjepan Arkadijč.

U šumi već bijaše tiho, i ni jedna se ptičica nije micala.

— Ostanimo još — odgovori Levin.

— Kako hoćeš.

Stajali su sada kojih petnaestak koraka jedan od drugoga.

— Stiva! — odjednom će iznenada Levin — a zašto mi ne kažeš je li se udala tvoja svast ili kad se udaje?

Levin se osjećao toliko čvrstim i mirnim da ga, mislio je, nikakav odgovor ne bi mogao uzбудiti. Ali nikako nije očekivao ono što je odgovorio Stjepan Arkadijč.

— Niti je mislila, niti se misli udavati, nego je veoma bolesna te su je liječnici poslali u inozemstvo. Čak se boje za njen život.

— Šta veliš! — krikne Levin. — Veoma bolesna? A šta joj je? Kako je...

Dok su oni govorili, Laska je načulivši uši pogledala gore u nebo i prijekorno u njih.

»Baš nađoše vrijeme za razgovor — mislila je. — A ona leti... Evo je bogme. Propustit će...« mislila je Laska.

Ali u isti mah obojica iznenada začuše prodoran piskut, koji kao da ih osinu po uhu, te se obojica naglo mašiše pušaka, i dvije munje bljesnuše, i dva praska odjeknuše u jedan te isti čas. U visoku letu šljuka u tili čas složi krila i padne u gustiš povijajući tanke mladice.

— Izvrsno bogme! Zajedno smo je! — poviče Levin i s Laskom odjuri u gustiš da traži šljuku. »Ah da, o čemu je ono neugodnom bilo riječi? — sjeti se. — Da, Kiti je bolesna... Pa šta mogu, vrlo mi je žao«, mislio je.

— A, našla si! Gle ti mudrice — reče vadeći pticu iz Laskine gubice i mećući je u gotovo punu lovačku torbu. — Našao sam, Stiva! — vikne.

XVI

Vraćajući se kući, Levin se raspitao o svim pojedinostima Kitine bolesti i planova Ščerbackijevih i, premda bi mu neprijatno bilo to priznati, ono što je saznao bilo mu ugodno. Ugodno i stoga što se još nadao, a još ugodnije stoga što je patila ona koja je njemu nanijela toliku bol. Ali kad Stjepan Arkadijč počne govoriti o uzrocima Kitine bolesti te spomenu ime Vronskoga, Levin ga prekine.

— Ja nemam nikakva prava znati obiteljske pojedinosti i, da pravo kažem, niti me imalo zanima.

Stjepan Arkadijič se jedva primjetno nasmiješi, pošto je ulovio trenutačnu i njemu toliko poznatu promjenu na Levinovu licu, jer posta isto onoliko mračno koliko je časak prije toga bilo veselo.

— Jesi li već posve uredio za šumu s Rjabininom? — upita Levin.

— Jesam. Cijena je divna, trideset i osam tisuća. Osam unaprijed, a ostalo u šest godina. Dugo sam se s time natezao. Nitko nije davao više.

— To će reći, ti si šumu poklonio — mrko će Levin.

— Kako to poklonio? — dobrodušno će smiješeći se Stjepan Arkadijič, jer je znao da sad Levinu neće ništa valjati.

— Zato što šuma stoji barem pet stotina rubalja po desetini

— odgovori Levin.

— Eh, što su mi ove seoske gazde! — šaljivo će Stjepan Arkadijič. — Taj vaš ton prezira prema nama građanima!... A kad je posao uglaviti, onda ga uvijek mi bolje uglavimo. Vjeruj da sam sve proračunao — reče on — i šumu sam vrlo povoljno prodao, tako da se bojim da onaj čak ne odustane. Pa to nije šuma gradljika¹ — reče Stjepan Arkadijič želeći riječju *gradljika* posve uvjeriti Levina u neispravnost njegove sumnje — nego više za ogrjev. I neće dati više od tridesetak hvati po desetini, a on mi je dao po dvjestu rubalja.

Levin se prezrivo osmijehne. »Poznajem — pomisli — tu maniru ne samo njegovu već i svih gradskih stanovnika, jer oni kada dvaput u deset godina proborave na selu i zapaze dvije-tri seoske riječi, upotrebljavaju ih i gdje treba i ne treba, čvrsto uvjereni da oni već sve znaju. *Gradljika, dat će 30 hvati*. Govori riječi, a sam ništa ne razumije«.

— Ja te neću učiti onom što ti tamo u uredu pišeš — reče

— a zatreba li, pitat ću te. A ti si tako uvjeren da se razumiješ u svu tu šumsku abecedu. Ona je teška. Jesi li brojao stabla?

— Kako ćeš stabla izbrojiti? — smijući se reče Stjepan Arkadijič, jednako želeći odbiti prijatelja od njegova lošeg

---

¹ Građevno drvo.

raspoloženja. — Prebrojati pijesak, svjetla planeta premda bi i mogao visok um...

— E pa da, a visoki, um Rjabinina može. I nijedan trgovac neće kupit dok ne prebroji, ako mu ne daju zabadava poput tebe. Tvoju ja šumu poznajem. Svake sam godine ondje u lovu, i tvoja šuma vrijedi pet stotina rubalja u gotovu, a on ti je dao za dvjesta na otplatu. Dakle, poklonio si mu tridesetak tisuća.

— De, dosta zavaravanja — žalosno će Stjepan Arkadijč

— pa zašto nitko nije davao?

— Zato što šuruje s trgovcima; dao je odstupninu. Sa svima sam njima imao posla, poznajem ja njih. Ma to nisu trgovci, nego lihvari. Neće se on upustiti u posao gdje ga čeka deset, petnaest posto, nego čeka da za dvadeset kopejaka kupi rubalj.

— Eh, prestani! Zle si volje.

— Nimalo — mrko će Levin dok su prilazili kući. Pored ulaza već stajahu kola za kojima bijahu arnjevi

od željeza i dobro nategnute kože sa sitim konjem koji je bio čvrsto upregnut širokim remenjem. U kolima je sjedio jako rumen i zdrav i čvrsto utegnut pomoćnik koji je u Rjabinina služio kao kočijaš. Sam Rjabinin je već bio u kući i dočekao prijatelje u predsoblju. Rjabinin je bio visok, mršuljast čovjek srednjih godina, brkat i obrijana istršala podbratka i izbuljenih mutnih očiju. Bio je u dugu modru kaputu s dugmetima ispod stražnjice i u visokim čizmama koje bijahu nabrane na gležnjevima, a na listovima napete čizme, a na njih bijahu obuvene velike kaljače. On, kao da opisuje krug, otare maramicom svoje lice pa, pošto zakopča kaput, iako mu se ionako veoma dobro držao, smijući se pozdravi ulaznike i pruži ruku Stjepanu Arkadiju kao da želi nešto uhvatiti.

— A, gle i vi stigoste — reče Stjepan Arkadijč pružajući mu ruku. — Predivno.

— Nisam se usudio oglušiti o zapovijed vaše svjetlosti, premda je put isuviše loš. Apsolutno sam cijelim putem išao pješke, ali sam došao u urečeno vrijeme. Konstantine Dmitriču, moje poštovanje — obrati se on Levinu nastojeći uhvatiti i njegovu ruku. Ali, namrštivši se, Levin se pravio da ne zamjećuje njegove ruke pa je vadio šljuke. — Izvoljeli ste se zabavljati lovom? Kakva će ovo biti ptica? — doda Rjabinin

prezrivo gledajući šljuke — ima dakle ukusa. — I on u znak da se ne slaže zakima glavom kao da jako sumnja je li se isplatilo pomučiti.

— Hoćeš li u kabinet? — tmurno se mršteći Levin će francuski Stjepanu Arkadjiču. — Hodite u kabinet, tamo ćete pregovarati.

— Može, može, kamo želite, molim — prezirnim dostojanstvom reče Rjabinin kao da želi dati na znanje da drugi mogu zapasti u neprilike, kako će se i prema kome držati, ali on nikada i ni u čemu nema neprilika.

Ulazeći u kabinet Rjabinin se po navici ogleda kao da traži ikonu, ali našavši je, nije se prekrstio. On okom premjeri ormara i police s knjigama te se isto onako sumnjičavo kao i prema šljukama prezirno osmjehne i u znak da se ne slaže kimne glavom ne dopuštajući ovdje nikako da se ovo isplatilo.

— Pa onda, jeste li donijeli novce? — upita Oblonski.

— Sjednite.

— Na novce mi nećemo čekati. Došao sam da se vidimo, da se porazgovaramo.

— A o čemu da se porazgovaramo? Ma sjedite.

— To se može — reče Rjabinin sjedajući i nalakćujući se na naslon fotelje onako kako mu je bilo najneudobnije. Valja popustiti, kneže. Grehota je. A novci su definitivno spremni, do zadnje kopejke. Na novce se neće čekati.

Pošto je, međutim, metnuo pušku u ormar, Levin je već bio pošao prema vratima, ali kad začu trgovčeve riječi, stane.

— I onako ste šumu zabadava uzeli — reče. Kasno je on došao, inače bih ja bio odredio cijenu.

Rjabinin ustane i šuteći smiješkom premjeri Levina od glave do pete.

— Zdravo ste škrti, Konstantine Dmitriču, — reče on smiješeći se i obraćajući se Stjepanu Arkadjiču — od vas čovjek ama baš ništa da kupi. Za pšenicu sam se tako pogađao, dobre pare davao.

— Zašto da ja vama svoje zabadava dajem? Ta nisam na putu našao, niti sam ukrao.

— Bože sačuvaj, danaske je apsolutno nemoguće krasti. Sve se danaske definitivno rješava uhodanim sudskim putem, sve je danas besprijekorno čestito; a o krađi ni govora

nema. Razgovarali smo se u poštenju. Skupo cijene šumu, nema čovjek računa. Molim da se bar mrvu popusti.

— Ama jeste li vi uglavili posao ili niste? Ako jeste, nema se tu šta više cjenkati, a ako niste — uze Levin — šumu kupujem ja. Umah nesta smiješka s Rjabininova lica. Ono poprimi jastrebliji, grabljiv i surov izraz. Hitrim koščatim prstima otkopča on kaput, pokazujući košulju spuštenu preko hlača, mjedena dugmeta na prsluku i lančić od sata te hitro izvuče debeo star novčanik.

— Molim lijepo, šuma je moja — progovori on brzo se prekrizivši i pružajući ruku. — Uzmi novce, šuma je moja. Eto kako Rjabinin pazaruje, a ne cjenka se za svaki groš — zabraza on mršteći se i razmahujući novčanikom.

— Ja se na tvom mjestu ne bih žurio — reče Levin.

— Ali molim te — u čudu će Oblonski — pa dao sam riječ.

Levin iziđe iz sobe zalupivši vratima. Gledajući u vrata, Rjabinin zakima glavom smješkajući se.

— Mladost, mladost, definitivno pusto djetinjarenje. Ionako kupujem, časti mi, tako da se čuje kako je, eto, baš Rjabinin, a ne tkogod drugi u Oblonskoga gaj kupio. A u božjoj je ruci kako ću račun uhvatiti. Vjerujte bogu. Izvolite, molit ću lijepo. Ugovorčić da se napiše...

Za jedan sat, pošto je brižno navukao svoj ogrtač, zakopčao kopče na kaputu, s ugovorom u džepu sjedne trgovac u svoja čvrsto okovana kola i krene kući.

— Eh, ta gospoda! — reče on pomoćniku — sva su na isti kalup.

— Pa da — odgovori pomoćnik predajući mu uzde i zakapčajući kožnatu pregaču. — A može li se čestitati kupovina, Mihajle Ignjatiču?

— E, e...

XVII

Džepa nabrekla od novčanica, što mu ih je za tri mjeseca unaprijed dao trgovac, Stjepan Arkadijč iziđe. Posao oko šume bio je gotov, novci u džepu, lov je bio divan, pa je Stjepan Arkadijč bio najbolje volje i naročito poželje da

razbije loše raspoloženje što je bilo zahvatilo Levina. Poželje da mu se dan završi večerom isto onako ugodno kako je bio započeo.

Odista, Levin nije bio raspoložen i, unatoč svoj svojoj želji da bude pažljiv i ljubazan sa svojim dragim gostom, nije se mogao savladati. Opojnost koju je izazvala vijest da se Kiti nije udala počela mu polako prodirati u svijest.

Kiti se nije udala i boluje, boluje od ljubavi prema čovjeku koji ju je obescijenio. Ta uvreda kao da je njega pogađala. Vronski je obescijenio nju, a ona je obescijenila njega, Levina. Prema tome, Vronski je imao pravo prezirati Levina i zato mu je bio neprijatelj. Ali o svemu tome Levin nije mislio. On je mutno osjećao da u tome ima nešto uvredljivo za njega te se sada ljutio, ali ne na ono što ga je smelo, nego se hvatao za svaku sitnicu što mu je izlazila pred oči. Ljutila ga glupa prodaja šume, prijevara kojoj je podlegao Oblonski, a koja je bila izvršena u njegovu domu.

— No, jesi li završio? — reče srećući gore Stjepana Arkadijča.

— Hoćeš li večerati?

— Mogu, ne branim. Kakav samo tek imam na selu, čudo jedno! A što Rjabinina nisi ponudio da založi?

— A, k vragu i on!

— Ama kako se ti to držiš prema njemu! — reče Oblonski.

— Ni ruke mu nisi dao. A zašto da mu ne pružiš ruku?

— Zato što ja lakaju ne dajem ruku, a lakaj je stotinu puta bolji.

— Kakav si mi ti natražnjak! A stapanje staleža! — reče Oblonski.

— Kome se drago stapati — nazdravlje mu bilo, ali meni je odvratno.

— Ti si, vidim, potpuni natražnjak.

— Istina, nikad nisam razmišljao tko sam ja. Ja sam Konstantin Levin, ništa više.

— I to Konstantin Levin koji je vrlo zle volje — smiješeći se reče Stjepan Arkadijč.

— Jest, ja jesam zle volje, a znaš li zbog čega? Zbog tvoje, oprosti, glupe prodaje...

Stjepan Arkadijč se dobrodušno namršti poput čovjeka koga ni kriva ni dužna vrijeđaju i ljute.

— Hajde, pustimo to! — reče on. — Kad je još bilo da bi tko štogod prodao a da mu odmah poslije prodaje nisu

rekli: »To kudikamo više vrijedi?« A dok čovjek prodaje, nitko mu ne daje... Nije to, vidim ja da ti imaš *zub* na tog nesretnoga Rjabinina.

— Možda i imam. A znaš li zbog čega? Opet ćeš reći da sam natražnjak ili još kakvu strašnu riječ; ali mene ipak ljuti i vrijeđa kad gledam kako danas, u svakom pogledu, osiromašava plemstvo kojemu i ja pripadam i, unatoč stapanja staleža, vrlo mi je drago da mu pripadam... I da ne osiromašava zbog raskoši — to bi se još moglo podnijeti; proživjeti gospodski

— to je plemićki, to samo plemići umiju. Sada seljaci oko nas kupuju zemlje — to mi nije krivo. Vlastelin ništa ne radi, seljak radi te istiskuje neradina čovjeka. Tako mora biti. I meni je vrlo drago zbog seljaka. Ali mene ljuti kad vidim to osiromašenje zbog nekakve, ne znam kako da je nazovem, naivnosti. Tamo je neki Poljak zakupnik u pol cijene kupio divno imanje od vlastelinke koja živi u Nizzí. Ondje za rubalj daju trgovcu u zakup desetinu zemlje koja vrijedi deset rubalja. Ovdje ti bez ikakva razloga pokloni onom lopovu trideset tisuća.

— A šta? Da brojim svako drvo?

— Dakako, da brojiš. Evo, uzmimo, ti nisi brojao, a Rjabinin jeste. Rjabininova će djeca imati sredstava za život i školovanje, a tvoja, sva je prilika, neće!

— Eh, oprostít ćeš mi, ali ima nešto bijedno u tom brojanju. Mi se bavimo svojim poslovima, oni svojim, pa moraju i oni nešto zaraditi. Ali, uostalom, posao je uglavljen, i gotovo. A evo i jaja na oko, tako ih najvolim. A Agafja će nam Mihajlovna dati one divne travarice. ...

Stjepan Arkadijič sjedne za sto te se stane šaliti s Agafjom Mihajlovnom uvjeravajući je da takva ručka i večere odavna nije jeo.

— Eto, vi barem pohvalite — reče Agafja Mihajlovna

— a Konstantin Dmitrič, bilo što da mu čovjek dadne, makar i koricu kruha — pojede i ode.

Ma koliko Levin nastojao da se svlada, bio je smrknut i šutljiv. Morao je Stjepanu Arkadijiču postaviti jedno pitanje, ali se nije mogao da odluči i nije nalazio ni načina, ni vremena, kako i kada da ga postavi. Stjepan Arkadijič je već bio sišao u svoju sobu, svukao se, ponovo se umio, obukao plisiranu noćnu košulju i legao, a Levin se jednako motao

po njegovoj sobi govoreći o kojekakvim tricama i nemajući snage da upita ono što je htio.

— Kako začudno prave sapun — reče ogledajući i obrćući mirisni komadić sapuna što ga je za gosta pripremila Agafja Mihajlovna, ali ga Oblonski nije upotrebjavao. — Pogledaj samo, pa to je umjetničko djelo.

— Da, sve se danas usavršava — reče Stjepan Arkadijič vlažnih očiju i blaženo zijevajući. — Kazališta, na primjer, pa ta zabavišta... a-a-a! — zijevao je. — Posvuda električno svjetlo... a-a!

— Da, električno svjetlo — preuze Levin. — Da. Ovaj, a gdje je sada Vronski? — upita on najednom odloživši sapun.

— Vronski? — reče Stjepan Arkadijič prestajući zijevati

— u Petrogradu je. Otputovao je ubrzo nakon tebe i odonda nijednom nije bio u Moskvi. I da znaš, Kostja, reći ću ti po istini — nastavi on pošto se nalaktio na sto i metnuo na ruku svoje lijepo rumeno lice, dok su iz njega poput zvijezda sjale razbludne, dobre i dremovne oči. — Sam si bio kriv. Uplašio si se suparnika. A ja, kao i onda što sam ti govorio — ja ne znam na čijoj je strani bilo više izgleda. Zašto nisi išao do kraja? Govorio sam ja tebi onda, da... — Zijevnuo je samo vilicama ne otvarajući usta.

»Zna li on ili ne zna da sam je zaprosio? — pomisli Levin gledajući ga. — Da, ima nešto lukavo, diplomatsko u njegovu licu«, i osjećajući da crveni, šuteći je motrio Stjepanu Arkadijiču pravo u oči.

— Ako je onda i bilo štogod s njene strane, bilo je to samo zanošerije za njegovom vanjštinom — nastavi Oblonski.

— Znaš, onaj savršeni aristokratizam i budući položaj u društvu nisu djelovali na nju, nego na mater.

Levin se namrštitio. Uvreda zbog odbijanja što ga je on doživio, zapekla ga u srcu poput svježe, netom zadobijene rane. Ali bio je kod kuće, a kod kuće i zidovi pomažu.

— Stani, stani — zabrza on prekidajući Oblonskoga — ti veliš: aristokratizam. A dopusti mi da te upitam u čemu se sastoji taj aristokratizam Vronskoga ili bilo koga drugog

— takav aristokratizam da bi mene mogli obescijeniti. Ti Vronskoga smatraš aristokratom, ali ja ne. Čovjek čiji se otac iz ničega probio prepredenjaštvom, čija mati tko zna s kime nije imala veze... Ne, oprostit ćeš, ali ja aristokratom smatram

sebe i ljude nalik na mene, koji u prošlosti mogu pokazati tričetiri poštena porodična pokoljenja, što su imala najviši stupanj obrazovanja (darovitost i um — to je nešto drugo) i koji nikad ni s kim nisu podlo postupala, nikad nikog nisu trebala, kako su živjeli moj otac, moj djed. A ja poznajem mnogo takvih. Tebi se čini nisko što ja brojim stabla u šumi, a ti Rjabininu poklanjaš trideset tisuća; ali ti ćeš dobiti zakupninu i ne znam šta još, a ja neću i zato cijenim rodnu grudu i ono što sam radom tekao... Mi smo aristokrati, a ne oni koji mogu opstojati samo po milostinji moćnika ovoga svijeta i koje možeš kupiti za dva groša.

— Ama na koga ti to smjeraš? Ja se s tobom slažem

— iskreno i veselo govoraše Stjepan Arkadijč, premda je osjećao da je pod onima što se mogu kupiti za dva groša, Levin mislio i njega. Levinova mu se živahnost iskreno svidjela.

— Na kog smjeraš? Premda je štošta što govoriš o Vronskome i neistina, ja ipak ne govorim o tome. Ja ti otvoreno velim, na tvom bih mjestu pošao sa mnom u Moskvu i...

— Ne, ja ne znam znaš li ti ili ne znaš, ali meni je svejedno. I reći ću ti — zaprosio sam je i bio odbijen, te je Katarina Aleksandrovna za me sada teška i sramotna uspomena.

— Zašto? Gluposti!

— Ali ne govorimo više! Oprosti mi, molim te, ako sam bio grub prema tebi — reče Levin. Sada, kad je sve izrekao, ponovo je bio onakav kakav je bio jutros. — Ne ljutiš se na me, Stiva? Molim te ne ljuti se — reče i smiješeći se uzme ga za ruku.

— Ma ne, nimalo, nit ima zbog čega. Drago mi je da smo se objasnili. A da znaš, jutarnji lov zna biti lijep. Da pođemo. Onda ja ne bih ni spavao, nego bih pravo iz lova na stanicu.

— Pa divno.

XVIII

Unatoč tome što je duševni život Vronskoga ispunjala njegova velika ljubav, naoko je njegov život nepromjenljivo i nezadrživo tekao prijašnjim, uobičajenim tračnicama društvenih i pukovnijskih veza i interesa. Pukovnijski su interesi

uzimali važno mjesto u životu Vronskoga i zbog toga što je on volio pukovnicu, a još više zbog toga što su u pukovnici njega voljeli.

U pukovnici nisu samo voljeli Vronskoga, nego su ga poštivali i ponosili se njime, ponosili time što je taj čovjek, silno bogat, vrlo obrazovan i sposoban, kojemu je bio otvoren put k uspjehu svake ruke, častoljublju i slavičnosti, sve to zabacivao i od svih životnih probitaka najjače uzimao k srcu probitke pukovnije i drugarstva. Vronski je znao kako misle njegovi drugovi o njemu i, osim toga što je volio taj život, osjećao je da je dužan podržavati mišljenje što se o njemu bilo ustalilo.

Samo se po sebi razumije da on ni s kim od drugova nije govorio o svojoj ljubavi, nije se odavao ni u najžešćim pijankama (uostalom, nikad on nije bio tako pijan da bi gubio vlast nad sobom) i zapušavao je usta onim lakoumnim drugovima koji su mu pokušavali obilazno pominjati njegovu vezu. Međutim, unatoč tome što je njegova ljubav bila poznata cijelome gradu — svi su više ili manje tačno naslućivali kakvi su njegovi odnosi s Karenjinom — većina mu je mlađih ljudi zavidala baš na onome što bijaše najteže u njegovoj ljubavi — na visoku Karenjinovu položaju i što je odatle ta veza bila izložena očima svijeta.

Većina mlađih žena, koje su zavidjele Ani, kojima je već odavna bilo dojadilo to da je *zovu pravednicom*, radovale su se onome što su naslućivale i očekivale su samo potvrdu u obratu društvenoga mišljenja da bi sasule na nju svu težinu svoga prezira. Već su spremale one grude blata kojima će se nabacivati na nju kad kucne čas. Većina starijih ljudi i ljudi visoka položaja bijaše nezadovoljna tim društvenim skandalom što se spremao.

Kad je saznala za njegovu vezu, mati Vronskoga početka je bila zadovoljna — i zato što, po njenu shvaćanju uglednu mladu čovjeku ništa nije davalo posljednju značajnu crtu kao ljubavna veza u višem društvu, a i zato što je Karenjina, koja joj se toliko svidjela i koja je onako mnogo govorila o svom sinu, ipak bila isto onakva kakve su, po mišljenju grofice Vronske, sve lijepe i valjane žene. Međutim u posljednje vrijeme dozna da je sin odbio za karijeru važan položaj koji su mu ponudili samo zato da bi ostao u pukovnici gdje se mogao viđati s Karenjinom, dozna da su zbog

toga njime nezadovoljne osobe visoka položaja, te ona promijeni mišljenje. Ne svidje joj se ni to što, po svemu što je saznala o toj vezi, to nije bila ona sjajna, graciozna ljubavna veza u visokom društvu, kakvu bi ona bila odobrila, već nekakva, kako su joj pričali, verterovska,¹ očajna strast, koja ga je mogla uvaliti u gluposti. Ona ga nije vidjela od njegova neočekivana odlaska iz Moskve te je preko starijega sina zahtijevala da dođe.

Stariji brat isto tako bješe nezadovoljan mlađim. Nije ga se ticalo kakva je ta ljubav, velika ili malena, strasna ili nestrasna, poročna ili neporočna (on je i sam, premda je imao djece, uzdržavao jednu plesačicu te je imao razumijevanja za to); međutim je on znao da je to ljubav koja se ne sviđa onima kojima se morala sviđati te zato nije odobravao bratovo vladanje.

Osim što se zanimao za službu i društvo, Vronski se zanimao za još nešto — za konje i bio je njihov strastveni ljubitelj.

Za ovu su godinu bile određene oficirske utrke s preponama. Vronski se javio za trku, kupio englesku čistokrvnu kobilu te je, unatoč svojoj ljubavi, strasno, iako suzdržano, bio zaokupljen skorim utrkama.

Ove dvije strasti nisu jedna drugoj smetale. Naprotiv, bilo mu je potrebno da se zanima za nešto i zabavlja nečim što nije imalo nikakve veze s njegovom ljubavi, čime bi se osvježavao i odmarao od dojmova koji su ga isuviše uzbuđivali.

XIX

Na dan krasnoselskih utrka, ranije nego obično, dođe Vronski u društvenu dvoranu pukovskog udruženja da pojede biftek. Nije se morao jako strogo paziti, jer mu je težina od četiri i po puda bila baš jednaka propisanoj; ali nije smioni odebljati, te se stoga klonio tjestenine i slatkoga. Sjedio je u kaputu raskopčanu nad bijelim prslukom, objema se rukama nalaktivši na stol i, očekujući naručeni biftek, gledao

---

¹ Prema istoimenom Goetheovu romanu (Werther), gdje je opisana nesretna ljubav.

u francuski roman što je ležao na tanjima. Gledao je u knjigu samo zato da ne bi razgovarao s oficirima što su ulazili i izlazili i razmišljao.

Razmišljao je o tome kako je Ana obećala doći na sastanak danas poslije utrka. Međutim je nije bio vidio tri dana i zbog muževa povratka iz inozemstva nije znao je li to danas moguće ili nije, niti je znao kako da to sazna. Posljednji se put s njome vidio u ljetnikovcu sestrične Betsi. U ljetnikovac Karenjinih pak zalazio je što je moguće rjeđe. Sada je htio onamo poći te je razmišljao o problemu kako da to učini.

»Naravno, reći ću da me Betsi poslala da upitam hoće li ona doći na utrke. Naravno, idem«, odlučio sam u sebi dižući glavu od knjige. Pa kako sebi živo predoči sreću što će je vidjeti, lice mu zasja.

— Javi mojoj kući da što brže upregnu trojku u kočiju — reče sluzi koji mu donese biftek na srebrnu vruću pladnju pa, primaknuvši pladanj uze jesti.

U susjednoj se biljarnici čulo udaranje kugli, govor i smijeh. Na ulaznim se vratima pojave dva oficira: jedan mlađahan, mršava, fina lica koji je nedavno došao iz paževskog korpusa u njihov puk; drugi pretio, star oficir s narukvicom na ruci i utonulih malenih očiju.

Vronski ih pogleda, namršti se pa, pogledajući ispod oka knjigu kao da ih ne primjećuje, stane jedući čitati.

— Šta, potkrepljuješ se za posao? — reče pretili oficir sjedajući uza nj.

— Vidiš — odgovori Vronski mršteći se, otirući usta i ne gledajući ga.

— A ne bojiš se da se udebljaš? — reče ovaj okrećući stolac za mlađahnog oficira.

— Šta? — ljutito reče Vronski kriveći lice od gađenja i pokazujući svoje guste zube.

— Ne bojiš se udebljati?

— Konobaru, kseresa! — reče Vronski ne odgovarajući pa, pošto premetnu knjigu na drugu stranu, nastavi čitati.

Pretili oficir uzme popis vina te se obrati mlađahnome oficiru.

— Odaberi sam šta ćeš piti — reče pružajući mu popis i gledajući ga.

— Molim rajnskoga vina — reče mladi oficir bojažljivo iskosa pogledajući Vronskoga i nastojeći prstima uhvatiti jedva probile brčiče. Videći da se Vronski ne obazire, mladi oficir ustane.

— Hajdemo u biljarnicu — reče.

Pretili oficir pokorno ustane, i oni se zapute prema vratima.

U taj čas u sobu uđe visok i stasit konjički kapetan Jašvin pa, pošto je visoka kimnuo glavom dvojici oficira, priđe Vronskome.

— A! evo ga! — vikne on snažno ga udarivši svojom velikom rukom po epoleti. Vronski se obazre gnjevno, ali mu na licu odmah zasja ona njegova mirna i kruta prijaznost.

— Pametno, Aljoša, — kapetan će gromkim baritonom.

— Sad ćeš pojesti, pa ispij jednu čašicu.

— Ali mi se ne jede.

— Eno nerazdvojnih — doda Jašvin podrugljivo gledajući dvojicu oficira što su u taj tren izlazili iz sobe. I on sjedne do Vronskoga načinivši oštar kut svojim bedrima koja su bila preduga za visinu stolaca i golijenima u uskim čakširama. — A što jučer nisi svraćao u krasnoselsko kazalište? — Numerova nije bila baš loša. Gdje si bio?

— Bio sam zasjeo u Tverskih — odgovori Vronski.

— A! — odvрати Jašvin.

Jašvin, kartaš, bekrija i nije bio samo čovjek bez ikakvih načela, nego nemoralnih načela — Jašvin bješe Vronskome najbolji prijatelj u puku. Vronski ga je volio i zbog njegove neobične tjelesne snage koju je pretežno pokazivao time što je mogao piti kao smuk, ne spavati i uvijek biti jednak, i zbog velike moralne snage koju je pokazivao prema starješinama i drugovima ulijevajući im strah i poštovanje, te kartanjem, gdje je znao dotjerati na desetke tisuća, i bez obzira na popijeno vino, svagda tako otmjeno i neustrašivo da su ga smatrali za prvog kartaša u engleskom klubu. Vronski ga je cijenio i volio naročito zbog toga što je osjećao da Jašvin ne voli njega zbog imena i bogatstva, nego zbog njega samoga. I od svih ljudi, samo njemu jedinom Vronski je htio govoriti o svojoj ljubavi. Osjećao je da je Jašvin jedini, unatoč tome što bi se reklo da je prezirao svako osjećanje — jedini, činilo se Vronskome, koji je mogao shvatiti onu silnu strast što mu je sada ispunjavala sav život. Osim toga je bio

siguran da Jašvin zacijelo ne nalazi zadovoljstva u spletkama i skandalima, nego da to čuvstvo shvaća kako treba, to jest zna i vjeruje da ta ljubav — nije ni šala, ni zabava, nego nešto ozbiljnije i zamašnije.

Vronski nije s njime govorio o svojoj ljubavi, ali je znao da on sve zna, sve razumije kako treba, i bje mu prijatno razabrati mu to u očima.

— A, da! — reče na to što je Vronski bio u Tverskih pa, sijevnuvši svojim crnim očima, uhvati se za lijevi brk i po svojoj ga ružnoj navici stane turati u usta.

— No, a šta si ti jučer radio? — Dobio si? — upita Vronski.

— Osam tisuća. Samo tri nisu dobre, teško da će ih promijeniti.

— Eh, onda možeš na meni izgubiti — reče Vronski smijući se. (Jašvin se u veliku svotu kladio na Vronskoga.)

— Nipošta neću izgubiti. Jedino je Mahotin opasan.

I razgovor prijeđe na iščekivanu današnju utrku o kojoj je Vronski sada jedino i mogao misliti.

— Hajdemo, gotov sam — reče Vronski i ustavši pođe prema vratima. Ustane i Jašvin, protegne svoje goleme noge i duga leđa.

— Na ručak mi je jošte rano, pa treba gucnuti. Odmah ću doći. Hej, vina! — vikne on svojim dubokim glasom, poznatim sa zapovijedanja, od kojeg su stakla odzvanjala. — Ne, ne treba — viknu on odmah opet. — Ti ćeš kući, onda ću i ja s tobom. Pa on i Vronski odoše.

XX

Vronski je stanovao u prostranoj i čvrstoj finskoj kući koja je bila na dvoje pregrađena. Petricki je stanovao s njime i na logorovanju. Petricki je spavao kad Vronski i Jašvin uđuše u kućicu.

— Ustaj, dosta je spavanja — reče Jašvin ulazeći za pregradu i gurajući u rame raskuštrana Petrickoga, koji je bio nos zario u jastuk.

Petricki u tren oka skoči na koljena i ogleda se.

— Brat ti je bio ovdje — reče on Vronskome. — Probudio me, vrag da ga nosi, rekao je da će opet doći. — I, navlačeći pokrivač, on se opet baci na jastuk. — Ama pusti me, Jašvine, — govorio je ljuteći se na Jašvina jer mu je svlačio pokrivač. — Pusti! Okrenuo se i otvorio oči. — Radije reci šta bismo mogli popiti; tako mi je gadno u ustima, da...

— Najbolje votke — basom će Jašvin. — Tereščenko! Votke gospodinu i krastavaca — vikne očito uživajući u svome glasu. — Votke, misliš? A? — upita Petricki mršteći se i trljajući oči. — A hoćeš li ti? Ja pristajem samo da zajedno pijemo! Vronski, ti? — reče Petricki ustajući i omatajući ispod ruku pokrivač od tigrove kože.

Izišao je na vrata pregrade, digao ruke i zapjevao francuski: »Bio kralj u Tu-u-li«. — Vronski, hoćeš li gucnuti?

— Nosi se — reče Vronski oblačeći kaput što mu ga je lakaj pridržavao.

— Kamo ćeš to? — upita ga Jašvin. — Evo i trojke dodadne on pošto je opazio kočiju kako dolazi.

— U konj usnicu, a moram još i do Brjanskoga radi konja — reče Vronski.

Vronski je zaista bio obećao doći Brjanskome, koji je bio deset vrsta od Peterhofa, i donijeti mu novce za konje, te je želio onamo stići. Ali drugovi umah shvatiše da on ne ide samo onamo.

I dalje popijevajući, Petricki namigne i naprci usne kao da veli: znamo mi kakav je to Brjanski.

— Pazi da ne okasniš! — Jašvin će tek toliko i, da promijeni razgovor, — upita on gledajući kroz prozor prednjaka kojega je on bio prodao: — Kako moj riđan, služi li dobro?

— Stoj! — zaviče Petricki Vronskome koji već pođe. — Tvoj ti je brat ostavio pismo i poruku. Čekaj, gdje su ono?

Vronski zastane.

— No, pa gdje su?

— Gdje su? To se i ja pitam! — svečano progovori Petricki prilazeći kažiprstom od nosa naviše.

— Ama govori, to je glupo! — smiješeći se reče Vronski.

— Kamina nisam ložio. Tu su negdje.

— No, dosta brbljarija! Gdje je pismo?

— Ne, zacijelo sam zaboravio. Ili sam sanjao? Čekaj, čekaj! Ama šta se ljuti! Da si ti popio koliko jučer ja, svakoga

su vinskog brata zapale po četiri boce, ne bi znao ni kako se zoveš. Čekaj, sad ću se sjetiti!

Petricki ode za pregradu i legne na svoj krevet.

— Stani! Ovako sam ležao ja, ovako je stajao on. Da-da-da-da. Evo ga! — i Petricki izvuče pismo ispod strunjače kamo ga je bio gurnuo.

Vronski uzme bratovo pismo i poruku. Bilo je to upravo ono što je i očekivao — materino pismo s prijekorima što nije dolazio i bratova poruka u kojoj je stajalo da se moraju porazgovarati. Vronski je znao da se radi o jednome te istom. »Šta se to njih tiče!« pomisli Vronski pa, pošto ih je zgnječio, turne pisma između dugmeta na kaputu da ih putem pažljivo pročita. U predsoblju sretne dva oficira: jedan je bio iz njegova, a drugi iz nekoga drugog puka.

Stan Vronskoga uvijek bijaše ročište svih oficira.

— Kamo?

— Moram u Peterhof.

— A je li došao konj iz Carskoga?

— Jest, samo što ga ja još nisam vidio.

— Kažu da Mahotinov Gladijator nešto hramlje.

— Glupost! Nego kako ćete se vi takmičiti po tom blatu?

— reče drugi.

— Evo mojih spasilaca! — poviče Petricki kad ugleda pridošlice pred kojima stajaše oficirski momak s votkom i kiselim krastavcima na poslužavniku. — Jašvin mi, eto, naređuje da pijem ne bi li se osvježio.

— Eh, alaj ste nas jučer udesili — reče jedan od pridošlica

— svu noć nam niste dali spavati.

— A kako smo tek završili! — uze pričati Petricki. — Volkov se popeo na krov pa veli da ga je uhvatila tuga. Ja ti velim: daj glazbu, posmrtnu koračnicu! A on i zaspa na krovu uz posmrtnu koračnicu.

— Pij, pij svakako votke, a onda kisele vode i mnogo limuna

— govorio je Jašvin stojeći nad Petrickim poput matere kad prisiljava dijete da uzme lijek — a onda još malicko šampanjca — otprilike jednu bočicu.

— E ta ti valja. Čekaj, Vronski, gucnimo.

— Ne, oprostite gospodo, danas ne pijem.

— Šta, misliš da ćeš otežati? Eh, onda ćemo sami. Daj kisele vode i limuna.

— Vronski! — vikne netko kad je on već izlazio u predsoblje.

— Šta je?

— A da se i podšišaš, ionako ti je kosa teška, osobito na čeli.

Vronski je odista prerano počeo ćelavjeti. On se vedro nasmijao, pokazao svoje guste zube pa, namaknuvši kapu na čelu, iziđe i sjedne u kočiju.

— U konj usnicu! — reče i posegne za pismima da ih pročita, ali se onda predomisli kako ne bi bio rastresen prije nego ogleda konja. — »Kasnije ću!«

XXI

Privremena konjušnica, daščara, bila je podignuta uza samo trkalište i ondje je jučer trebalo dovesti njegova konja. Još ga nije bio vidio. Ovih ga posljednjih dana on sam nije izjahivao, nego ga je povjerio treneru te sad ama baš ništa nije znao u kakvu je stanju stigao i bio njegov konj. Samo što je izišao iz kočije, a njegov je konjušar (grum), takozvani mali, pošto mu je još izdaleka prepoznao kočiju, bio već dozvao trenera. Suh Englez u visokim čizmama i u kratku kaputiću, s čuperkom dlaka ostavljenim samo na podvoljku, šireći laktove i gegajući se, nezgrapnim mu džokejskim korakom iziđe u susret.

— No, kako je Fru-Fru? — upita Vronski engleski.

— Ali right, sir, — sve je u redu, gospodaru — nekako grlenim glasom progovori Englez. — Bolje da ne ulazite — doda on pridižući šešir. — Natakao sam mu brnjicu, pa je konj nemiran. Radije nemojte ulaziti, to konja uznemiruje.

— Ne, ipak ću ući. Rado bih pogledao.

— Hajdemo — svejednako ne otvarajući usta i mršteći se reče Englez pa zamahujući laktovima pođe naprijed svojim gegavim korakom.

Uđoše u maleno dvorište pred daščarom. S metlom u ruci presretne došljake dežurni, gizdav, stasit momak u čistoj bluzi te pođe za njima. U daščari je za pregracima bilo pet konja, a Vronski je znao da je danas ovamo morao biti doveden i da je ovdje njegov glavni suparnik, riđi, visoki Mahotinov Gladijator. Radije bi Vronski volio vidjeti Gladijatora

nego svoga konja budući da ga još nije bio vidio; međutim je Vronski znao da prema zakonima pristojnosti u konjičkom sportu ne samo da ga ne smije vidjeti nego da je nepristojno i raspitivati o njemu. U času kad je išao hodnikom, otvori momak vrata drugog pregradka s lijeva te Vronski ugleda krupna riđana i bijele noge. Znao je da je to Gladijator, ali osjećajući se kao čovjek koji odvrća glavu od tuđeg otvorenog pisma on se okrene i priđe pregradku u kome je bila Fru-Fru.

— Ovdje je konj Ma-k... Mak... nikad ne mogu izgovoriti to ime — reče Englez preko ramena, pokazujući palcem nečista nokta Gladijatorov pregradak.

— Mahotinov? Jeste, to mi je jedini ozbiljan suparnik — reče Vronski.

— Da vi jašete na njemu — reče Englez — ja bih se za vas kladio.

— Fru-Fru je vatrenija, on je jači — reče Vronski smješkajući se pri hvaljenju njegova jahanja.

— Kod zapreka sve je u jahanju i u plucku — reče Englez.

Plucka, to jest energije i odvažnosti, Vronski ne samo da je osjećao da je ima dovoljno nego je, a to je kudikamo važnije, bio čvrsto uvjeren da nitko na svijetu toga plucka nije mogao imati više od njega.

— A vi sigurno znate da nije bilo potrebno *veliko znojenje*?

— Nije — odgovori Englez. — Molim vas, ne govorite glasno. Konj se uznemiruje — doda on kimajući glavom prema zatvorenu pregradku pred kojim su stajali i iz kojega je dopiralo premetanje nogu po slami.

On otvori vrata i Vronski uđe u pregradak, slabo osvijetljen kroz jedan prozorčić. Prebirući nogama po svježoj slami, u pregradku je stajao vranac žutih krugova na truhu i s brnjicom na gubici. Pošto se snašao u polutama pregradka, Vronski opet jednim letimičnim pogledom obuhvati sve vrline svoga konja ljubimca. Fru-Fru bijaše kobila srednjega rasta i po građi nije bila bez prigovora. Bila je sitnih kostiju; premda joj se grudna kost jako naprijed isticala, grudi joj bijahu uske. Stražnji je dio bio malo spušten, dok su joj prednje noge a osobito stražnje bile prilično iskrenute unutra. Mišice stražnjih i prednjih nogu nisu bile naročite krupne;

ali je zato u poprugu kobila bila neobično široka, a to je naročito iznenađivalo sada unatoč njene istreniranosti i usukana trbuha. Kostii joj se ispod koljena, gledane sprijeda, nisu činile deblje od prsta, ali su zato bile neobično široke gledane sa strane. Osim rebara sva je bila nekako kao stisnuta s bokova i prema glavi bila tanja. Međutim je ona u najvećoj mjeri imala jednu odliku koja je upravo primoravala da joj se zaborave svi nedostaci; ta odlika bijaše *krv*, ona krv koja *govori*, kako se kaže engleski. Oštro istaknuti mišići, ispod mreže žila što se protegla finom, gipkom i poput atlasa glatkom kožom, činili su se isto onoliko čvrsti koliko i kost. Njena mršava glava izbuljenih, blistavih, svijetlih očiju širila se na njušći u snažne nozdrve, iznutra podlivene krvlju sluznice. U čitavoj njenoj pojavi, a osobito u glavi, bio je određen, energičan i ujedno nježan izraz. Bila je jedna od onih životinja koje, reklo bi se, samo zato ne govore što im mehaničko ustrojstvo njihove gubice toga ne dopušta.

Bilo kako bilo, Vronskome se činilo da je ona shvatila sve što je on sada, gledajući je, osjećao.

Čim je Vronski ušao k njoj, ona je duboko potegla u se zrak te, škiljeći izbuljenim okom tako da se bjeločnica zalila krvlju, ispod oka je gledala došljake potresajući brnjicom i gipko se premještajući s noge na nogu.

— No, eto, vidite kako je uznemirena — reče Englez.

— O, mila moja! O! — govoraše Vronski prilazeći kobili i umirujući je.

Ali što joj on bliže prilažaaše, to se ona više uznemirivala. Tek kad joj priđe do glave, ona umah utihne, a mišići joj zadržte ispod fine, nježne dlake. Vronski joj pogladi snažnu šiju, na oštrobriđom zatiljku popravi pramen grive što se bio prebacio na drugu stranu te se licem primakne njenim raširenim, finim nozdrvama koje bijahu nalik na šišmišova krila. Ona glasno potegne te ispusti zrak iz napregnutih nozdrva, zadržtavši strigne šiljatim uhom i protegne snažnu crnu gubicu prema Vronskome kao da ga želi dohvatiti za rukav. Ali sjetivši se da ima brnjicu, ona potrese njome te opet jednu za drugom stane premještati svoje kao tokarene pravilne, tanke noge.

— Smiri se, mila, smiri! — reče pogladivši je još rukom po sapima te radosno spoznavši da je kobila u najboljem stanju iziđe iz pregratka.

Kobilina je uznemirenost prešla i na Vronskoga; čutio je da mu krv navire u srce i da bi se, kao i kobila, rado gibao, grizao; bilo mu je i strašno i prijatno.

— Onda, ja se, dakle, pouzdajem u vas — reče on Englezu

— u šest i pol na mjestu.

— Sve je u redu — reče Englez. — A kamo ćete vi, milorde?

— upita najednom upotrijebivši taj naziv *mylord*¹ koji gotovo nikad nije upotrebljavao.

Vronski u čudu pridigne glavu te onako, kako je on umio gledati, pogleda Engleza u čelo, a ne u oči, čudeći se smjelosti njegova pitanja. Ali pošto je shvatio da ga, postavljajući to pitanje, Englez nije gledao kao gospodara nego kao džokeja, odgovori mu:

— Moram do Brjanskoga, za jedan ću sat biti kod kuće. »Po koji mi put danas postavljaju ovo pitanje!« reče za se te pocrvenje, a to mu se rijetko dešavalo. Englez ga pažljivo promotri. Pa kao da je znao kamo će Vronski, doda:

— Najvažnije je da čovjek prije trke bude smiren — reče

— nemojte biti neraspoloženi i ničim se ne dajte smesti.

— Ali right — smiješeći se odvrati Vronski pa, uskočivši u kočiju, naredi da ga vozi u Peterhof.

Tek što je bio odmakao nekoliko koraka, kadli se nadvi oblak što je odjutros prijetio kišom, i udari pljusak.

»Loše! — pomisli Vronski podižući krov na kočiji. — I onako je bilo blato, a sad će biti prava kaljuža«. Sjedeći u osami natkrivene kočije, izvadi materino pismo i bratovu poruku te ih pročita.

Pa da, sve je to bilo jedno te isto. Svi su, njegova mati, njegov brat, svi su smatrali za potrebno da se upleću u ono što se tiče samo njegova srca. To je upletanje izazivalo u njemu srdžbu — osjećanje koje ga je rijetko obuzimalo. »Šta ih se tiče? Zašto svatko smatra za svoju dužnost da se brine o meni? I zbog čega me se dovezuju? Zbog toga što vide da je to nešto što oni ne mogu shvatiti. Da je to obična neukusna veza u otmjenom društvu, pustili bi me na miru. Oni osjećaju da je ovo nešto drugo, da ovo nije igrarija, da mi je ova žena draža od života. I upravo im je to neshvatljivo i ljuti ih. Ma kakva bila i ma kakva će biti naša sudbina, mi smo je stvorili i na nju se nećemo potužiti — govorio je, sjedinjujući

---

¹ Engl. = gospodaru, gospodine, grofe moj.

u riječi *mi* sebe s Anom. — A ne, oni bi da nas uče kako se živi. Ni pojma oni nemaju o tome šta je to sreća, oni ne znaju da bez ove ljubavi za nas nema ni sreće, ni nesreće — nema života«, mislio je.

Ljutio se na sve njih zbog upletanja upravo zato što je u duši osjećao da oni, ti svi, imaju pravo. Osjećao je da ljubav što ga je vezivala s Anom nije bila trenutani zanos koji će proći kao što prolaze ljubakanja u otmjenom društvu ne ostavivši drugih tragova u životu jednoga i drugoga osim ugodnih ili neugodnih uspomena. Osjećao je svu tegobu svoga i njena položaja, osjećao je kako im je teško da tako izloženi očima svijeta — taje svoju ljubav, lažu i varaju; i to da lažu, varaju, preneću se i neprestano misle na druge onda kad je strast, što ih je vezivala, bila tako jaka da su oboje zaboravljali na sve drugo osim na svoju ljubav.

Živo se prisjetio svih onih slučajeva što su se često ponavljali kad je bilo prijeko potrebno lagati i obmanjivati, premda je to bilo toliko odbojno njegovoj prirodi, prisjetio se naročito živo osjećaja stida što ga je više puta zapazio u nje zbog te prijeke potrebe obmanjivanja i laganja. I njega obuze čudno čuvstvo što ga je od početka njegove ljubavi s Anom kadikad obuzimalo. Bilo je to gađenje od nečega: je li mu se gadio Aleksej Aleksandrovič, je li se gadio sam sebi, ili mu se gadio cio svijet — on baš nije znao. Ali uvijek je odgonio od sebe to čudno čuvstvo. I sada, pošto je malo živnuo, nastavi dalje svoje misli.

»Jeste, ona je prije bila nesretna, ali ponosna i mirna; a sada ne može biti mirna i dostojna premda toga i ne pokazuje. Jeste, to se mora dokrajčiti«, odlučio on sam u sebi.

I prvi mu put u glavi sine jasna misao o tome da je prijeko potrebno prekinuti ovu laž, i to što prije to bolje.

»Da i ona i ja sve ostavimo te da se sakrijemo nekamo sami sa svojim ljubavlju«, reče sebi.

XXII

Pljusak ne potraja dugo, i kad se Vronski približavao punim kasom rukuničara što je teglio logove koji su sad bez uzda jurili blatom, granu opet sunce, te krovovi ljetnikovaca, stare lipe po vrtovima s obiju strana glavne ceste blještahu

mokrim sjajem, i s grana razdragano kapaše, a s krovova žurno otjecale voda. On više nije mislio na to kako će taj pljusak pokvariti trkalište, nego se radovao tome da će je zbog ove kiše zateći kod kuće, i to samu, jer je znao da se Aleksej Aleksandrovič, otkako se nedavno vratio iz toplica, nije bio preselio iz Petrograda.

Nadajući se da će je zateći samu, kao što je to i inače činio da manje svraća pažnju na sebe, ne prelazeći mostića Vronski side te pođe pješice. Nije pošao na glavne ulazne stepenice s ceste nego uđe u dvorište.

— Je li gospodin došao? — upita vrtlara.

— Nije, nije. Gospođa je kod kuće. Samo vi izvolite na ulazne stepenice; ondje su sluge, otvorit će vam — odgovori vrtlar.

— Ne, ući ću iz vrta.

Pa pošto se uvjerio da je ona sama i želeći je iznenaditi budući da nije bio obećao da će danas doći, a ni ona zacijelo nije mislila da će on doći pred trku, pridržavajući sablju i pažljivo koracajući po pijesku putića duž kojega je bilo zasađeno cvijeće, pođe on prema terasi što je gledala u vrt. Vronski sada zaboravi sve što je putem mislio o težini i tegobama svoga položaja. Mislio je jedino o tome kako je sada neće gledati samo u mašti nego živu, svu, kakva jest u zbilji. Već je ulazio stupajući cijelim stopalom da ne pravi buke po blagim stepenicama terase, kadli se odjedanput prisjeti onoga što je uvijek zaboravljao, onoga što je bilo najmučnije u njegovu odnosu prema njoj — njezina sina i njegova, kako mu se činilo, upitna, odbojna pogleda.

Taj dječak bijaše najčešće smetnja njihovim odnosima. Kad je on bio tu, ni Vronski ni Ana ne samo da nisu izbjegavali da govore o onome što ne bi mogli ponoviti pred svima nego su izbjegavali čak i to da okolišavajući govore o nečemu što dječak ne bi shvatio. Oni se nisu o tome dogovarali, ali je to došlo samo od sebe. Smatrali bi da vrijeđaju sami sebe kad bi i varali toga dječaka. Pred njim su govorili kao znanci. Ali usprkos toj opreznosti Vronski je često osjetio na sebi pažljiv i dvoumijiv djetetov pogled i neku čudnu bojažljivost, kolebljivost, čas nježnost, čas hladnoću i stidljivost u odnosu toga dječaka prema njemu. Kao da je dijete osjećalo da između tog čovjeka i njegove majke postoji nekakav važan odnos, značenje kojega on ne može dokučiti.

Odista, dječak je osjećao da on ne može razumjeti taj odnos te se silio i sebi nije mogao protumačiti onaj osjećaj što ga je on morao imati prema ovome čovjeku. Dječjom osjetljivošću za očitovanje osjećaja on je jasno vidio da ni otac, ni guvernanta, ni dadilja, svi — ne samo da Vronskoga nisu voljeli nego su ga se gadili i plašili premda ama baš ništa nisu o njemu govorili, dok je on majci bio najbolji prijatelj.

»Pa šta to znači? Tko je on? Kako ga treba voljeti? Ako ne razumijem, kriv sam ili sam glup ili zločest dječak«, mislilo je dijete; i odatle je dolazio ispitivački, upitan, pomalo neprijatan izraz, i bojažljivost, i kolebljivost, a to je toliko tištalo Vronskoga. Nazočnost toga djeteta uvijek je postojano izazivala u Vronskome onaj tuđ osjećaj bezrazložne gadljivosti koju je osjećao u posljednje vrijeme. Nazočnost toga djeteta izazivala je u Vronskome i u Ani osjećaj nalik na osjećaj mornara koji po kompasu vidi da se pravac kojim on brzo plovi znatno odvaja od propisanoga, ali da on nije kadar zaustaviti kretanje, da ga svaki čas sve to više i više udaljuje od određenoga smjera te da bi priznanje samom sebi da je skrenuo — bilo isto što i priznanje da srlja u pogibiju.

Svojim naivnim pogledom na život to dijete je bilo kompas koji im je pokazivao stupanj otklona od onoga što su oni znali, ali nisu htjeli da znaju.

Ovoga puta Serjože nije bilo kod kuće, te je ona bila potpuno sama i sjedila na terasi iščekujući da se vrati sin koji je bio otišao u šetnju pa ga zatekla kiša. Poslala je slugu i djevojku da ga traže i sjedila iščekujući. Odjevena u bijelu haljinu vezenu širokim vezom, ona je sjedila u kutu terase iza cvijeća te ga nije čula. Nagnuvši svoju crnu kovrčavu glavu, pritisla je čelo uz hladnu kantu za polijevanje što je stajala na ogradi i objema svojim divnim rukama s njemu toliko znanim prstenjem pridržavala kantu. Ljepota čitave njene pojave, glave, vrata, ruku, svaki je put poput nečega nenadanog zapanjivala Vronskoga. Ustavio se motreći je ushićeno. Ali samo što htjede zakoračiti da joj se približi, ona već oćuti da joj se približuje, odgurne kantu i okrene mu svoje usplamtjelo lice.

— Šta vam je? Da niste bolesni? — reče on francuski dok joj je prilazio. Htjede da joj pritrči; ali kad se sjetio da je tu mogao biti tko tuđi, obazre se na balkonska vrata te

pocrvenje kao što je svaki put crvenio čuteći da se mora bojati i obazirati.

— Ne, zdrava sam — reče ona ustajući i čvrsto mu stišćući pruženu ruku. — Nisam očekivala... tebe.

— Bože moj! kako su vam hladne ruke! — reče on.

— Uplašio si me — reče ona. — Sama sam i čekam Serjožu, otišao je u šetnju; oni će odovud doći.

Ali uprkos tome što se trudila da bude mirna, usne su joj drhtale.

— Oprostite mi što sam došao, ali ja nisam mogao provesti dana a da vas ne vidim — nastavi on francuski kako je uvijek govorio izbjegavajući za njih nemoguće hladno *vi* i opasno *tí* u ruskome.

— Ta šta da praštam? Tako mi je drago!

— Ali vi ste bolesni ili ožalošćeni — nastavi on ne ispuštajući joj ruku i naginjući se nad nju. — O čemu ste mislili?

— Sve o jednom te istom — reče ona smiješeći se. Govorila je istinu. Kad bi je, u bilo kojem času upitali

o čemu misli, mogla je odgovoriti da se ne prevari: o istome, o svojoj sreći i o svojoj nesreći. Baš sada, kad ju je zatekao, evo o čemu je mislila: mislila je, zašto je drugima, Betsi na primjer (znala je za njenu ljubav s Tuškevičem koju je skrivala pred društvom), sve to bilo lako, a njoj tako teško? Zbog nekih drugih misli danas ju je ta misao naročito mučila. Pitala ga je o trkama. Odgovorio joj je pa, videći da je uzbuđena, nastojeći da je rasonodi, stane joj najjednostavnijim tonom pripovijedati pojedinosti o pripremama za utrke.

»Da kažem ili da ne kažem? — mislila je motreći njegove mirne umiljate oči. — On je tako sretan, tako obuzet svojim utrkama da neće shvatiti kako treba, neće shvatiti sve značenje toga događaja za nas.«

— Ali niste mi rekli o čemu ste mislili kad sam došao — Reče on prekinuvši svoju priču — molim vas, recite!

Ona nije odgovarala nego ga je, nagnuvši malo glavu, ispod oka upitno motrila svojim blistavim očima iza dugih trepavica. Ruka joj je, dok se igrala otkinutim listom, drhtala. On je to vidio te mu lice izrazi onu pokornost, ropsku odanost koja ju je tako osvajala.

— Vidim ja da se nešto dogodilo. Zar mogu i na trenutak biti miran znajući da vas je snašla nekakva nevolja koju ne dijelim s vama? Recite zaboga! — molećivo ponovi on.

»Tako je, neću mu oprostiti ako ne shvati značenje toga. Bolje da ne govorim, čemu da ga iskušavam?« mislila je neprekidno ga gledajući i osjećajući da joj se ruka s listom sve više i više tresu.

— Zaboga! — ponovi on uhvativši je za ruku.

— Da kažem?

— Da, da, da...

— Trudna sam — izgovori ona tiho i polagano.

Listić joj u ruci zadrhti još jače, ali ona nije skidala očiju s njega e da bi vidjela kako će on to primiti. On problijedje, htjede nešto reći, ali zastane, ispusti joj ruku i ponikne glavom. »Jeste, on je shvatio sve značenje toga događaja«, pomisli ona te mu zahvalno stisne ruku.

Ali se varala da je on shvatio značenje vijesti onako kao što ju je ona, žena, shvatila. Na tu vijest on je udesetoruštrućenom snagom osjetio kako ga spopada onaj neobičan osjećaj gadljivosti što bi ga obuzeo prema nekome; ali je ujedno shvatio da će kriza, koju je on želio, nastupiti sada, da se više ne može tajiti mužu te da je prijeko potrebno na ovaj ili onaj način što prije dokončati ovo neprirodno stanje. Ali, osim toga, i njen tjelesni nemir prijeđe na nj. Pogledao ju je ganutljivim, pokornim pogledom, poljubio joj ruku, ustao i šutke se ushodaio po terasi.

— Jeste — reče on odlučno joj prilazeći. — Ni ja, ni vi nismo shvaćali naše odnose kao igrariju, a sad nam je sudbina zapečaćena. Prijeko je potrebno — reče obazirući se — dokrajčiti ovu laž u kojoj živimo.

— Dokrajčiti? A kako da je dokrajčimo, Alekseju?

— tiho će ona.

Sad se bila smirila, i lice joj je sjalo nježnim osmjejkom.

— Treba ostaviti muža i sjediniti naše živote.

— Oni su ionako ujedinjeni — jedva čujno odgovori ona.

— Jest, ali posve, posve.

— Samo kako, Alekseju, pouči me, kako? — reče ona turobno se smiješeći svome položaju iz kojeg nema izlaza. — Zar ima izlaza iz ovakva položaja? Zar ja nisam žena svome mužu?

— Iz svakog položaja ima izlaz. Treba se odlučiti — reče on.

— Sve je bolje negoli ovo stanje u kome ti živiš. Ja, bogme, vidim kako ti patiš zbog svega, i zbog društva, i zbog sina, i zbog muža.

— Ah, samo zbog muža ne — jednostavnim osmijekom reče ona. — Ja ne znam, ne mislim na njega. Njega nema.
— Govoriš neiskreno. Poznajem ja tebe. Ti patiš i zbog njega.
— Pa on i ne zna — reče ona i odjednom joj jarko crvenilo stane izbijati na licu; obrazi, čelo, vrat joj se zacrvenješe, i suze joj stida navriješe na oči. — Ali o njemu i nećemo govoriti.

XXIII

Vronski je već nekoliko puta pokušavao, iako ne baš tako odlučno kao sada, navesti je da porazmisle o svom položaju i svaki se put sukobio s onim površnim i lakim prosuđivanjem kojim je ona sada odgovarala na njegov izazov. Kao da je u tom bilo nešto takva čega nije mogla ili nije htjela objasniti sebi kao da se, čim bi počinjala govoriti o tome, ona, prava Ana, povlačila nekamo u se, a pojavljivala druga, čudna, njemu tuđa žena koju on nije volio, koje se bojavao i koja mu se opirala. Ali danas on odluči da izreče sve.

— Znao on ili ne znao — Vronski će svojim običnim čvrstim i mirnim glasom — znao ili ne znao, nas se to ne tiče. Mi ne možemo... vi ne možete na tome ostati, pogotovu sada.

— Pa šta da radim po vašem mišljenju? — upita ona onom istom lakom podrugljivošću. Njoj, koja se toliko bojala da on ne primi olako njenu trudnoću, sada bi mrsko što on iz toga zaključuje da je prijeko potrebno nešto poduzeti.

— Sve mu saopćiti i ostaviti ga.

— Vrlo lijepo; uzmimo da ja to učinim — reče ona. — Znete li vi šta će od toga biti? Sve ću vam unaprijed ispričati — i opaki sjaj plane u njenim čas prije nježnim očima.

— »A, vi volite drugoga te ste s njime stupili u grešnu svezu? (Oponašajući muža, isto onako kao što je to činio Aleksej Aleksandrovič, ona naglasi riječ *grešnu*.) Upozoravao sam vas na posljedice u religioznom, građanskom i obiteljskom pogledu. Niste me poslušali. Ja sada ne mogu izvrći ruglu svoje ime... — svoga sina — htjede ona reći, ali se sinom nije mogla šaliti... — ruglu svoje ime«, i još nešto u tom smislu

— nadoveže ona. — Uopće će reći na svoj državnički način i jasno i tačno da me ne može pustiti, ali da će, koliko je do

njega, poduzeti mjere da spriječi skandal. I mirno će, navlas izvršiti ono što kaže. Eto šta će biti. Kad se razljuti, to nije čovjek, nego stroj, i to opak stroj — dodadne ona sjećajući se pri tom Alekseja Aleksandroviča i svih pojedinosti njegove pojave, načina govora i njegova značaja te okrivljujući ga za sve što je samo mogla naći ružno u njemu, ništa mu ne praštajući zbog svoje strašne krivnje koju mu je nanijela.

— Čuj, Ana, — reče Vronski uvjerljivim, mekim glasom nastojeći je umiriti — ipak je, svakako, potrebno njemu reći, a onda se vladati već prema tome šta će on poduzeti.

— Šta, da bježimo?

— Pa zašto i da ne bježimo? Ja ne vidim da se može ovako nastaviti. A ne zbog sebe — ja vidim da vi patite.

— Jest, pobjeći i postati vaša ljubavnica? — jetko će ona

— Ana! — prijekorno i nježno zausti on.

— Jest nastavi ona — postati vaša ljubavnica i upropastiti sve...

Ona opet htjede reći: sina, ali nije mogla izustiti te riječi.

Vronski nije mogao shvatiti kako je ona, uza svoju snažnu, čestitu narav, mogla podnositi to varanje i ne željeti osloboditi ga se; ali on nije slutio da je glavni uzrok tome bila. ona riječ *sin* koju ona nije mogla izgovoriti. Kad bi mislila na sina i njegov budući odnos prema materi koja je ostavila, njegova oca, bilo bi joj tako strašno zbog onoga što je načinila a da nije promislila nego je, kao žensko, nastojala tek da sebe umiri lažnim razmišljanjima i riječima samo da sve ostane po starome i da može da zaboravi na strašno pitanje šta će biti sa sinom.

— Molim te, preklinjem te — najednom posve drugim, iskrenim i nježnim tonom reče ona pošto ga uze za ruku

— nikad sa mnom nemoj o tome govoriti!

— Ali, Ana...

— Nikad. Prepusti to meni. Svu podlost, sav užas svoga: položaja — znam; ali to nije tako lako razriješiti kako ti misliš. Pa to prepusti meni i slušaj me. Nikad sa mnom nemoj; o tome govoriti. Obećavaš li mi?... Ne, ne, obećaj!...

— Sve ja obećavam, ali ne mogu biti miran, osobito poslije ovoga što si rekla. Ne mogu biti miran kad ti ne možeš; biti mirna...

— Ja! — ponovi ona. — Jeste, ponekad mi je jako teško; ali to će proći ako ti nikad ne budeš sa mnom o tome govorio. Kad ti sa mnom o tome govoriš, samo onda me to muči.

— Ne shvaćam — reče on.

— Znam ja — prekine ga ona — kako je tvojoj čestitoj naravi teško lagati, i žao mi te. Često mislim kako si zbog mene upropastio svoj život.

— Isto sam to ovaj čas ja mislio — uze on — kako si ti zbog mene mogla sve žrtvovati? Ja sebi ne mogu oprostiti toga da si ti nesretna.

— Ja nesretna? — reče ona približujući mu se i gledajući ga ushićenim ljubavnim osmjejkom — ja sam poput gladna čovjeka kome su dali jesti. Njemu je, možda, hladno, odjeća mu je poderana, i stid ga je, ali nesretnan on nije. Ja da sam nesretna? Ne, evo moje sreće...

Ona je začula glas sina koji se vraćao i, pošto letimice ogleda terasu, naglo ustade. Pogled joj plane vatrom koju je on poznavao, brzom kretnjom digne ona svoje lijepe, prstenjem pokrivene ruke, primi ga za glavu, zagleda se u nj dugim pogledom pa kad je približila svoje lice otvorenih nasmiješenih usana, hitro ga poljubi u usta i oba oka te ga odgurne. Htjela je da ode, ali ju je zadržao.

— Kada? — progovori šaptom ushićeno je gledajući. Noćas, u jedan — prošapće ona pa, pošto je teško uzdahnula, pođe svojim lakim i hitrim korakom u susret sinu.

Serjožu je kiša zatekla u velikom vrtu te je s dadiljom prosjedio u sjenici.

— Onda doviđenja — reče ona Vronskome. Još malo pa valja na trke. Betsi je obećala doći po mene.

Pogledavši na sat Vronski se žurno udalji.

XXIV

Kad je Vronski na balkonu Karenjinih gledao na sat, bio je toliko smeten i okupljen svojim mislima da je vidio kazaljke na kazalu, ali nije mogao shvatiti koliko je sati. Izišao je na cestu i oprezno stupajući po blatu uputio se prema svojoj kočiji. Do te ga je mjere obuzelo osjećanje prema Ani da nije ni pomislio na to koliko je sati te da li ima vremena otići do Brjanskoga. Kako to često zna biti, njemu je ostala tek sposobnost mehaničkog pamćenja što po redu ima činiti.

Prišao je svome kočijašu koji je bio pridrijemao na sjedištu u već kosoj sjeni guste lipe, s užitkom pogledao kako se prelijevaju rojevi mušica što su se vijale ponad znojnih konja pa, pošto je razbudio kočijaša, uskoči u kočiju i naredi da vozi do Brjanskoga. Tek kad je odmakao kojih sedam vrsta, došao je toliko sebi da pogleda na sat i shvati da je pola šest i da je zakasnio.

Toga je dana bilo nekoliko utrka: Utrka carske pratnje, zatim oficirska utrka na dvije vrste, utrka na četiri vrste i ona utrka u kojoj je on sudjelovao. Do svoje je utrke mogao stići, ali ode li do Brjanskoga, stići će jedva jedvice, i to će stići kad već čitav Dvor bude na okupu. Ali Brjanskome je zadao riječ da će mu doći te stoga odlučio da vozi dalje pošto je kočijašu naredio neka ne žali trojke.

Stigao je Brjanskome, zadržao se u njega pet minuta i odjurio natrag. Njega je ta brza vožnja umirila. Sve ono što je bilo mučno u njegovu odnosu prema Ani, sva ona neodređenost što je ostala poslije njihova razgovora, sve mu je to izvjetrilo iz glave; sad je s užitkom i uzbuđenjem mislio na trku, na to da će ipak stići, a ponekad bi mu, poput jarke svjetlosti, u mašti zasjala sreća koju je očekivao od noćasnog sastanka.

Osjećanje skore utrke obuzimalo ga sve više i više što je dublje i dublje ulazio u atmosferu utrka pretičući kočije onih što su se s ljetnikovaca i iz Petrograda vozili na utrke.

U njegovu stanu nije više bilo nikoga: svi su bili na utrkama, a i lakaj ga je dočekaao na vratima. Dok se preodijevao, lakaj mu javi da su već počele druge utrke, da je mnogo gospode dolazilo pitati za njega te da je dvaput bio dojurio momak iz konj usnice.

Pošto se bez žurbe preodjeo (nikad se on nije žurio niti je gubio prisebnost), Vronski naredi da ga odvezu do baraka. Od baraka je već mogao vidjeti more kočija, pješaka, vojnika što su opkoljavali trkalište i sjenice u kojima je vrvjelo mnoštvo svijeta. Po svoj prilici trčala se druga utrka, jer je onog časa kad je on ulazio u baraku čuo zvonjavu. Prilazeći konjušnici sretne bjelonoga riđeg Mahotinova Gladijatora, koga su vodili na trkalište u narandžasto-plavoj prekrivci, ušiju što su se činile velike jer su bile obrubljene plavim.

— Gdje je Kord? — upita on konjušara.

— U konjušnici, sedlaju.

U otvorenu pregratku Fru-Fru je već bila osedlana. Spremali su se da je izvedu.

— Nisam zakasnio?

— All right! All right! Sve je u redu, sve je u redu — prozbori Englez — nemojte se uzrujavati.

Još jednom Vronski baci pogled na divne, drage oblike konja koji je drhtao cijelim tijelom te, pošto se jedva odvojio od toga prizora, iziđe iz daščare. Prišao je paviljonima u najpovoljnijem času kako ne bi privukao ničije pažnje. Utrka na dvije vrste tek se bila završila te sve oči bijahu uprte u konjičkoga gardistu sprijeda i u husara carske tjelesne garde za njim koji su posljednjim silama tjerali konje i primicali se stupu. Iz sredine i izvan kruga svi nagruše prema stupu, a skupina vojnika i oficira konjičke garde gromoglasnim je uzvicima izražavala radost zbog očekivane pobjede svoga oficira i druga. Vronski neprimjetno zađe u sredinu gomile baš u času kad odjeknu zvonjava što je označivala kraj utrke, a visok, blatom poprskani konjički gardist koji je stigao prvi, pošto se spustio u sedlo, stade popuštati uzde svome sivom, teško zadihanom ždrijepcu koji je potamnio od znoja.

Grabeći nogama iz sve snage ždrijebac uspori kretanje svoga snažnog tijela, a kavaljergardski¹ se oficir, poput čovjeka koji se probudio iza teška sna, ogleda oko sebe i jedva se osmijehne. Oko njega se sjatila gomila znanaca i nepoznatih ljudi.

Vronski se namjerno uklanjao onom odabranom mnoštvu otmjenoga svijeta što se uzdržljivo i slobodno kretao i časkao ispred paviljona. Doznao je da je tamo i Karenjina, i Betsi, i žena njegova brata, te im namjerno nije prilazio da se ne bi rastresao. Međutim su ga zaustavljali znanci koji su ga stalno presretali pripovijedajući mu pojedinosti proteklih utrka i raspitujući ga zašto je zakasnio.

Kad su trkače pozvali u paviljon da im podijele nagrade i kad se onamo okrenuše, Vronskome priđe njegov stariji brat Aleksandar, pukovnik s naramenicama oficira, oniska rasta, isto onako jedar kao i Aleksej, samo ljepši i rumeniji, crvena nosa i mamurna, otvorena lica.

— Jesi li dobio moju poruku? — reče. — Tebe čovjek nikad ne može naći.

---

¹ Jedan od kirasirskih pukova carske garde nazivao se kavaljergardski.

Unatoč svome raskalašenu i pijančevalačkom životu s kojega je bio poznat, Aleksandar Vronski bijaše pravi dvorski čovjek. Govoreći s bratom o jednoj za njega posve neugodnoj stvari, znajući da bi mnoge oči mogle biti u njih uperene, on se sada držao nasmiješeno kao da se samo onako šali s bratom.

— Dobio sam i odista ne razumijem zbog čega si *ti* zabrinut

— reče Aleksej.

— Zabrinut sam zbog toga jer su mi malo prije napomenuli da tebe nema i jer su te u ponedjeljak vidjeli u Peterhofu.

— Ima stvari koje imaju prosuđivati samo oni kojih se to izravno tiče, a stvar zbog koje si ti toliko zabrinut je takva...

— Da, ali onda čovjek ne služi u vojsci, ne smije...

— Ja tebe samo jedno molim: ne miješaj se. Namršteno lice Alekseja Vronskoga problijedje, a istršala mu donja čeljust zadrhti, što se rijetko dešavalo. Kao čovjek veoma dobra srca, on se rijetko ljutio, ali kad se ljutio i kad mu podbradak drhtio, to je Aleksandar Vronski dobro znao, onda je bio opasan. Aleksandar Vronski se veselo nasmiješi.

— Htio sam samo da predam majčino pismo. Odgovori joj i ne uzrujavaj se pred trku. Bonne chance¹ — dodadne on smiješeći se i ode od njega.

Ali odmah iza njega opet jedno prijateljsko pozdravljanje zaustavi Vronskoga.

— Nećeš da znaš za prijatelje. Zdravo, mon cher!² — poče Stjepan Arkadijč, blistajući i ovdje, usred ovoga petrogradskog sjaja isto kao i u Moskvi, svojim rumenim licem i napomađenim začušljanim zaliscima. — Stigoh jučer i baš mi je drago da ću vidjeti tvoje slavlje. Kad ćemo se vidjeti?

— Navrati sutra u klub — reče Vronski pa, pošto ga je ispričavajući se stisnuo za rukav ogrtača, ode na sredinu trkališta kamo su već bili dovodili konje za veliku trku s preponama.

Znojne, izmučene konje, koji su se već utrkivali odvodili su konjušari kući, a jedan za drugim, pojavljivali su se za

---

¹ Franc: dobra ti sreća.

² Franc: dragi moj (prijatelju).

iduću trku novi, svježi, većinom engleski konji, u kopicama, uvučених trбуha, nalik na čudne goleme ptice. Desno su vodili visoku ljepoticu Fru-Fru koja je kao na oprugama poigravala svojim elastičnim i dosta dugim zglavcima. Nedaleko od nje skidali su prekrivku s klempavog Gladijatora. Krupni, divni, posve pravilni ždrijepčevi oblici predivnih sapi i neobično kratkih, nad sama kopita usađenih zglavaka, nehotice su svraćale na se pozornost Vronskoga. Htjede da priđe svome konju, ali ga opet zadrža neki znanac.

— A, eno Karenjina! — reče mu znanac s kojim je razgovarao.

— Traži ženu, a ona je u sredini paviljona. Vi je niste vidjeli?

— Ne, nisam — odgovori Vronski pa, i ne osvrnuvši se na paviljon u kojem su mu pokazivali Karenjinu, priđe svome konju.

Vronski ne dospje ni da pregleda sedlo, jer je na njemu nešto valjalo urediti, kadli trkače pozvaše da izvuku brojeve i da se rasporede. Ozbiljna, stroga, mnogi blijeda lica, sedamnaest se oficira iskupilo pred paviljonom i izvuklo brojeve. Vronskoga zapade broj sedam. Začuje se: »Sjedaj!«

Osjećajući da je zajedno s drugim trkačima središte u koje su uprte sve oči, u napregnutu stanju u kakvu su mu obično kretnje bile odmjerene i mirne, Vronski priđe svome konju. U čast utrka Kard je obukao svoje paradno odijelo, crn zatvoren kaput, tvrdo naškrobljen ovratnik što mu je podupirao obraze, okrugli crni šešir i čizme za jahanje. Kao i uvijek, on je bio smiren i dostojanstven i, stojeći pred njom, sam je držao kobilu za obje vodice. Fru-Fru je i dalje drhtala kao u groznici. Puno vatre, njeno se oko iskretalo na Vronskoga dok je prilazio. Vronski turne prst pod poprug. Kobila jače iskrenu oči, iskesi zube i strigne uhom. Englez naškubi usne želeći pokazati da se smješka tome što netko provjerava njegovo sedlanje.

— Uzjašite, manje ćete se uzbuđivati.

Vronski se posljednji put obazre na svoje takmace. Znao je da ih u trci više neće vidjeti. Dvojica su već sprijeda jahala prema mjestu odakle će ih pustiti. Galjcin, jedan od opasnih takmaca i prijatelj Vronskoga, vrzmio se oko dorasta ždrijepca koji mu se nije dao uzjahati. Mali husar iz carske tjelesne garde u tijesnim jahačim hlačama jahao je u galopu sagnuvši se na sapima poput mačke, od želje da oponaša

Engleze. Knez Kuzovlev sjedaše blijed na svojoj čistokrvnoj kobili iz Grabovske ergele, a Englez ju je vodio za uzde. Vronski i svi njegovi drugovi poznavahu Kuzovleva i njegovu osobinu »slabih« živaca i silnoga samoljublja. Znali su da se on svega boji, boji se jahati na kadrovskom konju; ali upravo zbog toga što je to bilo strašno, zbog toga što su ljudi lomili sebi vrat i što su kod svake prepone stajali liječnik, bolnička kola s prišivenim križem i sestrom bolničarkom, on je sada odlučio da se takmiči. Sretoše se pogledima i Vronski mu prijazno i odobravajući namigne. Jednoga tek nije vidio, glavnoga takmaca, Mahotina na Gladijatoru.

— Nemojte žuriti — reče Kord Vronskome — i upamtite jedno: ne zadržavajte kobilu kod prepona niti je nagonite, pustite je da brza kako ona hoće.

— Dobro, dobro — reče Vronski lativši se vođica.

— Ako je moguće, vodite trku; ali ne očajavajte do posljednjega časa ako budete i zaostali.

Konj ne dospje ni da se makne, kad Vronski gipkom i snažnom kretnjom stade u ocjelni nazubljeni stremen te lako, čvrsto smjesti svoje zbojko tijelo u sedlo na kome zaškripi koža. Uzevši desnom nogom stremen naviklom kretnjom, on poravna među prstima dvostruke vođice, i Kord spusti ruke. Tobože kao da ne zna kojom bi nogom prije pokročila, dugim vratom natežući vođice, Fru-Fru krene kao na oprugama njišući jahača na svojim gipkim leđima. Ubrzavajući korak, Kord je išao za njim. Nastojeći obmanuti jahača, uzbuđena je kobila čas s jedne, čas s druge strane potezala vođice, te je Vronski uzalud nastojao da je umiri glasom i rukom.

Već su prilazili zajaženoj rijeci idući prema mjestu odakle su ih morali pustiti. Jedni su takmičari bili sprijeda, drugi straga, kad odjednom Vronski začuje za sobom odjeke konjskoga galopa po blatnom putu, i njega prestigne Mahotin na svom bjeldnogom, klempavom Gladijatoru. Mahotin se osmijehnu pokazujući svoje duge zube, ali ga Vronski pogleda ljutito. Njega on uopće nije volio, sada ga je pak smatrao najopasnijim takmacem, pa se naljutio na njega što je projezdio mimo njega raspalivši mu konja. Fru-Fru pridiže lijevu nogu za galop te učini dva manja skoka pa, ljuteći se na pritegnute vođice, prijeđe u truskav kas koji je uzbacivao jahača. Kord se također namrštitio i samo što nije pojurio za Vronskim.

Ukupno se utrkivalo sedamnaest oficira. Utrka se imala održati pred paviljonom na stazi eliptičnog oblika dugoj četiri vrste. Na toj je stazi bilo podignuto devet prepona, rijeka, velika gusta prepona od dva aršina pred samim paviljonom, suhi jarak, jarak s vodom, kosina, irska klupa (jedna od najtežih prepona) koja se sastojala od nasipa načičkana šibljem za kojim je bio još jedan, konju nevidljiv jarak tako da je konj morao preskočiti obje prepone ili se ubiti; onda još dva jarka s vodom, pa jedan suhi — a kraj trke bijaše suprot paviljonu. Ali trke nisu počimale na stazi, nego stotinu hvati po strani, a na tom je razmaku bila prva prepona — tri aršina ušir zajažena rijeka koju su jahači po volji mogli preskakivati ili pregaziti.

Do tri su se puta jahači poravnavali, ali je svaki put nečiji konj istrčavao te je valjalo počinjati iznova. Pukovnik Sestrin, stručnjak za startanje, već se bio počeo ljutiti, kadli napokon po četvrti put vikne: »Sad!« — a jahači krenuše.

Sve oči, svi dogledi bijahu upravljani na šarenu skupinu konjanika dok su se poravnavali.

»Pušteni su! Trče!« začulo se sa svih strana poslije tišine iščekivanja.

I omanje skupine i pojedinci pješaci stadoše pretrčavati s jednoga na drugo mjesto da bi bolje vidjeli. Već se u prvom trenutku skupina konjanika razvukla, te se vidjelo kako se po dvojica, trojica i jedan za drugim približavaju rijeci. Gledaocima se činilo da su potrčali zajedno; ali među jahačima je bio koji sekund razlike što je za njih imalo veliko značenje.

Uzrujana i odviše nervozna Fru-Fru izgubi prvi trenutak te nekoliko konja poteče s mjesta prije nje, ali prije no što su dojurili do rijeke, svom snagom pritežući kobilu koja je zatezala vođice, Vronski lako prijede trojicu te se pred njim nalazio jedino riđi Mahotinov Gladijator koji je ravnomjerno i lako poskakivao sapima tik pred Vronskim, a i ispred sviju divna Dijana koja je nosila Kuzovleva ni živa, ni mrtva.

U prvi mah Vronski još nije vladao ni sobom, ni konjem. Sve do prve prepone, do rijeke, on nije mogao upravljati kretanjem konja.

Gladijator i Dijana primicahu se skupa i gotovo se istog istacatog trena: hop-hop, uzdigoše ponad rijeke i preletješe na drugu stranu; neopazice, kao da leti, izvi se za njima Fru-Fru, ali istog časa kad se Vronski oćutio u zraku, gotovo pod nogama svoga konja, opazi on Kuzovleva kako se s Dijanom valja s onu stranu rijeke. (Kuzovlev je poslije skoka bio ispustio vodice te je konj poletio s njime naglavce.) Te je pojedinosti Vronski doznao tek kasnije, sad je pak vidio samo to da baš pod noge, kamo je imala stati Fru-Fru, može dospjeti Dijanina noga ili glava. Ali se Fru-Fru, poput maćke u padu, napregla u skoku nogama i leđima te, mašivši konja, pojurila dalje.

»O, mila!« pomisli Vronski.

Kad prijeđe rijeku, Vronski potpuno zagospodari konjem i stane ga ustezati kaneći veliku preponu prijeći nakon Mahotina i već na idućem razmaku od dvjesta hvati na kojem nema prepone pokušati da ga preteće.

Velika prepona bijaše tik pred carskim paviljonom. Gospodar, i sav dvor, i gomila svijeta — svi su gledali njih — njega i Mahotina koji je za konjsku dužinu bio pred njima kad su prilazili đavolu (tako se zvala puna prepreka). Vronski je osjećao oći koje su bile sa svih strana na nj uprte, ali nije vidio ništa osim ušiju i šije svoga konja, zemlje što mu je jurila u susret te sapi i bijelih nogu Gladijatorovih kako brzo udaraju takt pred njim i kako sve jednako ostaju na jednom te istom razmaku. Gladijator se podiže, ničim ne zapevši uzmahne kratkim repom i izgubi se Vronskome iz oćiju.

— Bravo! — reće nećiji glas.

U istom hipu pred oćima Vronskoga, tik pred njim, sijevnuše daske na preponi. Bez i najmanje promjene u kretanju konj se izvi pod njim; daske zamakoše i samo straga nešto lupnu. Razdražen zbog Gladijatora koji je išao sprijeda, konj se prerano digao pred preponom i lupio o nju stražnjim kopitom. Ali mu se kret nije promijenio, pa Vronski, kad dobi komadić blata u lice, shvati da se opet nalazi na istoj udaljenosti od Gladijatora. Opet je pred sobom spazio njegove sapi, kusi rep, i opet one iste bijele noge što su se brzo kretale, ali se nisu udaljavale.

Istog onog trena kad je Vronski pomislio da sad valja preteći Mahotina, sama Fru-Fru, budući da je već bila shvatila ono što je on pomislio, bez ikakva poticaja snažno povuće

te se stane približavati Mahotinu s najpogodnije strane, sa strane užeta. Ali Mahotin nije puštao užeta. Tek što Vronski pomisli da se može preteći i spolja Fru-Fru promijeni nogu te stade prestizati upravo na taj način. Pleće Fru-Fru već zatamljelo od znoja izravna se s Gladijatorovim sapima. Nekoliko su skokova grabili uporedo. Ali pred preponom kojoj su prilazili, da ne pravi velik zavoj, Vronski stane prebirati vođicama te hitro, na samoj kosini, pretekne Mahotina. U hipu mu je vidio lice uprskano blatom. Čak mu se učini da se osmjehnuo. Vronski je pretekao Mahotina, ali ga je već za tren oka osjećao iza sebe i neprestano je slušao odmah za leđima ujednačen topot i isprekidan, još posve svježje disanje Gladijator ovih nozdruva.

Iduće dvije zapreke, jarak i barijeru, prijeđe lako, ali Vronski začu još bliže Gladijatorovu sapu i topot. Pustio je konja i s radošću oćutio da je lako namakao brzinu, te se topot Gladijatorovih kopita poče opet javljati na onom istom pređašnjem razmaku.

Vronski je vodio trku — baš ono što je i želio i što mu je Kord svjetovao pa je sada bio siguran u uspjeh. Uzbuđenje mu, radost i nježnost prema Fru-Fru neprestano su rasli. Htio se osvrnuti nazad, ali toga ne smjede uraditi pa se trudio da umiri sebe i da ne goni konja kako bi saćuvao u njemu snagu jednaku onoj koja je, ćutio je, bila još u Gladijatoru. Osta jedna jedina i najteža prepona; prijeđe li je prije ostalih, bit će prvi. Jurio je prema irskoj klupi. Zajedno s Fru-Fru još je izdaleka vidio tu klupu, i njih oboje, njega i konja, obuze ćasovita sumnja. On primijeti neodlućnost u ušima konja te podigne korbać, ali umah oćuti da je sumnja bila bez temelja: kobilica je znala šta treba. Prione još bolje te se odmjereno, baš onako kako je on raćunao, izvije pa se, pošto je odskoćila od zemlje, prepustila sili inercije koja je prenese daleko preko jarka; i u onom istom taktu, bez naprezanja, smjesta Fru-Fru nastavi trku.

— Bravo, Vronski! — prićuše mu se glasovi omanje skupine ljudi — znao je, ljudi iz njegova puka i prijatelja — što su stajali pored te prepone, nije mogao ne prepoznati Jašvinov glas, ali njega nije vidio.

»O, divoto moja!« mišljaše o Fru-Fru oslućkujući što se dešavalo za njim. »Preskoćio je!« pomisli kad oću za sobom Gladijatorov trk. Ostade još samo posljednji jarak s vodom,

dva aršina širok. Vronski ga i ne pogleda nego, u želji da sve preteče, stane kružno raditi vodicama, u taktu skoka podižući i spuštajući konju glavu. Osjećao je da konj trči posljednjim snagama; nisu mu samo šija i pleća bili mokri nego je na hrptu, na glavi, na oštrim ušima u kapljama probijao znoj, a disao je resko i kratko. Ali je on znao da te snage ima više nego što treba za posljednjih dvijesta hvati. Samo je po tome što se osjećao bliže zemlji i po naročitoj mekoti kretnji Vronski znao koliko je brzine namakla njegova kobila. Jarak je preletjela kao da ga i nema. Preletjela ga poput ptice; ali u. isti mah na svoj užas Vronski oćutje da je, ne povodeći se za pokretom konja i ni sam ne znajući kako počinio lošu, neoprostivu kretnju spustivši se na sedlo. Umah se njegov položaj promijeni i on razabra da se desilo nešto užasno. Još nije bio nacistu s time što se dogodilo, kad tik kraj njega promakoše bijele noge riđeg ždrijepca, i Mahotin u brzom trku projaha mimo. Vronski se jednom nogom doticao zemlje, a konj mu se svaljivao na tu nogu. Jedva je stigao osloboditi nogu kad kobila pade na jedan bok teško hripljući i naprežući tanki, znojni vrat da se dignu, počela drhtati na zemlji pored njegovih nogu poput nastrijeljene ptice. Nespretna kretnja što ju je Vronski načinio slomila joj hrptenicu. Ali to je on shvatio mnogo mnogo kasnije. Sada je pak vidio samo to da Mahotin hitro odmiče, a da on, njišući se stoji sam na blatnoj nepomičnoj zemlji, a pred njim, teško dišući, leži Fru-Fru i, nakrenuvši prema njemu glavu, motri ga svojim divnim okom. Još jednako ne shvaćajući šta se to desilo. Vronski je teglio kobilu za uzde. Ona se opet poče izvijati poput ribe dok su škripala krila sedla, oslobodi prednje noge, ali kako nije bila kadra podići zatka, odmah se sklopča te opet padne na bok. Iznakažena lica od boli, blijed i uzdrhtale donje vilice, Vronski je udari petom u trbuh i opet stane vući za vođice. Ali se ona nije micala nego je, zarivši gubicu u zemlju, samo tužno motrila gospodara svojim rječitim pogledom.

— Aaa! — proštenje Vronski uhvativši se za glavu. — Aaa! šta učinih! — zaviče. — I proigrana utrka! I moja krivnja, sramotna, neoprostiva! I ova nesretna, mila, upropaštena kobila! — Aaa! šta učinih!

Svijet, liječnik i bolničar, oficiri njegova puka trčali su prema njemu. Na svoju nesreću ćutio je da je ćitav i nepovrijeđen

Kobila je slomila hrptenicu te bi odlučeno da je ustrijele. Vronski nije mogao odgovarati na pitanja, ni s kim nije mogao govoriti. Okrenuo se i, ne podigavši kape što mu je bila spala s glave, krene s trkališta ni sam ne znajući kamo. Osjećao se nesretnim. Prvi put u životu snašla ga je teška nesreća, nepopravljiva nesreća, i to nesreća koju je sam skrivio. Jašvin ga je stigao s kapom, otpratio ga do kuće, a za po sata se Vronski pribrao. Ali uspomena na tu trku zadugo mu u duši osta najteža i najtežobnija uspomena u njegovu životu.

XXVI

Naoko odnos Alekseja Aleksandrovima prema ženi bijaše isti kao i prije. Jedina je razlika bila u tome da je bio još zaposleniji negoli prije. Kao i prijašnjih godina, spočetka je proljeća otputovao u kupke u inozemstvo da oporavi svoje zdravlje što mu ga je svake godine narušavao naporan zimski rad te se, po običaju, vratio u srpnju i odmah se s povećanom energijom prihvatio svoga običnog posla. Kao i obično, žena mu se preselila u ljetnikovac, a on ostade u Petrogradu.

Od onoga razgovora poslije večere u kneginje Tverske nikad on s Anom nije govorio o svojim sumnjama i ljubomori, a onaj njegov obični ton ismijavanja nekoga bio je da ne može pogodniji biti za njegov sadašnji odnos prema ženi. Prema ženi je bio nešto hladniji. Kao da je čutio tek neko sitno nezadovoljstvo zbog onoga prvog noćnog razgovora kojemu se ona oprla. U njegovu odnosu prema njoj bijaše sjenka zlovolje, ali ništa više. »Nisi htjela da se objasniš sa mnom

— kao da je govorio obraćajući joj se u mislima — to gore po te. E sad ćeš ti mene moliti, a *ja* neću htjeti da se objasnimo. To gore po te«, govorio je u mislima poput čovjeka koji bi uzalud pokušavao ugasiti požar, razljutio se na svoje uzaludne napore i rekao: »tako ti i budi! izgorjet ćeš za to!«

On, onaj pametan i profinjen čovjek, kad su bili u pitanju službeni poslovi, nije shvaćao da je takav odnos prema ženi nerazuman. Nije toga shvaćao, jer mu je bilo odveć strašno shvatiti svoj sadanji položaj te je u duši svojoj zatvorio, zakračunao i zapečatio onaj pretinac u kom su mu se nalazila

osjećanja prema porodici, t.j. prema ženi i sinu. On, brižni otac, postao je potkraj ove zime osobito hladan prema sinu i prema njemu se isto onako posmjehivački vladao kao i prema ženi. »A! mladiću!« tako mu se obraćao.

Aleksej Aleksandrovič mislio je i govorio da nijedne godine nije imao toliko službenoga posla kao ove godine; ali on nije bio svjestan da je ove godine sam izmišljao poslove, da je to bilo jedno od sredstava da se ne otvara onaj pretinac u kome su ležala osjećanja prema ženi i porodici i misli o njima te koje su postajale to strasnije što su duže ondje ležale. Kad bi tkogod imao pravo upitati Alekseja Aleksandroviča šta on misli o vladanju svoje žene, krotki, mirni Aleksej Aleksandrovič ne bi ništa odgovorio, već bi se veoma razljutio na čovjeka koji bi ga o tome što upitao. Baš zbog toga i bijaše u izrazu lica Alekseja a Aleksandroviča nešto gordo i strogo kad su ga raspitivali o zdravlju njegove žene. Aleksej Aleksandrovič ništa nije htio misliti o vladanju i osjećanju svoje žene i odista on o tome nije ništa ni mislio.

Stalni je ljetnikovac Alekseja Aleksandroviča bio u Peterhofu, a obično je ondje provodila ljetu i grofica Lidija Ivanovna, koja je bila u susjedstvu i neprekidno se družila s Anom. Ove se godine grofica Lidija Ivanovna odrekla puta u Peterhof, ni jednom nije došla Ani Arkadjevnoj, a Alekseju je Aleksandroviču natuknula kako je nezgodno to Anino prijateljavanje s Betsi i s Vronskim. Aleksej Aleksandrovič ju je strogo prekinuo izrekavši misao da je njegova žena izvan svake sumnje i otada poče izbjegavati groficu Lidiju Ivanovnu. On nije htio vidjeti i nije vidio da već mnogi u društvu poprijeko gledaju njegovu ženu, nije htio shvatiti i nije shvaćao zašto njegova žena naročito uporno traži da se preseli u Carsko Selo gdje je živjela Betsi, odakle nije bilo daleko do pukovskog taborišta Vronskoga. Nije sebi dopuštao misliti o tome i nije mislio; ali je u dubini svoje duše, nikada to ne kazujući sebi samom i nemajući o tome ne samo nikakvih dokaza nego ni sumnji, on pouzdano znao da je prevareni muž i zbog toga je bio vrlo nesretan.

Koliko je puta u svom osmogodišnjem sretnom životu sa ženom, gledajući tuđe nevjerne žene i prevarene muževe, Aleksej Aleksandrovič sebi govorio: »Kako se može dopustiti da do toga dođe? Kako se ne razvrgne to gadno stanje?« Ali sad kad se nevolja sručila na njegovu glavu, ne samo što nije

mislio na to kako da razvrgne to stanje nego uopće nije htio da za nj zna, nije htio da zna upravo stoga što je ono bilo isuviše užasno, isuviše neprirodno.

Od svog povratka iz inozemstva Aleksej Aleksandrovič je dvaput bio u ljetnikovcu. Jednom je ručao, drugi put proveo večer s gostima, ali nijednom nije noćio kao što je to običavao činiti prošlih godina.

Na dan utrka Aleksej Aleksandrovič je imao mnogo posla; ali pošto ga je ujutro rasporedio za cio dan, odlučio je da će se odmah nakon ranoga ručka odvesti u ljetnikovac do žene a otamo na trke, jer će ondje biti čitav Dvor pa i njemu valja da bude ondje. Ženi će navratiti kasnije, jer je odlučio da je iz pristojnosti posjeti jednom u tjednu. Osim toga, toga je dana, oko petnaestoga, prema utvrđenom redu među njima, morao dati ženi novac za troškove.

Gospodareći kao obično svojim mislima pošto je promislio sve to o ženi, nije svojim mislima dopustio da se bave dalje onim što se nje ticalo.

Toga je jutra Aleksej Aleksandrovič bio vrlo zauzet. Uoči toga dana grofica mu je Lidija Ivanovna poslala brošuru nekog znamenitog putnika po Kini koji je sad bio u Petrogradu moleći ga da primi toga putnika, čovjeka koji je bio iz različitih razloga veoma zanimljiv i potreban. Aleksej Aleksandrovič nije stigao pročitati brošuru navečer pa ju je dočitao jutros. Onda naiđoše molitelji, počеше izvještaji, primanja, imenovanja, otkazi, podjele nagrada, penzija, plaća, dopisa — onaj sumorni dnevni posao, kako ga je zvao Aleksej Aleksandrovič, koji odnosi tako mnogo vremena. Zatim je imao privatnog posla, posjet liječnika i administratora. Administrator ne uze mnogo vremena. Samo je predao Alekseju Aleksandroviču potrebne novce i dao kratak pregled o stanju poslova, a ono baš nije bilo posve dobro, jer se desilo da je ove godine zbog čestih putovanja potrošeno više, te se pokazao manjak. Ali mu liječnik, čuveni petrogradski liječnik koji je s Aleksejem Aleksandrovičem bio u prijateljskim odnosima, oduže mnogo vremena. Aleksej Aleksandrovič ga danas nije očekivao te se našao u čudu zbog njegova dolaska i još više zbog toga što je liječnik vrlo pomno ispitivao Alekseja Aleksandroviča o njegovu zdravlju, oslušao mu prsa, pokucao i opipao jetra. Aleksej Aleksandrovič nije znao da je njegova prijateljica Lidija Ivanovna, opazivši da zdravlje

Alekseja Aleksandroviča nije ove godine najbolje, molila liječnika da dođe i pregleda bolesnika. »Učinite to mene radi«, rekla mu je grofica Lidija Ivanovna.

— Učinit ću to radi Rusije, grofice, — odgovori liječnik.

— Dragocjen čovjek! — reče grofica Lidija Ivanovna. Liječnik osta vrlo nezadovoljan Aleksejem Aleksandrovičem. Našao je da su jetra dobrano povećana, da je ishrana nedovoljna i da kupke nisu nikako djelovale. Propisao je da se što je moguće više giba i da se što je moguće manje umno napreže i, što je najvažnije, da se nikako ne uzrujava, to jest upravo ono čega se Aleksej Aleksandrovič nije mogao odreći baš kao ni disanja i otišao je ostavivši u Alekseju Aleksandroviču neugodnu spoznaju da kod njega nešto ne valja i da se to popraviti ne može.

Izlazeći od Alekseja Aleksandroviča liječnik se na ulaznim stepenicama sukobi s dobro mu poznatim Sljudinom, administratorom gospodarskih poslova Alekseja Aleksandroviča. Bili su drugovi sa sveučilišta i, premda su se rijetko sretali, cijenili su jedan drugoga i bili dobri prijatelji, te stoga nikome, tako otvoreno kao Sljudinu, liječnik ne bi rekao svoje mišljenje o bolesniku.

— Kako mi je drago što se ga pohodili — reče Sljudin. — On nije zdrav, i sve mi se čini... No, kako je?

— Eh, evo šta je — reče liječnik mašući preko Sljudinove glave svome kočijašu da pritjera kola. — Evo šta je — reče liječnik pošto je u svoje bijele ruke uzeo prst bijele rukavice od psećje kože te ga nategao. — Ne napinžite žicu pa je pokušajte prekinuti — bit će vrlo teško; ali napnite do krajnosti pa pritisnite prstom napetu žicu — ona će pući. A po svojoj istrajnosti, savjesnosti u poslu — on je napet do krajnje mjere; a postoji i pritisak sa strane, i to težak pritisak — završi liječnik značajno podigavši obrve. — Hoćete li biti na trkama?

— dodadne silazeći pritjeranoj kočiji. — Da, da, naravno, odnosi mnogo vremena — odgovori liječnik otprilike nešto tako na ono što je Sljudin bio rekao, a što on nije dobro čuo.

Odmah za liječnikom koji mu je oduzeo toliko mnogo vremena javi se čuveni putnik, te Aleksej Aleksandrovič iskoristivši netom pročitane brošure i svoje prijašnje znanje o tom predmetu iznenadi putnika dubinom svoga poznavanja predmeta i širinom naprednjačkih nazora.

S putnikom bi najavljen i gubernijski predstavnik plemstva, koji je bio stigao u Petrograd i s kojim se valjalo porazgovarati. Poslije njegova odlaska valjalo je s administratorom dovršiti sumorne dnevne poslove i još je valjalo u ozbiljnoj i važnoj nekoj stvari svratiti jednoj utjecajnoj osobi. Aleksej Aleksandrovič stiže da se vrati tek oko pet sati, u vrijeme svoga ručka, pa pošto je ručao s administratorom, pozove ga da se zajedno odvezu u ljetnikovac a zatim na trke. Ne pitajući se zašto, Aleksej je Aleksandrovič sada tražio priliku da kakva treća osoba bude nazočna pri njegovim susretima sa ženom.

XXVII

Ana je stajala gore pred ogledalom pričvršćujući s Anuškinom pomoći posljednju traku na haljinu kad začu pred vežom štropot točkova kako gnječe šljunak.

»Za Betsi je još rano« pomisli ona pa, pogledavši kroz prozor, spazi kočiju i crn šešir što je izvirivao iz nje i njoj toliko poznate uši Alekseja Aleksandroviča. »Baš u nezgodan čas; neće zar noćiti?« pomisli i učini joj se užasno i strašno sve što bi se iz toga moglo izroditi da im je, ni časa ne časeći, vesela i sjajna lica izašla u susret i, čuteći u sebi već poznati joj duh laži i prijevare, smjesta se predala tome duhu i počela govoriti ni sama ne znajući što će reći.

— Ah, kako je to lijepo! — uze ona pružajući ruku mužu i smiješkom se zdraveći s domaćim čovjekom, Sljudinom.

— Noćit ćeš, nadam se? — bila joj prva riječ koju joj prišapnu duh prijevare — a sad ćemo poći zajedno. Šteta samo što sam obećala Betsi. Doći će po me.

Aleksej se Aleksandrovič namršti pri imenu Betsi.

— O, neću ja sad razdvajati nerazdvojne — reče on svojim uobičajenim šaljivim tonom. — Ja ću s Mihajlom Vasiljevičem. I liječnici mi naređuju da se krećem. Prošetat ću putem i utvarat ću sebi da sam u kupkama.

— Nije hitnije — reče Ana. — Hoćete li čaja? Pozvonila je.

— Donesite čaja i recite Serjoži da je došao Aleksej Aleksandrovič. Nego, kako tvoje zdravlje? Mihajlo Vasiljeviču,

vi me još niste ovdje pohodili; pogledajte kako mi je lijep balkon — govorila je obraćajući se čas jednome čas drugome. Govorila je vrlo jednostavno i prirodno, ali isuviše mnogo i odveć brzo. Sama je to osjećala, to više što je u radoznom pogledu kojim ju je pogledao Mihail Vasiljevič opazila kao da je on proniche.

Mihail Vasiljevič odmah iziđe na terasu.

Ona sjede pored muža.

Sve mi se čini da nisi baš posve dobro — ona će.

— Da — reče on — danas mi je bio liječnik i oduzeo mi sat vremena. Slutim da ga je poslao netko od mojih prijatelja: tako je dragocjeno moje zdravlje...

— A šta je on rekao?

Raspitivala ga je o zdravlju i poslovima, nagovarala da se odmori i da preseli k njoj.

Sve je to govorila veselo, brzo i naročita sjaja u očima; ali Aleksej Aleksandrovič nije sada pridavao tome tonu nikakva značenja. Čuo joj je samo riječi; pridavao im samo onaj doslovni smisao koje su one i imale. I on je njoj odgovarao jednostavno, iako šaljivo. U cijelom tome razgovoru nije bilo ništa osobito, ali se Ana nikad kasnije nije mogla sjetiti toga kratkog prizora bez mučne boli stida.

Uđe Serjoža kojega je vodila guvernanta. Da je Aleksej Aleksandrovič htio da zapaža, primijetio bi bojažljiv, zbunjen pogled kojim je Serjoža pogledao oca, a onda mater. Ali on ništa nije htio da vidi niti je vidio.

— A, mladić! Porastao je. Zaista, postaje pravi muškarac. Zdravo, mladiću!

I on pruži ruku preplašenom Serjoži.

Serjoža koji se i prije bojao oca sada se, otkako ga Aleksej Aleksandrovič poče zvati mladićem i otkako mu se u glavu zavukla zagonetka je li Vronski prijatelj ili neprijatelj, tuđio od oca. Kao da moli zaštitu, on se pogledom utekne materi. Jedino mu je s materom bilo dobro. Upustivši se, međutim u razgovor s guvernantom, Aleksej Aleksandrovič je držao sina za rame, a Serjoži je bilo tako mučno i nelagodno da je Ana vidjela kako se sprema da zaplače.

Ana koja je pocrvenjela onog časa kad je ušao sin, primijetivši da je Serjoži nelagodno, brzo priskoči, skine sa

sinova ramena ruku Alekseja Aleksandroviča pa, poljubivši sina, odvede ga na terasu i odmah se vrati.

— Bogme već je vrijeme — reče ona kad pogleda na svoj sat — kako to da Betsi ne dolazi!...

— Tako je — reče Aleksej Aleksandrovič pa ustavši skrsti ruke te zapuckara njima. — Navratio sam još i da ti donesem novaca budući da se slavuj ne hrani basnama — reče.

— Mislim da ti treba.

— Ne, ne treba... da, treba — reče ona ne gledajući ga i crveneći do korijena kose. — Ali ti ćeš se, mislim, uvratiti ovamo s utrka.

— Naravno! — odgovori Aleksej Aleksandrovič. — Evo i peterhofskog uresa, kneginje Tverske — dodadne ugledavši kroz prozor kako dolazi engleska ekipaža slobodno zapregnutih konja s neobično visoko postavljenim malim kočijskim košem. — Kakva raskoš! Divota! Pa, hajdemo onda i mi.

Kneginja Tverska nije izlazila iz ekipaže, nego je samo njen lakaj u visokim cipelama, pelerini i crnu šeširu iskočio pred vežom.

— Ja odoh, zbogom! — reče Ana pa, poljubivši sina, priđe Alekseju Aleksandroviču te mu pruži ruku. — Veoma lijepo od tebe što si došao.

Aleksej Aleksandrovič joj poljubi ruku.

— E pa, onda doviđenja. Ti ćeš svratiti na čas, baš lijepo!

— reče te iziđe zadovoljna i vesela. Ali čim joj je nestao s očiju, ona oćutje ono mjesto na ruci kojega su se bile dotakle njegove usne te s gađenjem uzdrhti.

XXVIII

Kad se Aleksej Aleksandrovič pojavio na trkama, Ana je već sjedila u paviljonu pored Betsi, u onom paviljonu u kojem se okupilo cijelo više društvo. Spazila je muža još izdaleka. Dva su čovjeka, muž i ljubavnik za nju bila dva životna središta, te je i bez vanjskih sjetila osjećala njihovu blizinu. Još je izdaleka osjetila da joj se muž približuje pa ga je nehotice pratila u onim valovima svjetine među kojima se kretao. Vidjela je kako je prilazio paviljonu, sad dobrostivo odgovarajući na poklone koji su tražili njegovu naklonost, sad se prijateljski, rasijano zdraveći s jednakima, sad

brižno iščekujući poglede moćnika ovoga svijeta i skidajući svoj okrugli velik šešir što mu je pritiskivao krajičke ušiju. Poznavala je sve te načine pozdravljanja i svi su joj bili odvratni. »Puko častoljublje, puka želja za uspjehom — to je sve što ima u duši — mislila je — a uzvišene misli, ljubav za prosvjetu, za religiju, sve su to — tek sredstva da se uspije.« Po njegovim pogledima na gospojinski paviljon (gledao je ravno u nju, ali nije prepoznao žene u moru muselina, traka, perja, suncobrana i cvijeća) shvatila je da je on traži, ali ona ga namjerno nije primjećivala.

— Alekseju Aleksandroviču, — dovikne mu kneginja Betsi

— bit će da ne vidite žene; evo je!

On se osmjehnuo svojim hladnim osmijehom.

— Ovdje je toliko sjaja da se čovjeku oči pomute — reče i pođe u paviljon. Nasmiješio se ženi, kao što mora da se nasmiješi muž kad sretne ženu, iako se maloprije s njom vidio, i pozdravio se s kneginjom i drugim znancima davši svakome što mu pripada, to jest, našalivši se s damama i izmijenivši pozdrave s muškarcima. Dolje kraj paviljona stajaše general-ađutant, čuven sa svoga uma i obrazovanja koga je Aleksej Aleksandrovič cijenio. Aleksej Aleksandrovič zapodjene razgovor s njime.

Bijaše razmačica između trka te stoga ništa nije smetalo razgovoru. General-ađutant osuđivaše utrke. Aleksej Aleksandrovič odvrtače braneći ih. Ana je slušala njegov tanak, jednoličan glas ne propuštajući nijedne riječi, i svaka joj se njegova riječ činila lažna te joj je bolno parala uho.

Kad je počela trka na četiri vrste s preponama, ona se nagnula naprijed i, ne spuštajući očiju, motrila Vronskoga kako prilazi konju i uzjahuje, a u isto vrijeme slušala onaj odvratni, blebetavi mužev glas. Mučio ju je strah za Vronskoga, ali još ju je više mučio, činilo joj se, blebetavi zvuk tankoga muževa glasa poznatih intonacija.

»Ja sam zla žena, ja sam propala žena — mislila je. — Ali ja ne volim lagati, ne trpim laži, a *njegova* (muževa) hrana — to je laž. On sve zna, sve vidi; što li on osjeća kad može tako mirno govoriti? Da ubije mene, da ubije Vronskoga, poštovala bih ga. Ali neće, njemu je potrebna samo laž i prividna pristojnost« — govoraše Ana za se ne misleći na to što bi ona zapravo htjela od muža, kakav bi htjela da

on bude. Ona nije shvaćala ni to da je ova današnja naročita razgovorljivost Alekseja Aleksandroviča, koja ju je tako razdraživala, bila samo izraz njegova unutarnjeg uzbuđenja i nemira. Kao što dijete koje se udari skačući proteže svoje mišice da zagluši bol, tako je Alekseju Aleksandroviču bilo potrebno umno gibanje da zagluši ove misli o ženi što su u njenoj nazočnosti i u nazočnosti Vronskoga i pri neprestanom ponavljanju njegova imena svraćale na se pozornost. I kao što je djetetu prirodno skakati, tako je i njemu bilo prirodno lijepo i pametno govoriti. Govorio je:

— U vojnim, konjičkim utrkama opasnost je prijeko potreban uvjet trke. Ako Engleska u vojnoj povijesti može istaći najsjajnije konjičke podvige, onda je to samo zato što je ona u prošlosti u sebi razvijala tu snagu i životinja i ljudi. Po mom mišljenju sport ima veliko značenje, a mi, kao i uvijek, vidimo samo ono što je na samoj površini.

— Nije samo na površini — reče kneginja Tverska. — Vele da je jedan oficir slomio dva rebra.

Aleksej Aleksandrovič se osmjehne svojim osmijehom koji je samo otkrivao zube, ali ništa više nije kazao.

— Recimo, kneginjo, da to nije na površini — reče on — nego unutra. Ali ne radi se o tome — i on se opet obrati generalu, jer je s njime govorio ozbiljno — ne zaboravite da se takmiče oficiri koji su odabrali taj zanat, i priznajte da svako zvanje ima i svoje naličje. To su baš oficirske dužnosti. Gadni sport pesničenja ili španjolskih toreadora znak je barbarstva. Ali specijalizirani sport je znak napretka.

— Ne, drugi put ja ne idem; to me suviše uzbuđuje — reče kneginja Betsi. — Nije li tako, Ana?

— Uzbuđuje, ali se čovjek ne može otrgnuti — reče druga jedna dama. — Da sam ja Rimljanka, ne bih propustila ni jedan cirkus.

Ana ništa ne odgovori i, ne spuštajući durbina, gledaše u jedno mjesto.

U to je kroz paviljon prolazio neki visoki general. Ušutavši, Aleksej Aleksandrovič hitro, ali dostojanstveno ustade te se duboko pokloni oficiru u prolazu.

— Vi se ne utrkujete? — oficir se našali s njime.

— Moja je trka teža — s poštovanjem odgovori Aleksej Aleksandrovič.

Pa iako odgovor nije ništa značio, oficir se gradio kao da je čuo pametnu riječ od pametna čovjeka te da potpuno shvaća la pointe de la sauce.¹

— Postoje dvije strane — uze opet Aleksej Aleksandrovič — izvršitelji i gledaoci; a ljubav za te predstave najpouzdaniji je znak da su gledaoci na niskom nivou, priznajem, međutim...

— Kneginjo, oklada! — začuje se odozdo glas Stjepana. Arkadijča koji se obraćao Betsi. — Za koga ste vi?

— Ana i ja smo za kneza Kuzovleva — odgovori Betsi.

— Ja sam za Vronskoga. Vrijedi.

— Može!

— Eh što je lijepo, zar nije?

Aleksej Aleksandrovič pošutje dok su oko njega govorili, ali odmah opet počne.

— Priznajem, ali muževne igre... — nastavio je on. Ali u taj čas potekoše jahači, te svi razgovori umuknuše.

Aleksej Aleksandrovič zamuknu, i svi se podigoše i okrenuše rijeci. Aleksej Aleksandrovič se nije zanimao trkama pa zato nije gledao trkače, već je rasijano stao kružiti umornim očima po gledaocima. Pogled mu se ustavi na Ani.

Lice joj je bilo blijedo i strogo. Očito, ona ništa i nikoga nije vidjela osim jednoga. Ruka joj je grčevito stiskala lepezu i nije disala. Pogledao ju je i brzo svrnuo pogled razgledajući druga lica.

»Pa evo i ova je dama i druge su isto tako vrlo uzbuđene; to je posve prirodno«, reče u sebi Aleksej Aleksandrovič. Htjede da je ne gleda, ali je ona nehotice privlačila njegov pogled. Opet se zagledao u to lice nastojeći da ne čita ono što je tako jasno na njemu bilo napisano te je, protiv svoje volje, užasavajući se čitao na njemu ono što on nije htio znati.

Prvi pad Kuzovleva na rijeci uzbudi sve, ali Aleksej Aleksandrovič vidje jasno na blijedu, slavadobitnu Aninu licu da onaj koga je ona gledala nije pao. Kad je nakon toga, pošto su Mahotin i Vronski preskočili veliku barijeru, naredni oficir pao na tom istom mjestu na glavu i smrtno se ugruhao, a žamor se užasa pronio po cijeloj publici, Aleksej Aleksandrovič vidje da Ana toga nije čak ni opazila te da

---

¹ U čemu je duhovitost.

je jedva shvatila o čemu se to počelo govoriti oko nje. Međutim se on sve češće i češće i s velikom upornošću pogledom upijao u nju. Sva zanesena prizorom Vronskoga kako trči, oćutje Ana sa strane na se uprt pogled hladnih očiju svojega muža.

U jednom se hipu osvrnula, upitno ga pogledala pa se, lako se namrštivši, opet okrenula.

— Ah, svejedno mi je — kao da mu je rekla i više ga nijedanput nije pogledala.

Trka nije prošla sretno, i od sedamnaestorice popadalo je i ugruhalo se više od polovine. Na kraju trke svi bijahu uzrujani, a uzrujanost se još više povećala time što je car bio nezadovoljan.

XXIX

Svi su naglas izražavali svoje negodovanje, svi su ponavljali frazu koju je netko bio izrekao: »Manjka još samo cirkus s lavovima«, i svi su osjećali užas, tako da ništa neobično nije bilo u tome što je Ana na sav glas uzdahnula kad je Vronski pao. Ali odmah zatim na Aninu se licu desi promjena koja je već bila posve nedolična. Ona se potpuno izgubila. Počela je treptati poput ulovljene ptice: čas je htjela ustati i nekamo otići, čas se obraćala Betsi.

— Idemo, idemo — govorila je.

Ali je Betsi nije slušala! Nagnuvši se dolje, razgovarala je s generalom, jer joj je bio prišao.

Aleksej Aleksandrovič priđe Ani te joj učtivo pruži ruku.

— Hajdemo ako želite — reče on francuski; ali je Ana osluškivala ono što je govorio general te nije primijetila muža.

— I nogu je slomio, kažu — govoraše general. — To ničemu nije nalik.

Ne odgovarajući mužu, Ana je podigla durbin i gledala na ono mjesto gdje je Vronski pao; ali je bilo tako daleko, i tamo je bilo nagnulo toliko svijeta da se ništa nije moglo razabrati. Spustila je durbin i htjela otići; ali u to dojaha jedan oficir i nešto javljaše caru. Ana se nagnula naprijed slušajući.

— Stiva! Stiva! — poviče ona bratu.

Ali brat je nije čuo. Opet je htjela da ode.

— Još vam jednom nudim svoju ruku ako želite ići — reče Aleksej Aleksandrovih dotičući joj se ruke.

S gađenjem se odvrtila od njega i, ne pogledavši mu u lice, odgovorila.

— Neću, neću, pustite me, ja ostajem.

Sad je vidjela da, od mjesta gdje je Vronski pao, stazom prema paviljonu juri jedan oficir. Betsi mu je mahala rupčićem. Oficir donese vijest da se jahač nije ubio, ali da je konj slomio hrptenicu.

Kad to ču, Ana naglo sjede te prekri lice lepezom. Aleksej Aleksandrovič vidje da ona plače, i ne samo da nije mogla suspregnuti suze, nego ni ridanje što joj je nadimalo grudi. Aleksej Aleksandrovič je zakloni sobom dajući joj vremena da se pribere.

— Po treći vam put nudim svoju ruku — domalo će on

— obraćajući joj se. Ana ga je gledala i nije znala šta da kaže. Kneginja Betsi pritekne joj u pomoć.

— Ne treba, Alekseju Aleksandroviču, ja sam Anu dovezla i ja sam je obećala odvesti — umiješa se Betsi.

— Oprostite mi, kneginjo, — reče on učtivo se smiješeći, ali joj čvrsto gledajući u oči — ali ja vidim da Ani nešto nije dobro te želim da ona pođe sa mnom.

Ana se uplašeno ogleda, pokorno ustane i stavi ruku na muževu.

— Poslat ću koga do njega, saznat ću i tebi poručiti

— prošapće joj Betsi.

Izlazeći iz paviljona Aleksej Aleksandrovič je, kao i uvijek, opet razgovarao s onima koje je sretao, a i Ana je, kao i uvijek, morala odgovarati i razgovarati; ali ona je bila sva izvan sebe te je kao u snu išla s mužem ispod ruke.

»Je li se ubio ili nije? Je li istina? Hoće li doći ili neće? Hoću li ga ugledati danas?« mislila je.

Ana je šuteći sjela u kočiju Alekseja Aleksandroviča i šuteći se izvezla iz gomile ekipaža. Unatoč svemu što je vidio, Aleksej Aleksandrovič ipak nije dopuštao sebi da misli o položaju u kojem se nalazila njegova žena. On je vidio samo vanjske znake. Vidio je da se nedolično ponašala i smatrao za svoju dužnost da joj to kaže. Međutim, bilo mu je veoma teško da kaže samo to, a da ne kaže štogod više. Zaustio je

da joj rekne kako se nedolično ponijela, ali nehotice reče nešto posve drugo.

— Kako smo ipak svi mi skloni tim okrutnim predstavama

— reče. — Primjećujem...

— Šta? Ne razumijem — prezirno će Ana.

On se uvrijedi te istoga trena poče govoriti ono što je htio.

— Moram vam reći — započne.

»Evo objašnjenja«, pomisli ona te je obuze strah.

— Moram vam reći da ste se danas nedolično ponašali

— reče joj francuski.

— Po čemu sam se nedolično ponašala? — glasno će ona hitro obrćući glavu prema njemu i gledajući mu pravo u oči, ali sad potpuno bez one prijašnje vedrine, već odlučna izraza pod kojim je s mukom skrivala strah što ju je bio obuzeo.

— Pazite malo — reče joj pokazujući da je prozor prema kočijašu otvoren.

On se pridigne i podigne staklo.

— Šta ste nedolično primijetili? — ponovi ona.

— Ono očajanje koje niste znali sakriti kad je pao jedan od jahača.

Čekao je šta će ona uzvratiti; ali ona je šutjela gledajući preda se.

— Ja sam vas već molio da se u društvu ponašate tako da ni zli jezici ne bi mogli ništa reći protivu vas. Nekoć sam govorio o našim odnosima među nama dvoma; sada više o njima ne govorim. Sada govorim o našim odnosima pred ljudima. Vi ste se nedolično ponijeli, a ja bih da se to ne ponovi.

Ona nije čula polovinu njegovih riječi, bojala ga se i mislila je li istina da Vronski nije stradao. Jesu li to za njega govorili da je čitav, a da je konj slomio hrptenicu? Samo se prijetvorno i podrugljivo osmjehnula kad on završi i ne odgovori ništa, jer nije čula ono što je on govorio. Aleksej Aleksandrovič poče govoriti smiono, ali kad je jasno shvatio o čemu on to govori, na njega prijede strah koji je nju bio obuzeo. Opazio je taj osmijehak te se nađe u nekoj čudnoj zabludi.

»Ona se osmijehuje mojim sumnjama. Tako je, ovog će mi časa reći ono što mi je onomadne govorila: da mojim sumnjama nema temelja, da je to smiješno.«

Sada, kada mu je odjednom sve postalo tako jasno, ništa on nije tako želio kao to da mu ona, isto onako kao prije, podrugljivo odgovori da su njegove sumnje smiješne i da nemaju temelja. Tako je strašno bilo ono što je on znao da je bio spreman u sve povjerovati. Ali izraz njezina lica, koje je bilo uplašeno i mračno, nije sad obećavalo čak ni obmanu.

— Možda se ja i varam — reče. — Onda molim da mi oprostite.

— Ne, niste se prevarili — reče ona polako, očajno pogledavši njegovo hladno lice. — Niste se prevarili. Bila sam očajna i ne mogu da ne budem. Ja slušam vas, a mislim na njega. Volim ga, njegova sam ljubavnica, vas ne mogu podnositi, bojim vas se, mrzim vas... Činite sa mnom što vas volja.

Pa, zavalivši se u kut kočije, ona zarida prekrivajući se rukama. Aleksej Aleksandrovič se ne pomače niti svrnu ravnoprta pogleda. Ali mu cijelo lice odjednom poprimi svečanu mrtvačku ukočenost, i taj se izraz ne promijeni za cijele vožnje do ljetnikovca. Kad su prilazili kući, on okrene prema njoj glavu još svejednako ista izraza.

— Tako! Ali ja zahtijevam da pazite da se nastojite pristojno vladati u društvu dotle — glas mu zadrhti — dok ne poduzmem mjere koje će osigurati moju čast i koje ću vam saopćiti.

Izišao je prvi i pomogao joj sići. Pred poslugom on joj šutke stisne ruku, sjedne u kočiju i odveze se u Petrograd.

Odmah za njim dođe lakaj od kneginje Betsi i donese Ani poruku:

»Slala sam Alekseju da doznam za njegovo zdravlje, a on mi piše da je zdrav i čitav, ali očajan«.

»Dakle, on će doći! — pomisli ona. — Kako sam dobro učinila što sam mu sve rekla«.

Pogledala je na sat. Još su preostajala tri sata, pa joj uspomene na pojedinosti posljednjega susreta uzburkaše krv.

»Bože moj, kako je svjetlo! To je strašno, ali ja volim gledati njegovo lice i volim tu fantastičnu svjetlost... Muž! ah, da... Eh, bogu hvala da je s njime sve svršeno«.

Kao i posvuda gdje se okupljaju ljudi, tako se i u malenome njemačkom kupalištu, kamo su stigli Ščerbackijevi, izvršila obična, reklo bi se, kristalizacija društva koja svakome njegovu članu određuje utvrđeno i nepromjenljivo mjesto. Kao što po utvrđenom i nepromjenljivom redu čestica vode na studeni poprima poznat oblik snježnoga kristala, tako se isto svakoj novoj osobi koja stigne u kupalište odmah određuje mjesto koje joj pripada.

Fjurst Ščerbacki zamt gemalin und tohter,¹ i po stanu što su ga zapremili, i po imenu, i po znancima što su ih stekli, odmah se kristaliziraše u svoje utvrđeno i za njih predbilježeno mjesto.

U kupalištu je te godine bila jedna prava njemačka fjurštin, zbog čega se kristalizacija društva vršila još energičnije. Kneginja svakako poželje da svoju kćer predstavi princezi te već drugog dana obavi taj obred. Kiti je nisko i graciozno priklekla *u veoma jednostavnoj*, to jest veoma kićenom ljetnoj haljini, koja je bila naručena iz Pariza. Princeza je rekla: »Nadam se da će se ruže ubrzo povratiti na to ljepušno lišće«, i za Ščerbackijeve se odmah čvrsto zacrtala utvrđeni životni putovi od kojih se više nije moglo odstupiti. Ščerbackijevi se upoznaše i s porodicom engleske lady, i s njemačkom groficom, i s njenim sinom ranjenim u posljednjem ratu, i sa švedskim učenjakom, i sa M.² Canutom i njegovom sestrom. Ali su glavno društvo Ščerbackijevih, i ne hoteći, bili moskovska dama, Marja Jevgenijevna Rtiščeva s kćerkom koja je Kiti bila neugodna zbog toga što se razboljela isto onako kao i ona, od ljubavi, i moskovski pukovnik koga je Kiti iz djetinjstva viđala i znala u uniformi i epoletama i koji je ovdje, sa svojim sićušnim očicama i gola vrata sa šarenom kravatom, bio neobično smiješan i dosadan, jer se od njega nije dalo umaći. Kad se sve to dobro uhodalo, Kiti postane veoma dosadno, to prije što je knez otputovao u Karlove Vari, a ona ostala sama s materom. Nju nisu zanimali oni koje je ona poznavala osjećajući da od njih više ništa novo ne može očekivati. Glavno pak njeno duševno zanimanje

---

¹ Ruski izgovoreno njemačko: Furst Ščerbacki samt Gemahlin und Tochter = knez Ščerbacki sa ženom i kćerju.

² Kratica za francuski: Monsieur = gospodin.

u kupalištu bila su promatranja i nagađanja o onima koje ona nije poznavala. Prema jednom svojstvu svoga značaja Kiti je o ljudima uvijek mislila sve najljepše, a posebno o onima koje nije poznavala. I sada, nagađajući tko su koji ljudi, kakvi su odnosi među njima i kakvi su oni, Kiti je zamišljala najizuzetnije i najdivnije značajeve i nalazila potvrde u svojim promatranjima. Od takvih osoba osobito ju je zanimala jedna ruska djevojka koja je u kupalište došla s bolesnom ruskom damom, madam Štal, kako su je zvali. Madam Štal je pripadala višem društvu, ali je bila tako bolesna da nije mogla hodati i samo se za rijetkih lijepih dana u kočijici pojavljivala u kupalištu. Međutim, kako je tumačila kneginja, madam Štal se ni s kim od Rusa nije htjela da upozna ne zbog bolesti, nego iz oholosti. Ruska je djevojka njegovala madam Štal, a osim toga se, kako je Kiti primjećivala, sprijateljila sa svima teškim bolesnicima, a takvih je u kupalištu bilo mnogo, te se na najprirodniji način brinula oko njih. Ta ruska djevojka, prema Kitinu zapažanju, nije bila u rodu s madam Štal, a opet nije bila ni najmljena pomoćnica. Madam Štal ju je zvala Varenjka, a drugi su je zvali »M-elle¹ Varenjka«. I ne spominjući kako je Kiti zanimalo da promatra odnos te djevojke prema gđi Štal i prema drugima njoj nepoznatim osobama, Kiti je, kako to često biva, čutila neobjašnjivu simpatiju prema toj M-elle Varenjki, a po pogledima kojima su se presretale osjećala je da se i ona njoj sviđa.

Ta M-elle Varenjka nije da baš nije bila u prvoj mladosti, nego je nekako bila kao biće bez mladosti: moglo bi joj se dati i devetnaest i trideset godina. Kad bi čovjek bolje razmotrio njezine crte, unatoč bolešljivoj boji lica, ona je bila prije lijepa negoli ružna. Bila bi i lijepo građena da nije bilo prevelike mršavosti i nerazmjera između glave i srednjeg rasta; ali ona nije nikako mogla biti privlačna za muškarce. Bila je nalik na divan cvijetak, doduše još pun latica, ali već ocvao, bez mirisa. Osim toga ona nije mogla biti privlačna za muškarce još i zato što joj je manjkalo onoga čega je u Kiti bilo na pretek — zapretane životne vatre i svijesti o svojoj privlačnosti.

---

¹ Skraćeno francuski: Mademoiselle = gospođica.

Ona kao da je uvijek bila zaokupljena poslom u što nitko ne bi mogao posumnjati, te se činilo da se zato ničim drugim nije mogla ni zanimati. Tim protivurječjem u sebi ona je posebno privukla Kiti. Kiti je osjećala da će u njoj, u njenu načinu života naći uzor za ono što je sada teškom mukom tražila: ono što će je u životu zanimati, dostojanstvo života — koje je izvan Kiti odvratnih društvenih odnosa djevojke prema muškarcima koji su joj se sada činili sramotnom izložbom robe što čeka kupce. Sto je Kiti više promatrala svoju nepoznatu prijateljicu to se više uvjeravala da je ta djevojka ono najsavršenije biće kakvom ju je ona sebi zamišljala pa je to većma željela upoznati se s njome.

Obje su se djevojke vidale po nekoliko puta u danu i u svakom su susretu Kitine oči govorile: »Tko ste vi? Što ste? Zar ste uistinu vi ono divno biće kakvim vas ja zamišljam? Ali, zaboga, nemojte misliti — dodavao je njen pogled — da vam se ja usuđujem nametati za znanicu. Jednostavno uživam u vama i volim vas«. — »I ja vas volim, i vi ste isto vrlo, vrlo dragi. A voljela bih vas još više da imam vremena«, — odgovarao je pogled nepoznate djevojke. I zaista, Kiti je vidjela da je ona uvijek nečim zaokupljena: ili odvodi s kupališta djecu ruske obitelji, ili nosi plašt bolesnici te je umata, ili nastoji razdražena bolesnika, ili nekome odabire i kupuje kolačiće za kavu.

Ubrzo po dolasku Ščerbackijevih izjutra na vrelima pojaviše se još dvije osobe koje su svi neprijazno dočekali. Bili su to: vrlo visok, pognut muškarac golemih ruku, u kratku, nepristalu i staru kaputu, crnih, naivnih i ujedno strašnih očiju, i pjegasta milolika žena, vrlo loše i neukusno odjevena. Zaključivši da su te osobe Rusi, Kiti je u svojoj mašti već počela sastavljati o njima divan i ganutljiv roman. Ali pošto je iz Kurliste doznala da su to Levin Nikolaj i Marja Nikolajevna, kneginja objasni Kiti kako je zao čovjek taj Levin, te sve sanjarije o tim dvjema osobama nestaše. Ne toliko zbog onoga što joj je mati rekla, koliko zbog toga što je to bio Konstatinov brat, te se osobe odjednom učiniše Kiti posebno neugodne. Svojom navikom da trza glavom taj je Levin izazivao u njoj nesavladivo gađenje.

Njoj se činilo da se u njegovim velikim strašnim očima što su je uporno pratile, izražavalo čuvstvo mržnje i poruge, te je nastojala da se ne sretne s njime.

Bijaše ružan dan, kiša je padala cijelo jutro, te su bolesnici s kišobranima grnuli na galerije.¹

Kiti je šetala s majkom i s moskovskim pukovnikom koji se veselo kočio u svom evropskom kaputiću što ga je gotova kupio u Frankfurtu. Šetali su jednom stranom galerija nastojeći izbjegavati Levina jer je on šetao drugom stranom. U svojoj tamnoj haljini, u crnu šeširu spuštenu oboda šetala je Varenjka s nekom slijepom Francuskinjom cijelom dužinom galerija i svaki put kad se sreća s Kiti one bi jedna drugoj dobacile po prijateljski pogled.

— Mama, mogu li progovoriti s njome? — reče Kiti dok je išla za svojom nepoznatom prijateljicom i kad je primijetila da ona ide prema vrelu te da se kraj njega mogu sastati.

— Pa kad već toliko želiš, ja ću se prvo raspitati o njoj i sama ću joj prići — odgovori mati. — Što si na njoj našla naročito? Mora da je ona družbenica. Ako hoćeš, upoznat ću se s madam Štal. Ja sam poznavala njenu belle-soeur² — doda kneginja ponosno dižući glavu.

Kiti je znala da je kneginja uvrijeđena što je gđa Štal nekako kao izbjegavala da se s njome upozna. Kiti nije navaljivala.

— Baš je draga! — reče ona gledajući Varenjku u času kad je pružala čašu Francuskinji. — Pogledajte kako je sve jednostavno, milo.

— Baš su mi smiješni ti tvoji engouements³ — reče kneginja — ne, radije idemo natrag — doda opazivši kako im u susret dolazi Levin sa svojom damom i njemačkim doktorom s kojim je nešto glasno i ljutito govorio.

Okrenuše se da pođu natrag, kad najednom začuše ne više glasni govor, nego viku. Ustavivši se, Levin je vikao, a i liječnik se žestio. Gomila se okupljala oko njih. Kneginja i Kiti žurno se udaljiše, a pukovnik se pridruži gomili da dozna šta je posrijedi.

Za koji trenutak pukovnik ih stigne.

---

¹ Galerije = dugačak balkon s vanjske strane zgrade, poput hodnika, obično ostakljen.

² Francuski = snaha, zaova.

³ Zanos, ushit.

— Šta ono tamo bješe? — upita kneginja.

— Ruglo i sramota! — odgovori pukovnik. — Jednoga se čovjek mora bojati — a to je da se ne sastane s Rusima u inozemstvu. Onaj se visoki gospodin posvadio s liječnikom, osuo ga uvredama što ga tobože pogrešno liječi te zamahnuo štapom. Bruka živa!

— Ah šta je to neugodno! — reče kneginja. — Ali, kako li se završi?

— Na sreću, tu se umiješala ona... ona u šeširu poput gljive. Ruskinja je, reklo bi se — reče pukovnik.

— M-elle Varenjka? — radosno upita Kiti.

— Jest, jest. Ona se prva snašla, uzela je onoga gospodina ispod ruke i odvela ga.

— Eto, mama, — reče Kiti majci — vi se čudite što se ja oduševljam njome.

Sutradan, motreći svoju nepoznatu prijateljicu, Kiti je opazila da se M-elle Varenjka prema Levinu i prema njegovoj ženi već vladala onako kako se vladala i prema drugim svojim proteges.¹ Prilazila im je, razgovarala, služila kao prevodilac toj ženi budući da ona nije umjela govoriti nijednim stranim jezikom.

Kiti još više stade moljakti mater da joj dopusti upoznati se s Varenjkom. I, ma koliko da je kneginji bilo nelagodno da nekako prva pristupi u želji da se upozna s gđom. Štal koja je sebi dopuštala da se tko zna čime ponosi, ona se raspitala o Varenjki, pa kad doznade o njoj pojedinosti iz kojih se moglo zaključiti da ništa lošeg nema u tom poznanstvu, premda ni dobra nije baš mnogo bilo, sama prva priđe Varenjki te se upozna s njome.

Pošto je odabrala trenutak kad joj je kći bila otišla do vrela, a Varenjka se zaustavila pred pekarom, kneginja joj priđe.

— Dopustite mi da se s vama upoznam — ona će svojim dostojanstvenim smiješkom. — Moja je kći zaljubljena u vas

— reče. — Vi mene možda ne poznajete. Ja sam...

— To je više nego uzajamno, kneginjo, — žurno odgovori Varenjka.

— Kakvo ste samo dobro djelo učinili jučer našem jadnom sunarodnjaku! — reče kneginja.

---

¹ Francuski: štićenicama.

Varenjka pocrvenje.

— Ne sjećam se, ništa ja, reklo bi se, nisam učinila — ona će.

— Kako da niste, spasli ste onoga Levina od neugodnosti.

— Jest, pa *compagne*¹ me pozvala i ja sam se potrudila da ga umirim, on je jako bolestan te je bio nezadovoljan liječnikom. A ja sam svikla smirivati takve bolesnike.

— Nego, čula sam da vi živite u Mentonu s tetkom, čini se, gđom. Štal. Poznavala sam njezinu belle seour.

— Ne, nije ona moja tetka. Ja nju zovem maman, ali joj nisam u rodu; ona me odgojila — ponovo pocrvenjevši odgovori Varenjka.

To je bilo tako jednostavno rečeno, tako je bio iskren i otvoren izraz njezina lica da je kneginja shvatila zašto je njena Kiti zavoljela tu Varenjku.

— No, a što je s tim Levinom? — upita kneginja.

— Odlazi — odgovori Varenjka.

U to je, sjajeći od radosti što joj se mati upoznala s njenom nepoznatom prijateljicom, Kiti dolazila od vrela.

— E pa eto, Kiti, tvoja se silna želja da se upoznaš s M-elle...

— Varenjkom — smiješeći se pomogne Varenjka

— svi me tako zovu.

Kiti pocrvenje od radosti te dugo šutke svojoj novoj prijateljici stiskaše ruku koja nije odgovarala na njen stisak, nego joj je nepomično ležala u ruci. Ruka nije odgovarala na stisak, ali lice M-elle Varenjke zasja tihim, radosnim, premda pomalo i turobnim smiješkom što je otkrivao duge, ali divne zube.

— Sama sam to odavna željela — reče.

— Ali vi ste toliko zaposleni...

— Ah, naprotiv, ničim ja nisam zaposlena

— odgovori Varenjka, međutim istog trena morade .ostaviti svoje nove znanice, jer su dvije male ruske djevojčice, kćeri nekog bolesnika, trčale prema njoj.

— Varenjka, mama zove!

— vikale su. I Varenjka pođe za njima.

---

¹ Francuski = pratilica.

Pojedinosti što ih je kneginja doznala o Varenjkinjoj prošlosti i o njenim odnosima prema madam Štal i o samoj madam Štal bijahu ove.

Madam Štal, za koju su jedni govorili da je kinjila svoga muža, a drugi govorili da je on iskinjio nju svojim nemoralnim vladanjem, bijaše žena uvijek bolešljiva i sklona da se zanosi. Kad je ona, već poslije rastave s mužem, rodila prvo dijete, to je dijete odmah umrlo, a rođaci gđe Štal, poznajući njenu osjećajnost i bojeći se da je ta vijest ne bi ubila, podmetnuše joj dijete uzevši iste noći i u istoj kući u Petrogradu rođenu kćer dvorskoga kuhara. Bila je to Varenjka. Kasnije je madam Štal doznala da Varenjka nije njezina kći, ali je nastavila da je odgaja to više što vrlo brzo poslije toga Varenjki ne osta nitko od rodbine.

Madam Štal je već više od desetak godina živjela u inozemstvu na jugu ne ustajući nikako s postelje. I jedni su govorili da je madam Štal sebi stvorila u društvu glas žene dobročiniteljke, vrlo, vrlo religiozne; drugi su govorili da je ona po duši bila upravo ono visoko moralno biće koje živi samo za dobro bližnjega, kakvim se ona prikazivala. Nitko nije znao koje je ona vjere — katoličke, protestantske ili pravoslavne, ali jedno bijaše nesumnjivo — ona je bila u prijateljskim vezama s najvišim sobama svih crkava i vjera.

Varenjka je neprestano živjela s njome u inozemstvu i svi koji su poznavali madam Štal poznavali su i voljeli M-elle Varenjku, kako je svi zvali.

Pošto doznađe sve te pojedinosti, kneginja ne nađe ništa zazorna u zbliženju kćeri s Varenjkom, to više što je Varenjka imala najbolje vladanje i odgoj: izvrsno je govorila francuski i engleski, a što je najvažnije — izručila je žaljenje od gđe Štal da je ona zbog bolesti lišena zadovoljstva da se upozna s kneginjom.

Pošto se upoznala s Varenjkom, Kiti se sve više i više oduševljavala svojom prijateljicom i svaki je dan u njoj nalazila nove vrline.

Kad je kneginja dočula da Varenjka lijepo pjeva, zamolila ju je da dođe k njima navečer pjevati.

— Kiti svira, a imamo i fortepiano, doduše loš, ali vi ćete nam prirediti veliko zadovoljstvo — reče kneginja

svojim prijetvornim smiješkom koji je sad bio osobito neprijatan Kiti, jer je ona opazila da se Varenjki ne pjeva. Ali Varenjka ipak dođe navečer i donese sa sobom svezak nota. Kneginja je pozvala Marju Jevgenjevnu s kćerkom i pukovnika. Varenjka se pokazala potpuno ravnodušnom prema tome što su tu bile njoj nepoznate osobe te odmah priđe fortepianu. Ona nije umjela sebe pratiti, ali je divno pjevala po notama. Kako je Kiti dobro svirala, pratila ju je ona.

— Imate neobičan talenat — reče joj kneginja kad Varenjka otpjeva prvi napjev.

Marja Jevgenjevna i njena kći su joj zahvaljivale i hvalile je.

— Pogledajte — reče pukovnik gledajući kroz prozor — koliko se publike skupilo da vas sluša. — Doista, pod prozorima se okupilo poprilično svijeta.

— Meni je vrlo drago da vam to pruža zadovoljstvo

— jednostavno odgovori Varenjka.

Kiti je ponosno motrila svoju prijateljicu. Ona se oduševljavala i njenom umjetnošću, i njenim glasom, i njenim licem, ali se ponajviše oduševljavala njenim držanjem, time što Varenjka očito ništa nije mislila o svom pjevanju te je bila potpuno ravnodušna prema pohvalama; ona kao da je pitala tek jedno: treba li još da pjeva ili je dosta?

»Da sam to ja — mišljaše Kiti o sebi — kako bih se ja time ponosila! Kako bih se radovala gledajući onaj svijet pod prozorima! A njoj je potpuno svejedno. Nju podstiče samo želja da ne odbije i da učini što ugodno *maman*. Što li je to u njoj? Što joj daje tu snagu da joj ni do čega nije stalo, da bude nezavisna i mirna? Kako bih ja željela to znati i to od nje naučiti«, mišljaše Kiti zagledajući se u to smireno lice. Kneginja zamoli Varenjku da još štogod otpjeva, i Varenjka otpjeva drugi napjev jednako glatko, jasno i lijepo, uspravno stojeći pored fortepiana i udarajući pa njemu takt svojom mršavom crnpurastom rukom.

Idući je napjev u svesku bila jedna talijanska pjesma. Kiti odsvira preludij pa se obazre na Varenjku.

— Izostavimo to — reče Varenjka pocrvenjevši.

Kiti uplašeno i upitno ustavi svoje oči na Varenjkinu licu.

— E pa, onda ćemo štogod drugo — brzo će ona prevrćući listove i u isti mah shvativši da je nešto s tim napjevom bilo povezano.

— Ne — odgovori Varenjka metnuvši ruku na note i smiješeci se — ne, otpjevajmo to. — I ona otpjeva to isto onako mirno, hladno i dobro kao i prije.

Kad je završila, svi su joj opet zahvaljivali te otišli na čaj. Kiti i Varenjka iziđoše u vrtić koji je bio kraj kuće.

— Je li istina da vam se uz onu pjesmu veže neka uspomena?

— reče Kiti. — Nemojte govoriti — dodadne žurno — samo recite — je li istina?

— Nije, zbog čega? Reći ću — jednostavno će Varenjka pa, i ne čekajući odgovora, nastavi: — Jest, to je uspomena i nekoć je bila teška. Voljela sam jednoga čovjeka i ono sam njemu pjevala.

Otvorenih velikih očiju Kiti je šutke, ganuto motrila Varenjku.

— Voljela sam ga, i on je mene volio; ali njegova mati nije htjela, te se on oženio drugom. Sada živi blizu nas, ja ga kadikad viđam. Niste mislili da sam i ja doživjela svoj ljubavni roman? — reče ona, a na njenu je lijepom licu jedva palucalo ono svjetlo što ju je, Kiti je to osjećala, nekoć cijelu obasjavalo.

— Kako ne bih mislila? Da sam ja muškarac, ne bih mogla voljeti nikoga otkako sam upoznala vas. Ne shvaćam samo kako je mogao majci za volju da zaboravi vas i da vas učini nesretnom; nije imao srca.

— O ne, on je veoma dobar čovjek, i ja nisam nesretna; naprotiv, vrlo sam sretna. Nego, danas dakle nećemo više pjevati — dodadne ona okrećući prema kući.

— Kako ste vi dobri, kako ste dobri! — usklikne Kiti pa je zaustavi i poljubi. — Kad bih ja iole mogla biti nalik na vas!

— Zašto biste bili nalik na bilo koga? Dobri ste kakvi jeste

— smiješeci se svojim krotkim i umornim smiješkom reče Varenjka.

— Ne, ja nimalo nisam dobra. Eh, recite vi meni... Stanite, sjednimo — reče Kiti opet je posadujući na klupicu pored sebe. — Recite, zar ne vrijeđa sama misao da je jedan čovjek prezreo vašu ljubav, da nije htio?...

— Ali on ništa nije prezreo; ja vjerujem da je on mene volio, ali je bio poslušan sin...

— Da, ali ako nije postupao prema materinoj volji nego jednostavno sam?... — govoraše Kiti osjećajući da je odala svoju tajnu i da ju je lice, goreći rumenilom stida, već odalo.

— Onda je on postupio ružno, i ja ga ne bih žalila — odgovori Varenjka očito shvativši da nije više riječ o njoj, nego o Kiti.

— A uvreda? — reče Kiti. — Uvreda se ne smije zaboraviti, ne smije — govorila je sjećajući se svoga obličja na posljednjem plesu kad je prestala glazba.

— A u čemu je uvreda? Pa vi niste ružno postupili?

— Gore nego ružno — sramotno!

Varenjka zakima glavom i metne svoju ruku na Kitinu.

— Ali što je tu sramotno? — reče ona. — Pa niste mogli čovjeku koji je prema vama ravnodušan kazati da ga volite.

— Naravno, nisam; nikad ja nisam rekla ni riječce, ali on je znao. Ne, ne, ali tu su pogledi, tu je držanje. Sto godina da živim, zaboraviti neću.

— Pa što onda? Ne shvaćam. Radi se o tome, volite li vi njega sada ili ne volite — reče Varenjka nazivajući sve svojim pravim imenom.

— Mrzim ga, ne mogu sebi oprostiti.

— Pa šta ona?

— Sramota, uvreda.

— Ah! kad bi svi bili tako osjećajni kao što ste vi — reče Varenjka. — Nema djevojke koja to nije okušala. I sve to nije toliko važno.

— A što je važno? — upita Kiti s radoznalim joj se čuđenjem unoseći u lice.

— Ah, mnogo je toga važno — smijeći se reče Varenjka.

— Samo šta to?

— A, mnogo je toga važnije — odgovori Varenjka ne znajući što da kaže. Ali uto se s prozora začuje kneginjin glas:

— Kiti, hladno je! Ili uzmi šal, ili idi u kuću.

— Istina, vrijeme je! — Varenjka će ustajući. — Ja još moram svratiti do M-me Berthe¹; molila me je.

---

¹ Francuski, pokraćeno prema *Madame* = gospođa.

Kiti ju je držala za ruku pa neobično radoznalo i moleći pitala je pogledom: »Šta je, šta je to najvažnije što daje takvu mirnoću? Vi to znate, recite mi!« Ali Varenjka nije shvaćala ni to što ju je pitao Kitin pogled. Mislila je samo na to da još danas mora svratiti do M-me Berthe i stići kući na čaj s mamam oko 12 sati. Ušla je u sobu, pokupila note i, pošto se sa svima pozdravila, spremala se da ode.

— Dopustite, ja ću vas otpratiti — reče pukovnik.

— Pa da, kako biste sada noću sama? — potvrdi kneginja.

— Poslat ću barem Parašu.

Kiti je vidjela da Varenjka s mukom svladava smiješak na riječi da nju treba pratiti.

— Ne, ja uvijek idem sama i nikad mi se ništa ne dogodi

— reče uzevši šešir. Pa se, pošto je još jednom poljubila Kiti i opet ne rekavši šta je važno, čilim korakom, s notama pod rukom, izgubi u polutama ljetne noći odnoseći sa sobom svoju tajnu o tome šta je važno i šta njoj daje onu zavidnu mirnoću i dostojanstvo.

XXXIII

Kiti se upoznala i s gđom. Štal, i to poznanstvo i prijateljovanje s Varenjkom nije samo imalo na nju jak utjecaj, nego ju je tješilo u njenoj nevolji. Ona je tu utjehu našla u tome što joj je, zahvaljujući svome poznanstvu, otkrila posve nov svijet, koji nema ništa zajedničko s njenom prošlošću, svijet uzvišen, lijep, i s njegove se visine moglo mirno gledati na tu prošlost. Otkrila je da osim nagonškoga života, a takvu se životu Kiti dosad predavala, postoji i duhovni život. Taj je život otkrila s pomoću religije, ali religije koja nema ništa zajedničko s onom koju je Kiti poznavala od djetinjstva i koja se ispoljavala u zornicama ili večernjicama u Udovičkom domu¹, gdje je čovjek mogao sresti znance, gdje ju je pop učio napamet staroslavenske tekstove; bila je to uzvišena, tajanstvena religija, povezana s nizom lijepih misli i osjećanja, u koju je čovjek mogao vjerovati ne samo zato što je tako bilo naređeno, nego koju je mogao voljeti.

---

¹ Udovički dom = u carskoj Rusiji naziv dobrotvorne ustanove udovica koje su se najviše brinule za invalide.

Kiti nije sve to spoznala iz riječi. Madam Štal je govorila s Kiti kao s dragim djetetom u kome čovjek uživa kao u uspomeni na svoju mladost, i svega je jednom napomenula da u svim ljudskim bolima utjehu daje jedino ljubav i vjera te da Krist suosjeća s nama i u najsitnijim bolima, i odmah je skrenula razgovor na nešto drugo. Ali u svakoj njenoj kretnji, u svakoj riječi, u svakom, kako je Kiti govorila, nebeskom njenom pogledu, osobito u cijelom njenom životu što ga je doznala od Varenjke, u svemu je Kiti spoznavala ono »što je bilo važno«, a što dosad nije znala.

Ali koliko god da je značaj madam Štal bio uzvišen, ma kako da je ganutljiva cijela povijest njena života, ma koliko uzvišen i nježan njezin govor, Kiti je nehotice primijetila neke njene značajke koje su je smučivale. Propitujući se za njezinu rodbinu, opazila je da se madam Štal prezirno osmjehnula, a to je bilo suprotno kršćanskoj dobroti. Opazila je još, kad je u nje zatekla jednog katoličkog svećenika, da je madam Štal brižno krila svoje lice u sjeni sjenila i naročito se smješkala. Koliko god ta dva zapažaja bila ništavna, oni su je smučivali te je sumnjala u madam Štal. Ali zato Varenjka, usamljena, bez rodbine, bez prijatelja, očajnički razočarana, koja ništa nije željela, ništa žalila, bijaše ono sušto savršenstvo o kom je Kiti smjela samo maštati. Na Varenjkinu je primjeru shvatila da valja samo zaboraviti sebe i voljeti druge pa da čovjek bude miran, sretan i divan. A Kiti je htjela biti takva. Pošto je sada jasno shvatila što je *najvažnije*, Kiti se nije zadovoljila time da se ovim oduševljava, nego se pak svom dušom predala tome novom životu što ga je bila otkrila. Prema Varenjkinu pričanju o onome šta je radila madam Štal i šta su radili ostali što ih je ona spominjala, Kiti je već bila sebi sastavila plan budućega života. Isto onako kao što Aline, nećakinja gđe. Štal, o kojoj je Varenjka njoj mnogo pričala, ma gdje živjela, ona će tragati za nesretnima, pomagati im koliko se može, širiti Evanđelje, Evanđelje čitati bolesnima, zločincima, samrtnicima. Misao o čitanju Evanđelja zločincima, kao što je to radila Aline, naročito je dražila Kiti. Ali sve to bjehu tajni snovi koje Kiti nije kazivala ni majci, ni Varenjki.

Uostalom, očekujući vrijeme kad će u većim razmjerima započeti provoditi svoje planove, Kiti je i sada, u toplicama

gdje je bilo toliko bolesnih i nesretnih, lako našla prigodu da primjenjuje svoja nova pravila oponašajući Varenjku.

U početku je kneginja opazila tek toliko da se Kiti nalazi pod jakim utjecajem, kako je to ona zvala, svoga engouementa prema gospođi Štal i posebno prema Varenjki. Vidjela je da Kiti ne oponaša Varenjku samo u njenim činima nego da je nehotice oponaša u načinu hoda, govora i žmirkanja očima. Ali poslije je kneginja opazila da se u kćerci nezavisno od te opčinjenosti zbiva nekakav ozbiljan duševni preket.

Kneginja je vidjela da Kiti na sijelima čita francusko Evanđelje što joj ga je poklonila gospođa Štal, a toga prije nije radila; da izbjegava znance iz otmjenog društva te se sprijateljava s bolesnicima koji su bili pod Varenjkinim okriljem, posebice s nekom siromašnom porodicom bolesnoga slikara Petrova. Kiti se očito ponosila time što je u toj porodici obavljala dužnosti sestre milosrdnice. Sve je to bilo lijepo, i kneginja nije imala ništa protiv toga, to više što je Petrovljeva žena bila posve čestita žena i što je princeza, kad je zapazila što Kiti čini, nju hvalila nazivajući je anđelom tješiteljem. Sve bi to bilo veoma lijepo da nije bilo pretjeravanja. A kneginja je vidjela da joj kći pada u krajnost, što je ona njoj i govorila.

— Il ne faut jamais rien outrer¹ — govorila joj je.

Ali kći ništa nije odgovarala; samo je u duši mislila da se u kršćanskom djelu ne može govoriti o pretjeravanju. Ama kakva pretjeravanja može biti u nasljedovanju nauka u kom je zapovjedbno podmetnuti desni obraz kad te udare po lijevom, i dati košulju kad ti svlače kaput? Ali se kneginji nije svidjelo to pretjeravanje, a još joj se manje svidjelo, ona je to osjećala, što joj Kiti nije htjela otvoriti svu svoju dušu. Doista, Kiti je tajila pred materom svoje nazore i osjećanja. Nije ih ona tajila zbog toga što ne bi poštivala, ne bi voljela svoju mater, nego samo zbog toga što je to bila njezina mati. Ona bi ih svakome otkrila prije nego materi.

— Nešto odavno nema Ane Pavlovne — reče jednom kneginja za Petrovljevu ženu. — Pozivala sam je. A ona nešto kao da je nezadovoljna.

— Nije, ja nisam primijetila, maman — porumenjevši reče Kiti.

---

¹ Nikada ni u čemu ne valja pretjerivati.

— Ti već dugo nisi bila kod njih?

— Sutra se spremamo na izlet u gore — odgovori Kiti.

— Pa da, idite — odgovori kneginja zagledajući u smeteno kćerino lice i nastojeći odgonetnuti uzrok njene smetenosti.

Toga dana dode Varenjka na ručak i saopći da se Ana Pavlovna predomisliła te da neće sutra u gore. A kneginja opazi da je Kiti porumenjela.

— Kiti, da ti nisi imala što neugodno s Petrovima?

— reče kneginja kad one ostadoše same.

— Zašto je ona prestala slati djecu i dolaziti k nama?

Kiti je odgovorila da među njima nije bilo ništa i da ona nikako ne razumije zašto je Ana Pavlovna tobože nezadovoljna njome. Kiti je odgovorila potpunu istinu. Ona nije znala za razlog promjene Ane Pavlovne prema njoj, ali je slutila. Slutila je takvo nešto što nije mogla reći materi a nije ni samoj sebi govorila. To je bilo nešto što čovjek zna, ali što ne smije reći ni sebi samome; toliko se strašno i sramotno prevariti.

Opet je i opet pretresala u svom sjećanju sve svoje odnose s tom porodicom. Sjećala se naivne radosti što se izražavala na okruglom dobrodušnom licu Ane Pavlovne kad su se sretale; sjećala se njihovih tajnih dogovora o bolesniku, urote da ga odvedu od njegova posla, jer mu je bio zabranjen, te da ga izvedu na šetnju; odanost manjega dječaka koji ju je zvao »moja Kiti« i bez nje nije htio leći na spavanje. Kako je sve bilo lijepo! Onda se sjetila nadasve mršave Petrovljeve pojave onako duga vrata, u njegovu mrkom kaputu; njegovih rijetkih kovrčavih vlasi, upitnih, Kiti u prvo vrijeme strašnih, plavih očiju i njegova bolećiva nastojanja da se u njenoj nazočnosti pokaže bodrim i živahnim. Sjećala se svoga naprezanja u prvo vrijeme da svlada svoje gađenje što ga je osjećala prema njemu kao i prema svima sušičavcima, i nastojanja kojima je smišljala što da mu kaže. Sjećala se onoga bojažljivog, ganutljivog pogleda kojim ju je on gledao, i čudnog osjećaja sućuti i nelagodnosti, a onda spoznaje svoga dobročinstva koje je kod toga osjećala. Kako je sve to bilo lijepo! Ali sve to bijaše spočetka. Sada pak, prije nekoliko dana, sve se odjednom pokvarilo. Ana je Pavlovna s prijetvornom ljubaznošću susretala Kiti i neprestano motrila na nju i na muža.

Zar je ona ganutljiva njegova radost kad se ona približavala bila uzrokom da se Ana Pavlovna ohladi?

»Jest — sjetila se — nešto je neprirодно bilo u Ani Pavlovnoj i nimalo nalik na njenu dobrotu kad je treći dan zlovoljno rekla: »Eto, sve je vas iščekivao, nije htio piti kavu bez vas iako je užasno oslabio«.

»Jest, možda joj je i ono bilo neugodno kad sam mu dala ogrtač. Sve je to tako jednostavno, ali on je to tako nespretno shvatio, tako dugo zahvaljivao da je i meni bilo neugodno. I onda onaj moj portret koji je tako dobro izradio. A naj glavnije — onaj pogled, smeten i nježan! Jest, jest, tako je to!

— užasnuta ponovi u sebi Kiti. — Ne, to ne može, ne smije biti! On je tako jadan!« govorila je odmah iza toga.

Ta je sumnja kvarila čar njezina novog života.

XXXIV

Knez Ščerbacki koji je poslije Karlovih Vari otišao u Baden i Kissingen k ruskim znancima da se, kako je govorio, nadiše ruskoga duha, vratio se k svojim tek pred kraj liječenja u toplicama.

Kneževi i kneginjini pogledi na život u inozemstvu bijahu potpuno oprečni. Kneginja je sve smatrala za divno te je unatoč svome čvrstom položaju u ruskom društvu nastojala da u inozemstvu bude nalik na evropsku damu, a to nije bila

— jer je bila ruska plemkinja — i zato se pretvarala, a to joj je bilo pomalo neugodno. Knez pak je smatrao da je u inozemstvu sve loše, mučio se evropskim načinom života, držao se svojih ruskih navika i osobito je nastojao da sebe u inozemstvu prikazuje manje Evropljaninom nego što je on uistinu bio.

Knez se vratio mršaviji, otoboljenih kožnih vrećica na obrazima, ali u ponajboljem duševnom raspoloženju. Njegovo se vedro raspoloženje još povećalo kad je ugledao Kiti posve oporavljenju. Vijest o Kitinu prijateljstvu s gospođom Štal i Varenjkom i zapažanja što ih je kneginja priopćila o nekakvoj promjeni što se desila u Kiti, smetoše kneza i pobudiše u njemu stari osjećaj ljubomore prema svemu što mu je kćer zaokupljalo bez njegova znanja i strah da kći ne umakne njegovu utjecaju u kakve njemu nepristupačne sfere. Ali te

neugodne vijesti potonuše u moru dobrodušnosti i vedrine što su svagda bili u njemu i što su se osobito pojačali u toplicama u Karlovim Varima.

Sutradan po dolasku knez je u dugu kaputu, sa svojim ruskim borama i mlohavim obrazima poduprtim naškrobljenim ovratnikom, neobično dobro raspoložen pošao s kćerkom na vrelo.

Jutro bijaše divno: čiste, vesele kuće s vrtićima, pogled na njemačke služavke što su crvenih lica, crvenih ruku, nabujale od piva veselo radile i jarko sunce — sve je to veselilo srce; ali što su bili bliže vrelima to su češće sretali bolesnike, a njihova se pojava činila još žalosnijom u toj svagdašnjoj okolini dobro uređenoga njemačkog života. Ta oprečnost više nije iznenađivala Kiti. Jarko sunce, vedro blještavilo zelenila, zvuči glazbe njoj bijahu prirodnim okvirom za sva ta poznata lica i promjene nagore ili nabolje što ih je ona pratila: ali svjetlo i blještavilo lipanjskog jutra i zvuči orkestra što je svirao pomodni veseli valcer, a posebno pogled na zdrave služavke, knezu su se činili nečim nedoličnim i pogrdnim u sklopu s ovim pokojnicima okupljenim sa svih krajeva Evrope koji su se sumorno kretali.

Unatoč čuvstvu ponosa i gotovo vraćene mladosti kad bi voljena kći išla s njim ispod ruke, njemu je sada bilo nekako nelagodno i bilo ga stid zbog njegova snažnog hoda, zbog njegovih krupnih gojaznih udova. Imao je maltene osjećaj čovjeka koji se kreće neodjeven u društvu.

— De, predstavi me svojim novim prijateljima — govorio je kćeri stišući joj laktom ruku. — Ja sam i taj tvoj odvratni Soden zavolio zbog toga što te je tako oporavio. Samo je tužno, tužno kod vas. A tko je ono?

Kiti mu je imenovala one poznate i nepoznate osobe koje su sretali. Na samom ulazu u park sretoše slijepu M-me Berthe s vodičem, i knez se obradova ganutu izrazu stare Francuskinje kad je očula Kitin glas. Odmah je francuskom pretjeranošću u ljubaznosti zapodjela s njime razgovor hvaleći ga da ima tako divnu kćer te pred njim u zvijezde kjući Kiti i nazivajući je blagom, biserom i anđelom tješiteljem.

— Eh, onda je ona drugi anđeo — reče knez smiješeći se.

— Anđelom broj jedan ona zove M-elle Varenjku.

— Oh! M-elle Varenjka, to je pravi anđeo, *allez*¹

— prihvati M-me Berthe.

Na galerijama sretoše i samu Varenjku. Ona im je žurno išla u susret noseći elegantnu crvenu torbicu.

— Evo je i tata došao! — reče joj Kiti. Jednostavno i prirodno, kao i sve što je činila Varenjka, načini kretnju, nešto između poklona i pokleka, i odmah stane s knezom govoriti kao što je govorila sa svima, jednostavno i prirodno.

— Naravno, ja vas poznajem, i te kako poznajem — reče joj knez smiješeći se, po čemu Kiti s radošću razabra da se njena prijateljica ocu sviđjela. — A kamo se tako žurite?

— Maman je ovdje — reče ona obraćajući se Kiti. — Svu noć nije spavala, pa joj je liječnik preporučio da se izveze. Nosim joj rad.

— To je dakle anđeo broj jedan! — reče knez kad je Varenjka otišla.

Kiti je vidjela da se htio narugati Varenjki, ali on to nikako nije mogao učiniti, jer mu se Varenjka sviđjela.

— E pa, eto, vidjet ćemo sve tvoje prijatelje — dometne on

— i madam Štal ako se udostoji da me prepozna.

— A zar si ti tata nju poznavao? — upita Kiti u strahu primjećujući da je u kneževim očima planuo plamičak poruge pri spomenu madam Štal.

— Poznavao sam joj muža i nju pomalo još prije nego se upisala u pijetiste.²

— Što je to pijetist, tata? — upita Kiti već uplašena da ono što je neobično cijenila u gospođi Štal ima svoje ime.

— Ja ni sam ne znam baš najbolje. Znam samo da ona za sve zahvaljuje bogu, za svaku nesreću, pa i što joj je muž umro zahvaljuje bogu. No, to dođe nekako smiješno, jer su oni loše živjeli.

— A tko je ono! Kakvo ubogo lice! — upita on kad opazi omalena bolesnika gdje sjedi na klupici u mrku ogrtaču i bijelim hlačama što su bile čudno naborane na kostima njegovih suhih nogu.

---

¹ Šta da pričam.

² Pristaše religiozne struje u protestantizmu koji su formalno-obrednoj strani religije suprotstavljali mistično čuvstvo.

Gospodin taj podigne svoj slamnati šešir nad kovčaste rijetke vlasi otkrivajući visoko čelo koje je bilo od šešira neprirodno pocrvenjelo.

— To je Petrov, slikar — Kiti će pocrvenjevi. — A ono mu je žena — doda pokazujući Anu Pavlovnu koja je, gotovo kao namjerice, upravo onda kad su oni prilazili, pošla za djetetom koje je bilo otrčalo puteljkom.

— Kako je jadan, a kako mu je milo lice! — reče knez.

— A zašto nisi pristupila? Htio ti je nešto reći.

— E pa, onda hajd'mo — reče Kiti odlučno se okrećući.

— Kako ste danas? — upita ona Petrova.

Petrov ustane opirući se na štap te bojažljivo pogleda kneza.

— Ovo je moja kći — reče knez.

— Dopustite da se upoznamo.

Slikar se nakloni i osmjehne otkrivajući neobično blistave zube.

— Jučer smo vas čekali, kneginjice, — reče on Kiti. Govoreći to on se zanjihao pa se, ponavljajući taj pokret.

trudio pokazati da je to namjerno učinio.

— Htjela sam doći, ali Varenjka je rekla da je Ana Pavlovna poručila da nećete ići.

— Kako nećemo? — pocrvenjevi i u isti se mah zakašljavši reče Petrov očima tražeći ženu. — Aneta, Aneta!

— progovori on glasno, a na tankom se njegovu bijelom vratu, poput konopa, napeše debele žile.

Priđe Ana Pavlovna.

— Ama kako si ti kneginjici poručila da nećemo ići

— prošapće joj on razdraženo budući da ga je glas izdao.

— Zdravi bili, kneginjice! — reče Ana Pavlovna pretvorno se osmješkajući nimalo nalik na njeno prijašnje držanje. — Vrlo mi je drago što smo se upoznali — obrati se ona knezu.

— Odavno su vas očekivali, kneže.

— Kako si ti kneginjici poručila da nećemo ići? — još jednom hrapavo prošapće slikar još ljutitije, očito se razdražujući što ga glas izdaje i svojim riječima ne može dati ono značenje koje bi on htio.

— Ah, bože moj. Mislila sam da nećemo ići — odgovori žena ljutito.

— Ama kako, kad smo... — On se zakašljao i mahnuo rukom.

Knez pridigne šešir i ode s kćerkom.

— O, oh! — uzdahne on teško — o, nesretnici!

— Jest, tata, — odgovori Kiti. — Ali treba znati da oni imaju troje djece, da nemaju nikakve posluge i gotovo nikakvih sredstava. On dobij a nešto od Akademije — živahno pripovijedaše Kiti nastojeći zagušiti uzbuđenje što ju je obuzelo zbog čudne promjene u držanju Ane Pavlovne prema njoj.

— A evo i madam Štal — reče Kiti pokazujući kolica u kojima je ležalo nešto pod suncobranom u nečemu sivom i modrom, obloženo jastucima.

Bila je to gđa Štal. Iza nje je stajao mrk i snažan Nijemac, radnik koji ju je vozio. Kraj nje je stajao plavokosi švedski grof kojega je Kiti poznavala po imenu. Nekoliko se bolesnika vrzmalo oko kolica gledajući tu damu kao nešto nesvakidašnje.

Knez joj priđe. A Kiti mu istog trena u očima opazi podrugljiv plamičak koji ju je smućivao. Prišao je k madam Štal te izvanredno uljudno i milo progovorio onako izvrsno francuski kako danas vrlo malo govore.

— Ne znam hoćete li me se sjetiti, ali vas moram podsjetiti na se, kako bih vam zahvalio za vašu dobrotu prema mojoj kćeri — reče joj skinuvši šešir i natičući ga više.

— Knez Aleksandar Ščerbacki — reče madam Štal dižući prema njemu svoje anđeoske oči u kojima je Kiti opazila nezadovoljstvo. — Vrlo mi je drago. Tako sam zavoljela vašu kćer.

— Još ste svejednako slaba zdravlja?

— Ma već sam navikla — reče madam Štal te upozna kneza sa švedskim grofom.

— A vi ste se vrlo malo promijenili — reče joj knez. — Nisam imao čast da vas vidim deset ili jedanaest godina.

— Jeste, bog daje križ i daje snagu da se nosi. Često se čovjek čudi čemu se oteže ovaj život... S druge strane!

— gnjevno se obrati ona Varenjki jer joj nije kako treba umatala noge pokrivačem.

— Bit će zato da činimo dobro — reče knez smijući se očima.

— Nije naše da o tome sudimo — reče gospođa Štal opazivši nijansu izraza na kneževu licu. — Vi ćete mi dakle

poslati onu knjigu, ljubazni grofe? Velika vam hvala
— obrati se ona mladome Švedu.
— A! — vikne knez kad ugleda moskovskog pukovnika koji je stajao pa, pošto se nakloni gospođi Štal, otiđe s kćerkom i s moskovskim pukovnikom što im se bio pridružio.
— To je naša aristokracija, kneže! — u želji da bude podrugljiv reče moskovski pukovnik budući da se ljutio na gospođu Štal što se nije upoznavala s njime.
— Uvijek je ista — odgovori knez.
— A vi ste je još prije bolesti poznavali, kneže, to jest prije nego što se razboljela?
— Jesam. Pamtim kad se razboljela — reče knez.
— Kažu da već deset godina ne ustaje...
— Ne ustaje jer je kratkih nogu. Vrlo je loše građena...
— Tata, ne može biti! — povikne Kiti.
— Zli jezici tako govore, prijanko moja. A tvojoj Varenjki ipak prisjedne — doda. — Ah, te bolesne plemenitaške!
— O, nije, tata! — vatreno ospori Kiti. — Varenjka nju obožava. I onda ona čini toliko dobra! Pitaj koga hoćeš! Nju i Aline Štal svi poznaju.
— Možda — reče on laktom joj pritiskujući ruku. Ali je bolje kad ljudi čine tako da nitko koga god upitaš o tome ništa ne zna.
Kiti nije ušutjela što nije imala šta reći, ali ona ni ocu nije htjela otkriti svoje tajne misli. Unatoč tome što se ona toliko pripremala da se ne podvrgne očevu mišljenju, da ga ne pripusti svojoj svetinji, pomalo čudno, ali je svejedno osjetila da je onaj božanstveni lik gospođe Štal što ga je ona čitav mjesec nosila u duši bez traga nestao, kao što nestaje slike nastale od odbačena odijela čim čovjek shvati kako leži to odijelo. Ostade samo žena kratkih nogu koja leži zato što je loše građena i kinji poniznu Varenjku zbog toga što joj nije omotala pokrivač kako treba. I nikakvim se naporima uobrazilje više nije moglo povratiti prijašnju madam Štal.

XXXV

Knez je svoje vedro duševno raspoloženje prenio i na svoje ukućane i na znanice, pa čak i na vlasnika kuće, Nijemca, u kojega su Ščerbackijevi stanovali.

Pošto se vratio s Kiti od vrela i pozvao na kavu i pukovnika, i Marju Jevgenjevnu, i Varenjku, knez naredi da se stol i fotelje iznesu u vrtić, pod kesten, te da se ondje posluži doručak.

I domaćin i posluga živnuše pod utjecajem njegove veselosti. Njegova im je izdašnost bila znana, i pola sata kasnije bolesni hamburški doktor koji je živio na katu promatraše kroz prozor tu veselu rusku družbu zdravih ljudi što se sabrala pod kestenom. U kolutastoj treperavoj sjeni lišća za stolom koji bijaše pokriven bijelim stolnjakom i zatrpan kavenjacima, kruhom, maslacem, sirom, hladnom divljači, sjedila je kneginja u kapici s ljubičastim vrpcama dijeleći šalice i režnjeve kruha s maslacem. Na drugom je kraju sjedio knez obilno jedući te glasno i veselo razgovarajući se. Knez je pored sebe naslagao sve što je bio nakupovao, rezbarene kutije, kojekakvu sitnariju, svakovrsne nožiče za razrezivanje kojih je nakupovao svu silu po svim kupalištima te ih poklanjao svima, među ostalima i služavci Lishen i domaćinu s kojim se šalio svojim komičnim lošim njemačkim jezikom uvjeravajući ga da Kiti nisu izliječile toplice već njegova izvrsna jela, osobito juha od suhih šljiva. Kneginja se rugala knezu zbog njegovih ruskih navika, ali je bila tako živahna i vesela kako nije bila otkako je došla u toplice. Kao i uvijek, pukovnik se smješкао kneževim šalama; ali kad bi riječ bila o Evropi, budući da ju je, kako je sam mislio, pažljivo proučavao, on bi bio uz kneginju. Dobrodušna se Marja Jevgenjevna previjala od smijeha kad god bi knez što smiješno rekao, a Varenjka je, toga Kiti nikad još nije bila vidjela, malaksavala od slabašnjog, ali zaraznoga smijeha što ga u njoj izazivaše kneževe pošalice.

Sve je to veselilo Kiti, ali ona nije mogla a da ne bude zabrinuta. Nije mogla riješiti zadatak što ga joj je nehotice zadao otac zbijajući šalu s njenim prijateljima i onim životom što je toliko bila zavoljela. Tome se zadatku pridružila još i promjena njena držanja prema Petrovljevima koja se tako očigledno i nezgodno danas očitovala. Svi su se veselili, ali Kiti nije mogla biti vesela, i to ju je još više peklo. Imala je osjećaj poput onoga što ga je ćutjela u djetinjstvu kad bi za kaznu bila zatvorena u svojoj sobi i slušala veseli smijeh svojih sestara.

— Eh, čemu si pokupovao tu silesiju stvari? — govoraše kneginja smiješeći se i pružajući mužu šalicu kave.

— Pođeš u šetnju, eh, dođeš do dućana, mole te da kupiš: »Erlauht, ekselenc, durhlauht«.¹ E, pa kad već dotjeraju do »durhlauht«, ja ti više ne mogu: ode deset talira.

— To je samo od dosade — reče kneginja.

— Naravno, od dosade. Takva je dosada, majčica, da ne znaš šta bi sa sobom.

— Kako se, kneže, čovjek može dosađivati? U Njemačkoj sad ima toliko toga zanimljivoga — reče Marja Jevgenjevna.

— Samo što ja sve zanimljivo već poznajem: juhu od suhih šljiva poznajem, kobasice s grahom poznajem. Sve poznajem.

— Nije, kneže, recite što hoćete, njihov je društveni poredak zanimljiv — reče pukovnik.

— Ma šta je tu zanimljivo? Svi su oni, bajagi, zadovoljni; sve su pobijedili. E, a čime da ja budem zadovoljan? Ja nikoga nisam pobijedio, pa i čizme izuvaj sam, te ih još pred vrata sam iznosi. Ujutro ustaj, te se odmah oblači, idi u salon na loš čaj. Je li kod kuće tako! Probudiš se bez žurbe, naljutiš na štogod, progundáš, opet lijepo dođeš k sebi, o svemu porazmisliš, ne hitiš.

— A vrijeme je novac, to zaboravljate — reče pukovnik.

— Kakvo vrijeme! Neko je vrijeme takvo da bi čitav mjesec dao za po rublja, a neko opet takvo da nikakve novce ne bi uzeo za pol sata. Je li tako, Katenjka? Šta ti je, nekako si snuždena?

— Nije mi ništa.

— Ama. Kamo ćete? Sjednite još malo — obrati se on Varenjki.

— Moram kući — reče Varenjka ustajući te opet prasne u smijeh.

Kad se primirila, ona se oprostila i pošla u kuću da uzme šešir. Kiti pođe za njom. Čak joj se i Varenjka sada pričinila drugačija. Nije bila gora, ali je bila drukčija od one kakvom ju je ona zamišljala.

— Ah, odavno se nisam tako smijala! — reče Varenjka uzimajući suncobran i torbicu. — Kako je vaš tata drag!

---

¹ Njemački: Erlauht, Excellenz, Durchlaucht = vaša svjetlosti, ekselencijo, visosti.

Kiti je šutjela.

— Pa kad ćemo se vidjeti — upita Varenjka.

— Maman je htjela navratiti do Petrovijevih. Vi nećete biti ondje? — reče Kiti iskušavajući Varenjku.

— Bit ću — odgovori Varenjka. — Oni se spremaju otputovati, pa sam im obećala pomoći da se spakuju.

— Pa, doći ću i ja.

— Zbilja, šta je vama?

— Zašto? Zašto? Zašto? — široko raskolačujući oči započne Kiti uhvativši Varenjku za suncobran da je ne pusti otići.

— Ne, stanite, zašto?

— Tako; vama je došao tata, i sad se oni pred vama stide.

— Ne, recite vi meni zašto vi ne želite da ja češće dolazim k Petrovljevima. Vi dakako to ne želite? Zašto?

— Ja to nisam kazala — mirno će Varenjka.

— Ne, molim vas, recite!

— Da kažem sve? — upita Varenjka.

— Sve, sve! — prihvati Kiti.

— Pa nema ništa naročito, nego samo to da je Mihail Aleksejevič (tako se zvao slikar) prije htio da otputuju ranije, a sada neće da putuju — smiješeći se reče Varenjka.

— Pa! — požurivala je Kiti mrko gledajući u Varenjku.

— Pa, i Ana Pavlovna je tko zna zašto rekla kako on neće da ide zbog toga što ste vi ovdje. Naravno, to nije bilo umjesno, a zbog toga, zbog vas nastala svađa. A vi znate kako su ti bolesnici razdražljivi.

Sve se više mršteći, Kiti je šutjela, te je Varenjka govorila sama nastojeći da je udobrovolji i umiri pa, kad vidje da se sprema provala — nije znala hoće li to biti suze ili riječi.

— Prema tome je bolje da ne idete... A vi ćete to shvatiti i nemojte se vrijeđati...

— Pravo mi budi, pravo mi budi! — žurno progovori Kiti uzimajući suncobran iz Varenjkinih ruku i ne gledajući u oči svojoj prijateljici.

Varenjki dođe da se nasmiješi kad ugleda dječji gnjev svoje prijateljice, ali se bojala da je ne uvrijedi.

— Kako pravo vam budi? Ne shvaćam — reče ona.

— Pravo mi budi zato što je sve to bilo pretvaranje, zato što je sve to izmišljeno a nije od srca. Šta bi me se ticao

tuđi čovjek! I evo se dogodilo da sam ja uzrok svađi i da sam radila što me nitko nije pitao. Zato što je sve to pretvaranje: pretvaranje! pretvaranje!...

— Samo čemu to pretvaranje? — tiho reče Varenjka.

— Ah, što je glupo, što je gadno! Nije mi to nipošto trebalo... Sve je pretvaranje — govorila je otvarajući i zatvarajući suncobran.

— Samo čemu to?

— Da se prikažem boljom pred ljudima, pred sobom, pred bogom; sve da prevarim. Ne, sad se više neću u to upuštati! Bit ću zla, ali nikako lažjivica, ili varalica!

— Ali tko je varalica? — prijekorno će Varenjka.

— Vi govorite kao da ste...

Ali Kiti je spopao njen nastup žestine. Nije joj dala govoriti.

— Ne govorim ja o vama, ni govora. Vi ste savršenstvo. Jeste, jeste, znam ja da ste vi sušto savršenstvo; ali šta ću ja kad sam zla? Ovoga ne bi bilo da ja nisam zla. Pa nek budem kakva jesam, ali pretvarati se neću. Šta se mene tiče Ana Pavlovna! Nek oni žive kako ih volja, i ja ću po svojoj volji. Ne mogu biti drukčija... A sve to skupa nije ono pravo, nije ono pravo!...

— Ama što to nije ono pravo? — u nedoumici govoraše Varenjka.

— Ništa. Ja ne mogu drukčije živjeti nego po srcu, a vi živite po pravilima. Ja sam vas zavoljela jednostavno, a vi po svoj prilici zato da me spasete, da me poučite!

— Nepravedni ste — reče Varenjka.

— Ali ja nikako ne govorim o drugima, samo o sebi govorim.

— Kiti! — začuje se materin glas — hodi ovamo, pokaži tati svoje koralje.

Ponosna držanja, ne pomirivši se sa svojom prijateljicom, Kiti uze sa stola kutijicu s koraljima i pođe k materi.

— Šta ti je? Što si tako crvena? — rekoše joj mati i otac u isti glas.

— Ništa — odgovori ona — odmah ću doći — i otrča natrag.

»Ona je još tu — pomislila je. — Šta ću joj reći, bože moj! Šta sam uradila, šta sam govorila! Zbog čega sam je uvrijedila? Šta ću sad? Šta ću joj reći« mislila je Kiti i zastala kraj vrata.

Varenjka je u šeširu i sa suncobranom u rukama sjedila za stolom promatrajući oprugu što ju je slomila Kiti. Ona podiže glavu.

— Varenjka, oprostite mi, oprostite! — prošapta Kiti prilazeći joj. — Ne sjećam se šta sam govorila. Ja sam...

— Ja vam zaista nisam htjela zadati boli — reče Varenjka smiješeći se.

Mir je bio sklopljen. Ali očevim se dolaskom za Kiti promijenio sam onaj svijet u kom je ona živjela. Nije se odrekla svega onoga što bijaše spoznala, ali je shvatila da je varala samu sebe misleći da može biti onakva kakva je htjela biti. Kao da se prenula; osjetila je kako je teško bez pretvaranja i hvalisanja zadržati se na onoj visini na koju se htjela uzdići; osim toga je osjetila svu tegobu jada, bolesti, samrtnika ovoga svijeta u kom je živjela; mučni su joj se učinili oni napori kojima se prisiljavala da to voli te je uhvati želja da što prije iziđe na svjež zrak, u Rusiju, u Jergušovo, kamo joj je, kako je saznala iz pisma, već preselila sestra Doli s djecom.

Međutim ljubav njezina prema Varenjki nije slabila. Opraštajući se, Kiti ju je nagovarala da dođe k njima u Rusiju.

— Doći ću kad se udate — reče Varenjka.

— Ja se nikad neću udati.

— E, onda ja nikad neću doći.

— E, onda ću se samo zbog toga udati. Pazite dobro, pamtite obećanje! — reče Kiti.

Liječnikova su se predviđanja obistinila. Kiti se vratila kući u Rusiju izliječena. Nije bila onako bezbrižna i vedra kao nekad, ali je bila smirena. Moskovski jadi postadoše sjećanja.

TREĆI DIO

Sergej Ivanovič Koznišev htio se odmoriti od umnoga rada pa, umjesto da se po običaju zaputi u inozemstvo, dođe pri koncu svibnja bratu na selo. Po njegovu uvjerenju najljepše se živi na selu. Došao je sada bratu da se naužije seoskoga života. Konstantinu Levinu bijaše veoma drago, to više što ovoga ljeta više nije očekivao brata Nikolaja. Ali unatoč svojoj ljubavi i poštovanja prema Sergeju u Ivanoviču, Konstantinu Levinu je bilo neugodno s bratom na selu. Bilo mu je neugodno, čak i neprijatno gledati bratovo držanje prema selu. Konstantinu Levinu je selo bilo mjesto za život, to jest za radosti, patnje, posao; Sergeju Ivanoviču selo je s jedne strane bilo odmor od posla, s druge — koristan protuotrov pokvarenosti što ga je on rado uzimao i znao da mu to koristi. Konstantinu Levinu je selo bilo lijepo po tome što je ono bilo poprište za rad, dakako za koristan rad; Sergeju Ivanoviču selo je bilo posebno lijepo po tome što se ondje ne mora i ne treba ništa raditi. Osim toga i držanje Sergeja a Ivanoviča prema puku pomalo je smetalo Konstantina. Sergej Ivanovič govoraše da on voli i da poznaje narod te se često razgovarao sa seljacima, a on je to umio činiti vješto bez pretvaranja i prenemaganja, pa je iz svakoga takva razgovora izvodio opće zaključke u korist puka i kao dokaz da poznaje taj puk. Takav se odnos prema puku Konstantinu Levinu nije sviđao. Za Konstantina je puk bio samo glavni sudionik u zajedničkom poslu i, unatoč svemu poštovanju i nekakvoj naslijeđenoj ljubavi prema seljaku što ju je, kako je sam govorio, po svoj prilici usisao s mlijekom svoje seljačke dojilje, on se, kao njegov sudionik u zajedničkom poslu, kadikad ushićivao

snagom, blagošću, pravičnošću tih ljudi, ali se veoma često gnjevio na puk zbog njegova nemara, neurednosti, pijanstva, laži, kad su u zajedničkom poslu bile potrebne druge osobine. Da ga tko upita voli li on puk, Konstantin Levin zacijelo ne bi znao kako da na to odgovori. Volio je puk i nije ga volio isto onako kao i ljude uopće. Naravno, kao dobar čovjek, on je ljude više volio nego što ih nije volio, pa tako i puk. Međutim voljeti ili ne voljeti puk kao nešto posebno on nije mogao, jer ne samo da je živio s pukom, ne samo da su svi njegovi probici bili vezani uz puk nego je on i sebe sama smatrao za dio puka, nije ni u sebi ni u puku vidio nikakvih osobitih vrlina ili nedostataka i nije mogao sebe suprotstavljati puku. Osim toga, premda je dugo živio u najtješnjem dodiru sa seljacima kao gospodar i posrednik, a osobito kao savjetnik (seljaci su njemu vjerovali i prevaljivali po četrdesetak vrsta da se s njime svjetuju), nije imao nikakva određena mišljenja o puku, pa bi na pitanje poznaje li puk bio u istoj takvoj mucu da odgovori kao i na pitanje da li voli puk. Reći da poznaje puk za njega je bilo isto što i reći da poznaje ljude. On je stalno promatrao i upoznavao ljude svake vrsti, pa među njima i seljake koje je smatrao za dobre i zanimljive ljude i neprestano zapažao u njima nove crte, mijenjao o njima prijašnje mišljenje i stvarao novo. A Sergej Ivanovič obratno. Isto onako kao što je volio i hvalio seoski život, kao opreku onome životu koji on nije volio, isto je tako volio i puk kao opreku onoj vrsti ljudi koje on nije volio, te je isto tako poznavao puk kao nešto oprečno ljudima uopće. U njegovom metodičkom umu jasno su se zacrtali određeni oblici pučkoga života, djelomice izvedeni iz samoga pučkog života, ali pretežno iz njegovih opreka. Nikada on nije mijenjao svoje mišljenje o puku ni svojih simpatija prema njemu.

U razmiricama što su se dešavale među braćom kad su raspravljali o puku, Sergej Ivanovič je uvijek pobjeđivao brata upravo time što je Sergej Ivanovič imao određene predodžbe o puku, njegovu značaju, osobinama i ukusu; Konstantin pak Levin nije imao nikakva određena i čvrsta shvaćanja tako da je u tim prepirkama Konstantin vazda sebe sama zaticao u protivrječju.

Sergej Ivanovič je svoga mlađeg brata smatrao za sjajna momka u koga je srce *na pravome mjestu* (kako se izražavao francuski), ali u koga je um, iako prilično bistar, ipak podvrgnut časovitim dojmovima te stoga pun protivurječja. Kao stariji brat on mu je katkad pokroviteljski objašnjavao ovo ili ono, ali ga to prepiranje s njim nije zadovoljavalo, jer ga je i suviše lako pobjeđivao.

Konstantin Levin je gledao na brata kao na čovjeka velika uma i obrazovanja, plemenita u najvišem značenju te riječi i nadarena sposobnošću da radi za opće dobro. Ali u dubini svoje duše, što je bivao stariji i što je bolje upoznao svoga brata, to mu je sve češće i češće padalo na um da ta sposobnost rada za opće dobro, koju, kako je osjećao, on sam uopće nema, možda i nije vrlina već, naprotiv, nedostatak nečega — nije nedostatak dobrih, časnih, plemenitih želja i ukusa, nego nedostatak životne snage, onoga što ljudi zovu srcem, one težnje koja sili čovjeka da od nebrojenih životnih putova izabere jedan i da želi taj jedan. Što je više upoznao brata to je više opazio da ni Sergej a Ivanoviča, ni mnoge druge radnike za opće dobro nije srce privelo ljubavi za opće dobro, nego su oni razumom prosudili da je dobro baviti se time, te su se samo stoga time i bavili. U toj je pretpostavci učvrstilo Levina još i zapažanje da njegov brat nikako ne uzima više k srcu pitanja o općem dobru i o besmrtnosti duše negoli pitanja o partiji šaha ili o oštroomnom ustrojstvu kakva novoga stroja.

Osim toga Konstantinu Levinu bilo je neugodno s bratom na selu još i stoga što je Levin, pogotovu ljeti, neprestana bio zauzet gospodarstvom, i dugi mu ljetni dan nije dostajao da poradi sve što je trebalo, dok se Sergej Ivanovič odmarao. Međutim, svejedno što se on sada odmarao, to jest nije radio na svome djelu, on se toliko bio navikao na umni rad da je volio u lijepu sažetu obliku izricati misli što su mu padale na um i volio je da ga tkogod sluša. Najobičniji pak i najprirodniji slušalac bijaše mu brat. I zato je Konstantinu, unatoč prijateljskoj jednostavnosti njihovih odnosa, neugodno bilo da ga ostavlja sama. Sergej Ivanovič volio je leći u travu na sunce i tako sunčajući se ležati i lijeno ćaskati.

— Nećeš vjerovati — govorio je bratu — kakav je za mene užitek ovo hoholsko¹ ljenčarenje. Nijedne jedincate misli u glavi.

Ali Konstantinu Levinu je bilo dosadno sjediti i slušati ga, pogotovu stoga što je znao da bez njega voze gnoj na neuzorano polje te će ga nabacati tko zna kako ako ne prigleda; ni crtala na plugovima neće pričvrstiti, već će ih poskidati i onda reći da su plugovi puka izmišljotina, a da je ralica Andrejevna² nešto posve drugo i si.

— Ama kako ti se da hodati po toj žezi — govorio mu je Sergej Ivanovič.

— Ma nije to, moram samo na trenutak skoknuti u poslovnicu — reče Levin i odbrza u polje.

II

U početku lipnja desilo se da je dadilja i gazdarica, Agafja Mihajlovna, ponijela u podrum bocu gljiva što ih je tek bila spremila u rasol, okliznula se, pala i iščašila ruku u zapešću. Došao je mlad brbljav kotarski liječnik koji je tek završio studij. Pregledao je ruku, rekao da nije iščašena, stavio povoj, i kako je ostao na ručku, očito je uživao u razgovoru s čuvenim Sergej em Ivanovičem Kozniševom te mu, da pokaže svoje napredne nazore, ispriповjedi sve kotarske spletkе tužeći se na loše stanje zemstva. Sergej Ivanovič je pažljivo slušao, zapitkivao i uzbuđen novim slušaocem raspričao se te izrekao nekoliko tačnih i značajnih zapažanja koje je mladi liječnik s poštovanjem ocijenio, pa se našao u svome, bratu poznatu živahnome raspoloženju u kome se obično nalazio poslije sjajna i živahna razgovora. Po liječnikovu odlasku Sergej Ivanovič zaželi da počе pecati na rijeku. Volio je pecati i nekako kao da se ponosio time što može voljeti takvo glupo zanimanje.

Budući da je Konstantin Levin morao na oranje i na livade, ponudi bratu da ga odveze u dvokolici.

---

¹ Od riječi Hohol (perčin), kojom Velikorusi od šale nazivaju Ukraјince.

² Ime po ocu, napravljeno prema riječi drvo (drvo), od kojega je napravljena ralica.

Bijaše ono doba godine, na prijelazu ljeta, kada se već zna kakva će biti ljetina, kad počinju brige o sjetvi za iduću godinu i kad se približuje kosidba, kad je raž sva isklasala te se, sivozelena, još lakim klasom, koji još nije najedrio, leluja na vjetru, kad zelena zob, u ogumcima žute trave, po njoj razbacanim, nejednako izbija po kasno zasijanim njivama, kad se rana heljda već razlistava prekrivajući zemlju, kad je ugar što ga je stoka utabala poput kamenja i ostavila na njemu puteljke koje ralica ne hvata — dopola pooran; kad sasuhle hrpe izvezenoga gnoja mirišu zorom zajedno s mednim travama, a u nizinama, čekajući kose, poput nepregledna mora leže netaknute livade s hrpama zacrnjelih stabljika isplijevljene kiseliце.

Bijaše ono doba kad u seoskom radu nastaje kratak predah prije početka žetve koja se svake godine ponavlja i koja svake godine upreže sve snage puka. Ljetina je bila divna, a vladahu vedri, vreli ljetni dani s rosnim kratkim noćima.

Da dođu na livade, braća su morala proći kroz šumu. Sergej Ivanovič je cijelo vrijeme uživao u ljepoti šume ogrezle u lišću upozoravajući brata sad na tamnu sjenatu stranu kakve stare lipe što se šarenila od žutih palistaka i pripremala da procvate, sad na ovogodišnje mladice što su blistale poput smaragda. Konstantin Levin nije volio ni govoriti ni slušati o ljepoti prirode. Riječi su odnosile ljepotu s onoga što je gledao. Povlađivao je bratu, ali je nehotice počeo misliti na nešto drugo. Kad su prošli šumu, svu njegovu pažnju zaokupi pogled na ugar na brežuljku, gdjegdje žut od trave, gdjegdje zbijen i izbrazdan u četvorine, gdjegdje zasut hrpama gnoja, a gdjegdje i uzoran. Poljem su se kretala kola u dugačkom nizu. Levin pobroja kola i bje zadovoljan jer će se sve što je bilo potrebno navesti, a misli mu, kad pogleda livade, prijedošne na pitanja oko košnje. Kad se spremalo sijeno, on je svagda osjećao nešto što ga je diralo u živac. Kad su se dovezli do livade, Levin ustavi konja. Jutarnja se rosa jošte držala dolje po gustoj polegloj travi, te Sergej Ivanovič, da ne smoči nogu, zamoli brata da ga poveze livadom u dvokolici do onoga rakitova grma kod kojega su se skupljali grgeči. Koliko god da je Konstantinu Levinu bilo žao gaziti svoju travu, on ipak udari livadom. Visoka trava meko se obavijala oko točkova i nogu konja ostavljajući svoje sjemenje na mokrim paocima i glavčinama.

Brat sjede pod grm, razvrsta udice, a Levin odvede konja, priveže ga i zađe u golemo sivozeleno more livade koju vjetar nije ticao. Svilenkasta trava kojoj je sjeme već dozrijevalo bila je gotovo do pojasa na vodoplavnim mjestima.

Popriječivši livadu, Konstantin Levin iziđe na put i sretno starca otekla oka koji je nosio košnicu s pčelama.

— Hej, da nisi šta ulovio, Fomiču? — upita.

— Kako ulovio, Konstantine Dmitriču! Da je bar svoje očuvati. Utekao parojak evo po drugi put... Dobro te momci priskočiše. Vaši oru. Otpregoše konje, priskočiše...

— Nego, šta ti veliš, Fomiču, — da se kosi ili da se počeka?

— Eh! Po našem treba čekati do Petrova. A vi vazda ranije kosite. Pa šta, dat će bog, trava je dobro ponijela. Imat će stoka kamo.

— A šta misliš o vremenu?

— To je u božjoj ruci. Možda će i vrijeme podržati. Levin dođe k bratu. Lovine nije bilo, ali se Sergej Ivanovič nije dosađivao, već je bio u najboljem raspoloženju. Levin je vidio da je on, potaknut razgovorom s liječnikom, opet htio povesti razgovor. Levin je pak, naprotiv, želio što prije kući da uredi da se za sutra pozovu kosci i da se oslobodi sumnje u pogledu košnje, jer ga je ona jako zaokupljala.

— E pa, da pođemo — reče.

— Kamo ti se žuri? Posjedimo još. Alaj si mokat! Iako nema lovine, ipak je lijepo. Svaki je lov lijep zato što čovjeka zbližuje s prirodom. Eh, divne li ocjelne vode! — reče on. — Ove niske obale — nastavi on — sjećaju me uvijek zagonetke — znaš li? Trava govori vodi: a mi ćemo se njihati, njihati.

— Ne poznajem tu zagonetku — sjetno odgovori Levin.

III

— Da znaš, o tebi sam mislio — reče Sergej Ivanovič. — Ni na što nije nalik to što se u vas radi u kotaru, prema onome što mi je ispriповjedio ovaj liječnik; on je zaista bistar momak. A ja sam ti govorio i govorim ti: nije lijepo što, ne odlaziš na sjednice i uopće što si se okanio zemskoga rada. Ako se čestiti ljudi budu povlačili, naravno, sve će poći

naopako. Novac plaćamo mi, on odlazi na plaće, a nema ni škola, ni bolničara, ni primalja, ni ljekarni, ničega nema.

— Ta ja sam pokušao — tiho i nevoljko odgovori Levin.

— Ne mogu! Pa šta da radim!

— A šta ne bi mogao? Priznajem, ja to ne shvaćam. Ne mislim da je razlog ravnodušnost, neznanje; nije li naprosto lijenost?

— Nijedno, ni drugo, ni treće. Pokušao sam i vidim da ništa ne mogu učiniti — reče Levin.

Slabo je pronicao u ono što je brat govorio. Zagledavši se preko rijeke u oranje, zapazio je nešto crno, ali nije mogao razabrati je li to konj sam ili nadglednik na konju.

— A zašto ti ne možeš ništa učiniti? Pokušao si, pa nije uspjelo kako si namislio, i ti se pokoravaš. Gdje ti je samoljublje?

— Samoljublja — reče Levin dirnut u živac bratovim riječima

— ja ne shvaćam. Kad bi mi na sveučilištu rekli da drugi shvaćaju integralni račun, a ja ne shvaćam, tu može biti zborna o samoljublju. Ali ovdje treba ponajprije biti uvjeren da su potrebne određene sposobnosti za poslove, i najvažnije, biti uvjeren da je sve to vrlo važno.

— A što! Zar to nije važno? — reče Sergej Ivanovič dirnut u živac i time da njegov brat smatra za nevažno ono što je njega zanimalo, osobito time što ga on očito nije gotovo ni slušao.

— Meni se ne čini važno, ne zanima me, pa šta ćeš?...

— odgovori Levin pošto je razabrao da ono što je on bio ugledao bijaše nadglednik, te da je nadglednik po svoj prilici otpustio seljake s oranja. Oni su izvrtali rala. »Zar su već uzorali?« pomisli.

— Ama slušaj ti — namrštivši svoje lijepo pametno lice, reče stariji brat — sve ima svoje granice. To je vrlo lijepo: biti čudak i iskren čovjek i ne voljeti himbe — sve ja to znam; ali ono što pak ti govoriš ili nema smisla ili ima vrlo loš smisao. Kako to da ti smatraš za nevažno da puk koji voliš, kako to uvjeravaš... »Nikad ja nisam uvjeravao«, pomisli Konstantin Levin.

— ...umire bez pomoći? Nevjeste babice more djecu, i puk čami u neznanju i ostaje u vlasti kojekakvih pisara, a ti si dobio u ruke sredstvo da tome pomogneš, i ti ne pomažeš jer po tvome mišljenju to nije važno. I Sergej Ivanovič

ga postavi pred dilemu: ili si ti tako zaostao da ne možeš vidjeti sve ono što možeš učiniti, ili ti nećeš da žrtvuješ svoj mir, taštinu ili ne znam što, pa da to učiniš.

Konstantin Levin osjećao da mu preostaje samo da se pokori ili prizna da mu nedostaje ljubavi za opću stvar. I to ga je povrijedilo i zaboljelo.

— I jedno i drugo — reče odlučno. — Ja ne vidim da bi se moglo...

— Šta? Da se ne može pružiti liječnička pomoć kad se novci dobro rasporede?

— Kako se meni čini, ne može... Na četiri tisuće četvornih vrsta našega kotara, s našim poledicama, vijavicama, radnim vremenom, ja ne vidim da je moguće posvuda pružiti liječničku pomoć. Pa ja uopće ne vjerujem u medicinu.

— Eh, dopustit ćeš, to nije pravo... Navest ću ja tebi tisuću primjera... No, a škole?

— Čemu škole?

— Šta to govoriš? Zar može biti sumnje da je obrazovanje korisno? Ako je ono dobro za tebe, dobro je i za svakoga drugog.

Konstantin Levin se osjećao u duši pritisnut te se zato usplahiri i nehotice očitova glavni razlog svoje ravnodušnosti prema društvenom radu.

— Može biti da sve to i jeste dobro; ali zašto da se ja brinem oko otvaranja zdravstvenih stanica kojima se nikad ne koristim i škola kamo svoju djecu neću slati, kamo ni seljaci ne žele da šalju svoju, a k tome još ne vjerujem baš čvrsto da ih valja slati? — reče.

Sergeja Ivanoviča na trenutak začudi ovo neočekivano shvaćanje; ali on odmah smisli nov plan za napad.

Pošutio je, izvadio jednu udicu, ponovo bacio i smješajući se obratio bratu:

— Ma dopusti... Prvo i prvo, zdravstvena stanica se pokazala potrebnom. Eto, Agafji Mihajlovnoj smo pozvali zemskoga liječnika.

— Ipak, mislim da će joj ruka ostati kriva.

— To se još ne zna... A onda, pismen seljak, radnik, i tebi je potrebniji i vredniji.

— Nije, pitaj koga ti drago — odlučno odgovori Konstantin Levin — pismen čovjek, kao radnik, kudikamo je

gori. Ni putove ne smije čovjek praviti; a mostove čim podigneš, odmah ih pokradu.

— Uostalom — namrštvivši se, reče Sergej Ivanovič, jer on nije volio da mu se protivuriječi, a osobito ne tako da se skače s jednog predmeta na drugi te da se bez ikakve veze navode novi dokazi tako da čovjek ne može znati na što bi odgovarao — uostalom, posrijedi nije to. Dopusti. Priznajesh li ti da je obrazovanje dobro za puk?

— Priznajem — reče Levin neočekivano i u isti mah pomisli da nije rekao ono što misli. Osjećao je da će mu, prizna li to, biti dokazano kako govori koještarije koje nemaju nikakva smisla. Kako će mu to biti dokazano, on nije znao, ali je znao, pouzdano, da će mu to biti dokazano logički, pa je čekao taj dokaz.

Dokaz je bio kadikamo jednostavniji nego što je to Konstantin Levin mislio.

— Ako ti to priznajesh za dobro — reče Sergej Ivanovič — onda kao čestit čovjek ne možeš ne voljeti takav posao i biti mu nenaklonjen te prema tome ne željeti da na njemu radiš.

— Ali ja još ne priznajem da je taj posao dobar — pocrvenjevši reče Konstantin Levin.

— Kako? Pa maloprije si rekao...

— To jest ne priznajem ni da je dobar, ni da je moguć.

— To ti ne možeš znati dok se nisi oko toga potrudio.

— Pa, uzmimo — reče Levin premda to uopće nije dopuštao

— uzmimo da je to tako; ali ja ipak ne vidim zašto bih se ja o tome brinuo.

— Kako to?

— Čekaj, kad smo već povelj razgovor, onda mi to razjasni s filozofskog stajališta — reče Levin.

— Ne shvaćam što će tu filozofija — reče Sergej Ivanovič, kako se Levinu učinilo, takvim tonom kao da on nije priznavao prava bratu da može govoriti o filozofiji. I to Levina razljuti.

— Evo čemu! — započe on žesteci se. — Ja mislim da je pokretač svih naših čina jedino lična sreća. U zemskim ustanovama ja sada, kao plemić, ne vidim ništa što bi pomagalo mome blagostanju. Putovi nisu bolji i ne mogu biti bolji; moji me konji voze i po lošim. Liječnici i zdravstvene stanice meni nisu potrebne, mirovni mi sudac nije potreban

— nikad

se njemu ne utječem niti ću se uteći. Škole ne samo da mi nisu potrebne nego su, štaviše, i štetne, kako sam ti govorio. Za mene su zemske ustanove jednostavno obaveza da plaćam osamnaest kopejaka od desetine, da odlazim u grad, noćujem sa stjenicama i slušam kojekakve gluposti i gadarije, a osobni me probitak na to ne nagoni.

— Dopusti — smiješeći se prekine ga u riječi Sergej Ivanovič — osobni probitak nije nas gonio da radimo za oslobođenje seljaka, a mi smo radili.

— Nije! — sve više žesteći se prekine ga Konstantin.

— Oslobođenje seljaka bijaše nešto drugo. Tu je bilo osobnoga probitka. Htjeli smo zbaciti sa sebe jaram koji je davio nas. sve čestite ljude. Ali biti odbornik, raspravljati o tome koliko treba zahodara i kako da se provedu cijevi u gradu gdje ja ne živim; biti porotnik i suditi seljaku koji je ukrao šunku te šest sati slušati kojekakve gluposti što ih melju branioci i tužitelji, te kako predsjednik pita moga starog Aljošku-blesavka: »Priznajete li vi, gospodine optuženi, činjenicu otuđenja šunke?« — »Ha?«

Konstantin Levin bio se već zastranio, počeo predstavljati predsjednika i Aljošku-blesavka; njemu se činilo da sveto spada zajedno.

Ali Sergej Ivanovič slegne ramenima.

— Pa što hoćeš time da kažeš?

— Hoću samo da kažem da ću ona prava koja zadiru u moj probitak uvijek braniti svim silama; jer i onda kad su u nas, studenata, žandari vršili premetačine i čitali naša pisma, ja sam bio spreman svim silama braniti ta prava, braniti svoja prava na obrazovanje, na slobodu. Razumijem vojnu obvezu koja zadire u sudbinu moje djece, braće i moju samu; spreman sam razmatrati ono što se mene tiče; ali odlučivati kako da se rasporedi četrdeset tisuća zemskoga novca, ili suditi Aljošku-blesavka — toga ja niti shvaćam niti mogu.

Konstantin Levin je govorio kao da su mu riječi provalile branu. Sergej Ivanovič se osmjehnu.

— A sutra ćeš ti imati posla sa sudom: pa bi li ti bilo ugodnije da ti sude po starom krivičnom zakoniku?

— Sa sudom ja neću imati posla. Nikoga neću zaklati, niti mi je to potrebno. Eh! — nastavi on opet preskačući na nešto što s ovim nije bilo ni u kakvoj vezi — naše su ti zemske ustanove i sve to skupa nalik na brezove grane koje smo,

kao ono o Duhovima, zabadali da budu nalik na šumu što je sama od sebe izrasla u Evropi, i ja ne mogu od srca zalijevati te brezice i vjerovati u njih!

Sergej Ivanovič samo slegne ramenima izražavajući tom kretnjom čuđenje odakle su se sada u njihovoj prepirci javile te brezove grane, premda je istoga trenutka shvatio što je time htio reći njegov brat.

— Dopusti, ali tako se ne može na to gledati — primijeti.

Ali je Konstantin Levin htio da se opravda zbog nedostatka za koji je znao da ga ima, zbog nebrige prema općem dobru, te on nastavi:

— Ja mislim — reče Konstantin — da nikakva djelatnost ne može biti trajna ako se ne temelji na osobnome probitku. To je opća istina, filozofska — reče odlučno ponavljajući riječ *filozofska* kao da želi pokazati kako i on, kao i bilo tko drugi, ima prava govoriti o filozofiji.

Sergej se Ivanovič još jednom osmjehnu. »I on ti isto ima nekakvu filozofiju koja treba da opravda njegove sklonosti«, pomisli.

— Eh, kani se ti filozofije — reče. — Prva zadaća filozofije svih vjekova je upravo u tome da nađe onu prijeko potrebnu vezu što postoji između osobnoga i općega probitka. Međutim ovo ne spada ovamo, ovamo spada to da moram samo popraviti tvoju poredbu. Mlade breze nisu pobodene nego, neke posađene, neke posijane te s njima valja oprezno postupati. Samo oni narodi imaju budućnost, samo se oni narodi mogu nazvati povijesnima koji imaju osjećaj za ono što je važno i značajno u njihovim ustanovama i koji cijene te svoje ustanove.

I Sergej Ivanovič prijeđe na povijesno-filozofsko područje, Konstantinu Levinu nepristupačno, te mu pokaza svu neosnovanost njegovih nazora.

— Što se pak onoga tiče da se tebi to ne sviđa, oprostiti ćeš mi — to je naša ruska lijenost i gospodstvo, a ja sam uvjeren da je to tvoja privremena zabluda i da će proći.

Konstantin je šutio. Osjećao je da je potučen u svemu, ali je ujedno osjećao da ono što je on htio reći, njegov brat nije razumio. Nije znao tek to, zašto on toga nije razumio: da li stoga što nije umio jasno izreći ono što brat nije htio, ili stoga što ga nije mogao razumjeti. Ali on se nije dublje

upuštao u te misli te se, ne uzvraćajući bratu, zamislio o nečemu posve drugom što se ticalo njega sama.

Sergej Ivanovič smota posljednju udicu, odveza konja i oni odoše.

IV

Ono što se ticalo njega sama, a bilo ga zaokupilo dok je razgovarao s bratom, bješe ovo: prošle godine, kad je jednom došao na kosidbu i razljutio se na nadglednika, Levin je upotrijebio svoje sredstvo za umirenje — uzeo je kosu od seljaka i počeo kositi.

Taj mu se posao toliko svidio da se nekoliko puta laćao košenja; pokosio je cijelu livadu pred kućom i ove godine još rano s proljeća sastavio za se plan — kositi sa seljacima po čitave dane. Od bratova dolaska on je bio u nedoumici: da kosi ili da ne kosi? Bilo ga je stid ostavljati brata sama po cijele dane, a i bojao se da mu se brat zbog toga ne naruga. Ali kad prođe livadom, kad se spomenu dojmova s kosidbe. bješe već gotovo odlučio da će kositi. I, poslije razdražljivog razgovora s bratom, on se opet spomenu te svoje namjere.

»Potrebno mi je tjelesno kretanje, inače će mi se značaj zacijelo iskvariti«, pomisli i odluči da kosi ma kako to bilo neugodno pred bratom i pukom.

Predveče Konstantin Levin ode u poslovnicu, načini raspored rada i posla u selo da se za sutra pozovu kosci kako bi kosili najveću i najljepšu, Kalinovu livadu.

— I moju kosu, molim, pošaljite k Titu nek je naklepa i ponese sutra, možda ću i ja sam kositi — reče trudeći se da se ne zbuni.

Nadglednik se osmjehnu te reče:

— Molim, molim.

Uveče za čajem reče Levin i bratu:

— Čini se, vrijeme se ustalilo — reče. — Sutra počinjem kositi.

— Ja veoma volim taj posao — reče Sergej Ivanovič.

— Ja ga silno volim. I sam sam kojiput kosio sa seljacima te sutra želim kositi cio dan.

Sergej Ivanovič diže glavu i radoznalo pogleda brata.

— Kako, kako? Jednako kao i seljaci, cio dan?

— Da, to je vrlo ugodno — reče Levin.

— To je divno kao tjelesna vježba, samo teško da ćeš ti to moći izdržati — bez ikakve poruge reče Sergej Ivanovič.

— Pokušao sam. Sprva je teško, onda čovjek već uđe. Mislim da neću zaostajati...

— Ma nemoj! Ali reci kako to seljaci gledaju? Mora da se podruguju što li je to spopaio gospodina.

— Ne, ne mislim tako; međutim to je tako prijatan ali i težak posao da se nema kada misliti.

— Ali kako ćeš s njima ručati? Da ti tamo šalju lafita¹ i pečena purana, bogme nije zgodno.

— To ne, ja ću dok oni budu počivali doći kući. Sutradan Konstantin Levin ustade ranije nego obično, ali ga gospodarski poslovi oko rasporeda zadržase, pa kad stiže na košnju, kosci već tjerahu drugi otkos.

Još s brijega pukao pred njim u nizini osjenčani, već pokošeni dio livade sa sivkastim otkosima i crnim gomilicama kaftana što su ih kosci skinuli na onome mjestu odakle su uzeli prvi otkos.

Što se više približavao to su mu se jasnije ocrtavali seljaci koji su u otegnutu nizu išli jedan za drugim i različito mahali kosama, jedni u kaftanima, drugi opet samo u košuljama. Nabrojao ih četrdeset i dvojicu.

Kretali su se polagano neravnom nizinom livade gdje je bio stari poloj. Neke od svojih ljudi Levin prepoznade. Bio je tu stari Jermil u vrlo dugoj bijeloj košulji koji je pognut mahao kosom; bio je tu mladi momak Vaska, u Levina je služio kao kočijaš, koji je jednim zamahom obarao čitav otkos. Bio je tu i Tit, Levinov učitelj u košenju, omalen, mršuljast seljačić. Ne sagibajući se, on je išao naprijed, kao da se kosom poigrava odsijecajući svoj široki otkos.

Levin sjaha pa, pošto priveza konja pored puta, sretne Tita koji mu, izvadivši je iz grma, pruži drugu kosu.

— Gotova je, gospodine; brije, kosi sama — reče Tit, smiješeći se skine kapu i pruži mu kosu.

Levin uze kosu i poče je odmjeravati. Pošto su završili svoj otkos, znojni i zadovoljni izlažahu kosci jedan za drugim na put te se smješkajući pozdravljahu s gospodinom. Svi su ga

---

¹ Lafit: vrst crvenog vina; ime je prema mjestu Chateau-Lafite u južnoj Francuskoj gdje se proizvodi.

gledali, ali nitko ništa ne reče dok na put nije izišao visok starac naborana i čosava lica u ovčjem zobunu te mu se obratio.

— Pazi, gospodine, tko se uhvati u kolo, taj mora igrati!

— reče on, a Levin začu suspregnut smijeh među koscima.

— Nastojat ću da ne zaostanem — reče uzimajući mjesto iza Tita i čekajući da počne.

— Pazi — ponovi starac.

Tit napravi mjesta, i Levin pođe za njim.

Trava je bila niska kraj puta te je Levin, kako davno nije kosio i smeten od pogleda koji bijahu u nj uprti, u prvi mah kosio loše mada je snažno zamahivao. Iza njega se začuše glasovi:

— Nije dobro nasadena, ručica je visoka, vidi kako se mora saginjati — reče jedan.

— Peticom jače nalegni — reče drugi.

— Ništa, dobro je, nadoći će on već — nastavi starac.

— Gle, pošlo mu je... Širok otkos uzimaš, smorit će te... Gazda i po, nema šta, svoju kuću kući! Aha, ostavlja između otkosa! Za to bi koji našijenac upamtio svoje.

Trava je postajala mekša, i Levin je slušajući, ali ne odgovarajući i trudeći se da kosi što može bolje, išao za Titom. Prodoše stotinu koraka. Tit je jednako išao ne zaustavljajući se, ne pokazujući ni najmanje umora; ali Levin se već pobjojao da neće izdržati: toliko se bio umorio.

Osjećao je da zamahuje posljednjom snagom te odluči zamoliti Tita da zastane. Ali upravo toga trenutka Tit zastane sam pa, sagnuvši se uza trave, otra kosu te je stade oštriti. Levin se uspravi pa se uzdahnuvši ogleda. Iza njega je išao seljak i očito se isto tako umorio, jer je odmah, i prilazeći Levinu, stao i prihvatio se oštrenja. Tit je naoštrio kosu sebi i Levinu te oni pođoše dalje.

Druga je ruka prošla na isti način. Tit je odbacivao otkos za otkosom ne ustavljajući se, niti se umarajući. Levin je išao za njim trudeći se da ne zaostaje, a bilo mu je sve teže i teže: bivalo je da je osjećao e neće mu više preteći snage, ali upravo u takvu trenutku Tit bi se zaustavljao i oštrio.

Tako istjeraše prvi otkos. I ovaj se dugi otkos učini Levinu osobito težak; ali zato kad su istjerali otkos i kad se Tit, zabacivši kosu na leđa, laganim korakom stao vraćati

tragom što su ga na otkosu ostavile njegove petice, i Levin isto onako pođe svojim otkosom. Unatoč tome što mu je znoj curkom curio niz lice i kapao s nosa, i što su mu sva leđa bila mokra kao da ih je netko polio vodom — bilo mu je vrlo lijepo. Osobito ga je radovalo to što je znao da će sada izdržati.

Zadovoljstvo mu je kvarilo samo to što mu je otkos bio ružan. »Manje ću mahati rukom, a više cijelim tijelom«, mislio je uspoređujući kao po koncu oboreni Titov otkos sa svojim isprekidanim i nejednako naslaganim otkosom.

Prvi je otkos Tit prošao, kako je Levin opazio, naročito brzo, po svoj prilici želeći iskušati gospodina, a i otkos je bio dugačak. Idući su otkosi bili već lakši, ali Levin je svejedno morao upinjati svu svoju snagu da ne bi zaostajao za seljacima.

Ništa nije mislio, ništa želio osim da ne zaostane za seljacima i da što je moguće bolje uradi svoje. Slušao je samo zveket kosa i vidio pred sobom uspravnu Titovu pojavu kako se udaljuje, izdubljeni polukrug otkosa, travke i cvjetne krunice što su se polako i valovito povijale oko sječiva njegove kose i pred sobom kraj otkosa gdje dolazi odmor.

Ne shvaćajući kako to i odakle, usred rada on najednom oćutje ugodnu hladnoću po vrelin oznojenim leđima. Pogledao je u nebo dok su se brusile kose. Naiđe nizak, težak oblak te udari krupna kiša. Jedni seljaci pođoše kaftanima i obukoše ih; drugi pak, isto kao i Levin, samo radosno sažimahu ramenima pod prijatnim osvježenjem.

Istjeraše još nekoliko otkosa. Smjenjivahu se dugi pa kratki otkosi, dobre pa loše trave. Levin je izgubio svako poimanje o vremenu i niko nije znao je li kasno ili rano. U njegovu se radu sada počela rađati promjena koja mu je donosila golem užitak. Usred rada znalo se desiti da je zaboravljao što je radio, postajalo bi mu lako i u tim je trenucima njegov otkos bivao gotovo isto onako ravan i lijep kao i u Tita. Ali čim se sjetio što on to radi pa se počeo trsiti da radi bolje, odmah je osjećao svu težinu posla te bi otkos padao loš.

Pošto je istjerao još jedan otkos, on htjede da se vrati, ali Tit zastade pa, prišavši k starcu, nešto mu tiho reče. Obojica pogledaše u sunce. »O čemu li govore i zašto ne započinju

nov otkos?« pomisli Levin ne pogađajući da su seljaci kosili već četiri sata bez prestanka te da im je vrijeme doručku.

— Da doručujemo, gospodine, — reče starac.

— Zar je već vrijeme? Pa de, doručujte.

Levin predade kosu Titu te sa seljacima, koji su pošli prema kaftanima po kruh, kroz kišom lako poškropijene otkose duge pokošene površine krene prema konju. Istom je ovdje vidio da nije pogodilo vrijeme i da mu sijeno kišne.

— Ništa, gospodine, po kiši tko kosi, taj po vedru kupi!

— reče starac.

Levin odveže konja i od jaše kući na kavu.

Sergej Ivanovič bijaše tek ustao. Pošto je popio kavu, Levin opet odjaha na košnju prije negoli se Sergej Ivanovič uspio odjenuti i izići u blagovaonicu.

V

Poslije doručka Levinu više nije dopalo njegovo pređašnje mjesto u otkosu, nego ono između starca-šaljivčine koji ga je pozvao da mu bude susjed i mlada seljaka, s jeseni tek oženjena, kojemu je ovo bila prva godina da kosi.

Starac je, pravo se držeći, išao naprijed jednoliko i široko pomičući raskrečene noge te tačnim i jednakim pokretom koji ga, po svemu sudeći, nije stajao više napora nego mahanje ruku u hodu, kao da se poigrava, odbacivao jednak, visok otkos. Baš kao da i nije on kosio, nego da je oštra kosa sama fижukala kroz sočnu travu.

Iza Levina je išao mladi Miško. Njegovo miloliko, mlado lice povezano preko kose povezom svježe trave neprestano se grčilo od napora; ali čim bi tko pogledao u njega, on se smiješio. Očito je bio spreman prije umrijeti negoli priznati da mu je teško.

Levin je išao između njih. Za najveće žege košnja mu se nije učinila tako teškom. Rashlađivao ga znoj što ga je oblijevao, a sunce što mu je peklo leđa i glavu i do lakata zasukane rukave davalo mu je krepkost i upornost u radu; i sve su češće i češće nailazili oni trenuci zaborava kad se moglo ne misliti na ono što se radi. Kosa je sjekla sama od sebe. To su bili sretni trenuci. Još radosniji bјehu trenuci kad

je na prilazu k rijeci, dokle dopirahu otkosi, starac mokrom gustom travom otirao kosu, isplakao joj čelik u svježoj riječnoj vodi, natakao vodijer i čaščavao Levina.

— Deder malo moga kvasa! A, dobar li je?

— govorio je namigujući.

I doista Levin nikad nije pio takva napitka kao što je bila ta topla voda u kojoj je plivala zelen i koja je od limena vodijera imala okus rđe. A odmah poslije toga nastupala bi blažena laka šetnja s rukom na kosi kad je čovjek mogao Otrti znoj što je lio, udahnuti punim grudima i pogledom obuhvatiti cio otegnuti niz kosaca kao i ono što se uokolo radilo, u šumi i na polju.

Što je Levin duže kosio to je sve češće osjećao trenutke zaborava kad ruke već nisu mahale kosom nego je kosa sama vukla za sobom tijelo koje je bilo sveudilj svjesna sebe, i kao nekom čarolijom rad je, a da čovjek na nj nije ni mislio, sam od sebe odmicao pravilno i tačno. Bili su to najblaženiji trenuci.

Tegobno je bilo samo onda kad je valjalo prekidati kretnje što su već bile postale nesvjesne pa misliti; kad je valjalo opkositi kakav zarastao panj ili neopljevljenu kiselicu. Starac je to lako radio. Naiđe takav panj, a on naizmjenice sad vrhom, sad krajem kose s obje strane opkosi panj kratkim udarima. A to radeći, on je sveđ razgledao i pazio na ono što mu se otkrivalo; sad bi zakinuo neku gljivicu, pojeo je ili ponudio Levina, sad bi vrškom kose odbacio kakvu grančicu, sad bi ogledao prepeličje gnjezdašce odakle je ispod same kose umakla ženka, sad bi lovio zmiju što se zatekla na putu te je kao viljuškom podizao i pokazivao Levinu i onda bacao u stranu.

I Levinu i momčetu iza njega te naizmjenične kretnje bijahu teške. Obojica su, pošto su svještili jedne kretnje, svojski radili te nisu bili kadri mijenjati kretnje i ujedno motriti preda se.

Levin nije opažao kako vrijeme prolazi. Da ga je tko upitao koliko dugo kosi, rekao bi: pola sata — a već se bilo primaklo vrijeme ručku. Dok su započinjali nov otkos, starac upozori na djevojčice i dječake koji su, jedva vidljivi, s različitih strana visokom travom i putem išli prema koscima noseći zavežljaje s kruhom i krpama začepljene vrčeve kvasa koji su im otezali ručice.

— Gle, mile bubice! — reče pokazujući na njih i zaštitivši oči pogleda u sunce.

Istjeraše još dva otkosa; starac zastane.

— E pa da se ruča, gospodine! — reče odlučno. Pa kad stigoše do rijeke, kosci se preko otkosa zapute prema kaftanima gdje su, iščekujući ih, sjedila djeca koja su donijela ručak. Iskupiše se seljaci — dalji pod kola, bliži — pod rakitov grm na koji nabacaše trave.

Levin im se pridruži; nije mu se dalo odlaziti.

Svakog ustezanja pred gospodinom već je odavno nestalo. Seljaci su se spremali da ručaju. Jedni su se umivali, mlađarija se kupala u rijeci, drugi se smještali da se odmore, driješili torbice s kruhom i otvarali vrčeve kvasa.

Starac nadrobi kruha u čanak, izgnječi ga drškom žlice, nalije vode iz vodijera, nareže još kruha pa, posolivši, počne se moliti okrenut prema istoku.

— Deder, gospodine, moje popare — reče priklekavši pred čanak.

Popara je bila tako ukusna da je Levin odustao od namjere da ide kući na ručak. Ručao je sa starcem i upustio se s njime u razgovor o njegovim domaćim poslovima vrlo se živo za njih zanimajući te mu je pripovijedao o svim svojim poslovima i svim okolnostima koje bi starca mogle zanimati. Osjećao se bližim njemu negoli bratu te se nehotice smiješio od nježnosti što ju je osjećao prema tome čovjeku. Kad je starac opet ustao, pomolio se i legao na isto mjesto pod grmom metnuvši pod uzglavlje trave, Levin učini to isto i, unatoč nasrtljivim muhamama koje su bile na suncu uporne i bubicama što su golicale mu oznojeno lice i tijelo; zaspao istog trena te se probudi tek kad je sunce prešlo na drugu stranu grma i počelo ga doticati. Starac već odavna nije spavao nego je sjedio klepajući kose mlađariji.

Levin se ogleda oko sebe i ne prepoznade mjesta: toliko se sve bijaše izmijenilo. Golema površina livade bijaše sva pokošena i sijaše naročitim, novim sjajem sa svojim otkosima koji su već mirisali pod večernjim kosim zrakama sunca. I opkošeno grmlje pored rijeke, i rijeka sama, prije nevidljiva, a sada poput ocjela sjajna na zavojima, i ljudi koji su se micali i pridizali, i strmi zid trave nepokošena dijela livade, i jastrebovi što su se vili nad ogoljelom livadom — sve to bijaše posve novo.

Pošto se pribrao, Levin stade ocjenjivati koliko je pokošeno i koliko još danas može uraditi.

Četrdeset i dvojica su uradila neobično mnogo. Velika livada koju je u vrijeme kmetstva trideset kosa kosilo dva dana bijaše čitava već pokošena. Nisu bili pokošeni kutovi s kratkim otkosima. Ali Levin je htio da se toga dana pokosi što se može više te se ljutio na sunce što se tako brzo spušta. Nije osjećao nikakva umora; htio je samo da se što brže i što se može više uradi.

— Je li, kako misliš, hoćemo li još pokositi Maškin Vrh?

— reče starcu.

— Kako bog da, sunce nije visoko. Hoće li biti votke za momke?

Za užine, kad opet sjedoše i pušaći zapališe, starac objavi momcima da će »pokose li Maškin Vrh — biti votke«.

— Ih, što ga nećemo pokositi! Počimaj, Tite! Slistit ćemo mi to! Najest ćeš se noćas. Počimaj! — začuše se glasovi i, gutajući posljednje zalogaje kruha, kosci uzeše kositi.

— Ehe, momci, dršte se!

— reče Tit i gotovo trkom pođe naprijed.

— Bježi, bježi — govorio je starac hitajući za njim i lako ga sustižući — čuvaj noge! Potkresat ću ih!

I mlado i staro kosilo je kao da se utruje. Međutim koliko god su se žurili, trave nisu kvarili i otkosi padahu jednako čisto i uredno. Oklinak što je bio ostao u kutu bi slišćen u pet minuta. Još su posljednji kosci istjerivali svoj otkos, a prednji su već prebacili kaftane preko leđa i pošli putem prema Maškinom Vrh.

Sunce se već spuštalo ka drveću kad su oni, kuckajući vodijerima, ušli u šumsku jaružicu Maškina Vrha. Trava je u sredini vrtače bila do pojasa, i nježna i meka, bujna, ovdje-ondje u šumi prošarana žutim i ljubičastim kronicama poljskog cvijeća.

Nakon kraćeg vijećanja — da li da udare uzduž ili poprijeko

— Prohor Jermilin, također poznat kosac, golem, crnomanjast seljak, pođe naprijed. On istjera jedan otkos uza stranu, povraća se i razmaše, te se svi stadoše ravnati prema njemu idući niz brdo vrtačom i na brdo do pod sam rub šume. Sunce zađe za šumu. Rosa je već bila pala te su kosci samo na brdašcu bili na suncu, a u nizini gdje se držala para i na drugoj strani išli su po svježoj, rosnoj hladovini. Rad kiptaše.

Podasijecana uz reske zvuke i oštro mirišući, trava je polijegala u visoke otkose. Tiskajući se u kratkim otkosima, kucukajući vodijerima i glaseći se sad udarom kose o kosu, sad fijukom brusa o klepanu kosu, sad radosnim povicima, sa svih strana kosci požurivahu jedan drugoga.

Levin je i opet kosio između onoga momčeta i starca. U svom haljincu od ovčje kože, starac je bio svejednako vedar, šaljiv i slobodnih kretnji. U šumi su svaki čas nabasali na brezove vrganje, nabrekle u sočnoj travi što su ih kose odsijecale. Starac se, međutim, svaki put kad bi naišao na gljive, sagibao, brao ih i turao u njedra. »Jošte jedan darak za moju staru«, govorio bi pri tom.

Kako god da je lako bilo kositi mokru i krhku travu, ipak se bilo teško spuštati i penjati strmim kosinama jaruge. Ali starcu to nije smetalo. Sveđer mašući kosom, on se polako peo strmeni sitnim, čvrstim zakoračajem svojih nogu obuvenih u velike opanke, pa iako mu se treslo cijelo tijelo i gaće što su mu se bile objesile ispod košulje, on nije putem propuštao ni jedne travke, ni jedne gljive i jednako se šalio sa seljacima i s Levinom. Levin je išao za njim i često pomišljao da će on zacijelo pasti penjući se s kosom na tako strm brežuljak, na koji se i bez kose teško bilo uspeti; ali se on uspinjao i radio je što je trebalo da se radi. Čutio je da njega pokreće nekakva snaga izvana.

VI

Maškin Vrh pokosiše, obarali su posljednje otkose, obukoše kaftane i raspoloženo krenuše kućama. Levin pojaha konja i tužan oprostivši se sa seljacima pođe kući. Obazreo se bio s brda; više se nisu mogli vidjeti u magli što se dolje podizala; čuli su se tek vedri grubi glasovi, kikot i zveka kosa kad bi udarile jedna o drugu.

Sergej je Ivanovič već davno bio ručao i pio je limunadu s ledom u svojoj sobi razgledajući novine i časopise koje je upravo dobio s pošte, kad Levin, zamršene i od znoja na čelo prilijepljene kose i pocrnjelih, mokrih leđa i grudi, živahno pričajući bane k njemu u sobu.

— I pokosismo cijelu livadu! Ah, što je lijepo, divno. A kako si se ti proveo? — govoraše Levin posve zaboravivši jučerašnji neugodni razgovor.

— Ljudi božji! na što si ti nalik! — reče Sergej Ivanovič u prvi tren nezadovoljno pogledajući u brata. — Ama vrata, vrata zatvaraj zaboga! — vikne. — Zacijelo si ih najmanje desetak pustio.

Sergej Ivanovič nije podnosio muha te je u svojoj sobi otvarao prozore jedino noću i brižno zatvarao vrata.

— Bogme ni jedne. Ako sam ih i pustio, pohvatat ću ih. Nećeš vjerovati kakav je to užitak! Kako ti provede dan?

— Ja dobro. Ta nisi zar cio dan kosio? Gladan si, mislim, kao vuk. Kuzma je sve priredio.

— Ne, nije meni do jela. Tamo sam jeo. Nego ja odoh da se umijem.

— Pa, idi, idi, i ja ću odmah doći k tebi — reče Sergej Ivanovič mašući glavom dok je gledao brata. — Ama idi brže

— dodadne on smiješeći se pa se, pošto pokupi svoje knjige, spremi da ode. I on se odjednom razveseli te ne htje da se rastane s bratom. — E, a gdje si bio za kiše.

— Kakva te kiša spopala? Jedva da je poškropila. Evo odmah ću ja. Onda ti lijepo provede dan? E pa lijepo.

— I Levin se ode presvući.

Za pet minuta braća se nađoše u blagovaonici. Premda se Levinu bilo činilo da mu nije do jela, svejedno je sjeo za ručak tek da ne uvrijedi Kuzmu, ali kad poče jesti, ručak mu se učini jako ukusan. Sergej Ivanovič ga je smiješeći se gledao.

— Ah jest, imaš pismo — reče. — Kuzma, snesi ga molim te. Samo pazi, zatvaraj vrata.

Pismo je bilo od Oblonskoga. Levin ga pročita naglas. Oblonski je pisao iz Petrograda: »Dobio sam pismo od Doli, ona je u Jergušovu i nikako da se snađe. Skokni, molim te, k njoj, pomozmi savjetom, ti sve znaš. Tako će joj biti drago da te vidi. Posve je sama, sirotica. Punica je sa svima još u inozemstvu.«

— Izvrsno! Svakako ću otići k njima — reče Levin.

— Mogli bismo zajedno. Ona je tako sjajna. Zar ne?

— A jesu li daleko odavle?

— Tridesetak vrsta. Pa možda će biti i četrdeset. Ali put je izvrstan. Sjajno ćemo putovati.

— Vrlo rado — jednako se smješkajući reče Sergej Ivanovič.

Sama pojava mlađega brata udobrovoljavala ga je.

— Alaj si ti pri teku! — reče gledajući njegovo nad tanjir sagnuto tamnocrveno preplanulo lice i vrat.

— Izvrsno! Nećeš vjerovati koliko je ovo koristan režim protiv svake budalaštine. Ja želim obogatiti medicinu novim terminom: *Arbeitskur*.¹

— Eh, rekao bih, tebi barem to nije potrebno.

— Nije, ali različitim živčanim bolesnicima jeste.

— Da, to treba iskušati. I ja sam već htio doći na košnju da te vidim, ali žega je bila tako nesnosna da nisam išao dalje od šume. Malo sam sjeo i šumom pošao u selo, sreo tvoju dojkinju te je ispitao što seljaci misle o tebi. Koliko sam ja shvatio, oni toga ne odobravaju. Rekla je: »Nije to za gospodu.« Općenito, meni se čini da su u pučkom shvaćanju vrlo kruto određeni zahtjevi takozvane, kako puk veli, »gospodske« djelatnosti. I oni se dopuštaju da se gospoda bave nečim što po njihovu shvaćanju ne spada na njih.

— Možda, ali to je opet takav užitak kakav u cijelom svome životu nisam imao. I u tome dakako nema ništa loše. Nije li tako? — odgovori Levin. — Šta mogu ako se to njima ne sviđa. Uostalom, ja mislim da to nije ništa. A?

— Općenito — nastavi Sergej Ivanovič — kako vidim, ti si zadovoljan današnjim svojim danom.

— Veoma sam zadovoljan. Pokosili smo čitavu livadu. A s kakvim sam se tek starcem tamo sprijateljio! Ne možeš ni zamisliti kakav divan čovjek!

— Eto, zadovoljan si dakle svojim danom. I ja sam. Ponajprije, riješio sam dva šahovska problema, a jedan je vrlo zanimljiv — iznalazi se pješakom. Pokazat ću ti. A onda sam mislio o našem jučerašnjem razgovoru.

— Šta? O jučerašnjem razgovoru? — reče Levin blaženo žmirkajući i otpuhujući nakon dovršena ručka pa nikako da se sjeti kakav je to bio jučerašnji razgovor.

— Ja smatram da si ti donekle u pravu. Mi se razilazimo u tome što je po tvome shvaćanju pokretač svega osobni probitak, a ja držim da se svaki čovjek koji je stekao određen stupanj obrazovanja mora zanimati za opće dobro. Možda si ti i u pravu da bi poželjnija bila djelatnost kojom postizemo

---

¹ Njemački: liječenje radom.

materijalni probitak. Uopće ti si narav suviše primesautiere¹, kako bi rekli Francuzi; ti hoćeš ili strastvenu, energičnu djelatnost ili ništa.

Levin je slušao brata i nije ama baš ništa razumio niti je htio da razumije. Bojao se jedino da ga brat ne upita štogod po čemu bi se vidjelo da nije ništa slušao.

— Tako ti je to, prijane moj — reče Sergej Ivanovič tapšući ga po ramenu.

— Da, naravno. Pa da! Ne branim ja uporno svoje — odgovori Levin smiješeći se poput djeteta kad nešto skrivi. »Oko čega se ono ja prepirah? — mislio je. — Naravno, i ja sam u pravu, i on je u pravu, i sve je lijepo i krasno. Valja samo otići u poslovnicu da se izdaju nalozi.« Ustao je protežući se i smiješeći.

Sergej se Ivanovič također osmjehnu.

— Ako hoćeš prošetati, hajdmo zajedno — reče ne želeći se rastajati s bratom iz kojega je prosto izbijala svježina i bodrost.

— Hajdemo, svratit ćemo i u poslovnicu ako moraš.

— Ao, ljudi! — vikne Levin tako glasno da se Sergej Ivanovič uplašio.

— Šta je, šta ti je?

— Šta je s rukom Agafje Mihajlovne? — reče Levin udarajući se po glavi. — Ja sam i zaboravio na nju.

— Mnogo je bolje.

— Neka, ipak ću skoknuti do nje. Ti nećeš stići ni šešira staviti na glavu, a ja ću se već vratiti.

I on poput čegrtaljke zaklopara petama sjurivši niza stepenice.

VII

Onda kad je Stjepan Arkadjič doputovao u Petrograd da ispuni najprirodniju, svima činovnicima znanu, a nečinovnicima neshvatljivu najpreču dužnost, bez koje se ne može činovnikovati — da u ministarstvu podsjeti na sebe — i dok je vršeći tu dužnost pokupio gotovo sve novce iz kuće te vedro i ugodno provodio vrijeme po utrkama i po ljetnikovcima, Doli se s djecom preselila na selo da bi koliko tolika

---

¹ Impulsivan, nagao, žestok, koji odmah reagira.

smanjila izdatke. Preselila se u selo Jergušovo koje je stekla mirazom, ono isto selo gdje je proljetos prodana šuma i koje bješe na pedesetak vrsta od Levinova sela Pokrovskoga.

U Jergušovu je veliki stari dom bio već odavno srušen, a knez je još bio dovršio i povećao jedno krilo. Prije dvadesetak godina, dok je Doli bila još dijete, krilo je bilo prostrano i udobno, premda je, poput svih krila, bilo bokom okrenuto prema izlaznom drvoredu i prema jugu. Ali je sada to krilo bilo staro i trošno. Još dok je Stjepan Arkadijč proljetos odlazio prodavati šumu, Doli ga je molila da pregleda kuću te da naredi nek se popravi što treba. Stjepan Arkadijč je, poput svih grešnih muževa zabrinut za ženinu udobnost, sam pregledao kuću te izdao naloge o svemu što je po njegovu sudu bilo potrebno. Po njegovu mišljenju sav je namještaj trebao presvući kretonom, objesiti zastore, očistiti vrt, sagraditi mostić na ribnjaku i posaditi cvijeće; ali je zaboravio mnogo drugih prijeko potrebnih stvari bez kojih se kasnije Darja Aleksandrovna namučila.

Ma koliko se Stjepan Arkadijč trsio da bude brižan otac i muž, nikako nije mogao shvatiti da on ima ženu i djecu. Imao je momačke navike pa se samo po njima ravnao. Pošto se vratio u Moskvu, ponosno je rekao ženi da je sve spremno, da će kuća biti kao kutijica i da joj on svakako svjetuje da oputuje. Stjepanu je Arkadijču ženin odlazak na selo bio vrlo ugodan u svakom pogledu: i za djecu je zdravije i troškova manje, a njemu slobodnije. Darja Aleksandrovna držala je pak ljetni odlazak na selo prijeko potrebnim za djecu, osobito za djevojčicu koja se nije mogla oporaviti poslije šarlaha, i napokon za to da se izbavi od sitnih poniženja, sitnih dugova drvaru, ribaru, cipelaru koji su joj bili dojadili. Povrh toga odlazak joj je bio ugodan još i zato što je sanjarila da će k sebi na selo domamiti sestru Kiti koja se sredinom ljeta imala vratiti iz inozemstva, a bilo joj je propisano kupanje. Kiti je pisala iz toplica da joj ništa nije milije nego da provede ljetno s Doli u Jergušovu punom djetinjih uspomena za njih obje.

U početku je boravak na selu bio Doli veoma težak. Ona je živjela na selu u djetinjstvu, pa je u nje ostao dojam da je selo spas od svih gradskih neugodnosti, da život ondje iako nije lijep (s time se Doli lako mirila) ipak je jeftin i udoban: svega ima, sve je jeftino, sve se može nabaviti, a i djeci je

lijepo. Ali sada, pošto je kao domaćica došla na selo, uvidjela je da je sve to posve drukčije nego je ona bila mislila.

Sutradan po njihovu dolasku udara kiša kao iz kabla te je noću procurilo u hodniku i u dječjoj sobi tako da su krevetiće prenijeli u gostinjsku sobu. Kuharice za poslugu nije bilo; od devet krava, prema kravaričinim riječima, jedne su bile steone, druge s prvim teletom, treće stare, četvrte su imale tvrda vimena; mlijeka čak ni za djecu nije bilo dovoljno. Jaja nije bilo. Kokoš se nije mogla dobiti, pekli su i kuhali stare, ljubičaste, žilave pijetlove. Nisu se mogle najmiti žene da operu podove — sve su okopavale krumpir. Nisu se mogli izvesti, jer se jedan konj jogunio i otimao u zaprezi. Nisu se imali gdje kupati — sva je obala bila izgažena od stoke i otvorena prema cesti; čak se ni na šetnju nije moglo izlaziti, jer je stoka ulazila u vrt preko polomljenog plota, a bio je tu i jedan strašan bik koji je rikao i prema tome zacijelo se i bo. Ormara za haljine nije bilo. Oni koji su postojali nisu se zatvarali, a otvarali su se sami kad bi tkogod prošao mimo njih. Limenog posuđa ni vrčeva nije bilo; kotla za rublje pa čak ni daske za glačanje u djevojačkoj sobi nije bilo.

Darja Aleksandrovna je u prvo vrijeme, mjesto da se malo odmori, zapala u ove, s njena gledišta strašne tegobe, te je bila sva očajna: radila je svojski, ćutjela da nema iz toga izlaza i svaki čas suzdržavala suze što su joj navirale na oči. Upravitelj, bivši konjički narednik, kojega je Stjepan Arkadijč zavolio i od vratara napravio upraviteljem zbog njegove lijepe i pristojne vanjštine, nimalo se nije brinuo za nevolje Darje Aleksandrovne, samo je s poštovanjem govorio: »Ništa se tu ne može, to je tako loš svijet« i ni u čemu joj nije pomagao.

Činilo se da iz toga nema izlaza. Međutim u domu Oblonskih, kao i u svakom obiteljskom domu, bijaše jedna povučena ali vrlo važna i korisna osoba — Matrjona Filimonovna. Ona je umirivala gospođu, uvjerala je da će se sve *urediti* (bila je to njena riječ, a od nje ju je preuzeo Matvej) te je sama, ne žureći i ne uzbuđujući se, poslovala.

Ona se odmah sprijateljila s nadglednikovicom i već je prvog dana s njome i s nadglednikom pila čaj pod bagremovima i pretresala sve poslove. Uskoro bi pod bagremovima

osnovan klub Matrjone Filimonovne te su se tu, s pomoću toga kluba u kojem su bili nadglednikovica, starosta¹ i pisar, malo pomalo počele otklanjati životne nedaće i u nedjelju dana se sve doista *dovelo u red*. Krov popraviše, kuharicu nađoše

— starostinu kumu, kokoši kupiše, krave počеше davati mlijeko, vrt ogradiše letvama, roljaču napravi tesar, ormarima udariše kvačice te se oni nisu više otvarali sami od sebe, i daska za glačanje presvučena vojničkim suknom ležala je između ručice naslonjača i komode, te u djevojačkoj sobi zamirisa na vruće glačalo.

— Eto vidite! A toliko ste očajavali

— reče Matrjona Filimonovna pokazujući dasku.

Zagradiše asurama čak i mjesto za kupanje. Lili se počela kupati, a Darji Aleksandrovnoj se barem djelimice ispuniše očekivanja, ako ne mirna, a ono udobna seoskog života. Darja Aleksandrovna nije imala mira uza šestoro djece. Jedno bi se razboljelo, drugo se moglo razboljeti, trećemu je nešto nedostajalo, četvrto je pokazivalo znakove loša značaja itd., itd. Rijetko, rijetko kada zavladao bi kratko mirno razdoblje. Ali te brige i nemiri bijahu Darji Aleksandrovnoj jedina sreća. Da nije bilo toga, ona bi ostajala sama sa svojim mislima

o mužu koji je nije volio. Ali osim toga, ma kako da je kao majka strahovala da se ne razbole, ma kako teške bile bolesti same i njen jad kad je vidjela znakove loših sklonosti u djece — sama su joj djeca već sada sitnim radostima naplaćivala njene jade. Te radosti bjehu tako sitne da su bile neprimjetne poput zlata u pijesku, te je ona u teškim trenucima vidjela samo jade, samo pijesak; ali bilo je i lijepih trenutaka, kad je ona vidjela jedino radosti, jedino zlato.

Sada, u seoskoj osami, ona je sve češće i češće postajala svjesna tih radosti. Gledajući ih, ona se često svakojako prisiljavala da uvjeri sebe kako je u zabludi, da je ona kao mati pristrana prema svojoj djeci; svejedno nije mogla a da ne uvjerava samu sebe kako su njena djeca, sve šestoro, divna, svako na svoj način, i to takva kakva se rijetko viđaju

— i bila je sretna zbog njih i njima se ponosila.

---

¹ U carskoj Rusiji izborni seoski starješina koji je obavljao administrativno-policijske dužnosti.

VIII

Pri koncu svibnja, kad je već sve više ili manje bilo uređeno, primila je mužev odgovor na svoje žalbe na seoski nered. Pisao joj je moleći za oprost što nije bio o svemu promislio i obećao da će doći prvom prilikom. Ta se prilika ne ukaza te sve do početka lipnja Darja Aleksandrovna osta sama na selu.

O Petrovu postu, jedne se nedjelje Darja Aleksandrovna odvezla na službu božju da pričesti svu svoju djecu. U svojim intimnim, filozofskim razgovorima sa sestrom, majkom, prijateljima, Darja Aleksandrovna je vrlo često sve njih začuđavala svojim slobodnjaštvom prema religiji. Ona je imala svoju neobičnu religiju metempsihoze¹ u koju je čvrsto vjerovala slabo se obzirući na crkvene dogme. Ali u porodici — i to ne tek toliko da pokaže primjerom, nego svim srcem

— ona je strogo ispunjavala sve crkvene propise, a to da djeca gotovo godinu dana nisu bila na pričesti, jako ju je uznemirivalo te je uz potpuno odobravanje i razumijevanje Matrjone Filimonovne odlučila da to izvrši sada, ljeti.

Nekoliko je dana unaprijed Darja Aleksandrovna smislila kako će obući svu djecu. Bile su sašivene, prepravljene i oprane oprave, otpušteni porubi i nabori, prišivena dugmad i pripravljene vrpce. Jedino je Tanjina haljina, koju je uzela da šije Engleskinja, Darji Aleksandrovnoj popila mnogo krvi. Prepravljajući haljinu, Engleskinja je napravila šavove na pogrešnom mjestu, suviše izrezala oko rukava i posve pokvarila haljinu. Tanja je bila tako stegnuta u ramenima da ju je bilo žalosno i pogledati. Ali se Matrjona Filimonovna dosjetila da doda oklinke te da napravi ogrtačić. Sve se popravilo, ali je s Engleskinjom bila gotovo izbila svađa. Ujutro je ipak :sve bilo u redu te oko devet sati — rok do kojega su zamolili oca protu da počeka sa službom božjom, sjajeći se od radosti djeca su obučena stajala pred kočijom kod ulaznih vrata čekajući mater.

Umjesto razjogunjenoga Vranca, po nagovoru Matrjone Filimonovne u kočiju upregoše nadglednikova Riđana, i Darja

---

¹ Grčki: metempsychosis = u nekim vjerskim naukama selenje ili prijelaz pokojnikove duše u tijelo drugoga čovjeka, životinje ili pak biljke.

Aleksandrovna zadržana brigama oko svoje toalete, odjevena u bijelu haljinu od muselina iziđe da zauzme svoje mjesto.

Darja Aleksandrovna se češljala i oblačila sva brižna i uzbuđena. Prije se oblačila radi sebe, da bude lijepa i da se sviđi drugima; kasnije, što je više starjela to joj se neugodnije bilo oblačiti; vidjela je koliko je poružnjela. Ali sada se opet oblačila sva zadovoljna i uzbuđena. Sada se nije oblačila radi sebe, ni radi svoje ljepote, već da ne bi kao mati te krasne djece kvarila općega dojma. Pa, pošto se posljednji put pogledala u ogledalo, ostade zadovoljna sobom. Bila je lijepa. Ne onako lijepa kako je nekoć željela biti na plesu, nego lijepa za svrhu koju je sada imala u glavi.

U crkvi osim seljaka, sluga i njihovih žena nije bilo nikoga. Ali je Darja Aleksandrovna vidjela, ili joj se činilo da je vidjela divljenje što su ga pobuđivala njena djeca i ona. Ne samo da su djeca bila divna u svojim svečanim odjećicama, nego su bila draga i po tome što su se lijepo ponašala. Aljoša, istina, nije baš kako treba stajao: on se neprestano okretao i htio pogledati svoj kaputić straga; pa ipak je bio neobično mio. Tanja je stajala kao velika i pazila na male. Najmlađa, Lili, bila je dražesna zbog toga što se naivno čudila svemu i teško da se čovjek ne bi osmjehnuo kad je, pričestivši se, rekla: »Please, some more.«¹

Vraćajući se kući, djeca su osjećala da se dogodilo nešto svečano te su bila vrlo mirna.

I kod kuće je sve išlo dobro; ali za doručkom Griša počeo zviždati i, što je bilo još gore, nije slušao Engleskinju te mu ne dadeše slatkog piroga². Da je bila tu, Darja Aleksandrovna ne bi dopustila da ga na takav dan kažnjavaju; ali valjalo je poduprijeti Engleskinjin nalog, pa je ona potvrdila njenu odluku da Griša ne dobije slatkoga piroga. To malo pokvari opću radost.

Griša je plakao govoreći da je i Nikolinjka zviždao ali da njega nisu kaznili, i da on ne plače zbog piroga — njemu je svejedno — već zbog toga što su prema njemu nepravedni. To je već bilo suviše žalosno, pa Darja Aleksandrovna odluči da će, pošto porazgovori s Engleskinjom, oprostiti Griši te

---

¹ Engleski: Molim još malo.

² Pirog = jelo od kisela tijesta, slano kad je nadjeveno mesom, sirom, povrćem — slatko, i služi se kao kolač kad je s jabukama.

pođe k njoj. Međutim, kad je prolazila kroz dvoranu, ugleda prizor koji je tako obraduje da su joj suze udarile na oči te je sama oprostila grešniku.

Mali je kažnjenik sjedio u dvorani na prozoru u kutu; pored njega je stajala Tanja s tanjirom. Pod izlikom da želi nahraniti lutke ona je zamolila Engleskinju da joj dopusti odnijeti svoj dio piroga u dječju sobu te ga je, mjesto toga, odnijela bratu. Plačući i dalje zbog nepravedne kazne koju je bio pretrpio, on je jeo doneseni pirog i kroz plač na prekide govorio: »Jedi i ti, skupa ćemo jesti... skupa.«

Na Tanju je najprije počela djelovati sućut prema Griši, onda svijest o njezinu dobrom djelu, te joj se pojaviše suze u očima; međutim ona je ne odbijajući jela svoj dio.

Kad spaziše majku, uplašiše se, ali kad zagledaše u njeno lice, razumjedoše da rade dobro, nasmijaše se i usta punih piroga stadoše rukama brisati nasmiješene usne te izmazaše svoja zasjajana lica suzama i slatkim.

— Pobogu djeco!! Nova, bijela odjeća! Tanja! Griša!

— govoraše mati nastojeći spasti odjeću, ali sa suzama u očima smiješeći se blaženim, ushićenim smiješkom.

Novu odjeću skidoše, djevojčicama bi naređeno da obuku bluzice, a dječacima stare kaputiće i bi naređeno da se upregnu duga kola s klupama, opet, na veliku žalost nadglednikovu — Riđana u zapregu — da se odvezu u gljive i na kupanje. Zanosna se cika nadiže u dječjoj sobi i ne umuknu sve do polaska na kupanje.

Gljiva nabraše punu kotaricu, čak je i Lili našla jedan vrganj. Prije je bilo tako da ih je miss Hool nalazila i pokazala joj; ali sad je ona sama našla velik vrganj te nastala opća zanosna graja: »Lili je našla pravu gljivu!«

Zatim su se odvezli do rijeke, ostavili konje ispod breza i pošli na kupalište. Pošto je privezao uz drvo konje koji su se branili od obada, kočijaš Terentij legne na travu u hladovinu pod brezom te zapali lulu, a s kupališta dopiraše do njega neprekidna vesela dječja cika.

Premda je bilo naporno paziti na svu djecu i sprečavati njihove nestašluke, premda je teško bilo upamtiti i ne pobrkati sve te čarapice, hlačiće, cipelice s različnih nogu te razvezivati, otkapčati i vezivati vrpce i dugmeta, Darja Aleksandrovna, budući da je i sama uvijek voljela kupanje i smatrala ga korisnim za djecu, ni u čemu nije tako uživala kao

u tom kupanju sa svom djecom. Preturati sve te punane nožice, navlačeći na njih čarapice, uzimati u ruke i zagnjurivati ta golišava tjelešca i slušati čas radosnu, čas uplašenu vrisku; vidjeti ta zadihana lica otvorenih, uplašениh i veselih očiju, te svoje anđeliće kako se brčkaju, bijaše za nju velik užitak.

Kad je već polovina djece bila obučena, blagdanski obučene seljanke koje su skupljale mlječiku i druge trave, priđoše kupalištu i bojažljivo se zaustaviše. Matrjona Filimonovna zovnu jednu da joj dadne osušiti plahtu i košulju što su bile pale u vodu, a Darja se Aleksandrovna upusti u razgovor sa seljankama. Seljanke su se isprva smjehuljile u šaku i nisu razumjele pitanja, ali se brzo osmjeliše i upustiše u razgovor smjesta pridobivši Darju Aleksandrovnu, jer su pokazale da iskreno uživaju u njenoj djeci.

— Gle ti ljepotice, bijela je bjelcata kao šećer — govoraše jedna uživajući u Tanjici i mašući glavom. — A mršava je...

— Jest, bolesna je bila.

— Gle ti njega, i on se kupao — govoraše druga za dojenče.

— Nije, on ima tek tri mjeseca — odgovori Darja Aleksandrovna ponosno.

— Gle ti njega!

— A imaš li ti djece?

— Imala sam četvoro, dvoje je ostalo: dječak i djevojčica. O prošlom sam je mesojeđu¹ odbila.²

— A koliko joj je?

— Pa druga godinica.

— A zašto si je dojila tako dugo?

— Naš je običaj: tri posta...

I razgovor posta za Darju Aleksandrovnu jako zanimljiv: kako je rađala? Od čega je bolovalo? Gdje joj je muž? Dolazi li često?

Darji se Aleksandrovnoj nije dalo rastati sa seljankama, toliko joj je bio zanimljiv razgovor s njima, toliko su posve jednaki i jedni te isti bili njihovi interesi. Najugodnije pak

---

¹ Mesojeđe = po pravoslavnim crkvenim propisima razdoblje u kom je dopušteno jesti mrsnu hranu; traje između Božića i uskršnjeg posta.

² Odbiti = misli se odbiti od sise, prestati dojenče hraniti prsima.

Darji Aleksandrovnoj bješe to što je jasno vidjela da su sve te žene najviše uživale u tome što ona ima mnogo djece i što su ona lijepa. Seljakinje su još i nasmijale Darju Aleksandrovnu i uvrijedile Engleskinju, jer je ona dala povoda onome njoj neshvatljivom smijehu. Jedna je mlada seljanka pogledala Engleskinju koja se oblačila posljednja, pa kad ona navuče na se treću suknju, nije mogla a da ne primijeti: »Vidi, vidi, vuče, vuče, a nikako da navuče!« — rekla je, a sve one udariše u grohot.

IX

Okružena svom okupanom djecom mokrih glava, Darja se Aleksandrovna već primicala kući kad li će kočijaš:

— Nekakav gospodin dolazi, čini se da je to gospodin iz Pokrovskoga.

Darja Aleksandrovna pogleda naprijed te se obraduje kad u sivom šeširu i u sivom ogrtaču prepoznade poznatu pojavu Levina koji im je dolazio u susret. Ona se i inače uvijek radovala njemu, ali sada joj je bilo naročito drago da je on vidi u punome njenom sjaju. Nitko bolje od Levina nije mogao shvatiti njenu veličinu.

Ugledavši nju, on se osjećao kao da stoji pred jednom od slika svoga budućega obiteljskoga života kakvim ga je on zamišljao.

— Vi baš kao kvočka, Darja Aleksandrovna.

— Ah što mi je drago! — ona će pružajući mu ruku.

— Drago vam je, a niste se javili. Kod mene je brat. Tek sam od Stive dobio vijest da ste ovdje.

— Od Stive? — u čudu zapita Darja Aleksandrovna.

— Jest, piše mi da ste se preselili i misli da ćete mi dopustiti da vam pomognem u bilo čemu — reče Levin i to rekavši odmah se zbuni pa, prekinuvši se u riječi, šutke pođe dalje uz kola otkidajući lipove mladice i grickajući ih. Zbunio se zbog pomisli da će Darji Aleksandrovnoj biti neugodna pomoć tuđega čovjeka u onome što je morao uraditi njen muž. Darji se Aleksandrovnoj odista nije sviđao taj način Stjepana Arkadjiča da svoje obiteljske poslove natovari tuđim ljudima. I ona odmah razumjeda da to Levin shvaća.

Zbog te finoće u shvaćanju, zbog te tankočutnosti Darja je Aleksandrovna upravo i voljela Levina.

— Ja sam, naravno, shvatio — reče Levin — da to jedino znači da me vi želite vidjeti te mi je vrlo drago. Naravno, ja mogu zamisliti da je vama, gradskoj domaćici, ovdje divlje, pa ako šta treba, ja sam vam potpuno na usluzi.

— O ne! — reče Doli. — Napočetku je bilo nezgodno, a sada sve divno sređeno zahvaljujući mojoj staroj dadilji — reče pokazujući na Matrjonu Filimonovnu koja je shvatila da o njoj govore pa se raspoloženo i prijateljski smiješila Levinu. Ona je njega poznavala i znala je da je to dobar ženik za gospođicu te je željela da do toga dođe.

— Izvolite sjesti, mi ćemo se ovamo stisnuti — reče mu.

— Ne, ja ću malo prošetati. Djeco, tko će sa mnom da se utrkujemo s konjima.

Djeca su vrlo slabo poznavala Levina, nisu se sjećala kad su ga vidjela, ali prema njemu nisu pokazivala onaj čudan osjećaj plašljivosti i odbojnosti što ga djeca tako često osjećaju prema odraslima koji se pretvaraju i zbog kojih im tako često i bolno prisjedne. Pretvaranje u ma čemu može zavarati najpametnijeg, najpronavicijeg čovjeka; ali najograničenije dijete, ma kako da se to pretvaranje vješto skriva, prepoznat će ga i odbiti se od njega. Kakvi bili da bili Levinovi nedostaci, ničim nije pokazivao da se imalo pretvara i zato mu djeca iskazaše isto onakvo prijateljstvo kakvo su vidjeli na materinu licu. Na njegov poziv dvojica starijih odmah skoče k njemu i potrče s njime isto onako jednostavno kako bi trčali s dadiljom, s miss Hool ili s majkom. Lili se isto stane pružati prema njemu, te je mati preda njemu; on je digne na rame i potrča s njome.

— Ne bojte se, ne bojte, Darja Aleksandrovna! — govorio je vedro se smiješeći materi — nemoguće je da je ja povrijedim ili ispustim.

I gledajući njegove vješte, snažne, pažljivo brižne i odveć napregnute pokrete, mati se umirila te se vedro i zadovoljno smiješila gledajući ga.

Ovdje, na selu, u društvu djece i njemu simpatične Darje Aleksandrovne, Levin pade u ono djetinjiski veselo raspoloženje koje ga je često obuzimalo i koje je Darja Aleksandrovna osobito voljela u njemu. Trčeći s djecom on ih je učio

gimnasticirati, nasmijavao miss Hool svojom lošom engleštinom i pripovijedao Darji Aleksandrovnoj o svojim poslovima na selu.

Poslije ručka, sjedeći s njime sama na balkonu, Darja Aleksandrovna povede razgovor o Kiti.

— Zna li? Kiti će doći ovamo i provesti sa mnom ljeto.

— Zbilja? — reče on porumenjevši te, da bi promijenio razgovor, istoga trenutka, reče: — Dakle da vam pošaljem dvije krave? Ako hoćete da obračunamo, onda mi izvolite plaćati po pet rubalja na mjesec, ako vam nije neugodno.

— Nije, zahvaljujem. Sve smo uredili.

— E pa onda ću vam pogledati krave te, ako dopustite, odrediti kako da se hrane. Sve je do krme.

I samo da skrene razgovor, Levin izloži Darji Aleksandrovnoj teoriju mljekarstva koja se sastojala u tome da je krava samo stroj za preradu krme u mlijeko itd.

Govorio je to, a strastveno je želio čuti pojedinosti o Kiti i u isti se mah toga bojao. Bilo mu je strašno pomisliti da će se poremetiti teškom mukom stečeni mir.

— Jest, ali sve to dakako treba nadzirati, a tko će to? — preko volje odgovori Darja Aleksandrovna.

S pomoću Matrjone Filimonovne ona je sad tako bila uredila svoje gospodarstvo da joj se nije dalo ništa više mijenjati u njemu; a k tome nije još ni vjerovala Levinovu znanju o seoskom gospodarstvu. Mišljenje da je krava stroj za pravljenje mlijeka nije joj bilo uvjerljivo. Njoj se činilo da takve misli mogu samo smetati gospodarstvu. Njoj se sve to činilo neuporedivo jednostavnije: treba samo, kako je tumačila Matrjona Filimonovna, Šarulju i Bjelavu više krmiti i pojititi, a kuhar da ne odnosi napoj iz kuhinje za praljinu kravu. To je bilo jasno. A umovanja o brašnenoj i travnatoj krmi bijahu neuvjerljiva i nejasna. Više od svega pak, ona je željela razgovarati o Kiti.

X

— Kiti mi piše da ništa toliko ne želi koliko samoću i mir

— reče Doli nakon kraće šutnje.

— A ovaj, je li joj sa zdravljem bolje? — uzbuđeno upita Levin.

— Hvala bogu, posve se oporavila. Nikad nisam vjerovala da ona ima nešto na plućima.

— Ah, vrlo mi je drago! — reče Levin i nešto ganutljivo, bespomoćno ugleda Doli u njegovu licu u času kad je to rekao i šutke je motrio.

— Čujte, Konstantine Dmitriču — reče Darja Aleksandrovna smiješeći se svojim dobrim i donekle podrugljivim smiješkom — zašto se vi ljutite na Kiti?

— Ja? Ne ljutim se — reče Levin.

— Ne, ljutite se. Zbog čega niste svratili ni k nama, ni k njima kad ste bili u Moskvi?

— Darja Aleksandrovna — reče on crveneći preko ušiju

— čudim se da vi, koji ste tako dobri, ne osjećate toga. Kako vam samo nije žao mene kad znate...

— Šta znam?

— Znate da sam je zaprosio te da su me odbili — prozbori Levin i svu onu nježnost što ju je trenutak prije toga osjećao prema Kiti zamijeni u duši srdžba zbog uvrede.

— Ama otkud vi mislite da ja znam?

— Zato što to svi znaju.

— E baš se u tome varate; ja to nisam znala mada sam nekako naslućivala.

— A! pa eto sad znate.

— Znala sam samo to da je nešto bilo što ju je strašno mučilo i da me je molila da nikad o tome ne govorim. A kad meni nije rekla, onda nikome nije govorila. Pa šta je to bilo među vama? Recite mi.

— Rekao sam vam što je bilo.

— Kada?

— Kad sam posljednji put bio kod vas.

— Ma znate šta ću ja vama reći — reče Darja Aleksandrovna — ja je strašno, strašno žalim. Vi patite samo zbog ponosa...

— Možda — reče Levin — ali... Ona ga prekinu.

— Ali nje, sirotice jedne, meni je strašno i opet strašno žao. Sada sve razumijem.

— E pa, Darja Aleksandrovna, oprostite mi — reče on ostajući.

— Zbogom! Darja Aleksandrovna, doviđenja.

— Ne, stanite — reče ona hvatajući ga za rukav. — Stanite, sjednite.

— Molim vas, molim, nećemo o tome govoriti — reče on sjedajući i osjećajući da mu se u srcu širi i pokreće nada koja mu se činila davno sahranjena.

— Da ja vas ne volim — reče Darja Aleksandrovna i suze joj navriješe na oči — da ja vas ne poznajem kao što vas poznajem... Osjećanje koje mu se činilo mrtvim oživljavalo je sve više i više, širilo se i osvajalo Levinovo srce.

— Da, sad sam sve razumjela — nastavi Darja Aleksandrovna. — Vi to ne možete razumjeti; vi muškarci, budući da ste slobodni i da vi birate, uvijek znate koga volite. Ali djevojka koja iščekuje, s onim ženskim, djevojačkim stidom, djevojka koja vas, muškarce, vidi izdaleka, prima sve na riječ — takvoj djevojci se desi da osjeća da ne zna što bi rekla.

— Da, ako ne govori srce...

— Ne, srce govori, ali promislite malo: vi muškarci, kad vam zapne za oko djevojka, te zalazite u kuću, te se prijateljavate, zagledate, iščekujete hoćete li naći ono što vi volite i, onda, kada ste uvjereni da volite, prosite...

— E, nije to posve tako.

— Svejedno, vi prosite kad vam je ljubav dozrela ili kad ste između dviju odabranica izabrali jednu. A djevojku ne pitaju. Htjeli bi da ona sama bira, ali ona ne može birati te odgovara tek: da ili ne.

»Jest, izbor između mene i Vronskoga«, pomisli Levin, a mrtvac što mu je oživljavao u duši opet umrije i samo mu je mučno pritiskao srce.

— Darja Aleksandrovna — reče — tako se izabire odjeća ili koja mu drago druga roba, a ne ljubav. Izbor je izvršen i to bolje... Samo što ponavljanja ne može biti. — Ah, ponos i opet ponos! — reče Darja Aleksandrovna nekako kao prezirući ga zbog toga što je smatrala da je taj osjećaj nizak ako se usporedi s onim drugim koji poznaju jedino žene. Onda kad ste vi zaprosili Kiti, ona se upravo tako osjećala da nije mogla odgovoriti. Kolebala se. Kolebala između dvoga: vi ili Vronski. Njega bi ona vidjela svaki dan, vas podugo nije viđala. Uzmimo da je ona bila starija — ja, na primjer, na njenu mjestu ne bih kolebala. On mi je uvijek bio odvratn pa se tako i svršilo.

Levin se sjeti Kitina odgovora. Rekla je: *»Ne, to ne može biti«*...

— Darja Aleksandrovna — reče on suho — ja cijenim vaše povjerenje prema meni; ipak mislim da se varate. Međutim bio ja u pravu ili ne bio, ovaj ponos što ga vi toliko prezirete odvraća od mene svaku misao o Katerini Aleksandrovnoj

— razumijete, potpuno odvraća.

— Reći ću vam još samo jedno: vi znate da govorim o sestri koju volim kao što volim svoju djecu. Ne velim da vas je ona voljela, već sam tek htjela reći da njeno odbijanje u onome času ne dokazuje ništa.

— Ja ne znam! — poskočivši reče Levin. Kad biste vi znali kakav mi bol zadajete! Isto kao da vama umre dijete a da vam govore: bilo vam je ono takvo i takvo, i moglo bi živjeti, i vi biste uživali u njemu. A ono je umrlo, umrlo, umrlo...

— Kako ste vi smiješni — reče Darja Aleksandrovna tužno se smiješeći unatoč Levinovu uzbuđenju. — Tako, sada sve bolje i bolje shvaćam — nastavi ona zamišljeno. — Dakle vi nam nećete doći kad stigne Kiti.

— Ne, neću. Naravno, ja Katerinu Aleksandrovnu neću izbjegavati, ali gdje god mognem nastojat ću da je izbavim od neugodnosti koju bi osjetila u mojoj nazočnosti.

— Jako ste, jako smiješni — ponovi Darja Aleksandrovna nježno mu se zagledajući u lice. — E pa lijepo, nek ostane kao da nismo ni govorili. Zašto si došla, Tanja? — francuski će Darja Aleksandrovna djevojčici koja je bila ušla.

— Gdje mi je lopatica, mama?

— Ja govorim francuski, onda reci i ti isto tako. Djevojčica htjede reći, ali je zaboravila kako se francuski kaže lopatica; mati joj kaza i onda opet francuski upita gdje da potraži lopaticu. I to se Levina neugodno dojmilo.

Sada mu nije ni u kući Darje Aleksandrovne bilo prijatno, a ni njena mu se djeca nisu više činila onako mila kao što su bila prije.

»Zašto samo govori francuski s djecom? — pomisli. — Kako je to neprirodno i lažno! I djeca to osjećaju. Naučit će ih francuski a odučiti iskrenosti«, mislio je u sebi ne znajući da je Darja Aleksandrovna sve to već dvadeset puta premislila te ipak, makar i na štetu iskrenosti, smatrala za prijeko potrebno da na ovaj način uči svoju djecu.

— Ma kamo ste navalili. Sjednite.

Levin ostade do čaja, ali se oneraspoloži te mu bi nelagodno. Poslije čaja iziđe on u predsoblje da naredi neka upregnu konje, a kad se vrati, zateče Darju Aleksandrovnu uzbuđenu, izbezumljena lica i suznih oči. Dok je Levin bio napolju, Darji se Aleksandrovnoj desilo nešto što joj je umah razbilo svu današnju sreću i ponos zbog djece. Griša se i Tanja potukoše zbog lopte. Kad začu viku u dječjoj sobi, Darja Aleksandrovna dotrča i ugleda strašnu sliku. Tanja je Grišu držala za kosu a on, lica unakažena od srdžbe, udaraše po njoj šakama gdje je stigao. Nešto kao da se od srca otkinulo Darji Aleksandrovnoj kad to ugleda. Kao da se mrak spustio na njen život: shvatila je da ta njena djeca kojom se toliko ponosila nisu samo obična nego su dapače i rđava, loše odgojena djeca, grubih, zvjerskih sklonosti, zla djeca.

Ni o čemu drugom nije mogla govoriti ni misliti te nije mogla a da Levinu ne ispriповjedi svoju nesreću.

Levin vidje da je ona nesretna te nastojaše da je utješi govoreći kako to ne dokazuje ništa loše, kako se sva djeca tuku; međutim govoreći to Levin je mislio u sebi: »Ne, ja se neću pretvarati i sa svojom djecom govoriti francuski, niti će moja djeca biti ovakva; ne treba samo djecu kvariti, unakaziti ih i ona će biti divna. Doista, moja djeca neće biti ovakva.«

On se oprostio i otišao, a ona ga nije zadržavala.

XI

U polovici srpnja javi se Levinu starosta iz sestrina sela, koje se nalazilo dvadeset vrsta od Pokrovskoga, s izvještajem o toku poslova i o kosidbi. Glavni prihod sa sestrina imanja dobivao se od vodoplavnih livada. Prošlih godina sjenokos se davao seljacima za dvadeset rubalja po desetini. Kad je Levin uzeo imanje pod svoju upravu, pregledavši sjenokose, našao je da oni vrijede više te odredi cijenu od dvadeset i pet rubalja po desetini. Seljaci ne pristadoše na tu cijenu i, kao što je Levin mislio, odbiše druge kupce. Tada Levin ode onamo sam i odredi da se livade pokose dijelom najmljenim radnicima, dijelom napoličarima. Njegovi seljaci ometahu

svim sredstvima tu novotariju, ali posao krenu te već prve godine za livade, bi dobiveno gotovo dvostruko. Pretprošle i prošle godine ovo se protivljenje seljaka nastavilo a košnja se obavljala na isti način. Ove godine seljaci uzeše sve sjenokose pogodivši se da trećina bude njihova, i sad je starosta došao javiti da je košnja gotova i da je on, pobojavši se kiše, pozvao pisara, pred njim podijelio sijeno i već uplastio jedanaest gospodarevih stogova. Po tome što nije dobio određene odgovore na pitanje koliko je bilo sijena na glavnoj livadi, po starostinoj žurbi da sijeno podijeli bez pitanja, po cijelom seljakovu držanju Levin shvati da ta dioba sijena nije sasvim čist posao te odluči da to sam ode provjeriti.

Stigavši u selo o podne i ostavivši konja kod starca prijatelja, muža bratove dokinje, Levin uđe starcu u pčelinjak želeći od njega doznati pojedinosti o spremanju košnje. Glagoljivi, prijazni starac Parmenič radosno prihvati Levina, pokaza mu cijelo svoje gospodarstvo, ispriповjedi pojedinosti o svojim pčelama i o ovogodišnjem rojenju; ali na Levinove upite o košnji odgovori neodređeno, nevoljko. To još više učvrsti Levina u njegovu mišljenje. Pošao je na sjenokos i pregledao stogove. U stogovima nije moglo biti po pedeset vozova sijena, pa da raskrinka seljake, Levin naredi da se smjesta okupe kola koja su vozila sijeno, da se dignu jedan stog te da se preveze u šupu. Iz jednoga stoga istjeraše svega trideset i dva voza. Premda je starosta uvjeravao da je sijeno rastresito te da se sleglo u stogovima, premda se bogmao da je sve bilo po božjoj pravdi, Levin je ostajao pri svome da su sijeno dijelili bez njegove naredbe te da on stoga ne prihvaća da ovo sijeno ima pedeset vozova u stogu. Nakon dugih prepirki riješiše tako da seljaci tih jedanaest stogova, računajući ih po pedeset vozova, imaju uzeti kao svoj dio, a da se gospodar ev dio nanovo složi. Ti pregovori i dioba plastova trajahu do užine. Kad je posljednje sijeno bilo podijeljeno, ostavivši daljnji nadzor pisaru, Levin sjedne na jedan plast označen vrbovom pritkom i uživajući promatraše livadu što je vrvjela od ljudi.

Veselo žagoreći zvonkim glasovima kretala se pred njim na zavoju rijeke iza močvarice šarolika povorka seljakinja, a od rastresena sijena brzo se po svjetlozelenoj otavi pružiše poput valova sivi vijugavi otkosi. Za ženama su išli seljaci s vilama, a po valovitim otkosima nicahu široki, visoki,

punahni plastovi. Slijeva su po već očišćenoj livadi treštala kola i jedan za drugim nestajahu plastovi nabacivani u golemim naviljcima, a mjesto njih stadoše se ponad konjskih sapi uzdizati teški vozovi mirisnoga sijena.

— Da ga je samo za vremena pokupiti! Alaj bi bilo sijena!

— reče starac sjedajući pored Levina. — K'o da je čaj, a ne sijeno! Ih što kupe, k'o da si pačićima zrnje prosuo! — nastavi on pokazujući na plastove koje su tovarili na vozove.

— Od ručka su dobru polovinu odvezli.

— A je l' to posljednje? — vikne on momčetu što je prolazio stojeći na prednjem dijelu kola i zamahujući krajevima konopljinih vodica.

— Posljednje, gospodine! — poviče momče pritežući konja i smiješeći se obazre na vedru, isto tako nasmijanu rumenu seljanku što je sjedila na prednjem dijelu kola, te potjera dalje.

— Tko ti je to? Sin? — upita Levin.

— Moj najmlađi — nježno se smiješeći reče starac.

— Kršan momak!

— Nije loš.

— Je l' oženjen?

— Jest, treću godinu od Filipova.

— A ima li djece?

— Kakva djeca! Čitavu jednu godinu ništa nije razumio, a i stidio se — odgovori starac. — Eh, to ti je sijeno! Pravi pravcati čaj! — ponovi on želeći promijeniti razgovor.

Levin se pažljivije zagleda u Vanjku Parmenova i njegovu ženu. Oni su tu blizu njega tovarili plast sijena. Ivan Parmenov stajaše na vozu prihvaćajući, ravnajući i gazeći goleme naviljke sijena što mu ih je prvo u naramku, a onda vilama vješto dobacivala njegova mlada ljepotica domaćica. Mlada je žena radila lako, s veseljem i vješto. Krupno sijeno koje se sleglo vile nisu hvatale otprve. Ona ga je prvo rastresala, zabadala vile, zatim gipkom i hitrom kretnjom nalijegala na njih svom težinom svoga tijela te se, savijajući leđa utegnuta crvenim pojasom, istog trena uspravljala i prseći pune grudi ispod bijele pregače vještim zahvatom premetala vile rukama te visoko na voz uzbacivala naviljak. Očito trudeći se da je poštedi od svakoga časka suvišna napora, Ivan je široko krileći ruke hitro prihvaćao naramak koji mu je dodala te ga razmještao po vozu. Dodavši posljednje

sijeno grabljama, žena strese trinu što joj se bila usula za vrat pa, popravivši crveni rubac što joj se bio smakao s bijela, nepreplanula čela, spuzne pod kola da podveže voz. Ivan ju je poučavao kako da zakvači za srčanicu i grohotom se smijao nečemu što je ona rekla.

U izrazu obaju lica mogla se vidjeti jaka, mlada, nedavno probuđena ljubav.

XII

Voz bi povezan. Ivan saskoči i povede za uzde dobrog, uhranjenoga konja. Žena nabaci grablje na voz i žustrim korakom, razmahujući rukama pođe prema ženama koje su se bile skupile u kolo. Izišavši na put Ivan se priključi povorci drugih vozova. S grabljama na ramenima, blistajući od živih boja i žagoreći zvonkim, veselim glasovima, žene su išle iza vozova. Jedan grub, opor ženski glas povede pjesmu i otpjeva je donle odakle se ponavlja, a tu istu pjesmu, složno i u jedan mah, prihvati opet spočetka pedesetak različitih, grubih i nježnih, zdravih glasova.

Žene su se s pjesmom približavale Levinu i njemu se učini da se oblak s grmljavinom veselja nadvija nada nj. Oblak se nadvio, zahvatio ga, te i plast na kojemu je ležao, i drugi plastovi i vozovi, i sva livada s poljem u daljini — sve krenu i uzbiba se u taktu te opore pustopašne pjesme s podvriskivanjem, zviždanjem i ijukanjem. Levin im pozavidi to zdravo veselje, htjede da i on sudjeluje u izražavanju te životne radosti. Ali on ništa ne mogaše učiniti i morade ležati i motriti i slušati. Kad se ljudi s pjesmom izgubiše iz vida i kad se više nisu čuli, Levina obuze teška tuga zbog njegove osame, zbog njegove besposlice, zbog njegova neprijateljstva prema tome svijetu.

Neki od tih istih seljaka koji su se najviše s njime prepirali oko sijena, oni koje je on uvrijedio ili oni koji su njega htjeli obmanuti, ti su ga isti seljaci veselo pozdravljali i očito nisu čutjeli niti su mogli prema njemu čutjeti ikakve zlobe i ne samo da se nisu kajali nego se nisu ni sjetili da su ga htjeli obmanuti. Sve je to utonulo u more zdušnoga zajedničkog rada. Bog je dao dan, bog je dao snagu. I dan i snaga

posvećeni su radu, i u njemu samome je nagrada. A za koga je rad? Kakvi će biti plodovi rada? Te su misli sporedne i nevrjedne.

Levin se često divio tome životu, često zavidio ljudima koji su živjeli tim životom, ali prvi put danas, osobito pod dojmom držanja Ivana Parmenova prema njegovoj mladoj ženi, Levinu je prvi put jasno sinula misao da od njega zavisi hoće li taj toliko tegoban, isprazan, izvještačen i ličan život kojim je on živio, zamijeniti ovim poslenim čistim i zajedničkim divnim životom.

Starac koji je s njime sjedio već je davno bio otišao kući; narod se sav razišao. Oni koji su stanovali bliže odvezli su se kućama, a udaljeniji se iskupiše na večeru i počinak na livadi. Neprimijećen od ljudi, Levin je i dalje ležao na platu te motrio, slušao i razmišljao. Narod koji ostade noćiti na livadi ne zaspao gotovo cijelu kratku ljetnu noć. Sprva se čuo opći veseo razgovor i kikota za večerom, zatim opet pjesma i smijeh.

Čitav dugi radni dan ne ostavi na njima drugoga traga doli vedrine. Pred zoru sve utihnu. Čuli su se samo noćni zvuči žaba koje nikako da umuknu u bari i konja koji su frktali po livadi u magli koja se digla pred jutro. Prenuvši se, Levin usta s plasta pa, pogledav zvijezde shvati da je noć prošla.

»Pa što da učinim? Kako ću to učiniti?« reče za sebe nastojeći sebi samome izreći sve ono o čemu je promišljao i što je proosjetio te kratke noći. Sve što je promislio i što je proosjećao dijelilo se na tri odjelita toka misli. Jedan tok

— bijaše odricanje od svoga starog života, od svog nekorisnog znanja, od svoga obrazovanja koje nije ničemu služilo. To mu je odricanje pružalo nasladu i bješe mu lako i jednostavno. Druge misli i predodžbe ticalu se onoga života kojim je sada htio živjeti. Jasno je osjećao jednostavnost, čistoću, moralno opravdanje toga života i bio uvjeren da će u njemu naći ono zadovoljstvo, smirenje i dostojanstvo bez kojih se tako bolno osjećao. Treći se međutim niz misli vrtio oko pitanja kako da učini taj prijelaz od staroga života ka novome. I tu mu ništa jasno nije dolazilo pred oči. »Da se oženi? Da radi i da osjeća prijeku potrebu za radom? Da ostavi Pokrovsko? Da kupi zemlje? Da se priključi društvu? Da se ženi seljankom? Ma kako ću ja to učiniti? — opet se pitao i nije

nalazio odgovora. — Uostalom, svu noć nisam spavao te si ne mogu dati jasna odgovora — reče za se. — Objasnit ću ta kasnije. Jedno je sigurno da je ova noć odlučila mojom sudbinom. Sve su moje prijašnje sanje o porodičnom životu glupost, nisu ono pravo — reče za se. — Sve je ovo kudikamo jednostavnije i ljepše...«

»Kako je lijepo! — pomisli on gledajući čudnovatu, baš kao sedefnu školjku od bijelih oblaka — jaganjaca što mu se tik nad glavom ustavila po srijedi neba. — Kako je sve divno u ovoj divnoj noći! I kad se prije stvorila ta školjka? Maloprije sam gledao u nebo i na njemu ničega ne bijaše — tek dvije bijele pruge. Jeste, eto tako su se neopazice promijenili i moji nazori o životu!«

Otiđe s livade i udari velikim putem prema selu. Zapirkivao je vjetar, i postade sivo, mračno. To bje trenutak onog mraka koji obično prethodi svanuću, punoj pobjedi svjetla nad tminom.

Drščući od hladnoće, Levin je išao brzo gledajući u zemlju.

»Šta je to? Tko to ide, pomisli začuvši praporce i podiže glavu. Na četrdesetak koraka od njega, njemu u susret onom glavnom cestom kojom je on išao, kretao se četvoropreg s prtljagom. Rudnjaci su navaljivali od kolovoza na rudu, ali je vješti kočijaš, koji je sjedio postrance na svom sjedištu, upravljao rudom po kolovozu tako da su točkovi jurili po glatkome.

Tek što je to bio primijetio, i ne misleći na to tko bi to mogao putovati, Levin rastreseno pogleda u kočiju.

U kočiji je u kutu drijemala starica, a pored prozora, očito tek se probudivši, sjedaše mlada djevojka objema rukama držeći sitne trake bijele noćne kapice. Ozarena i zamišljena, sve sam prefinjen i složen duhovni život, koji je bio stran Levinovu životu, motrila je preko njega kako zora rudi na istoku.

Upravo u trenu kad je priviđenje već iščezavalo, iskrene oči pogledaše u njega. Prepoznala ga je i nenadana joj radost obasja lice.

Nije se mogao prevariti. Samo jedne takve oči bile su na svijetu. Samo je jedno biće na svijetu moglo za njega sadržavati svu svjetlost i smisao života. To je bila ona. To je bila Kiti. Shvatio je da se ona sa željezničke postaje vozila u Jergušovo. I sve ono što je Levina uznemirivalo ove besane

noći, sve one odluke što ih je on bio donio, sve odjednom iščeznu. S gađenjem se sjeti svojih sanjarija da se oženi seljankom. Samo ondje, u onoj kočiji što se brzo udaljavala i što je bila prešla na drugu stranu ceste, samo se ondje mogla riješiti zagonetka njegova života što ga je u posljednje vrijeme tako mučno pritiskivala.

Ona više nije izgledala. Zvuk se opruga bio izgubio, jedva čujni bjehu još praporci. Pseći lavež pokaza da je kočija prošla i selo — te uokolo ostadoše pusta polja, sprijeda selo i on sam, usamljen i svemu tuđ, samotno stupajući zabitnom velikom cestom.

Pogledao je u nebo nadajući se da će ondje naći onu školjku koju je uživajući gledao i koja mu je noćas oličavala cio tok misli i osjećanja. Na nebu nije bilo više ničega što bi bilo nalik na školjku. Ondje, u nedosežnoj visini, već se izvršila tajanstvena promjena. Nije bilo ni traga školjci nego se cijelom polovinom neba prostirao jednoličan sag sve sitnijih oblačaka. Nebo se zaplavjelo i zasjalo i isto onako nježno, ali i isto onako nedokučljivo odgovaralo na njegov upitni pogled.

»Ne — reče on u sebi — koliko je god lijep ovaj život, jednostavan i poslen, ne mogu mu se vratiti. Ja volim *nju*.«

XIII

Osim ljudi najbližih Alekseju Aleksandroviču nitko nije znao da ovaj, naoko vrlo hladan i razborit čovjek, ima slabost koja je u opreci s općim skladom njegova značaja. Aleksandar Aleksandrovič nije mogao ravnodušno slušati i gledati dječje ili ženske suze. Kad bi vidio suze, on bi se smučivao te bi potpuno gubio sposobnost rasuđivanja. Šef i tajnik njegova ureda znali su to te su upozoravali moliteljice da nipošto ne plaču ako ne žele da sve pokvare. »Razljutit će se i neće vas više slušati«, govorili su. I odista, duševna pometnja koju bi u takvim prilikama stvarale suze, izražavala se u nagloj srdžbi. »Ne mogu, ništa vam ne mogu učiniti. Izvolite izići napolje!«

— vikao je obično u takvim prilikama.

Kad mu je vrativši se s utrka Ana otkrila svoj odnos prema Vronskome i pokrivši lice rukama odmah potom zaplakala, unatoč mržnji što se u njemu digla protiv nje, Aleksej

Aleksandrovič istoga časa osjeti navalu one duševne pometnje koju su uvijek u njemu izazivale suze. Znajući to i znajući da ne bi bilo zgodno da u položaju u kojem se našao izrazi trenutne osjećaje, nastojao je da ne dadne od sebe ni najmanjeg znaka života i zato se nije ni pomaknuo niti ju je pogledao. Odatle je i potekao onaj čudan izraz mrtvila na njegovu licu koji je toliko bio zaprepastio Anu.

Kad su stigli kući, pomogao joj je da siđe iz kočije te se, svladavši se, naviknutom učtivošću oprostila od nje i kaza nekoliko riječi koje ga ni na što nisu obvezivale; rekao je da će joj priopćiti svoju odluku.

Ženine riječi, koje su potvrdile njegove najgore sumnje, uzrokovala je strašan bol u srcu Alekseja Aleksandroviča. Taj je bol jošte bio pojačan onim čudnim osjećajem fizičkoga sažaljenja prema njoj što su ga u njemu izazvale njene suze. Međutim kad osta sam u kočiji, na svoje veliko čudo i radost Aleksej Aleksandrovič osjeti da se posve oslobodio toga sažaljenja, a i sumnji i muka ljubomore što su ga u posljednje vrijeme trle.

Osjećao se poput čovjeka koji je izvadio zub što ga je dugo bolio. Nakon strašne boli i očuta da se nešto golemo, veće od same glave, izvlači iz čeljusti, ne vjerujući još svojoj sreći bolesnik osjeća da više ne postoji ono što mu je tako dugo zagorčavalo život, vezivalo svu pažnju te da opet može živjeti, misliti i zanimati se i čime drugim a ne samo svojim zubom. Isto je to osjetio i Aleksej Aleksandrovič. Bol je bila neobična i strašna, ali sad je prošla; osjećao je da može opet živjeti i misliti i na što drugo, a ne samo na ženu.

»Bez časti, bez srca, bez vjere, pokvarena žena! Uvijek sam to znao i uvijek vidio iako sam, žaleći je, nastojao da sebe obmanjem« — reče onu sebi. I njemu se doista učinilo da je to uvijek vidio; prisjetio se pojedinosti njihova predašnjega života koje mu se prije ni po čemu nisu činile ružne — a sada su te pojedinosti jasno pokazivale da je ona uvijek bila pokvarena. »Pogriješio sam kad sam svezao svoj život s njome; ali u pogrešci mojoj nema ničega ružnog te zato ja ne mogu biti nesretan. Kriv nisam ja — reče u sebi — već ona. Ali ona se mene ne tiče. Ona za mene ne postoji...«

Sve što će snaći nju i sina, prema kojemu su se isto kao i prema njoj promijenila njegova osjećanja, njega je prestalo zanimati. Jedino što ga je sada zanimalo bilo je pitanje kako

da se na najbolji, najprilичniji, po njega najzgodniji način, otrese onoga blata kojim ga je ona pri svom padu uprskala te da nastavi putem djelotvorna, časna i korisna života.

»Ne mogu ja biti nesretan zbog toga što je jedna prezira vrijedna žena zgriješila; ja samo moram naći najbolji izlaz iz toga teškoga položaja u koji će me ona dovesti. I ja ću ga naći — govorio je u sebi mršteći se sve više i više. — Nisam ja ni prvi ni posljednji.« Pa da se i ne govori o primjerima iz povijesti počinjući od Menelajeve¹ *Lijepe Helene*, čiji je primjer svima osvježhen u pameti, velik broj slučajeva suvremene nevjere žena prema muževima iz višega društva nikne u mašti Alekseja Aleksandroviča. »Darjalov, Poltavski, knez Karibanov, grof Paskudin, Dram... Jest, i Dram... onako čestit, radin čovjek... Semjonov, Čagin, Sigonin — sjećao se Aleksej Aleksandrovič. — Recimo, nekakav nerazuman ridicule² pada na te ljude, ali ja nikad u tome nisam vidio što drugo do nesreće i uvijek sam suosjećao s njome«, reče u sebi Aleksej Aleksandrovič premda to nije bilo istina, i on nikad nije suosjećao s nesrećama te vrste, nego je to više cijenio sebe što se više našlo žena koje varaju svoje muževe. »To je nesreća koja svakoga može snaći. I ta je nesreća mene snašla. Sve je u tome kako da se na najbolji način podnese taj položaj.« I on stade do u tančine pretresati kako su. postupali ljudi koji su bili u istom položaju kao i on.

»Darjalov se tukao u dvoboju ...«

Dvoboj je u mladosti osobito privlačio Alekseja Aleksandroviča upravo stoga što je on bio fizički nježan čovjek, a on je to dobro znao. Aleksej Aleksandrovič nije bez užasa mogao ni pomisliti na pištolj u nj uperen, niti je ikad u životu upotrebljavao kakvo oružje. Taj ga je užas još odmalena primoravao da misli na dvoboj i da sebe zamišlja u prilici u kojoj bi morao svoj život izvrći opasnosti. Kako je postigao uspjeh i siguran položaj u životu, on je odavno bio zaboravio na taj osjećaj; ali navika da o tome misli uze opet maha, te se strah zbog vlastitoga kukavičluka i sad pokaza toliko snažan

---

¹ Menelaj — spartanski kralj kojemu je, prema grčkoj mitologiji, Paris iz Troje oteo ženu — ljepoticu Helenu te je stoga buknuo Trojanski rat.

² Francuski: smiješan dojam, žig.

da je Aleksej Aleksandrovič dugo i temeljito premissljao i gajio misao o dvoboju premda je unaprijed znao da se nipošto neće tući.

»Nema sumnje, naše je društvo još tako divlje (nije to kao u Engleskoj) da mnogi i mnogi — a među tim mnogima bili su i oni kojih je mišljenje Aleksej Aleksandrovič osobito cijenio

— neće zamjerati na dvoboju; ali kakav će se rezultat postići? Uzmimo, ja ga izazovem na dvoboj — nastavi za se Aleksej Aleksandrovič, pa živo predočivši sebi noć koju će provesti pošto ga izazove, i pištolj u nj uperen, on se strese i shvati da on toga nikad neće učiniti — uzmimo, ja ga izazovem na dvoboj. Uzmimo, mene pouče — nastavio je misliti

— postave me na mjesto, ja potegnem obarač — govorio je zatvarajući oči — i desi se da ga ubijem — reče si Aleksej Aleksandrovič i potrese glavom da odagna te glupe misli.

— Kakva smisla ima ubiti čovjeka zbog toga da pokažeš što misliš o grešnoj ženi i sinu? A isto ću tako morati odlučiti šta mi je raditi s njome. Međutim, još je vjerojatnije i sigurnije

— ja ću biti ubijen ili ranjen. Ja, nedužan čovjek, žrtva

— ubijen ili ranjen. Još besmislenije. Ali to još nije sve: potekne li od mene izazov na dvoboj, bit će nepošten čin. Zar je ne znam unaprijed da moji prijatelji nikad ne bi dopustili da se bijem u dvoboju — ne bi dopustili da život jednog državnika koji je potreban Rusiji bude izvrgnut opasnosti. Pa što će biti? Bit će to da se meni, budući da sam unaprijed znao da do opasnosti neće doći, samo prohtjelo da tim izazovom sebi pridam nekakav lažni sjaj. To je nepošteno, to je lažno, to je obmanjivanje drugih i sebe sama. Dvoboj je nezamisliv, i nitko ga od mene i ne očekuje. Meni je stalo do toga da osiguram svoj ugled koji mi je potreban da nesmetano nastavim svoju djelatnost.« Službena djelatnost, koja je i prije u očima Alekseja Aleksandroviča imala veliko značenje, sada mu se činila osobito važna.

Pošto je promislilo i odbacio dvoboj, Aleksej se Aleksandrovič svrati u mislima na rastavu — drugi izlaz koji su odabirali neki muževi kojih se on sjetio. Pretresajući u sjećanju sve poznate slučajevne rastave (bilo ih je veoma mnogo u najvišem, njemu dobro poznatu društvu), Aleksej Aleksandrovič ne nađe ni jednoga gdje bi svrha rastave bila onakva kakvu je on imao pred očima. U svim tim slučajevima muž je ustupao ili prodavao nevjernu ženu, a ista ona strana

koja zbog krivice nije imala prava da stupi u brak, stupala je u izmišljene, prividno uzakonjene odnose s novim suprugom. U svom je pak slučaju Aleksej Aleksandrovič vidio da je nemoguće postići zakonsku, tj. takvu rastavu gdje bi žena koja je bila kriva bila samo odbačena. Vidio je da zamršene životne prilike u kojima on živi ne dopuštaju da se iznesu oni grubi dokazi što ih traži zakon kako bi se razotkrila ženina krivica; vidio je da nekakva uglađenost toga života ne dopušta ni primjene tih dokaza sve kad bi ih i bilo, da bi primjena tih dokaza u javnome mišljenju više naudila njemu negoli njoj.

Pokušaj rastave mogao bi samo dovesti do skandalozne parnice koja bi dobro došla neprijateljima da kleveću i ponizuju njegov visok položaj u društvu. Glavna pak svrha — da se položaj sredi s najmanje potresa — ne bi se postigla ni rastavom. Osim toga u rastavi, čak i u pokušaju rastave bilo bi očito da žena prekida odnose s mužem te da se združi sa svojim ljubavnikom. A u duši Alekseja Aleksandroviča, kako se njemu sada činilo, ostalo je osim potpune prezirne ravnodušnosti prema ženi, još jedno čuvstvo — želja da se ona ne mogne nesmetano združiti s Vronskim, kako ne bi imala koristi od svoga grijeha. Sama pomisao na to toliko je žestila Alekseja Aleksandroviča da je, tek što je to bio pomislio, zamukao od nutarnjeg bola te se pridigao i promijenio mjesto u kočiji i dugo nakon toga, namršten, omatao svoje ozeble i koščate noge mekanim putnim pokrivačem.

»Osim formalne rastave moglo se još postupiti poput Karibanova, Paskudina i onoga dobrog Drama, to jest razići se od žene«, mislio je dalje kad se primirio; ali bi i ta mjera donijela istu neugodnu sramotu kao i rastava, a najvažnije — to bi posve isto kao i formalna rastava bacilo njegovu ženu u naručje Vronskome. »Ne, to je nemoguće, nemoguće! — opet se laćajući toga da prekreće svoj putni pokrivač progovori on glasno. — Ja ne mogu biti nesretan, ali ni ona ni on ne smiju biti sretni.«

Ljubomora koja ga je mučila za vrijeme neizvjesnosti prođe onog časa kad mu ženinim riječima bolno bje izvađen zub. Ali taj se osjećaj zamijeni drugim: željom da ona ne samo da ne budne pobjednik nego da je stigne odmazda za njen grijeh. On nije priznavao taj osjećaj, ali je u dubini duše jako želio da ona nastrada zbog toga što mu je narušila

mir i čast. Pa pošto je ponovo pretresao uvjete dvoboja, rastave, rastanka i pošto ih je ponovo odbacio, Aleksej se Aleksandrovič uvjerio da ima samo jedan izlaz — da je zadrži uza se sakrivši pred svijetom ono što se dogodilo te da poduzme sve što treba da se prekine njena ljubavna veza i, najvažnije — to ni samome sebi nije priznavao — da je kazni. »Moram priopćiti svoj zaključak da bi, pošto sam razmislio o teškom položaju u koji je ona dovela porodicu svi drugi izlazi bili gori po obje strane negoli prividni status quo,¹ te da ga pristajem održavati ali pod strogim uvjetom da ona ispuni moju volju, to jest da prekine odnose s ljubavnikom.« U potkrepu te odluke, kad je ona bila već konačno prihvaćena, Alekseju Aleksandroviču sinu još jedna važna misao. »Jedino ovakvom odlukom ja ujedno postupam i u skladu s vjerom — reče on za sebe — jedino ovakvom odlukom ja ne odbacujem od sebe grešnu ženu, nego joj omogućujem da se popravi i čak — ma koliko će mi to biti teško — posvećujem dio svojih snaga da je popravim i spasem.« Pa iako je Aleksej Aleksandrovič znao da on na ženu ne može moralno utjecati, da od čitavoga toga pokušaja da se popravi neće biti ništa osim laži; iako on, proživljujući ove teške trenutke nijedanput nije pomislio da potraži oslonca u vjeri, sada, kada se njegova odluka, kako se njemu činilo, podudarala s vjerskim zahtjevima, ova mu je vjerska sankcija njegove odluke pružala potpuno zadovoljenje i djelomice mir. Bilo mu je drago pomisliti kako mu ni u tako važnu životnom koraku nitko neće moći kazati da nije postupio u skladu s propisima one religije kojoj je on uvijek visoko držao stijeg dok su se drugi ohladili i postali ravnodušni. Razmišljajući o daljnjim pojedinostima, Aleksej Aleksandrovič nije čak vidio zašto njegov odnos prema ženi ne bi mogao ostati gotovo isti onakav kao što je bio prije. Nema sumnje, on je nikad više neće moći poštivati, ali nije bilo niti je moglo biti ikakvih razloga da on razara svoj život i da pati zbog toga što je ona bila rđava i nevjerna žena. »Jest, proći će vrijeme, vrijeme koje sve liječi pa će se uspostaviti pređašnji odnosi — reče Aleksej Aleksandrovič u sebi — to jest uspostaviti će se do te mjere da neću osjećati pometenosti u toku svoga života. Ona treba da bude nesretna, ali ja nisam kriv i zato ne mogu biti nesretan.«

---

¹ Dosadašnje stanje.

XIV

Približujući se Petrogradu, Aleksej Aleksandrovič nije samo u cijelosti ostao pri toj odluci, već je u svojoj glavi bio sastavio pismo što će ga poslati ženi. Ušavši u vratarevu sobicu, Aleksej Aleksandrovič pogleda pisma i spise koje su bili donijeli iz ministarstva te naredi da mu ih donesu u kabinet.

— Ispregnite i nikoga ne primajte — reče on na vratarev upit pomalo zadovoljno, što je bilo znak njegova dobrog raspoloženja, naglašujući riječ »ne primajte«.

Aleksej Aleksandrovič prođe dvaput kabinetom te se zaustavi pored golemoga pisaćeg stola na kom je sobar još prije njegova ulaska bio zapalio šest svijeća, zapucketa prstima te sjedne razmještajući pribor za pisanje. Nalaktivši se na stol, glavu je nakrivio u stranu, za trenutak se zamislio te stao pisati ne zaustavljajući se ni jednoga trena. Pisao je a da je nije ni oslovio, i to na francuskom, upotrebljavajući zamjenicu »vi« koja nema one hladnoće koju ima u ruskome.

»Za našega posljednjeg razgovora izrazio sam vam svoju želju da vam priopćim svoju odluku u pogledu predmeta toga razgovora. Pošto sam pažljivo o svemu promislio, pišem vam sada u namjeri da ispunim to obećanje. Moja je odluka ova: kakvi bili da bili vaši postupci, ja se ne smatram vlasnim prekidati one spone kojima smo mi povezani višnjom vlašću. Obitelj se ne smije razarati zbog hira, samovolje ili čak zbog grijeha jednoga od supruga, te će naš život morati teći kao što je tekao i prije. To je prijeko potrebno radi mene, radi vas, radi našega sina. Ja sam u cijelosti uvjeren da ste se vi pokajali i da se kajete zbog onoga što je povodom ovome pismu te da ćete mi pomoći da iz korijena iščupamo razlog naše razmirice i da zaboravimo prošlost. U protivnom slučaju sami možete zamisliti šta čeka vas i vašega sina. O svemu ovome, nadam se, porazgovorit ćemo potanje kad se sastanemo. Budući da se vrijeme ljetovanja završava, molio bih vas da prijeđete u Petrograd što je moguće prije, najkasnije do utorka. Sve što je potrebno za vaš prelazak bit će učinjeno. Molim vas da imate na umu da je za mene osobito važno da ispunite ovu moju molbu.

A. Karenjin.

P. S. U prilogu ovome pismu je novac koji vam može zatrebati za vaše izdatke.«

Pročitao je pismo i bio njime zadovoljan, osobito onim da se sjetio priložiti novac; nije bilo ni grube riječi, ni prijekora, ali nije bilo ni popustljivosti. Glavno pak — postavljen je zlatni most za povratak. Pošto je previo pismo i zagladio ga velikim masivnim nožem od slonove kosti pa stavio u omot s novcima, zadovoljan (kakav je uvijek bio) kad je baratao svojim dobro uređenim priborom za pisanje, on pozvoni.

— Predat ćeš kuriru neka sutra dostavi Ani Arkadjevnoj u ljetnikovcu — reče i ustade.

— Molim, vaša uzvišenosti; zapovijedate li čaj u kabinet?

Aleksej Aleksandrovič naredi da mu čaj donesu u kabinet pa, poigravajući se masivnim nožem, pođe prema naslonjaču pored kojega je bila pripravljena svjetiljka i francuska knjiga o eugubijskim natpisima koju je počeo čitati. Iznad naslonjača visio je u zlatnom okviru ovalni, divno izrađen Anin portret što ga je napravio čuveni umjetnik. Aleksej ga Aleksandrovič pogleda. Nepronijcljive oči podrugljivo su ga i drsko gledale kao one posljednje večeri kad su se oni raspravili. Nepodnosivo drsko i izazovno dojmile su se Alekseja Aleksandroviča crne čipke na glavi, crna kosa i bijele divne ruke s domalim prstom pokrivenim prstenjem, što je umjetnik izvrsno izradio. Pogledavši na trenutak portret, Aleksej Aleksandrovič uzdrhta tako da su mu usne zadrhtale i proizvele zvuk »brr« te se okrene. Hitro sjednuvši u naslonjač, on otvori knjigu. Pokušao je čitati, ali nikako nije mogao obnoviti u sebi prijašnje veoma živo zanimanje za eugibijske natpise. Gledao je u knjigu a mislio o drugome. Nije mislio o ženi nego o jednoj teškoći što je iskrsla u posljednje vrijeme u njegovoj državničkoj djelatnosti i koja ga je više od svega drugog u to doba zaokupljala u službi. Osjećao je da je sada dublje nego ikad ponirao u tu teškoću i da mu se u glavi rađala — bez lažne laske samom sebi, mogao je reći — kapitalna misao koja mora sve to razmrsiti, njega uzdići u službenoj karijeri, njegove neprijatelje uniziti i time pridonijeti veličajnu korist državi. Čim je sluga koji posluži čaj izišao iz sobe, Aleksej Aleksandrovič ustade i pođe prema pisaćem stolu. Primaknuvši na sredinu mapu s tekućim poslovima, jedva se primjetno smiješeći, zadovoljan sam sobom, izvadi on olovku iz stalčića te se zadube u čitanje zamršenoga predmeta koji je sam zatražio, koji se ticao predstojeće teškoće. Teškoća je bila u ovome. Osobina Alekseja

Aleksandroviča kao državnika, ona samo njemu svojstvena značajna crta koju ima svaki činovnik koji se ističe, ona koja mu je zajedno s njegovim upornim častoljubljem, suzdržljivošću, čestitošću i samopouzdanjem stvorila karijeru, sastojala se u tome što nije puno držao do zvaničnog tona u spisima, što je skraćivao dopise, što se, koliko god je bilo moguće, neposredno odnosio prema stvarnom poslu i što je bio ekonomičan. A dogodilo se da je u znamenitom povjerenstvu od 2. lipnja bio iznesen predmet o natapanju polja Zарајске gubernije, koji se nalazio u ministarstvu Alekseja Aleksandroviča i koji je bio izrazit primjer kako se uludo troše prihodi i kako se službeno odnosi prema poslu. Aleksej je Aleksandrovič znao da je sve to bilo tako. Pitanje oko natapanja polja Zарајске gubernije pokrenuo je prethodnik prethodnika Alekseja Aleksandroviča. I odista, na taj je posao bilo potrošeno i trošilo se vrlo mnogo novaca, i to posve neproduktivno, a sve to skupa očito ničemu nije vodilo. Čim je Aleksej Aleksandrovič primio dužnost, odmah je to shvatio i htio uzeti predmet u svoje ruke; ali u prvo vrijeme, dok se još nije osjećao čvrst na svom položaju, znao je da je to isuviše zadiralo u mnoge interese te da ne bi bilo mudro da se u to petlja; onda je opet, baveći se drugim poslovima, jednostavno zaboravio na taj predmet. Kao i svi poslovi, taj se posao odvijao sam od sebe, po inerciji. (Mnogo je ljudi živjelo od tog posla, osobito jedna vrlo moralna i glazbena porodica: sve su kćeri svirale na gudačkim instrumentima. Aleksej je Aleksandrovič poznavao tu porodicu i bio stari svat jednoj od starijih kćeri.) Po mišljenju Alekseja Aleksandroviča nije bilo pošteno da taj predmet pokreće protivničko ministarstvo, budući da je u svakom ministarstvu bilo predmeta koje, zbog neke službene pristojnosti, nitko ne pokreće. Sada pak, kad su mu već dobacili tu rukavicu, on ju je smjelo podigao i zahtijevao je da se odredi posebno povjerenstvo koje će proučiti i provjeriti rad povjerenstva za natapanje polja Zарајске gubernije; ali zato ni on više nije imao nikakvih obzira prema toj gospodi. Zahtijevao je da se odredi još jedno posebno povjerenstvo koje će ispitati stanje nacionalnih manjina. Predmet o stanju nacionalnih manjina bio je slučajno pokrenut u povjerenstvu od 2. lipnja i Aleksej Aleksandrovič ga je energično podupirao kao predmet koji ne trpi odlaganja zbog žalosnog stanja nacionalnih manjina. Na sjednici taj

je predmet bio povod svađi između nekoliko ministarstava. Ministarstvo koje je bilo neprijateljski raspoloženo prema Alekseju Aleksandroviču dokazivalo je da je položaj nacionalnih manjina izvrstan te da preuređenje koje namjeravaju provesti može upropastiti njihov procvat, pa ako i ima štogod loše, onda to potječe jedino odatle što ministarstvo Alekseja Aleksandroviča ne provodi propisane zakonske mjere. Sada je Aleksej Aleksandrovič bio nakan zahtijevati: prvo, da se osnuje novo povjerenstvo kojemu će biti povjereno da na licu mjesta ispita stanje nacionalnih manjina; drugo, ako se pokaže da je položaj nacionalnih manjina zaista onakav kakav je prema službenim podacima koji se nalaze u rukama odbora, neka se onda odredi još jedno novo stručno povjerenstvo koje će ispitati uzroke toga tužnog položaja nacionalnih manjina s gledišta: (a) političkog, (b) administrativnog, (c) ekonomskog, (d) etnografskog, (e) materijalnoga i f) vjerskoga; treće, da se od protivničkog ministarstva zatraže podaci o mjerama što ih je u posljednjem desetljeću poduzelo to ministarstvo kako bi uklonilo nepogodne prilike u kojima se dandanas nalaze nacionalne manjine i, napokon četvrto, da se od ministarstva zatraži objašnjenje zašto je ono, kao što se vidi iz podataka dostavljenih odboru pod br. 17015 i 18308 od 5. prosinca 1863. godine i 7. lipnja 1864., radilo upravo suprotno smislu temeljnoga i organskoga zakona t..., 61. 18. i opaske uz član 36. Crvenilo od radosti prekri lice Aleksandra Aleksandroviča dok je hitro pisao nacrt tih misli. Pošto je ispisao list papira, ustane, pozvoni i preda pisamce za šefa kancelarije da mu se pošalju potrebni podaci. Ustavši i prošavši nekoliko puta sobom, on opet pogleda na portret, namršti se i prezirno osmjehne. Pozabavivši se malo čitanjem knjige o eugubijskim natpisima i obnovivši svoje zanimanje za njih, Aleksej Aleksandrovič pođe u 11 sati na spavanje pa kad se, ležeći u postelji, sjetio događaja sa ženom, nije mu se on uopće činio tako mračan.

XV

Mada je Ana uporno protivurječila Vronskome kad joj je govorio da je njezin položaj nemoguć i kad ju je nagovarao da sve otkrije mužu, ona je u dubini duše svoj položaj smatrala za lažno, nečasno i svom je dušom željela da ga promijeni

Vraćajući se s mužem s utrka, ona mu je u trenutku uzbuđenja izrekla sve; unatoč boli koju je pri tom osjetila, ona se tome radovala. Kasnije, kad ju je muž ostavio, u sebi je govorila da joj je drago da će se sada sve urediti i da barem neće biti laži i obmane. Činilo joj se posve pouzdanim da će se njen položaj zauvijek odrediti. Taj novi položaj može biti i loš, ali će biti određen, u njemu neće biti nejasnoća ni laži. Za bol što ju je nanijela sebi i mužu kad je izgovorila one riječi, bit će sada nagrađena time što će sve biti određeno, mišljaše ona. Te iste večeri ona se sastala s Vronskim, ali mu ne reče što je bilo između nje i muža, premda je, da se taj položaj razjasni, njemu valjalo reći.

Kad se sutradan probudila, prvo što joj pade na um bjehu riječi što ih je izgovorila mužu, i te joj se riječi učiniše tako užasne da sada nije mogla shvatiti kako se mogla odlučiti da izusti te čudne surove riječi te ne mogaše zamisliti šta će od toga biti. Ali riječi bjehu izrečene, i Aleksej je Aleksandrovič otišao ne rekavši ništa. »Vidjela sam Vronskoga i nisam mu rekla. Još istoga onog trenutka dok je odlazio htjela sam ga pozvati da se vrati i reći mu, ali sam se predomisli, jer mi je bilo čudno zašto mu nisam odmah rekla. Zašto sam mu htjela reći a nisam?« I u odgovor na to pitanje vrela joj se rumen stida razli po licu. Shvatila je šta ju je odvratilo od toga; shvatila je da ju je bilo sram. Njen položaj koji joj se sinoć činio razjašnjenim sad joj se odjednom učinio ne samo nerazjašnjen nego i bezizlazan. Posta joj strašno zbog sramote o kojoj prije nije mislila. Čim bi samo pomislila na to što će učiniti njen muž, navirale bi joj najstrašnije misli. Padalo joj na pamet kako će ovog časa doći upravitelj da je tjera iz kuće, da će njena sramota biti obznanjena cijelom svijetu. Pitala se kamo će poći kad je istjeraju iz kuće, i nije nalazila odgovora.

Kad bi mislila na Vronskoga, činilo bi joj se da je on ne voli, da mu ona već biva na teret, da mu se ona ne može nametnuti te je zbog toga osjećala neprijateljstvo prema njemu. Činilo joj se da je one riječi što ih je izrekla mužu i što ih je neprestano ponavljala u svojoj mašti — rekla svima i da su ih svi čuli. Nije se usudila pogledati u oči onima s kojima je živjela. Nije se usudila pozvati djevojku, a još manje sići dolje te pogledati sina i guvernantu.

Djevojka koja je već odavno prisluškivala pred njenim vratima sama uđe u sobu. Ana joj upitno pogleda u oči te preplašeno pocrveni. Djevojka se ispriča što je ušla rekavši da joj se učinilo da zvoní. Donijela je haljinu i pisamce. Pisamce bijaše od Betsi. Betsi ju je podsjećala da će se danas prije podne kod nje okupiti na partiju kroketa Liza Merkalova i barunica Štolc sa svojim obožavateljima Kaluškim i starim Stremovom. »Dođite makar pogledati, ako ni zbog čega drugog ono bar da proučavate ljudske čudi. Čekam vas«, završavala je.

Ana pročita pisamce i teško uzdahnu.

— Ništa mi ne treba, ništa — ona će Anuški koja je premetala bočice i četke na toaletnom stoliću. — Idi, ja ću se odmah odjeti i otići. Ništa mi ne treba, ništa.

Anuška iziđe, ali se Ana ne poče odijevati, već ostade sjedeći u istom položaju oborene glave i spuštenih ruku, od časa do časa podrhtavajući cijelim tijelom, kao da želi napraviti nekakav pokret, reći nešto, i opet obamirući. Neprestano je ponavljala: »Bože moj! Bože moj!« Ali ni »bože«, ni »moj« ne imadaše za nju nikakva smisla. Iako ona nikad nije sumnjala u vjeru u kojoj su je odgojili, pomisao da u vjeri traži pomoć u svome položaju bila joj je isto toliko tuđa koliko i da traži pomoć od samoga Alekseja Aleksandroviča. Ona je unaprijed znala da je pomoć vjere moguća jedino pod uvjetom da se odrekne onoga što je za nju bio sav smisao života. Nije joj bilo samo teško nego je počela osjećati strah od novog duševnog stanja za koje nikad prije nije znala. Osjećala je da joj se u duši sve počinje razdvajati kao što se ponekad razdvajaju predmeti u umornim očima. Ponekad nije znala čega se ona boji, što želi. Boji li se onoga i želi li ono što je bilo ili ono što će biti, i što zapravo želi, ona nije znala.

»Aj, šta radim!« reče u sebi oćutjevši odjednom bol s obje strane glave. Kad se pribrala, opazila je da objema rukama drži svoju kosu na sljepoočicama te da je steže. Ona skoči i stane hodati.

— Kava je gotova, a mamzelj¹ i Serjoža čekaju — reče Anuška pošto se opet vratila i opet zatekla Anu u istom položaju.

---

¹ Ruski izgovoreno francusko Mademoiselle = gospođica.

— Serjoža? Šta je sa Serjožom? — živnuvši odjednom upita Ana, sjetivši se prvi put toga jutra da ima sina.

— Kao da je nešto skrivio — smiješeći se odgovori Anuška.

— Kako skrivio?

— Imali ste bresaka u ostavi; pa eto, on kao da je jednu potajice pojeo.

Spominjanje sina odjednom izvede Anu iz bezizlaznog položaja u kom se nalazila. Ona se sjeti one, djelimice iskrene premda mnogo preuveličane uloge matere koja živi za sina, a tu je ulogu ona uzela na se posljednjih godina te s radošću osjeti da u stanju u kom se nalazila ona ima državu nezavisnu od položaja u koji će doći prema mužu i prema Vronskome. Ta je država bila sin. Ma u kakav položaj ona došla, sina ne može napustiti. Nek je muž osramoti i otjera, nek Vronski ohladi prema njoj i nastavi svoj nezavisan život (opet je žučno i prijekorno pomislila na njega), ona sina ne može ostaviti. Ona ima životni cilj. I ona mora raditi, raditi da osigura da joj ostave sina, da joj ga ne oduzmu. Treba dapače brže, što je moguće brže raditi dok joj ga nisu oduzeli. Treba uzeti sina i otputovati. To je jedino što sada treba da učini. Morala se primiriti i osloboditi toga mučnog položaja. Misao o neposrednom činu koji bi bio skopčan sa sinom, o tome da bi smjesta s njime nekamo otputovala, donese joj to umirenje.

Odjenula se brzo, sišla dolje i odlučnim koracima ušla u gostinjsku sobu gdje ju je po običaju čekala kava i Serjoža s guvernantom. Sav u bijelome, Serjoža je stajao pored stola ispod ogledala i, povijenih leđa i glave, s izrazom napregnute pažnje koju je ona poznavala u njemu i po kojoj je bio nalik na oca, nešto je radio s cvijećem što ga je sam bio donio.

Guvernanta se držala neobično strogo. Kao što je to često običavao, Serjoža prodorno viknu: »A, mama!« te zasta u nedoumici da li da pođe k materi da se pozdravi i da baci cvijeće, ili da dovrši vjenčić te da pođe s cvijećem.

Kad se pozdravila, guvernanta poče nadugo i naširoko pripovijedati o onome što je počinio Serjoža. Ali je Ana nije slušala; mislila je hoće li je uzeti sa sobom. »Ne, neću — odluči. — Otići ću sama sa sinom.«

— Jeste, to je vrlo ružno — reče Ana pa, dohvativ sina za rame, ne pogleda ga stroгим, već bojažljivim pogledom i

poljubi, a to zbuni i obradova dječaka. — Ostavite nas same — ona će začuđenoj guvernanti te ne puštajući sinove ruke sjede za stol na kom je bila spremljena kava.

— Mama! Ja... ja... nisam... — reče on nastojeći da po njenu izrazu shvati što ga čeka za breskvu.

— Serjoža — uze ona čim guvernanta iziđe iz sobe — to je ružno, ali ti to nećeš više raditi, je li? Voliš li ti mene?

Čutjela je da joj suze naviru na oči. »Zar bih ja mogla da ga ne volim? — govorila je u sebi ponirući u njegov uplašeni i ujedno obradovani pogled. — I zar bi on mogao biti uz oca da mene kazne? Zar me neće požaliti?« Suze su joj već tekle po licu pa, da ih skrije, ona naglo ustane i gotovo jurnu na terasu.

Nakon olujnih kiša posljednjih dana nastupiše hladni, vedri dani. I pored jarkog sunca koje je probijalo kroz oprano lišće zrak je bio hladan.

Zadrhtala je od hladnoće i od nutarnjeg užasa koji su je novom snagom obuzeli na čistome zraku.

— Idi, idi k Mariette — reče Serjoži koji je bio izišao za njom te stane hodati slamnatom prostirkom na terasi. »Zar mi neće oprostiti; zar neće shvatiti kako sve to nije moglo biti drukčije?« reče u sebi.

Zastavši i pogledavši vjetrom njihane vrškove jasika i oprano lišće koje je jarko blještalo, ona shvati da joj oni neće oprostiti, da će sve i svi sada prema njoj biti nemilosrdni poput ovog neba, poput ovoga zelenila. I opet osjeti da joj se u duši počeo nešto cijepati. »Ne treba misliti, ne treba — reče u sebi.

— Treba se pokupiti. Kamo? Kada? Koga da uzme sa sobom? Da, u Moskvu, večernjim vlakom. Anuška i Serjoža, i samo najpotrebnije stvari. Ali prvo im treba obojici štogod napisati.« Žurno pođe u kuću, u svoj kabinet, sjedne za stol te napiše mužu:

»Pošto se ono desilo, ja više ne mogu ostati u vašem domu. Odlazim i vodim sa sobom sina. Ne poznajem zakone te stoga ne znam s kojim roditeljem mora biti sin; ja ga međutim odvodim sa sobom jer bez njega ne mogu živjeti. Budite velikodušni, ostavite mi njega.«

Dovde je pisala brzo i prirodno, ali pozivanje na njegovu velikodušnost koju ona njemu nije priznavala i prijeka potreba da pismo završi čime dirljivim zaustaviše je.

»Govoriti o svojoj krivici i o svome kajanju ja ne mogu budući da...«

Opet zastade ne nalazeći povezanosti u svojim mislima. »Ne — reče u sebi — ne treba ništa« pa, poderavši pismo, prepíše ga pošto je izostavila napominjanje o velikodušnosti te ga zapečati.

Drugo je pismo valjalo pisati Vronskome. »Obznanila sam mužu«, pisala je i dugo sjedila nemajući snage da piše dalje. To je bilo tako grubo, tako malo ženski. »I onda, šta bih ja mogla njemu pisati?« reče u sebi. Opet joj rumen stida prekri lice, prisjeti se njegove mirnoće i ljuta na njega izdere listić s napisanom rečenicom na sitne komadiće. »Ne treba ništa«, reče u sebi pa, pošto preklopi podlogu za pisanje, pode gore, javi guvernanti i posluži da ona večeras putuje u Moskvu i smjesta se prihvati spremanja stvari.

XVI

Po svim sobama ljetnikovca hodale su kućne slugе, vrtlari i lakaji iznoseći stvari. Ormari i komode bjehu otvoreni; dvaput su trčali u dućan po užeta; po podu se vukao novinski papir. Dva sanduka, torbe i uvezani putni pokrivači bili su sneseni u predsoblje. Karuce i dvije najamne kočije stajahu pored ulaznih vrata. U poslu oko spremanja, zaboravivši svoj duševni nemir, stojeći pred stolom u svom kabinetu, Ana je spremala svoju putnu torbicu kad je Anuška upozori na štropot fijakera koji je dolazio. Ana pogleda kroz prozor i kraj ulaznih vrata ugleda glasnika Alekseja Aleksandroviča koji je zvonio na ulazu.

— Iди vidi šta je — reče i mirna i pripravna na sve, složivši ruke na koljenima, sjede u naslonjač. Lakaj donese debeo omot ispisan rukom Alekseja Aleksandroviča.

— Glasniku je naređeno da donese odgovor.

— Dobro — reče ona i, čim sluga iziđe, drhtavim prstima otvori pismo. Svežanj neprevijenih novčanica koje su bile zalijepljene krstopletom ispadne iz njega. Ana izvadi pismo i počne ga čitati skraja. »Pripremio sam što je potrebno za vaše preseljenje, za mene je osobito važno da ispunite moju molbu«, pročita ona. Letimice je čitala dalje odotrag, pročitala je sve i još jednom pročitala cijelo pismo od početka.

Kad je dovršila, osjetila je da joj je hladno i da se na nju sručila takva strašna nesreća koju nije očekivala.

Kajala se jutros zbog onoga što je rekla mužu i željela je samo jedno da bude tako kao da te riječi nisu ni izrečene. I eto ovo je pismo potvrđivalo kao da te riječi nisu izrečene i ono joj je davalo ono što je željela. Međutim to joj se pismo sada činilo užasnije od bilo čega što je uopće mogla zamisliti,

»U pravu je! U pravu! — progovori ona. — Naravno, on je uvijek u pravu, on je kršćanin, on je velikodušan! Jest, podao, gadan čovjek! I osim mene to nitko niti shvaća niti će shvatiti; a ja ne mogu da protumačim. Kažu: religiozan, moralan, čestit, pametan je to čovjek; ali ti ne vide ono što sam ja vidjela. Ti ne znaju kako je on osam godina gušio moj život, gušio sve što je u meni bilo živo, da ni jedanput ni pomislio nije da sam ja živ ženski stvor kojemu je potrebna ljubav. Ne znaju kako me je na svakome koraku vrijeđao i poslije bio zadovoljan sam sobom. Nisam li se ja trudila, trudila svim silama, da nađem opravdanje za svoj život? Nisam li pokušavala da ga volim, da volim sina kad već nije bilo moguće voljeti muža? Ali došlo je vrijeme i ja sam shvatila da više ne mogu sebe obmanjivati, da sam živ stvor, da nisam kriva što me bog stvorio takvom da mi je potrebno voljeti i živjeti. I što onda sad? Da ubije mene, da ubije njega, sve bih ja podnijela, sve bih oprostila, ali ne, on će...«

»Kako da nisam pogodila što će on učiniti? Učinit će ono što je svojstveno njegovu niskom značaju. On će biti i dalje u pravu, a mene, propalu, još će gore, još dublje gurnuti...« »Sami možete naslutiti šta čeka vas i vašega sina«, sjetila se riječi iz pisma. »To je prijetnja da će mi oduzeti sina, a po svoj je prilici to prema njihovu glupome zakonu i moguće. Ali zar ja ne znam zašto on to govori? Ne vjeruje on ni u moju ljubav prema sinu ili prezire (kao što se uvijek i jest podrugivao), prezire to moje osjećanje, ali on ne zna da ja neću odbaciti sina, ne mogu odbaciti sina, da bez sina za me nije života čak ni s onim koga volim, nego da ću, pošto bih odbacila sina i pobjegla od njega, postupiti kao najsramnija, najgadnija žena — to on zna i znade da ja nisam kadra to učiniti.«

»Naš život mora teći kao i prije«, sjeti se ona druge jedne rečenice u pismu. »Taj je život bio mučan i prije, u posljednje je doba bio užasan. Šta li će tek sada biti? A on sve to zna,

znade da se ja ne mogu kajati zbog toga što dišem, što volim; zna da osim laži i obmana ništa drugo od toga neće biti; ali njemu je potrebno da me i dalje muči. Poznajem ja njega, znam da poput ribe u vodi pliva i da uživa u laži. Ali ne, neću ja njemu priuštiti toga užitka, raskidat ću tu njegovu paučinu laži u kojoj želi mene splesti; nek bude što će biti. Sve je bolje od laži i obmane!«

»Ali kako? Bože moj! Bože moj! Je li ikad bilo žene tako nesretne kao što sam ja?...«

— Ne, raskidat ću, raskidati! — viknula je skočivši i susprežući suze. I priđe pisaćem stolu da mu napiše drugo pismo. Ali u dubini duše već je osjećala da neće biti kadra išta raskinuti, neće se biti kadra izvući iz tog položaja ma kako da je on lažan i nečasan.

Sjela je za pisaći stol, ali mjesto da piše, smjestila je ruke na stol, metnula glavu u njih i zaplakala jecajući i tresući se čitavim grudima kao što plaču djeca. Plakala je jer je njen san da će joj se položaj objasniti i raščistiti — zanavijek srušen. Unaprijed je znala da će sve ostati po starome i čak kudikamo gore nego po starome. Osjećala je da joj je položaj u društvu kojim se koristila i koji joj se jutros činio toliko ništavnim, da joj je taj položaj drag, da ona neće biti kadra promijeniti ga za sramotni položaj žene koja je odbacila muža i sina te se sjedinila s ljubavnikom; pa koliko god se trudila, neće biti jača od sebe same. Nikad ona neće osjetiti slobode u ljubavi, nego će navijek ostati grešna žena kojoj svakoga trenutka prijeti opasnost da bude zatečena, žena koja obmanjuje muža radi sramotne veze s čovjekom tuđim, nezavisnim, s kojim ne može da živi zajedničkim životom. Znala je da je to tako, da će to tako i biti, a ujedno to je bilo tako užasno da nije mogla čak ni zamisliti kako će se to završiti. I ona je plakala, ne susprežući se, kao što plaču kažnjena djeca.

Lakajevi koraci što su se bili čuli prinudiše je da se prene, pa sakrivši od njega svoje lice ona se pretvaraše da piše.

— Glasnik moli odgovor — javi lakaj.

— Odgovor? Dobro — reče Ana — nek pričekaj. Pozvonit ću.

»Šta bih mogla da pišem? — mišljaše. — Šta bih ja mogla odlučiti sama? Šta ja znam? Šta ja hoću? Šta volim?« Opet je osjetila da joj se u duši počinje cijepati. Opet se

uplašila toga osjećaja te se latila prvoga povoda koji joj se nadao da se nečim bavi što bi je moglo odvratiti od misli o sebi. »Moram vidjeti Alekseja (tako je u mislima zvala Vronskoga), jedini mi on može reći šta mi je činiti. Oдох do Betsi; možda ću ga tamo vidjeti«, reče u sebi posve zaboravivši kako joj je kad mu je jučer rekla da neće ići kneginji Tverskoj, rekao da prema tome ni on neće ići. Prišavši stolu, napisala mužu: »Primila sam vaše pismo. A.«

— pa, pozvonivši predade to lakaju.

— Ne putujemo — reče Anuški koja je bila ušla.

— Uopće ne putujemo?

— Ne, nemojte raspreati do sutra, i kočija nek ostane. Ja oдох do kneginje.

— Koju onda haljinu da spremim?

XVII

U društvu za partiju kroketa u koje je kneginja Tverska pozvala Anu trebalo je da budu dvije dame i njihovi obožavatelji. Te dvije dame bjehu glavne predstavnice odabrana novoga petrogradskog kruga koji se, u znak oponašanja nekakva druga oponašanja, zvalo les sept merveilles du monde.¹ Te su dame, doduše, pripadale višem društvu, ali društvu koje je bilo potpuno neprijateljski raspoloženo prema onome u koje je Ana zalazila. Osim toga, stari Stremov, jedan od utjecajnijih ljudi u Petrogradu, obožavatelj Liže Merkalove, bio je u službi neprijatelj Alekseja Aleksandroviča. S obzirom na sve to Ana nije htjela ići, i upravo su se na to njeno odbijanje odnosile one okolišne napomene u pisamcu kneginje Tverske. Sada pak, u nadi da će vidjeti Vronskoga, Ana poželje da ide.

Ana je kneginji Tverskoj stigla prije ostalih gostiju.

U trenutku kad je ona ulazila, ulazaše i lakaj Vronskoga, začušljanim zaliscima nalik na dvorskoga komornika.² On se zaustavi pored vrata pa, skinuvši službenu kapu, propusti nju prvu. Ona ga prepozna i tek se tada sjeti da je Vronski jučer rekao da neće doći. Po svoj prilici, on je o tome javljao u poruci.

---

¹ Francuski: sedam svjetskih čuda.

² U originalu stoji: kamer-junker, a to je u carskoj Rusiji bio najniži stupanj u dvorskoj hijerarhiji.

Čula je, dok je u predsoblju skidala gornju odjeću, kako je, izgovarajući čak r kao dvorski komornik, lakaj rekao: »Od grofa kneginji« te predao pisamce.

Dođe joj da upita gdje je njegov gospodar. Dođe joj i da se vrati natrag te da mu pošalje pismo nek se on doveze k njoj ili da se sama poveze k njemu. Ali ni prvo, ni drugo, ni treće ne bijaše moguće učiniti: još prije se bilo čulo zvono koje je najavljivalo njen dolazak, a lakaj kneginje Tverske već stajaše napola okrenut pored otvorenih vrata očekujući da ona prođe u nutarnje odaje.

— Kneginja je u vrtu, odmah će joj javiti. Ne biste li i vi možda izvoljeli u vrt? — dojaví drugi lakaj u idućoj sobi.

Svejednako je i dalje osjećala da je neodlučna i da joj je nejasno kao i kod kuće; još gore, budući da nije mogla ništa poduzeti, da nije mogla vidjeti Vronskoga, a valjalo je ostati ovdje, u društvu koje je bilo toliko strano njenu raspoloženju; ali ona je bila u toaleti koja joj je, dobro je znala, pristajala; nije bila sama, oko nje je bila ona svakidašnja svečana atmosfera dokolice, te joj je bilo lakše nego kod kuće; nije morala smišljati šta da radi. Sve je teklo samo od sebe. Kad susrete Betsi koja je išla prema njoj u bijeloj toaleti što ju je iznenadila svojom elegantnošću, Ana joj se osmijehne kao i uvijek. Kneginja Tverska išla je s Tuškevičem i nekom gospođicom, svojom rodicom, koja je na veliku sreću svojih provincijskih roditelja provodila ljeto kod znamenite kneginje.

Vjerojatno, na Ani je bilo nešto osobito jer je Betsi odmah to primijetila.

— Loše sam spavala — odgovori Ana pogledajući u lakaj a koji im je išao u susret, i prema onome što je ona mislila, nosio pisamce od Vronskoga.

— Kako mi je drago što ste došli — reče Betsi. — Umorna sam i upravo sam htjela popiti šalicu čaja prije nego oni ne dođu. A vi biste — obrati se ona Tuškeviču — mogli s Masom poći da pogledate krocket — ground¹ tamo gdje je podstrižen. Vi i ja ćemo moći da se srdačno porazgovorimo za čajem, we'll have a cosy chat,² zar ne? — obrati se ona smiješeći Ani, stišćući joj ruku kojom je držala suncobran.

---

¹ Engleski: croquet-ground = igralište za krocket, vrstu sportske igre s drvenim kuglama i palicama.

² Ugodno ćemo pročavrljati.

— To više što u vas ne mogu dugo ostati, moram svakako malo do stare Vrede. Već sto godina obećavam — reče Ana kojoj je laž, tuđa njenoj naravi, postala ne samo jednostavna i prirodna u društvu, nego joj je čak pričinjala zadovoljstvo.

Zbog čega je rekla ono što trenutak prije toga nije mislila, ona nikako ne bi mogla objasniti. Rekla je to samo zbog toga što ona, ne bude li Vronskoga, mora osigurati svoju slobodu i pokušati da se na neki način nađe s njime. Ali zašto je baš spomenula staru dvorsku damu Vrede kojoj je morala otići jednako kao i mnogima drugima, ona ne bi umjela objasniti, a ujedno, kako se kasnije pokazalo, izmišljajući najlukavija sredstva da se nađe s Vronskim, ona nije mogla smisliti ništa boljega.

— Ne, ja vas nipošto ne puštam — odgovori Betsi pažljivo se zagledajući Ani u lice. — Uistinu, uvrijedila bih se kad vas ne bih voljela. Vi kao da se bojite da vas moje društvo može kompromitirati. Molim, za nas čaj u mali salon — reče ona kao i uvijek žmirkajući očima dok se obraćala lakaju. Uzevši od njega pisamce, ona ga pročita. — Aleksej nas je izigrao

— reče ona francuski — piše da ne može doći — nastavi ona tako prirodnim, jednostavnim tonom kao da joj nikad ni na kraj pameti nije moglo biti da bi Ana Vronskome mogla biti išta drugo nego suigrač u kroketu.

Ana je znala da Betsi sve zna, ali slušajući kako ona pred njom govori o Vronskome, uvijek bi na trenutak pomislila da ona ništa ne zna.

— A! — ravnodušno će Ana kao da je to malo zanima te nastavi smiješeći se. — Kako bi vaše društvo moglo koga kompromitirati?

Ta igra riječima, to skrivanje tajni, za Anu je, kao i za sve žene, imalo veliki čar. I nije nju privlačila prijeka potreba da skriva, ni svrha zbog koje se skriva, nego skrivanje samo.

— Ne mogu ja biti papskija od pape — reče ona. — Stremov i Liza Merkalova — to je krema društvene kreme. Onda, njih primaju svuda, a *ja* — ona osobito naglasi ono *ja* — nikad nisam bila stroga i netrpeljiva. Jednostavno nemam kad.

— Ne, vi se možda ne želite sresti sa Stremovom? Nek on s Aleksejem Aleksandrovičem lomi koplja u odboru, to se nas ne tiče. Ali u društvu to je najljubazniji čovjek koga ja uopće poznajem, i strastven igrač kreketa. Vidjet ćete već. I

unatoč njegovu smiješnome položaju starca zaljubljena u Lizu, valja vidjeti kako se on izvlači iz toga smiješnog položaja! Vrlo je drag. A Safu Štoljc ne poznajete? To je jedan novi, posve novi stil.

Betsi je sve to govorila, a Ana je međutim po njenu vedrom, pametnom pogledu osjećala da ona djelimice shvaća njeno stanje te da nešto snuje. Bile su u malome kabinetu.

— Ipak treba napisati Alekseju — i Betsi sjede za stol, napisa nekoliko redaka i stavi u omot. — Pišem mu neka dođe na ručak. Jedna će mi dama kod ručka biti bez muškarca. Pogledajte, je li uvjerljivo? Oprostite, ostavljam vas časak. Vi molim vas zapečatite i pošaljite — reče s vrata — ja moram izdati neke naloge.

Ni časa ne časeći, Ana s Betsinim pismom sjede za stol i ne čitajući dopisa pri dnu: »Prije nego je potrebno da vas vidim. Dođite u vrt k Vredi. Bit ću ondje u 6 sati.« Zapečatila ga je, i kad se Betsi vratila, pred njom je predala pismo.

Doista, uz čaj koji im donesoše na stoliću poslužavniku u prohodni mali salon, među dvjema se ženama zapodjenuo a cosy chat¹, kakav je kneginja Tverska bila i obećala do dolaska gostiju. Pretresale su one koje su čekale, i razgovor se ustavi oko Lize Merkalove.

— Ona je vrlo draga i uvijek mi je bila simpatična — reče Ana.

— Vi nju morate voljeti. Ona bunca o vama. Jučer je došla k meni nakon utrka i bila očajna što vas nije zatekla. Veli da ste vi prava junakinja romana i da bi, da je ona muško, za vas počinila tisuću gluposti. Stremov joj kaže da ih ona i tako čini.

— Ali recite molim vas, ja nikad nisam mogla shvatiti reče Ana pošto je malo zašutjela, i to takvim tonom koji je jasno pokazivao da ona ne postavlja isprazno pitanje, nego da je to što ona pita za nju važnije nego što bi se reklo. — Recite molim vas kako se ona odnosi prema knezu Kaluškom, zvanome Miška? Ja sam ih malo viđala. Šta je to?

Betsi se osmjehne očima i pažljivo pogleda Anu.

— Nov način — reče ona. — Svi su oni odabrali taj način. Sta tko misli, njima je deveta briga. Ali ima načina i načina da se to smatra devetom brigom.

— Da, ali kako se pak ona odnosi prema Kaluškome?

---

¹ Čavrtljanje.

Betsi se neočekivano vedro i nezadrživo nasmija, a to se njoj rijetko dešavalo.

— Ta vi posežete u oblast kneginje Mjahke. To je pitanje strašnoga djeteta — i Betsi očito htjede, ali ne mogaše da se suzdrži već prсну u zarazan smijeh kakvim se smiju ljudi koji se rijetko smiju. — Njih treba pitati — progovori ona kroza suze smijeha.

— Ne, vi se smijete — reče Ana i sama se nehotice zarazivši smijehom — ali ja nikad nisam mogla shvatiti. Ja tu ne shvaćam ulogu muža.

— Muž? Muž Lize Merkalove nosi za njom putne pokrivače i uvijek je pripravan na usluge. A što je zapravo tamo dalje, nitko ne želi da znade. Znate, u dobrom se društvu ne govori i ne misli ni o nekim pojedinostima toalete. Tako i to.

— Hoćete li doći na proslavu Rolandakovima? — upita Ana da promijeni razgovor.

— Ne kanim — odgovori Betsi te, ne gledajući svoju prijateljicu, počne oprezno nalijevati male prozirne šalice mirisnim čajem. Primakavši šalicu Ani, ona dohvati cigaretu pa je, pošto ju je stavila u srebrn cigaretluk, zapali.

— Eh vidite, ja sam u sretnu položaju — poče ona sad već bez smijeha, uzevši šalicu u ruku. — Ja shvaćam vas, a shvaćam i Lizu. Liza vam je jedna od onih bezazlenih naravi koje, isto kao i djeca, ne shvaćaju šta je dobro a šta loše. Nije barem shvaćala onda dok je bila mlada. I sad ona zna da joj to što ne shvaća pristaje. Sada ona možda hotimice ne shvaća — govoraše Betsi fino se smiješeći. — Ali ipak to njoj pristaje. Vidite, jedna te ista stvar može se gledati tragično i od nje napraviti mučenje, i gledati jednostavno pa čak i veselo. Možda ste vi skloni sve gledati suviše tragično.

— Kako bih ja željela poznavati druge kao što poznajem sebe — reče Ana ozbiljno i zamišljeno. — Jesam li ja gora ili bolja od drugih? Mislim, gora sam.

— Strašno ste dijete, strašno dijete — ponovi Betsi. — Ali evo i njih.

XVIII

Začuše se koraci i muški glas, onda ženski glas i smijeh, a odmah zatim udoše očekivani gosti: Safo Štoljc i neki mladić koji je pucao od zdravlja, zvan Vaska. Vidjelo se da mu

prijaju krvava govedina, pečurke i burgundac. Vaska se nakloni gospođama te ih pogleda, ali samo na časak. Ušao je za Safom u salon i prošao kroz salon za njom kao da je bio svezan uz nju i ne skidajući s nje blistavih očiju kao da ju je htio pojesti. Safo Štoljc bijaše plavuša crnih očiju. Ušla je malenim, žustrim koračićima u cipelama visokih petica te čvrsto, muški stegla damama ruke.

Ana još nijednom nije srela ovu novu znamenitost te bi zapanjena i njenom ljepotom, i napadnom njezinom toaletom, i smionošću njezina ponašanja. Na njenoj glavi, od vlastite i tuđe kose bijaše napravljena takva skela od frizure nježne zlačane boje da joj se glava veličinom mogla mjeriti sa skladno izbočenim i sprijeda vrlo otvorenim poprsjem. Kročila je pak tako brzo da su joj se pri svakoj kretnji ispod haljine ocrtavali oblici koljena i gornjega dijela noge te se i nehotice nametalo pitanje gdje se na toj udešenoj, uzbibanoj planini zapravo završava njeno pravo, maleno i vitko tijelo, toliko ogoljeno gore i toliko prekriveno straga i dolje.

Betsi pohita da je upozna s Anom.

— Zamislite samo, umalo ne satrasmo dvojicu vojnika — uze ona odmah pripovijedati, namigujući, smiješeći se i zabacujući natrag svoju povlaku koju je u prvi mah bila suviše prebacila na jednu stranu. — Vozila sam se s Vaskom... Ah, da, vi se ne poznajete. — Pa rekavši njegovo prezime, ona predstavi mladića, te se pocrvenjevši glasno nasmije svojoj omašci, to jest tome što ga je pred neznankom nazvala Vaskom.

Vaska se još jednom nakloni Ani, ali joj ništa ne reče. On se obrati Safi:

— Izgubili ste okladu. Stigli smo prije. Dajte plaćajte — govorio je smiješeći se.

Safo se još veseliye nasmija.

— Ma ne sada — reče ona.

— Svejedno, dobit ću poslije.

— Dobro, dobro. Ah, da! — ona će odjednom domaćici — baš sam i ja neka... Posve sam zaboravila... Dovala sam vam gosta. Evo ga.

Neočekivani mladi gost kojega je Safo dovela i na kojega je bila zaboravila bijaše međutim tako ugledan gost da su, unatoč njegovoj mladosti, obje dame ustale dočekujući ga.

Bio je to novi Safin obožavatelj. On je sada, kao i Vaska, u stopu hodio za njom.

Ubrzo stiže knez Kaluški i Liza Merkalova sa Stremovom. Liza Merkalova bijaše mršava crnjka, istočnjački ukočena tipa lica i predivnih, kako svi govorašu, tajanstvenih očiju. Originalnost njene zagasite toalete (Ana je to odmah zapazila i ocijenila) potpuno je odgovarala njenoj ljepoti. Koliko je Safo bila kruta i utegnuta, toliko je Liza bila kudikamo privlačnija.

Ali je Liza za Anin ukus bila kudikamo privlačnija. Betsi je o njoj govorila Ani da se ona namjerno ponašala poput nedužna djeteta, ali čim ju je ugledala, osjetila je da to nije istina. Ona je zaista bila dječji bezazlena, razmažena, ali draga i povučena žena. Istina je da je njen stil bio isti kao i Safin stil; za njom su, kao i za Safom, poput sjena hodila i očima je gutala dvojica poklonika, jedan mlađi, drugi stariji; ali ona je imala nešto što je bilo iznad onoga što ju je okruživalo — imala je sjaj pravoga dragog kamena među staklom. Taj je sjaj svjetlucao iz njenih divnih, uistinu tajanstvenih očiju. Umoran i ujedno strastven pogled tih očiju okruženih tamnim kolobarom zaprepašćivao je svojom potpunom iskrenošću. Tko bi joj pogledao u oči, učinilo bi mu se da ju je valjano upoznao pa, upoznavši je, nije mogao da je ne zavoli. Kad ugleda Anu, čitavo joj lice u tren oka zasja radosnim smiješkom.

— Ah, kako mi je drago što vas vidim! — reče prilazeći joj.

— Jučer na trkama baš vam htjedoh prići, a vi odoste. Tako sam željela da vas vidim upravo jučer. Zar ne, bilo je užasno?

— reče gledajući Anu svojim pogledom koji je, reklo bi se, otkrivao svu dušu.

— Da, nikako nisam očekivala da to toliko uzbuđuje — reče Ana crveneći.

U to se društvo digne da pođe u vrt.

— Ja ne idem — reče Liza smiješeći se i sjedajući kraj Ane.

— Ni vi ne idete? Kakvo mi je to zadovoljstvo igrati krocket!

— Naprotiv, ja to volim — reče Ana.

— Eto, eto kako vi radite da vam ne bude dosadno? Kad vas čovjek pogleda — razveseli se. Vi živite, a ja se dosađujem.

— Kako to da se dosađujete? Pa vi ste najveselije društvo u cijelom Petrogradu — reče Ana.

— Možda je onima koji ne pripadaju našem društvu još dosadnije; ali vama, meni svakako, život nije veseo već užasno, užasno dosadan.

Zapalivši cigaretu, Safo ode u vrt s dvojicom mladića. Betsi i Stremov ostadoše na čaju.

— Kako da je dosadno? — reče Betsi. — Safo veli da su se veoma veselili kod vas.

— Ah, bilo je očajno dosadno! — reče Liza Merkalova.

— Svi smo pošli k meni poslije utrka. I uvijek jedni te isti ljudi, i opet jedna te ista lica. Uvijek jedno te isto. Cijelo smo se veče valjali po divanima. Šta tu ima veseloga? Ma šta vi radite da vam ne bude dosadno? — opet će ona Ani. — Treba čovjek samo da vas pogleda i vidi — evo žene koja može biti sretna, može i nesretna, ali se ne dosađuje. Poučite me kako vi to radite?

— Ja nikako — odgovori Ana crveneći se od ovih nametljivih pitanja.

— E, to i jest najbolji način — umiješa se u razgovor Stremov. Stremov je bio čovjek pedesetih godina, prosijed, vrlo ružan, ali značajna i pametna lica. Liza Merkalova bijaše nećaka njegove žene, i on je sve svoje slobodno vrijeme provodio s njome. Kad je sreo Anu Karenjinu, u službi inače protivnik Alekseja Karenjina, kao otmjen i pametan čovjek on se potrudio da s njome, ženom svoga protivnika, bude naročito ljubazan.

— »Nikako« — prihvati on fino se smiješeći — to je najbolje sredstvo. — Odavno ja vama govorim — obrati se on Lizi Merkalovoj — ako čovjek hoće da mu ne bude dosadno, ne smije misliti da će biti dosadno. To je isto kao što se čovjek ne smije bojati da neće zaspati ako se boji nesanice. Isto vam je rekla i Ana Arkadjevna.

— Meni bi bilo vrlo drago da sam ja to rekla, jer to nije samo pametno, to je i tačno — smiješeći se reče Ana.

— Ne, recite vi meni, zašto čovjek ne može zaspati i ne može da se ne dosađuje?

— Da bi zaspao, čovjek treba nešto malo raditi, a da bi se veselio i opet treba nešto raditi.

— Ama zašto bih ja radila kad moj rad nikome nije potreban? A da se namjerno pretvaram, ja niti umijem niti želim.

— Vi ste nepopravljivi — reče Stremov ne gledajući je te se opet obrati Ani.

Rijetko viđajući Anu, on joj nije mogao reći ništa osim najobičnijih stvari, ali on je govorio o tim najobičnijim stvarima, o tome kad će preseliti u Petrograd, o tome kako nju voli grofica Lidija Ivanovna, govorio je, a na licu mu je bio izraz koji je pokazivao da joj on od sveg srca želi biti prijatan i pokazati svoje poštovanje, pa čak i više.

Uđe Tuškević i oglasi da cijelo društvo očekuje igrače kroketa.

— Ne, nemojte ići, molim vas — molila je Liza Merkalova kad vidje da Ana odlazi. Stremov joj se pridruži.

— I suviše je velik kontrast — reče — nakon ovoga društva ići k starici Vrede. I, onda, vi ćete njoj biti prilika da malo ogovara, a ovdje vi samo pobuđujete druga, najbolja i ogovaranju protivna čuvstva — reče joj.

Ana se na trenutak zamisli u nedoumici. Laskave riječi ovoga pametnoga čovjeka, naivna, dječja simpatija koju je prema njoj pokazivala Liza Merkalova i sva ova uobičajena otmjena okolina — sve je to bilo tako lako, a nju je očekivalo nešto tako teško da je ona za trenutak bila u nedoumici da li da ostane, da li da još pomakne teški trenutak objašnjenja. Ali sjetivši se šta je čeka samu kod kuće ne donese li kakvu odluku, sjetivši se one kretnje koja joj je i u sjećanju bila strašna kad se objema rukama bila uhvatila za kosu, ona se oprostila i ode.

XIX

Unatoč svome naoko lakomislenu otmjenom životu Vronski bijaše čovjek koji je mrzio nered. Još u mladosti, dok je bio u korpusu, doživio je poniženje da su mu odbili kad je, zapavši u neprilike, zamolio novaca u zajam, i otada nijednom više nije svojom krivnjom pao u takav položaj.

Da bi mu poslovi uvijek bili u redu, on bi se, prema prilikama, do pet puta u godini povlačio u samoću te sređivao sve svoje poslove. On je to nazivao razračunavanjem ili faire la lessive.¹

---

¹ Pranje rublja.

Pošto se sutradan poslije trke kasno probudio, ne obrijavši se i ne okupavši se, Vronski navuče bluzu, te razastrvši po stolu novac, račune, pisma, prihvati se posla. Petricki znajući da u takvoj prilici on zna biti ljutit, probudivši se i ugledavši druga za pisaćim stolom, tiho se obuče te iziđe ne smetajući mu.

Poznajući do u najmanje tančine svu zamršenost okolnosti što ga okružuju, svaki čovjek nehotice drži da je zamršenost tih okolnosti i teškoća da ih se ukloni samo njegova osobna, slučajna posebitost te nikako ne misli da su i drugi okruženi isto tako zamršenim svojim osobnim okolnostima kao što je i on sam. Tako se činilo i Vronskome. I on nije bez nutarnjeg ponosa i nije bez ikakva temelja mislio da bi se svatko drugi davno spleo i bio prisiljen loše postupiti kad bi se našao u ovakvim istim teškim okolnostima. Međutim Vronski je osjećao da mu je upravo sada prijeko potrebno da sviđi račune te da raščisti svoje imovinsko stanje kako se ne bi zapleo.

Prvo čega se kao najlakšeg latio Vronski bjehu novčani poslovi. Pošto je svojim sitnim rukopisom na listu papira ispisao sve što je bio dužan, sabrao je i našao da je dužan sedamnaest tisuća i koju stotinu što nije uzeo u račun da bude okruglo. Pošto je sravnio novce s bankovnom knjižicom, našao je da mu ostaje 1800 rubalja, a nema nade da će šta dobiti do Nove godine. Ponovo pregledavši spisak dugova, Vronski ga prepíše razdijelivši ga na tri skupine. U prvu su skupinu ušli dugovi koje je valjalo odmah namiriti ili za namiru kojih je u svakom slučaju valjalo imati gotove novce da ne bi, kad zatreba, bilo ni časka zakašnjenja. Ovakvih je dugova bilo oko četiri tisuće: 1500 za konja i 2500 jamstvo za mladoga druga Venevskoga koji je kod Vronskoga proigrao te novce s jednim varalicom na kartama. Vronski je još onda htio dati novce (imao ih je uza se), ali su Venevski i Jašvin bili uporni u tome kako će oni platiti, a ne Vronski koji nije ni igrao. Sve je to bilo lijepo, ali je Vronski znao da za taj prljavi posao u kojem makar da je on sudjelovao samo time što je riječju jamčio za Venevskoga, ipak mu je prijeko potrebno imati tih 2500 da ih baci lopovu te da s njim više nemadne nikakva razgovora. Dakle, na toj prvoj najvažnijoj stavci valjalo je imati 4000. Osam tisuća na drugoj stavci bjehu manje važni dugovi. To su većinom bili dugovi za trkaču

konjušnicu, dobavljaču zobi i sijena, Englezu, sedlaru itd. Na te je dugove isto tako valjalo izdati do dvije tisuće da bude potpuno miran. Posljednja stavka dugova — trgovinama, gostionicama i krojaču — bješe takva da se o njoj nije imalo šta misliti. Dakle za tekuće izdatke trebalo je barem 6000, a bilo je samo 1800. Čovjeku sa 100 000 prihoda, kako su svi cijenili imutak Vronskoga, ovakvi dugovi, reklo bi se, ne bi mogli zadavati teškoća; ali posrijedi je bilo to da on ni približno nije imao tih 100 000. Golemo očinsko imanje koje je samo donosilo 200 000 prihoda na godinu nije bilo podijeljeno među braćom. Kad se stariji brat, koji je imao gomilu dugova, ženio kneginjicom Varjom Čirkovom, kćerju jednog dekabrista¹ bez ikakva imutka, Aleksej je starijem bratu ustupio sav prihod s očeva imanja uglavivši za sebe samo 25000 na godinu. Aleksej je tada rekao bratu da će mu ti novci biti dovoljni dok se on ne bude ženio, a to po svemu sudeći neće nikad biti. A brat, koji je tada zapovijedao jednom od najskupljih pukovnija i tek što se bio oženio, nije mogao da ne primi taj poklon. Budući da je imala svoj poseban imutak, mati je osim uglavljenih 25000 svake godine Alekseju davala još svojih dvadeset tisuća, a Aleksej ih sve trošio. U posljednje mu je vrijeme mati, pošto se s njime posvadila zbog njegove ljubavne veze i zbog odlaska iz Moskve, prestala slati novce. I zbog toga, budući da se već navikao na život sa 45000 i dobio ove godine svega 25000, Vronski se sada obreo u teškoćama. Da se izvuče iz tih teškoća, nije mogao moliti novaca od matere. Posljednje pismo što ga je bio primio uoči toga dana osobito ga razljutilo zbog toga što je u njemu nagovijestila kako ga je ona spremna pomagati da bi. postigao uspjeh u društvu i u službi, ali ne da živi životom zbog kojega se skandalizira cijelo bolje društvo. Materina želja da ga potkupi uvrijedila ga je do dna duše i još više ohladila prema njoj. Međutim, on nije mogao povući datu velikodušnu riječ premda je sada, mutno predviđajući neke slučajnosti koje bi mu se mogle dogoditi s Karenjinom, osjećao da je ta velikodušna riječ bila data lakomisleno te da mu, i neoženjenu, može zatrebati svih sto tisuća prihoda. Ali riječ se nije mogla pogaziti. Trebalo je samo da se sjeti bratove žene, da se sjeti kako mu je ona draga, sjajna Varja

---

¹ Dekabrist: sudionik u ustanku protiv cara 14. prosinca (rus. dekabnja) 1825.

u svakoj zgodnoj prilici napominjala, da ona pamti njegovu velikodušnost i da je cijeni, pa da shvati kako je nemoguće povući ono što je dato. To je bilo isto tako nemoguće kao i istući ženu, ukrasti ili slagati. Moglo se i moralo jedno, a na to se Vronski i odlučio ne kolebajući se ni časka: uzajmiti novce od lihvara, deset tisuća, oko toga ne može biti teškoća, smanjiti općenito svoje izdatke i prodati trkaće konje. Kad se na to odlučio, smjesta napisa poruku Rolandakiju koji mu je već više puta slao svoje ljude s prijedlogom da u njega kupi konje. Onda posla po Engleza i po lihvara te prema računima rasporedi one novce koje je imao. Pošto je obavio te poslove, napisa hladan i oštar odgovor na materino pismo. Zatim, pošto je iz lisnice izvadio tri Anina pisamca, pročita ih, spali pa se, sjetivši se svoga jučerašnjeg razgovora s njome, zamisli.

XX

Vronski je živio osobito sretno zbog toga što je on imao zbir pravila koji je pouzdano određivao sve što se mora, i što ne mora činiti. Zbir tih pravila obuhvaćao je vrlo malen krug pogodbi, ali su zato pravila bila pouzdana sumnja te, nikad ne izlazeći iz toga kruga, Vronski se nikad ni na časak nije pokolebao da li da izvrši ono što mora. Ta su pravila svakako određivala — da se mora platiti varalici na kartama, a krojaču ne mora — da muškarci ne treba da lažu, a žene mogu — da se nikoga ne smije obmanjivati, a muža može — da se uvreda ne treba opraštati, a vrijeđati se smije itd. Sva su ta pravila mogla biti nerazumna, loša, ali ona su bila iznad svake sumnje, i Vronski je, držeći se njih, osjećao da je miran i da može ići uzdignute glave. Tek u posljednje vrijeme, u povodu svojih odnosa prema Ani, Vronski je počeo osjećati da zbir njegovih pravila nije u potpunosti određivao sve pogodbe, te su se u budućnosti javljale teškoće i sumnje u kojima Vronski više nije nalazio niti vodilje.

Sadašnji njegov odnos prema Ani i prema njenu mužu njemu je bio jednostavan i jasan. On je bio jasno i tačno određen u zbiru pravila po kojima se on ravnao.

Ona je bila čestita žena koja mu je poklonila svoju ljubav, i on ju je volio te je ona za njega bila žena dostojna

jednakog, pa i većeg poštovanja negoli zakonita žena. Prije bi dao sebi ruku odsjeći, nego što bi dopustio da riječju, primišlju nju ne samo uvrijedi nego i da joj ne iskaže poštovanje na koje jedino žena može računati.

Odnosi prema društvu isto tako bjehu jasni. Svi su to mogli znati, naslućivati, ali nitko se nije smio usuditi da govori. Inače on je bio spreman one koji bi govorili prisiliti da šute i da poštuju izgublenu čast žene koju je on volio.

Odnosi prema mužu bili su najjasniji. Od onoga trenutka kad je Ana zavoljela Vronskoga, on je jedino svoje pravo na nju smatrao neotuđivim. Muž je bio tek suvišna osoba koja smeta. Iznad svake je sumnje da je on bio u žalosnu položaju, ali šta se tu moglo? Jedino na što je muž imao pravo bilo je to da zatraži zadovoljštinu s oružjem u ruci, a na to je Vronski bio spreman od prvoga časa.

Ali u posljednje vrijeme pojavise se novi, duševni odnosi između njega i nje koji su plašili Vronskoga svojom neodređenošću. Tek mu je jučer očitovala da je trudna. I on osjeti da ova vijest i ono što je ona očekivala od njega nije u potpunosti određeno kodeksom pravila prema kojima se ravnao u životu. I odista, bio je zatečen, i srce mu je u prvi tren, kad mu je rekla za svoje stanje, šanulo da zatraži od nje neka ostavi muža. To je rekao, ali sada, premišljajući, jasno je vidio da bi bilo bolje kad bi se moglo bez toga proći; a ujedno se, govoreći to za sebe — bojao nije li to ružno.

»Ako sam rekao nek ostavi muža, to znači neka se sjedini sa mnom. Jesam li ja spreman na to? Kako ću je odvesti sada kad nemam novaca? Uzmimo, ja bih to mogao urediti... Ali kako ću je odvesti kad sam u službi? Ako sam to rekao, onda valja biti na to spreman, to jest imati novce i dati ostavku.«

I on se zamisli. Pitanje da li da dadne ili ne dadne ostavku, dovede ga do drugoga, tajnoga, jedino njemu poznata, gotovo glavnoga, premda prikrivena probitka cijeloga njegovoga života. Častoljubije bijaše davnašnja sanja njegovoga djetinjstva i mladosti, sanja koju on nije ni sebi priznavao, ali koja je bila toliko snažna da se i sad ta strast borila s njegovom ljubavlju. Njegovi prvi koraci u otmjenom društvu i u službi bijahu uspješni, ali je prije dvije godine načinio grubu pogrešku. Želeći pokazati svoju nezavisnost te se istaknuti, odbio

je položaj koji mu je bio predložen nadajući se da će mu se to odbijanje više isplatiti: ali se pokazalo da je bio suviše smion te ga napustiše; i sada je, stvorivši sebi položaj nezavisna čovjeka, hoćeš-nećeš držao taj položaj, posve se dobro i pametno ponašao kao da se ni ni koga ne ljuti, kao da ne smatra da ga je tko uvrijedio i da želi samo to da ga puste u miru jer njemu je dobro. U suštini pak mu je to prestalo goditi već od prošle godine kad je otputovao u Moskvu. Osjećao je da se taj nezavisni položaj čovjeka, koji bi sve mogao a ništa ne želi, počinje već gubiti, da mnogi počinju misliti da on ništa drugo i ne može biti nego pošten dobričina. Njegova veza s Karenjinom koja je podigla toliku buku i izazvala opću pažnju dala mu je nov sjaj, umirila je na neko vrijeme crva častoljublja što ga je podgrizao, ali pred nedjelju dana taj se crv probudio s novom snagom. Njegov drug iz djetinjstva, iz istoga kruga, istoga društva i drug iz korpusa, Serpuhovski, iz iste školske generacije i s kojim se nadmetao i u razredu, i u gimnastici, i u vragolijama, i u sanjama o častoljublju, ovih se dana vratio iz Srednje Azije pošto je ondje stekao dva čina i odlikovanje koje se rijetko daje mladim generalima.

Čim je on stigao u Petrograd, počelo se o njemu govoriti kao o zvijezdi prve veličine koja se uspinje. Iako vršnjak i školski drug Vronskoga, već je bio general i nadao se imenovanju koje bi moglo utjecati na vođenje državnih poslova, dok je Vronski, premda i nezavisan, i sjajan čovjek voljen od predivne žene, svejedno bio tek konjički kapetan kome su dopuštali da bude nezavisan koliko mu volja. »Naravno, ja ne zavidam niti mogu zavidati Serpuhovskome; ali njegovo unapređenje kazuje meni da treba sačekati vrijeme i da karijeru čovjek kao što sam ja može postići vrlo brzo. Prije tri godine bio je na istom položaju kao i ja. Ako dadnem ostavku, spalit ću svoje brodove. Ako ostanem u službi, ne gubim ništa. Ona je sama rekla da svoj položaj ne želi mijenjati. A ja, budući da me ona voli, ne zavidim Serpuhovskome.«

Pa sućuci polagano brkove, on ustane od stola i pođe sobom. Oči su mu blistale osobito živo i on je osjećao ono čvrsto, mirno i radosno raspoloženje koje ga je zahvaćalo kad god bi sredio svoje poslove. Sve je bilo kao i nakon prijašnjih računa, čisto i jasno. On se obrijao, odjenuo, okupao u hladnoj vodi te izišao.

— Evo i mene. Tvoje se pranje danas nešto oteglo

— reče Petricki. — Što je, je l' gotovo?

— Gotovo — odgovori Vronski smiješeći se jedino očima i sučući vrške brkova tako oprezno kao da ga nakon ovoga reda u koji je doveo svoje poslove svaka odviše smiona i brza kretnja može oboriti.

— Ti si uvijek poslije toga kao da si izišao iz kupke — reče Petricki. — Dolazim od Gricke (tako su oni zvali pukovskog komandanta), čekaju te.

Vronski je, ne odgovarajući, gledao druga misleći na nešto drugo.

— Čuj, je li to u njega svira? — reče osluškujući poznate zvuke duvačkih basova, polki i valcera, što su dolijetali do njega. — Kakav je to blagdan?

— Dopotovao je Serpuhovski.

— Aa! — reče Vronski — nisam ni znao. Smiješak njegovih očiju zablista još življe.

Kad je već jednom zaključio da je on sretan zbog svoje ljubavi, žrtvovao joj svoje častoljubije, ili barem uzevši na se tu ulogu — Vronski više nije mogao osjećati ni zavisti prema Serpuhovskome, ni biti ljut na njega što nije, kad je stigao u puk, prvo k njemu došao. Serpuhovski je bio dobar prijatelj, i on mu se radovao.

— A, vrlo mi je drago.

Pukovski komandant Demin stanovao je u velikoj vlastelinskoj kući. Cijelo je društvo bilo na prostranom donjem balkonu. Prvo što Vronskome na dvorištu pade u oči bjehu pjevači u bluzama koji su stajali pored bačvice s votkom, i zdrava vedra pojava komandanta puka okružena oficirima; izlazeći na prvu stepenicu balkona, glasno nadvikujući muziku koja je svirala Ofenbachovu kadrilu, on je nešto zapovijedao i domahivao vojnicima što su stajali postrance. Manja skupina vojnika, konjički narednik i nekoliko drugih podoficira zajedno s Vronskim pridoše balkonu. Vrativši se stolu, komandant puka iziđe opet s čašom na ulazna vrata te napije zdravicu: »U zdravlje našega bivšeg druga i hrabroga generala kneza Serpuhovskoga. Ura!«

Iza komandanta puka s čašom u ruci, smiješeći se, pojavi se i Serpuhovski.

— Ti si sve mlađi, Bondarenko, — obrati se on kršnu crvenobrazu konjičkom naredniku koji je već služio drugi rok i koji je sada uspravno pred njim stajao.

Serpuhovskoga Vronski nije vidio tri godine. Postao je muževniji pustivši zaliske, ali je bio jednako stasit, i nije izazivao divljenje toliko ljepotom koliko nježnošću i plemenitošću lica i stasa. Jedina promjena što ju je Vronski na njemu opazio bijaše onaj tihi, postojani odsjaj što se utiskuje na licima ljudi koji imaju uspjeha i koji su uvjereni da im taj uspjeh svi priznaju. Vronski je poznavao taj odsjaj te ga je odmah primijetio na Serpuhovskome.

Silazeći sa stepeništa, Serpuhovski spazi Vronskoga. Radostan smiješak obasja lice Serpuhovskoga. On kimnu glavom prema gore, podiže čašu pozdravljajući Vronskoga i tom kretnjom pokazujući da ne može a da prvo ne priđe konjičkom naredniku koji je, izduživši se, već pripremao usne za poljubac.

— No, evo i njega! — vikne komandir puka. — A meni reče Jašvin da si u svom mračnom raspoloženju.

Serpuhovski poljubi deliju konjičkog narednika u vlažne i svježe usne pa otirući usta rupcem priđe Vronskome.

— Eh, baš mi je drago — reče pružajući mu ruku i odvođeci ga u stranu.

— Pobrinite se za njega! — vikne komandant puka Jašvinu pokazujući na Vronskoga te siđe dolje k vojnicima.

— Zašto jučer nisi bio na trkama? Mislio sam da ću te ondje vidjeti — reče Vronski pogledajući Serpuhovskoga.

— Došao sam, ali kasno. Oprosti — dodade on te se obrati ađutantu — molim, naredite nek se u moje ime razdijeli koliko iziđe po glavi.

I on užurbano izvadi iz lisnice tri novčanice od sto rubalja te pocrveni.

— Vronski! Da šta pojedemo ili da popijemo? — upita Jašvin.

— Hej, amoder grofu štogod da pojede! A evo ovo ćeš popiti.

Pijanka kod komandanta puka potraj a dugo.

Pilo se vrlo mnogo. Serpuhovskoga su dizali na rukama i bacali uvis. Onda su dizali komandanta puka. Onda je pred pjevačima igrao sam komandant puka i Petricki. Onda je komandant puka, već pomalo malaksao, sjeo na klupu u dvorištu i stao dokazivati Jašvinu nadmoćnost Rusije nad Prušijom,

osobito u konjičkom napadu, te se pijanka na čas stiša. Serpuhovski uđe u kuću, u umivaonicu da opere ruke i ondje nađe Vronskoga; Vronski se polijevao vodom. Skinuvši bluzu, podmetnuvši crveni, kosom zarastao vrat pod mlaz vode, on je rukama trljao vrat i glavu. Kad završi umivanje, Vronski sjede do Serpuhovskoga. Obojica tu sjedoše na divančić i među njima se zametnu razgovor, vrlo zanimljiv za obojicu.

— Ja sam o tebi sve doznao od žene — reče Serpuhovski.

— Drago mi je što si je često viđao.

— Ona je dobra s Varjom, a to su jedine petrogradske žene s kojima mi se prijatno sresti — smiješeći se odgovori Vronski. Smiješio se tome što je slutio temu na koju će razgovor svrnuti, a to mu bijaše prijatno.

— Jedine? — smiješeći se priupita Serpuhovski.

— Pa i ja sam o tebi znao, ali ne samo od tvoje žene — reče Vronski odbijajući strogim izrazom lica tu aluziju. Vrlo me radovao tvoj uspjeh, ali me nimalo ne iznenađuje. Očekivao sam još više.

Serpuhovski se nasmiješi. Njemu je očito bilo prijatno ovo mišljenje o njemu i nije nalazio potrebnim da to skriva.

— Ja sam, naprotiv, priznajem otvoreno, očekivao manje. Ali mi je drago, vrlo drago. Ambiciozan sam, to mi je slabost, i ja je priznajem.

— Možda je ne bi priznao da nemaš uspjeha — reče Vronski.

— Ne mislim — opet se smiješeći reče Serpuhovski.

— Neću reći da bez toga ne bi vrijedjelo živjeti, ali bi bilo dosadno. Naravno, možda se i varam, ali mi se čini da imam nekih sposobnosti u oblasti one djelatnosti koju sam odabrao, i da će vlast ako je bude, biti bolja, kakva god ona bila, u mojim rukama nego u rukama mnogih koje ja poznajem — sjajeći se svjestan uspjeha reče Serpuhovski. — I stoga sam, što sam tome bliže, to zadovoljniji.

— Možda je to tako za tebe, ali nije za sve. I ja sam mislio, pa evo živim i smatram da ne vrijedi samo zbog toga živjeti

— reče Vronski.

— To! Baš to! — smijući se reče Serpuhovski. — Ja sam baš i počeo onim što sam čuo o tebi, o tvome odbijanju... Naravno, i ja tako mislim. Ali sve ima svoj način. I ja mislim da je sam postupak dobar, ali ga ti nisi izveo kako valja.

— Šta je učinjeno, učinjeno je, a ti znaš, ja se nikad ne odričem onoga što sam učinio. I tako je meni posve lijepo.

— Lijepo — za neko vrijeme. Ali ti se nećeš time zadovoljiti. Tvoj je brat nešto drugo. To je milo djetence isto kao i ovaj naš domaćin. Gle ga! — doda on osluškujući povike »ura« — on se tome veseli, a tebe to ne zadovoljava.

— Ne velim da bi me zadovoljilo.

— Samo što to nije jedino. Ovakvi ljudi kao što si ti potrebni su.

— Kome!

— Kome? Društvu. Rusiji su potrebni ljudi, potrebna je stranka, inače sve ide i ode dovraga.

— A što zapravo? Bertenevljeva stranka protiv ruskih komunista?

— Ne — smrknuvši se ljut što mu netko podmeće takvu glupost, reče Serpuhovski. — Tout ca est une blague.¹ Toga je vazda bilo i bit će. Nikakvih komunista nema. Ali spletkari uvijek moraju izmišljati kakvu štetnu, opasnu stranku. To je stara stvar. Ne, potrebna je vladina stranka ljudi nezavisnih kao što smo ti i ja.

— Ali čemu? — Vronski nabroji nekoliko ljudi na vlasti.

— A zašto da oni nisu nezavisni ljudi?

— Samo zato što nemaju ili od rođenja nisu imali materijalne nezavisnosti, nisu imali imutka, nisu imali one blizine sunca u kojoj smo se mi rodili. Njih može čovjek kupiti novcem ili laskanjem. A da bi se održali, oni moraju izmišljati nekakvu politiku. I oni provode neku misao, politiku u koju ni sami ne vjeruju, koja rađa zlo; i sva je ta politika samo sredstvo da dobiju državni stan, kakvu-takvu plaću. Cela n'est pas plus fin que ca² kad im pogledaš u karte. Možda sam ja gori, gluplji od njih premda ne vidim zašto bih morao biti gori od njih. Međutim, ja već pouzdano imam jednu važnu prednost, to je da je nas teže kupiti. A ovakvi su ljudi danas potrebni nego ikad.

Vronski je pažljivo slušao, ali ga nije zanimao toliko sadržaj riječi, koliko sam stav Serpuhovskoga koji je mislio da se bori s vlašću te u tome ima svoje simpatije i antipatije, dok su za njega u službi postojali samo probici eskadrona. Vronski je isto tako shvatio kako bi Serpuhovski mogao

---

¹ Sve su to gluposti.

² Sve to baš nije jako lukavo...

postati jak svojom nesumnjivom sposobnošću da razmišlja, da nešto shvati svojim umom i darom govora koji se tako rijetko sreće u sredini u kojoj je on živio. I ma koliko da ga je bilo stid, osjetio je zavist.

— Ipak meni nedostaje ono glavno — odgovori on

— nedostaje mi želja za vlašću. To je bilo pa prošlo.

— Oprostit ćeš mi, to nije istina — smiješeći se reče Serpuhovski.

— Ne, istina je, istina je... sada — dodadne Vronski da bude iskren.

— Da, istina je *sada*, to je nešto drugo; ali ovo *sada* neće uvijek biti.

— Možda — odgovori Vronski.

— Ti veliš, *možda* — nastavi Serpuhovski kao da mu pogađa misli — a ja ti velim *sigurno*. I zbog toga sam htio da te vidim. Postupio si kako je i trebalo. Ja to shvaćam, ali *perseverirati* ne moraš. Ja te samo molim *carte blanche*.¹ Ne pravim se tvojim pokroviteljem... lako, zašto ja ne bih i bio tvoj pokrovitelj... Koliko si puta ti bio meni! Nadam se da je naše prijateljstvo iznad toga. Da — reče on nježno kao žena, smiješeći se. — Daj mi *carte blanche*, iziđi iz puka, i ja ću te neprimjetno uvući.

— Ali shvati, meni ne treba ništa — reče Vronski

— osim jednoga, da sve ostane kako jest.

Serpuhovski ustane i stane preda nj.

— Rekao si da sve ostane kako jest. Shvaćam što to znači. Ali čuj: mi smo vršnjaci, ti si možda poznavao više žena nego ja.

— Smiješak i kretnje Serpuhovskoga govorahu da se Vronski ne mora bojati što će se on nježno i pažljivo dotaći bolnoga mjesta. — Ali ja sam oženjen i, vjeruj mi, kad upoznaš samo svoju ženu (kao što je netko pisao) koju voliš, bolje ćeš upoznati sve žene nego da ih poznaješ na tisuće.

— Evo nas odmah! — vikne Vronski oficiru koji je zavirio u sobu i pozvao ih komandantu puka.

Vronski je sada htio čuti do kraja i saznati šta će mu on reći.

— Pa evo moga mišljenja. Žene su ti — glavni kamen spoticanja u čovjekovoj djelatnosti. Teško je voljeti ženu i nešto raditi. Za to ima samo jedno sredstvo pa da se lagodno i bez smetnje voli — to je ženidba. Kako, kako da ti

---

¹ Slobodu djelovanja.

kažem šta mislim — govoraše Serpuhovski koji je volio poređenja — čekaj, čekaj! — Da, kao što se može fardeau¹ nositi i nešto rukama raditi samo onda kad je fardeau privezan na leda — to ti je ženidba. I ja sam to osjetio kad sam se oženio. Najednom su mi se oslobodile ruke. A bez ženidbe da čovjek vuče za sobom taj fardeau — ruke bi mu bile tako pune da ništa ne bi mogao raditi. Pogledaj Mazankova, Krupova. Oni su upropastili svoje karijere zbog žena.

— Kakvih žena! — reče Vronski sjetivši se Francuskinje i glumice s kojima su šarala spomenuta dvojica.

— To gore što je čvršći položaj žene u društvu, to gore. To je isto kao da fardeau ne nosiš više rukama nego da ga otimlješ drugome.

— Ti nikad nisi volio — tiho će Vronski gledajući preda se i misleći na Anu.

— Možda. Ali upamti što sam ti rekao. I još ovo: žene su veći materijalisti od muškaraca. Mi nešto veliko radimo iz ljubavi, a one su uvijek terre-a-terre.²

— Odmah, odmah! — obrati se on lakaju koji je bio ušao. Ali lakaj nije dolazio da ih opet zove, kako je on to mislio. Lakaj je donio pisamce za Vronskoga.

— Donio vam sluga od kneginje Tverske. Vronski raspečati pismo te plane u licu.

— Zaboljela me glava, idem kući — reče Serpuhovskome.

— E pa onda zbogom. Daješ li carte blanche?

— Razgovarat ćemo kasnije, naći ću te u Petrogradu.

XXII

Već je bilo šest sati, pa da stigne na vrijeme, a ujedno da se ne vozi svojim kolima koja su svi poznavali, Vronski sjede u najmijenu Jašvinovu kočiju te naredi da vozi što brže. Najmijena stara kočija s četiri mjesta bijaše prostrana. On sjede u kut, ispruži noge na prednje mjesto te se zamisli.

Mutno spoznavši da je sredio svoje račune, mutno se sjetivši na prijateljstva i laske Serpuhovskoga koji je njega

---

¹ Teret, breme.

² Obične, svakidašnje.

smatrao za potrebna čovjeka i, što je glavno, očekujući susret — sve se to stapalo u opći dojam životne radosti. To osjećanje bijaše tako snažno da se i nehotice smješkao. Spustio je noge, prebacio jednu preko druge te, dohvativši ga rukom, opipa gipki list noge kojim je jučer pri padu udario pa, pošto se bacio nazad, uzdahne nekoliko puta punim grudima.

»Dobro je, vrlo dobro!« reče sam sebi. I prije je on često s radošću osjećao svoje tijelo, ali nikad nije tako volio sebe, svoje tijelo, kao sada. Bilo mu je prijatno čutjeti taj laki bol u snažnoj nozi, prijatan mu je bio osjećaj kako se kreću mišići na grudima pri disanju. Ovaj isti vedri i prohladni kolovoski dan što je tako beznadno djelovao na Anu, njemu se činio uzbudljivo živahnim te mu je osvježavao lice i vrat koji su se zažarili od polijevanja vodom. Miris briljantina na njegovim brkovima činio mu se naročito prijatan na ovom svježem zraku. Sve što je vidio kroz prozor kočije, sve u ovom hladnom čistom zraku, u ovoj blijedoj svjetlosti sunčeva smiraja bješe isto onako svježje, vedro i snažno kao i on sam: i krovovi kuća što su blistali u zrakama sunca na zalazu, i oštri obrisi plotova i uglova zgrada, i pojave pješaka i vozila što su ih gdjegdje sretali, i nepomično zelenilo drveća i trava, i polja s pravilno usječenim kućicama krompira, i kose sjene što su padale od kuća i drveća, i od grmlja, i od samih kućica krompira. Sve bijaše lijepo poput kakva ubava pejzaža tek dovršena i pokrivena lakom.

— Tjeraj, tjeraj! — reče on izvoščiku izvirivši kroz prozor, pa dohativ iz džepa novčanicu od tri rublja tutne je kočijašu koji se bio ogledao. Izvoščikova ruka napipa nešto kraj fenjera, začuje se fijuk biča, i kola brzo kotrljnuše glatkom cestom.

»Ništa meni, ništa ne treba do ove sreće — mislio je gledajući koštanu kvržicu zvonca među prozorima i zamišljajući Anu onakvom kakvu ju je vidio posljednji put. — I što dulje, to je više ljubim. Evo i vrta državnoga ljetnikovca Vrede. Gdje je ona sad? Gdje? Kako? Zašto je ovdje urekla sastanak i zašto piše u Betsinom pismu?« pomisli tek sada; ali više ne bje kada da se misli. Ustavi kočijaša prije nego je došao do aleje pa, otvorivši vratašca, iskoči u vožnji iz kočije te pođe alejom koja je vodila prema kući. U aleji nikoga nije bilo; ali kad se ogledao udesno, opazio je nju. Lice joj bješe prekriveno

velom, ali on radosnim pogledom obuhvati ono osobito, samo njoj svojstveno kretanje u hodu, nagib ramena i držanje glave te istog trena kao da električna struja prođe njegovim tijelom. On novom jačinom osjeti sebe sama, od gipkih kretnji nogu do pokreta pluća pri disanju i nešto mu zagolica usne.

Sastavši se s njime, ona mu čvrsto stegne ruku.

— Nećeš se ljutiti što sam te pozvala? Bilo mi je prijeko potrebno da te vidim — reče, i onaj ozbiljni i strogi sklad usana što ga je on vidio ispod vela umah promijeni njegovu duševno raspoloženje.

— Ja da se ljutim? Nego, kako si došla, kojim putem?

— Svejedno — reče ona stavljajući svoju ruku na njegovu

— hajdmo, moram s tobom razgovarati.

On je shvatio da se nešto dogodilo i da ovaj sastanak neće biti radostan. U njenoj nazočnosti on nije imao svoje volje: i ne znajući uzroka njenog nemira, on je već ćutio da se taj isti nemir nehotice prenosi i na njega.

— Ma šta je? Šta je? — pitao je laktom joj stiskajući ruku i nastojeći joj na licu pročitati misli.

Ona šutke prijeđe nekoliko koraka pribirući se te se odjednom zaustavi.

— Jučer ti nisam rekla — uze ona brzo i teško dišući — da sam, vraćajući se kući s Aleksejem Aleksandrovičem, njemu sve očitovala... rekla da mu ne mogu više biti žena, da sam... i sve sam rekla.

On ju je slušao nehotice se nagibajući cijelim tijelom kao da želi olakšati težinu njena položaja. No čim ona to reče, on se odjednom ispravi, a lice mu poprimi ponosan i strog izraz.

— Da, da, to je bolje, tisuću puta bolje! Shvaćam kako je to bilo teško — reče.

Međutim, ona mu nije slušala riječi, ona mu je čitala misli po izrazu lica. Nije mogla znati da se izraz njegova lica odnosio na prvu misao što je Vronskome pala na pamet — da je sada dvoboj neizbježan. Njoj nikad ni na kraj pameti nije bila misao o dvoboju pa je zato ovaj letimični izraz strogoće ona protumačila drukčije.

Čim je dobila muževo pismo, ona je već u dubini duše znala da će sve ostati po starome, da ona neće smoći snage da prezre svoj položaj, ostavi sina te da se sjedini s ljubavnikom.

Jutro koje je provela u kneginje Tverske još ju je više učvrstilo u tome. Ali ovaj je sastanak za nju ipak bio jako jako važan. Ona se nadala da će ovaj sastanak promijeniti njihov položaj i nju spasti. Ako joj on na ovu vijest odlučno, strastveno, bez ikakva kolebanja bude rekao: »Ostavi sve i bježi sa mnom!« — ona će ostaviti sina i poći s njime. Međutim, ta vijest ne izazva u njemu ono što je ona očekivala: on samo kao da je nečim bio uvrijeđen.

— Nimalo mi nije bilo teško. To se zbilom samo od sebe — reče ona razdražljivo — i evo... izvadi ona iz rukavice muževo pismo.

— Shvaćam, shvaćam — prekine je on uzevši pismo, ali ne čitajući ga i nastojeći da se umiri; — ja sam tek jedno želio, tek jedno molio — da se prekine to stanje kako bih svoj život posvetio tvojoj sreći.

— Zašto mi to govoriš? — reče ona. — Zar ja mogu u to sumnjati? Kad bih sumnjala...

— Tko to ide? — odjednom će Vronski pokazujući dvije dame što su im išle u susret. — Možda vas poznaju — i vukući je za sobom on hitro udari pobočnom stazom.

— Ah, meni je svejedno! — uze ona. Usne joj zadrhtaše. I njemu se učini da su ga njene oči čudnom srdžbom motrile ispod vela. — Ja dakle velim da nije posrijedi to, ja u to ne mogu sumnjati; ali evo što mi on piše. Pročitaj. — Ona se opet zaustavi.

Kao i u prvi trenutak, na vijest da je ona prekinula s mužem, čitajući pismo, Vronski se opet nehotice prepusti onome prirodnom dojmu što ga je u njemu izazvalo držanje prema uvrijeđenome mužu. Sada, kad je u rukama držao njegovu pismo, nehotice je sebi predočavao onaj izazov na dvoboj, što će ga po svoj prilici već danas ili sutra naći kod kuće, i sam dvoboj gdje će on, s ovim istim hladnim i ponosnim izrazom što mu je i sad bio na licu, pošto opali u zrak, stajati na meti uvrijeđenome mužu. I tu mu sad u glavi sine misao o onome što je malo prije govorio Serpuhovski i o čemu je jutros sam mislio — da se bolje ne vezivati — a znao je da tu misao njoj ne može prenijeti.

Kad je pročitao pismo, digne oči prema njoj, a u pogledu mu ne bje čvrstoće. Ona je istog trena shvatila da je već sam nasamu mislio o tome. Znala je, ma šta da joj kaže,

da joj neće reći sve što misli. I ona razumjeđe da je njena posljednja nada bila izgubljena. To nije bilo ono što je ona očekivala.

— I sam vidiš kakav je to čovjek — reče ona drhtavim glasom — on je...

— Oprosti mi, ali ja se tome radujem — prekine je Vronski.

— Zaboga, daj da dovršim — dodadne on moleći je pogledom da mu dadne vremena kako bi objasnio svoje riječi.

— Radujem se jer to ne može, nikako ne može ostati tako kako to on zamišlja.

— A zašto ne bi moglo? — svladavajući suze izusti Ana, očito više ne pridajući nikakva značenja onome što će on reći. Osjećala je da je njena sudbina zapečaćena.

Vronski htjede reći da se, po njegovu mišljenju, poslije neizbježnog dvoboja to ne može nastaviti, ali reče nešto drugo.

— Ne može se nastaviti. Ja se nadam da ćeš sada ti njega ostaviti. Nadam se — on se smete i pocrveni — da ćeš mi dopustiti da o svemu promislim i uredim naš život. Sutra ću... — započe on.

Ona mu ne dade da dovrši.

— A sin? — vrisne ona. — Vidiš li šta on piše? — njega treba ostaviti, a ja to niti mogu niti hoću.

— Ali zaboga, pa što je bolje? Ostaviti sina ili ostati u tom stanju koje ponižava.

— Koga to ponizuje?

— Sve, a najviše tebe.

— Ti veliš da ponizuje... ne govori tako. Te riječi za me nemaju smisla — reče ona drhtavim glasom. Nikako nije sada htjela da on govori neistinu. Ostala joj je jedino njegova ljubav, i ona je htjela da ga ljubi. — Shvati da se od dana kad sam tebe zavoljela za mene sve izmijenilo. Za mene postoji samo jedno — to je tvoja ljubav. Ako ona pripada meni, onda je osjećam da sam tako visoko, da stojim tako čvrsto, da mene ništa ne može poniziti. Ja sam ponosna na to svoje stanje zato što... ponosna što... ponosna... — Nije dovršila na što je bila ponosna. Suze stida i očaja zagušiše joj glas. Zastala je i zajecala.

On isto tako osjeti da mu se nešto penje pod grlo, štipa ga u nosu te prvi put u životu osjeti da je gotov zaplakati. On ne bi znao reći što je njega upravo tako ganulo; bilo mu

žao nje, a čutio je da joj ne može pomoći i ujedno znao da je on kriv njezinoj nesreći, da je učinio nešto ružno.

— Zar je rastava nemoguća? — reče on tiho. Ne odgovarajući, ona kimnu glavom. — Zar se ne bi mogao uzeti sin i ipak njega ostaviti?

— Jest; ali sve to zavisi od njega. Ja sada moram otići k njemu — ona će suho. Njen predosjećaj da će sve ostati po starome — nije je prevario.

— U utorak ću biti u Petrogradu, pa će se sve riješiti.

— Da — reče ona. — Ali nećemo više o tome govoriti. Anina kočija, koju je ona bila otpustila i naredila da se doveze do ograde Vredina parka, sada priđe. Ana se oprostila s njime i odveze se kući.

XXIII

U ponedjeljak bijaše redovno zasjedanje povjerenstva od 2. lipnja. Aleksej Aleksandrovič uđe u dvoranu za sjednice, pozdravi se s članovima i predsjednikom kao i obično te sjedne na svoje mjesto položivši ruku na spise koji su bili spremljeni pred njim. Među tim spisima bili su i njemu potrebni podaci i nabačen nacrt izjave koju je kanio dati. Uostalom, njemu podaci nisu ni bili potrebni. On je sve pamtio i nije smatrao za potrebno da ponavlja u svojoj glavi ono što će reći. Znao je, kad dođe vrijeme i kad pred sobom ugleda lice protivnika koje će se zalud truditi da poprimi ravnodušan izraz, da će njegov govor sam po sebi poteći bolje nego što ga on sada može pripremiti. Osjećao je da će sadržaj njegovog govora biti tako važan da će svaka riječ biti značajna. Međutim, slušajući uobičajeni izvještaj, on se držao najnedužnije, posve mirno. Gledajući njegove bijele ruke nabreklih žila koje su tako nježno dugim prstima doticale oba kraja lista bijeloga papira i njegovu ustranu nagnutu glavu umorna izraza, nitko nije mislio da će ovog trena iz njegovih usta poteći takav govor koji će izazvati strašnu buru, primorati članove da viču prekidajući jedan drugoga, a predsjednika da poziva na red. Kad je izvještaj bio završen, Aleksej Aleksandrovič svojim tihim glasom izjavi da on ima priopćiti neke svoje misli što se tiče uređenja pitanja nacionalnih manjina. Pažnja se usredotoči na njega. Aleksej se Aleksandrovič

nakašlja pa, ne gledajući svoga protivnika nego, kako je on to uvijek činio kad bi držao govor, izabra prvo lice što je sjedilo pred njim — omalena, mirna starčica koji u povjerenstvu nikad nije imao nikakva mišljenja, počeo izlagati svoje misli. Kad se dotakao temeljnoga i organskoga zakona, skoči protivnik i stane uzvraćati. Stremov se, isto tako član povjerenstva i isto tako dirnut u živac, stade opravdavati — i sve u svemu razvi se burna sjednica; ali Aleksej Aleksandrovič pobijedi i njegov prijedlog bi primljen; bjehu imenovana tri nova povjerenstva, a sutradan u poznatome petrogradskom društvu nije se ni o čemu drugom govorilo do o toj sjednici. Uspjeh Alekseja Aleksandroviča bijaše, štaviše, veći nego što je i sam očekivao.

Sutradan, u utorak, kad se probudio, Aleksej se Aleksandrovič sa zadovoljstvom sjetio jučerašnje pobjede i nije mogao da se ne nasmiješi premda se želio pokazati ravnodušnim kad ga je, želeći mu polaskati, šef kancelarije izvijestio o glasovima koji su do njega doprli o onome što se dogodilo u povjerenstvu.

Radeći sa šefom kancelarije, Aleksej Aleksandrovič bio posve zaboravio na to da je danas utorak, dan u koji je on odredio da Ana Arkadjevna ima doći, te je bio začuđen i neprijatno zatečen kad mu je sluga javio da je ona stigla.

Ana je doputovala u Petrograd rano ujutro; po nju je bila poslata kočija na njezin brzojav, te je po tome Aleksej Aleksandrovič mogao znati za njen dolazak. Ali kad je ona došla, on je nije dočekao. Rekoše joj da još nije izlazio i da radi sa šefom kancelarije. Naredila je da kažu mužu da je doputovala, otišla u svoj kabinet i pozabavila se raspremanjem svojih stvari očekujući da on dođe k njoj. Ali prođe jedan sat, a on nije dolazio. Ona uđe u blagovaonicu pod izlikom da nešto naredi te je namjerno glasno govorila očekujući da on dođe ovamo; ali on ne iziđe premda je čula da je prilazio vratima ispraćajući šefa kancelarije. Znala je da će on po običaju skoro otići u službu te je htjela da ga do tog vidi kako bi njihovi odnosi bili raščišćeni.

Ona prođe kroz salon te se odlučno zaputi k njemu. Kad je ušla u njegov kabinet, on je, očito spreman za odlazak, u činovničkoj uniformi sjedio za malim stolom na koji se nalaktio i sumorno gledao preda se. Spazila ga je prije nego on nju i ona shvati da je mislio o njoj.

Kad je ugleda, on htjede ustati, predomisli se, onda mu lice usplamtje, čega Ana nikad prije nije vidjela, i on hitro ustane te joj pođe u susret ne gledajući je u oči nego nešto više, u čelo i u frizuru. Prišao joj je, uzeo za ruku i zamolio da sjedne.

— Vrlo mi je drago da ste stigli — uze on sjedajući pored nje i onda, očito želeći joj nešto reći, zape. Nekoliko puta započne govoriti, ali je uvijek odustao. Unatoč tome što je, pripremajući se za taj sastanak, sebe poučavala da prezire i okrivljuje njega, ona nije znala šta da mu kaže i bilo joj ga žao. I tako šutnja potraj a dosta dugo. — Je li Serjoža zdrav? — uze on, pa i ne učekujući odgovora, dodadne: — Ja danas neću ručati kod kuće, a sad treba da odem.

— Htjela sam otputovati u Moskvu — reče ona.

— Ne, vrlo ste, vrlo dobro uradili što ste došli — reče on te opet umuknu.

Videći da on nije kadar da započne govoriti, ona poče sama:

— Alekseju Aleksandroviču — reče ona pogledajući na njega i ne obarajući očiju pred pogledom uprtim u njenu frizuru — ja sam grešna žena, ja sam nevaljala žena, ali ja sam ona ista koja sam bila, koja vam je onda rekla i sada vam je došla reći da ja ne mogu ništa promijeniti.

— Nisam vas to pitao — reče on odjednom odlučno i s mržnjom joj gledajući pravo u oči — ja sam tako i mislio. — Pod utjecajem gnjeva on je očito opet potpuno zavladao sobom.

— Međutim, kako sam vam onda govorio i pisao — prozbori on oštrim, sitnim glasom — i sad ponavljam da ja nisam dužan toga znati. Ja to ignoriram. Nisu sve žene tako dobre kao vi da se toliko žure priopćiti tako *prijatnu* vijest mužu. — On osobito naglasi riječ »prijatnu«. — Ja ću to ignorirati dotle dok svijet ne sazna za to, dok moje ime ne bude osramočeno. I zato vas samo upozoravam da naši odnos moraju biti onakvi kakvi su uvijek bili i da ću samo u slučaju da vi *kompromitirate* sebe biti primoran poduzeti mjere da očuvam svoju čast.

— Ali naši odnosi ne mogu biti kao što su uvijek bili

— bojažljivim glasom prozbori Ana uplašeno ga gledajući.

Kad je ona opet ugledala one mirne pokrete, začula onaj prodorni, dječji i podrugljivi glas, odvratnost prema njemu

uništi u njoj prijašnje žaljenje, i ona se samo bojala, ali je pošto-poto htjela raščistiti svoj položaj.

— Ja ne mogu biti vaša žena kad sam... — započe ona. On se nasmija pakosnim i hladnim smijehom.

— Mora da se način života što ste ga vi odabrali odrazio u vašem shvaćanju. Ja toliko cijenim ili prezirem i jedno i drugo... cijenim vašu prošlost a prezirem sadašnjost... da to nisam interpretirao tako kako ste vi to mislili.

Ana uzdahne i ponikne glavom.

— Uostalom, ne shvaćam da vi koji ste toliko nezavisni

— nastavi on žesteći se — da otvoreno iznosite mužu svoju nevjernost i ne nalazite u tome ništa prijekornoga, da vi, osuđujete, kako se čini, ispunjavanje ženinih dužnosti prema mužu.

— Alekseju Aleksandroviču! Šta vi tražite od mene?

— Tražim da onoga čovjeka ovdje ne srećem i da se vi ponašate tako kako vas ni *svijet* ni *posluga* ne bi mogli okrivljavati... da se vi ne sastajete s njime. Čini se, to nije mnogo. A za to ćete vi uživati prava čestite žene ne ispunjavajući njenih dužnosti. Eto, to je sve što ja imam vama reći. Sada moram ići. Neću ručati kod kuće.

On ustane i zaputi se prema vratima. Ustane i Ana. Šutke se naklonivši, on je propusti.

XXIV

Noć što ju je Levin proveo na plastu nije za nj protekla uzalud: gospodarstvo koje je on vodio omrzlo mu i on je za njega izgubio svaki interes. Unatoč izvanrednoj ljetini nikad nije bilo ili mu se barem nikad nije činilo da je bilo toliko nedaća i toliko neprijateljstva između njega i seljaka kao ove godine, a uzrok nedaća i toga neprijateljstva bijaše mu sad posve razumljiv.

Draž koju je osjećao u samome radu, zbliženju sa seljacima što je odatle poteklo, zavist koju je osjećao prema njima, prema njihovu životu, želja da živi tim životom, te noći za njega više nije bila sanja već nakana o izvršenju koje je do u tančine razmislio — sve je to tako promijenilo njegove poglede na njegovo uvedeno gospodarstvo da nikako više nije mogao da se zanima za nj kao dosada, niti je mogao

da ne vidi onaj svoj neprijatan odnos prema radnicima koji je bio temelj svemu. Stada oplemenjenih krava, onakvih kao Pava, sva pognojena, plugovima uzorana zemlja, devet ravnih polja ograđenih živicom, devedeset desetina duboko uzoranog pognojenog zemljišta, sijačice i sl. — sve je to bilo divno, samo da je on to obrađivao sam ili on s drugovima, ljudima koji bi isto tako osjećali. Međutim, on je sada jasno vidio (rad oko knjige o seoskom gospodarstvu u kom bi glavni elemenat gospodarenja morao biti radnik, mnogo mu je u tome pomogao) — sada je jasno vidio da je gospodarenje što ga je on vodio bilo samo surova i uporna borba između njega i radnika u kojoj je na jednoj strani, na njegovoj strani, bila postojana napregnuta težnja da se sve preuredi po obrascu koji se smatrao za najbolji, na drugoj pak strani — prirodni poredak stvari. I u toj je borbi on vidio da se, uz najveće naprezanje snaga s njegove strane i bez ikakva napora pa čak ni pokušaja s druge strane, postizavalo tek to da gospodarstvo nije ni napredovalo ni nazadovalo te da su se zaman kvarila divna oruđa, kvarila se divna stoka i zemlja. Najvažnije pak — ne samo da je posve uludo propadala energija utrošena na to, nego on sam nije mogao a da sada, kad mu se objelodanio smisao njegova gospodarenja, ne osjeti da je ono u što je ulagao svu svoju energiju bilo posve nedostojno. U suštini, u čemu se sastojala borba? On je pazio na svaki svoj groš (i nije mogao da ne pazi jer je valjalo samo malo popustiti i njemu ne bi doteklo novaca da poplaća radnike), a oni su samo pazili na to da rade mirno i lagodno, to jest onako kako su bili navikli. U njegovu je interesu bilo da svaki radnik uradi što je moguće više, a da pri tom ne zaboravi pobrinuti se da ne slomi sijačice, konjske grablje i mlatilice, da razmišlja o onom što radi; radnik je pak htio da radi što je moguće lagodnije, s odmorom i, što je najvažnije — bezbrižno, nesvjesno, ne razmišljajući. Ovoga je ljeta Levin to vidio na svakom koraku. Slao ih je da kose djetelinu za sijeno, izabravši lošije desetine obrasle travom i pelenom, nepodesne za sjeme — pokosili bi mu odreda najbolje desetine za sjeme opravdavajući se time da je tako naredio nadglednik te su ga tješili da će sijeno biti izvrsno; međutim on je znao da je to poteklo odatle što je te desetine bilo lakše kositi. Poslao bi razgrtaljku da rastresa sijeno — slomili bi je na prvim otkosima jer je seljaku bilo dosadno sjediti na sjedištu

pod krilima što su nad njim mahala. Te bi mu govorili: »Ništa ne brigajte, žene će to časom posla rastresti.« Plugovi im nisu valjali jer radniku nije padalo na pamet da spusti uzdignuto crtalo pa je, rujući silom, mučio konje i kvario zemlju; a njega su molili da bude miran. Konje su puštali u pšenicu jer ni jedan radnik nije htio da bude noćni čuvar, nego su se, unatoč nalogu da to ne čine, radnici smjenjivali u noćnom čuvanju, a Vanjka bi, pošto se čitav dan naradio, zaspao te se kajao zbog svoga grijeha govoreći: »Radite sa mnom što vas volja.« Tri su najbolja telca ostavili da se prejedu jer su ih pustili na djetelinsku otavu prije nego su ih napojili, te nikako ne htjedoše vjerovati da su se naduli od djeteline, nego su za utjehu pripovijedali kako je u susjeda stotinu i dvadeset grla u tri dana skapalo. Sve se to nije radilo zato što bi tko želio zlo Levinu ili njegovu gospodarstvu; naprotiv, on je znao da su ga voljeli, smatrali su ga za obična gospodina (to je najviša pohvala); nego se to radilo samo zato što su ljudi htjeli raditi radosno i bezbrižno, a njegovi im probici ne bjehu samo tuđi i neshvatljivi, nego kobno oprečni njihovim najpravednijim probicima. Već odavna Levin bijaše nezadovoljan svojim odnosom prema gospodarstvu. Vidio je da mu čamac pušta, ali on nije nalazio niti je tražio pukotine, možda namjerno sebe obmanjujući. Ali sada više nije mogao sebe obmanjivati. Gospodarenje kakvo je on vodio ne samo da mu postade nezanimljivo nego i odvratno, te se nije više mogao njime baviti.

Tome se još pridružilo to da je na tridesetak vrsta odavde bila Kiti Ščerbackijeva koju je on htio a nije mogao vidjeti. Darja Aleksandrovna Oblonska ga je, kad je bio kod nje, zvala da dođe: da dođe, pa da obnovi svoju ženidbenu ponudu njenoj sestri koja će je, kako se iz njenog vladanja moglo naslutiti, sada prihvatiti. Sam je Levin, kad je ugledao Kiti Ščerbacku, shvatio da je nije prestao voljeti; ali on nije mogao otići Oblonskima znajući da je ona ondje. To što ju je on zaprosio a ona ga odbila, podiglo je između njega i nje neoborivu branu. »Kako mogu ja nju moliti da mi bude žena samo zato što ne može biti žena onome koga je ona htjela«, govorio je u sebi. Misao na to činila ga je hladnim i neprijateljskim prema njoj. »Neću biti kadar govoriti s njome bez prijekora, motriti je bez srdžbe, i ona će me samo još više zamrziti kao što bi i moralo biti. A onda, kako ja

sada, nakon onoga što mi je rekla Darja Aleksandrovna, mogu ići k njima? Zar mogu da ne pokažem kako znam ono što mi je ona rekla? I doći ću velikodušno — oprostiti joj, pomilovati je. Ja pred njom u ulozi oprosnika i onoga koji je udostojava svojom ljubavlju!... Zašto mi je Darja Aleksandrovna to rekla? Ja sam je mogao slučajno vidjeti i tada bi se sve desilo samo od sebe, ali sad je to nemoguće, nemoguće!»

Darja mu Aleksandrovna poslala pisamce moleći od njega žensko sedlo za Kiti. »Rekoše mi da vi imate sedlo — pisala mu. — Nadam se da ćete ga donijeti vi sami.«

Ovoga on već nije mogao podnijeti. Kako je pametna i delikatna žena mogla tako ponižavati svoju sestru! Napisao je deset pisamaca i sve ih poderao te poslao sedlo bez ikakva odgovora. Da napiše da će doći — to ne, jer ne može doći; da napiše da ne može doći jer ga nešto sprečava ili jer odlazi

— to je još gore. Poslao je sedlo bez odgovora te već sutradan, svjestan da je učinio nešto sramotno, pošto je svoje gospodarstvo koje mu je omrznilo predao nadgledniku, otputova u udaljeni kotar k prijatelju Svijažskom u čijoj je blizini bilo divnih močvara sa šljukama i koji mu je pisao moleći ga da ispuni davnašnju nakanu da proboravi neko vrijeme kod njega. Močvare sa šljukama u surovskom kotaru odavno su mamile Levina, ali je on zbog gospodarskih poslova neprestano odgađao taj put. Sada mu pak bješe drago otputovati iz susjedstva Ščerbackijevih i osobito s gospodarstva upravo u lov, koji mu je u svim jadima služio kao najbolja utjeha.

XXV

Do surovskoga kotara nije bilo ni željeznice, ni poštanske veze te je Levin putovao svojim konjima, u tarantasu.¹

Na pol puta ustavi se da nahrani konje u bogatoga jednog seljaka. Čelav, čio starac široke riđe brade, sijede na obrazima, otvori vratnice te se stisne uza stup da propusti trojku. Pokazav kočijašu mjesto pod nastrešnicom na velikom, čistom i uređenome novom dvorištu na kojem je bilo nagorjelo kolje, starac zamoli Levina da mu uđe u sobu.

---

¹ Tarantas — duga kola na oprugama.

Pognuta, u kaljačama na bosim nogama, čisto odjevena mlada snaša otirala je pod u novome predsoblju. Ona se uplaši psa što je utrčao za Levinom te vrisne, ali se odmah nasmije što se uplašio kad vidje da mu pas neće ništa. Pokazavši Levinu zasukanom rukom sobna vrata, ona je, sagnuvši se, opet sakrila svoje lijepo lice te nastavila da pere.

— Treba l' samovar? — upita ona.

— Da, molim.

Soba bijaše velika, imala je holandsku peć i pregradu. Pod ikonama stajahu stol ukrašen šarama, klupa i dva stolca. Kraj ulaza bješe ormarić s posuđem. Kapci bijahu zatvoreni, muha je bilo malo i sve je bilo tako čisto da se Levin pobrinu da Laska, budući je putem trčala i kupala se po lokvama, ne uprlja pod pa joj pokaza mjesto u kutu kraj vrata. Pošto je pogledao sobu, Levin iziđe na stražnje dvorište. Njišući prazna vjedra na obramici¹, milovidna mlada snaša šmugnu pred njim prema zdencu po vodu.

— Hitro, hitro! — veseljački vikne starac na nju i priđe Levinu.

— Ovaj, gospodaru, je l' to k Nikolaju Ivanoviču Svijažskome putujete? — On isto k nama zalazi — on će razgovorljivo nalakćujući se na ogradu ulaznoga stepeništa.

Usred starčeva pripovijedanja o njegovu poznanstvu sa Svijažskim vratnice opet zaškripješe, a u dvorište uđoše težaci s polja s ralicama i branama. Konji upregnuti u ralice i brane bijahu uhranjeni i krupni. Težaci su očito bili domaća čeljad; dvojica u cicanim košuljama i kačketima bjehu mladi; druga dvojica u konopijanim košuljama bjehu najamnici — jedan star, drugi mlado momče. Udaljivši se od ulaznoga stepeništa, starac priđe konjima te stane isprezati.

— Šta su to orali? — upita Levin.

— Krompir smo okopavali. I mi imamo nešto zemljice. Ti, Fedote, ne puštaj paripa nego ga privedi jaslama, drugoga ćemo zapregnuti...

— Ovaj, bačuška, ja sam kazao da se uzmu raonici, pa jesu li tu? — upita visoko, kršno momče, očito starčev sin.

— Nuto... u saonicama su — odgovori starac motajući u krug skinute vodice te ih baci o tle. Opravider ih dok oni budu ručali.

---

¹ Štap, pritka, soha koja se nosi na ramenima, a na krajevima je teret (vjedra za vodu ili što drugo).

Punih vjedara što su joj otezala ramena, milovidna mlada snaša uđe u predsoblje. Onekud se pojaviše još neke mlade, lijepe sredovječne i stare ružne žene s djecom i bez djece.

Samovar zabruji kroz cijev; težaci i domaća čeljad istimare konje i pođu na ručak. Izvadiвши iz kola svoju zalihu hrane, Levin pozove starca da popiju čaj.

— Ma neka, već smo pili danas — reče starac očito sa zadovoljstvom prihvaćajući ovaj prijedlog. — Pa hajd' samo da vam pravim društvo.

Uz čaj Levin doznade sve o starčevu gospodarstvu. Starac je prije deset godina uzeo u vlastelinke pod zakup sto dvadeset desetina zemlje, a prošle ih je godine zakupio još trista u susjednog vlastelina. Manji je dio zemlje, one najgore, razdavao u najam, a četrdesetak desetina sam u polju obrađivao sa svojom porodicom i dvojicom najmljenih težaka. Starac se žalio da sve ide naopako. Ali Levin je shvaćao da se on žali samo reda radi, a da mu je gospodarstvo procvjetalo. Da ide naopako, ne bi kupovao zemlju po sto i pet rubalja desetinu, ne bi ženio tri sina i nećaka, niti bi se dvaput podigao nakon požara, i to svaki put nabolje. Unatoč starčevim jadikovkama vidjelo se da je opravdano ponosan svojim blagostanjem, ponosan svojim sinovima, nećakom, snahama, konjima, kravama a osobito zbog toga što se cijelo to gospodarstvo drži. Iz razgovora sa starcem Levin doznade da on nije bio posve protivan novotarijama. Sijao je mnogo krompira, i krompir mu je, kako je Levin vidio dolazeći, bio već ocvjetao te se zametao, dok je u Levina tek počeo cvasti. Krompirište je orao plugom, kako je on zvao plug, što ga je na poslugu uzeo od vlastelina. Sijao je pšenicu. Sitna pojedinost da je, plijeveći raž, tom isplijevljenom raži starac hranio konje, osobito iznenadi Levina. Koliko je puta, videći kako propada ta divna krma, Levin htio da je skuplja; ali to se uvijek pokazalo nemogućim. U ovoga se seljaka sve to radilo i on nije mogao da se nahvali te krme.

— A šta drugo da radi ženskadija? Iznesu hrpice na put, a kola dođu i pokupe.

— A eto u nas posjednika sve ide naopako s radnicima

— reče Levin pružajući mu čašu čaja.

— Zahvaljujem — odgovori starac uzevši čašu, ali odbijajući šećer pokazavši preostali komadić što ga je on bio odgrizao.

— Ama kako da čovjek vodi posao s radnicima?

reče. — Prava propast. Uzmite eto Svijažskov. Znamo mi kakva je tamo zemlja — k'o mak drobna, a tamošnji se ne mogu baš naročito pohvaliti ljetinom. Sve zbog nehata!

— Ali eto i ti gospodariš uz pomoć radnika?

— Mi ti sve po seljački. Sve sami. Tko je loš — van s njim; onda se oslonimo na svoje.

— Bačuška, Finogen je naredio da se uzme katrana

— reče žena koja uđe u kaljačama.

— Tako je to, gospodine ti moj! — reče starac ustajući, polako se preкриži, zahvali Levinu te iziđe.

Kad je Levin ušao u družinsku sobu da pozove svoga kočijaša, vidio je svu mušku čeljad obitelji za stolom. Žene su posluživale stoječke. Mladi kršni sin, usta punih kaše, pripovijedaše nešto smiješno te su svi kikotaali, a osobito veselo žena u kaljačama koja je sipala šči u čanak.

Lako je moguće da je milovidno lice žene u kaljačama mnogo pripomoglo onome dojmu sređenosti što ga je na Levina ostavio ovaj seljački dom, ali taj dojam bijaše toliko jak da ga se Levin nikako nije mogao otresti. I cijelim putem od starca do Svijažskoga, malo — malo, i on bi se opet sjećao toga gospodarstva kao da je nešto u tom dojmu tražilo njegovu osobitu pažnju.

XXVI

Svijažski bijaše predstavnik plemstva u svom kotaru. Bio je oko pet godina stariji od Levina i odavno oženjen. U njegovu je domu živjela njegova mlada svast, Levinu vrlo simpatična djevojka. A Levin je znao da su Svijažski i njegova žena jako željeli da tu djevojku udaju za njega. On je to doista znao, kao što to uvijek znaju mladići, takozvani ženici, premda se to nikad nikom ne bi usudio reći, i unatoč tome što se on htio ženiti, unatoč tome što bi po svim znacima ta nadasve privlačna djevojka morala biti divna žena, isto je tako znao, sve i kad ne bi bio zaljubljen u Kiti Ščerbacku, da bi se isto toliko mogao oženiti njome koliko i odletjeti u nebo. I ta mu je spoznaja zagorčavala zadovoljstvo kojemu se nadao od puta k Svijažskome.

Kad je dobio pismo od Svijažskoga s pozivom u lov, Levin smjesta pomisli na to, ali unatoč tome zaključio da su

takve namjere Svijaškoga prema njemu samo njegove pretpostavke koje se ni na čemu ne temelje, te će stoga svejedno poći. Osim toga, u dubini duše on je htio da iskuša sebe, da bi se opet nekako približio toj djevojci. Domaći pak život Svijaških bijaše nadasve prijatan, a sam Svijaški, najbolji tip zemskog radnika kojega je Levin ikad poznao, bijaše Levinu uvijek izvanredno zanimljiv.

Svijaški bijaše jedan od onih ljudi koji su uvijek začuđavali Levina, čije vrlo dosljedno iako nikad samostalno rasuđivanje teče samo od sebe, a život, izvanredno određen i čvrst u svom toku, teče sam od sebe, potpuno nezavisno i gotovo uvijek u raskorak s tim rasuđivanjem. Svijaški bijaše izvanredno liberalan čovjek. On je prezirao plemstvo i većinu plemića smatrao za tajne pristaše kmetstva koji se samo zbog plašljivosti ne smiju pokazati kao takvi. Rusiju je smatrao propalom zemljom kao što je i Turska, a rusku vladu toliko lošom da nikada sebi nije čak ni dopuštao da ozbiljno kritizira vladine poslove, i u isto joj je vrijeme služio i bio uzorit predstavnik plemstva te bi, kad je polazio na put, uvijek stavljao službenu kapu s kokardom i crvenim obrubom. Držao je da se ljudski može živjeti jedino u inozemstvu, kamo je odlazio čim bi mu se ukazala prilika, a u isto je vrijeme u Rusiji vodio vrlo zamršeno i usavršeno gospodarstvo te s izvanrednim zanimanjem pratio sve i znao za sve što se radilo u Rusiji. On je smatrao da u svom razvoju ruski seljak stoji na prelaznom stupnju između majmuna i čovjeka, a u isto je vrijeme na zemskim izborima najvoljkije stiskao ruku seljacima i osluškivao njihova mišljenja. On niti je bio sujevjeran, niti je u šta drugo vjerovao, ali je bio vrlo brižan oko toga da se popravi život svećenstva i da se smanje crkvene općine pri čemu je uvijek radio na tome da crkva ostane u njegovu selu.

Što se tiče ženskog pitanja bio je na strani krajnjih pobornika pune ženske slobode, a osobito njihova prava na rad, ali je sa ženom živio tako da su svi uživali gledajući njihov složan obiteljski život bez djece, a uredio je život svoje žene tako da ona ništa nije radila niti je mogla raditi, osim što se zajednički s mužem brinula kako da što ljepše i što vedrije provedu vrijeme.

Značaj Svijaškoga ne bi za Levina predstavljao nikakvih teškoća ni pitanja; da nije imao običaj suditi o ljudima po

onome što je najbolje u njima, on bi rekao u sebi: budala ili gad, i sve bi bilo jasno. Ali on nije mogao reći *budala* zato što je Svijažski bio nesumnjivo ne samo veoma pametan nego i veoma obrazovan čovjek koji na neobično jednostavan način, pokazuje svoje obrazovanje. Nije bilo predmeta koji on ne bi poznao; ali on je svoje znanje pokazivao tek onda kad bi na to bio primoran. Još je manje Levin mogao reći da je on gad zato što je Svijažski bio nesumnjivo čestit, dobar, pametan čovjek koji je vedro, živahno, ustrajno radio svoj posao koji je visoko cijnila sva njegova okolina, a nije zacijelo nikad svjesno radio niti je mogao uraditi išta ružno.

Levin se trudio da ga shvati i nije ga shvaćao te je uvijek kao živu zagonetku motrio njega i njegov život.

Oni su prijateljevali te je zato Levin sebi dopuštao da potanko ispituje Svijažskoga, da zadire do samoga temelja njegova nazora o svijetu; ali to vazda bijaše uzalud. Svaki put kad bi Levin pokušavao proniknuti dalje od vrata koja su bila svima otvorena u pristupačne odaje uma Svijažskoga, primjećivao je kako se Svijažski lako zbunjuje; jedva primjetna uplašenost izražavala bi mu se u pogledu kao da se bojava da će ga Levin shvatiti te je pružao dobrodušan i vedar otpor.

Sada, pošto se razočarao u gospodarstvu, Levinu je bilo osobito prijatno da proboravi neko vrijeme kod Svijažskoga. Ne govoreći o tome kako je na njega ugodno djelovala slika ovih sretnih, sobom i drugima zadovoljnih golubana, njihova lijepo uređena gnijezda, osjećajući se toliko nezadovoljan svojim životom, on je sada jako zaželio dokopati se one tajne u Svijažskom koja je činila da mu je život bio tako jasan, određen i vedar. Osim toga, Levin je znao da će kod Svijažskoga sresti susjede vlasteline te mu sada bijaše naročito zanimljivo da povede, poslušajući one iste gospodarstvene razgovore o ljetini, o naimanju radnika i sl., koji se, Levin je to znao, po običaju smatrao za nešto vrlo nisko, ali koji su se Levinu sada činili jedino važni. »To možda nije bilo važno u doba kreposnoga prava ili nije važno u Engleskoj. U oba slučaja uvjeti su određeni; ali u nas danas, kad se sve to prekrenulo i tek se sređuje, pitanje kako će se uglaviti ti uvjeti jeste jedino važno pitanje u Rusiji«, mišljaše Levin.

Lov je ispao gore nego je Levin očekivao. Močvara se sasušila te šljuka uopće nije bilo. Čitav je dan prehodao i

donio samo tri, ali je zato, kao i uvijek iz lova, došao s izvrsnim tekom, izvrsna raspoloženja i u onom uzbuđenom duševnom stanju koje se uvijek javljalo kad se više tjelesna kretao. I u lovu, dok nije, reklo bi se, ni o čemu mislio, malo-malo te bi mu opet padao na pamet starac sa svojom porodicom, a to je ostavljalo takav dojam da nije bila potrebna samo pažnja, nego i rješenje nečega s tim u vezi.

Navečer, uz čaj, u nazočnosti dvojice vlastelina koji su došli u nekom poslu oko skrbništva, zapodje se upravo onaj zanimljivi razgovor što ga je Levin i očekivao.

Levin je za čajnim stolom sjedio pored domaćice te morao voditi razgovor s njome i sa svasti koja je sjedila njemu nasuprot. Domaćica je bila plavokosa i oniska žena okrugla lica koja je sva sjala od smiješka i jamica na obrazima. Levin je nastojao da preko nje riješi onu njemu važnu zagonetku koju je predstavljao njen muž; ali nije imao pune slobode misli jer mu je bilo teško i neugodno. Teško mu je i neugodno bilo zbog toga što je prema njemu sjedila svast u naročitoj haljini koju je, kako se njemu činilo, zbog njega obukla s posebnim izrezom u obliku trapeza na bijelim grudima; bez obzira na to što su grudi bile vrlo bijele, ili upravo zbog toga što su bile vrlo bijele, taj je četverokuti izrez bio uzrokom da Levin nije mogao slobodno misliti. Umišljao je sebi, vjerojatno pogrešno, da je taj izrez bio napravljen zbog njega, i mislio je da nema prava motriti ga te je nastojao da ga ne motri; ali je osjećao da je on kriv već samo zato što je izrez bio napravljen. Levinu se činilo da on nekoga obmanjuje, da bi on morao nešto objasniti, ali da se to nikako ne može objasniti te je zato neprestano crvenio, bio nemiran i nespretan. Njegova se neumjesnost prenosila i na ljepušavu svast. Ali domaćica to, reklo bi se, nije primjećivala te ju je hotimice uvlačila u razgovor.

— Vi kažete — nastavi domaćica započeti razgovor — da moga muža zanima sve što je rusko. Naprotiv, on zna biti radostan u inozemstvu, ali nikad tako kao ovdje. Ovdje se on osjeća u svojoj sferi. On ima toliko posla, a ima i dara da se svime zanima. Ah, vi niste bili u našoj školi?

— Vidio sam... To je bršljanom obrasla kućica?

— Jest, to je Nastino djelo — reče ona pokazujući na sestru.

— Vi sami predajete? — upita Levin nastojeći da gleda mimo izreza, ali osjećajući, kadgod pogleda u tom pravcu uvijek će vidjeti izrez.

— Da, sama sam predavala i predajem, ali mi imamo divnu učiteljicu. I gimnastiku smo uvele.

— Ne, zahvaljujem, ne bih više čaja — reče Levin pa, osjećajući da će biti neučtiv, ali da više nije kadar produžiti ovaj razgovor, crveneći se ustade. — Čujem vrlo zanimljiv razgovor — dodade te priđe drugom kraju stola gdje je sjedio domaćin s dvojicom vlastelina. Svijažski je sjedio bočno prema stolu, nalakćenom rukom vrteći šalicu, drugom skupljajući u šaku svoju bradu te je prinoseći nosu i opet puštajući kao da je njuši. On je blistavim crnim očima motrio pravo u vlastelina sijedih brkova koji se žestio i očito ga je zabavljalo ono što je on govorio. Vlastelin se žalio na puk. Levinu bješe jasno da Svijažski znade takav odgovor na vlastelinove žaohe koji bi smjesta uništio sam smisao njegove priče, ali da on po svom položaju ne može reći taj odgovor te s kakvim-takvim zadovoljstvom samo sluša komičnu vlastelinovu priču.

Vlastelin sijedih brkova bijaše očito okorjeli pristaša kreposnoga prava i seoski starosjedilac, strastven seoski gospodar. Ta je znamenja Levin vidio i u odjeći — u staromodnom, izlizanom svečanom crnom kaputu na koji vlastelin očito nije bio navikao, te u njegovim pametnim, natmurenim očima, te u skladnom ruskom govoru, te u zapovjednom tonu očito stečenu dugim iskustvom, te u odlučnim pokretima velikih, lijepih preplanulih ruku sa starim vjenčanim prstenom na prstenjaku.

XXVII

— Samo da mi nije žao ostaviti što je urađeno... mnogo je muke stajalo... odmahnuo bih na sve rukom, prodao i otputovao kao Nikolaj Ivanovič... da slušam *Jelenu*¹ — reče vlastelin a prijazan smiješak obasja mu pametno staro lice.

— Pa ipak ne ostavljate — reče Nikolaj Ivanovič Svijažski

— dakle imate račun.

---

¹ Opereta »Lijepa Jelena«.

— Jedini je račun što živim kad kuće, nit' što kupujem, nit' uzimam na zajam. I sve se još čovjek nada da će se puk urazumiti. A inače, vjerujete li — sve samo pijanstvo, raspuštenost! Sve se porazdavalo, nigdje konjčeta, nigdje kravice. Od gladi će skapati, a uzmite ga k'o radnika u nadnicu, sve će vam namjerno pokvariti, pa će još i na mirovni sud¹ s vama.

— Zato i vi njega tužite mirovnome sudu — reče Svijažski.

— Ja da tužim? Ama ni za što na svijetu! Razvezle bi se tu takve priče da bi ti prisjela tužba! Eto u tvornici, na primjer

— uzeše predujam, pa zbogom. A šta na to mirovni sudac? Oslobodio ih. Sve što se još drži, drži se na seoskome sudu i na seoskom kmetu. Taj odrapi onako po starinski. A da još toga nema — batali sve! Bježi na kraj svijeta!

Očito, vlastelin je izazivao Svijažskoga ali Svijažski ne samo da se nije ljutio nego se očigledno time bavljao.

— Pa evo i mi vodimo svoje gospodarstvo bez takvih mjera

— reče on smiješeći se — ja, Levin, on.

On pokaže na drugoga vlastelina.

— Jest, u Mihajla Petroviča ide, a upitajte ga kako? Zar mi je racionalno gospodarenje? — reče vlastelin očito se razmećući riječju »racionalno«.

— Moje je gospodarenje jednostavno — reče Mihail Petrovič.

— Hvalim Gospoda. Cijelo je moje gospodarenje u tome da za jesenski porez novci budu spremni. Dolazi seljačija: bačuška, oče naš, pomozi! Eh, svoji smo, sve susjedni seljaci, žao mi ih. No, daš im za prvu trećinu, samo kažeš: upamtite, djeco, ja sam vam pomogao, pomozite i vi kad zatreba — u sjetvi zobi, u kosidbi, žetvi, pa utanačih koliko težaka po domaćinstvu da dadnu. Ima i njih svakakvih, to je istina.

Poznajući odavna ove patrijarhalne načine poslovanja, Levin se zglada sa Svijažskim te prekine Mihajla Petroviča obraćajući se opet vlastelinu sijedih brkova.

---

¹ Mirovni sud i mirovni sudac su institucije uvedene u Rusiji 1861. nakon proklamiranog oslobođenja seljaka od kreposnoga prava, tj kmetstva; imale su rješavati sporove između oslobođenih i posjednika. Nasuprot ovima bile su stare institucije seoskih ili općinskih sudova i seoskih kmetova iz doba kreposnoga prava, tj. kmetstva.

— Pa šta onda vi mislite? — upita — kako danas valja voditi gospodarstvo?

— Pa isto ovako kao Mihail Petrovič: ili dati napolicu, ili pod zakup seljacima; to se može, samo što se tako uništava opće bogatstvo države. Gdje mi je zemlja za vrijeme kreposnoga¹ rada nosila devetorostruko, u napolici će mi ponijeti trostruko. Ubi Rusiju emancipacija!²

Svijažski nasmijanim očima pogleda Levina te mu čak dade gotovo primjetan podrugljiv znak; ali Levin nije nalazio da su vlastelinove riječi smiješne — shvaćao ih je bolje nego što je shvaćao Svijažskoga. Mnogošta od onoga što je dalje govorio vlastelin, dokazujući zašto Rusiju ubi emancipacija, njemu se učinilo čak vrlo tačno, za njega novo i neoborivo. Vlastelin je očito izražavao svoje vlastite misli, a to se tako rijetko dešava, i to bijahu misli na koje nije nadošao želeći da bilo čime zaokupi dokonu glavu, nego misli koje su nikle iz uvjeta njegova života, koje su ga zaokupljale u njegovoj seoskoj osami i koje je u tančine pretresao.

— Kao što vidite radi se o tome da se svaki progres vrši jedino putem vlasti — govorio je očito želeći pokazati kako mu obrazovanje nije nešto tuđe. — Uzmite reforme Petrove, Katarinine, Aleksandrove. Uzmite evropsku povijest. To više progres u ratarstvu. Eto recimo krompir — pa i on se u nas uvodio silom. Pa ni ralicom se isto tako nije uvijek oralo. I nju su možda isto tako uveli u doba ruskih knezova, ali sigurno je, uveli su je silom. Sada, u naše doba, mi smo vlastelini, dok je bilo kreposno pravo, vodili svoje gospodarstvo usavršavajući ga; i sušilice, i vjetrenjače, i izvoženje gnoja, i svakojaka oruđa — sve smo mi to uvodili svojom vlašću, i seljaci su se ispočetka protivili, a onda su nas stali oponašati. Sada pak, molim, kad su ukinuli kreposno pravo, nama su oduzeli vlast, te se naše gospodarstvo, gdje je ono bilo podignuto na visoku razinu, mora spustiti do posve divljeg, prvobitnog stanja. Tako to ja shvaćam.

— Ali zašto? Ako je ono racionalno, možete ga voditi s pomoću najamnika — reče Svijažski.

— Vlasti nema, gospodine. Tko će mi ga voditi, dopustite da upitam?

---

¹ Tj. kmetškoga.

² Misli se u prvom redu oslobođenje kmetova.

»Evo je — radna snaga, glavni elemenat gospodarenja« pomisli Levin.

— Radnici.

— Radnici neće da rade dobro ni dobrim oruđima. Naš radnik zna samo jedno — napiti se kao svinja te pijan pokvariti sve što mu dadnete. Konje će prepojiti, dobru ormu potrgati, točak s obručem zamijeniti, zapiti ga, pustit će klin u šalicu samo da je slomi. Teško mu je da vidi išta što nije njegovo. Zbog toga i jest opao svaki nivo gospodarenja. Zemlja zapuštena, zarasla pelenom ili razdana seljacima, pa gdje se proizvodio milijun, sad se proizvodi koja stotina tisuća mjera žita; opće je bogatstvo palo. Da je učinjeno isto, samo s računicom...

I on poče razvijati svoju osnovu oslobođenja seljaka pri kojoj bi bile uklonjene sve ove nezgode.

Levina to nije zanimalo, ali kad on završi, Levin se vrati njegovoj prvoj tvrdnji, pa obraćajući se Svijažskome i nastojeći ga potaći da kaže ono što on ozbiljno misli, reče:

— To da nivo gospodarenja pada i da u ovakvim našim odnosima prema radnicima nije moguće probitačno voditi racionalno gospodarstvo, to je posve tačno — reče.

— Ja ne mislim da je tako — ovaj put ozbiljno uzvratu Svijažski — ja vidim tek to da mi ne umijemo voditi gospodarstvo i da, obratno, gospodarstvo koje smo vodili dok je vladalo kreposno pravo nije bilo jako visoko, nego jako nisko. Mi nemamo ni strojeva, ni dobre radne stoke, ni pravoga vodstva, niti računati umijemo. Upitajte domaćina — on ne zna šta mu je probitačno, a šta nije.

— Talijansko knjigovodstvo — reče ironično vlastelin.

— Knjižio ti kako mu drago, kad vam sve poiskvare, dobiti nema.

— A zašto bi poiskvarili? Slomit će tričavu mlatilicu, našu rusku ručnu spravicu, ali moju parnu vršalicu neće. Ruskoga konjića, kako ono bješe? teglećega soja što se za rep vuče, njega će vam pokvariti, ali uvedite belgijance¹ ili jake teretne konje, njih bogme neće pokvariti. I tako redom. Trebalo bi da više podižemo gospodarstvo.

---

¹ U originalu stoji: peršerone, tj. jake vučne konje, nazvane prema mjestu Percheron u Francuskoj, odakle potječu; u nas su takvi konji poznatiji pod imenom — belgijanski; stoga takav prijevod.

— Samo kad bi bilo odakle, Nikolaju Ivaniću! Lako vama, a ja te sina na sveučilištu školaj, te mlade u gimnaziji odgajaj

— ne kupi ja tako belgijanaca.

— A zato postoje banke.

— Jest, da mi posljednje što imam ode na bubanj?¹ Ne, hvala lijepo!

— Ja se ne slažem s time da je potrebno i da se gospodarstvo može podići na još veći nivo — reče Levin. — Ja se bavim time, imam i sredstava, a ništa ne mogu učiniti. Ne znam kome su banke korisne. Na što god sam ja barem trošio novce u gospodarstvu, sve je bilo s gubitkom: stoka — gubitak, strojevi — gubitak.

— E to je tačno — čak se od zadovoljstva nasmijavši, potvrdi vlastelin sijedih brkova.

— A ja nisam sam — nastavi Levin — pozvat ću se na sve gospodare koji posluju racionalno; s rijetkim izuzecima svi oni posluju s gubitkom. De, recite vi da je vaše gospodarstvo

— unosno? — reče Levin te istog trena u pogledu Svijaškoga opazi onaj trenutačni izraz uplašenosti koji je primjećivao kad je god htio proniknuti šta je bilo u nepristupačnim odajama njegova uma.

Osim toga ovo Levinovo pitanje nije bilo posve pošteno. Domaćica mu je malo prije za čajem govorila da su oni ovoga ljeta pozvali jednoga Nijemca, vješta knjigovodstvu, koji im je za petsto rubalja obračunao gospodarenje i našao da je ono pretrpjelo preko 3000 rubalja gubitka. Ona se nije sjećala baš koliko, ali, čini se da je Nijemac izračunao sve do posljednje pare.

Na pomen o probitačnosti gospodarstva Svijaškoga vlastelin se nasmiješi očito znajući kakvu je dobit mogao imati njegov susjed i predstavnik plemstva.

— Možda je neprobitačno — odgovori Svijaški. — To samo dokazuje ili da sam ja loš gospodar ili da trošim glavnicu da bih povećao rentu.

— Ah, renta! — užasnuto uzvikne Levin. — Možda rente ima u Evropi gdje je zemlja postala bolja od truda, koji je u nju uloženi, ali u nas zemlja od uložena truda postaje gora, tj. iscrpsti će je — prema tome nema rente.

---

¹ Misli se na licitaciju, koja se oglašuje bubnjanjem, kad su kome za dugove prodavali imanje.

— Kako da nema rente? To je zakon.

— Mi smo u tome van zakona, renta nama ništa ne objašnjuje već, naprotiv, zamršuje. Ne, recite vi meni kako nauk o renti može biti...

— Hoćete li kisela mlijeka? Mašo, pošalji nam ovamo kisela mlijeka ili maline — obrati se on ženi. — Ove se godine maline začudo dugo drže.

I Svijažski ustane i otiđe u najboljem duševnom raspoloženju očito držeći da je razgovor završen upravo ondje gdje se Levinu činilo da tek otpočinje.

Ostavši bez subesjednika, Levin nastavi razgovor s vlastelinom nastojeći mu dokazati da sve teškoće izbijaju odatle što mi ne želimo da znamo za osobine i navike našega radnika; ali vlastelin, poput svih ljudi, koji misle samobitno i usamljeno, nije priznavao tuđe mišljenje a, i suviše je cijenio svoje. On je ostajao pri tome da je ruski seljak svinja i da voli svinjski život, da se on izvede iz toga života potrebna je vlast, a nje nema, potrebna je batina, a mi postadosmo toliko liberalni da smo tisućoljetnu batinu odjednom zamijenili nekakvim advokatima i zatvorima u kojima nevaljale smrdljive seljake hrane dobrom juhom i izračunavaju im kubične stope zraka.

— Zašto vi mislite — govoraše Levin nastojeći se vratiti k pitanju — da se ne može naći takav odnos prema radnoj snazi pri kom bi rad bio produktivan?

— Nikad toga u Rusa neće biti! Nema vlasti — odgovori vlastelin.

— A kako se mogu naći novi uvjeti? — reče Svijažski pošto je pojeo kiselo mlijeko, zapalio cigaretu i opet prišao dvojici sporidrug. — Svi su mogući odnosi prema radnoj snazi utvrđeni i proučeni — reče on. — Ostatak barbarstva

— prvobitna općina sa zajedničkim jamstvom¹ sama se od sebe raspada, kreposno je pravo ukinuto, ostaje samo slobodan rad, a njegovi su oblici utvrđeni i gotovi te ih treba preuzimati. Nadničar, najamnik, zakupnik — i dalje od toga ni makac.

---

¹ Bila je to takva administrativno-staleška seljačka organizacija u staroj Rusiji koja je zapravo ostvarivala poreske interese države, gdje su seljaci pružali zajedničko jamstvo, tj. snosili bi zajedničku odgovornost za zemlju koju su obrađivali, upravljali, su njome, ali na tu istu zemlju nisu imali prava vlasništva.

— Ali Evropa je nezadovoljna tim oblicima.
— Nezadovoljna je i traži nove. I sva je prilika, naći će ih.
— Ama ja o tome i govorim — odgovori Levin. — Pa zašto da i mi sami ne tražimo.
— Zato što je to isto kao da ponovo izmišljamo način za gradnju željeznica. On je gotov, izmišljen.
— Ali ako on za nas nije podesan, ako je glup? — reče Levin.
I opet on opazi izraz uplašenosti u očima Svijažskoga.
— Da, to vam je, kakono se naši kaže: lako ćemo mi to, našli smo ono što Evropa traži! Sve ja to znam ali, oprostite vi meni, je li vama poznato šta je sve učinjeno u Evropi u pogledu uređenja radničkog pitanja?
— Ne, slabo.
— To pitanje sada zaokuplja najbolje duhove u Evropi. Schultze-Delitzschjev pravac... Zatim sva ona golemo literatura o radničkom pitanju najliberalnijega Lasalova pravca... Mulhausenske uredbe — to je već činjenica, vama je to zacijelo poznato.
— Imam nešto pojma o tome, ali mi je vrlo nejasno.
— Ne, vi to samo tako kažete; sve je to vama isto tako poznato kao i meni. Ja naravno nisam profesor sociologije, ali mene je to zanimalo, pa ako i vas doista zanima, pozabavite se time.
— Pa do čega su oni došli?
— Oprostite...
Vlastelini ustadoše pa, pošto je opet zaskočio Levinovu naviku da zaviruje u ono što je iza pristupačnih odaja njegova uma, Svijažski pođe da isprati svoje goste.

XXVIII

Levinu je te večeri bilo nepodnosivo dosadno s damama: kao nikad dotad »njega je uznemirivala misao o tome da ovo nezadovoljstvo gospodarenjem što ga je on sada osjećao nije isključivo njegovo stanje, nego da su takve opće prilike u Rusiji, da uređenje otprilike onakva odnosa prema radnicima gdje bi oni radili kao u onoga seljaka na pola puta, nije

sanja nego zadatak koji je prijeko potrebno riješiti. A njemu se činilo da se taj zadatak može riješiti i da čovjek mora pokušati da to učini.

Pošto se oprostio s damama i obećao da će ostati još sutra cio dan pa da zajedno odjašu promatrati neku zanimljivu provaliju u državnoj šumi, prije spavanja Levin ode u domaćinov kabinet da uzme knjige o radničkom pitanju što mu ih je Svijažski predložio. Kabinet je Svijažskoga bila jedna golema soba, u kojoj su bili ormari s knjigama i dva stola — jedan teški pisači koji je stajao nasred sobe i drugi okrugli na kom su, u obliku zvijezde, oko svjetiljke bili složeni posljednji brojevi novina i časopisa na različitim jezicima. Kraj pisaćeg stola bijaše polica na kojoj su zlatnim natpisima bili označeni pretinci s različitim predmetima.

Svijažski dohvati knjige te sjedne u naslonjač za ljuljanje.

— Šta to motrite? — reče Levinu koji je bio zastao pored okrugloga stola pregledajući časopise.

— Ah da, tu ima vrlo zanimljiv članak — reče Svijažski za časopis što ga je Levin držao u rukama. — Pokazalo se

— nastavi on veselo živnuvši — da glavni krivac za diobu Poljske uopće nije bio Friedrich. Pokazalo se...

I on njemu urođenom jasnoćom ukratko ispriповjedi ta nova, vrlo važna i zanimljiva otkrića. Unatoč tome što je Levina sada iznad svega okupljala misao o gospodarstvu, slušajući domaćina, on se pitao: »Šta se to u njemu krije? I zašto, zašto njega zanima dioba Poljske?« Kad je Svijažski dovršio, Levin nehotice upita: »No pa što onda?« Ali ne bi ništa. Bilo je zanimljivo samo ono što se »pokazalo«. Ali Svijažski nije objasnio ni je našao za potrebno da objašnjava zašto je to njemu bilo zanimljivo.

— Nego ovaj, mene je jako zainteresirao onaj ljutiti vlastelin

— uzdahnuvši reče Levin. — Pametan je i mnogo je toga istinitoga govorio.

— Ah, manite ga! Okorjeli potajni pobornik kreposnoga prava kao i svi oni! — reče Svijažski.

— Kojima ste vi vođa...

— Jest, samo što ih ja vodim u drugu stranu — smijući se reče Svijažski.

— Znae šta mene jako zanima — reče Levin. — On ima pravo da naša stvar, to jest racionalno gospodarstvo, ne

uspijeva, da uspijeva samo lihvarsko gospodarstvo kao u onoga šutljivka, ili najprostije gospodarstvo. Tko je tome kriv? — Naravno, mi sami. A onda, nije istina da ono uspijeva. U Vasiljčkova uspijeva.

— Tvornica...

— Ali ja ipak ne znam šta vas začuđava. Puk je na tako niskom stupnju i materijalnoga i moralnoga razvoja da se, dakako, mora protiviti svemu što mu je tuđe. Racionalno gospodarstvo u Evropi uspijeva stoga što je puk obrazovan; prema tome, u nas treba obrazovati puk — i to je sve.

— Ali kako da obrazujemo puk?

— Da obrazujemo puk potrebno je troje: škole, škole i opet škole.

— Ali sami ste rekli da je puk na niskom stupnju materijalnoga razvoja. Šta će tu pomoći škole?

— Znate, vi me podsjećate na anegdotu o svjetovanju bolesnika: »Da pokušate uzeti što god da vas pročisti.«

— »Davali su: još gore.« — »Pokušajte pijavicama.« — »Kušali su: opet zlo.« — »Eh, onda vam još samo ostaje da se molite bogu.« — Kušali su: i opet zlo.« Tako isto ja i vi: Ja velim politička ekonomija, vi velite — zlo i naopako. Ja velim socijalizam — opet zlo. Obrazovanje — i opet zlo.

— Pa šta će tu pomoći škole?

— Stvorit će mu druge potrebe.

— E upravo to ja nikad nisam shvaćao — vatreno uzvratit Levin. — Na koji će način škole pomoći puku da poboljša svoje materijalno stanje? Vi velite, škole, obrazovanje će mu stvoriti nove potrebe. To gore, jer ih on neće biti kadar zadovoljiti. A na koji će mu način znanje zbrajanja i oduzimanja pomoći da poboljša svoje materijalno stanje, ja nikad nisam mogao shvatiti. Pred tri sam dana uvečer sreo jednu ženu s dojenčetom i upitao je kamo će. Veli: »Išla sam k babici, nešto mi vriska spopala dečka, pa sam ga nosila liječiti.« Upitah kako babica liječi vrisku. »Metne djetence među kokoši na pritke te nešto baja.«

— E pa eto sami velite! Da ona ne bi išla vrisku liječiti na pritke, potrebno je... — vedro će smiješeći reče Svijažski.

— Ah ne! — ljutito će Levin — ovo liječenje meni samo nalikuje na liječenje puka školom. Puk je siromašan i neprosvijeden — to mi vidimo isto onako dobro kao što žena čuje

vrisku jer dijete vrišti. Ali kako će toj bijedi siromaštva i neprosvijedenosti pomoći škole, isto je tako neshvatljivo koliko je neshvatljivo kako će dječjoj vrisci pomoći kokoši na pritkama. Treba pomoći tamo gdje se krije uzrok njegove bijede.

— E, tu ste bar na istom sa Spencerom¹, iako ga inače ne volite; on isto kaže da obrazovanje može biti posljedica velikog blagostanja i životne udobnosti, čestih kupanja, kako to on veli, ali ne može biti posljedica vještine čitanja i računanja...

— E pa eto, baš mi je drago, ili obratno, nimalo mi nije drago što sam došao do onoga do čega je došao i Spencer; samo ja sam to već odavno znao. Škole neće pomoći, nego će pomoći jedno takvo ekonomsko uređenje u kojem će puk biti bogatiji, u kojem će biti više dokolice — a onda će biti i škola.

— Kako bilo da bilo, ali po cijeloj su Evropi škole sada obvezatne.

— A kako se pak vi sami slažete u tome sa Spencerom?

— upita Levin.

Ali u očima Svijažskoga sinu izraz uplašenosti, i on reče smiješeći se:

— Nego, ona je vriska zaista sjajna! Ma zar ste je doista sami čuli?

Levin vidje da ovako nikako neće naći veze između života ovoga čovjeka i njegovih misli. Očito, njemu bijaše posve svejedno do čega će ga dovesti njegovo rasuđivanje; njemu je bio potreban tek proces rasuđivanja. I bilo mu je neprijatno kad bi ga proces rasuđivanja zavodio u ćorsokak. Toga nikako nije volio te je to izbjegavao okrećući razgovor na što god prijatnije i vedrije.

Svi dojmovi toga dana, počev od dojma o seljaku na pola puta koji mu je bio kao nekakav temelj za sve današnje dojmove i misli, silno uzbudiše Levina. Ovaj simpatični Svijažski koji goji neke misli samo zato da ih upotrijebi u društvu i koji očito ima neke druge osnove života koje su bile za Levina tajne, a u isto vrijeme s gomilom kojoj je ime legija², njemu tuđim mislima ravna društvenim mnijenjem; ovaj

---

¹ Herbert Spencer, engleski filozof (1820-1903), utemeljitelj evolucionističke filozofije u Engleskoj.

² Ovdje se pod legijom razumijeva: nebrojeno, neviđeno mnoštvo.

ozlojeđeni vlastelin koji ima potpuno pravo u svojim rasuđivanjima što mu ih je život iskovao, ali koji je nepravedan u svojoj ozlojeđenosti prema cijelom staležu, i to najboljem staležu Rusije; vlastito nezadovoljstvo svojom djelatnošću i nejasna nada da će se svemu tome naći lijeka — sve se to stakalo u čuvstvo nutarnjeg nemira i očekivanja skoroga raspleta.

Kad je ostao u sobi koja mu je bila data, ležeći na strunjači s oprugama što mu je pri svakom pokretu neočekivano odbacivala ruke i noge, Levin dugo nije zaspao. Premda je Svijažski rekao mnogo toga pametnog, ni jedan razgovor s njime nije zanimao Levina; međutim, vlastelinove su tvrdnje zahtijevale da se o njima promisli. Levin se nehotice prisjetio svake njegove riječi i u svojoj mašti popravljao ono što mu je odgovarao.

»Jest, morao sam mu reći: Velite da vaše gospodarstvo ne napreduje jer seljak mrzi svako usavršavanje te da ga treba uvoditi s pomoću vlasti; ali kad gospodarstvo nikako ne bi napredovalo bez tih usavršavanja, vi biste bili u pravu; ali ono napreduje, i to napreduje samo ondje gdje radnik radi u skladu sa svojim navikama, kao ono u starca na pola puta. Vaše i moje zajedničko nezadovoljstvo gospodarstvom dokazuje da smo krivi mi ili radnici. Mi već odavno tešemo po svome, evropski, ne obazirući se na osobine radne snage. Pokušajmo prihvatiti da radna snaga nije idealna radna *snaga*, nego *ruski seljak* sa svojim nagonima, pa ćemo prema tome uređivati gospodarstvo. Zamislite, jesam li mu morao reći da u vas gazdinstvo napreduje, kao u onoga starca, da ste našli načina da zainteresirate radnike u uspjehu posla te da ste našli onu sredinu u usavršavanjima koju oni prihvaćaju — i vi ćete ne iscrpljujući zemlju dobiti dvostruko, trostruko prema prijašnjemu. Razdijelite na pola, dajte polovinu radnoj snazi; razlika koja vama ostane bit će veća, a i radna će snaga dobiti više. A da se to učini, treba uniziti nivo gospodarstva i zainteresirati radnike u uspjehu gospodarstva. Kako da se to učini — to je pitanje pojedinosti, ali je iznad svake sumnje da je to moguće.«

Ova misao silno uzbudi Levina. Polovicu noći nije spavao premišljajući o pojedinostima da se misli obrate u djelo. Nije kanio otputovati drugoga dana, ali sad je odlučio da će rano ujutro kući. K tomu još ona svast s izrezom na haljini

izazivala je u njemu čuvstvo nalik stidu i kajanju zbog počinjena ružna čina. Glavno pak — morao je otputovati bez odlaganja: treba stići da seljacima predloži nov projekat prije no što budu posijana ozima žita pa da ih ujedno zasije ovaj put na novim temeljima. Odlučio je preokrenuti čitavo prijašnje gospodarenje.

XXIX

Izvršenje Levinove osnove zadavalo je mnogo teškoća; ali on se borio koliko je imao snage, iako nije postigao ono što je želio, postigao je to da je, ne obmanjujući sebe, mogao vjerovati da se trud oko toga isplati. Jedna od glavnih poteškoća bijaše ta da je gospodarstvo već bilo uvedeno, te da se nije moglo sve zaustaviti i sve početi ispočetka, nego je stroj valjalo podešavati u pokretu.

Kad je one večeri, pošto je došao kući, nadgledniku priopćio svoje osnove, nadglednik se s očitim zadovoljstvom suglasio s onim dijelom govora u kome je iznio da je sve što je dosad bilo učinjeno bilo glupo i neprobitačno. Nadglednik reče da je on to davno bio govorio, ali da ga ne htjedoše slušati. Što se pak tiče ponude koju je iznio Levin — da zajedno s radnicima kao ortak sudjeluje u cijelome gospodarstvenom poslovanju — tu nadglednik ne pokaza nimalo volje ni ikakva određena mišljenja, nego odmah uze govoriti kako je prijeko potrebno da se sutra prevuku ostali snopovi raži te da se počne preoravati, tako da je Levin osjetio da sad nije pravi čas za to.

Zamećući o tome razgovore sa seljacima i predlažući da pod novim pogodbama obrađuju zemlju, on se isto tako sukobljavao s ovom glavnom teškoćom da su oni bili toliko okupljeni tekućim dnevnim poslovima da nisu imali kada razmišljati o probitačnosti i neprobitačnosti poslovanja.

Bezazleni seljak Ivan stočar, činilo se, potpuno razumjede Levinovu ponudu — da s porodicom sudjeluje u probitku od stoke — te je u svemu odobravao takav poduhvat. Ali kad bi ga Levin uvjeravao o budućem probitku, na Ivanovu bi se licu izražavala uznemirenost i sažaljenje što on sve to ne može slušati do kraja te bi brže bolje nalazio za se kakav

posao koji nije trpio odlaganja: ili bi se laćao vila da izbaca sijeno iz jedne stajske pregrade, ili bi nalijevao vodu, ili čistio gnoj.

Druga se teškoća sastojala u nesavladivu nepovjerenju seljaka da bi vlastelin mogao imati kakav drugi cilj do onoga da ih odere koliko god može. Bili su čvrsto uvjereni da će (ma šta on njima rekao) njegov pravi cilj uvijek biti ono što im on neće reći. I oni sami, iznoseći što god svoje, govorahu mnogo, ali nikad nisu govorili ono što je bila njihova prava svrha. Osim toga (Levin je čutio da je onaj ogorčeni vlastelin imao pravo) seljaci su za prvi i neizmjenjivi uvjet bilo kakva sporazuma stavljali to da ih ne gone ni na kakve načine gospodarenja, ni na upotrebu novih oruđa. Oni su priznavali da plug ore bolje, da radi uspješnije, ali su nalazili tisuću razloga zašto nisu mogli upotrebljavati ni jedno ni drugo pa, mada je i on bio uvjeren da treba spustiti nivo gospodarstva, bilo mu žao odreći se savršenijih oruđa probitačnost kojih bijaše tako očita. Ali, unatoč svim tim teškoćama, on je s mukom postigao svoje te je pod jesen krenulo, ili se njemu bar tako činilo.

U početku je Levin mislio da cijelo svoje gospodarstvo, onakvo kakvo je bilo, preda seljacima težacima i nadgledniku pod novim drugarskim pogodbama, ali se vrlo brzo uvjerio da je to nemoguće te odlučio podijeliti gospodarstvo. Staje, vrt, bašča, livade, polja, podijeljeni na nekoliko dijelova, morali su biti u zasebnim skupinama. Bezazleni Ivan stočar koji je, Levinu se tako činilo, sve to najbolje shvatio, pošto je okupio u zadrugu poglavito svoju porodicu, postade sudionik u stočarstvu. Jedno udaljenije polje koje je osam godina ležalo zapušteno, uz pomoć pametnoga drvodjelje Fjodora Rezunova, uze šest seljačkih porodica pod novim zajedničkim pogodbama, a seljak Šurajev pod tim istim pogodbama uze sve bašče. Ostalo još osta po starome, ali ove tri skupine bijahu početak novoga ustrojstva te posve zaokupiše Levina.

Istina je da posao sa stokom dosad nije tekao bolje nego prije, i Ivan se jako protivio toplim stajama za krave i maslacu od slatkoga vrhnja tvrdeći da krava na studeni traži manje hrane i da je maslac od vrhnja s ukisla mlijeka izdašniji te je kao u stara vremena tražio plaću, a nimalo ga nije zanimalo što novac koji prima nije plaća već predujam na dio dobiti.

Istina je da družina Fjodora Rezunova nije pred sjetvu zemlju dvaput plugom preoralala kako je bilo ugovoreno, izgovarajući se time da je vrijeme kratko. Istina, premda su se pogodili da će voditi posao pod novim pogodbama, seljaci ove družine nisu tu zemlju zvali zajedničkom nego napoličarskom, i u više navrata seljaci ove zadruge i sam Rezunov govorahu Levinu: »Da se mi u parama naravnamo za zemlju, pa bi i vi bili mirniji i mi slobodniji.« Osim toga ovi su seljaci pod različitim izlikama odgađali da na toj zemlji, kako je bilo uglavljeno, podignu obor i sušnicu te s time otegoše do zime.

Istina, Šurajev je bašče što ih je bio uzeo htio namalo razdijeliti seljacima. On je, očito, posve naopako i to, reklo bi se, svjesno, naopako shvatio pogodbe pod kojima mu je zemlja bila dana.

Istina, često puta razgovarajući sa seljacima i tumačeći im sve koristi ovoga što su poduzeli, Levin je osjećao da seljaci pri tom slušaju samo zvuk njegovog glasa i da čvrsto znaju, ma šta on govorio, da se oni neće dati obmanuti. Osobito je to osjećao kad bi govorio s najpametnijim među seljacima, s Rezunovim, te bi opažao onu igru u Rezunovljevim očima koja je jasno odavala i rujanje prema Levinu i čvrstu uvjerenost, bude li tko obmanjen, da to ni u kom slučaju neće biti on, Rezunov.

Međutim, unatoč svemu tome, Levin je mislio da je krenulo i da će, strogo vodeći račune i uporno ostajući pri svome, u budućnosti njima dokazati da je ovakvo ustrojstvo korisno te da će tada sve poteći samo od sebe.

Ovi poslovi zajedno s preostalim gospodarstvom što je ostalo u njegovim rukama, zajedno s kabinetskim radom oko njegove knjige, toliko su cijelo ljeto zakupljali Levina da on gotovo i nije išao u lov. Pri koncu kolovoza, od sluga koji je vratio sedlo, doznade da su Oblonskijevi otputovali u Moskvu. Čutio je, budući da nije odgovorio na pismo Darje Aleksandrovne, da je svojom nepristojnošću, koje se nije mogao sjetiti bez rumenila stida, spalio svoje lađe te da nikad više neće k njima otići. Isto se tako ponio i prema Svijažskijevima otišavši a da se nije ni oprostio. Ali ni k njima isto tako nikad više neće otići. Sad mu je to bilo svejedno. Posao oko novog ustrojstva njegova gospodarstva zakupljao ga je kao još ništa dotad u životu. Pročitao je knjige što mu ih je bio dao Svijažski pa, naručivši ono što sam nije imao, pročitao

je i političko-ekonomske i socijalističke knjige o tome predmetu te, kao što je i očekivao, nije našao ništa što bi zadiralo u posao koji je on poduzeo. U političko-ekonomskim knjigama, u Milla,¹ na primjer, kojega je prvo proučavao s najvećim žarom, svakog se časa nadajući da će naći rješenje za pitanja što su ga zanimala, našao je zakone utvrđene prema stanju evropskoga gospodarstva; ali on nikako nije vidio zašto bi ti zakoni, koji se nisu mogli primijeniti na Rusiju, morali biti opći. Isto je to vidio i u socijalističkim knjigama: to su bile ili divne fantazije, ali neprimjenljive, kojima se on zanosio dok je još bio student — ili preinake, popravci onoga stanja u koje je bila dovedena Evropa, a s kojima zemljoradnja u Rusiji nije imala ništa zajedničkoga. Politička je ekonomija govorila da su zakoni prema kojima se razvijalo i razvija bogatstvo Evrope, zakoni opći i neoborivi. Socijalistički nauk govoraše da razvoj prema tim zakonima vodi u propast. I ni jedno, ni drugo ne samo da nije davalo odgovora nego nije davalo ni najmanje upute šta da on, Levin, i svi ruski seljaci i vlasnici zemlje rade sa svojim milijunima ruku i desetinama, pa da one budu što produktivnije u interesu općeg blagostanja.

Kad se već jednom prihvatio toga posla, savjesno je pročitao sve što je zadiralo u njegov predmet te je kanio u jesen putovati u inozemstvo da to još prouči na licu mjesta, pa da mu se u ovome više ne dešava ono što mu se tako često dešavalo u drugim različitim pitanjima. Tek što bi on, znalo je biti, počeo shvaćati sugovornikovu misao te izlagati svoju, odjednom bi mu rekli: A Kaufmann, a Jones, a Dubois, a Mitchell?² Niste ih čitali. Pročitajte ih, oni su razradili to pitanje.«

Sada je jasno vidio da mu Kaufmann i Mitchell nemaju šta reći. Znao je šta hoće. Vidio je da Rusija ima divnu zemlju, divne radnike i da, u nekim slučajevima, kao u onoga seljaka na pola puta, radnici i zemlja proizvode mnogo, dok u većini slučajeva gdje se kapital ulaže po evropskom uzoru

— proizvode malo, a da to potječe samo odatle što radnici hoće da rade i rade dobro jedino na svoj način, te da onaj

---

¹ James Mill — engleski povjesničar, *ekonomist* i filozof (1773—1836).

² Sve su to različiti evropski mislioci i ekonomisti teoretičari Tolstojeva doba, tj. 19. st.

otpor nije slučajan nego postojan jer ima temelja u narodnom duhu. Mislio je, budući da je ruski narod pozvan da naseljava i da obrađuje goleme nezauzete prostore, da će se on svjesno, sve dotle dok sve zemlje ne budu zauzete, držati načina rada koji je u tu svrhu potreban i da ti načini rada uopće nisu tako loši kao što se to obično misli. I on je htio da to teorijski dokaže u knjizi, a praktično na svom gospodarstvu.

XXX

Pri koncu rujna bi dovezena građa za gradnju obora na zemlji koja je bila data zadruzi, i bi prodan kravlji maslac te podijeljena dobit. U gospodarstvu je posao u praksi izvrsno tekao, ili se Levinu barem tako činilo. Pa da se sve ovo teorijski objasni i da završi djelo koje nije imalo, kako je to Levin maštao, izazvati samo prevrat u političkoj ekonomiji nego je imalo potpuno uništiti ovu nauku te udariti temelj novoj nauci — nauci o odnosu puka prema zemlji, valjalo je samo otputovati u inozemstvo te na licu mjesta proučiti sve što je ondje bilo učinjeno u tom pravcu i naći uvjerljive dokaze da sve ono što je ondje učinjeno — nije ono što je potrebno. Levin je samo čekao da proda pšenicu pa da dobije novce i krene u inozemstvo. Međutim udariše kiše koje ne dadoše da se dignu žita što su još ostala u polju i krompir, te obustaviše sve radove pa čak i prodaju pšenice. Po putovima bijaše neprohodno blato; dvije vodenice odnije povodanj, a vrijeme postajalo sve gore i gore.

Na dan 30. rujna izjutra pojavi se sunce te, nadajući se da će se proljepotati, Levin se počeo odlučno spremati za put. Naredio je da se naspe pšenica, poslao nadglednika trgovcu da uzme novce a sam pođe po gospodarstvu da izda posljednje naloge pred odlazak.

Mokar od mlazova što su mu se po kožuhu slijevali čas za vrat čas u sare, ali u najboljem i vrlo uzbuđenu raspoloženju, jer je ipak posvršavao sve poslove, vrati se Levin podvečer kući. Nepogoda se podvečer još više pogoršala: tuča je tako do boli šibala svega prokislog konja koji je strigao ušima i potresao glavom da je išao porebarke; ali Levinu je pod kukuljicom bilo dobro te je vedro pogledao oko sebe čas

u mutne potočiće što su jurili po kolovozima, čas u kaplje što su visjele na svakoj ogoljeloj grani, čas u bjelinu pjega od grada koji se nije topio na mosnim daskama, čas u sočno, još mesnato brestovo lišće što se u gustom sloju navaljalo oko ogoljela stabla. Unatoč mračnosti okolne prirode on se osjećao naročito uzbuđenim. Razgovori sa seljacima u jednom udaljenijem selu pokazivali su da su se oni počeli navikavati na svoje nove prilike. Jedan stari sluga, kojemu se uvratio da se osuši, očito je odobravao Levinove osnove te je i sam predlagao da stupi u zajednicu za kupovanje stoke.

»Trebalo samo uporno ići k svome cilju, i ja ću postići svoje — mišljaše Levin — a ima čovjek rašta da radi i da se muči. Ne radi se tu o meni osobno, nego je tu posrijedi opće dobro. Cijelo gospodarjenje, a najvažnije — položaj cijeloga naroda mora se potpuno izmijeniti. Mjesto bijede — opće bogatstvo, zadovoljstvo; mjesto neprijateljstva — sloga i veza probitaka. U jednu riječ, beskrvna revolucija, ali veličajna revolucija, prvo u malome krugu našega kotara, onda u krugu gubernije, Rusije, cijeloga svijeta. Jer pravedna misao ne može da ne bude plodotvorna. Jest, to je cilj za koji vrijedi raditi. A to što sam to ja, Kostja Levin, onaj isti koji je došao na ples u crnoj kravati i kojega je odbila Ščerbacka i koji je sam po sebi tako jadan i ništavan — to ne dokazuje ništa. Uvjeren sam da se Franklin¹ osjećao isto ovako ništavnim i isto ovako nije vjerovao u sebe misleći o sebi. To ne znači ništa. I on je zacijelo imao svoju Agafju Mihajlovnu kojoj je povjeravao svoje osnove.«

U takvim mislima Levin stiže kući u sam mrak.

Nadglednik koji je išao trgovcu vratio se i donio dio novaca za pšenicu. Pogodba sa starim slugom bijaše sklopljena, a nadglednik putem doznade da je žito posvuda ostalo na polju, tako da 160 njegovih nespripremljenih krtina nije bilo ništa kad se usporedi s onim koliko je ostalo drugima.

Pošto je večerao, Levin po običaju sjede s knjigom u naslonjač i čitajući nastavi misliti o svom skorom odlasku zbog knjige. Danas mu se osobito jasno predočavalo sve značenje

---

¹ Ovdje se po svoj prilici misli na Johna Franklina, engleskog moreplovca (1786—1847) koji je poginuo na jednom istraživačkom putovanju na sjevernom polu. Zahvaljujući potragama da se utvrdi kuda je vodio njegov put, otkriven je morski prolaz preko pola.

njegova djela, a u pameti su mu se sami po sebi odvijali čitavi rečenični nizovi njegovih misli. »Ovo treba zapisati — pomisli. — Ovo mora da bude kratak uvod koji sam prije smatrao nepotrebnim.« Ustao je da pođe k pisaćem stolu, a Laska što mu je ležala pokraj nogu protežući se isto tako ustane te se obazre na njega kao da ga pita kamo će. Ali nije bilo kada da se zapisuje jer su stigli predradnici po naloge te Levin iziđe k njima u predsoblje.

Poslije naloga, to jest poslije rasporeda rada za sutrašnji dan i pošto je primio sve seljake koji su s njime imali kakva posla, Levin ode u kabinet i sjedne da radi. Laska leže pod stol; Agafja Mihajlovna zasjedne s pletivom na svoje mjesto.

Pošto je neko vrijeme pisao, Levin se najednom neobično živo sjeti Kiti, njena odbijanja i posljednjeg susreta. Ustao je i počeo hodati po sobi.

— Ama prođite se čamovanja — reče mu Agafja Mihajlovna. — Eh, čemu sjedite kod kuće? Što ne otputujete u toplice kad ste se već spremali.

— I onako prekosutra putujem, Agafja Mihajlovna. Valja poslove posvršavati.

— Eh, vašega mi posla! Zar niste već i onako dosta nagradili seljake! I ovako vele: vaš će gospodin za to od cara milost dobiti. A čudo je: što da se vi brinete za seljake?

— Ne brinem se ja za njih, ja radim za sebe.

Agafja je Mihajlovna znala sve pojedinosti Levinovih gospodarstvenih osnova. Levin je često sa svim potankostima njoj izlagao svoje misli i više se puta prepirao s njome i nije prihvaćao njena objašnjenja. Ali sad je ona posve drukčije shvatila ono što joj je on rekao.

— To se zna, na svoju dušu najviše valja misliti — reče ona uzdahnuvši. — Eto Parfjon Denisič, šta onda što je bio nepismen, a umrije tako, bog dao svakomu takvu smrt — reče ona za nedavno umrloga kućnoga slugu. — Pričešćen, pomazan.

— Ja ne govorim o tome — uze on. — Govorim da ja za svoju korist radim. Za mene je korisnije ako seljaci bolje rade.

— Ma radite vi šta vas volja, ako li je on lijenčina, sve će hoće — neće raditi. Ima li savjesti, radit će, a ako nema — ništa tu ne pomaže.

— E pa eto vi i sami velite da je Ivan počeo bolje paziti stoku.
— Ja velim jedno — odgovori Agafja Mihajlovna, očito ne slučajno već strogo dosljedno svojim mislima — ženiti se vi morate, eto što je!
Podsjećanje Agafje Mihajlovne baš na ono o čemu je malo prije mislio, rastuži ga i uvrijedi. Levin se smrknu i ne odgovarajući joj sjede opet za svoj posao ponovivši u sebi sve ono što je mislio o značenju ovoga posla. Tek bi od vremena do vremena u tišini osluhivao zvuke igala Agafje Mihajlovne pa bi se sjećajući se onoga čega se nije htio sjećati, opet mrštio. U devet sati začuje se zvonce i potmulo truckanje kola po blatu.
— No, eto vam gostiju, neće biti dosadno — reče Agafja Mihajlovna ustajući i idući prema vratima. Ali Levin je prestiže. Posao mu sada nije išao i on se radovao bilo kakvom gostu.

XXXI

Kad je strčao do pola stepeništa, Levin začu u predsoblju poznato kašljucanje; ali čuo ga je nejasno zbog odjeka svojih koraka te se nadao da se prevario; onda je ugledao i cijelu dugu, koščatu, poznatu priliku, te se činilo da se čovjek nije više mogao varati, ali se još jednako nadao da se vara i da ovaj dugi čovjek, koji je skidao bundu i nakašljavao se, nije brat Nikolaj.

Levin je volio svoga brata, ali biti s njim zajedno uvijek bijaše muka. Sada pak kad je, pod utjecajem misli što mu je pala na pamet i napomene Agafje Mihajlovne, Levin bio nesređen i zbunjen, ovaj sastanak s bratom što ga je čekao pogodio ga je osobito teško. Mjesto kakva vedra, zdrava, strana gosta koji bi mu, nadao se, pomogao u njegovoj duševnoj nesređenosti, imao se sastati s bratom koji njega potpuno poznaje, koji će izazvati sve njegove najskrovitije misli, prinuditi ga da ih potpuno doreče. A to nije htio.

Srdeći se na sebe sama zbog ovoga ružnog osjećanja, Levin strča u predsoblje. Čim je izbliza ugledao brata, toga osjećanja umah nestade i njega zamijeni žaljenje. Koliko je god brat Nikolaj i prije bio strašan zbog svoje mršavosti i bolešljivosti,

sad je bio još mršaviji, još više iznemogao. Bio je to kostur pokriven kožom.

Stajao je u predsoblju trzajući dugim, mršavim vratom i skidao s njega šal te se čudno i žalosno smiješio. Opazivši taj smiješak, smiren i pokoran, Levin oćutje da ga u grlu nešto grčevito steže.

— Evo, dođoh ti — reče Nikolaj muklim glasom ni za trenutak ne skidajući oćiju s bratova lica. — Htio sam već davno, ali sve nešto pobolijevah. Sada sam se dobro oporavio — govoraše tarući svoju bradu velikim mršavim dlanovima.

— Jest, jest! — odgovori Levin. I bi mu još strašnije kad je, cjelivajući se, usnama osjetio suhoću bratova tijela i izbliza ugledao njegove velike oći što su čudno svijetlile.

Koju nedjelju dana prije toga Levin je pisao bratu da je, pošto je prodan onaj manji dio što je u njihovoj kući ostao nepodijeljen, brat sad imao dobiti svoj dio od oko 2000 rubalja. Nikolaj reče da je sada došao da primi te novce i ponajviše zbog toga da proboravi neko vrijeme u svom gnijezdu, da se poput nekadašnjih junaka dotakne zemlje te pribere snage za posao što ga još čeka. Unatoč povećanoj pogrbljenosti, unatoč mršavosti što je zaprepastavala zbog toga što je bio visok, njegove kretnje kao i obićno bjehu brze i žustre. Levin ga uvede u kabinet.

Brat se osobito brižno preodjene, toga prije nije radio, počešlja svoju rijetku, uspravnu kosu te se smijeći uspne na gornji sprat.

Bio je vrlo prijazno i vedro raspoložen kakvim ga je često u djetinjstvu pamtio Levin. Pomenu čak i Sergeja Ivanovića bez srdžbe. Kad je ugledao Agafju Mihajlovnu, našali se s njome te se raspita za stare slugе. Vijest o smrti Parfjona Denisića neprijatno ga se dojmila. Na licu mu se odrazi uplašęnost; ali se za čas pribra.

— Pa i onako je već bio star — reče pa promijeni razgovor.

— Nego ćuj, ostat ću kod tebe mjesec-dva, a onda u Moskvu. Znaš, meni je Mjagkov obećao mjesto, pa eto stupam u službu. Sada ću svoj život urediti posve drukćije — nastavi.

— Znaš, oslobodio sam se one žene.

— Marje Nikolajevne? Kako, a zašto?

— Ah, ona je gadna ženska! Čudo jedno neprijatnosti mi je napravila. — Ali ne reče kakve su bile te neprijatnosti.

Nije mogao reći da je otjerao Marju Nikolajevnu zato što je pripremala slab čaj, a ponajviše zato što ga je pazila kao bolesnika. — Onda ja općenito sada hoću da posve promijenim život. Naravno, kao i svi drugi, i ja sam pravio gluposti, a imutak — deveta briga, njega ja ne žalim. Samo da je zdravlja, a zdravlje se, bogu hvala, popravilo.

Levin je slušao i smišljao, ali nije mogao smisliti šta da kaže. Po svoj je prilici i Nikolaj osjetio isto; stao je brata raspitivati o njegovim poslovima; a Levin je rado govorio o sebi jer je mogao govoriti a da se ne pretvara. Ispričovjedio je bratu sve o svojim osnovama i o svom radu.

Brat je slušao, ali ga to očito nije zanimalo.

Ova su dva čovjeka bila tako srodna i bliska jedan drugome da je i najmanja kretnja, ton glasa obojici govorio više nego sve drugo što se moglo izreći riječima.

Sad je u oboje bila ista misao — bolest i blizina Nikolajeve smrti, koja je potiskivala sve ostalo. Ali ni jedan ni drugi ne smjedoše govoriti o njoj i zato je, ma šta oni govorili ne izrekavši ono što ih je jedino okupljalo — sve bilo laž. Nikad se Levin nije toliko radovao što se svršilo veće te je trebalo ići spavati. Nikada ni sa kakvim tuđincem, ni u kakvoj službenoj posjeti nije bio tako ne prirodan i neiskren kao što je bio danas. A svijest o toj ne prirodnosti i kajanje zbog nje učiniše ga još ne prirodnijim. Njemu se plakalo nad svojim voljenim bratom koji je umirao, a morao je slušati i podržavati razgovor o tome kako će on živjeti.

Budući da je kuća bila vlažna i da su svega jednu sobu grijali, Levin je smjestio brata da spava u njegovoj spavaonici za pregradom.

Brat je legao — i spavao ili ne spavao — ali se kao bolesnik prevrtao, kašljao i kad nije mogao iskašljati, nešto gundao. Ponekad, kad bi teško udisao, rekao bi: »Ah, bože moj!« Ponekad, kad bi ga sluz gušila, ljutito bi propištao: »A, vražje!« Slušajući ga, Levin dugo nije zaspao. Levinove misli bijahu najrazličitije, ali konac svih misli bijaše jedan jedini: smrt.

Smrt, taj neizbježni kraj svega, prvi mu put neodoljivom snagom iziđe pred oči. I ta smrt, koja je ovdje, u ovom voljenom bratu koji je u polusnu ječao i ravnodušno po navici zazivao čas boga, čas vruga, uopće nije bila tako daleka kako mu se prije činilo. Ona je bila i u njemu samome — osjećao

je to. Ako ne danas, a ono sutra, ako ne sutra, a ono za trideset godina, zar nije sve isto? A što je zapravo ta neizbježna smrt, on ne samo da nije znao, ne samo da nikad nije ni mislio o tome, nego nije ni umio ni smio misliti o tome.

»Ja radim, hoću da nešto učinim, a i zaboravio sam da sve ima kraj, da ima — smrt.«

Sjedio je na krevetu u tami zgrčivši se i obuhvativši svoja koljena i susprežući dah od napregnutosti mislio, mislio. Ali što je više naprezao misli, to mu je sve jasnije postajalo da je to iznad svake sumnje tako da je on zaista zaboravio, previdio u životu jednu sićušnu okolnost — to da će doći smrt te da će se sve svršiti, da ništa nije vrijedilo počinjati i da se tome ne može pomoći. Da, to je užasno, ali je tako.

»Ali ja sam još ipak živ. Samo što da sada radim, što da radim?« govoraše očajan. Upali svijeću te pažljivo ustade i poče prema ogledalu te stane motriti svoje lice i kosu. Da, na sljepoočicama ima sijedih. Zine. Kutnjaci su se počeli kvariti. Otkrije svoje mišićave ruke. Da, u njega je mnogo snage. Ali i u Nikolinjka, što sad ondje diše ostacima pluća, bijaše zdravo tijelo. I odjednom mu padne na pamet kako su oni kao djeca zajedno lijegali na spavanje i samo čekali da Fjodor Bogdanič ode, pa da jedan drugoga gađaju jastucima i da kikoću, kikoću nezadrživo tako da čak ni strah pred Fjedorom Bogdaničem nije mogao zastaviti onu spoznaju životne sreće što je kiptjela i pjenušala se. »A sada ove upale prazne grudi... i ja koji ne znam zašto sam ovdje i što će sa mnom biti...«

— Kha! Kha! A, k vragu! Što švrljaš, što ne spavaš? — zovne ga brat.

— Tako, ne znam, nesanica.

— A ja sam dobro spavao, više se ne znojim. Pogledaj, pipni košulju. Ima li znoja?

Levin opipa, ode za pregradu, ugasi svijeću, ali dugo još nije zaspao. Tek što je nekako sebi razjasnio pitanje kako da čovjek živi, kadli mu se ispriječi novo nerješivo pitanje — smrt.

»Eto, on umire, no, umrijet će u proljeće, ali kako da mu čovjek pomogne? Šta ja mogu njemu reći? Šta ja znadem o tome? Bio sam zaboravio da to i postoji.«

Levin već odavno bijaše zapazio da čovjeku s ljudima postane nelagodno zbog njihove pretjerane popustljivosti i pokornosti, te mu onda vrlo brzo postaje nepodnošljivo zbog njihovih pretjeranih zahtjeva i sitničavosti. Osjećao je da će se tako zbiti i s bratom. I zaista, brat Nikolaj ne osta zadugo blag. On već sutradan posta razdražljiv te je namjerno zanovijetao bratu koješta dirajući ga u najbolnija mjesta.

Levin se čutio krivim i nije mogao toga popraviti. Čutio je kad se njih obojica ne bi pretvarali nego kad bi govorili, kakono se veli — po duši, tj. samo ono što uistinu misle i osjećaju da bi oni onda samo gledali jedan drugome u oči, a Konstantin bi samo govorio: »Umrijet ćeš, umrijet ćeš, umrijeti!« — a Nikolaj bi samo odgovarao: »Znam da ću umrijeti, ali se bojim bojim se, bojim!« I ništa više ne bi govorili kad bi govorili tek po duši. Ali tako se ne mogaše živjeti, i zato je Konstantin kušao raditi ono što je čitav život pokušavao a nije umio raditi, i to ono što su, prema njegovu zapažanju, mnogi tako dobro umjeli raditi i bez čega se ne može živjeti: pokušavao je da ne govori ono što je mislio te je neprestano čutio da se to činilo nekako naoko neiskreno, da ga brat u tome hvata i da ga to razdražuje.

Trećega dana Nikolaj zatraži od brata da mu opet iznese svoje osnove te ga stade ne samo osuđivati nego ga namjerno stade brkati s komunizmom.

— Ti si samo uzeo tuđu misao, ali si je unakazio i hoćeš da je primijeniš ondje gdje se ona ne može primijeniti.

— Kad ti kažem da to nema ništa zajedničkog sa mnom. Oni odbacuju pravo vlasništva, kapitala, naslijeđa, a ja, ne poričući taj glavni stimulans (Levinu je samome bilo odvratno što je upotrebljavao ovakve riječi, ali otkako se bio zanio svojim radom on je nehotice počeo sve češće i češće upotrebljavati tuđice), ja samo želim regulirati rad.

— To i jest ono, ti si uzeo tuđu misao, odsjekao od nje sve što joj čini snagu te hoćeš da nas uvjeriš kako je to nešto novo

— reče Nikolaj ljutito trzajući vratom u kravati.

— Samo što moja misao nema ništa zajedničkog...

— Ondje — ljutito sijekajući očima i ironično se smiješeći govoraše Nikolaj Levin — ondje barem ima nekog čara, kako da kažem, geometrijskoga — jasnoće, nesumnjivosti.

Možda je to utopija. Ali uzmimo da se od cijele prošlosti može napraviti tabula rasa¹: nema li vlasništva, nema li porodice, onda tek počinje pravi rad. Ali kod tebe nema ničega...

— Zašto ti brkaš? Ja nikad nisam bio komunist.

— A ja jesam i nalazim da je to preuranjeno, ali da je razumno i da ima budućnost kao i kršćanstvo u prvim vijekovima.

— Ja samo držim da radnu snagu treba promatrati s prirodnoznanstvenoga gledišta, to jest proučavati je, priznati njene osobine i...

— Samo što je to posve zaludu. Ta snaga, prema stupnju svoga razvoja, sama nalazi određen način djelatnosti. Posvuda je bilo robova, zatim dođoše metavers;² i u nas se radi na napolicu, ima zakupa, ima nadničjenja — šta bi ti još? Levin se odjednom raspali na te riječi, jer se u dubini duše bojao da je to istina — istina da je htio balansirati među komunizmom i nekim određenim oblicima, a to jedva da bi bilo moguće.

— Ja tražim sredstva da se radi produktivno i za mene i za radnike. Hoću da uredim... — odgovaraše vatreno.

— Ništa ti nećeš urediti; jednostavno, kao što si cio život živio, ti bi želio biti originalan, pokazati da seljake ne eksploatiraš jednostavno, nego radi ideje.

— No, tako ti misliš — i dosta! — odgovori Levin osjećajući da mu mišić na lijevom obrazu nezadrživo poigrava.

— Ti niti si imao niti imaš kakva uvjerenja, nego bi samo da ti je da utaziš svoje samoljublje.

— No, pa dobro, i pusti me na miru!

— I hoću! Davno je već trebalo, i idi do vraga! I vrlo mi je žao što sam došao!

Ma kako da se Levin poslije toga trudio da umiri brata, Nikolaj ništa ne htje da čuje, govorio je da je kudikamo bolje da se razidu, i Levin vidje da je bratu život jednostavno postao nepodnošljiv.

Nikolaj se već bio posve spremio da otputuje kad mu Konstantin opet priđe i neprirodno ga zamoli da oprostí ako ga je čime uvrijedio.

---

¹ Latinski: čista ploča, tj. zbrisati svu prošlost.

² Francuski: arendator, zakupac.

— A, velikodušnost! — reče Nikolaj te se osmjehnu. — Ako ti želiš da budeš u pravu, onda ti mogu priuštiti to zadovoljstvo. Ti si u pravu, ali ja svejedno odoh!

Tek pred sam odlazak Nikolaj se poljubi s njime i reče najednom, čudno i ozbiljno pogledavši brata:

— Ipak, ne spominji me se po zlu, Kostja! — I glas mu zadrhti. To bijahu jedine riječi koje bjehu izrečene iskreno. Levin je shvatio da se pod tim riječima razumijeva: »Sam vidiš i znaš da je meni slabo, i možda se više nećemo ni vidjeti.« Levin je to shvatio i suze mu briznuše iz očiju. Još je jednom poljubio brata, ali mu ništa nije mogao niti je umio kazati.

Treći dan po bratovu odlasku i Levin otputova u inozemstvo. Kad se na željezničkoj stanici sreo sa Ščerbackim, Kitinim bratićem, začudio se zbog Levina svojim mračnim držanjem.

— Šta je tebi? — upita ga Ščerbacki.

— Ništa ništa, onako, malo je radosti na svijetu.

— Kako malo? Evo, mjesto da ideš u nekakav Nulhouse, hajdemo zajedno u Pariz. Pa ćeš vidjet šta je veselje!

— Ne, ja sam već svršio svoje. Vrijeme mi je da se mre.

— Gle ti njega! — smijući se reče Ščerbacki.

— Ja sam pripreman da tek započnem.

— Pa i ja sam tako donedavna mislio, ali sad znadem da ću uskoro umrijeti.

Levin je govorio ono što je uistinu mislio u posljednje vrijeme. U svemu je vidio smrt ili približavanje k njoj. Ali djelo što ga je bio načeo više ga je okupljalo. Valjalo je nekako iživljavati život dok ne dođe smrt. Tama mu je prekrivala sve; ali upravo zbog te tame osjećao je da je jedina nit vodilja u toj tami njegov rad i on se iz sve snage uhvatio i za nj držao.

ČETVRTI DIO

Karenjinovi, muž i žena, nastaviše stanovati pod istim krovom, sretali se svaki dan, ali su bili potpuno tuđi jedno drugome. Aleksej je Aleksandrovič odredio sebi za dužnost da svaki dan vidi ženu da ne bi posluga imala razloga nagađati, ali se klonio da ruča kod kuće. Vronski nikada ne bi dolazio u kuću Alekseja Aleksandroviča, ali bi ga Ana viđala van kuće, i muž je to znao.

To bijaše mučno za sve troje, i ni jedno od njih ne bi moglo proživjeti ni dana u tome stanju da nije očekivalo da će se to promijeniti i da je to samo privremena nesretna okolnost koja će proći. Aleksej Aleksandrovič je čekao da ta strast prođe, kao što i sve prolazi, te će se to sve zaboraviti i njegovo ime ostati neokaljeno. Ana, od koje je to stanje zavisilo i kojoj je bilo najteže, podnosila je to jer nije samo čekala već je i bila čvrsto uvjerena da će se sve to u najskorije vrijeme rasplesti i raščistiti. Nije znala za sigurno kako će se sve to rasplesti, ali je čvrsto vjerovala da će se nešto tako dogoditi u najskorije vrijeme. Vronski, nehotice joj se pokoravajući, također je očekivao nešto što ne zavisi od njega samoga, što mora ukloniti sve teškoće.

Usred zime Vronski je proveo jednu veoma dosadnu sedmicu dana. Bijaše pridijeljen za pratioca nekom stranom princu koji je doputovao u Petrograd i morao mu pokazivati petrogradske znamenitosti. Vronski je i sam bio reprezentativan, osim toga je umio da se drži dostojanstveno-uljudno i bio navikao da opći s takvim ličnostima; zato je i bio pridijeljen princu. Ali mu se dužnost učinila veoma teška. Princ

nije želio propustiti ništa o čemu će ga kod kuće pitati da li je on to vidio u Rusiji; a i sam je želio, koliko je moguće, da iskoristi ruske naslade. Dužnost Vronskoga bijaše da ga uputi u jedno i u drugo. Prije podne bi išli da razgledaju znamenitosti; uveče bi sudjelovali u narodnim zabavama. Princ je bio zdrav, što je čak i za prinčeve bilo neobično; i vježbama i dobrom njegom stekao je takvu tjelesnu snagu da je, unatoč obilju zadovoljstva kojima se odavao, bio svjež kao veliki zeleni glatki nizozemski krastavac. Princ je mnogo putovao i nalazio da je jedno od glavnih prednosti današnjega dobrog saobraćaja što su nacionalne zabave pristupačnije. Bio je u Španiji i tamo privedivao podoknice i zbližio se sa Španjolkom koja je svirala na mandolini. U Švajcarskoj je ubio gemzu.¹ U Engleskoj u crvenom fraku skakao preko plotova i za okladu ubio dvije stotine fazana. U Turskoj je bio u haremu, u Indiji jahao na slonu, pa je sada u Rusiji želio okusiti sve ruske specijalitete

Vronskoga je, koji je uza nj bio kao glavni meštar ceremonija, stajalo mnogo truda da odabere one ruske zabave što su različite osobe preporučivale princu. Bilo je tu i trkaćih konja, i ruskih palačinaka, i lova na medvjede, i trojki, i Cigana, i terevenki s ruskim razbijanjem posuđa. I princ je neobičnom lakoćom usvojio ruski duh, razbijao poslužavnike s posuđem, posadivao na krilo Ciganku i činilo se da pita: Ima li još štogod, zar je samo u tome sav ruski duh.

U biti od svih se ruskih zadovoljstava princu najviše svidješe francuske glumice, balerina i šampanjac s bijelim pečatom. Vronski je navikao na prinčeve, no da li zbog toga što se on sam u posljednje vrijeme promijenio, ili zbog prevelike prisnosti s tim princem, ta mu se sedmica pričinila strašno teška. Svu se tu sedmicu bez prestanka osjećao kao što se osjeća čovjek određen da bude uz luđaka: boji se luđaka i istodobno se zbog njegove blizine boji i za svoj um. Vronski je neprestano osjećao potrebu da ni na trenutak ne odstupi od tona stroge službene uljudnosti da ga ne bi uvrijedili. Način na koji je princ općio s istim osobama koje su se na čuđenje Vronskoga upinjale da mu priušte ruske razonode, bijaše prezriv. Njegovi sudovi o ruskim ženama koje je on

---

¹ Tamošnja divokoza.

želio da prouči nisu jednom primorali Vronskoga da crveni od negodovanja. Ali glavni razlog zbog kojega je princa Vronski teško podnosio bijaše taj što je Vronski u njemu nehotice vidio samoga sebe. I ono što je vidio u tom ogledalu nije laskalo njegovu samoljublju. Bio je to veoma glup i veoma samouvjeren i veoma zdrav i veoma čist čovjek, i više ništa. Bio je džentlmen — to je bilo istina, i Vronski to nije mogao poricati. Bio je uravnotežen i nije se udvarao višima od sebe, bio je slobodan i jednostavan u općenju s jednakima sebi i prezrivo dobroćudan s nižima. Vronski je i sam bio takav, pa je to smatrao za veliku vrlinu; ali u odnosu na princa on je bio niži i taj ga prezrivo dobroćudni odnos prema njemu uzrujavao.

»Govedino jedna glupa! Zar sam ja takav!« — mišljaše on.

Kako bilo da bilo, kad se sedmoga dana oprostio s njim pred njegov odlazak u Moskvu i kad mu se princ zahvali, on bijaše sretan što se izbavio iz toga nezgodnoga položaja i toga neugodnoga ogledala. Oprostio se s njim na stanici vraćajući se iz lova na medvjede gdje se svu noć pokazivalo rusko junaštvo.

II

Vrativši se kući, Vronski nađe u sebe pisamce od Ane. Ona je pisala: »Bolesna sam i nesretna. Ne mogu izlaziti, ali ne mogu više izdržati da vas ne vidim. Dođite večeras. U sedam sati Aleksej Aleksandrovič ide u savjet i bit će ondje do deset.« Misleći časak na to kako je to čudno što ga ona zove pravo k sebi usprkos mučevu zahtjevu da ga u kući ne prima, on odlučio da ode.

Vronski je te zime bio promaknut za pukovnika, izišao iz pukovnije i stanovao sam. Pošto doručkova, odmah leže na divan, i u pet minuta se ružni prizori koje je posljednjih dana vidio pomiješao i povezaše s predodžbom o Ani i o seljaku hajkaču koji je igrao važnu ulogu u lovu na medvjede; i Vronskoga obrva san. Prenuo se iza sna u mraku, dršćući od straha, i žurno užegao svijeću. »Što je to? Što? Što li sam tako strašno sanjao? Da, da. Čini mi se da je seljak hajkač, malešan, prljav, nakostriješene brade nešto radio

sagnuvši se i odjednom progovorio francuski nekakve čudne riječi. Da, ničega više nije bilo u snu — reče on sebi. — Ali zašto to bješe tako strašno?« Opet se jasno sjeti seljaka i onih nerazumljivih francuskih riječi što ih je taj seljak izgovarao, i jeza ga prođe po leđima.

»Gluparija!« — pomisli Vronski i pogleda na sat.

Bijaše već osam i pol. Pozvoni momku, žurno se obuče te iziđe na trijem potpuno zaboravivši na san, mučilo ga je samo to što je zakasnio. Dovezavši se do trijema Karenjinih, pogleda na sat i vidje da je deset minuta do devet. Na ulazu stajaše visoka, uska kočija sa dva upregnuta sivca, »Ona dolazi k meni — pomisli Vronski — i bolje bi bilo. Neugodno mi je ulaziti u tu kuću. Ali svejedno; ne mogu se kriti« — reče sebi i, onako kako je naučio još u djetinjstvu da se ničega ne stidi, Vronski iziđe iz saonica i priđe vratima. Vrata se rastvoriše i vratar s gunjem na ruci prizva kočiju. Vronski, nenavikao da zapaža tančina, sad ipak zapazi zaprepašteni vratarev izraz kojim ga je pogledao. Na samim vratima Vronski se zamalo ne sudari s Aleksejem Aleksandrovičem. Plinska je svjetiljka pravo osvjetljivala beskrvno, ispijeno lice pod crnim šeširom i bijeli okovratnik, koji je sjajio iza dabrovine na ogrtaču. Nepomične, mrkle Karenjinove oči upiju se u lice Vronskoga. Vronski se nakloni, i Aleksej Aleksandrovič, žvaknuvši ustima, podiže ruku k šeširu i prođe. Vronski vidje kako je ne osvrćući se sjeo u kočiju, prihvatio kroz prozor gunj i dogled i nestao. Vronski uđe u predsoblje. Obrve mu bjehu namrštene, i oči blistahu srditim i ponosnim bljeskom.

»Eto ti neprilike! — mišljaše on. — Da se on bori, da brani svoju čast, ja bih mogao djelovati, izraziti svoje osjećaje; ali ta slabost ili podlost. On od mene čini varalicu, a ja niti sam htio i niti hoću da budem varalica.«

Otkako se u Vredskom perivoju objasnio s Anom, misli se Vronskoga mnogo izmijeniše. Nehotice se pokoravajući Aninoj slabosti, koja mu se sva predavala i od njega očekivala odluku svoje sudbine unaprijed se pokoravajući svemu, odavno je prestao misliti da bi taj odnos mogao završiti onako kako je on tada mislio. Častoljubivi su mu se planovi opet splasnuli i, osjećajući da je izišao iz toga kruga djelatnosti u kom sve bijaše određeno, sav se predavao svome osjećanju i to ga osjećanje sve jače i jače vezivalo uz nju.

Još u predsoblju začu kako joj se koraci udaljuju. Shvatio je da ga je čekala, prisluškivala i sad se vratila u salon.

— Ne! — viknu ona ugledav ga i pri prvom zvuku njena glasa briznuše joj suze — ne, ako se to tako bude nastavilo, onda će se to dogoditi još mnogo, mnogo prije!

— Što, mila moja?

— Što? Ja čekam, patim, sat, dva... Ne, neću! Ne mogu se svađati s tobom. Sigurno nisi mogao. Ne, neću!

Položila mu je obje ruke na ramena i dugo ga gledala dubokim, ushićenim i istodobno ispitljivim pogledom. Proučavala mu je lice za sve to vrijeme otkad ga nije vidjela. Kao i na svakom sastanku s njim, i sad je spajala u jedno zamišljenu svoju predodžbu o njemu (neusporedivo ljepšu, nemoguću u zbilji) s njim onakvim kakav je bio.

III

Sreo si ga? — upita ona kad sjedoše za stol pod svjetiljkom.

— To ti je za kaznu što si zakasnio.

— Da, ali kako to? Trebalo je da bude u savjetu?

— Bio je, i vratio se, i opet ode nekamo. Ali ništa zato. Ne govori o tome. Gdje si bio? Sve vrijeme samo s princom?

Ona je do u tančine znala kako on živi. Htio je reći da nije spavao svu noć te je prespavao ali, gledajući njeno uzbuđeno i sretno lice, bi mu zazorno. Pa reče da je trebalo da izvijesti o prinčevu odlasku.

— Pa sad je gotovo? Otputovao je?

— Hvala bogu, gotovo. Nećeš vjerovati kako mi je bilo nenasno.

— Pa zašto? Ta to je svakidašnji život vas sviju, mladih muškaraca — reče ona namrštivši obrve i mašivši se za vez što je bio na stolu, te ne gledajući Vronskoga uze da vadi iz njega kukicu.

— Odavno sam se već odrekao tog života — reče on čudeći se kako joj se izraz lica promijenio i nastojeći da dokuči šta to znači. — I priznajem — reče on s osmijehom pokazujući guste bijele zube — ove sedmice kao da sam sebe vidio u ogledalu gledajući taj život, i bi mi neugodno.

Ona je držala u rukama vez, ali nije vezla, nego ga je gledala čudnim, blistavim i ljubeznim pogledom.

— Jutros je Liza navratila — oni se još ne boje dolaziti k meni unatoč grofici Lidiji Ivanovnoj — ubaci on — i pripovijedala o vašoj atenskoj večeri. Kakve li gadarije!

— Htio sam samo reći da... Ona mu presiječe riječ.

— Ono bješe Therese što si je ti odprije poznavao?

— Htio sam reći...

— Kakvi ste vi muškarci gadovi! Kako vi ne možete zamisliti da žena to ne zaboravlja — govorila je ona sve se više i više žesteći i time odajući razlog svoje uzrujanosti. — Osobito žena koja ne poznaje tvoga života. Šta ja znam? Šta sam ja znala? — govorila je ona — ono što mi ti kažeš. A otkuda da znam jesi li mi govorio istinu...

— Ana! Vrijeđaš me. Zar mi ne vjeruješ? Zar ti ne rekoh da nema u mene misli što ti je ne bih povjerio?

— Da, da — reče ona očito nastojeći da otjera ljubomorne misli. — No da znaš kako je meni teško! Vjerujem ti, vjerujem... Ajde, što ti ono poče govoriti?

Ali on se nije mogao odmah sjetiti što je htio reći. Ti napadaji ljubomore što bi je u posljednje vrijeme sve češće i češće spopadali, užasavali bi ga i koliko se god trudio da to sakrije, hladio je prema njoj mada je znao da je uzrok ljubomore ljubav prema njemu. Koliko bi samo puta govorio sebi da je njena ljubav sreća; i eto, ona ga je voljela kako samo može voljeti žena u koje je ljubav preteгла nada svim blagom u životu — i on bijaše mnogo dalje od sreće nego onda kad je pošao za njom iz Moskve. Tada se osjećaše nesretnim, a sreća je bila pred njim; sad je pak osjećao da je najveća sreća već za njim. Ana nikako nije bila onakva kakvu ju je on vidio u prvo vrijeme. Promijenila se na gore i duševno i fizički. Sva se raskrupnjala, i dok je govorila o glumici, na licu joj je bio pakostan izraz koji ju je nagrđivao. On ju je gledao kao što gleda čovjek uveo cvjetić što ga je on otkinuo i u kojem s mukom prepoznaje ljepotu s koje ga je otkinuo i pogubio. Pa ipak, bez obzira na to, osjećao je da je onda, kada mu je ljubav bila jača, mogao, da je to baš zaželio, istrgnuti tu ljubav iz srca, no sada kad mu se, kao i toga trenutka, činilo da ne osjeća ljubavi za nju, znao je da ne može raskinuti svoju vezu s njom.

— Ajde, ajde, što mi ti htjede kazati za princa? Otjerala sam ga, otjerala đavla — dodade ona. Đavlom su između sebe

nazivali ljubomoru. — Ajde, šta si počeo govoriti o princu? Zašto ti je bilo tako teško?

— Ah, nesnosno! — reče on nastojeći da uhvati nit izgubljene misli. — On ništa ne gubi kad ga čovjek pobliže upozna. Ako ga treba ocrtati kakav je, on je krasno ugojena životinja poput onih što na izložbama dobivaju prve nagrade, i ništa više

— kazao je on sa srđžbom koja je u njoj pobudila zanimanje.

— Ma neće biti, kako to? — usprotivi se ona. — Ipak je mnogošta vidio, obrazovan je?

— Njihova je obrazovanost posve drugačija obrazovanost. On je očito samo za to i obrazovan da bi imao pravo prezirati obrazovanje, kao što već oni preziru sve osim životinjskih naslada.

— Pa šta, svi vi volite te životinjske naslade — reče ona, i on opet spazi mrki pogled koji ga je izbjegavao.

— A šta ga ti to toliko braniš? — reče on smiješeći se.

— Ne branim, posve mi je svejedno; ali mislim da ti sam ne voliš tih naslada, odricao bi ih se. A za tebe je naslada gledati Terezu u Evinu kostimu...

— Opet, opet đavo! reče Vronski prihvativši ruku što ju je metnula na sto i cjelivajući je.

— Da, ali ne mogu! Ti ne znaš koliko se ja napatih očekujući tebe! Mislim da nisam ljubomorna. Nisam ljubomorna; vjerujem ti kad si ovdje, sa mnom; ali kad ti negdje sam provodiš svoj život, neshvatljiv za me...

Ona se odmače od njega, napokon izvadi kukicu iz veza i brzo, s pomoću kažiprsta, stadoše se nabacivati jedna za drugom petlje bijele vune koja je blistala na svjetlosti svjetiljke, i tanko zapešće u opšivenom rukavicu poče se brzo, nervozno okretati.

— Pa kako? gdje si sreo Alekseja Aleksandroviča?

— odjednom neprirodno zaječa njen glas.

— Sudarili smo se na vratima.

— I on te je pozdravio ovako.

Ona izduži lice i, poluzatvorivši oči, brzo promijeni izraz lica, sklopi ruke i Vronski na njenu lijepom licu ugleda isti onaj izraz kojim ga je pozdravio Aleksej Aleksandrovič. On se nasmiješi, a ona se veselo nasmija onim ljupkim smijehom iz grudi koji bijaše jedna od njenih glavnih dražesti.

— Ja ga nikako ne razumijem — reče Vronski. — Da je nakon tvoga objašnjenja s njim u ljetnikovcu prekinuo s tobom, da me je izazvao na dvoboj... ali to ja ne shvaćam: kako može da podnosi to stanje? On pati, očito.

— On? — smiješeći se reče ona.

— On je potpuno zadovoljan.

— Zbog čega se mi svi mučimo kad bi moglo biti tako lijepo?

— Samo se on ne muči. Kao da ja ne znam njega, tu laž kojom je sav prožet?... Kao da se može, ako se išta osjeća, živjeti ovako kako on i ja živimo? Ništa on ne shvaća, ne osjeća. Zar može čovjek, ako išta osjeća, živjeti sa svojom grešnom ženom pod istim krovom? Zar je moguće govoriti s njom? Govoriti joj *ti*?

I opet ga ona nehotice poče oponašati. »Ti, *ma chere*, ti, Ana!«

— To ti nije muškarac, nije čovjek, lutka je to! Nitko to ne zna, ali ja znam. O, da sam ja na njegovu mjestu, ubila bih, rastrgala bih već davno na komade tu ženu, takvu kao što sam ja, a ne bih govorila: ti, *ma chere*, Ana. To ti nije čovjek, već ministarski stroj. On ne shvaća da sam ja tvoja žena, da je on tuđ, suvišan... Nećemo, nećemo govoriti!...

— Nemaš pravo i nemaš pravo, draga moja, — reče Vronski nastojeći da je umiri. — Ali svejedno, nećemo o njemu govoriti. Pričaj mi šta si radila? Kako si? Kakva je to bolest i što je rekao liječnik?

Gledala je u nj s podrugljivom radošću. Očito je bila još našla smiješnih i nakaznih osobina u mužu i čekala priliku da ih iskaže.

Ali on nastavi:

— Sve mi se čini da to tvoje stanje i nije bolest. Kad će to biti? Podrugljivi bljesak utrnu u njenim očima, a mjesto prijašnjeg izraza pojavi se drugačiji osmeh — koji je odavao nešto njemu nepoznato, neku tihu sjetu.

— Uskoro, uskoro. Ti si govorio da je naš položaj mučan, da ga treba raščistiti. Kad bi ti znao kako je meni teško, što bih sve dala za to da bih slobodno i smjelo mogla voljeti tebe! Ni ja se ne bih mučila, ni tebe ne bih mučila svojom ljubomorom... I tako će uskoro i biti, ali ne onako kako mi mislimo.

I pri misli o tome kako će to biti sama se nad sobom toliko sažali da joj briznuše suze na oči i ne mogaše nastaviti. Kuku, koja joj je pod svjetiljkom blistala od prstenja i bjeline, metnu na njegov rukav.

— Neće to biti onako kako mi mislimo. Nisam ti htjela govoriti o tome, ali si me ti prisilio. Uskoro, uskoro će se sve riješiti, i svi ćemo se mi smiriti i nećemo se više mučiti.

— Ja ne razumijem — reče on razumijevajući je.

— Pitao si, kada? Uskoro. I ja to neću preživjeti. Ne prekidaj me! — I poče užurbano govoriti. — Znam, sigurno znam. Umrijet ću, i veoma mi je milo što ću umrijeti te izbaviti i sebe i vas.

Iz očiju joj potekoše suze; on joj se naže k ruci i poče je cjelivati nastojeći da prikrije uzbuđenje koje, on je to znao, nije imalo nikakva temelja, ali koje on nije mogao savladati.

— Eto tako, eto tako je bolje — govorila je ona jakim pokretom stežući njegovu ruku. — To je jedino, jedino što nam ostade.

On se pribra i podiže glavu.

— Kakvu to glupost! Kakvu to besmisleni glupost govoriš!

— Ne, to je istina.

— Što, što je istina?

— Da ću umrijeti. Snilo mi se.

— Snilo ti se? — ponovi Vronski u tren se sjeti svoga seljaka u snu.

— Da, snilo mi se — reče ona. — Davno mi se već to snilo. Sanjala sam da sam dotrčala u svoju spavaonicu, da treba da uzmem nešto, doznam nešto; znaš, kako već to bude u snu

— govorila je ona s užasom kolačeći oči — i u spavaonici, u kutu, nešto stoji.

— Ah, kakva besmislica! Kako možeš vjerovati...

Ali ona ne dopusti da je prekida. Ono što je govorila bijaše za nju i te kako važno.

— I to se nešto okrete, i vidim da je to seljak nakostriješene brade, malešan i strašan. Htjedoh uteći, ali on se sagnu nad vrećom te rukama nešto prebiraše...

Predočila si je kako prebira u vreći. Lice joj obuze užas. I Vronski je, sjećajući se svoga sna, osjećao isti užas kako mu prožima dušu.

— Prebira i uz to govori francuski, brzo, brzo i znaš, kotrljavo izgovara »r«: Il faut le battre le fer, le broyer, le pétrir...«¹ A ja se od straha htjedoh probuditi, probudih se... ali se probudih u snu. I počeh se pitati što to ima da znači. I Kornej mi govori: »U porođaju, u porođaju ćete umrijeti, u porođaju, mamice ...« I probudih se...

— Kakve li gluposti, kakve li gluposti! — govorio je Vronski, ali je i sam osjećao da mu glas nikako ne zvuči uvjerljivo.

— No nećemo govoriti. Pozvoni, naredit ću da nam donesu čaj. No pričekaj, sad ću za čas...

Ali odjednom stade. Lice joj u čas promijeni izraz. Užas i uzbuđenje odjednom zamijeni izraz tihe, ozbiljne i blažene pažnje. On ne mogaše shvatiti značenja te promjene. Ona je oćutjela u sebi kretanje novoga života.

IV

Poslije susreta s Vronskim u kući na ulaznom stepeništu Aleksej se Aleksandrovič odveze, kao što je i namjeravao, u talijansku operu. Tamo prosjedje dva čina i vidje se sa svima s kojima je trebalo da se vidi. Vrativši se kući, pažljivo promotri vješalicu i, opazivši da vojničkoga ogrtača nema, pođe po običaju u svoju sobu. Ali suprotno običaju ne leže spavati nego hodaše amo-tamo po kabinetu do tri sata noću. Osjećaj srdžbe prema ženi koja nije htjela da se drži pristojnosti i izvrši jedini uvjet što joj bijaše postavljen — da ne prima ljubavnika u kući, ne dade mu mira. Nije mu ispunila njegov zahtjev pa je on primoran da je kazni i da izvrši prijetnju — da traži rastavu i da joj oduzme sina. Znao je s kolikim je to teškoćama povezano, ali rekao je da će to učiniti i sada treba da prijetnju izvrši. Grofica mu je Lidija Ivanovna bila natuknula da je to najbolji izlaz iz njegova položaja, a praksa je rastava u posljednje vrijeme dovela tu stvar do takva savršenstva da je Aleksandar Aleksandrovič vidio da se mogu svladati formalne teškoće. Osim toga, kako nevolja nikad ne dolazi sama, i bavljenje pitanjem nacionalnih manjina i navodnjavanje polja Zorajske gubernije prouzrokovalo je

---

¹ Valja kovati željezo, tucati ga, mijesiti...

Alekseju Aleksandroviču takve neprilike u službi da je on za sve ovo posljednje vrijeme bio uzrujan.

Svu noć nije spavao i srdžba ga je sve rastući u nekakvim golemim razmjerima do jutra potpuno obuzela. Žurno se obuče i kao da nosi punu čašu gnjeva i bojeći se da je ne prelije, bojeći se da zajedno s gnjevom ne izgubi i energiju, koja mu je potrebna da se objasni sa ženom, uđe k njoj čim je doznao da je ustala.

Anu, koja je mislila da tako dobro poznaje svoga muža, zaprepasti njegova vanjština kad uđe k njoj. Čelo namršteno, oči mračno gledaju preda se; usta čvrsto i prezrivo stisnuta. U hod, u kretnjama, u zvučanju glasa bilo je odlučnosti i čvrstine kakve žena u njemu nikada nije vidila. Uđe u sobu i ne pozdravivši se s njom pođe ravno k njenu pisaćem stolu pa, uzevši ključe, otvori ladicu.

— Šta želite?! — kriknu ona.

— Pisma vašega ljubavnika — reče on.

— Tu ih nema — reče ona zatvarajući ladicu; ali po toj kretnji on razumjeda da je tačno pogodio i grubo joj odgurnuv ruku brzo zgrabi lisnicu u koju je, kako je on znao, stavljala najpotrebnije papire. Ona mu htjede istrgnuti lisnicu, ali je on odgurnu.

— Sjedite! moram govoriti s vama — reče on metnuvši lisnicu pod pazuhu i tako je čvrsto pritiskujući laktom da mu se rame podiglo.

Ona ga je šutke gledala začuđeno i plašljivo.

— Rekao sam vam da ne dopuštam da primete ljubavnika u kući.

— Trebalo je da ga vidim, da... Stade ne nalazeći nikakve izlike.

— Neću da ulazim u potankosti zbog čega je jedna žena trebala da vidi ljubavnika.

— Htjela sam, samo sam... — planuvši reče ona. Ta je njegova grubost razdraži i dade joj smjelosti. — Zar vi ne osjećate kako je vama lako mene vrijeđati? — reče ona.

— Vrijeđati se može pošten čovjek i poštena žena, ali kazati lupežu da je lupež samo je la constatation d'une fait.¹

— Tu novu osobinu, surovost, još nisam upozнала u vama.

---

¹ Ustanovljenje činjenice.

— Vi to zovete surovošću ako muž dopušta ženi slobodu dajući joj utočište pod njegovim časnim imenom samo pod uvjetom da pazi na pristojnost. Zar je to surovost?

— To je gore od surovosti, to je podlost, ako baš želite znati!

— uzviknu Ana iz koje je provalila zloba te ustane i htjede otići.

— Ne! — viknu on svojim piskutavim glasom koji se sad podiže još za notu više nego obično i, zgrabivši je za ruku velikim svojim prstima tako snažno da joj na ruci od pritisnute narukvice ostadoše crveni tragovi, silom je posadi na mjesto.

— Podlost? Ako želite upotrijebiti tu riječ, onda je podlost ostaviti muža, sina zbog ljubavnika i jesti hljeb mužev!

Ona pognu glavu. Ne samo da nije kazala ono što je jučer govorila ljubavniku da je *on* njen muž, a muž da je suvišan; nije ni pomislila na to. Osjećala je opravdanost njegovih riječi i samo reče tiho:

— Vi ne možete opisati moj položaj gore nego što ga ja sama razumijem, ali zašto vi to sve govorite?

— Zašto vam govorim? Zašto? — nastavi on isto tako srdito.

— Da biste znali da ću, kako niste ispunili moje volje da se držite pristojnosti, poduzeti mjere da se to stanje dokrajči.

— I onako će se uskoro, uskoro završiti — progovori ona i opet joj navriješe suze na oči pri misli na blizu smrt koju je sada željela.

— Svršit će se i brže nego što ste vi sa svojim ljubavnikom zamislili! Vi treba da zadovoljite životinjske strasti...

— Alekseju Aleksandroviču! Ne kažem da to nije velikodušno, ali je neprilično — tući onoga tko leži.

— Da, vi samo na se mislite, ali patnje čovjeka koji je bio vaš muž vas ne zanimaju. Svejedno vam je što mu se sav život razorio i koliko mu je duša ple... plje... pletprljela.

Aleksej je Aleksandrovič govorio tako brzo da se zapleo i nikako nije mogao izgovoriti te riječi. Napokon ju je izgovorio *pletprljela*. Nju obuze smijeh a istodobno i stid što joj je u takav čas moglo išta biti smiješno. I prvi put na časak poče suosjećati s njim, uživi se u njegov položaj i bi joj ga žao. Ali šta je mogla reći ili učiniti? Oborila je glavu i šutjela. On također umuknu na kratko vrijeme i progovori zatim

manje piskutavo, hladno, naglašujući samovoljno odabrane riječi koje nisu imale nikakve osobite važnosti.

— Došao sam da vam kažem... — reče on...

Ona podiže pogled na nj. »Ne, samo mi se pričinilo — pomisli ona sjećajući se izraza njegova lica kada se zapleo kod riječi pletrpjela — ne, zar čovjek tako mutnih očiju, s tim samozadovoljnim mirom može išta osjećati?«

— Ja ništa ne mogu promijeniti — prošapta ona.

— Došao sam da vam kažem da sutra putujem u Moskvu i da se više neću vratiti u ovu kuću, a vi ćete dobiti obavijest o mojoj odluci preko odvjetnika kojemu ću povjeriti da provede rastavu. A sin će mi se preseliti k sestri — reče Aleksej Aleksandrovič naprežući se da se prisjeti što je htio reći o sinu.

— Vama je Serjoža potreban da mi zadate bol — progovori ona gledajući ga ispod oka. — Vi ga ne volite... Ostavite mi Serjožu!

— Da, čak sam i ljubav prema sinu izgubio jer je s njim skopčano i moje gađenje prema vama. Ali ću ga ipak uzeti k sebi. Zbogom!

I htjede otići, ali ga sad ona zadrža.

— Alekseju Aleksandroviču, ostavite mi Serjožu! — prošapta ona još jedanput. — Ja nemam ništa više da kažem. Ostavite mi Serjožu do mojega... Uskoro ću roditi, ostavite mi ga!

Aleksej Aleksandrovič planu i, istrгнуvši ruku od nje, šutke iziđe iz sobe.

V

Kad je Aleksej Aleksandrovič ušao, čekaonica je čuvenoga petrogradskog odvjetnika bila puna. Tri su gospođe: jedna starica, jedna mlada žena i jedna trgovkinja, tri gospodina: jedan — bankar Nijemac s prstenom na ruci, drugi — bradat trgovac, i treći — ljut činovnik u vicmundiru, s križem oko vrata, očito već odavna čekali. Dva su pripravnika pisala za stolovima, grebući perima. Pribor za pisanje, što je Alekseju Aleksandroviču činilo veliko veselje, bijaše neobično lijep. Aleksej Aleksandrovič nije mogao a da to ne

opazi. Jedan se pripravnik ne ustajući, prižmirivši, ljutito obrati Alekseju Aleksandroviču:

— Šta želite?

— Imam posla s odvjetnikom.

— Odvjetnik je zauzet — strogo odgovori pripravnik pokazujući perom na ljude što su čekali i nastavi pisati.

— Može li naći vremena? — upita Aleksej Aleksandrovič.

— On nema slobodna vremena, uvijek je zauzet. Izvolite pričekati.

— Pa hoćete li se potruditi da mu predate moju posjetnicu

— reče Aleksej Aleksandrovič dostojanstveno videći da svakako mora da oda svoj inkognito.

Pripravnik uze posjetnicu i očito ne slažući se s njenim sadržajem uđe na vrata.

Aleksej Aleksandrovič je načelno bio za javni sud, ali se s nekim pojedinostima njegove primjene nije posve slagao, prema nekim višim službenim odnosima koji su njemu bili poznati i koje je osuđivao već koliko je on mogao osuđivati kakvugod najvišu ustanovu. Sav mu je život protekao u administrativnoj djelatnosti i zato, kad se s čimgod ne bi slagao, to neslaganje bi ublažio dopuštenjem da se može grijehiti i da se svaki posao može popraviti. U novim sudskim ustanovama nije odobravao mjere pod kojima je djelovalo odvjetništvo. Ali on do sada nije imao posla s odvjetništvom i zato ga samo teoretski nije odobravao; sada mu je pak to neodobranje još pojačao neugodan dojam što ga je stekao u odvjetnikovoj čekaonici.

— Sad će izići — reče pripravnik; i doista se za dvije minute na vratima ukaza visoka figura staroga pravoznanca kako raspravlja s odvjetnikom i sam odvjetnik.

Odvjetnik bijaše malešan, zdepast, ćelav čovjek crnoride brade, svijetlih dugačkih obrva i izbočena čela. Bijaše nakićen kao mladoženja, počev od okovratnika i dvostrukoga lančića do lakiranih cipela. Lice mu bijaše pametno, seljačko, a odjeća kicoška i loša ukusa.

— Izvolite, molim — reče odvjetnik obraćajući se Alekseju Aleksandroviču. I natmureno propustivši kraj sebe Karenjina, zatvori vrata.

— Po volji. — On pokaza na naslonjač kraj pisaćeg stola krcatoga spisima i sam sjede na predsjedničko mjesto trljajući malešne ruke s kratkima prstima, koje bjehu obrasle

bijelom dlakom i nakrivivši glavu. Ali tek što se primiri u svojoj pozi, kad nad stolom proletje moljac. Brzinom koja se nije mogla očekivati od njega, odvjetnik rasklopi ruke, uhvati moljca i opet zauze prijašnji stav.

— Prije nego počnem govoriti o mojoj stvari — reče Aleksej Aleksandrovič začuđeno poprativši očima odvjetnikovu kretnju — valja da napomenem da stvar o kojoj imam da govorim s vama treba da bude tajna.

Jedva primjetan smiješak rastvori odvjetnikove riđaste nadvijene brkove.

— Ja ne bih bio odvjetnik kad ne bih mogao čuvati povjerene mi tajne. Ali ako izvolite potvrdu...

Aleksej Aleksandrovič ga pogleda u lice i vidje da se sive pametne oči smiju i kao da već sve znadu.

— Vi znate moje prezime? — nastavi Aleksej Aleksandrovič.

— Znam vas i vašu korisnu — i opet uhvati jednoga moljca

— djelatnost kao i svaki Rus — reče odvjetnik nagnuvši se.

Aleksej Aleksandrovič uzdahnu pribirući se. Ali, kad se već bio odlučio, nastavi svojim piskutavim glasom, bez bojažljivosti, ne zapinjući i naglašujući neke riječi.

— Imam nesreću — poče Aleksej Aleksandrovič — da budem prevaren muž i želim zakonski raskinuti odnose sa ženom, to jest rastaviti se, ali tako da sin ne ostane s materom.

Sive odvjetnikove oči nastojale su da se ne smiju, ali su ipak igrale od nezadržive radosti, i Aleksej Aleksandrovič vidje da tu ne bijaše posrijedi samo radost čovjeka koji dobiva unosan posao — bijaše tu posrijedi slavodobiće i ushićenje, blijesak nalik na onaj zloslutni blijesak što ga je on vidio u očima žene.

— Vi želite moju suradnju kod provođenja rastave?

— Da, upravo to, ali vas moram upozoriti da ću se usuditi zloupotrijebiti vašu pažnju. Došao sam samo da se prethodno posavjetujem s vama. Ja želim rastavu, ali su za me važni oblici u kojima je to moguće. Može se veoma lako desiti da ću se, ako se ti oblici ne budu slagali s mojim zahtjevima, odreći zakonita traženja.

— Oh, uvijek je to tako — reče odvjetnik — i to je uvijek vaša volja.

Odvjetnik spusti pogled na noge Alekseja Aleksandroviča osjećajući da pokazujući svoju nezadrživu radost može uvrijediti klijenta. Pogleda moljca koji mu proletje pred nosom i trže ruku, ali ga ne uhvati poštujući raspoloženje Alekseja Aleksandroviča. — Iako su mi u toj stvari poznate u općim crtama naše zakonske odredbe — nastavi Aleksej Aleksandrovič — želio bih znati općenito one oblike u kojim se u praksi poslovi slične vrste obavljaju.

— Vi želite — odgovarao je odvjetnik ne dižući pogleda i sa zadovoljstvom prihvaćajući ton svoga klijenta — da vam izložim putove s pomoću kojih ćete ostvariti vaše želje.

I na potvrdno kimanje glavom Alekseja Aleksandroviča on nastavi samo kadikad pogledajući ovlaš u rascrvenjelo lice Alekseja Aleksandroviča.

— Rastava je po našim zakonima — reče on s laganim prizvukom neodobravanja naših zakona — moguća, kako vam je poznato, u slijedećim slučajevima... Pričekajte! — dobaci on pripravniku koji je provirio na vrata, ali ipak ustade, reče nekoliko riječi i opet sjede. — U slijedećim slučajevima: tjelesne mane bračnih drugova, zatim petogodišnji odvojeni život bez javljanja — reče on savivši jedan dlakom obrastao prst — zatim preljub (tu riječ izgovori s očitim zadovoljstvom). Podvrste su slijedeće (on nastavi pregibati debele prste, iako slučajevi i podvrste, očito, nisu mogli biti svrstani zajedno): tjelesne mane u muža ili žene, zatim preljub koji počini muž ili žena. — Kako se svi prsti izredaše, on ih sve ispravi i nastavi: — To su teoretske postavke, ali držim da ste mi učinili čast što ste se obratili meni za to da doznate praktičku primjenu. I zato, ravnajući se po prethodnim slučajevima, treba da vas obavijestim da se svi slučajevi rastave svode na slijedeće: tjelesnih mana nema, koliko ja mogu shvatiti, pa ni odvojenoga života bez javljanja?...

Aleksej Aleksandrovič potvrdno kimnu glavom.

— Svode se na slijedeće: preljub koji počini jedan od bračnoga druga i zatjecanja okrivljene stranke na djelu po uzajamnome sporazumu i bez takva sporazuma zatjecanje na djelu preko volje. Valja da kažem da se ovaj posljednji rijetka susreće u praksi — reče odvjetnik i letimice pogledavši Alekseja Aleksandroviča umuče, kao prodavač pištolja pošto je opisao sve prednosti ovoga i onoga oružja, i sad čeka da kupac

izabere. Ali Aleksej je Aleksandrovič šutio i stoga odvjetnik nastavi: — Najobičniji je i najjednostavniji, najrazumniji, po mom mišljenju, preljub po uzajamnome sporazumu. Ne bih si dopustio da se ovako izrazim, govoreći s neukim čovjekom

— reče odvjetnik — ali držim da mi to razumijemo.

Aleksej je Aleksandrovič, međutim, bito toliko rastrojen da nije odmah shvatio kako je razuman preljub po uzajamnome sporazumu i izrazio tu svoju dvojbu pogledom; ali mu odvjetnik odmah pomože:

— Ljudi više ne mogu živjeti zajedno — to je činjenica. I ako je oboje u tome sporazumno, pojedinosti i formalnosti postaju nevažne. Ujedno je to doista najjednostavnije i najsigurnije sredstvo.

Sada je Aleksej Aleksandrovič posve razumio. Ali imao je vjerskih zahtjeva koji ne dopuštaju te mjere.

— To je u datom slučaju bespredmetno — reče on. — Moguće je samo jedno: zatjecanje na djelu nehotice, dokazano pismima što ih posjedujem.

Pri spomenu pisama odvjetnik steže usne i proizvede tanan, sažalan i prezriv zvuk.

— Izvolite vidjeti — poče on. — Stvari te vrste rješava, kako vam je poznato, duhovni sud; a oci protopopi u stvarima te vrste veliki su ljubitelji najsitnijih tančina — reče on s osmijehom koji je pokazivao suosjećanje s ukusom protopopa. Pisma, bez sumnje, mogu djelimice dokazati, ali dokazala se moraju dobiti neposredno, to jest s pomoću svjedoka. Uopće uzevši, ako mi vi učinite čast da me udostojite svojim povjerenjem, prepustite samo meni izbor mjera koje valja upotrijebiti. Tko želi rezultat, dopušta i sredstva.

— Ako je to tako... — poče Aleksej Aleksandrovič odjednom problijedjevši, ali u taj čas odvjetnik ustade i opet ode do vrata svom pripravniku koji ga je prekinuo.

— Recite joj, da mi nismo na bazaru! — reče on i vrati se Alekseju Aleksandroviču.

Vraćajući se na mjesto, neprimjetno uhvati još jednoga moljca. »Krasan će mi biti rips do ljeta!« — pomisli on mršteći se.

— Dakle, izvoljeli ste govoriti... — reče on.

— Priopćit ću vam svoju odluku pismeno — reče Aleksej Aleksandrovič ustajući i uhvati se za stol. Prostojavši

malo šutke, reče: — Iz vaših riječi mogu zaključiti, dakle, da se rastava može provesti. Molio bih vas da mi priopćite svoje uvjete.

— Sve je moguće, ako mi vi dopustite potpunu slobodu djelovanja — ne odgovarajući na pitanje, reče odvjetnik.

— Kad mogu računati da ću primiti od vas poruku? — upita odvjetnik primičući se vratima i blistajući i očima i lakiranim čizmicama.

— Za sedmicu dana. A vaš odgovor, hoćete li se primiti te stvari i pod kakvim uvjetima, bit ćete tako dobri pa ćete mi priopćiti.

— Veoma dobro, gospodine.

Odvjetnik se uljudno nakloni, isprati napolje klijenta i ostavši sam preda se svojem radosnom čuvstvu. Toliko se razveselio da je protivno svojim pravilima popustio gospodi koja se cjenjkala i prestao loviti moljce, konačno odlučivši da za iduću zimu pokušstvo treba presvući baršunom kao što je u Sigonjina.

VI

Aleksej Aleksandrovič je odnio sjajnu pobjedu sedamnaestoga kolovoza na zasjedanju povjerenstva, ali su ga posljedice te pobjede uništile. Sastavili su novo povjerenstvo za svestrano istraživanje života nacionalnih manjina i, potaknuti od Alekseja Aleksandroviča uputili ga na lice mjesta neobičnom brzinom i energijom. Za tri je mjeseca bio podnesen izvještaj. Život je nacionalnih manjina bio ispitan u političkom, administrativnom, privrednom, etnografskom, materijalnom i vjerskom pogledu. Na sva su pitanja dati divni odgovori, i to odgovori u koje se nije moglo sumnjati budući da nisu bili tvorevina ljudske misli, uvijek podvrgnute greškama, nego su svi proizišli iz službene djelatnosti. Svi su odgovori dobiveni iz službenih podataka, gubernatorskih i arhijerejskih izvještaja donesenih na temelju izvještaja kotarskih načelnika i protojereja, sastavljenih opet prema izvještajima općinskih vlasti i parohijskih svećenika; i zato su svi ti odgovori bili nesumnjivi. Sva ta pitanja kao, na primjer, zašto bivaju nerodice, zašto se stanovnici drže svoje vjere i sl., pitanja koja se bez primjene službenoga stroja ne rješavaju

i ne mogu biti riješena stoljeća i stoljeća, dobila su jasno, nesumnjivo rješenje. I rješenje je išlo u korist mišljenja Alekseja Aleksandroviča. Ali Stremov, osjećajući da je na posljednjem zasjedanju dirnut u živac, upotrijebi pri primitku izvještaja povjerenstva taktiku kojoj se Aleksej Aleksandrovič nije nadao. Stremov je, povukavši za sobom nekoliko drugih članova, odjednom prešao na stranu Alekseja Aleksandroviča i nije samo vatreno branio provođenje mjera što ih je Karenjin predlagao, nego je predlagao i druge, krajnje mjere u istome duhu. Te su mjere, pojačane u protivnom smislu od osnovne zamisli Alekseja Aleksandroviča, bile prihvaćene, i tada se otkri Stremovljeva taktika. Te mjere, dovedene do krajnosti, odjednom se pokazale tako glupe da se u jedno te isto vrijeme i stručnjaci u državnoj upravi i umne žene i novine — svi okomiše na te mjere izražujući svoje negodovanje i protiv samih mjera i protiv njihova priznata tvorca Alekseja Aleksandroviča. A Stremov se povukao u stranu praveći se da se on samo slijepo poveo za Karenjinovim planom i sada je i sam zaprepasten i uzrujan zbog onoga što je uradio. To je uništilo Alekseja Aleksandroviča. Ali, unatoč slabome zdravlju, unatoč obiteljskim nevoljama, Aleksej se Aleksandrovič nije predavao. U povjerenstvu nastade rascjep. Jedni su članovi na čelu sa Stremovom opravdavali svoju grešku time da su se pouzdali u nadzorno povjerenstvo koje je pod rukovodstvom Alekseja Aleksandroviča podnijelo izvještaj te su govorili da je izvještaj toga povjerenstva besmislica i samo ispisan papir. Aleksej Aleksandrovič je sa skupinom ljudi, koji su uočili opasnost od takva revolucionarna odnosa prema spisima, i dalje branio podatke što ih je nadzorno povjerenstvo skupilo. Zbog toga se u višim krugovima pa čak i u javnosti sve zamrsilo, i unatoč tome što je to svakoga vanredno zanimalo, nitko ne mogaše dokučiti je li nacionalne manjine doista oskudijevaju i ginu ili pak napreduju. Zbog toga, i djelimice zbog prezira prema njemu sa ženine nevjernosti, položaj je Alekseja Aleksandroviča bio veoma uzdrman. I u tom stanju Aleksej Aleksandrovič donese važnu odluku. Na veliko čuđenje povjerenstva izjavi da će zatražiti da sam ode na lice mjesta ispitati stvar. I dobivši dopuštenje, Aleksej se Aleksandrovič otputi u daleke gubernije. Odlazak je Alekseja Aleksandroviča podigao mnogo buke, pogotovu što je pred sam odlazak službeno, zapisnički vratio

putni trošak što mu je bio određen za vožnju sa dvanaest konja do odredišta.

— Držim da je to veoma plemenito — govorila je o tome Betsi s kneginjom Mjagkom. — Zašto da se troši na poštanske konje kada svi znaju da je sad uvedena svuda željeznica?

Ali se kneginja Mjagka nije složila, čak ju je mišljenje kneginje Tverske razdražilo.

— Lako je vama govoriti — reče ona — kad imate milijune ne znam kakve, ali meni je veoma drago kad mi muž ide ljeti u inspekciju. Vožnja je za njega zdrava i ugodna, a ja sam to već tako uvela da za onaj novac držim kočiju i kočijaša.

Na putovanju u daleke gubernije Aleksej Aleksandrovič se zadržao tri dana u Moskvi.

Sutradan po svome dolasku pohodi general-gubernatora. Na raskršću Novinarske ulice, gdje uvijek vrvi od kočija i kočijaša, Aleksej Aleksandrovič odjednom začu svoje ime koje netko izvikuje tako gromovito i veselo da nije mogao a da se ne osvrne.

Na uglu nogostupa, u kratku modnu ogrtaču, s plitkim modnim naherenim šešikom, sjajući od osmijeha bijelih zuba među crvenim usnama, veseo, mlad, vedar, stajao Stjepan Arkadijč, odlučno i uporno vičući i zahtijevajući da stanu. Jednom se rukom držao prozora kočije koja se zaustavila na uglu i iz koje je izvirivala ženska glava u baršunastu šeširu i dvije dječje glave, i smiješio se i mahao rukom zetu. Gospođa se smiješila dobrotivim smiješkom i također mahala rukom Alekseju Aleksandroviču. Bila je to Doli s djecom.

U Moskvi se Aleksej Aleksandrovič ni s kim nije želio vidjeti, a najmanje s bratom svoje žene. Pridiže šešir i htjede se provesti mimo njega, ali Stjepan Arkadijč naredi njegovu kočijašu da stane i pritrči po snijegu k njemu.

— Pa kako, grijeh je ne javiti se! Je si li odavno? A ja jučer u Dussota vidim na ploči »Karenjin«, a meni ni na pamet ne pade da si to ti! — govorio je Stjepan Arkadijč turajući glavu kroz prozor kočije. — Pa ja bih svratio. Baš mi je drago da te vidim! — govorio je on lupkarajući nogom o nogu da otrese s njih snijeg. — Grijeh je, dakako, ne javiti se! — ponovi on.

— Nisam imao kad, veoma sam zauzet — odgovori Aleksej Aleksandrovič hladno.

— Pa hajdemo do žene, ona te tako želi vidjeti. Aleksej Aleksandrovič razgrnu gunj kojim su bile omotane njegove zimljive noge i, izišav iz kočije, dogaca po snijegu do Darje Aleksandrovne.

— Pa što to znači, Alekseju Aleksandroviču, zašto nas izbjegavate? — reče Doli smiješeći se.

— Veoma sam bio zauzet. Veoma mi je drago što vas vidim

— reče on tonom koji je jasno odavao da ga to ogorčava.

— Kako zdravlje?

— A što mi radi moja mila Ana?

Aleksej Aleksandrovič promumlja nešto i htjede otići. Ali ga Stjepan Arkadijč zaustavi.

— Evo što ćemo sutra. Doli, pozovi ga na ručak! Pozvat ćemo Kozniševa i Pescova da ga počastimo moskovskom inteligencijom.

— Onda, izvolite pohoditi nas — reče Doli — čekat ćemo vas u pet, u šest sati, ako želite. Pa kako mi je moja mila Ana? Kako davno...

— Zdrava je — mrgodeći se promumlja Aleksej Aleksandrovič.

— Bilo mi je veoma milo! — i uputi se svojoj kočiji.

— Hoćete li doći? — povika Doli.

Aleksej Aleksandrovič kaza nešto što Doli nije mogla razabrati u buci kočija što su se kretale.

— Ja ću ti svratiti sutra! — doviknu mu Stjepan Arkadijč.

Aleksej Aleksandrovič sjede u kočiju i zavalj se u nju toliko da ništa ne vidi i da ga se vidi.

— Osobenjak! — reče Stjepan Arkadijč ženi i bacivši pogled na sat, učini rukom pokret ispred lica koji je iskazivao nježnost prema ženi i djeci i mladički pođe nogostupom.

— Stiva! Stiva! — povika Doli pocrvenjevši. On se okrete.

— Treba da kupim Griši ogrtač i Tanji. Daj mi novaca!

— Neka, ti reci da ću ja platiti — i on se izgubi vedro kimnuvši glavom poznaniku što je prolazio kočijom.

VII

Sutradan bijaše nedjelja. Stjepan Arkadijč svrati u Veliko kazalište na pokus baleta i preda Maši Čibisovoj, ljepušastoj plesačici što je njegovom protekcijom ponovno nastupila, dan prije obećane koralje te za kulisama, u dnevnoj tami kazališta, pođe mu za rukom poljubiti njeno ljepušasto lišće na kojemu se odražavala radost zbog dobivenoga dara. Osim toga što joj je donio koralje, trebalo je da se s njome dogovori o sastanku poslije baleta. Rastumačivši joj da on ne smije biti na početku baleta, obeća da će doći na posljednji čin i odvesti je na večeru. Iz kazališta Stjepan Arkadijč svrati na Lovačku tržnicu, sam izabere ribu i šparoge za ručak, te u dvanaest sati bude već u Dussota gdje je imao pohoditi trojicu ljudi koji su, kao naručeni, svi bili u istome svratištu: Levina, koji se tu smjestio i koji je nedavno bio stigao iz inozemstva, svoga novoga načelnika, što je upravo zauzeo taj visoki položaj i koji je vršio nadzor u Moskvi, i zeta Karenjina, da ga svakako povede na ručak. Stjepan je Arkadijč volio ručati, ali je još više volio čašćavati ručkom, malim, ali istančanim i po jelima i piću, i po izboru gosti. Današnji mu se jelovnik veoma svidio: bit će grgeča, živih, šparoga i la piece de resistance¹ — divan ali jednostavan roastbeaf i tome prikladni grijesi: sve od jela i pila. A od gostiju će biti Kiti i Levin, i da bi to manje padalo u oči, još i nećakinja i mladi Ščerbacki, i la piece de resistance među gostima — Koznišev Sergej i Aleksej Aleksandrovič. Sergej je Ivanovič Moskovljanin i filozof, Aleksej Aleksandrovič Petrograđanin i praktičar; pa će još pozvati poznatoga čudaka Pescova, liberala, besjednika, glazbenika, povjesničara i veoma draga momka od pedeset godina, koji će biti umak i obložak uz Kozniševa i Karenjina. Taj će ih raspaljivati i nauckivati.

Novci, kojima je trgovac isplatio drugi obrok za šumu, bili su pohranjeni i još nedirnuti, Doli je bila veoma draga i dobra u posljednje vrijeme, te je pomisao na taj ručak u svakom pogledu radovala Stjepana Arkadijča. Bio je izvanredno vedro raspoložen. Dvije su okolnosti doduše bile pomalo neugodne; ali su se obje te okolnosti utapale u moru dobrodušne vedrine koja se talasala u duši Stjepana Arkadijča. Te

---

¹ Glavno jelo.

dvije okolnosti bijahu: prvo to što je jučer, sretavši na ulici Alekseja Aleksandroviča, zapazio da je on hladan i strog prema njemu pa, povezavši taj izraz lica Alekseja Aleksandroviču i to da on nije došao k njima niti se javio s onim govorkanjima što ih je čuo o Ani i Vronskom, Stjepan Aleksandrovič je počeo naslućivati da između muža i žene nešto nije u redu.

To je bila jodna neugodnost. Druga je mala neugodnost bila ta što je novi načelnik, kao i svi novi načelnici, bio već na glasu kao strašan čovjek koji ustaje u šest sati izjutra, radi ko konj i zahtijeva da mu podređeni rade isto tako. Osim toga je taj novi načelnik bio na zlu glasu da se ponaša kao medvjed i bio je, kako se govorilo, čovjek posve suprotna gledišta onome kojem je pripadao prijašnji načelnik i do sada pripadao i sam Stjepan Arkadijč. Jučer se Stjepan Arkadijč javio na službu u uniformi, i novi je načelnik bio veoma ljubazan i porazgovarao s Oblonskim kao s poznanikom; stoga je Stjepan Arkadijč smatrao za svoju dužnost da ga posjeti u svečanu crnom kaputu. Pomisao na to da ga novi načelnik može loše primiti, bijaše druga neugodna okolnost. Ali Stjepan Arkadijč je instinktivno osjećao da će se sve divno *urediti*. »Svi su ljudi, svaki je pojedinac grešan kao što smo i mi: sa čega da se čovjek ljuti i svađa?« — mišljaše ulazeći u svratiste.

— Zdravo, Vasiliju, — reče on prolazeći hodnikom s naherenim šeširod i oslovljavajući poznatoga lakaja — pustio si zaliske? Levin je na broju sedam, ha? Molim te, pokaži mi. I doznaj prima li grof Aničkin (to je bio novi načelnik).

— Molim, gospodine, — odgovori Vasilij smiješeći se.

— Odavno nas niste počastili.

— Jučer sam dolazio, samo na drugi ulaz. Ovo je sedmi? Levin je stajao s tverskim seljakom usred sobe i laktom mjerio svježe medvjede krzno, kad uđe Stjepan Arkadijč.

— Ha, ubiste je? — kliknu Stjepan Arkadijč. — Sjajan komad! Medvjedica? Zdravo, Arhipe!

Rukova se sa seljakom te sjede na stolicu ne skidajući ogrtača i šešira.

— Pa skini se, ostani malo! — reče Levin skidajući mu šešir.

— Ne, nemam kad, svratih samo na časak — odvrati Stjepan Arkadijč. Rastvori ogrtač, ali ga potom skide i prosjedi cio sat razgovarajući s Levinom o lovu i o najprisnijim stvarima.

— Pa, pričaj mi, molim te, što si radio u inozemstvu? Gdje si sve bio? — upita Stjepan Arkadijč kada je seljak izišao.

— Pa bio sam u Njemačkoj, u Pruskoj, u Francuskoj, u Engleskoj, ali ne u prijestolnicama, nego u tvorničkim gradovima, i vidjeh štošta novo. I drago mi je da sam bio.

— Da, poznata mi je tvoja zamisao o uređenju radničkoga pitanja.

— Nipošto: u Rusiji ne može biti radničkoga pitanja. U Rusiji postoji pitanje odnosa radnoga naroda prema zemlji; njega ima i tamo, ali je to popravljanje pokvarenoga, a u nas...

Stjepan Arkadijč je pažljivo slušao Levina.

— Da, da! — nastavi on. — Može doista biti da imaš pravo

— reče on. — Ali drago mi je što si bodra duha; i medvjede loviš, i radiš, i zabavljaš se. A Ščerbacki mi je govorio — vidio te je — da si zapao u nekakvu sjetu, sve o smrti govoriš...

— Pa što ćeš, ja ne prestajem misliti na smrt — reče Levin.

— Istina je, mrijeti se mora. I sve je to glupost. Da ti po istini kažem: ja strašno mnogo držim do mojih misli i do moga rada, ali u suštini — razmisli samo o tom: ta cio je naš svijet samo malo plijesni što se uhvatila sićušne planete. A mi mislimo da u nas može biti nešto veliko — misli, djela! Sve su to zrnca pijeska.

— Pa to ti je, brate, staro kao i svijet!

— Staro, ali znaš, kada ti to postane jasno, nekako ti se sve čini ništavno. Kada shvatiš da ćeš danas-sutra umrijeti i da ništa neće ostati, onda je sve tako ništavno! I ja smatram svoju misao za veoma važnu, a ona je, čak da se i ostvari, toliko ništavna, koliko i zaobići tu medvjedicu. Pa zato čovjek tako i provodi život zabavljajući se lovom, radom — samo da ne misli na smrt.

Stjepan Arkadijč se fino i umiljato smiješio slušajući Levina.

— Pa razumije se! Eto ti dođe na moje. Sjećaš se, napadao si me što u životu tražim uživanje?

Ne budi, o moraliste, tako strog!...

— Ne, ipak je u životu lijepo to... — Levin se zaplete. — Pa i ne znam. Znam samo da ćemo uskoro umrijeti.

— A zašto uskoro?

— Pa znaš, život ima manje draži kad misliš na smrt — ali je mirniji.

— Naprotiv, naposljetku još je veseliji. No, ipak, vrijeme je

— reče Stjepan Arkadijič ustajući po deseti put.

— Ma nemoj, ostani još! — govorio je Levin zadržavajući ga.

— Pa kad ćemo se sad opet vidjeti? Ja sutra putujem.

— E, i ja sam ti neki! Pa zato i dođoh... Svakako mi dođi danas na ručak. Bit će tvoj brat. Bit će i moj zet Karenjin.

— Zar je on tu? — reče Levin i htjede pitati za Kiti. Čuo je da je na početku zime bila u Petrogradu u svoje sestre, žene diplomata, pa nije znao je li se vratila ili nije — ali se predomisli. »Je li tu, nije li — svejedno.«

— Onda, hoćeš li doći?

— Pa naravno.

— Onda u pet sati i u crnu svečanu kaputu.

I Stjepan Arkadijič ustade i pođe dolje k novome načelniku. Nagon nije prevario Stjepana Arkadijiča. Novi se strasni načelnik pokazao veoma druževan čovjek, te Stjepan Arkadijič doručkova s njim i toliko se zadrža da tek poslije tri sata stiže Alekseju Aleksandroviču.

VIII

Pošto se vratio sa službe božje, osta Aleksej Aleksandrovič čitavo jutro kod kuće. Toga su ga jutro čekala dva posla: prvo, da primi i uputi deputaciju nacionalnih manjina koja se spremala u Petrograd a koja se sada nalazila u Moskvi; drugo, da napiše obećano pismo odvjetniku. Mada je bila pozvana na inicijativu Alekseja Aleksandroviča, deputacija je donijela mnogo nezgoda pa čak i opasnosti, te se Aleksej Aleksandrovič jako radovao što ju je zatekao u Moskvi. Članovi ove deputacije nisu imali ni pojma o svojoj ulozi i dužnostima. Bili su naivno uvjereni da se njihov posao sastoji u tome da izlažu svoje potrebe i pravo stanje moleći pomoći od vlade, a uopće nisu shvaćali da neke njihove izjave i

zahtjevi podupiru neprijateljsku stranku i tako upropašćuju, sve. Aleksej se Aleksandrovič dugo s njima natezao, napisao im program od kojega se nisu smjeli udaljavati pa, pošto ih je otpustio, napisao pismo u Petrograd radi upućivanja deputacije. Glavni pomoćnik u tom poslu imala je biti grofica Lidija Ivanovna. Ona je bila specijalistkinja u poslovima oko deputacija i nitko kao ona nije umio praviti reklamu deputacijama i davati im prava uputstva. Kad je to završio, Aleksej Aleksandrovič napisao je i pismo odvjetniku. Bez imalo krzmanja dao mu je ovlaštenje da radi po svome nahođenju. Pismu je priložio tri pisamca Vronskoga Ani koja su se našla u oduzetoj listici.

Otkako je Aleksej Aleksandrovič otišao od kuće s namjerom da se ne vraća u obitelj, i otkako je bio kod advokata i bar jednome čovjeku rekao o svojoj namjeri, osobito pak otkako je sve to živo pretočio na papir, sve se više i više privikavao na svoju namjeru te je sad jasno vidio mogućnost da se ona ispuni.

Pečatio je omot za odvjetnika kad začu zvučni glas Stjepana Arkadijača. Stjepan se Arkadijač prepirao sa slugom Alekseja Aleksandroviča i uporno tražio da bude najavljen.

»Svejedno — pomisli Aleksej Aleksandrovič — to bolje: odmah ću ga obznaniti u kakvu sam odnosu prema njegovoj sestri te ću mu objasniti zašto mu ne mogu doći na ručak.«

— Molim! — progovori glasno skupljajući spise i spremajući ih u mapu.

— E pa vidiš li da lažeš, kod kuće je! — odgovori glas Stjepana Arkadijača lakaju koji ga nije puštao, te u hodu skine ogrtač. Oblonski uđe u sobe. — No, vrlo mi je drago da sam te zatekao! Dakle, nadam se... — vedro počeo Stjepan Arkadijač.

— Ja ne mogu — hladno, stojeći i ne nudeći gostu da sjedne, reče Aleksej Aleksandrovič.

Aleksej Aleksandrovič mišljaše da bi se morao vladati onako hladno kako se mora vladati prema bratu žene protiv koje je poveo brakorazvodnu parnicu; ali nije računao na ono more dobrodušnosti što se prelijevalo preko obala duše Stjepana Arkadijača.

Stjepan Arkadijč široko otvori svoje blistave, vedre oči.

— Zašto ne možeš? Šta hoćeš time da kažeš? — reče u nedoumici francuski. — Ne, to si već obećao. I svi smo računali na tebe.

— Hoću da kažem da ne mogu k vama doći jer se naši rodbinski odnosi moraju prekinuti.

— Kako? Kako to, naime? Zašto? — smiješeći se progovori Stjepan Arkadijč.

— Zato što ću povesti brakorastavnu parnicu s vašom sestrom, mojom ženom. Morao sam...

Ali Aleksej Aleksandrovič još ne stiže ni da završi svoje riječi, kadli se Stjepan Arkadijč već ponese posve drukčije nego što je on očekivao. Stjepan Arkadijč jekne i sjedne u naslonjač.

— Ne, Alekseju Aleksandroviču, šta to govoriš! — uzviknu Oblonski, a na licu mu se ocrta patnja.

— Tako je.

— Oprosti mi, ja ne mogu te ne mogu da to vjerujem... Aleksej Aleksandrovič sjede osjećajući da mu riječi nisu djelovale onako kako je on očekivao, te da će mu biti prijeko potrebno da objašnjava, i da će, kakva god bila njegova objašnjenja, njegovi odnosi prema šurjaku ostati isti.

— Da, doveden sam u tešku okolnost koja mi nalaže da tražim rastavu — reče.

— Samo ću jedno reći, Alekseju Aleksandroviču. Poznajem tebe kao izvrsna, pravedna čovjeka, poznajem Anu — oprosti mi, ja ne mogu promijeniti mišljenje o njoj — kao divnu, izvrsnu ženu, i zato, oprosti, ja ne mogu tome vjerovati. To je nesporazum — reče.

— Da, kad bi samo bio nesporazum.

— Dopustite, shvaćam — presiječe mu riječ Stjepan Arkadijč.

— Ali naravno... Samo: ne treba nagliti, ne treba, ne treba nagliti! — Ja nisam naglio — hladno će Aleksej Aleksandrovič

— a kad je to posrijedi, čovjek se ni s kim ne smije svjetovati. Čvrsto sam odlučio.

— To je užasno! — reče Stjepan Arkadijč teško uzdahnuvši.

— Ja bih učinio jedno, Alekseju Aleksandroviču. Zaklinjem te, učini to! — reče. — Koliko shvatih, parnica još nije započeta. Prije nego što započneš parnicu, sastani se s mojom ženom, porazgovori se s njome. Anu voli kao sestru, voli tebe, i divna je žena. Tako ti boga, porazgovori se s njome! Učini to zbog mene, preklinjem te!

Aleksej Aleksandrovič se zamisli, a Stjepan Arkadijč ga je suosjećajno motrio ne prekidajući šutnje.

— Hoćeš li se odvesti k njoj?

— Ma ne znam. Zbog toga nisam bio kod vas. Držim da se naši odnosi moraju promijeniti.

— Zbog čega? Ne vidim da je to potrebno. Dopusti mi da mislim da ti prema meni, osim naših rodbinskih veza, barem djelomice, gajiš ona prijateljska osjećanja koja sam ja uvijek gajio prema tebi... I istinsko poštovanje — reče Stjepan Arkadijč stižući mu ruku. — Sve kad bi i tvoje najgore pretpostavke bile opravdane, ne osuđujem niti ću osuđivati ovu ili onu stranu, i ne vidim razloga zašto bi se naši odnosi morali promijeniti. Ali sad učini ono, odvezi s k mojoj ženi.

— Eh, mi različito gledamo na to — hladno će Aleksej Aleksandrovič. — Uostalom, nemojmo o tome više govoriti.

— Prođi se toga, zašto ne bi došao? Bar danas na ručak? Moja te žena čeka. De, molim te, dođi. A najvažnije, porazgovori se s njome. Ana je divna žena. Tako ti boga, na koljenima te preklinjem!

— Ako to toliko želite — doći ću — uzdahnuvši reče Aleksej Aleksandrovič.

Pa želeći da promijeni razgovor, on ga zapita nešto o onome što ih je obojicu zanimalo — o novom načelniku Stjepana Arkadijča, čovjeku jošte mladu koji je nenadano dobio tako visoko postavljenje.

Aleksej Aleksandrovič nije ni prije volio grofa Aničkina i uvijek se s njime razilazio u mišljenju, ali sada se nije mogao oduprijeti mržnji koja je bila, svim činovnicima shvatljiva, a koju je osjećao, jer je pretrpio poraz u službi, prema čovjeku koji je dobio promaknuće.

— E pa jesi li ga vidio? — reče Aleksej Aleksandrovič jetko se osmjehnuvši.

— Dakako, jučer nam je bio u uredu. Čini Se da on izvrsno poznaje posao i da je vrlo radišan.

— Da, ali na šta je usmjerena njegova radišnost? — reče Aleksej Aleksandrovič. — Na to da sam radi i stvara, ili na to da prerađuje ono što je urađeno? Nesreća naše države

— jeste birokratska administracija koje je on dostojan predstavnik.

— Bogme, ja ne znam šta bi čovjek kod njega mogao osuđivati. Ja ne poznajem njegova uvjerenja, ali što jest jest

— on je sila od čovjeka — odgovori Stjepan Arkdjič.
— Malo prije sam bio kod njega, i bogme sila je. Doručkovali smo, i ja sam ga naučio da pravi, znaš, ono piće, vino s narančama. To veoma rashlađuje. I začudo, on toga nije poznavao. Vrlo mu se sviđelo. A ne, zaista, on je sila od čovjeka. Stjepan Arkadjič pogleda na sat.
— Aoj, ljudi, skoro će pet, a ja još moram k Dolgobušinu! Dakle, molim te, dođi na ručak. Ne možeš zamisliti koliko bi ogorčio mene i ženu.
Aleksej Aleksandrovič isprati šurjaka posve drukčije nego što ga je bio dočekao.
— Obećao sam i doći ću — odgovori on tužno.
— Vjeruj da mi je stalo do toga i nadam se da se nećeš pokajati — smiješeći se odgovori Stjepan Arkadjič.
Pa, u hodu oblačeći kaput, on zahvati rukom lakaja po glavi, nasmija se te iziđe.
— U pet sati, i u svečanu crnu kaputu, molim te! — vikne još jedanput vraćajući se vratima.

IX

Pet sati je već bilo prošlo i neki gosti već bijahu stigli, kad stiže i sam domaćin. Ušao je zajedno sa Sergejom Ivanovičem Kozniševom i Pescovom koji su se bili u isto vrijeme našli pred vežom. Bijahu to dva glavna predstavnika moskovske inteligencije, kako ih nazivaše Oblonski. Obojica bijahu cijenjeni ljudi i zbog svojih značajeva i zbog svoje pameti. Oni su cijenili jedan drugoga, ali gotovo ni u čemu se nisu suglasili i nije se moglo očekivati da će se u bilo čemu suglasiti — ne zato što bi bili suprotnih uvjerenja, nego upravo zato što su pripadali istome taboru (protivnici su ih zamjenjivali), ali u tom taboru oni imadahu svaki svoju boju. A kako na svijetu nema ništa teže nego dovesti u sklad različite misli napola apstraktno izrečene, to se ni oni nikad nisu podudarali u mišljenjima, nego već odavno bjehu navikli da se, ne ljuteći se, samo podsmjehuju svojim nepopravljivim zabudama. Ulazili su na vrata razgovarajući o vremenu kad ih sustiže Stjepan Arkadjič. U salonu su sjedili knez Aleksandar Dmitrijevič, tast Oblonskoga, mladi Ščerbacki, Turovcin, Kiti i Karenjin.

Stjepan Arkadijč smjesta opazi da, kad njega nema u salonu, ništa ne ide kako bi trebalo. U svojoj paradnoj sivoj svilenoj haljini, očito zabrinuta i zbog djece koja su u dječjoj sobi morala sama ručati, i zbog toga što muža još nema, Darja Aleksandrovna nije umjela da bez njega ispremiše cijelo to društvo kako bi bilo najzgodnije. Svi su sjedili kao popadije u gostima (kako bi stari knez znao reći), očito se snebivajući zašto su ovamo dospjeli, teškom mukom cijedeći riječi da ne bi šutjeli. Dobrodušni je Turovcin očito ćutio da nije u svom elementu, i smiješak njegovih debelih usana kojim je dočekao Stjepana Arkadijča kao da govoraše: »Eh bratac, ukopa ti mene s pametnjakovićima! Da se što god popije, pa u Chateau des fleurs¹ — to je nešto za moju dušu.« Stari knez sjedaše šutke, svojim sjajnim očicama sa strane pogledajući Karenjina, te Stjepan Arkadijč shvati da je on već bio smislio neku riječicu da otkrivi zatvoreno držanje ovoga državnika zbog kojega ljudi pozivaju goste kao što se poziva na kečigu. Kiti je motrila na vrata skupljajući snagu kako ne bi pocrvenjela kad bude ušao Konstantin Levin. Mladoga Ščerbackoga ne predstaviše Karenjinu i on se trudio da pokaže kako ga to nimalo ne zbunjuje. Sam Karenjin, po petrogradskoj navici, na ručku s damama bijaše u fraku i imao je bijelu kravatu, a Stjepan mu Arkadijč po licu razumjeda da je došao tek da održi zadanu riječ te da je, sudjelujući u ovom društvu, vršio tešku dužnost. Baš on bješe glavni krivac za hladnoću što je do dolaska Stjepana Arkadijča bila zamrznula sve goste. Ulazeći u salon, Stjepan Arkadijč se ispriča, objasni da ga je bio zadržao onaj knez koji bijaše svagdašnje žrtveno jagnje² za sva njegova zakašnjanja i odlaske, te ih u tili čas sviju jedno drugome ispopredstavlja, a Alekseju Aleksandroviču i Sergeju Kozniševu, pošto ih je spojio, podmetnu

---

¹ U ono vrijeme jedan luksuzni moskovski restoran i gospodsko sastajalište.

² U originalu stoji: *kozel-iskupitel'*; ruski se još kaže i *kozel otpuščenija*; doslovno prevedeno znači: jarić-kozlič-iskupitelj, jarić (kozlič) otpuštenja (misli se grijeha); inače u razgovornom se jeziku time označuje čovjek na koga neprestano svaljuju tuđu krivicu, tuđu odgovornost. Porijeklo ove metafore jeste starozavjetno i u starih Židova bio je to jarić (kozlič, jagnje) kojega su uz poseban obred žrtvovali za iskupljenje grijeha cijeloga naroda.

temu o rusificiranju Poljske za koju se oni smjesta prihvatit će zajedno s Pescovom. Potapšavši po ramenu Turovcina, on mu šapnu nešto smiješno te ga smjesti do žene i kneza. Zatim reče Kiti kako je danas vrlo lijepa te upozna Ščerbackoga s Karenjinom. U tren oka on tako ispremijesi čitavo to društveno tijesto da salon postane onakav kakav treba da bude, a glasovi živahno zabrujaše. Jedino ne bijaše Konstantina Levina. Ali i to bijaše za neko dobro budući da je, ulazeći u blagovaonicu, Stjepan Arkadijič na svoj užas opazio da su porto i kseres¹ bili kupljeni kod Deprea a ne kod Levea², i on naredivši da što brže pošalju kočiju k Leveu, opet se zaputi u salon.

U blagovaonici mu u susret dođe Konstantin Levin.

— Jesam li zakasnio?

— Zar ti možeš da ne zakasniš? — uzevši ga pod ruku reče Stjepan Arkadijič.

— Ima li mnogo svijeta u tebe? Tko je sve tu? — nehotice crveneći upita Levin dok je rukavicom stresao snijeg s kape.

— Sve su naši. Kiti je tu. Hajdemo, upoznat ću te s Karenjinom.

Unatoč svojoj liberalnosti Stjepan Arkadijič je znao da poznanstvo s Karenjinom ne može da ne polaska čovjeku, te je stoga time čašćavao ponajbolje prijatelje. Ali u taj čas Konstantin Levin ne bje kadar osjetiti puno zadovoljstvo od toga poznanstva. Nije viđao Kiti nakon one večeri, koju je dobro upamtio, kad je sreo Vronskoga, ako ne računa onaj časak kad ju je bio spazio na proputovanju. U dubini je duše znao da će je danas ugledati ovdje. Ali potičući slobodu svojih misli, nastojao je sebe uvjeriti da on toga ne zna. Sada pak kad je čuo da je ona tu, najednom oćutje takvu radost i ujedno takav strah da mu zasta dah te ne mogaše izgovoriti ono što je htio reći.

»Kakva li je, kakva li je sada? Onakva kakva je bila prije ili onakva kakva je bila u kočiji? Šta ako je Darja Aleksandrovna govorila istinu? A zašto da i ne bude istina?« mislio je.

---

¹ Porto i kseres = vrste izvrsnih vina.

² Imena trgovaca vinom i njihovih poduzeća: Depres i Lowe.

— Ah, molim te, upoznaj me s Karenjinom — s mukom izgovori on, te bodrim i odlučnim korakom uđe u salon i spazi nju.

Ona nije bila ni onakva kao prije, ni onakva kakva je bila u kočiji; bila je posve drukčija.

Bila je uplašena, bojažljiva, postidjena i zbog toga još dražesnija. Spazila ga je istog onog trena kad je ušao u sobu. Čekala ga. Obradovala se i zbunila od radosti do te mjere da se u jednome času, upravo onda kad je on prilazio domaćici i opet pogledao nju, i njoj, i njemu, i Doli koja je sve vidjela, učini da ona neće izdržati te da će zaplakati. Pocrvenjela je, poblijedjela, opet pocrvenjela i obamrla, a usne su joj lako podrhtavale dok ga je očekivala. Prišao joj je, naklonio se i šutke pružio ruku. Da ne bje lakog drhtaja usana i ovlaženosti što je prekrila oči te im pridala sjaja, smiješak bi joj bio gotovo miran kad je rekla:

— Kako se dugo nismo viđali! — i ona očajničkom odlučnošću svojom hladnom rukom stisne njegovu ruku.

— Vi niste viđali mene, a ja sam vas vidio — reče Levin sjajući smiješkom sreće. — Vidio sam kad ste sa željezničke postaje išli u Jergušovo.

— Kada? — upita ona u čudu.

— Išli ste u Jergušovo — govoraše Levin čuteći da se zagrcava od sreće što mu plavi dušu. »Kako sam samo smio misao o ma čemu što nije nevino dovoditi u vezu s ovim ganutljivim bićem! Pa da, čini se, istina je ono što je govorila Darja Aleksandrovna«, mislio je.

Stjepan Arkadijč ga uze za ruku i privede Karenjinu.

— Dopustite da vas upoznam. — Reče njihova imena.

— Vrlo mi je prijatno što se opet sretamo — hladno će Aleksej Aleksandrovič stižući ruku Levinu.

— Vi se poznajete? — u čudu upita Stjepan Arkadijč.

— Proveli smo zajedno tri sata u vagonu — smiješeći se reče Levin — ali smo izišli, kao s krabuljnoga plesa, silno želeći da se поближе upoznamo, barem ja jesam.

— Ma nemoj! Izvolite molit ću lijepo — reče Stjepan Arkadijč pokazujući u pravcu blagovaonice.

Muškarci prijeđoše u blagovaonicu te priđoše stolu sa zakuskama na kojem bijaše šest vrsta votke i isto toliko vrsta sira sa srebrnim lopaticama i bez lopatica, ikre, sleđeva, različitih vrsta konzervi i tanjira s kriškama francuskoga kruha.

Muškarci stajahu oko mirisnih votki i zakusaka, a razgovor o rusificiranju Poljske koji su vodili Sergej Ivanič Koznišev, Karenjin i Pescov jenjao je jer su očekivali ručak.

Da bi se okončala kakva ma i najapstraktnija i najozbiljnija raspra, Sergej Ivanovič je kao nitko umio podasuti atičke soli¹ te time promijeniti raspoloženje subesjednika, pa to učini i sada.

Aleksej Aleksandrovič je dokazivao da se rusificiranje Poljske može izvršiti samo u ime viših načela što bi ih ruska administracija morala uvesti.

Pescov je uporno stajao pri tome da jedan narod asimilira drugi samo ako je brojniji.

Koznišev je prihvaćao i jedno i drugo, ali s ograničenjima. Kad su izlazili iz salona, da završi razgovor, Koznišev reče smiješeći se:

— Prema tome za rusificiranje nacionalnih manjina postoji jedno sredstvo: rađajmo što je moguće više djece. Evo ja i brat u tom pogledu stojimo najgore. A vi, gospodo oženjeni ljudi, osobito vi, Stjepane Arkadjiču, djelujete potpuno patriotski; koliko ih vi imate? — on se ljubazno smiješeći obrati domaćinu te mu podmetne majušnu čašicu.

Svi se nasmijaše, a Stjepan Arkadjič osobito veselo.

— Da, baš to je najbolje sredstvo! — reče on žvačući sir i nalijevajući neku votku osobite vrste u podmetnutu čašicu. Razgovor je doista prestao sred šale.

— Ovaj sir nije loš. Je li po volji? — govoraše domaćin. — Zar si opet bio na gimnastici? — obrati se on Levinu lijevom mu rukom opipavajući mišiću. Levin se osmijehnu, napne ruku, te pod prstima Stjepana Arkadjiča poput okrugla sira skoči čeličan briježak ispod finoga sukna svečanoga crnog kaputa.

— To je biceps² i pol! Pravi Samson!³

— Ja mislim, valja imati veliku snagu za lov na medvjede

— reče Aleksej Aleksandrovič, premda je imao

---

¹ Atička sol = književan i knjiški izraz; znači: suptilna sjajna oštroumnost. Potječe od imena starogrčke pokrajine Atike koja se proslavila svojom bogatom i rafiniranom kulturom.

² Latinski: biceps = mišić na ruci između lakta i ramena

³ Samson = stari židovski junak, čuven sa svoje tjelesne snage.

najmaglenije predožbe o lovu, mažući sir i probijajući poput paučine tanahnu sredinu kruha. Levin se nasmiješi.

— Nikakvu. Naprotiv, dijete može ubiti medvjeda

— reče uklanjajući se i lako se poklonivši damama koje su s domaćicom prilazile stolu sa zakuskama.

— A vi ste ubili medvjeda, pričali su mi? — reče Kiti uzalud se trudeći da viljuškom uhvati neposlušnu gljivu što je izmicala i tresući čipkama kroz koje joj se bijeljela ruka. — Zar u vas ima medvjeda? — doda ona napola okrenuta obrnuvši prema njemu svoju dražesnu glavicu i smiješeći se.

Reklo bi se, ništa ne bje neobično u onome što je ona kazala, ali kakvo značenje, koje on riječima ne bi mogao iskazati, bješe u svakome zvuku, u svakom pokretu njenih usana, očiju, ruku, dok je to govorila! Bila je tu i molba za oprostjenje, i povjerenje prema njemu, i milovanje, nježno, bojažljivo milovanje, i obećanje, i nada, i ljubav prema njemu, u koju nije mogao ne vjerovati i od koje se gušio u sreći.

— Ne, išli smo u Tversku guberniju. Vraćajući se otamo sretoh se u vagonu s vašim bofrerom,¹ to jest zetom vašega bofrera — reče smiješeći se. — Bio je to smiješan susret.

I on radosno i zabavno ispričavi kako se, pošto cijelu noć nije spavao, u kožuhu uvalio u kupe Alekseja Aleksandroviča.

— Kondukter me, protivno poslovcu,² htjede zbog odijela izbaciti van; ali ja se tu stadoh izražavati visokim stilom, i... vi me također — reče on zaboravivši mu ime i obraćajući se Karenjinu — zbog kožuha prvo htjedoste isto tako protjerati, ali ste me onda obranili, i ja sam vam za to vrlo zahvalan.

— Općenito, prava putnika na izbor mjesta vrlo su neodređena — reče Aleksej Aleksandrovič brišući ubrusom vrhove svojih prstiju.

— Vidio sam da se vi niste mogli odlučiti kako da se držite prema meni — dobrodušno se smijući reče Levin — ali ja pohitjeh da započnem razgovor kako bih zagladio svoj kožuh.

---

¹ Francuski: beau frere = svak (ženin brat).

² Očito se misli na poslovcu: odijelo ne čini čovjeka.

Nastavljajući razgovor s domaćicom i jednim uhom slušajući brata, Sergej Ivanovič ga pogleda ispod oka: »Šta mu je danas? Kao kakav pobjednik«, pomisli on. Nije znao da je Levin čutio da su mu izrasla krila. Levin je znao da ona sluša njegove riječi i da joj je prijatno njega slušati. A njega je jedino i samo to zaokupljalo. Ne samo u toj sobi, nego i na cijelome svijetu za njega postojahu samo on, koji se sam sebi pričinjao sad mnogo značajnijim i važnijim, i ona. Osjećao se na visini od koje čovjeka hvata vrtoglavica, a tamo negdje dolje, daleko, bijahu svi ti dobri dragi Karenjini, Oblonski i cio svijet.

Posve neprimjetno i, ne obazrevši se na njih nego jednostavno kao da više nije bilo kamo da ih smjesti, Stjepan Arkadijč smjesti Levina i Kiti jedno do drugoga.

— Eh, a ti sjedi makar ovdje — reče Levinu.

Ručak bje dobar isto kao i posuđe u kom je Stjepan Arkadijč naročito uživao. Juha Marie-Louize divno je uspjela; sitnim pirošcima što su se topile u ustima nije bilo prigovora. Dva lakaja i Matvej koji su nosili bijele kravate posluživali su jelo i vino neprimjetno, tiho i sporo. S materijalne strane ručak je uspio; ništa slabije nije bilo ni s nematerijalne strane. Razgovori, čas zajednički, čas pojedinačni nisu se stišavali te na koncu ručka tako oživješe da muškarci ustadoše od stola ne prestajući govoriti, pa čak i Aleksej Aleksandrovič živnu.

X

Pescov je volio da razglaba do kraja te se nije zadovoljio riječima Sergeja Ivanoviča, to više što je osjetio da je njegovo mišljenje neopravdano.

— Ja nikad nisam — on će Alekseju Aleksandroviču dok su jeli juhu — gustoću stanovništva uzimao samu za sebe, nego uvijek u vezi s unutarnjom uvjetovanošću, a ne u vezi s načelima.

— Meni se čini — bez žurbe i mlitavo odgovaraše Aleksej Aleksandrovič — da je to jedno te isto. Po mome mišljenju, utjecati na drugi narod može samo onaj narod koji je na većem stupnju razvoja, koji je...

— Ali o tom se i radi — prekine ga svojim basom Pescov koji je uvijek brzao kad bi govorio i reklo bi se uvijek svega sebe unosio u ono što je govorio — po čemu treba suditi viši stupanj razvoja? Uzmimo Engleze, Francuze, Nijemce — tko je od njih na višem stupnju razvoja? Tko će koga nacionalizirati? Vidimo da se Porajnje pofrancuzilo; a Nijemci nisu nerazvijeniji!

— vikao je. — Tu ima neki drugi zakon.

— Meni se čini da je utjecaj uvijek na strani istinskog obrazovanja — reče Aleksej Aleksandrovič malo podigavši obrve.

— Ali u čemu se očituju znaci istinskog obrazovanja? — reče Pescov.

— Ja mislim da su ti znaci poznati — reče Aleksej Aleksandrovič.

— Jesu li posve poznati? — fino se smiješeći umiješa se Sergej Ivanovič. — Danas se uopće priznaje da pravo obrazovanja može biti samo čisto klasično obrazovanje; ali mi vidimo žestoke prepirke i na jednoj i na drugoj strani, a ne može se poricati da i protivnički tabor nije imao snažnih dokaza za svoje gledište.

— Vi ste klasičar, Sergej u Ivanoviču. Je li po volji malo crnog vina? — reče Stjepan Arkadijč.

— Ja ovo ne izričem svoje mišljenje o jednom ili drugom obrazovanju — poput djeteta se blaženo smiješeći reče Sergej Ivanovič podmećući svoju čašu — ja samo velim da obje strane imaju snažne dokaze — nastavi on obraćajući se Alekseju Aleksandroviču. — Ja sam klasičar po obrazovanju, ali u tom sporu ja osobno ne mogu naći svoga mjesta. Ne vidim jasno razloge zašto je klasičnim znanostima dato prvenstvo pred realnim.

— Prirodne znanosti imaju isto toliko pedagoškog i razvojnog utjecaja — prihvati Pescov. — Uzmite samo astronomiju, uzmite botaniku, zoologiju s njenim sustavom općih zakona!

— Ne mogu se potpuno suglasiti — odgovori Aleksej Aleksandrovič. — Meni se čini da se ne može ne priznati da sam proces proučavanja jezičnih oblika osobito blagotvorno djeluje na duhovni razvoj. Osim toga ne može se poricati ni to da je utjecaj klasičnih pisaca u većoj mjeri moralan, dok se, na nesreću, uz predavanje prirodnih znanosti vezuju oni štetni i lažni nauci koji su rana našega doba.

Sergej Ivanovič htjede nešto reći, ali ga Pescov prekine svojim teškim basom. Poče vatreno dokazivati neopravdanost ovakva mišljenja. Sergej Ivanovič mirno iščekivaše riječ, očito, s gotovim pobjedničkim odgovorom.

— Ali — reče Sergej Ivanovič fino se smiješeći i obraćajući se Karenjinu — ne možemo da se ne suglasimo da je teško vagnuti sve koristi i štete jednih i drugih znanosti i da pitanje kojima da dadnemo prvenstvo ne bi bilo tako brzo i konačno kad na strani klasičnoga obrazovanja ne bi bilo one prednosti koju ste malo prije pomenuli: moralnoga — disons le mot¹

— antinihilističkog utjecaja.

— Nema sumnje.

— Da na strani klasičnih znanosti nema ove prednosti antinihilističkog utjecaja, mi bismo bolje promislili, vagnuli bismo razloge obiju strana — fino se smiješeći govoraše Sergej Ivanovič — dali bismo maha i jednoj i drugoj struji. Ali sada znamo da se u tim pilulama klasičnog obrazovanja skriva ljekovita moć antinihilizma te ih smjelo predlažemo svojim pacijentima... A što da nema te ljekovite moći? — završi on podasipajući atičku sol.

Pilulama Sergej a Ivanoviča stadoše se smijati svi, a osobito se glasno i radosno nasmijao Turovcin koji napokon dočeka nešto iako je tek to i očekivao slušajući razgovor.

Stjepan Arkadijč nije pogriješio pozvavši Pescova. Kraj Pescova učen razgovor nije mogao zamuknuti ni na časak. Tek što Sergej Ivanovič završi razgovor šalom, Pescov smjesta zapodjenu novi.

— Čovjek ne može prihvatiti čak ni toga — uze on — da vlada ima taj cilj. Vlada, očito, ide za općim idejama ostajući indiferentna prema utjecajima koje mogu donijeti poduzete mjere. Na primjer, pitanje bi se ženskoga obrazovanja moralo smatrati za štetno, ali vlada otvara ženske tečajeve i sveučilišta. I razgovor odmah preskoči na novu temu o ženskom obrazovanju.

Aleksej Aleksandrovič iznese misao da se žensko obrazovanje obično brka s pitanjem ženske slobode te da se samo zbog toga može smatrati za štetno.

— Ja, naprotiv, držim da su ta dva pitanja nerazdvojno povezana — reče Pescov — to je lažni krug. Žena je lišena

---

¹ Francuski: recimo pravu riječ, recimo otvoreno.

prava zbog manjka obrazovanja, a manjak obrazovanja potječe od toga što nemaju prava. Ne treba zaboravljati da je podjarmljivanje žene toliko veliko i staro da mi često nećemo da shvatimo onaj jaz što nas dijeli od njih — govorio je.

— Rekoste prava — reče Sergej Ivanovič dočekavši da Pescov zašuti — prava da postanu porotnici, gradski vijećnici, predsjednici ustanova, prava da postanu službenici, članovi parlamenta...

— Nema sumnje.

— Ali ako žene, kao rijedak izuzetak, i mogu zauzimati ta mjesta, onda ste, rekao bih, nepravilno upotrijebili izraz »prava«. Tačnije bi bilo reći: dužnosti. Svatko će živ priznati kad obavljamo koju god službu: porotničku, vijećničku, dužnost telegrafskoga činovnika da osjećamo da izvršujemo dužnost. I zato se tačnije izraziti da žene traže dužnosti, i to je posve zakonito. A čovjek može samo suosjećati s tom njihovom željom da pomognu zajedničkome muškom radu.

— Posve tačno — potvrdi Aleksej Aleksandrovič. — Pitanje je, držim, samo u tome jesu li one sposobne za te dužnosti.

— Vjerojatno, bit će sposobne — ubaci Stjepan Arkadijč

— kad se među njima raširi obrazovanje. Mi to vidimo...

— A šta kaže poslovice? — reče knez koji već odavno bješe prisluškiavao razgovor i svjetlucaio svojim sićušnim podrugljivim očima — pred kćerima čovjek može reći: duga kosa...

— Isto se tako mislilo o crncima dok se nisu oslobodili!

— Ijutito će Pescov.

— Meni je čudno samo to da žene traže nove dužnosti

— reče Sergej Ivanovič — dok mi, nažalost, vidimo kako ih muškarcima obično izbjegavaju.

— Dužnosti su povezane s pravima; vlast, novac, počasti — to je ono što žene traže — reče Pescov.

— To je isto kao kad bih ja tražio pravo da budem dojlja i kad bih se vrijeđao što ženama plaćaju, a meni neće

— reče stari knez.

Turovcin prsne u glasan smijeh, a Sergej Ivanovič požali što on to nije rekao. Čak se i Aleksej Aleksandrovič nasmiješio.

— Da, ali muškarac ne može hraniti dijete — reče Pescov
— a žene...
— Ne, jedan je Englez othranio svoje dijete na brodu — reče stari knez dopuštajući sebi ovakvu slobodu razgovora pred svojim kćerima.
— Koliko je takvih Engleza, toliko će isto žena biti činovnika
— reče sad Sergej Ivanovič.
— Da, ali što da radi djevojka koja nema porodice? — zauze se Stjepan Arkadijč misleći na Čibisovu koju je cijelo vrijeme imao pred očima pristajući uz Pescova i podupirući ga.
— Kad bi se ljudski pretreslo sve o toj djevojci, onda biste pronašli da je ta djevojka napustila porodicu, ili svoju ili sestrinu, gdje je mogla raditi ženski posao — neočekivano stupivši u razgovor reče Darja Aleksandrovna razdraženo, po svoj prilici nagađajući kakvu to djevojku Stjepan Arkadijč ima pred očima.
— Ali mi branimo načelo, ideal! — zvonkim basom uzvratil Pescov. — Žena želi da ima pravo biti nezavisna, obrazovana. Ona je skućena, pritiješnjena spoznajom da je to nemoguće.
— A ja sam skućen i pritiješnjen time što me ne primaju za dojilju u dječjem domu — opet reče stari knez na veliku radost Turovcinu koji je, smijući se, umoćio šparoga debljim krajem u umak.

XI

Svi su sudjelovali u zajedničkome razgovoru osim Kiti i Levina. Spočetka, kad se govorilo o utjecaju jednog naroda na drugi, Levinu je nehotice dolazilo u glavu ono što je imao da kaže o tom predmetu; ali te misli, nekoć za njega vrlo važne, kao da su u snu promicale kroz njegovu glavu, sada za njega nisu bile ni najmanje zanimljive. Njemu se čak činilo čudno čemu se oni tako trude da govore o onome što nikome nije potrebno. Kiti bi, reklo bi se, isto tako moralo biti zanimljivo ono što su govorili o ženskim pravima i obrazovanju. Koliko je puta ona mislila o tome sjećajući se svoje inozemne prijateljice Varenjke, njezine teške zavisnosti, koliko je puta mislila o sebi, šta će od nje same biti ako se ne

udade, i koliko se puta prepirala oko toga sa sestrom! Ali sad je to nimalo nije zanimalo. Ona i Levin vodili su razgovor za se, a to i nije bio razgovor, već nekakvo tajnovito općenje koje ih je svakoga trenu sve više zbližavalo i u oboma budilo osjećanje radosnoga straha pred onom neizvjesnošću u koju su stupali.

Prvo, na Kitin upit kako ju je prošle godine mogao vidjeti u kočiji, Levin njoj ispriповjedi kako je išao s kosidbe glavnom cestom te sreo nju.

— Bilo je to jako rano ujutro. Vi ste se zacijelo bili tek probudili. Vaša je mama spavala u svome kutu. Divno je bilo to jutro. Idem ja i mislim: tko li je to u četveropregu? Divna četvorka s praporcima, i u hipu se pojaviste vi, a ja vidim kroz prozor

— vi evo ovako sjedite i objema rukama držite trake noćne kapice i nešto se strašno bili zamislili — govorio je smiješeći se.

— Kako bih želio znati o čemu ste tada mislili. O nečemu važnom?

»Nisam li bila razbarušena? pomisli ona; ali opazivši ushićen smiješak koji u njemu pobudi sjećanje na te pojedinosti, ona osjeti da je, naprotiv, dojam što ga je ona bila ostavila bio vrlo dobar. Pocrvenjela je i radosno se nasmijala.

— Zbilja, ne sjećam se.

— Kako se Turovcin lijepo smije! — reče Levin i uživajući gledaše njegove vlažne oči i tijelo što mu je podrhtavalo.

— Vi ga odavno poznajete? — upita Kiti.

— Tko njega ne bi znao!

— A ja vidim da vi mislite kako je on loš čovjek?

— Nije loš nego ništavan!

— A to nije istina! I ubuduće nemojte više tako misliti!

— reče Kiti. — Ja sam isto tako imala loše mišljenje o njemu, ali to je, to je — vrlo vrlo drag i neobično dobar čovjek. Srce ima zlatno.

— Kako ste vi mogli upoznati njegovo srce?

— Ja i on smo veliki prijatelji. Vrlo ga dobro poznajem. Prošle zime, ubrzo nakon... nakon onoga što ste vi u nas bili — reče ona sa smiješkom u kom je bilo osjećanja krivnje a ujedno i povjerenja — sva su Dolina djeca болоvala od skerleta, a on pukim slučajem svrati k njoj. I zamislite samo

— govorila je šaptom — njemu je bilo tako žao da je ostao

i stao joj pomagati njegovati djecu. Jeste; i tri je nedjelje ostao u njihovoj kući i kao dadilja pazio djecu.

— Pripovijedam Konstantinu Dmitriču o Turovcinu i skerletu

— reče nagnuvši se sestri.

— Da, zaista divota, milina od čovjeka! — reče Doli pogledajući i blago se smiješeći na Turovcina koji je osjećao da o njemu govore. Levin još jednom pogleda Turovcina i začudi se kako prije nije uočio svu krasotu ovoga čovjeka.

— Oprostite, oprostite, i nikad više neću loše misliti o ljudima!

— reče vedro, iskreno kazujući ono što je sada osjećao.

XII

U pokrenutom razgovoru o ženskim pravima bilo je i pitanja; delikatnih da se raspravljaju pred damama, pitanja o nejednakosti prava u braku. Pescov je za ručka nekoliko puta načinjao ta pitanja, ali su ga Sergej Ivanovič i Stjepan Arkadijč pažljivo odvrćali od toga.

Kad su pak ustali od stola a dame izišle, ne slijedeći ih, Pescov se obrati Alekseju Aleksandroviču te navre iznositi glavni razlog nejednakosti. Nejednakost bračnih drugova, po njegovu mišljenju, sastojala se u tome što muževu nevjernost i ženina nevjernost nejednako kažnjavaju i zakon i društveno mnijenje.

Stjepan Arkadijč hitro priđe Alekseju Aleksandroviču nudeći ga da zapuši.

— Ne, ne pušim — mirno odgovori Aleksej Aleksandrovič pa, kao da je namjerno želio pokazati da se on ne boji toga razgovora, hladno se smiješeći obrati Pescovu.

— Smatram da se temelji takva nazora kriju u samoj suštini

— reče i htjede prijeći u salon; ali tu odjednom neočekivano progovori Turovcin obraćajući se Alekseju Aleksandroviču.

— A jeste li vi izvoljeli čuti o Prjačnikovu? — reče Turovcin koji je živnuo od popijenoga šampanjca i odavno već bio čekao priliku da prekine tišinu koja ga je tišćala. — Vasja Prjačnikov

— reče on vlažnim i rumenim usnama dobrodušno se smiješeći, poglavito se obraćajući glavnome gostu,

Alekseju Aleksandroviču — danas su mi pripovijedali, on se u Tveru tukao u dvoboju s Kvitskim i ubio ga.

Pa kao što se uvijek čini da se čovjek, kao da je namjerno, udara baš u bolno mjesto, tako je sad i Stjepan Arkadijč osjećao da je kao za inat današnji razgovor svakoga trenutka zadirao u bolno mjesto Alekseja Aleksandroviča. Opet htjede da odvede zeta, ali sam Aleksej Aleksandrovič radoznalo upita:

— Zbog čega se tukao Prjačnikov?

— Zbog žene. Ponio se kao prava junačina! Izazvao i ubio!

— A! — ravnodušno reče Aleksej Aleksandrovič pa, podigavši obrve, prijeđe u salon.

— Kako mi je drago što ste došli — reče mu Doli uplašenim smiješkom presrećući ga u salonu kroz koji se prolazilo

— morala bih s vama porazgovoriti. Deder sjednimo ovdje.

S onim istim izrazom ravnodušnosti, što su mu ga davale uzdignute obrve, Aleksej Aleksandrovič sjede pored Darje Aleksandrovne te se prijetvorno osmjehnu.

— To prije — uze on — što sam vas i ja htio zamoliti da me ispričate i odmah otići. Sutra moram putovati.

Darja Aleksandrovna bijaše čvrsto uvjerena da Ana nije bila kriva te je osjećala kako blijedi i kako joj usne drhte od gnjeva zbog ovog hladnog, neosjećajnog čovjeka koji je tako mirno namjeravao upropastiti njenu ni krivu ni dužnu prijateljicu.

— Alekseju Aleksandroviču — reče ona hrabro i odlučno gledajući mu u oči. — Pitala sam vas za Anu, niste mi odgovorili. Kako je ona?

— Ona je, čini se, zdrava, Darja Aleksandrovna, — ne gledajući je odgovori Aleksej Aleksandrovič.

— Alekseju Aleksandroviču, oprostite mi, ja nemam prava... ali ja Anu volim i poštujem kao sestru; molim, preklinjem vas da mi kažete šta se to događa između vas? Zbog čega vi nju okrivljujete?

Aleksej Aleksandrovič se smrkne te, gotovo zaklopivši oči, ponikne glavom.

— Držim da vam je muž rekao razloge zbog kojih smatram za potrebno da promijenim svoje prijašnje vladanje prena

Ani Arkadjevnoj — reče ne gledajući joj u oči nego se nezadovoljno okrećući za Ščerbackim koji je prolazio kroz salon.

— Ne vjerujem, ja ne vjerujem, ne mogu to da vjerujem!

— kršeći pred sobom svoje koščate ruke, s energičnom kretnjom progovori Doli. Hitro je ustala i stavila svoju ruku na rukav Alekseja Aleksandroviča. — Ovdje nam smetaju. Hajdemo ovamo, molim vas.

Dolino uzbuđenje djelovaše na Alekseja Aleksandroviča. Ustao je i pokorno pošao za njom u dječju učionicu. Sjeli su za stol prekriven voštanim platnom što je bilo izrezano nožićima za šiljenje olovaka.

— Ne vjerujem, ja u to ne vjerujem! — progovori Doli nastojeći da mu uhvati pogled kojim ju je izbjegavao.

— Ne smijemo ne vjerovati činjenicama, Darja Aleksandrovna — reče on naglašujući riječ *činjenicama*.

— No pa šta je ona učinila? — progovori Darja Aleksandrovna. — Šta je zapravo učinila?

— Prezrela je svoje dužnosti i iznevjerila svoga muža. Eto šta je učinila — reče.

— Ne, ne, ne može biti! Ne, za ime božje, vi ste se prevarili!

— govoraše Doli dotičući se rukama sljepoočica i zaklapajući oči.

Aleksej Aleksandrovič se hladno nasmiješi samo usnama želeći pokazati njoj i sebi samome koliko je čvrst u svome uvjerenju; ali ova plamena obrana, premda ga ni za trenutak nije pokolebala, pozljeđivala mu je ranu. Počeo je govoriti s više živahnosti.

— Veoma se teško prevariti kada žena sama to obznanjuje mužu. Obznanjuje da su osam godina života i sin — da je sve to pogreška te da ona hoće živjeti ispočetka — reče on ljutito, teško dišući kroz nos.

— Ana i porok — ja to ne mogu spojiti, ne mogu vjerovati u to.

— Darja Aleksandrovna! — reče on sada pravo pogledavši u dobro uzbuđeno Dolino lice i osjećajući da mu se jezik nehotice razriješuje. — Sve bih dao kad bi sumnja jošte bila moguća. Dok sam sumnjao, bilo mi je teško, ali lakše nego sada. Dok sam sumnjao, bilo je nade; ali sad nema nade,

a ja ipak sumnjam u sve. Toliko u sve sumnjam da mrzim sina te ponekad ne vjerujem da je to moj sin. Vrlo sam nesretan.

On to nije morao govoriti. Darja Aleksandrovna je to shvatila odmah čim ju je pogledao u lice; i njoj ga bi žao, a vjera se u nedužnost prijateljice u njoj pokoleba.

— Ah! to je užasno, užasno! Ali zar je istina da ste se vi odlučili na rastavu?

— Odlučio sam se na posljednju mjeru. Ništa mi drugo ne preostaje.

— Ništa drugo ne preostaje, ništa ne preostaje... progovori ona sa suzama u očima. — Ne, nije istina da ništa ne preostaje — uze ona.

— To baš i jest ono užasno u nevolji poput ove, što čovjek ne može, kao u svakoj drugoj — kod gubitka, smrti, nositi križ, već tu mora djelovati — reče on kao da joj pogađa misao.

— Valja izići iz tog ponižavajućeg stanja u koje je čovjek doveden; ne može se živjeti utroje.

— Shvaćam, ja to vrlo dobro shvaćam — reče Doli i ponikne glavom. Zašutjela je misleći o sebi, o svojoj obiteljskoj nevolji, kad odjednom energičnom kretnjom podiže glavu i molećivom kretnjom sklopi ruke. — Ali stojte! Vi ste kršćanin. Pomislite na nju! Šta će biti s njome ako je vi napustite?

— Mislio sam, Darja Aleksandrovna, i to mnogo mislio

— govoraše Aleksej Aleksandrovič. Lice mu pocrvenje od pjega, a mutne su mu oči gledale pravo u nju. Darja ga Aleksandrovna sad već žalila svom dušom. — Učinio sam upravo to nakon toga što mi je ona sama obznanila moju sramotu; sve sam ostavio po starome. Pružio sam mogućnost da se sve popravi, nastojao sam da je spasem. I što? Ona nije ispunila najmanji zahtjev — da pazi na pristojnost — govorio je žesteći se. — Spasti se može čovjek koji ne srlja u propast; ali ako je narav sva toliko pokvarena, razvratna, da joj se samo propast čini spasenjem, šta onda čovjeku još preostaje?

— Sve, samo ne rastava! — odgovori Darja Aleksandrovna.

— Ali koje sve?

— Ne, to je užasno. Ona neće biti ničija žena, propast će!

— Šta ja tu mogu učiniti? — podigavši ramena i obrve, reče Aleksej Aleksandrovič. Sjećanje na posljednju ženu

krivicu toliko ga razdraži da opet posta hladan kao i u početku razgovora. — Vrlo sam vam zahvalan za vaše suosjećanje, ali vrijeme mi je da idem — reče ustajući.

— Ne, stanite! Vi nju ne smijete upropastiti. Stanite, reći ću vam nešto o sebi. Udala sam se, i muž me je varao; u srdžbi, ljubomori htjela sam sve ostaviti, htjela sam sama... Ali sam se pribrala, a tko me spasao? Ana. I evo živim. Djeca rastu, muž se vraća porodici i uviđa svoju zabludu, postaje čistiji, bolji, i ja živim... Oprostila sam, i vi morate oprostiti!

Aleksej Aleksandrovič slušaše, ali njene riječi nisu više djelovale na njega. U duši mu se opet pokrenula sva mržnja od onoga dana kad se odlučio na rastavu. Stresao se i stao govoriti prodornim, snažnim glasom:

— Oprostiti ja ne mogu, niti hoću i smatram to za neopravdano. Ja sam za tu ženu sve učinio, a ona je sve zgazila u blato koje je njoj svojstveno. Ja nisam zao čovjek, nikad nikoga nisam mrzió, ali nju mrzim iz dna duše te joj ne mogu čak ni oprostiti jer je suviše mrzim za sve ono zlo što je ona meni učinila! — izgovori on sa suzama srdžbe u glasu.

— Volite one koji vas mrže... — stidljivo prošapće Darja Aleksandrovna.

Aleksej Aleksandrovič se prezrivo osmjehnu. Ovo je on odavno znao, samo što se to nije moglo primijeniti na njegov slučaj.

— Ljubite one koji vas mrže, samo čovjek ne može ljubiti one koje mrzi. Oprostite što sam vas uznemirio. U svakoga je dosta vlastite nevolje! — Pa pošto se pribrao, Aleksej Aleksandrovič se mirno oprostí te ode.

XIII

Kad su ustali od stola, Levin htjede poći za Kiti u salon; ali se poboja neće li joj biti neprijatno što joj suviše očito udvara. Ostade s muškarcima sudjelujući u zajedničkom razgovoru pa, i ne gledajući u Kiti, ćutio je njene pokrete, njen pogled i mjesto na kom je bila u salonu.

Već je odmah sada bez iole napora izvršavao obećanja što joj ga je bio dao — da će uvijek misliti dobro o svim ljudima i uvijek sve voljeti. Povede se razgovor o zadruzi u

kojoj je Pescov vidio neko posebno načelo što ga je on zvao zbornim načelom. Levin se nije složio ni s Pescovom ni s bratom koji je nekako na svoj način i priznavao i nije priznavaa značenje ruske zadruga. Ali on je s njima govorio stoječki tek da ih pomiri i ublaži njihove izjave. Nimalo ga nije zanimalo ono što je sam govorio, još manje ono što su oni govorili, te je samo jedno želio — da bi i njima i svima drugima bilo lijepo i ugodno. On je sada znao što je jedino važno. I to jedino važno bijaše prvo ondje, u salonu, a onda se počelo pomicati te se zaustavilo kraj vrata. Ne okrećući se, on je oćutio pogled koji je bio na nj upravljen i smiješak, te nije mogao da se ne osvrne. Ona je stajala na vratima sa Ščerbackim te ga motrila. — Mislio sam da idete k pianu? — reče prilazeći joj. — Eto šta mi nedostaje na selu: glazbe.

— Ne, pošli smo samo zato da vas pozovemo, pa vam se zahvaljujem — rekla je, kao da mu je kakav dar dala, nagrađujući ga smiješkom — zahvaljujem što ste došli. Kakvo mi je to zadovoljstvo da se čovjek prepire? Ionako nikad jedan drugoga neće uvjeriti.

— Jest, istina je — reče Levin — najčešće se događa da se čovjek vatreno prepire samo zato što nikako ne može shvatiti šta zapravo protivnik želi dokazati.

Levin je često opažao u prepirkama između najpametnijih ljudi da su nakon golema napora, goleme količine logičnih tanahnosti i riječi sporidruzi napokon dolazili do spoznaje da im je ono oko čega su se baktali da dokažu jedan drugome bilo već odavno, još u početku prepirke, svima poznato, ali da oni vole razlikosti te stoga ne žele izrijekom pokazati ono u čem bi mogli biti opovrgnuti. Često je sam iskusio da ponekad za vrijeme prepirke čovjek shvati ono što voli protivnik te odjednom sam zavoli to isto i odmah to prihvati, te tada svi dokazi otpadnu kao nepotrebni; a ponekad je iskusio suprotno: izrekne napokon čovjek ono što sam voli i za što izmišlja dokaze pa, dogodi li se da to izrekne dobro i iskreno, protivnik to odjednom prihvaća i prestaje da se prepire. Upravo je to htio reći.

Ona namršti čelo trudeći se da bi shvatila. Ali čim poče objašnjavati, ona već shvati.

— Shvaćam: valja doznati za što se on prepire, što on voli, tada je moguće...

Potpuno je odgonetnula i izrazila njegovu teško izraženu misao. Levin se radosno osmjehnu: toliko ga je bio zapanjio ovaj prijelaz od zamršene mnogorječive prepirke s Pescovom i bratom k ovome lakonskom i jasnom prijenosu najstroženijih misli.

Ščerbacki ode od njih, a Kiti, prišavši rasklopljenome stolu za kartanje, sjede i uzevši u ruke kredu poče po novoj zelenoj čohi crtati koncentrične krugove.

Obnoviše razgovor što se vodio za ručkom: o ženskoj slobodi i ženskim zanimanjima. Levin bijaše suglasan s mišljenjem Darje Aleksandrovne da će djevojka koja se nije udala naći sebi ženskog posla u porodici. Potkrepljivao je to time da nijedna porodica ne može bez pomoćnice, da u svakoj siromašnoj i bogatoj porodici ima i mora biti dadilja, unajmljena ili rodbinska.

— Ne — reče Kiti pocrvenjevši, ali ga to smjelije gledajući svojim iskrenim pogledom — djevojka može zapasti u takav položaj da ne može bez poniženja ući u porodicu, a ona sama...

Razumio je na što je mislila.

— O! da! — reče on — da, da, da, imate pravo, imate pravo!

I on shvati sve što je za ručkom dokazivao Pescov o ženskoj slobodi samo zbog toga što je u Kitinu srcu vidio bojazan od djevojaštva i poniženja pa, budući da ju je volio, on oćuti tu bojazan i poniženje te se smjesta odrekne svojih dokaza.

Nasta tajac. Ona je jednako crtala kredom po stolu. Oči su joj svijetlile tihim sjajem. Podvrgavajući se njenu raspoloženju, on oćutje po cijelome svome biću sve to jaću napetost od sreće.

— Aj! čitav sam stol išarala! — ona će pa odloživši kredu načini kretnju kao da će ustati.

»Kako ću ja ostati sam bez nje?« strepeći pomisli on te uzme kredu. — Stanite — reče sjedajući za stol. — Odavno sam vas već htio nešto upitati.

Gledao joj je pravo u umilne, iako uplašene oči.

— Molim, pitajte.

— Evo — reče i napisa početna slova: k, s, m, o, o: t, n, m, b, j. 1, t, z, n, i, s, o? Ta su slova značila: »Kad ste mi ono odgovorili: to ne može biti, je li to značilo — nikada, ili samo

onda? « Nije bilo nimalo vjerojatno da bi ona mogla shvatiti ovu zamršenu rečenicu; ali pogledao ju je tako kao da mu život zavisi od toga hoće li ona razumjeti ta slova.

Pogledala ga je ozbiljno, zatim poduprla natmureno čelo rukom i stala čitati. Ovdje-ondje bi pogledala u njega pitajući ga pogledom: »Je li to ono što ja mislim?«

— Razumjela sam — reče pocrvenjevši.

— Koje je ovo slovo? — reče on pokazujući n kojim je bila označena riječ *nikada*.

— To slovo znači *nikada* — reče ona — ali to nije istina. On brzo potare ono što je bilo napisano, pruži joj kredu.

te ustane. Ona napisa: O, n, m, d, o.

Doli se posve utješila nakon nevolje koju joj je bio nanio razgovor s Aleksejem Aleksandrovičem kad je ugledala ove dvije prilike: Kiti s kredom u rukama kako se bojažljivo i sretno smiješi gledajući gore u Levina, i njegovu lijepu pojavu što se bila nagnula nad stol, plamenih očiju uprtih čas u stol čas u nju. On najednom zasja: razumio je. Ovo je značilo: »Onda nisam mogla drukčije odgovoriti.«

Pogledao ju je upitno, bojažljivo.

— Samo onda?

— Da — odgovaraše smiješak.

— A s... A sada? — upita on.

— Eh, evo pa pročitajte. Reći ću ono što bih željela. Što« bih jako željela! — Napisala je početna slova: K, b, m, z, i, o, š, j, b. To je značilo: »Kad biste mogli zaboraviti i oprostiti što je bilo.«

Zgrabio je kredu napregnutim prstima što su mu drhtali pa, slomivši je, napisa ova početna slova: »Nemam ja šta zaboravljati i praštati, ja vas nisam prestao voljeti.«

Pogledala ga je sa smiješkom koji joj se sledio na usnama.

— Razumjela sam — reče šaptom.

On sjede i napisa jednu dugu rečenicu. Ona je sve razumjela i ne pitajući ga je li tako, uzela kredu te odmah odgovorila.

Dugo nije mogao razumjeti što je ona napisala te joj je često zagledao u oči. Zamračilo mu se od sreće. Nikako nije mogao uklopiti riječi koje je ona mislila; ali u njenim čarobnim očima što su sijale od sreće shvatio je sve što mu je bilo

potrebno znati. I on napisa tri slova. Ali još nije bio završio pisanje, a ona mu je već za rukom čitala te je sama dovršila i napisala odgovor: Da.

— Igrate li to secretaire? — reče stari knez prilazeći.

— No, svejedno, hajdemo ako hoćeš da stigneš u kazalište.

Levin ustade i otprati Kiti do vrata.

U njihovu razgovoru sve bje rečeno; bilo je rečeno da ga ona voli i da će reći ocu i materi da će on doći sutra ujutro.

XIV

Kad je Kiti otišla i Levin ostao sam, oćutio je takav nemir bez nje i tako je nestrpljivo želio da što prije, što prije doživi sutrašnje jutro kad će je opet pogledati i zauvijek se s njome sjediniti, da se kao smrti uplašio tih četrnaest sati što ih je imao provesti bez nje. Bješe mu prijeko potrebno s kime bilo biti i govoriti da ne ostane sam, da prevari vrijeme. Stjepan Arkadijč bi za njega bio najugodniji subesjednik, ali on je, kako govoraše, navečer putovao, a zapravo je otišao na balet. Levin mu stiže tek reći kako je sretan i kako on njega voli i da nikad, nikad neće zaboraviti ono što je on za nj učinio. Pogled i smiješak Stjepana Arkadijča pokazaše Levinu da je on kako treba shvaćao to osjećanje.

— A je li, nije li vrijeme da se mre? — reče Stjepan Arkadijč umilno stežući Levinovu ruku.

— Nnniiije — reče Levin.

Opraštajući se s njime, Darja Aleksandrovna kao da mu je već čestitala reče:

— Kako mi je drago što ste se opet sreli s Kiti, treba cijeniti stara prijateljstva.

Međutim Levinu te riječi Darje Aleksandrovne bjehu neprijatne. Ona nije mogla shvatiti kako je sve to bilo uzvišeno i njoj nepristupačno te se nije smjela usuditi da to spominje. Levin se oprostio od njih, ali, da ne ostane sam, priljepi se uza svoga brata.

— Kamo ćeš ti?

— Na sjednicu.

— E, pa i ja ću s tobom. Mogu li?

— Kako ne bi mogao? Hajdemo — smiješeći se reče Sergej Ivanovič. — Šta je tebi danas?

— Meni? Sreća me udarila! — reče Levin spuštajući prozor na kočiji u kojoj su se vozili. — Tebi ne smeta? Ma zagušljivo je. Sreća me udarila! Zbog čega se ti nikad ne oženi?

Sergej Ivanovič se osmjehnu.

— Meni je vrlo drago, ona je, čini se, sjajna dje... — započe Sergej Ivanovič.

— Ne govori, ne govori, ne govori! — poviče Levin uhvativši ga objema rukama za ovratnik njegove bunde te ga uvrtiše. »Ona je sjajna djevojka« bjehu tako jednostavne, nedostojne riječi koje nikako nisu odgovarale njegovu osjećanju.

Sergej Ivanovič se nasmija vedrim smijehom, a to je rijetko činio.

— No, ipak mogu reći da mi je to vrlo drago.

— To ćeš moći sutra, sutra, a sad ništa više! Ništa, ništa, samo tajac! — reče Levin pa, uvrnuvši mu još jednom bundu, dodade: — Ja tebe jako volim! Hej, mogu li ja biti na sjednici?

— Naravno, možeš.

— O čemu će u vas danas biti riječ? — pitaše Levin ne prestajući se smiješiti.

Stigoše na sjednicu. Levin je slušao kako je tajnik zapinjući čitao zapisnik koji očito sam nije shvaćao; ali Levin po licu toga tajnika vidje kako je to mio, dobar i sjajan čovjek. To se vidjelo po tome kako se on bunio i zbunjivao čitajući zapisnik. Onda počеше govori. Prepirahu se oko otpisivanja nekakvih suma i oko uvođenja nekakvih cijevi, a Sergej Ivanovič pecnu dvojicu vijećnika te nešto pobjedonosno dugo govoraše; a drugi jedan vijećnik, pošto nešto napisa na papiriću, u prvi se mah smete, ali mu onda odgovori vrlo ljubazno i milo. A onda i Svijažski (i on je tu bio) reče tako nešto krasno i plemenito. Levin ih je slušao i jasno vidio da ni tih otpisanih suma, ni cijevi, ničega od toga nije bilo, te da se oni uopće nisu ljutili nego da su svi bili tako dobri, sjajni ljudi, i da je sve to tako lijepo, srdačno teklo među njima. Nikome oni nisu smetali, i svima je bilo prijatno. Levina je zanimalo to što je on danas sve njih vidio skroz naskroz, te je po sitnim, prije neprimjetnim znamenjima

svakome od njih ušao u dušu i jasno vidio da su svi oni dobri. Posebno su pak njega, Levina, svi oni danas neizmjerljivo voljeli. To se vidjelo po tome kako su s njime govorili, kako su ga umiljato, s puno ljubavi motrili čak i svi neznanci.

— E, pa jesi li zadovoljan? — upita ga Sergej Ivanovič.

— Jako. Nikad ne bih ni pomislio da je to tako zanimljivo! Sjajno, divno!

Svijažski priđe Levinu i pozva ga da kod njega popiju čaj. Levin nikako nije shvaćao niti se mogao sjetiti zbog čega on bješe nezadovoljan Svijažskim, što je ono htio od njega. On je bio pametan i neobično dobar čovjek.

— Drage volje — reče te upita za ženu i za svast. I po nekoj čudnoj filijaciji,¹ budući da se u njegovoj mašti misao o svasti Svijažskoga povezivala s mišlju o braku, njemu se učini da nikome bolje ne bi mogao ispriповjediti svoju sreću kao ženi i svasti Svijažskoga, te mu bješe vrlo drago da počde k njima.

Svijažski ga je raspitivao o njegovu poslu na selu, kao i uvijek ne videći da bi se moglo naći nešto što već nije bilo pronađeno u Evropi, samo što to sada Levinu ne bje nimalo neprijatno. On je, naprotiv, osjećao da Svijažski ima pravo, da je sav taj posao ništavan, i osjetio je da je Svijažski neobičnom blagošću i nježnošću izbjegavao da iskaže ono u čemu je imao pravo. Dame Svijažskoga bijahu posebno mile. Levinu se činilo da one već sve znaju te da osjećaju s njime, ali ne govore zbog delikatnosti. Prosjedio je u njih sat, dva, tri, razgovarajući o svemu i svačemu, ali je razumijevao samo ono što mu je ispunjavalo dušu i nije primjećivao da im je užasno dozlogrdio i da su oni već davno morali na spavanje. Svijažski ga je pratio do predsoblja zijevajući i čudeći se ovome čudnom stanju u kome mu se prijatelj nalazio. Bilo je već prošlo jedan po ponoći. Levin se vratio u svratište te se uplašio pomisli da će sada sam u nestrpljenju provesti još deset sati koliko mu je bilo ostalo. Lakaj koji je bio u službi te nije spavao upali mu svijeeće i htjede otići, ali ga Levin zaustavi. Taj se lakaj,

---

¹ Francuski: filiation, u figurativnom značenju = niz, slijed, veza pojmova koji proizlaze jedan iz drugoga; takq npr. filijacija misli, ideja, osjećaja...

Jegor, kojega Levin nije ni primjećivao, pokaza kao vrlo pametan i valjan, a ponajviše kao dobar čovjek.

— Je li, Jegore, teško je kad se ne spava?

— Šta mogu! Takva nam je služba. U gospode je lakše; zato se ovdje bolje isplati.

Pokaza se da Jegor ima porodicu, tri dječaka i kćer švalju koju je htio dati za pomoćnika u remenarskoj trgovini».

Levin je zbog toga priopćio Jegoru svoju misao o tome da je u braku glavno ljubav te da će, osjećajući ljubav, čovjek uvijek biti sretan, jer se sreća nalazi jedino u čovjeku samome.

Jegor je pažljivo saslušao i očito potpuno shvatio Levinovu misao, ali za potvrdu te misli navede napomenu koju Levin nije očekivao kako je on uvijek, kad je živio u dobre gospode, bio zadovoljan svojom gospodom, pa je i sad posve zadovoljan svojim gospodarom iako je on Francuz.

»Neobično dobar čovjek« mišljaše Levin.

— Eh, Jegore, a kad si se ženio, jesi li volio svoju ženu?

— Ma kako je ne bih volio — odgovori Jegor.

I Levin vidje da je i Jegor isto tako ushićen te da kani iznijeti sva svoja skrovita osjećanja.

— Moj je život isto tako čudan. Odmalena sam... — počeo on zažagrivši očima očito zaražen Levinovim ushićenjem isto onako kao što se ljudi zaražuju zijevanjem.

Ali u taj se čas začuje zvonce; Jegor iziđe, i Levin osta sam. Gotovo ništa nije jeo za ručkom, odbio je čaj i večeru kod Svijažskih, ali nije mogao ni pomisliti na večeru. Nije spavao prošlu noć, ali nije mogao ni misliti o snu. U sobi je bilo svježe, ali njega je gušila sparina. Otvorio oba prozorska okanca i sjeo na stolicu nasuprot prozoru. Iza krovova pokrivenih snijegom mogao se vidjeti šarovit križ s lancima a ponad njega moglo se vidjeti kako se penje trokut zvijezda Kočijaša sa žučkasto jarkom Kapelom.¹ Motrio je čas križ, čas zvijezdu, udisao u sebe svježi studeni zrak koji je jednoliko prodirao u sobu i kao u snu pratio slike i uspomene što su mu nicala u mašti. Poslije tri začu korake u hodniku te proviri na vrata. To se iz kluba vraćao njegov znanac, kartaš Mjaskin. Išao je pokunjeno, smrknuvši se i nakašljavajući. »Jadnik, nesretnik jedan!« pomisli Levin i suze mu navriješe na oči od ljubavi prema ovom čovjeku i žalosti za njim.

---

¹ Kapela = glavna zvijezda u zvijezdu Kočijaša.

Htjede da se porazgovori s njime, da ga utješi; ali sjetivši se da je samo u košulji, predomisli se te opet sjede prema prozoru da se kupa u hladnome zraku i da gleda u onaj nijemi, ali za njega pun značenja križ čudnovata oblika i u žuto jarku zvijezdu što se uzdizala. Poslije šest sati zagrajaše čistači parketa, počеше zvoniti zvonca za poslugu, a Levin osjeti da počinje zepsti. Zatvori okanca, umije se, obuče te iziđe na ulicu.

XV

Na ulicama bijaše još pusto. Levin pođe prema domu Ščerbackijevih. Glavna vrata bjehu zatvorena, i sve je spavalo. Pošao je natrag, opet ušao u svoju svratišnu sobu i zatražio kavu. Danji lakaj, nije to više bio Jegor, donese mu je. Levin htjede da s njime otpočne razgovor, ali lakaj u pozvoniše te on ode. Levin pokuša srknuti kave i metne kolač u usta, ali njegova usta nikako nisu znala šta da rade s kolačem. Levin ispljune kolač, obuče kaput i počne opet hodati. Prošlo je devet sati kad je po drugi put došao do ulaznog stepeništa Ščerbackijevih. U kući tek bijahu ustali, a kuhar je išao po živež. Trebalo je proživjeti barem još dva sata.

Cijelu ovu noć i jutro Levin je živio potpuno nesvjesno i čutio je da nije sposoban za stvarni život. Cio dan nije jeo, dvije noći nije spavao, nekoliko sati je razodjeven proveo na studeni, a nije se čutio samo svjež i zdrav kao nikad nego se čutio kao da uopće nema tijela: kretao se a da nije naprezao mišiće i osjećao da sve može učiniti. Bio je uvjeren da bi poletio uvis ili da bi pomakao ugao kuće ako bi to zatrebalo. Prehodaio je ostalo vrijeme po ulicama neprestano pogledajući na sat i ogledajući se na sve strane.

I ono što je vidio tada, toga poslije nikad više nije viđao. Osobito su ga ganula djeca što su išla u školu, sivi golubovi što su slijetali s krovova na pločnik, i zemičke posute brašnom što ih je bila složila neka nevidljiva ruka. Te zemičke, golubovi i dva dječaka bijahu nezemaljska bića. Sve se to dogodilo istovremeno: dječak je pritrčao golubu i smiješeći se pogledao Levina; golub je zalepetao krilima i otprhnuo blistajući na suncu između snježnih čestica što su treperile u zraku, a kroz jedan prozorčić mirisaše na pečen kruh, i netko izloži zemičke. Sve to skupa bješe tako neuobičajeno lijepo

da se on i nasmija i zaplaka od radosti. Kad obiđe velik krug po Novinarskoj ulici i Kislovki, vrati se opet u svratiste pa, metnuvši preda se sat, sjede iščekujući da prođe jedanaest. U susjednoj su svratišnoj sobi govorili nešto o strojevima i prijeveri i kašljali jutarnjim kašljem. Oni nisu shvaćali da se kazaljka već približuje dvanaestom satu. Kazaljka priđe. Levin iziđe na izlazno stepenište. Izvoščiki su očito sve znali Sretnih lica opkoliše Levina prepirući se između sebe i nudeći svoje usluge. Nastojeći da ne uvrijedi druge izvoščike te obećavši da će se i s njima jednom kamo povesti, Levin uze jednoga te naredi da vozi k Ščerbackijevima. Izvoščik bijaše divan u bijelom okovratniku košulje koji mu se vidio iznad kaftana i bio nategnut na punome, crvenom, snažnom vratu. Saonice su u ovoga izvoščika bile visoke, spretne, takve na kakvim se Levin nikad više nakon toga nije vozio, i konj je bio lijep i trudio se da juri, ali se nije micao s mjesta. Izvoščik je poznavao dom Ščerbackijevih pa, u znak osobita poštovanja prema putniku raskrilivši ruke i rekavši »e-ha«, zaustavi se pred ulazom. Vrtar Ščerbackijevih po svoj je prilici znao sve. To mu se vidjelo po smiješku u očima i po tome kako je rekao:

— E, odavno već niste bili, Konstantine Dmitriču!

I nije samo da je sve znao, nego je očito likovao i silio se da skriva svoju radost. Bacivši pogled na njegove staračke drage oči, Levin shvati čak još nešto novo u svojoj sreći.

— Jesu li ustali?

— Izvolite molim! A to ostavite ovdje — reče on smiješeći se kad se Levin htjede vratiti po kapu. To mora da je nešto značilo.

— Komu zapovijedate da vas najavim? — upita lakaj. Mada je bio mlad i novajlija te kicoš, lakaj je svejedno bio dobar i fin čovjek i isto je tako sve shvaćao.

— Kneginji... Knezu... Kneginjici... — reče Levin. Prva osoba koju je srećo bijaše mademoiselle Linon. Išla

je kroz dvoranu, a sijalo joj i lice i sitni uvojci. Tek što je progovorio s njome, kadli se odjednom za vratima začuje šuštanje haljine, a mademoiselle Linon nesta Levinu iz očiju i njega obuze radosna strepnja od sreće koja mu se približavala. Mademoiselle Linon se užurba pa, ostavivši ga pođe prema drugim vratima. Netom ona iziđe, hitri-hitri laki koraci odjeknuše na parketu, i njegova sreća, njegov život,

sam on — nešto bolje od njega sama, ono što je tako dugo tražio i želio, hitro se hitro bližilo k njemu. Nije ona išla, već ju je nekakva nevidljiva snaga nosila k njemu.

Vidio joj je samo bistre, iskrene oči, uplašene onom istom radošću ljubavi što je ispunjavala i njegovo srce. Oči su te svijetljele sve bliže i bliže zasljepljujući ga svojim svjetlom ljubavi. Zaustavila se pored njega samoga, dotičući ga. Ruke su joj se podigle i spustile njemu na ramena.

Učinila je sve što je mogla — dojurila k njemu i sva se predala, pomalo se plašeći i radujući. Zagrlio ju je i pritisnuo usne na njena usta što su tražila poljubac.

Ni ona nije svu noć spavala i cijelo ga je jutro čekala. Mati i otac bjehu bez riječi suglasni i sretni zbog njene sreće. Čekala ga je. Prva mu je htjela objaviti svoju i njegovu sreću. Pripremala se da ga sama sretne i radovala se toj misli, i malo plašila, i stidjela se, i ni sama nije znala šta će učiniti. Čula mu je korake i glas i čekala za vratima dok ode mademoiselle Linon. Mademoiselle Linon ode. Ne misleći, ne pitajući se kako će i što će, prišla mu je i učinila što je učinila.

— Hajdemo k mami! — reče ona uzevši ga za ruku. Dugo on nije mogao ništa reći, ne toliko zato što se bojao riječju pokvariti uzvišenost svoga osjećaja, koliko zato što bi, svaki put kad je, htio štogod reći, osjetio da će mu mjesto riječi navrijeti suze sreće. Uzeo joj je ruku i poljubio.

— Zar je to istina? — reče napokon muklim glasom. — Ne mogu vjerovati da ti mene voliš!

Osmjehnula se ovome »ti« i onoj bojažljivosti koja mu je virila iz očiju.

— Da! značajno, polagano izgovori ona. — Tako sam sretna. Ne puštajući mu ruku, ušla je u salon. Kad ih je ugledala, kneginja počne ubrzano disati u isti mah i zaplaka i nasmija se te takvim energičnim korakom kakav Levin nije očekivao dojuri k njima pa, zagrlivši Levinu glavu, poljubi ga i ovlaži obraze suzama.

— Sve je dakle gotovo! Drago mi je. Voli je. Drago mi je... Kiti!

— Brzo ste to uredili! — reče stari knez trudeći se da bude ravnodušan, ali Levin primijeti da mu oči bjehu vlažne kad mu se obratio.

— Ja sam već odavno sve ovo želio! — reče on uzevši Levina za ruku i privlačeći ga k sebi. — Ja sam još onda kad je ova vjetropirka bila namislila ...

— Tata! — vikne Kiti i zatvori mu usta rukama.

— No, neću! — reče. — Jako mi je jako... dra... Ah! što sam glup...

On zagrlji Kiti, poljubi je u lice, u ruku, opet u lice te se prekrsti. I Levina zahvati novo osjećanje ljubavi prema ovome dotad tuđem čovjeku, starome knezu, dok je motrio kako mu Kiti dugo i nježno ljubi mesnatu ruku.

XVI

Kneginja sjedaše u naslonjaču šuteći i smiješeći se; knez sjede do nje. Kiti je stajala kraj očeva naslonjača jednako mu ne puštajući ruku. Svi su šutjeli.

Kneginja prva nazva sve pravim imenom i pretvori sve misli i osjećaje u životna pitanja. I svima se to u prvi čas pokaza podjednako čudno, pa i bolno.

— Pa kad ćemo? Valja blagosloviti i oglasiti. A kad će svadba? Kako ti misliš, Aleksandre?

— Evo ti njega — reče stari knez pokazujući Levina — on je tu najvažniji.

— Kada? — reče Levin crveneći. — Sutra. Ako mene pitate, onda po momemu danas blagoslov i sutra svadba.

— Eh, dosta toga, mon cher¹, gluposti!

— E pa onda do nedjelju dana.

— On kao da je sišao s uma.

— Nije, a od čega bi?

— Ama molim te! — reče mati radosno se smiješeći tolikoj žurbi. — A miraz?

»Zar će dobiti miraz i sve drugo? — pomisli Levin užasnuto.

— A, uostalom, zar i miraz, pa blagoslov, pa sve ostalo

— zar to može pokvariti moju sreću? Ništa je ne može pokvariti!« On baci pogled na Kiti i opazi da misao o mirazu nju nimalo, nimalo nije uvrijedila. »Mora da je to potrebno« pomisli.

---

¹ Francuski = dragi moj.

— Pa ja dakako ništa ne znam, samo rekoh svoju želju

— progovori on ispričavajući se.

— O tome ćemo mi promisliti. Sada se može blagosloviti i oglasiti. Tako vam je to.

Kneginja priđe k mužu, poljubi ga i htjede otići; ali on je zadržao, zagrlj i nježno, poput kakva mlada zaljubljenika, osmjehujući se nekoliko puta poljubi. Stari su se očito na trenutak zbunili i nisu pravo znali jesu li to oni opet zaljubljeni ili samo njihova kći. Kad knez i kneginja iziđoše, Levin priđe svojoj zaručnici te je uze za ruku. Sada se bio pribrao te je mogao govoriti, a trebalo mu je da joj mnogo toga kaže. Ali uopće ne reče ono što je trebalo.

— Otkud sam mogao znati da će sve ovako biti! Nikad se ne bih nadao; ali u duši sam uvijek vjerovao — reče. — Vjerujem da je ovo bilo suđeno.

— A ja? — uze ona. — Čak i onda... — zastala je te opet nastavila odlučno ga gledajući očima u kojima se zrcalila iskrenost. — Čak i onda kad sam odgurnula od sebe svoju sreću. Voljela sam uvijek jedino vas, ali sam bila zanesena. Moram reći... Možete li vi ono zaboraviti?

— Možda je ono bilo za neko dobro. Vi meni morate oprostiti mnogo toga. Ja moram vama reći...

To je bilo jedno od onoga što joj je on bio odlučio kazati. Odlučio je da će joj još na samom početku reći dvoje — jedno, da on nije tako čist kao ona, i drugo — da on ne vjeruje u boga. To je bilo tegobno, ali je smatrao da mora kazati i jedno i drugo.

— Ne, ne sada, poslije! — reče on.

— Dobro, poslije, ali svakako kažite. Ničega se ne bojim. Potrebno mi je da sve znam. Sada je gotovo.

On doreče:

— Gotovo je da ćete vi mene uzeti kakav ja bio, nećete me se odreći? Hoćete li?

— Hoću, hoću.

Njihov razgovor prekide mademoiselle Linon koja je, premda se prijetvorno, ali ipak nježno osmjehujući, došla čestitati svojoj voljenoj gojenici. Još ona nije ni izišla, kad posluha dođe na čestitanje. Zatim dođoše rođaci, i otpoče ona blažena strka iz koje Levin ne iziđe do drugoga dana po svojoj svadbi. Levinu bijaše neprekidno nelagodno, dosadno, ali je napetost zbog sreće rasla i bivala sve veća. Stalno je

osjećao da od njega zahtijevaju mnogo toga što on ne zna i radio bi sve što su mu govorili, i sve ga je to usrećavalo. Mislio je da njegova prosidba neće biti ništa nalik na druge, da će uobičajeni uvjeti oko prosidbe pokvariti njegovu posebnu sreću; ali je svršilo time da je on radio isto što i drugih a njegova je sreća zbog toga samo rasla i postajala sve to posebnija da se ni s čim prošlim ni sadašnjim nije mogla uspoređivati.

— Sad ćemo jesti bonbona — govorila bi M-elle Linon

— i Levin bi odilazio da kupi bonbona.

— Eh, baš mi je drago — reče Svijažski. — Ja vam preporučujem da cvijeće uzimate u Fomina.

— A zar i to treba? — I on ode Fominu.

Brat mu je govorio da treba uzajmiti novaca, jer će biti mnogo troška, darova...

— A i darova treba? — I on otrča Fuljdeu.

I u slastičara, i u Fuljdea je vidio da su ga čekali, da mu se raduju i da slave njegovu sreću kao i svi s kojima je u te dane imao posla. Neobično je bilo to da nisu svi samo voljeli, nego su se i svi prije nesimpatični, hladni, ravnodušni ljudi, oduševljavajući se njime, njemu u svemu pokoravali, nježna se i delikatno ponašali prema njegovu osjećanju i bili kao i on uvjereni da je on najsretniji čovjek na svijetu, jer je njegova zaručnica vrhunac savršenstva. To je isto osjećala i Kiti. Kad je grofica Nordston sebi dopustila da nabaci da je ona željela koga boljeg, Kiti se na to tako ražestila i tako uvjerljivo dokazala da na cijelom svijetu nije nitko bolji od Levina, da je grofica Nordston to morala priznati te u Kitinoj nazočnosti nije više presretala Levina a da mu se nije ushićeno osmijehnula.

Objašnjenje što ga je on bio obećao bijaše jedini težak događaj u tome vremenu. On se svjetova sa starim knezom pa, kad dobi njegovu dopuštenje, predade Kiti svoj dnevnik u kojem bješe napisano ono što ga je mučilo. On je taj dnevnik i pisao u svoje vrijeme imajući pred očima buduću zaručnicu. Mučilo ga dvoje: što nije bio nevin i što nije vjerovao u boga. Priznanje da ne vjeruje u boga prođe neopaženo. Ona, je bila religiozna, nikad nije sumnjala u religijske istine, ali njegovo formalno nevjerovanje čak je nimalo niti ne dirnu. Ona je u ljubavi upoznala svu njegovu dušu, i u duši mu vidjela ono što je željela, a što se ono što je on nosio u duši

nazivalo nevjerništvom, to joj bijaše svejedno. Drugo je pak priznanje nagna u gorak plač.

Levin joj nije bez nutarnje borbe predao svoj dnevnik. Znao je da među njima ne može i ne smije biti tajni te je stoga odlučio da tako mora biti; ali on se nije upitao kako bi je se to moglo dojmiti, nije sebe zamišljao na njenu mjestu. Istom kad je te večeri došao k njima prije kazališta, ušao u njenu sobu i ugledao njeno lice zaplakano, nesretno od nepopravljiva jada što joj ga je on nanio, te žalosno i milo, shvatio je jaz što dijeli njegovu ukaljano prošlost od njene krotke čistote te se užasnulo od onoga što je učinio.

— Nosite, nosite te užasne knjige! — rekla je gurkajući teke što su ležale pred njom na stolu. — Zašto ste mi ih dali!... Ne, ipak je bolje — dodala je sažalivši se njegovu očajnu licu.

— Ali to je užasno, užasno!

On je oborio glavu i šutio. Ništa nije mogao kazati.

— Nećete mi oprostiti — prošapta.

— Ma ne, oprostila sam, ali to je užasno.

Međutim njegova je sreća bila tako velika da je ovo priznanje nije narušilo nego joj je samo pridalo nov prijeliv. Oprostila mu je; ali otad je smatrao da je još nedostojniji nje, još se dublje moralno klanjao pred njom i još više cijenio svoju nezasluženu sreću.

XVII

Nehotice prebirući u svom sjećanju dojmove o razgovorima što su se vodili prije i poslije ručka, Aleksej se Aleksandrovič vraćao u svoju samotničku svratišnu sobu. Riječi Darje Aleksandrovne o praštanju izazvaše u njemu samo gnjev. Bi li u svom slučaju primijenio ili ne bi primijenio ovo kršćansko načelo — bijaše odveć teško pitanje o kojem se nije smjelo olako govoriti, i to je pitanje Aleksej Aleksandrovič već odavno bio riješio odrečno. Iz svega što je bilo rečeno najjače mu se u pamet usjekoše riječi glupoga, dobrog Turovcina: *ponio se junački, izazvao na dvoboj te ubio*. Svi su to, očito, odobravali iako zbog uljudnosti toga nisu rekli.

»Uostalom, to je gotovo, nema o tome šta više da se misli« reče u sebi Aleksej Aleksandrovič. Pa, misleći samo na odlazak što ga je čekao i na reviziju što ju je imao obaviti, ušao je u svoju sobu i upitao vratara što ga je pratio gdje je

njegov lakaj; vratar reče da je lakaj malo prije nekamo izišao. Aleksej Aleksandrovič naloži da mu se donese čaj, sjedne za stol pa, uzevši Fruma, stane gledati koja će sve mjesta obići na putu.

— Dva brzojava — ulazeći u sobu reče lakaj koji se vratio.

— Oprostite, vaša preuzvišenosti, samo sam na trenutak bio izišao.

Aleksej Aleksandrovič uzme brzojave te ih otvori. Prvi brzojav bijaše vijest da je Stremov postavljen na ono mjesto koje je sam Karenjin želio. Aleksej Aleksandrovič baci brzojav pa pocrvenjevši ustane i stane hodati po sobi. »Quos vult perdere demantat«¹ reče razumijevajući pod quos one koji su kumovali tome postavljenju. Nije mu bilo krivo što on nije dobio to mjesto, što su njega očito zaobišli; nisu vidjeli da je blebetalo, frazer Stremov manje no itko drugi sposoban za to. Kako nisu vidjeli da tim postavljenjem upropašćuju sebe, svoj prestige.²

»Opet nešto slično« reče žučno u sebi otvarajući drugi brzojav. Bio je od žene. Njen potpis plavom olovkom, »Ana«, bijaše prvo što mu je palo u oči. »Umirem, molim, preklinjem da dođete. Mirnije ću umrijeti s oprostjenjem«, pročitao on. Prezrivo se osmjehnuo te bacio brzojav. U prvi mu se mah učinilo da je, u to nema sumnje, posrijedi prijevara i neka lukavština.

»Nema te prijekare pred kojom bi se ona zaustavila. Morala bi roditi. Možda su to porođajni bolovi. Šta to samo oni smjeraju? Uzakoniti dijete, kompromitirati mene i omesti rastavu

— mislio je. — Ali šta ono piše: »Umirem«... Ponovo pročitao brzojav! i odjednom njega prenerazi pravi smisao onoga što je u njemu bilo rečeno. »A ako je istina? — reče u sebi. — Ako je istina da se u času patnje i blizine smrti iskreno kaje, a ja, uzevši da je to prijevara, odbijem da dođem? To neće biti samo okrutno, a i svi će me osuditi, nego će to biti glupo od mene.«

— Petre, zadrži kočiju. Idem u Petrograd — reče lakaju. Aleksej Aleksandrovič odluči da će poći u Petrograd i sastati se sa ženom. Ako je laž da je ona bolesna, on će samo šutjeti i otići. Ako je ona zaista na samrti i želi li ga pred

---

¹ »Koga bog hoće da upropasti, prvo mu pamet oduzme.«

² Francuski: svoj ugled (prestiz).

smrt vidjeti, oprostiti će joj ako je zatekne živu, a odat će joj posljednju počast ako bude došao prekasno.

Cijelim putem više nije mislio na to šta da radi.

Osjećajući umor i nečistoću što prouzročuje noć u vagonu, Aleksej Aleksandrovič se u ranoj petrogradskoj magli vozio pustim Nevskim prospektom i gledao preda se ne misleći na to šta ga čeka. Nije mogao misliti na to zato što, zamišljajući što će biti, nije mogao odagnati pretpostavku da bi smrt odjednom razmrsila svu teškoću njegova položaja. Pred očima su mu promicali pekari, zatvorene trgovine, noćni izvoščiki, sluge što su mele pločnike, i on je sve to motrio trudeći da u sebi zagluši misao o onome šta ga čeka i šta ne smije željeti a svejedno želi. Dovezao se do ulaznog stepeništa. Jedan izvoščik i nečija kočija sa zaspalim kočijašem stajahu do ulaza. Ulazeći u hodnik, Aleksej Aleksandrovič kao da je iz nekog dalekog kuta svoga mozga izvukao odluku te je osnaži. Ovakvu odluku: »Bude li prijevara, onda miran prezir pa će otputovati. Bude li istina, onda valja sačuvati pristojnost.«

Vratar je otvorio prije nego što je Aleksej Aleksandrovič pozvonio. Vratar Petrov, inače Kapitonič, imadaše čudno obličje u staru crnu kaputu, bez kravate i u papučama.

— Kako gospođa?

— Jučer se sretno porodila.

Aleksej se Aleksandrovič zaustavi i problijedje. Sad je jasno shvatio koliko je silno želio njenu smrt.

— A zdravlje?

Kornej u jutarnjoj pregači strci niza stepenice.

— Vrlo slabo — odgovori. — Jučer je bio konzilijum, i sad je liječnik ovdje.

— Uzmi stvari — reče Aleksej Aleksandrovič pa, osjećajući neko olakšanje na vijest da ipak ima nade da bi mogla umrijeti, uđe u predsoblje.

Na vješalici je bio vojnički ogrtač. Aleksej to Aleksandrovič primijeti i upita:

— Tko je ovdje?

— Liječnik, primalja i grof Vronski. Aleksej Aleksandrovič pođe u nutarnje odaje.

U salonu ne bje nikoga; iz njezina kabineta na odjek njegovih koraka iziđe primalja u kapici s ljubičastim vrpcama.

Prišla je Alekseju Aleksandroviču i s familijarnošću koja dolazi kad se bliži nečija smrt, uzevši ga za ruku, povede ga u spavaonicu.

— Hvala bogu da ste došli! Samo vas zaziva — reče ona.

— Ta dajte brže leda! — ću se iz spavaonice zapovijedni liječnikov glas.

Aleksej Aleksandrovič ude u njezin kabinet. Pored njena stola, bočimice prema naslonu, sjedio je Vronski i, pokrivši lice rukama plakao. On skoči na glas liječnika, skine ruke s lica i ugleda Alekseja Aleksandroviča. Kad vidje muža, tako se smete da je opet sjeo uvlačeći glavu među ramena kao da želi kamo nestati; ali se on svlada, digne te reče:

— Ana umire. Liječnici rekoše da nema nade. Sav sam u vašoj vlasti, ali mi dopustite da budem ovdje, uostalom, možete od mene uraditi što hoćete, ja sam...

Kad ugleda suze Vronskoga, Aleksej Aleksandrovič oćuti plimu one smućenosti što ga je podilazila kad bi vidio tuđu patnju pa, odvrćajući lice i ne saslušavši ga, žurno pođe k vratima. Iz spavaonice se ćuo Anin glas koji nešto govoraše. Glas joj je bio vedar, živahan, izvanredno taćnih intonacija. Aleksej Aleksandrovič uće u spavaonicu i priće krevetu. Ležala je licem prema njemu. Obrazi su joj gorjeli od rumenila, oći blistale, malene bijele ruke što su provirivale iz manšeta na bluzici poigravale su se krajem pokrivaća previjajući ga. Reklo bi se, ona nije bila samo zdrava i svježa, nego i izvrsno raspoložená. Govorila je brzo, zvonko i neobićno pravilnim i proćućenim intonacijama.

— Zato što ni Aleksej, mislim na Alekseja Aleksandrovića (kakav ćudan užasan usud da su obojica Alekseji, zar ne?), Aleksej mi ne bi odbio. Ja bih zaboravila, on bi oprostio... Samo što to ne dolazi? On je dobar, tuga! Dajte mi brže vode! Ah, to će njoj, djevojćici će mojoj škoditi! No, dobro, pa dajte joj dojlju. E pa pristajem, to je ćak i bolje. On će doći, bit će mu teško kad je bude vidio. Odnosite je.

— Ana Arkadjevna, on je došao. Evo ga! — govoraše primalja trudeći se da njenu pozornost svrne na Alekseja Aleksandrovića.

— Ah, gluposti! — nastavljaše Ana ne videći muža. — Ta dajte mi je, djevojćicu mi dajte! On još nije stigao. Vi zato govorite da neće oprostiti, jer vi njega ne poznajete. Nitko

ga nije poznavao. Jedino ja, pa i meni je to jedva uspjelo. Treba mu oči poznavati, Serjoža ima iste takve i ja ih zbog toga ne mogu gledati. Jesu li dali Serjoži ručak? Ma znam ja, sve će zaboraviti. On ne bi zaboravio. Serjožu valja premjestiti u krajnju sobu i zamoliti Maritte da spava s njime.

Najednom se ona skupi, utihnu te uplašeno, kao da očekuje udarac, kao da se brani, podiže ruke prema licu. Ugledala je muža.

— Ne, ne — poče ona — ne bojim se ja njega, smrti se bojim. Alekseju, dođi ovamo. Ja se zbog toga žirim što nemam vremena, još mi je malo preostalo da živim, sad će početi vrućina i ja ništa više neću shvatiti. Sada shvaćam, i to shvaćam sve, sve vidim.

Smrknuto lice Alekseja Aleksandroviča poprimi patnički izraz, uzeo ju je za ruku te htio nešto reći, ali nikako nije mogao izgovoriti; donja mu usna drhtala, a on se još jednako uzbuđen u sebi borio i samo katkad pogledao na nju. I svaki put kad bi je pogledao, vidio joj je oči koje su ga motrile takvom umilnom i zanosnom nježnošću kakvu još nikad u njima nije vidio.

— Stani, ti ne znaš... Stojte, stojte... — ona se zaustavila u govoru kao da pribire misli. — Da — počela je. — Da, da, da. Evo šta sam htjela reći. Ne čudi mi se. Ja sam jednako ona koja sam bila. Ali u meni postoji jedna druga, ja se nje bojim

— ta je zavljela onoga, a ja sam htjela tebe zamrziti i nisam mogla zaboraviti onu koja je bila prije. Ja nisam ta. Sad sam ja ona prava, ja sva. Sada umirem, znam da ću Umrijeti, upitaj njega. Ja i sad ćutim, evo ih, tegove na rukama, na nogama, na prstima. Evo kakvi su prsti — golemi! Ali sve će to uskoro svršiti... Jedno mi samo treba: da mi oprostiš, posve oprostiš!

Ja sam užasna, ali mi je dadilja govorila: sveta mučenica

— kako joj ono ime bješe? — ona je bila gora. I ja ću poći u Rim, ondje je pustinja, i onda nikome neću smetati, samo ću uzeti Serjožu i djevojčicu... Ne, ti ne možeš oprostiti! Znam ja, to se ne smije oprostiti! Ne, ne, odlazi, ti si suviše dobar!

— Jednom vrelom rukom držala je njegovu ruku, drugom ga je otiskivala.

Smućenost u duši Alekseja Aleksandroviča neprestano se pojačavala te je sada došlo do toga stupnja da se već prestao s njime boriti; najednom je oćutio da je ono što je smatrao smućenošću bilo naprotiv blaženo duševno stanje koje

mu je odjednom donijelo novu sreću za kakvu nikad prije nije znao. Nije mislio da mu kršćanski zakon, koji je on sav život htio nasljedovati, propisuje da prašta svojim neprijateljima i da ih voli; ali radosno osjećanje ljubavi i praštanja svojim neprijateljima ispunjavaše mu dušu. Klečao je i, položivši glavu na prijegilo njene ruke što ga palila vatrom kroz bluzicu, plakao poput djeteta. Ona zagri njegovu pročelavu glavu, primakne mu se te izazovnim ponosom podigne oči.

— Evo ga, znala sam ja! Sada zbogom svi, zbogom!... Opet su došli oni, zašto ne odlaze?... Ama skinite s mene te bunde! Liječnik joj odmakne ruke, pažljivo je položi na jastuk te pokrije poviše ramena. Ona pokorno leže naznak i gledaše preda se pogledom koji je sijao.

— Upamti samo to da je meni bilo potrebno jedino oprostjenje, i ja ništa više ne želim... A zašto *on* ne dolazi? — započe ona osvrćući se na vrata prema Vronskome. — Priđi, priđi! Pruži mu ruku.

Vronski priđe rubu kreveta pa, kad je ugleda, opet pokri lice rukama.

— Otkrij lice, gledaj u njega. On je svet — reče. Ama otkrij, otkrij lice! — ljutito poče ona. — Alekseju Aleksandreviču, otkrij mu lice! Hoću da ga vidim.

Aleksej Aleksandrovič uzme Vronskoga za ruke te mu ih skloni s lica koje je bilo izbezumljeno od patnje i stida što su bili na njemu.

— Pruži mu ruku. Oprosti mu.

Aleksej mu Aleksandrovič pruži ruku ne suzdržavajući suza što su tekle iz očiju.

— Bogu hvala, bogu hvala — progovori ona — sad je sve gotovo. Samo da malo ispružim noge. Eto tako, baš fino. Kako je ovo cvijeće napravljeno bez ukusa, uopće nije nalik na ljubičice govoraše pokazujući na tapete. — Bože moj! Bože moj. Kad će se to završiti? Dajte mi morfija. Doktore! ama dajte morfija. O, bože moj, bože moj!

I ona se poče premetati na postelji.

Liječnik i drugi liječnici govorahu da je to bila porođajna groznica u kojoj se od sto slučajeva devedeset i devet

završuje smrću. Čitav je dan bila u vatri, u bunilu i nesvjestici. Oko ponoći bolesnica ležala bez svijesti i gotovo bez bila. Svaki su čas očekivali kraj.

Vronski se odvezao kući, ali ujutro je došao da sazna šta je i, kad ga Aleksej Aleksandrovič sreće u predsoblju, reče mu:

— Ostanite, možda će ona vas tražiti — i sam ga uvede u ženin kabinet.

Pred jutro poče opet uzbuđenje, živahnost, brzina misli i govora, i opet se završi bunilom. Trećega dana bi isto tako, te liječnici rekoše da ima nade. Toga dana Aleksej Aleksandrovič uđe u kabinet gdje je sjedio Vronski pa, zatvorivši vrata, sjedne njemu nasuprot.

— Alekseju Aleksandroviču, — reče Vronski osjećajući da se približuje objašnjenje — ja ne mogu govoriti, ne mogu razumijevati. Poštedite me! Kako god da je vama teško, vjerujte, meni je još teže.

Htjede ustati. Ali ga Aleksej Aleksandrovič uzme za ruku i rekne:

— Molim vas da me saslušate, to je prijeko potrebno. Moram vam objasniti svoja osjećanja, osjećanja koja su me vodila i koja će me voditi, da ne biste bili u zabludi s obzirom na mene. Vama je poznato da sam se ja odlučio na rastavu te da sam već i započeo parnicu. Ne krijem od vas da sam, započinjući parnicu, bio u nedoumici, mučio sam se; priznajem vam da me proganjala želja da se osvetim vama i njoj. Kad sam dobio brzopjav, pošao sam ovamo s tim istim osjećajima, reći ću još više: želio sam njenu smrt. Ali... — zašuti on preišljajući da li da mu otkrije ili ne otkrije svoje osjećanje. — Ali sam je vidio i oprostio. I ta sreća praštanja otkrila mi je moju dužnost. Oprostio sam potpuno. Hoću da podmetnem drugi obraz, hoću da dadnem košulju kad mi odnose kaput, i molim boga samo to da mi ne oduzme sreću da mogu praštati! — Suze su mu bile u očima, a svijetao, miran pogled prenerazi Vronskoga.

— Eto vam moga stajališta. Vi mene možete zgaziti u blato, učiniti od mene ruglo pred svijetom, ja nju neću ostaviti niti ću vama ikada reći riječi prijekora — nastavio je. — Moja je dužnost meni jasno zacrtana: ja moram biti s njome, i bit ću. Ako ona bude zaželjela

da vas vidi, ja ću vam već nekako dojaviti, ali sada, držim, za vas je najbolje da se udaljite.

Ustao je, a jecaji mu presjekoše govor. Vronski se isto diže te ga je u pognutu, neuspravljenu položaju ispod oka gledao. Nije shvaćao osjećanja Alekseja Aleksandroviča. Ali je čutio da je ovo nešto više, da čak nije pristupačno ni njemu ni njegovu nazoru o svijetu.

XVIII

Nakon svoga razgovora s Aleksejem Aleksandrovičem iziđe Vronski na trijem doma Karenjinovih te zastane, s mukom se prisjećajući gdje je on to i kamo bi trebalo da ode ili da se odveze. Osjećao se postićen, ponižen, kriv i lišen mogućnosti da spere svoje poniženje. Osjećao se izbačenim iz one kolotečine kojom je tako ponosno i lako dosad išao. Sve njegove životne navike i pravila što su se činili tako čvrsti ujedanput se pokazale lažni i neprimjenljivi. Prevareni muž koji se dosad pričinjao kao jadan stvor, kao slučajna i pomalo komična smetnja njegovoj sreći, odjednom dobiva od nje same poziv, biva uznesen na onaj uzvišeni položaj koja ulijeva ropsku pokornost, i taj se muž nije na toj visini pokazao zao, lažan, smiješan, nego dobar, jednostavan i veličanstven. Toga Vronski nije mogao da ne osjeti. Uloge se odjednom izmijeniše. Vronski osjećao je njegovu uzvišenost i svoje poniženje, osjećao je da muž ima pravo, a on krivo. Osjetio je da je muž bio velikodušan i u svojoj nevolji, a da je on nizak u svojoj prijevari. Ali ta spoznaja o svojoj niskosti pred tim čovjekom kojega je nepravedno prezirao bijaše samo malen dio njegova jada. Sada se osjećao neizrecivo nesretnim zbog toga što je, kako mu činilo, dok je Ana postajala hladnijom, njegova strast prema Ani u posljednje vrijeme, sada kada je znao da je zauvijek gubi, bivala snažnija nego što je ikad bila. On ju je svu prozreo za vrijeme njene bolesti, upoznao joj dušu, i činilo mu se da je nikad dotad nije volio. I baš sada, kad ju je upoznao, zavolio kao što treba da se voli, bio je ponižen pred njom te ju je zanaovjek izgubio, ostavivši za sobom tek sramotnu uspomenu. Najuzasnije mu pak bijaše onaj smiješni, sramotni položaj, kad mu je Aleksej Aleksandrovič skidao ruke s postićena lica. Stajao je na trijemu doma Karenjinovih kao izgubljen i nije znao šta da radi.

— Zapovijedate li da zovnem izvoščika? — upita vratar.

— Da, izvoščika.

Vrativši se kući nakon tri neprospavane noći, ne svlačeći se, Vronski leže nice na divan sklopivši ruke i metnuvši na njih glavu. Glava mu bijaše teška. Predodžbe, uspomene i najčudnije misli s neobičnom se brzinom i jasnoćom smjenjivahu jedna za drugom: čas je to bio lijek što ga je on nalijevao bolesnici i prelijevao preko žlice, čas bijele primaljine ruke, čas čudan položaj Alekseja Aleksandroviča na podu pred krevetom.

»Zaspati! Zaboravit!« reče sebi smiren kao zdrav čovjek, koji je uvjeren da će, ako se umorio te hoće da zaspi, smjesta i zaspati. I zaista, u taj isti tren počne mu se u glavi mutiti i on stade propadati u bezdan zaborava. Valovi mora nesvjesnoga života već se počеше sklupati nad njegovom glavom, kad odjednom — kao da se najjači električni naboj ispraznio u njemu — tako drhtne da je cijelim tijelom poskočio na oprugama divana pa, oprijevši se rukom, uplašeno saskoči na koljena. Oči mu bijahu široko otvorene kao da nikad nije spavao. Težina glave i mlitavost udova što ih je na trenutak bio osjetio odjednom nestaše.

»Možete me zgaziti u blato«, čuo je riječi Alekseja Aleksandroviča i vidio ga pred sobom, i vidio Anino lice u grozničavu rumenilu i blistavih očiju koje nježno i zaljubljeno nije motrilo njega, nego Alekseja Aleksandroviča; vidio je, tako mu se činilo, svoju glupu i smiješnu priliku kad mu je Aleksej Aleksandrovič skinuo ruke s lica. Opet je protegao noge i bacio se na divan u prijašnji položaj te zatvorio oči.

»Zaspati! zaspati!« ponovi on. Ali zatvorenih očiju on je još jasnije vidio Anino lice onakvo kakvo je bilo one večeri; prije trke, koju on nije mogao zaboraviti.

— Toga nije niti će biti, i ona želi to zbrisati iz svoga pamćenja. A ja ne mogu živjeti bez toga. Kako da se pomirimo, kako da se pomirimo? — reče naglas te nesvjesno stade ponavljati te riječi. To ponavljanje riječi spriječi nicanje novih slika i uspomena koje su mu se, osjećao je, gomilale u glavi. Ali ponavljanje riječi ne spriječi maštu za dulje vrijeme. Opet se jedan za drugim neobičnom brzinom stadoše javljati najbolji trenuci, a ujedno s njima i nedavno poniženje. »Makni ruke«, veli Anin glas. On odmakne ruke i osjeti postuđenost i da mu se na licu odražava glup izraz.

Jednako je ležao trudeći se da zaspri iako je čutio da nema ni najmanje nade te je jednako šaptom ponavljao slučajne riječi bilo koje misli želeći time zapriječiti nicanje novih slika. Osluhnuo je — i začuo čudne riječi koje je ponavljao suludo šapćući: »Nisi umio cijeniti, nisi se umio koristiti; nisi umio cijeniti, nisi se umio koristiti.«

»Šta je to? Da to ja ne silazim s uma? — reče sebi. — Možda. A zašto ljudi silaze s uma, a zašto se ustrijeljuju?« odgovori sam sebi pa, otvorivši oči u čudu, ugleda poreci svoje glave jastuk što ga je izvezla Varja, bratova žena. Dodirnuo je kićanku na jastuku i pokušao se sjetiti Varje, sjetiti se kad ju je posljednji put vidio. Ali misliti na što drugo bijaše tegobno. »Ne, valja zaspiti!« Primakao je jastuk i priljubio uza nj glavu, ali valjalo se naprezati da bi oči držao zatvorene. Poskočio je i sjeo. »To je svršeno za mene — reče u sebi. — Valja promisliti šta da radim. Šta mi preostaje?« Misao mu brzo proletje kroz život u kojem nije volio Anu.

»Častoljubije? Serpuhovski? Otmjeno društvo? Dvor?« Nina čemu se ne mogaše zaustaviti. Sve je to imalo smisla prije, ali sada ništa od toga više nije bilo. Ustao je s divana, skinuo kaput, popustio remen pa, razdrljivši rutave grudi da slobodnije diše, ushoda se po sobi. »Dakle ljudi silaze s uma — ponovio je — i ustrijeljuju se dakle... da se ne bi morali sramiti«, dodadne polagano.

Prišao je vratima i zatvorio ih; onda je ukočena pogleda i čvrsto stisnutih zubi prišao stolu, uzeo revolver, ogledao ga, obrnuo nabijenu cijev te se zamislio. Oborivši glavu s izrazom koji je odavao napor pri napregnutu razmišljanju, stajao je do dvije minute nepomično i mislio. »Naravno«, reče u sebi kao da ga je logički, dug i jasni tok misli doveo do nesumnjiva zaključka. A zapravo, ovo njegovo uvjerenje »naravno« bijaše samo posljedica ponavljanja upravo onih istih uspomena i predodžaba kroz koje je već desetke puta prošao u ovo sat vremena. Iste bijahu uspomene na sreću, zauvijek izgubljenju, ista predodžba besmislenosti svega što ga je još čekalo u životu, ista svijest o svome ponižavanju. Ista bijaše i posljedica ovih predodžaba i osjećanja.

»Naravno«, ponovio je kad mu se misao po treći put upravlila onim istim začaranim krugom uspomena i misli pa, prislonivši revolver lijevoj strani grudi te snažno trgnuvši cijelom rukom kao da je odjednom steže u šaku, potegne otonac

Nije čuo pucnja, ali ga snažan udarac u grudi obori s nogu. Htjede se zadržati za kraj od stola, ispusti revolver, posrnu i sjede na zemlju začuđeno se ogledajući oko sebe. Nije prepoznavao svoje sobe gledajući odozdo izvijene nogare stola, košaru za papir i tigrovu kožu. Brzi škriputavi koraci sluge koji je išao salonom prisiliše ga da se povrati. Napregao je misao i shvatio da je na podu pa, kad opazi krv na tigrovoj koži i u sebe na ruci, shvati da je pucao u sebe.

— Glupo! Promaših — progovori pipajući rukom za revolverom. Revolver bijaše pored njega — on je tražio podalje. Nastavljajući da traži, premetnuo se na drugu stranu pa, nemajući snage da održi ravnotežu pade onemoćao od krvoliptanja.

Elegantan sluga sa zaliscima, koji se često tužio svojim znancima na slabost svojih živaca, toliko se uplašio kad je vidio kako gospodin leži na podu da ga je ostavio nek mu lipće krv i odjurio po pomoć. Za jedan sat stiže Varja, bratova žena, te s pomoću tri pristigla liječnika po koje je ona bila na sve strane poslala i koji stigoše u isto vrijeme, metne ranjenika u postelju i osta uz njega da ga njeguje.

XIX

Pogreška koju je počinio Aleksej Aleksandrovič što on, pripremajući se na susret sa ženom, nije pomislio na slučajnost da bi njeno kajanje moglo biti iskreno te da bi joj on mogao oprostiti, a da ona neće umrijeti — ta mu je pogreška u dva mjeseca nakon njegovog povratka iz Moskve iskrsla u svoj svojoj snazi. Ali pogreška što ju je on počinio nije potekla samo odatle što on nije pomislio na tu slučajnost nego isto toliko odatle što on do toga dana, kad je zatekao ženu na umoru, nije poznavao svoga srca. On se uz postelju bolesne žene prvi put u životu predao onome osjećanju ganutljive sućuti što su ga u njemu pobuđivale patnje drugih ljudi i kojega se prije stidio kao štetne slabosti; i sažaljenje prema njoj, i kajanje zbog toga što je on želio njenu smrt i, najvažnije, sama radost praštanja učiniše da on odjednom nije osjetio samo olakšanje svojih patnji, nego i duševno spokojstvo kakvo nikad prije nije doživio. Najednom je osjetio da upravo ono što je bilo izvor njegovih patnji posta izvor njegove

duhovne radosti, ono što se činilo nerješivo dok je osuđivao, korio i mrzio, postaje jednostavno i jasno kad je praštao i volio.

Oprostio je ženi i žalio je zbog njene patnje i kajanja. Oprostio je Vronskome i žalio ga, osobito pošto do njega dopriješe glasi o njegovu očajničkom činu. Žalio je i sina više nego prije te je sada sebe prekoravao što se premalo bavio njime. Ali novorođenu malenu djevojčicu ne samo da je nekako naročito žalio nego je osjetio prema njoj i neku nježnost. Spočetka se jedino zbog osjećanja sućuti bavio tom novorođenom slabušnom djevojčicom koja mu nije bila kći i koja je bila zanemarena za materine bolesti te bi po svoj prilici bila umrla da se on nije za nju pobrinuo — te ni sam nije primijetio da ju je zavolio. Nekoliko bi puta na dan navraćao u dječju sobu i podosta ondje prosjedio tako da su se dojilja i dadilja privikle na njega iako su ga se prvo pobojavale. Koji put bi po pola sata šutke gledao u zaspalo, poput šafrana crveno, pahuljasto i namreškano djetetovo lišće i pratio pokrete čela što se mrštilo i punašne ručice svijenih prstiju koje su gornjim dijelom dlana trle očice i korijen nosa. Osobito u takvim trenucima Aleksej Aleksandrovič se ćutio posve spokojnim i u skladu sa samim sobom te mu se njegov položaj nije činio nimalo neobičan i smatrao je da ga ne treba mijenjati.

Ali što je više vremena prolazilo, to je on jasnije vidio, ma kako da mu se ovaj položaj činio prirodan, da neće dopustiti da ga zadrži. Osjećao je da je osim blage duhovne sile, koja mu je upravljala dušom, postojala druga jedna, surova, isto toliko vlasna ako ne i vlasnija sila, koja mu je upravljala životom, i da mu ta sila neće dati onoga smirenog spokoja koji je on želio. Ćutio je da su ga svi išćuđavajući se upitno motrili, da ga nisu shvaćali te da su od njega nešto očekivali. Osobito je ćutio krhkost i neprirodnost svojih odnosa prema ženi.

Kad je minula ta raznježenost što je u njima pobudila blizina smrti, Aleksej Aleksandrovič počje primjećivati da ga se Ana boji, da joj je on na teret te da mu ne može pravo u oči gledati. Kao da je nešto htjela a nije mu se usuđivala kazati, i nekako kao da je još nešto, osjećajući da se njihovi odnosi ne mogu nastaviti, od njega očekivala.

Pri koncu se veljače dogodi da je novorođena Anina kći, nazvana također Ana, oboljela. Aleksej Aleksandrovič je bio ujutro u dječjoj sobi pa, kad je naredio da pošalju po liječnika, ode u ministarstvo. Pošto je završio svoj posao, vratio se kući poslije tri. Ulazeći u predsoblje, opazio je jednog lakaja ljepotana u gajtanima i medvjedođ pelerini gdje drži bijel dug ogrtač od krzna američkog psa.

— Tko je ovdje? — upita Aleksej Aleksandrovič.

— Kneginja Elizabeta Fjodorovna Tverska — Alekseju Aleksandroviču se učinilo da lakaj odgovara smiješeći se.

Za sve ovo teško vrijeme je Aleksej Aleksandrovič primjećivao da su njegovi znanci iz otmjenog društva, osobito žene, na poseban način suosjećali s njime i njegovom ženom. Primjećivao je u svih tih znanaca neku jedva skrivanu radost, onu istu radost koju je vidio u odvjetnikovim očima i sada u očima lakaja. Svi kao da bjehu razdragani, kao da su koga udavali. Kad bi ga sretali, teško skrivajući radost, pitali bi ga za zdravlje.

Alekseju Aleksandroviču bijaše neprijatna nazočnost kneginje Tverske i zbog uspomena vezanih uz nju, i zbog toga što on nju uopće nije volio, te on pođe ravno u dječju sobu. U prvoj je dječjoj sobi, naslonivši grudi na stol i metnuvši noge na stolicu, Serjoža nešto crtao veselo mrmljajući. Engleskinja koja je za Anine bolesti zamjenjivala Francuskinju i koja je uza sitan vez sjedila pored dječčaka, hitro ustade, priklecne u znak pozdrava te povuče Serjožu.

Aleksej Aleksandrovič pogladi sina rukom po kosi, odgovori na guvernantino pitanje o ženinu zdravlju te upita što je liječnik rekao za baby.¹

— Liječnik je rekao da nije ništa opasno te je propisao kupke, gospodine.

— Ali nju jednako boli — reče Aleksej Aleksandrovič oslušujući djetetovo vikanje u susjednoj sobi.

— Ja mislim da dojilja ne valja, gospodine, — odlučno reče Engleskinja.

— Po čemu to mislite? — upita je on zaustavljajući se.

— Tako je bilo kod grofice Polj, gospodine. Dijete liječili, a pokazalo se da je dijete jednostavno gladno: dojilja je bila bez mlijeka, gospodine.

---

¹ Engleski: malo dijete, beba.

Aleksej Aleksandrovič se zamisli pa, postajavši nekoliko trenutaka, uđe u drugu sobu. Zabacujući glavicu, djevojčica je ležala grčeci se na dojiljinim rukama i nije htjela ni da uzme punahnu ponuđenu dojku, ni da zašuti unatoč zajedničkom psikanju dojilje i dadilje koja se bila nagnula nad nju.

— Svejednako nije bolje? — reče Aleksej Aleksandrovič.

— Vrlo je nemirna — šaptom odgovori dadilja.

— Miss Edvard veli da možda dojilja nema mlijeka — reče on.

— I ja to mislim, Alekseju Aleksandroviču.

— Pa što onda ne govorite?

— Komu da kažem? Ana Arkadjevna je jednako bolesna

— nezadovoljno reče dadilja.

Dadilja je bila stara domaća sluškinja. I u ovim jednostavnim njenim riječima Alekseju Aleksandroviču se učinilo da cilja na njegov položaj.

Dijete je vikalo još jače zagrcavajući se i hripljući. Mahnuvši rukom, dadilja mu priđe, uzme ga s ruku dojilje te ga stane njihati u hodu.

— Treba zamoliti liječnika neka pregleda dojilju

— reče Aleksej Aleksandrovič.

Zdrava naoko, udešena dojilja, preplašivši se da će joj otkazati, promrmlja nešto sebi u bradu pa, sakrivajući veliku dojku, prezirno se osmjehivala sumnji o svojoj mliječnosti. Aleksej Aleksandrovič je osjetio da se i tim osmjehom podsmjehuju njegovu položaju.

— Jadno dijete! — reče dadilja psičući na dijete i nastavljajući da hoda.

Aleksej Aleksandrovič sjede na stolicu te s patničkim sjetnim licem gledaše dadilju kako hođa gore dolje.

Kad dijete koje je zašutjelo napokon spustiše u duboki krevetac i kad dadilja, pošto je popravila jastuk, otiđe od njega, Aleksej Aleksandrovič ustane i s teškom mukom koracajući na prstima, priđe k djetetu. Časak je šutio i s istim onim sjetnim licem motrio dijete; ali mu nenadano izbi osmijeh na licu što mu je digao kosu i kožu na čelu, te on isto tako tiho iziđe iz sobe.

U blagovaonici je pozvonio i naredio sluzi koji je bio ušao da pošalje opet po liječnika. Ljutio se na ženu što se ona nije brinula o ovome dražesnom djetencu, te u ovom ljutitom raspoloženju ne htjede otići k njoj, ne htjede ni da vidi

kneginju Betsi; ali jer bi se žena mogla začuditi, zašto on po običaju nije svratio k njoj, stoga, kad se svladao, ode u spavaonicu. Prilazeći po meku sagu vratima, nehotice je očuo razgovor koji nije želio čuti.

— Da on ne putuje, ja bih shvatila vaše odbijanje i njegovo isto tako. Ali vaš muž mora biti iznad toga — govoraše Betsi.

— Nije da neću zbog muža, već ja neću zbog sebe. Ne govorite toga! — odgovori uzbuđen Anin glas.

— Da, ali vi ne možete ne poželjeti da se oprostite s čovjekom koji je pucao u se zbog vas...

— Baš zbog toga i neću.

Aleksej Aleksandrovič se uplašen i osjećajući se kao krivac zaustavi te htjede neprimjetno otići nazad. Ali promislivši da to ne bi bilo dostojno, on se opet vrati pa, kašljucnuvši pođe u spavaonicu. Glasovi umukoše, i on uđe.

U sivoj kućnoj haljini, kratko ošišane crne kose koja se poput guste četke dizala na okrugloj glavi, Ana je sjedila na jastuku. Kao i uvijek kad bi ugledala muža, živahnosti na njenu licu odmah nestade; oborila je glavu i nemirno se obazrela na Betsi. Odjevena po posljednjoj modi, u šeširu što joj je lebdio negdje ponad glave poput sjenila na svjetiljci, i u sivoj haljini s kosim oštrim prugama koje su na struku išle na jednu stranu a na suknji na drugu, Betsi je sjedila pored Ane uspravno držeći svoj vitki visoki stas te, nagnuvši glavu podrugljivim osmijehom dočekala Alekseja Aleksandroviča.

— A! — ona će kao da se začudila. — Vrlo mi je drago da ste kod kuće. Nigdje se ne pokazujete, te vas nisam srela otkako je Ana bolesna. Sve sam čula — vaše brige. Da, vi ste divan muž! — reče ona držeći se važno i ljubazno kao da ga nagrađuje ordenom velikodušnosti za njegovo ponašanje prema ženi.

Aleksej Aleksandrovič se hladno nakloni pa, poljubivši ženi ruku, upita je za zdravlje.

— Čini mi se da je bolje — rekla je izbjegavajući mu pogled.

— Ali u vas je grozničava boja lica — reče on naglašujući riječ »grozničava«.

— Ja i ona smo suviše razgovorale — reče Betsi — osjećam da je to egoizam s moje strane te odlazim.

Ustala je, ali je Ana, odjednom pocrvenjeviši, hitro uhvati za ruku.

— Ne, ostanite još malo, molim vas. Moram vam reći... ne, baš vama — obrati se ona Alekseju Aleksandroviču, a rumen joj prekri vrat i čelo — da ne želim niti mogu šta tajiti pred vama — reče ona.

Aleksej Aleksandrovič zapucketa prstima te obori glavu.

— Betsi je govorila da grof Vronski želi doći k nama da se oprostí pred svoj odlazak u Taškent. — Nije gledala muža i očito se žurila da kaže sve ma kako da joj to bijaše tegotno.

— Rekla sam da ga ne mogu primiti.

— Rekli ste, prijateljice moja, da će to zavisiti od Alekseja Aleksandroviča — popravi je Betsi.

— Ali ne, ja ga ne mogu primiti, i to ničemu ne... — Najednom je zastala i upitno pogledala muža (on nju nije gledao).

— Jednom riječju, ja ne želim...

Aleksej Aleksandrovič se pomače i htjede joj uhvatiti ruku.

Prvom kretnjom ona je otrgnula svoju ruku od njegove vlažne ruke s velikim nabreklih žilama koja je tražila njezinu; ali, očito se prisilivši, ona stisne njegovu ruku.

— Veoma sam vam zahvalan na vašemu povjerenju, ali...

— reče osjećajući se smeten i zovoljan da ono što je lako i jasno mogao zaključiti sam u sebi, ne može prosuđivati pred kneginjom Tverskom koja se njemu pričinjala utjelovljenjem one surove snage koja je imala upravljati njegovim životom u očima svijeta i koja mu je smetala da se preda svome osjećanju ljubavi i praštanja. On zastane gledajući kneginju Tversku.

— E pa zbogom, ljepoto moja, — reče Betsi ustajući Poljubila je Anu te izišla, Aleksej Aleksandrovič ju je ispratio.

— Alekseju Aleksandroviču! Ja vas poznajem kao istinski velikodušna čovjeka — uze Betsi zastavši u malome salonu i osobito mu snažno stišćući još jednom ruku. — Ja sam tu strana osoba, ali ja toliko volim nju i cijenim vas da ću si dopustiti da vas svjetujem. Prihvatite to. Aleksej Vronski utjelovljena je čast, i on putuje u Taškent.

— Zahvalan sam vam, kneginjo, na vašoj sućuti i svjetovanju. Ali to, može li ili ne može žena primati bilo koga, neka ona odluči sama.

Rekao je to, po navici dostojanstveno uzdigavši obrve i smjesta je pomislio kakve god da bile riječi, u njegovu položaju dostojanstva nije moglo biti. I to je on opazio po uzdržljivu, podrugljivu osmijehu kojim ga je Betsi pogledala poslije te fraze.

XX

Aleksej Aleksandrovič se naklonio Betsi u salonu te pođe ženi. Ona je ležala, ali kad začu njegove korake, hitro sjede u prijašnji položaj te ga uplašeno gledaše. Vidio je da je plakala. — Veoma sam ti zahvalan za povjerenje koje mi odaješ — krotko ponovi ruski frazu koju je pred Betsi bio rekao na francuskom te sjedne pored nje. Kad bi joj govorio ruski i govorio joj »ti«, to bi »ti« Anu nesavladivo razdraživalo. — I vrlo sam ti zahvalan za tvoju odluku. Ja isto držim, budući da odlazi, grof Vronski nema nikakve potrebe da ovamo dolazi. Uostalom...

— Pa već sam rekla, i što tu onda treba ponavljati?

— najednom ga presiječe Ana s razdražljivošću koju nije mogla suspreći. »Nema nikakve potrebe — pomislila je — da se dođe oprostiti čovjek sa ženom koju voli, za koju je htio poginuti i sebe upropastiti i koja ne može živjeti bez njega. Nema nikakve potrebe!« Stisnula je usne i spustila blistave oči na njegove ruke nabreklih žila koje su polagano trle jedna drugu.

— Nemojmo nikad o tome govoriti — dodala je mirnije.

— Ostavio sam tebi da riješiš to pitanje, pa mi je vrlo drago kad vidim... — počeo je Aleksej Aleksandrovič.

— Da se moja želja podudara s vašom — brzo dovrši ona razdražena time što on tako polako govori dok ona, međutim, zna unaprijed sve što će on reći.

— Da — potvrdio je — i kneginja se Tverska posve neumjesno upleće u najteže obiteljske probleme. Ona osobito...

— Ja ništa ne vjerujem što se o njoj govori — brzo će Ana

— znam da ona mene iskreno voli.

Aleksej Aleksandrovič uzdahnu i pošutje. Ona je nemirno poigravala kičankama kućne haljine pogledajući u njega s onim mučnim osjećajem tjelesne gadljivosti prema njemu

zbog kojega je ona prekoravala sebe, ali koji nije mogla prevladati. Sada je željela samo jedno — da se oslobodi njegove odvratne nazočnosti.

— Nego ja sam malo prije poslao po liječnika — reče Aleksej Aleksandrovič.

— Ja sam zdrava; što će mi liječnik?

— Ma ne, mala plače, a kažu da dojilja ima malo mlijeka.

— A zašto ti nisi meni dopustio da je hranim kad sam te za to preklinjala? Svejedno (Aleksej Aleksandrovič razumjeda što znači to »svejedno«), ona je dijete, i nju će umoriti. — Molila sam da je ja hranim, nije mi bilo dopušteno, a sada mi se još i prigovara.

— Ja ne prigovaram...

— Kako da ne, prigovarate! Bože moj! zašto nisam umrla!

— I ona brižnu u gorak plač. — Oprosti mi, razdražena sam, nepravедna sam — reče pribirući se. — No idi...

»Ne, to ne može ovako ostati« odlučno reče sebi Aleksej Aleksandrovič dok je odlazio od žene.

Nikad mu nije bilo tako jasno kao danas kako je nemoguć njegov položaj u očima svijeta i kakva je mržnja njegove žene prema njemu i uopće kako je moć one surove tajanstvene sile, koja je oprečna njegovu duševnu raspoloženju, upravljala njegovim životom i zahtijevala da se vrši njena volja te da se promijeni njegov odnos prema ženi. Jasno je vidio da su sav svijet i žena nešto od njega zahtijevali, ali šta zapravo, on to nije mogao shvatiti. Osjećao je da mu se zbog toga u duši podizao osjećaj mržnje koji je narušavao njegov mir i svu veličinu pothvata. On je smatrao da bi za Anu bilo najbolje da prekine s Vronskim. Ali ako svi misle da to nije moguće, on je bio spreman čak i da ponovo dopusti tu vezu, samo da se djeca ne sramote, da njih ne izgubi i da ne promijeni svoj položaj. Ma kako da je to bilo ružno, bilo je ipak bolje nego prekid kojim bi ona zapala u bezizlazan, sraman položaj, a on bi sam bio lišen svega što voli. Ali se ćutio nemoćan; znao je unaprijed da su svi protiv njega te da mu neće dopustiti da učini ono što se njemu sada činilo tako prirodno i dobro, nego da će ga primorati da učini ono što je ružno, ali što se njima čini da mora biti.

Betsi još ne dospje da iziđe iz dvorane kadli je na vratima sretne Stjepan Arkadijič koji je malo prije stigao od Jelisejeva u koga su prispjele svježe ostrige.

— A! kneginja! Kakav prijatan susret! — poče on. — A ja sam bio kod vas.

— Susret na časak jer ja odlazim — reče Betsi smiješeći se i navlačeći rukavicu.

— Stanite, kneginjo, dopustite da vam, dok navlačite rukavice, cjelunem vašu ručicu. Ni zbog čega toliko ne hvalim povratak starinske mode, koliko zbog ljubljenja ruku. — On poljubi Betsinu ruku. — Pa kad ćemo se vidjeti?

— Ne zavređujete — odgovori Betsi osmjehujući se.

— O ne, i te kako zaslužujem budući da sam postao najozbiljniji čovjek. Ne sređujem samo svoje već i tuđe obiteljske stvari — reče on važna izraza na licu.

— Ah, vrlo mi je drago! — odgovori Betsi odmah razumjevši da on govori o Ani. Pa, vrativši se u dvoranu, oni stadoše u kut. — On će nju umoriti — reče Betsi značajnim šaptom.

— Ovo je nemoguće, nemoguće...

— Vrlo mi je drago da vi tako mislite — reče Stjepan Arkadijič kimajući glavom ozbiljna i supatnički osjećajna izraza na licu — ja sam zbog toga i došao u Petrograd.

— Cio grad o tome govori — reče ona. — To je nemoguće stanje. Ona kopni te kopni. On ne shvaća da je ona jedna od onih žena koje se ne mogu šaliti svojim osjećanjima. Treba jedno od dvoga: ili nek je kamo odvede, nek postupi energično, ili neka dade rastavu. Ali ovo nju guši.

— Da, da... baš tako... — uzdišući govoraše Oblonski.

— Zbog toga sam i došao. To jest ne baš izričito zbog toga... Postavljen sam za dvorskoga komornika, eh pa je trebalo zahvaliti. Ali glavno je, treba ovo srediti.

— E, neka vam bog pomogne! — reče Betsi. Ispraćajući kneginju Betsi do hodnika, još joj jednom poljubivši ruku iznad rukavice tamo gdje udara bilo i, bubnuvši joj još po koju tako nepristalu besmislicu da ona nije znala bi li se ljutila ili smijala, Stjepan Arkadijič pođe sestri. Zatekao ju je u suzama.

Bez obzira što je bio u raspoloženju koje je prštalo od veselja, Stjepan Arkadijič učas prirodno prijeđe u ovaj

suosjećajni, pjesnički uzbuđen ton koji je bio u skladu s njenim raspoloženjem. Upita je za zdravlje i kako je provela jutro.

— Vrlo, vrlo loše. I dan, i jutro, i sve prošle i buduće dane

— rekla je.

— Meni se čini da se ti odaješ mračnjaštvu. Treba se prenuti, treba pravo pogledati u život. Znam da je teško, ali...

— Slušala sam da žene vole ljude čak i zbog njihovih poroka — odjednom poče Ana — ali ja njega mrzim zbog njegove dobrote. Ne mogu živjeti s njime. Shvati, njegova pojava fizički djeluje na mene, ja sam izvan sebe. Ne mogu, ne mogu s njime živjeti. A što da radim? Bila sam nesretna i mislila da ne bi mogla biti nesretnija, ali ovo užasno stanje u kom sada živim nisam mogla sebi predočiti. Hoćeš li mi vjerovati, svjedno što znam da je on dobar, izvanredan čovjek, da ja nisam vrijedna njegova nokta, ipak ga mrzim. Mrzim ga zbog njegove velikodušnosti. I ništa mi ne preostaje osim...

Htjela je reći smrti, ali joj Stjepan Arkadijč ne dade da doreče.

— Ti si bolesna i razdražena — reče on; — vjeruj da ti užasno preuveličavaš. Nema tu ništa tako strašno.

I Stjepan Arkadijč se osmijehne. Nitko drugi na mjestu Stjepana Arkadijča, koji bi naišao na takav očaj, ne bi sebi dopustio da se osmijehne (osmijeh bi se pokazao kao surov), ali u njegovu osmijehu bijaše tako mnogo dobrote i gotovo ženske nježnosti da njegov osmijeh nije vrijeđao nego je ublaživao i umirivao. Njegove tihe umirujuće riječi i osmijesi djelovali su ublažujući i smirujući poput bademova ulja. I Ana je to brzo osjetila.

— Ne, Stiva, — rekla je. — Ja sam propala, propala sam! Gore nego propala. Ja još nisam propala, ne mogu reći da je sve svršeno; naprotiv, osjećam da nije svršeno. Ja sam — kao napeta struna koja mora puknuti. Ali još nije svršeno... a svršit će strašno.

— Ništa, ništa, struna se istihana može popuštati. Nema toga položaja iz kojega ne bi bilo izlaza.

— Mislila sam i mislila. Ima samo jedan...

Opet on po njenu uplašenu pogledu shvati da je taj jedini izlaz, po njenu mišljenju, smrt, te joj ne dade da doreče.

— Nipošto — reče on — dopustit ćeš. Ti svoj položaj ne možeš vidjeti kao ja. Dopusti mi da otvoreno kažem svoje mišljenje. — On se opet oprezno osmjehnu svojim sladunjavim osmijehom. — Počet ću od početka: ti si se udala za čovjeka dvadeset godina starijeg od sebe. Udala si se ne osjetivši ljubavi ili ne poznajući ljubav. Recimo, to je bila pogreška.

— Užasna pogreška! — reče Ana.

— Ali ja ponavljam: to je svršena činjenica. Zatim si ti imala, recimo, nesreću da zavoliš nekoga tko ti nije muž. To je nesreća; ali je i to svršena činjenica. I muž je tvoj to priznao i oprostio. — On je zastajkivao poslije svake rečenice očekujući da ona uzvrat, ali ona ništa nije odgovarala. — Tako ti je to. Sad je pitanje u ovome: možeš li ti nastaviti živjeti sa svojim mužem? Želiš li ti to? Želi li on to?

— Ja ništa ne znam, ništa.

— Ali si sama rekla da ga ne možeš podnositi.

— Ne, nisam rekla. Poričem. Ja ništa ne znam i ništa ne shvaćam.

— Da, ali dopusti...

— Ti ne možeš shvatiti. Ja osjećam da letim naglavce u nekakav ponor, ali se ne smijem spašavati. Niti mogu.

— Ništa zato, mi ćemo se podastrijeti pa te prihvatiti. Ja tebe shvaćam, shvaćam da ne možeš uzeti na se da iskažeš svoju želju, svoje osjećanje.

— Ja ništa ne želim, ništa... tek da se sve svrši.

— Ali on to vidi i zna. I zar misliš da to njega manje tišti nego tebe? Ti se mučiš, on se muči, i šta od toga može izići? A rastava međutim rješava sve — nije bez napora Stjepan Arkadijč izrekao glavnu misao te značajno pogledao u nju.

Ona ništa nije odgovorila i odrečno zakima svojom ošišanom glavom. Ali po izrazu lica, što joj je odjednom zasjalo prijašnjom ljepotom, on vidje da ona to samo zato nije željela što joj se to činilo nemogućnom srećom.

— Meni vas je užasno žao! I kako bih samo bio sretan kad bih to uredio! — reče Stjepan Arkadijč već se smjelije osmjehujući. — Ne govori, ništa ne govori! Samo da mi bog dadne da kažem ono što ja osjećam. Idem k njemu.

Ana ga zamišljenim blistavim očima pogleda i ne reče ništa.

Stjepan Arkadijič onako pomalo svečana lica kojim je sjedao u predsjednički naslonjač u svom uredu uđe u kabinet Alekseja Aleksandroviča. Aleksej Aleksandrovič hodaše po sobi zabacivši ruke na leđa i mišljaše upravo o onom o čemu je Stjepan Arkadijič govorio s njegovom ženom.

— Ne smetam ti? — reče Stjepan Arkadijič, kad vidje zeta, odjednom osjećajući da se smeo, a on na to nije bio navikao. Da prikrije tu smetenost, on izvadi netom kupljenu tabakeru koja se otvarala na novi način pa, pomirisavši kožu, izvadi cigaretu.

— Ne smetaš, treba li ti štogod? — nehotice odgovori Aleksej Aleksandrovič.

— Da, htio bih... treba da po... da, treba da porazgovaramo

— reče Stjepan Arkadijič u čudu osjećajući bojažljivost na koju nije bio navikao.

Taj osjećaj bijaše tako neočekivan i čudan da Stjepan Arkadijič nije povjerovao da je to glas savjesti koji mu govori da je ružno ono što je bio nakan uraditi. Stjepan Arkadijič se s naporom pribere te potisne bojažljivost što ga je bila obuzela.

— Nadam se da ti vjeruješ u moju ljubav prema sestri i u iskrenu odanost i poštovanje prema tebi — rekao je crveneći.

Aleksej Aleksandrovič zastane i ne odgovori ništa, ali njegovo lice koje je odražavalo pokornu žrtvu prenerazi Stjepana Arkadijiča.

— Kanio sam, htio sam porazgovoriti o sestri i vašem položaju

— reče Stjepan Arkadijič jednako se još boreći sa stidljivošću na koju nije bio navikao.

Aleksej Aleksandrovič se turobno osmjehnu, pogleda u šurjaka pa, ne odgovarajući, priđe stolu, uzme s njega započeto pismo i dadne ga šurjaku...

— Neprestano samo na to mislim. I eto što sam započeo pisati držeći da ću bolje reći pismeno jer moja nazočnost nju razdražuje — reče pružajući pismo.

Stjepan Arkadijič uzme pismo te, dvoumeći se u čudu pogleda u mutne oči što su se nepomično zaustavile na njemu, te stade čitati.

»Vidim da vam je moja nazočnost na teret. Ma koliko da mi je bilo teško uvjeriti se u tom, vidim da je to tako i da drukčije ne može biti. Ne okrivljujem vas, i bog mi je svjedok da sam, vidjevši vas u vašoj bolesti, svom dušom odlučio zaboraviti sve što je bilo među nama i početi nov život. Ne kajem se niti ću se ikad kajati za ono što sam učinio, ali ja sam želio samo jedno, vaše dobro, dobro vaše duše, a sada vidim da to nisam postigao. Recite mi vi sami, što će vama pružiti istinsku sreću i mir vaše duše. Predajem se sav vašoj volji i vašemu osjećanju pravедnosti.«

Stjepan Arkadijč vrati pismo i u onoj istoj nedoumici nastavi motriti zeta ne znajući šta da kaže. Ta im šutnja obojici bijaše tako nelagodna da se na usnama Stjepana Arkadijča pojavilo boležljivo podrtavanje dok je šutio ne skidajući očiju s Karenjinova lica.

— Eto što sam joj htio reći — reče Aleksej Aleksandrovič okrenuvši se.

— Da, da... — reče Stjepan Arkadijč nemajući snage da odgovara budući da su mu suze nahrupile u grlo. — Da, da. Shvaćam vas — izusti napokon.

— Ja želim znati šta ona hoće — Aleksej će Aleksandrovič.

— Bojim se da ona ni sama ne shvaća svoj položaj. Ona nije sudac — pribirući se govoraše Stjepan Arkadijč.

— Prignječena je, upravo prignječena tvojom velikodušnošću. Pročita li ona ovo pismo, neće biti kadra išta da kaže, samo će još niže oboriti glavu.

— Da, a šta onda? Kako da čovjek objasni... kako da dozna šta ona želi?

— Ako mi dopustiš da ja kažem svoje mišljenje, onda ja mislim da od tebe zavisi da otvoreno izneseš one mjere koje ti smatraš za potrebne da se dokrajči ovo stanje.

— Prema tome, ti smatraš da ga treba dokrajčiti? — presiječe ga Aleksej Aleksandrovič. — Ali kako? — dometne on napravivši drugi izlaz.

— Iz svakog položaja ima izlaz — ustajući i oživljavajući reče Stjepan Arkadijč. — Bilo je vrijeme kad si ti htio prekinuti... Ako se ti sada uvjeriš da vi ne možete stvoriti uzajamnu sreću...

— Sreća se može različito shvaćati. Ali uzmimo da ja na sve pristajem, da ništa ne želim. Pa kakav je izlaz iz našega položaja?

— Ako hoćeš da znaš moje mišljenje — reče Stjepan Arkadijič smiješeći se onim istim sladunjavo-nježnim smiješkom koji ublažuje i kojim je govorio i s Anom. Dobri osmijeh bijaše tako uvjerljiv da je Aleksej Aleksandrovič, osjećajući svoju slabost i podvrgavajući se tome osmijehu, bio gotov vjerovati onome što će reći Stjepan Arkadijič. — Ona to nikad neće iskazati. Ali jedno je moguće, jedno može željeti — nastavi Stjepan Arkadijič — to je — prekid odnosa i svih uspomena s njima povezanih. Po mome mišljenju u vašem je položaju prijeko potrebno da s raščiste novi odnosi. A ti se odnosi mogu uspostaviti samo slobodom obiju strana.

— Rastava — s gađenjem ga prekine Aleksej Aleksandrovič.

— Da, držim da je to rastava. Da, rastava — crveneći ponovi Stjepan Arkadijič. — To je u svakom pogledu najrazumniji izlaz za bračne drugove koji se nalaze u ovakvim odnosima kao što su vaši. Što da čovjek radi, ako su bračni drugovi našli da im je zajednički život nemoguć? To se uvijek može dogoditi.

— Aleksej Aleksandrovič teško uzdahnu i sklopi oči. — Tu ima još samo jedna okolnost: želi li jedan od bračnih drugova stupiti u drugi brak? Ako ne želi, onda je to vrlo jednostavno

— reče Stjepan Arkadijič sve to više oslobađajući se sapetosti. Smrknuvši se od uzbuđenja, Aleksej Aleksandrovič progovori nešto sam za se i ne odgovori ništa. Sve što se Stjepanu Arkadijiču učinilo tako jednostavno, tisuću je tisuća puta premislio Aleksej Aleksandrovič. I ne samo da mu se sve to nije činilo jednostavno, nego mu se činilo potpuno nemoguće. Rastava, o potankostima koje već je znao, sada mu se činila nemoguća zato što mu osjećanje vlastitoga dostojanstva i poštovanja religije nije dopuštalo da uzme na se krivicu za fiktivan preljub, a još manje da dopusti da žena kojoj je oprostio i koju voli bude uhvaćena u preljubu i osramoćena. Rastava se pokazala kao nemoguća i zbog drugih, još važnijih razloga.

Što će biti sa sinom u slučaju rastave? Nisam ga mogao ostaviti s materom. Rastavljena će mati imati svoju nezakonitu porodicu u kojoj će položaj posinka i njegov odgoj po

svoj prilici biti loši. Da ga zadrži kod sebe? Znao je da bi to bila njegova osveta, a on toga nije htio. Ali osim toga rastava se Alekseju Aleksandroviču činila posve nemoguća stoga što bi, pristajući na rastavu, samim time on upropastio Anu. Njemu se usjekoše u dušu riječi što ih je Darja Aleksandrovna izrekla u Moskvi, kako on, odlučujući se za rastavu, misli na sebe, a ne misli da time zauvijek upropašćuje nju. Pa, povezavši te riječi sa svojim oprostjenjem, sa svojom privrženošću djeci, sad ih je na svoj način shvaćao. Pristati na rastavu, dati joj slobodu, po njegovu je shvaćanju značilo oduzeti sebi posljednju sponu koja ga veže za život — djecu koju je volio, a njoj — posljednje uporište na putu dobra i gurnuti u propast. Bude li ona rastavljena žena, znao je da će se združiti s Vronskim, a ta će veza biti nezakonita i grešna budući da u smislu crkvenoga zakona žena ne može stupiti u drugi brak dok joj je muž živ. »Združiti će se s njime, a za godinu-dvije ili će on ostaviti nju, ili će ona stupiti u novu vezu — mišljaše Aleksej Aleksandrovič. — A ja ću, pošto sam pristao na nezakonitu rastavu, biti krivac za njezinu propast.« Sve je to on premislio po sto puta i bio uvjeren da parnica za rastavu ne samo da nije jednostavna, kako govoraše njegov šurjak, nego je potpuno nemoguća. Nije vjerovao ni jednoj riječi Stjepana Arkadijiča, na svaku njegovu riječ imao je na tisuće protudokaza, ali ga je slušao osjećajući u njegovim riječima onu moćnu surovu silu što upravlja njegovim životom i kojoj će se on morati pokoriti.

— Pitanje je samo u tome kako ćeš, uz kakve ćeš uvjete pristati da se izvrši rastava. Ona ništa ne želi, ne smije da te moli, ona sve ostavlja tvojoj velikodušnosti.

»Bože moj! Bože moj! Zašto?« pomisli Aleksej Aleksandrovič sjetivši se potankosti rastave kad je muž uzimao krivicu na sebe, te onakvom istom kretnjom kakvom se zaklanjao Vronski od stida zakloni lice rukama.

— Uzbuđen si, ja to shvaćam. Ali ako promisliš...

»I onome tko te udari po desnom obrazu podmetni lijevi, i onome tko ti skine kaput, podaj košulju«, pomisli Aleksej Aleksandrovič.

— Da, da! — vikne on piskutavim glasom — ja ću uzeti na se sramotu, dat ću čak i sina, ali... ali zar nije bolje da to ostavimo? Uostalom radi šta hoćeš...

I okrenuvši se od šurjaka da ga on ne bi mogao vidjeti, sjedne na stolicu kraj prozora. Bijaše mu tegotno, bijaše ga stid; ali s tom tegobom i stidom on je čutio radost i ganuće pred uzvišenošću svoje smjernosti.

Stjepan Arkadijič bijaše ganut. Šutio je.

— Alekseju Aleksandroviču, vjeruj mi da će ona umjeti da cijeni tvoju velikodušnost — reče. — Ali, očito, to je bila volja božja — doda pa, to rekavši, osjeti da je bilo glupo te s mukom suzdrži osmijeh zbog svoje gluposti.

Aleksej Aleksandrovič htjede nešto odgovoriti, ali ga suze zapriječiše.

— Ta je nesreća bila suđena te je tako treba primiti. Ja tu nesreću gledam kao svršenu činjenicu i trudim se da pomognem i njoj i tebi — reče Stjepan Arkadijič.

Kad je Stjepan Arkadijič izišao iz zetove sobe, bio je ganut, ali mu to nije smetalo da bude zadovoljan što je uspješno sve to obavio, jer je bio uvjeren da Aleksej Aleksandrovič neće poreći svojih riječi. U to se zadovoljstvo umiješalo još i to što mu je palo na um kako će, kad to sve svrši, ženi i bliskim znancima zadati pitalicu: — Kakva je razlika između mene i Cara-Gospodara? — Car vrši rastavu¹ — i od toga nikomu nije bolje, a ja izvrših rastavu, i troma posta bolje... Ili: kakva je sličnost između mene i Cara-Gospodara? Kad... »Uostalom, izmislit ću štogod bolje«, reče u sebi osmjehujući se.

XXIII

Rana Vronskoga bijaše opasna iako je kugla promašila srce. I nekoliko se dana nalazio između života i smrti. Kad je prvi put mogao govoriti, jedino Varja, bratova žena, bijaše u njegovoj sobi.

— Varja — rekao je strogo je gledajući — opalio sam u sebe nehotice. I, molim te, nikad ne govori o tome i tako kaži svima. Ionako je to suviše glupo!

---

¹ Rusko carsko zakonodavstvo nije dopuštalo rastave braka isto kao ni pravoslavna crkva. Rastavu je u iznimnim slučajevima mogao odobriti samo car.

Ne odgovarajući na njegove riječi, Varja se nagne nada nj te mu, radosno se osmjehnuvši, pogleda u lice. Oči bjehu svijetle, bez groznice, ali izraz im bješe strog.

— Eh, hvala bogu! — reče ona. — Ne boli te?

— Malo ovdje. — Pokazao je na grudi.

— Daj da te onda premotam.

Šutke stisnuvši svoje široke čeljusti, motrio ju je dok ga je prematala. Kad je završila, rekao je:

— Ja nisam u bunilu; molim te učini da se ne bi govorkalo kako sam namjerno opalio u sebe.

— Nitko to i ne govori. Samo se nadam da ti nećeš više nehotice pucati — reče ona upitno se osmjehujući.

— Valjda neću, a bilo bi bolje... I on se tmurno osmjehnu.

Unatoč tim riječima i osmijehu koji toliko uplašise Varju, kad je prošla vrućica i on se počeo oporavljati, osjetio je da se potpuno oslobodio jednoga dijela svoje nevolje. Tim činom on kao da je sprao sa sebe stid i poniženje koje je prije osjećao. Sad je mirno mogao misliti na Alekseja Aleksandroviča. Priznavao je svu njegovu velikodušnost i više se nije osjećao poniženim. Osim toga, opet je zapaou pređašnju životnu kolotečinu. Vidio je mogućnost da bez stida motri ljudima u oči i mogao je živjeti upravljajući se prema svojim navikama. Jedino što nije mogao iščupati iz svog srca, unatoč tome što se neprestano borio s tim osjećanjem, bijaše žaljenje koje je prelazilo u očaj da je zauvijek izgubio nju. To da se sada, pošto je iskupio pred mužem svoju krivicu, nje morao odreći i da ubuduće neće stajati između nje koja se kaje i njezina muža, čvrsto je odlučio u svome srcu; ali nije mogao iz svog srca iščupati žaljenje zbog gubitka njene ljubavi, nije mogao izbrisati u sjećanju one trenutke sreće što ih je doživio s njome, koje je tada tako malo cijenio i koji su u svoj svojoj divoti njega sada proganjali.

Serpuhovski mu je izmislio postavljenje u Taškent, i Vronski bez i najmanjeg kolebanja pristade na taj prijedlog. Ali što se više bližilo vrijeme odlasku, to mu teža postajашe ta žrtva koju je prinosisio onome što je smatrao da mora biti. Rana mu je zacijeljela, i on je već izlazio pripremajući se za odlazak u Taškent.

»Jedanput je vidjeti i onda se zakopati, umrijeti«, mislio je pa, odlazeći znancima u oproštajne pohode, izrekao tu

misao kneginji Betsi. S tim je poslanstvom Betsi otišla k Ani i donijela mu odrican odgovor.

»To bolje — pomisli Vronski primivši tu vijest. — To je bila slabost koja bi mi uništila posljednje snage.«

Sutradan se sama Betsi doveze njemu te mu obznani da je preko Oblonskoga dobila potvrdnu vijest da Aleksej Aleksandrovič daje rastavu te da prema tome on nju može vidjeti.

Ne mareći čak ni za to da isprati Betsi, zaboravivši na sve svoje odluke, ne pitajući kad se može, gdje je muž, Vronski se smjesta poveze Karenjinovima. Ustrčao je stepeništem nikoga i ništa ne videći te brzim korakom, jedva se svladavajući da ne potrči, ušao u njenu sobu. I ne misleći niti primjećujući ima li ili nema koga u sobi, zagrlj je i stane joj zasipati poljupcima lice, ruke i vrat.

Ana se pripremala za ovaj sastanak, mislila o tome šta će mu reći, ali ništa od toga ne stiže kazati: nju obuze njegova strast. Htjede smiriti njega, smiriti sebe, ali već bje kasno. Njegovo osjećanje prijeđe na nju. Usne su joj tako drhtale da dugo nije mogla ništa govoriti.

— Da, osvojio si me, i ja sam tvoja — izgovorila je napokon pritišćući mu ruku na svoje grudi.

— Tako je moralo biti — reče on. — Dok smo živi, to mora biti. Ja to sada znam.

— To je istina — govorila je ona blijedeći sve to više i obuhvaćajući mu glavu. — Ipak ima nešto užasno u ovome nakon svega što je bilo.

— Sve će proći, sve će proći, mi ćemo biti tako sretni! Kad bi se mogla još povećati, naša bi se ljubav povećala time što u njoj ima nešto užasno — reče on podižući glavu i smiješeći se otkrivaše svoje snažne zube.

I ona nije mogla da ne odgovori osmijehom — i to ne riječima, nego njegovim zaljubljenim očima. Uzela mu je ruku i njome gladila sebe po ohladnjelim obrazima i ošišanoj kosi.

— Ne prepoznajem te s tom kratkom kosom. Tako si se proljepšala. Pravi dječak. Ali kako si blijeda!

— Da, veoma sam slaba — rekla je smiješeći se. I usne joj opet zadrhtaše.

— Otputovat ćemo u Italiju, oporavit ćeš se — reče on.

— Zar je to moguće da bismo mi mogli biti kao muž i žena, sami, jedna porodica ja i ti? — reče ona izbliza mu se zagledajući u oči.

— Ja sam se samo čudio kako to da je nekad moglo biti drugačije.

— Stiva veli, da *on* pristaje na sve, ali ja ne mogu prihvatiti *njegovu* velikodušnost — rekla je zamišljeno gledajući mimo lice Vronskoga. — Ja ne želim rastave, meni je sada svejedno. Samo ne znam, što će on odlučiti o Serjoži.

On nikako nije mogao shvatiti kako je ona u ovom trenutku mogla misliti i sjetiti se sina, rastave. Zar nije bilo svejedno?

— Ne govori o tome, ne razmišljaj — rekao je on okrećući njenu ruku u svojoj i trudeći se da njenu pažnju svrne na sebe; ali ona svejednako nije gledala u njega.

— Ah, zašto nisam umrla, bilo bi bolje! — rekla je i bez jecaja suze joj potekoše niz oba obraza; ali ona se trudila da se smiješi kako njega ne bi ogorčila.

Da odbije laskavo i opasno postavljenje u Taškentu, po prijašnjim shvaćanjima Vronskoga bilo bi sramotno i nemoguće. Ali sada, ne premišljajući ni časa, odbio ga je pa, primijetivši da pretpostavljeni ne odobravaju njegov čin smjesta dade ostavku.

Nakon mjesec dana Aleksej Aleksandrovič ostade sam sa sinom u svom stanu, a Ana s Vronskim otputova u inozemstvo ne dobivši rastave i odlučno je se odrekavši.

KRAJ PRVE KNJIGE